

„Csend kívül, de nem belül”

Kodolányi János levelezése Nyerges Pállal és feleségével

1948–1956

„Csend kívül, de nem belül”

Kodolányi János levelezése Nyerges Pállal és feleségével
1948–1956

MTA Könyvtár és Információs Központ
Jaffa Kiadó

Budapest
2017

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Összeállította, a szöveget gondozta,
az előszót és a jegyzeteket írta

Horányi Károly

© Kodolányi János örökösei, 2017

© Nyerges Pál örökösei, 2017

Szerkesztő Soltész Márton
Könyvterv és tördelés Horányi Károly

Felelős kiadó Monok István – Rados Richárd

© MTA Könyvtár és Információs Központ – Jaffa Kiadó, 2017

ISBN 978-615-5715-71-6

Nyomta és kötötte a Prime Rate Kft.

Előszó

Ritka az olyan írói levelezés, melyről feltehetjük: összegyűjtve olyan szövegegyüttest alkot, mely a munkásság egészéhez vagy legalább jelentősebb részéhez teljes mértékben kapcsolódni tud, és ezáltal hivatkozási alapként szolgálhat a pályakép értelmezéséhez. Még ritkább az, mely egyes részeit tekintve, a művekhez közvetlenül oly módon is kapcsolódik, hogy azokkal, irodalmi értékét tekintve, egyenrangúnak tekinthető. Kodolányi János levelezése mindkét szempontból különleges jelentőségű a XX. századi magyar irodalomtörténetben. Borbély Ervin, írói nevén Ékes Ákos, aki Kodolányi egyik legfontosabb levelezőpartnere volt, megjegyezte: „Ma olvasva, csodálatosak ezek a levelek, az ő legnagyobb írói remeklései.” Nem túlzó az az összehasonlítás sem, melyet Tüskés Tibor tett, amikor Kodolányi levelezésének méretét és jelentőségét Kazinczyéhoz viszonyította. Sajnálatos, hogy jelentősebb és meghatározó része mindmáig hozzáférhetetlen; sok esetben a jogi kötöttségek sem teszik lehetővé kutatását vagy kiadását. Idővel azonban ez a hiány veszteséggé mélyülhet. Egy írói szöveg, minden értéke ellenére, sokat veszít azzal, ha hosszú ideig publikálatlan marad, ha nem kellő időben kerül az irodalmi közgondolkodásba, mivel utóélete nagyban függ egy olyan befogadói közeggel kialakított kapcsolattól, melyben az olvasó mint kortárs vagy félig-meddig kortárs még saját tapasztalatai, élményei közegébe tudja vonni a benne foglaltak adott térben és időben létező egzisztenciális jelentését. Idővel az ismeretlenségben hagyott szöveg dekonkretizálódik, gondolatisága viszonylagossá válik, s ezért nem kapja meg azt a szerepet, melyet elnyerhetett volna egy korábbi korszakban, amikor még a közvetlen hatás lehetőségét hordozta magában. Ezért is mondhatjuk, hogy minden újabb Kodolányi-levelezéskötet megjelentetése valami lényegeset ment meg az életműből.

Nem alkothatunk teljes képet Kodolányi János levelezéséről, leginkább a megjelent részek alapján következtethetünk az egészre. De így is elkülöníthetjük egyes korszakait, melyeket a személyiség, a gondolkozás,

a világgép változása mellett az író társadalmi helyzete, irodalomtörténeti szerepe is meghatározott. Levelezésének első csoportját a pályakezdő, jelentős sikereket is magának mondható író levelei alkotják a húszas, illetve a harmincas évek elejéről. Ezekben kifejezésre jut a nemzedéktársaival, azok műveivel való megismerkedés vágya, ugyanakkor a levélírás a szeretlen megnyilatkozásnak, a vallomásnak, a kitárulkozásnak a lehetősége is egyben. A harmincas évek első éveitől kezdődően megváltozott a levélíráshoz való viszonya. Ebben alapvető szerepet játszott az Írók Gazdasági Egyesülete (IGE) létrejöttében, szervezeti működésében játszott tevékeny szerepe, az aktív közszereplés a kor irodalmi életében, és az is, hogy a rendszeres elfoglaltsággá váló szerkesztőségi munka felgyorsult életformát kényszerített rá, amelyben egyre kevesebb volt a szabadon felhasználható idő, racionalizálnia kellett a kapcsolatfenntartás módjait. A harmadik szakasz az 1940-es évek második felétől alakult ki, és 1956 februárjában ért véget, amikor szívtrombózis érte. Ezt követően kezdődött el betegségeinek sorozata, s már nem volt képes levelezését korábbi formájában fenntartani. Levélírói tevékenységének harmadik korszaka a leginkább jelentős irodalomtörténeti szempontból; elsősorban ennek az időszaknak a leveleiből publikáltak korábban. 1945-től kezdődően Kodolányi magányossá vált kora szellemi életében, 1948 nagy részét már balatonakarattyai házában töltötte, 1949-ben pedig miután felszámolta budai lakását, ez lett évekig neki és feleségének egyedüli otthona. Ebben a kialakult belső emigrációban emberi ismeretségeit, barátságait levelezés útján tartotta ébren, s előfordult, hogy éppen a levélírás teremtett számára új emberi kapcsolatokat. Kodolányi esetében is igaz, amit Kabdebó Lóránt mondott Szabó Lőrinc ekkori helyzetéről: „A köztudatban a költő emléke él csak ezekben az években.” Kodolányi János, akinek öt évig egyetlen sorát sem közölték, a köztudatban hallgatása ellenére, korábbi művei, megnyilatkozásai révén jelen volt. Leánya Kodolányi Júlia így emlékezett: „Látogató nélkül Akarattyán is ritkán volt a ház. – Nagyon sokan keresték fel apámat...” Ez azt is jelentette, hogy nemcsak személyesen, hanem levélben is. Széles körű és sajátos jellegű levelezése kialakulásában az is szerepet játszott, hogy a szilenciumra kárhoztatott író, akinek cikkeit, tanulmányait 1945-öt követően alig, egy-két évvel később egyáltalán pedig nem közölték, aki publicisztikát 1946-ot követően nem írt, nem

írhatott, csak levelekben reagált közvetlenül kora és környezete eseményeire. Levelezésének fenntartása mintegy újságírói munkássága továbbélését is jelentette egy más formában, s egyben általános lelki szolgálatot.

Csűrös Miklós Kodolányi Jánosnak Szabó Istvánnal folytatott levelezéséről találóan jegyezte meg, hogy a műfaj, a levelezés poétikája szempontjából sokrétű, gazdag és színes „négykezes” alkotásról beszélhetünk. Ez igaz másokkal folytatott levélváltásaira is. Ezért Kodolányi episztoláit csak levelezőpartnereinek szövegeivel együtt érdemes közölni, különben a levélváltások szerves gondolati és esztétikai egységükből jelentős mértékben veszítenének. Csűrös szerint Kodolányi leveleinek a művekkel azonos hőfokú belső sugárzását nem kis részben a dialógus helyzetének drámai elevensége, konkrét érzékletessége hozza létre. Az író ugyanakkor nem alkotott összefüggő bölcséleti művet, így létszemlélete, regényei mellett, alkalmi megnyilatkozásokban jutott kifejezésre, a negyvenes évek második felétől leginkább az emberi kapcsolatok közegeiben. Spirituális és metafizikai tradicionalitás hatotta át sok személyes megnyilatkozását, viszonyát a mindennapokhoz és szellemi, baráti kapcsolatait. Elmondható, hogy Kodolányi levelezésének van egy preszókratikus jellege. Számára a közlés személyes jellege volt elsősorban meghatározó, akárcsak a görög filozófia korai időszakaiban, oly módon, hogy a gondolat, a tanítás a másik mindennapjait, sorsát érintve válik realitássá.

Terjedelmét és jelentőségét tekintve a Nyerges Pállal és feleségével folytatott levelezés nem a legnagyobb szabású az író életében, de elmondható: amellet, hogy kivételes irodalmi és történeti dokumentum, kiteljesíti a levelezésnek mint irodalmi műfajnak a hagyományait is. Kodolányi Szabó Lőrincnek egy megjegyzését kommentálva, miszerint „a levélírói literatúra is megszűnik”, azt írta Várkonyi Nándornak: „Nem hiszek a műfajok halálában.” E szavaiban ott a meggyőződés, hogy a műfajok örök normákhoz kötődnek. A mester–tanítvány vagy atya–fiú jellegű barátság levelekkel kibomló története által bepillantást nyerünk az ötvenes évek irodalmi- és művészeti életébe, alkotói problémák kerülnek emberi közelségbe, ugyanakkor e levelek együttese kor- és családtörténet is egyben.

Kodolányi János levelezőtársa, Nyerges Pál festőművész és grafikus életműve napjainkra egyre ismertebbé válik. 2012-ben *Nyerges Pál: A pannon festő* címmel megjelent album Feledy Balázs tanulmányával, nagy képanyagával átfogóan mutatja be művészetét. 2014-ben, születésének 100. évfordulója alkalmából a Tihanyi Bencés Apátság galériájában, majd a zebegényi Szőnyi István Múzeumban találkozhatott a közönség munkáival, 2015-ben pedig a budapesti Klebelsberg Kultúrkúria adott otthont egy nagyobb válogatásnak alkotásaiból. E tárlatok alkalmat teremtek a pályáját értékelő újabb írások megjelenésére. Leánya Nyerges Éva művészettörténész így jellemezte emberi és művészi alkatát: „Szerény ember volt, aki nyitott volt minden újra, követte kora irodalmát, és az akkor divatos festészeti irányzatokban is tett néhány próbát, festett néhány nonfiguratív alkotást, de nem vált eközben egyetlen irányzat követőjévé sem. Sem magát, sem festészetét nem helyezte előtérbe, talán az a kettősség, ami a polgári életet és művészpályát élő embert jellemezte, akadályozta meg abban, hogy életében a művésztsadalom jobban befogadja, elismerje.” Első méltatói, Végvári Lajos, Szij Béla, Pogány Ö. Gábor a magyar plein air festészetének hagyományaihoz kötötték művészetét, hangsúlyozva a nagybányai örökség továbbélését is munkásságában, mely leginkább a látványba belefeledkező szemlélődésben és – Pogány szavával élve – „valamiféle szemérmes tartózkodásban” nyilvánul meg. Mindvégig magától értetődő következetességgel természetelvű festészetet művelt, melyben többen fellelték Szőnyi István és Egry József hatását. Művészetének ihletője elsősorban a táj volt, s mint ahogyan ez a Kodolányihoz írott leveleiből is nyilvánvalóvá válik, leginkább a Balaton és vidéke. Ha ábrázolásához alapvetően klasszikus módon viszonyult is, valójában a tájképfestészet megújítására törekedett.

1914. július 20-án született. Édesapja Ninausz István, aki a Ganz és Társa Vasöntő és Gépgyár Rt-nél volt vezetői alkalmazásban, és hivatali útjának legmagasabb beosztását akkor nyerte el, amikor 1943-ban gazdasági igazgatónak nevezték ki a cégnél. Nyerges az érettségi után, 1933-ban a Budapesti Műszaki Egyetem építész szakára iratkozott be, de tanulmányait egy év után a Pázmány Péter Tudományegyetem biológia–földrajz szakán folytatta, ahol 1939-ben tanári oklevelet szerzett. Szakdolgozatát

a Káli-medence természetrajzáról írta, s kutatómunkája során elmélyült a Balatonhoz és az azt övező dombvidékhez való kötődése.

Első rendszeres rajzoktatásban mint építészmérnök-hallgató részesült, majd művészeti tanulmányait különféle szabadiskolákban folytatta: a Képzőművészeti Főiskolán Varga N. Lajosnál, majd Aba-Novák Vilmosnál, illetve a negyvenes évek első felétől Szőnyi István zebegényi nyári kurzusait látogatta. Művészi öntudatra ébredése szempontjából meghatározó volt számára az a Nagybányán eltöltött fél év 1940-ben, melyben a grafikusként induló művész megfestette első olajképeit.

1944-ben feleségül vette biológus kollegináját, Roggrün Editet, aki családi és baráti körben, illetve a levelekben Dittaként nevezetik. Két gyermekük született, Éva aki művészettörténész lett és András, aki hangmérnök. Nyerges Pál az Országos Szőlészeti és Borászati Kutató Intézetben dolgozott 1953-ig, majd az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézetben nyert alkalmazást. Mindvégig a maga és családja megélhetését biztosító polgári foglalkozás mellett folytatta művészi tevékenységét, és ez a kettősség sok belső konfliktussal járt – ahogyan ez e levelezésükből is kiderül. Kodolányival történő megismerkedése után Nyerges számára még élesebben vetődtek fel egyes kérdések: mi az elsődleges az életben, hogyan viszonyul a polgári életforma a művészihez, s miképpen lehet morálisan megközelíteni e kettősség alapvető dilemmáját.

Kodolányi János és Nyerges Pál barátságának kezdetben némiképp mester-tanítvány jellege volt. E szerepek önkéntelenül alakultak ki, annak ellenére, hogy ketjük közül az egyik író, a másik festő volt. Kodolányi több képzőművésszel ápolt elmélyült barátságot. Huszonkét évesen a pécsi Krónika folyóirat körében megismerkedhetett Breuer Marcell-lal és Molnár Farkassal (később mindketten a Bauhaus meghatározó egyéniségeivé váltak). E lapban – akárcsak korának más avantgárdnak mondható orgánumaiban – egyenlő súllyal, illetve egymást kiegészítve vagy erősítve voltak jelen az irodalom mellett a társművészetek egy esztétikai és – ettől elválaszthatatlanul – egy társadalmi megújulás jegyében. Bár Kodolányi életművére később csak közvetve, igen áttételesen hatottak a modernista irányzatok, pályája egészen kimutatható az irodalmi, művészeti, eszmei áramlatoknak az a fajta egységben látása, mely ennek a pár számot

megélt folyóiratnak is a szellemiségét is meghatározta. Talán némiképp ez is magyarázza azokat a bensőséges személyes ismeretségeket, melyeket képzőművészekkel alakított ki. Molnárral élete végéig szívélyes kapcsolatban volt. A húszas évek első felében nógrádverőcei tartózkodása alatt váci festőkkel barátkozott össze, Schubert Ernővel, Göllner Miklóssal és Kemény Lászlóval (aki később Szabó Lőrinc sógora lett). Az utóbbi kettőt Kodolányi révén ismerte meg Nyerges Pál. Az írónak jelentős szerepe volt abban is, hogy ezek az ismeretségek szakmailag és emberileg elmélyülő, a festőbarát művészi fejlődésére meghatározó jelentőségű barátsággá váljanak később. Persze e kapcsolatok kialakulását elősegítette a hasonló festői ideák iránti tájékozódásuk is. Mind Göllner Miklós, mind Kemény László Nyergeshez hasonlóan a hazai posztimpresszionizmus hagyományait követte. Kemény Lászlóról szólva 1949. május 13-i levelében Kodolányi ezt írta Nyergesnek: „El ne mulaszd a meglátogatását s képei megnézését, hiszen ott lakik a közeledben. Szeretném, ha jó barátságban lennétek.” Az író arra törekedett, hogy egyes barátságai, amennyiben ez lehetséges, szellemi közösséggé szerveződjenek. Kodolányit – bár érzékenyen reagált kora majd minden tudományos vagy művészi jelenségére, azokat egységben és nagyobb összefüggésekben látva – nem jellemezte a szakmaiság felé eltolódó képzőművészeti érdeklődés. Kimondottan képzőművészeti tárgyú cikkeket nem írt, képzőművészettel érintőlegesen sem foglalkozott. Amennyiben Kodolányi és Nyerges közötti mester és tanítvány jellegű viszonyról beszélünk, az csak egy általánosabb síkon lehet érvényes.

A kettejük közötti különbség sem indokolná különösebben kapcsolatuknak ezt a jellegét, a 16 év megismerkedésükkor már nem vetődhetett fel oly élesen: a festő ekkor 34 éves családos ember volt. Ugyanakkor Kodolányihoz fűződő barátságának első éveiben emberi és művészi létének sok szempontja átértelmeződött vagy kétségessé vált. Az ebből adódó problémák közötti eligazodásban elsősorban az íróra számíthatott, aki szívesen vállalta ezt a segítő szerepet, a személyes rokonszenven túl egyfajta hivatásfelfogás jegyében, mivel fontosnak érezte, hogy azok számára, akik hozzá fordulnak lelki, szellemi kétségeikben, támaszt nyújtson. Levelezésének sajátos jellegét is többek közt ez határozta meg. A levélírást sok esetben szerkesztőségi munkája továbbélésének fogta fel, amit áthatott egyfajta profetikus attitűd is. Kodolányi másodikként ismert Nyerges

Pálhoz írott levelében „a mennél mélyebbreható önismeret”-et jelölte meg a festői, a művészi gyakorlat legfontosabb szellemi feltételeként. Nyerges Kodolányi levelére válaszolva pedig megjegyezte: „Tanácsodat [...] követni igyekszem minden erőmmel, mert e nélkül nincs időálló művészet.” És írásos dialógusaiknak egyik vonulata éppen a tisztább önismereti nézőpontok kialakulásának drámaiságát világítja meg.

Három fő szakasz különíthető el Nyerges Pál pályáján. A harmincas évektől kezdődően a negyvenes évek végéig elsősorban linómetszeteket készített, s bár 1940-es nagybányai tartózkodásától kezdődően festői munkássága is gazdagodott, kiállításokon elsősorban mint grafikus volt jelen. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy ekkor még nem tudta megteremteni grafikus és festői felfogásának összhangját, a valóság más és más aspektusait megragadva, nem volt képes egy egységes képi világot teremteni. Metszeteinek leegyszerűsödött, hol az Ernst Barlach-i expresszionizmust idéző, hol pedig szecessziós, olykor már-már szimbolikussá stilizálódott formái együtt éltek a festményeiben fellelhető Ferenczy- és nagybányai hatással mind a témaválasztás, mind a színvilág tekintetében. Második korszaka az 1940-es évek végétől tartott a hatvanas évek elejéig, s ez egybeesett Kodolányival való barátságának kialakulásával, az íróval folytatott levelezés időszakával. Annak ellenére, hogy ez idő alatt, főleg az ötvenes évek első felében, nem dolgozott folyamatosan a képein, belső küzdelmei által éppen ebben az időszakban bontakozott ki művészete és alakult ki homogén festői szemlélete. Kodolányihoz írott levelei ennek a művészi önmagára találásnak is a dokumentumai. A hatvanas évek elejétől számíthatjuk pályájának harmadik szakaszát. Kialakulását némiképp életkörülményeinek megváltozása is meghatározta. 1962-ben lett a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium tanára, így a hosszabb nyári szabadságok alatt többet és folyamatosan dolgozhatott, 1964-től pedig a Képzőművészeti Alap tagja. Ekkortájt indult el azon az úton, melynek során festészetének korai, visszafogott színvilágától eljutott egy másfajta dinamikusabb színkezelésig, mely közvetlenebbül utalt a látvánnyal kialakított viszonyt meghatározó érzelmekre. A 70-es évektől már a kialakult egységes képi szemléletének kifejezéseként úgynevezett vegyes technikájú műveket alkotott. „[A] grafikus és a festő, a rajz és a szín összeforrásának kiváló példái ezek az alkotások” – állapította meg róla Nyerges Éva.

Feledy Balázs ekképp foglalta össze Nyerges Pál pályájának summáját: „Életműve különleges helyet foglal el a 20. század magyar festészetében. A grafikusai indulást követően a nagybányai és balatoni hatások beemelésével, majd az utóbbi élmények központba helyezésével kialakult egy szuverén tájfestő sajátos posztimpresszionizmuson alapuló, expresszív erővel párosuló színfestészete. Ebben kitüntetett szerephez jutott az élmény, a kolorizmus, a kifejezés ereje, a derű, párosulva a festészetnek mint intellektuális, értelmiségi hivatásnak az értelmezésével és gyakorlatával.”

Kodolányi János Nyerges Pállal történő első levélváltása idején már túl volt *Vízöntő* című művének kiadásán, baráti egymásra találásuk idején készült el az *Új ég, új föld*, s az elkövetkező éveket úgynevezett mitikus tetralógiája további két regényének megszületése határozta meg. Az *Új ég, új föld* kéziratának lezárása után Kodolányi családjával arra kényszerült, hogy budai, Hidegkúti úti otthonát feladva teljesen balatonakarattyai házába költözzön, melyhez egy 1400 négyszögöles kert tartozott. Nyergesék nyaralója Káptalanfüreden volt. A festő édesanyja pedig a kitelepítés veszélye elől fiai tanácsára ide is költözött, ahonnan csak 1956 telén tért vissza a fővárosba. Ez a település, akárcsak Balatonakarattya a Budapest–Székesfehérvár–Tapolca vasútvonal mentén helyezkedik el. Nyerges Pálnak gyakran kellett Budapestről Káptalanfüredre utaznia, s oda- vagy visszafelé könnyen útba ejthette az író otthonát. Levélváltásaikból is kitűnik, többször találkoztak személyesen. Kapcsolatfenntartásuknak csak az egyik módja volt az írás, jó néhány esetben csupán kiegészítője egy-egy beszélgetésüknek.

Leveleik hű képet adnak mindazokról a nehézségekről, melyekkel az írónak és családjának meg kellett küzdenie a hallgatás, a magány éveiben, és tanúsítják, hogy Nyerges Pál több alkalommal segítségére volt a Kodolányi család kisebb-nagyobb bajaiban, s erről ifjabb Kodolányi János is megemlékezett: „Mivel Káptalanfüreden volt házuk, [apám] arra utaztatban mindig módját ejtette, hogy Akarattyan megszakítsa az útját, megtudakolja nem tud-e valamiben segíteni.”

E levelezés gyakori szereplői a családtagokon kívül Kodolányi barátai: Kemény László festő és Várkonyi Nándor. Mindketten Nyergessel is közeli, személyes ismeretségbe kerültek. Ha hiányosan is, de végigkövethető Kodolányinak Keménnyel folytatott teológiai vitája is, mely az író Jézus-regénye, az *Én vagyok*-nak kapcsán robbant ki a műben jelenlévő

gnosztikus felfogás miatt. Sajnos a jórészt levélben lefolyt vitának csak az egyik oldalát ismerhetjük, Kodolányinak Keményhez szóló, a témával kapcsolatos írásos megnyilatkozásai mindmáig lappanganak. A szövegekben többször megjelenik Joó Sándor is, a Nyerges család és Kodolányi közeli ismerőse. Képet alkothatunk az írónak a pasaréti református egyházközség lelkipásztorához fűződő kapcsolatának ellentmondásoktól sem mentes természetéről.

S a mindennapi történetek mellett megjelennek a művészi vagy írói problémák. Amit Csűrös Miklós Kodolányinak Szabó Istvánnal folytatott levelezését jellemezve megállapított, az Kodolányinak majd minden levelezésére nézve igaz: „A szellemi és az életrajzi kapcsolattörténet jóformán szétválaszthatatlanul fonódik össze.” Kodolányi, regényeire készülődve, nagy kutatómunkát végzett, s újabb olvasmányélményeinek egy részét meg is osztotta Nyergessel. Az írásban fennmaradt beszámolók mögül kiérezhető a szándék, hogy barátját egy új, másfajta világszemlélettel ismertesse meg. Előfordult, hogy éppen barátságuk érdekében ragaszkodott egy könyv elolvasásához, akkor is, ha Nyerges Pálnak szemmel láthatólag nem volt túl nagy kedve a mű tanulmányozásához. Kodolányi megjegyezte egy alkalommal Várkonyi Nándornak: „Nyerges Pali volt nálam, rávettem, hogy foglalkozzék misztikával, könyveket adtam neki.” Kemény Lászlónak pedig így jellemezte a festőt és kettejük barátságának mester-tanítvány jellegét: „Ő még a művészet első lépéseit tipegi, oktatom őt s megpróbálom fölszabadítani az egyéniségét s biztató tünet, hogy van neki egyénisége. Könyveket is sűrűn adok neki, egész könyvtár cirkulál Bpest, Pécs és Akarattya között. Miután ő sokszor utazik, hátizsákjában hurcolja a könyveket mindenfelé és csereberéli.” Kierkegaard szerint a barátság abszolút feltétele az életszemlélet egysége. Kodolányi felfogásában ez az elv nem vált kizárólagossá, azonban mondhatni ösztönösen törekedett arra, hogy emberi kapcsolatait világlátásának, gondolkodásának közegében szemlélje és értelmezze, ugyanakkor a másik értse ennek a közegnek a nyelvét és szimbólumrendszerét.

Kodolányinak sokat jelentett ifjabb barátja derűje, vidámsága. Keménynek küldött levelében megállapította: „Biztató benne az is, hogy nagyszerű, fölényes humora van.” Várkonyinak pedig ezt írta: „Csodálatos fiú ez! Friss, vidám, becsületes, szellemes, – árad belőle a görög derű

s bohémtság. (Görög eredetű.)” Egyik levelében búcsúzva így szólította meg Nyerges Pált: „Te krétai, vídám, pazarhumorú Barát, aki azért származtál ide, ez alá a hideg téli éghajlat alá, hogy a ködben köhögő, nyamvadt kedvű barátaidat fölvidítsd!” Más alkalommal a sorokból kiértett derűt méltatva megjegyezte a festő leveléről: „elbájolt, nem is csupán a terjedelme, hanem a friss életkedv, a játszi humor, a lényeges dolgok gyors megragadása és könnyed megfogalmazása, vagyis a természet életnedveinek, vidámságának megmutatkozása”. A humor Kodolányi számára a bölcsesség tiszta megnyilvánulása, önmagunk bizonyos távlatból való szemlélésének képessége, a groteszk vonások mosollyal való megértése. Fontossága az elidegenítő, embert próbáló ötvenes években még inkább megnövekedett. „[A] »vicc« nem humor s a röhögés nem mosolygás. Mert akinek humora van, abban valaki, aki állandó és változatlan, elnézéssel mosolyog azon, aki változó és gyenge. Mindenki van egy állandó, változatlan szellem és egy vagy több változó, gyámoltalan, gyenge lélek, akin, amin mosolyogni kell. Emberi lényünk erőlködéseinek, hiúságain, féltelmeinek, gyámoltalanságain, komiszságain, vágyain és fájdalmain mosolyognunk kell, hogy le tudjuk őket győzni” – magyarázta az írói pályáját kezdő Szabó Istvánnak.

Idővel atya-fiúi kapcsolattá mélyült Kodolányi János és Nyerges Pál barátsága. Ezt nagyban elősegítette az a cselekvő részvétel, mellyel a festő viseltetett a magányban élő, a mindennapokban alapvető nehézségekkel küzdő Kodolányi-házaspár iránt. Ugyanakkor a kapcsolatuknak ezt a jellegét a közöttük kialakult szellemi kötődés betetőződésének is tekinthetjük. Kodolányi egy 1952. augusztus 8-i levelében humoros formában így búcsúzott el: „Ez a néhány hülye sor csupán annak a jele kíván lenni, hogy szeretettel gondolkodom Rád, köszönöm szívességeidet s mindig úgy várlak, mintha hazajönnél. Nem lehetetlen, hogy adoptállak, babiloni szokás szerint.” Nyerges Pál leveleiben a megszólítás 1954-től egyre többször „Atyám”. Ugyanakkor ennek a mélyebb érzelmi közösségnek a kialakulásához az is hozzájárult, hogy Nyergesben megérett Kodolányi szellemi hatása, melyet röviden jellemeznek Kodolányi Várkonyi Nándorhoz intézett egykorú szavai: „igyekszem felszabadítani az egyéniségét”. És amikor egy 1952. októberi levelében Kodolányi felemlgette Várkonyinak Nyergessel folytatott „sok-sok heves vitá”-ját, emlékezetből és alkotó módon kissé

átstilizálva idézte azt a levelet is, melyben a festő összefoglalja a Kodolányi-féle tanítás számára megnyilatkozó lényegét: „Végtelenül hálás vagyok neked, J. bátyám, hogy megértetted velem, milyen káros a gyűlölet s mennyire rabbá teszi az embert. Most, hogy ezt az érzést sikerült magamból tökéletesen kiirtanom, érzem csak, milyen szabad vagyok. Megkönynyebbülve lélekzem föl: el sem tudtam képzelni, hogy ilyen szabad lehet az ember!” Kodolányi Nyergesnek adott válaszában végigtekintett a festő szellemi változásainak folyamatán: „Hogy a tudásod nőtt-e, azt éppen úgy értettem, ahogy Te. A belső tudásod s nem a külső adatok ismerete. Az a tudásod, hogy ha nem is az ösztöneidet, mint helytelenül mondd, hanem a képességeidet föl szabadítsd, kibontakoztasd, a múltó, tűnékeny, változó életet összekapcsold a változhatatlan, időtlen léttel s megértsd az ember, az Isten, a világ és Tennen magad titkait. Erre a megértsésre csak Tennmagad ismerete útján juthatsz el s éppen erre az ismeretre értettem, hogy fejlődött-e a tudásod. Örömmel látom, hogy jó helyen tapogatsz, bizonyosan igen gyorsan fogsz is haladni s külső-belső harmóniád egyre nő. A gyűlölet kiirtása éppen erre vall. Nagyobb örömet nem is szerezhetél volna nekem, mint annak kimondásával, hogy hatalmas ballaszttól szabadultál meg s most megnyílt Számodra a szabadabb szárnyalás útja.”

1953-tól Nyerges Pál felesége, Ditta is bekapcsolódott a levelezésbe. Sajnos az asszony több levele nem található meg a Kodolányi-hagyatékban, így az íróhoz feltehetően – ha az 1948-ban két levelezőlapon küldött pár sort nem számítjuk – elsőként írt levele sem, melyre a címzett oly lelkesen reagált. Ez alkalommal beszámolt a Toroczkó téri református parókián rendezett szeretetvendégségről, s ezt Kodolányi külön megköszönte: „Ha tehát Maga nem gondol rám olyan finom tapintattal s együttérzéssel, talán sohasem tudom meg, mi hogyan történt, az Utolsó Napig, mint mondtam. Leírása rövid, tömör, jellemző és eleven.” Egy más alkalommal Kodolányi ezzel a megjegyzéssel fogadta Ditta asszony sorait: „Hogy Maga milyen kedvesen, fordulatosan, tömören s jellemzően tud levelet írni!” Talán részben a stílus iránti elismerés is nyitott kaput kettejük között a fontos egzisztenciális kérdések megvitatása felé. Többé-kevésbé folyamatos levelezésük számos vonatkozásban kapcsolódik Kodolányinak Nyerges Pállal folytatott levélváltásaihoz. A legfontosabb, ami – az előforduló személyeken, történéseken, helyzeteken túl – összeköti a férj

és a feleség Kodolányival folytatott levelezését, az a soraikat átható igény, szándék az önismeret végső kérdéseinek tisztázására, és ezért érzékelni szövegeikben az élet- és szellemtörténet szétbonthatatlan egységét.

Több alkalommal élvezte Kodolányi a Nyerges család vendéglátását. Amikor Szabó Lőrincnek írott 1955. április 25-i levelében sorra vette a családi közösségek kis szigeteit, így emlékezett meg a náluk tett látogatásáról: „Ugyancsak igen jó tapasztalataim voltak Nyergeséknél is. Az embert meleg, megnyugtató atmoszféra burkolja körül, a gyermekek kedvesek, nyájasak, vidámak, nem indulatosak. Jól esett körükben vacsorázni. [...] Annál jobban örülök annak a kis világnak az állandóságán. Sok baj, gond közepette szilárdan áll a helyén.”

Kodolányi János Nyerges Pálhoz és feleségéhez írott levelei közül 102 darab vásárlás útján került az MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattárának állományába 2002-ben. Ezekből 91 Nyerges Pálnak, 11 pedig Nyerges Pálnénak szól. Kodolányi 8, elsősorban Nyerges Pálnénak írott levele továbbra is magántulajdonban van. Az Akadémiai Könyvtárba kerülő anyagban megtalálható még egy, a festő édesanyjának, Ninausz Istvánnénak szóló Kodolányi-levél és Kodolányi Júliának, az író leányának egy Nyerges Pálnéhoz címzett levelezőlapja. Mindezek szövege szerepel összeállításomban. Nyerges Pál és felesége levelei a Kodolányi-hagyatékban maradtak fenn, mely az Országos Széchényi Könyvtár állományába tartozik. Nagy részüket, ha a címben jelzett időszakból keletkeztek, közlöm, csak azokat nem, melyekben foglaltakra Kodolányi sem közvetve, sem közvetlenül nem reagált. Kodolányi akkurátusan datálta leveleit, Nyerges Pál olykor megfeledkezett erről, felesége pedig általában nem keletkezte sorait. Mivel a Kodolányi-hagyatékban nem maradtak meg a levelekhez tartozó borítékok, a szövegösszefüggés alapján lehetett meghatározni a dátum nélküli levelek kötetbeli helyét. Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában lévő dokumentum-együttest a Kodolányi családot érintő hivatalos iratok, számlák, Nyerges Pál feljegyzései és fényképek egészítik ki. A levelek mellé került egy tanulmány másodpéldánya is, mely *A kárhozat örökkévalóságának kérdése az evangéliumi textusok*

megvilágításában címet viseli. Ennek szerzője nem Kodolányi. Tudott, hogy az író erre írásban hosszan válaszolt, szövege azonban mindmáig ismeretlen. Ezért eltekintettem e tanulmány közlésétől.

A könyvet jegyzetanyag és névmutató egészíti ki.

A szöveggözlés hűségre törekszik. Kodolányi János helyesírásának sajátosságai némiképp tükrözik nyelvészeti, szótörténeti felfogását. Ezért leveleinek eredeti írásmódját igyekeztem megőrizni, csak a nyilvánvaló tollhibákat javítottam. Nyerges Pál és felesége leveleinek ortográfiáját viszont a ma használatos gyakorlathoz közelítettem, ugyanakkor megtartottam az idegen szavak, nevek eredetileg használt formáját, s a becenevek is eredeti alakjukban szerepelnek. A levelek keltezésének írásmódját a szöveggözlésben nem egységesítettem. A []-be tett dátum postabélyegzőről vagy tartalom alapján volt megállapítható. [...] -al jelöltem a kihagyott, olvashatatlan szövegrészeket. Az egyes dokumentumok leírása a jegyzetekben található meg.

Köszönetet mondok Szabó Sándorné Kodolányi Júliának, ifj. Kodolányi Jánosnénak, legifjabb Kodolányi Jánosnak, Kodolányi Györgynek, Kodolányi Zoltán Gábornak, Edelényi Zsuzsannának, Nyerges Évának és Nyerges Andrásnak, amiért hozzájárultak a levelek közreadásához, illetve információkat, tanácsokat adtak a jegyzetek összeállításakor, Soltész Mártonnak és Kemény Arankának a szakmai közreműködésért, Monok Istvánnak, az MTA Könyvtár és Információs Központ főigazgatójának a kötet megjelentetésében nyújtott jelentős támogatásáért, az MTA KIK Kézirattára egykori és jelenlegi munkatársainak, különösen Körmeny Kingának, Babus Antalnak és Tóth Gábornak, mert hozzáállásukkal, észrevételeikkel segítették munkámat, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára korábbi osztályvezetőjének, Földesi Ferencnek a kutatás technikai feltételeinek megteremtéséért, és amiért hozzájárult Nyerges Pál leveleinek illusztrációként történő felhasználásához, az osztály munkatársainak, különösen Szita Gábornak a számtalan kollegiális segítségnyújtásért.

Horányi Károly

Kodolányi János. Nyerges Pál felvétele

Nyerges Pál

Nyerges Pálné, Ditta

L e v e l e k

1.

Kedves Barátom! Köszönöm lapját, a zsák valóban nálunk van s nem tudunk mit kezdeni vele. A krumpli, természetesen, hiánytalanul megtalálható benne. Örülök, hogy így történt, bár talán Édesanyjának szüksége lenne rá, – mert így be kell jönnie érte és beszélgetésünket folytathatjuk. Úgyis kérni szerettem volna, hogy véletlen ismeretségünket ne hagyjuk veszendőbe menni, – íme, az Isten megint okosabb volt nálunk!

Tehát szívesen látjuk, ha a zsákért megjelenik és a zsák elvitele után is bármikor. Kérem, adja át kézcsókomat Édesanyjának és feleségem szíves üdvözlését is. Öszinte nagyrabecsüléssel üdvözlöm.

Balatonakarattya, 948, május 18.

Kodolányi János

2.

Kedves Palikám, szép rendben megérkeztünk, minden a helyén van, az eső is megjött, így hát nem volna semmi különösebb baj egyelőre. Napokig aludtam, sokat olvasok. Mikor jársz errefelé? Nagyon szeretnék Veled elbeszélgetni egy kicsit. Volna itt egy Neked való könyv Bernatzik mestertől, óriási lelkesedéssel olvastam s nagyon sokat okultam belőle. El kéne olvasnod okvetlenül. Ha jössz, majd odaadom. – Most aztán úgyszólván fülsiketítő csendben élünk, az emberek olykor már terhes inváziója után most csak a madarak fecsegését hallgatom. Júniusban Kemény Laci jön majd le, remélem, sokat fog festeni. El ne mulaszd a meglátogatását s képei megnézését, hiszen ott lakik a közeledben. Szeretném, ha jó barátságban lennétek. Mi újság Nálatok? Hogy vannak a gyerekek? Jucka járt-e Nálatok? Mi újság a képzőművészetben? (Hallom, Márfy gyűjteményes kiállítására igen egyenetlen volt.) Dolgozol-e, ámbár az időjárás nem kedvez a festésnek s tán időd sincs rá elegendő. Érleld csak Magadban a festés lelki feltételeit s elsősorban a mennél mélyebbreható önismeretet. Írj egy lapot, Palikám s ne feledd el, hogy némileg útbaesem! Szeretettel öllelek.

Akarattya, 949, máj. 13.

János

Feleséged kezét csókolom, Tildi öleli őt!

3.

[1949. május 15.]

Kedves János Bátyám, nagyon köszönöm lapodat. Szeretnék még e héten felkeresni 2 vonat között, de nem tudom, hajsza engedi-e. Jucka sajnos még nem járt nálunk. D.-nak enyhe t. csúcshurut félje van, orvos szerint 3-4 hét fekvés. Kiállításán számszerűleg első helyezett lettem 21 drb-bal. Tegnap nyílt, kritika még nincsen, de nem kifejezetten rossz. K. Lacit napokban felkeresem. Tele vagyok tervvel, álommal, játékkedvvel, mint nevezni, de jön a permet saison [...] Márfy nem voltam [sic!] kiáll. előkészületek + D. betegsége akadályozott. Még ma este levelet írok. Szeretettel ölel Pali. Kézcsókomat kérem a N. Asszonynak add át.

4.

[K. n.]

Szeretett János Bátyám! Szavamat nem tartottam be, és csak most írok (szerdán reggel 9 órakor) Bp. és Füzesabony között a gyorsvonat enyhén himbáló jóvoltából. Mentsen az, hogy őszintén kívántam még aznap este írni Tenéked, mint ahogy nem múlik el félnap anélkül, hogy (fontos dolgokat) szükségét ne érezzem égetően, a Vele való beszélgetésnek. (Elbízta magát a gyors, és kezd piszkosul rázni.) János Bátyám, Te birtokában vagy olyan kifinomult, ritka ismeretek tömkelegének, melyekből már eddig is sorsdöntően merítettem, egy olyan világtengernek vagy biztos kezű hajósa, melynek én, ha talán csak partjait és öbleit ismerem itt-ott. Sommázva tehát: igen nagyon vágyom arra, hogy még hosszú órákon át lophassem idődet, és elirányító értékű, fontos kérdésekre kérjek tőled okulást.

Most Egerbe utazom, este vissza. Pénteken reggel Anyámat viszem le K.-ba – csomag stb. – nincs remény, hogy ezúttal jöhessek. 7⁰⁰-kor megyünk a Déliről, ha fontos (nékem nagyon), hogy Bernatzik úr féltett művét jövő héten Pécsre vigyem, küldd ki [egyél]. sz[íves]. a vonathoz, visszafelé u. i. nem tudom biztosan, hogy a szombat déli vonattal megy-e? Ott lent összehurcolom a szomszédságban télire elhelyezett holmikat, mivel anyámat behelyezem.

Szombaton este – oh, borzalom – ismerkedési est a hivatalban, melynek én mint kultúrvezető, rendezője vagyok. Műsor, szavalatok, ének stb. Fantáziádra bízom az ügy nehézségének elképzelését. Már 4 napja csak ezzel bajlódom. Színészek között még nehezebb lehet tudósokat találni, mint viszont – ezzel vigasztalódom. Vas. gyerekeimhez megyek ki Dor.-ra. Hete nem láttam a kicsit, lányomat 4 hete. Mert Ditta ui. teljes nyugalomra szorul, nehogy komoly tüdőhistória legyen hurutjából. Lába mérséklődött, étvágya van, remélem, 1 hónap alatt rendbe jön.

– Kiállítás: 21 művet – 5 olaj, 6 aquarell, 3 tuss, 7 linó – zsűrizték be (Berény Róbert, Domanovszky, Kmetty) jól is akasztották, linóimból 7 van egy sorban, azt a fene se nézi, pedig igazán pazar 35 x 50-es kerekben pompáznak. Szóval elégedett lehetek, csak lenne egy kis dohány belőle. Főv. Képt. és F. Min., valamint Kultusz némi reményt lobogtatnak, de komolyan nem hiszek benne. Fő, hogy megjelentem – többiekől 6-8 db volt maximálisan.

Bernatzik: Óriási értesülések már a *Südsee*-ben is. Oh, a tiszta levegő, amit csak Gauguin leveleiből ismertem eddig. Mert a vonaton fogom befejezni olvasását. És ez még fokozottabban van meg a Nálad lévő műben? Iskolában kellene olvastatni. Vagy minden hiába? nincs segítség a fehérbőrű, a civilizált ember számára? Ki tudja? Ha van, csak ilyen ismeretek révén, a művészet vezetésével, tudományos alépítéssel.

Festek-e? Igen. Akvarellt minden szabad időmben, mikor otthon ülök, Ditta csendes öröme. Festem őt, magamat, ismét kézbe veszem ezt a kezemből kiejtett mesterséget, láthatóan belejövök lassanként, bár összevontabban fogom művelni, ez már meglátszik most is. Csodás szórakozás, amikor az ember felfedezőútra indul önmagába befelé. Váratlan tájak és ízek, itt bent és mindig a szebb és jobb irányában. Érzem, hogy az elmúlt tél masszívabb, tömörebb látásmódot értelt meg bennem a tavalyinál, most aztán minden áron festeni – trapézzról lábbal lefelé lógva is. Jobb a menetrend a tavalyinál. Egynapos utazások árán egy-egy lyukas napot tudok szerezni, 4 hetem megcsonkítása nélkül. Utóbbi ideje még bizonytalan, mindenesetre festésre fogom szabni.

Ezentúl úgy festek fejet, hogy egy színnel bevonom az egész arcmezőt – egy rózsaszín – vagy okkerrel, ami az arc színvilágának szélsőségei között középútnak számíthat. Tehát ebből az egy foltból indulok ki, ezt

fogja körül a haj-kalap folt öve, a folton belül teszem fel a lilákat, narancs, főleg szilvás, angol vöröses árnyékokat. Az akadémián biztos az első fél-órában ezt mondják el, én pedig most jutok ide 15 évi festés (festegetés) után. Mégsem érzem feleslegesnek ezt a magányos útkeresést, úttörést, mert ez nem kész recept már, hanem 15 év próbálkozásainak eredménye, és bár nem tudom pontosan analizálni miért, de érzem, hogy ez mégis más. A kiállításon hét, volt Réti-Szőnyi növendék között lógok, van még Szőnyi és egy Aba N. növendék is, mindezekről élesen különválnok, vagyis nem kell levakarnom magamról semmi hatást, semmilyen készen kapott sablont. A többiektől mindössze 2 grafikát vettek be, vagyis az akadémia itt sem biztosít képességet.

Tanácsodat: „Érleld csak magadban a festés lelki feltételeit s elsősorban a mennél mélyebbre ható önismeretet” – követni igyekszem minden erőmmel, mert e nélkül nincs időálló művészet. (Közben már Eger felé döcögök a vicinálison.) De hogyan ezt? ha nem spontán gyerekkortól kezdve, állandóan ösztönösen? Pszichoanalízisnek mi köze ehhez? Játszani – komolyan is – csak hagyják az embert. – Ennyi az egész és energia, mellyel szétrúgja az ember polgári kulisszákat maga körül. – Erről kell részletes – gyakorlati értelmű – véleményedet kérem majd. – Az eső csodát tett, a vetések mind megszépültek, remélem jó lesz az aratás, a jelek alapján. Bocsásd meg e terjedelmes levelet, remélem 2 héten belül felkereshetlek, addig is igaz tisztelettel és szeretettel öllelek, kézcsókom átadását kérve

Pali

5.

Palikám, köszönöm lapotokat és terjedelmes leveledet. Reméltem, beugrasz hozzánk egy-két órára. Csodálom, hogy Edit beteg, semmi jelét sem láttam rajta. Ne vegyétek nagyon a szívetekre, legyen vidám és jókedvű, annál könnyebben gyógyul. Jó lenne óvatosan mélylélekzést gyakorolni, de sajnos, ezt felügyelet nélkül nem lehet s nem szabad. Ha eljössz egyszer, pontosan megmagyarázom Neked. – Igen, a másik Bernatzik még szenzációsabb, szeretném odaadni. Sokat olvasok, itt nem zavarnek fecségések, újság, rádió sincs, híreket nem hallok. Fülig belemerültem az *Ált. Vall. történet*-be. Nagyon élvezem. Ezenkívül sok tejet iszom, friss

hagymát eszem s alszom. Fülöpszigeti állapot! Örülök a kiállításról írottaknak, számolj be majd a kritikákról, nemcsak az írottakról, hanem a hallottakról is. – Várkonyival megint erősen levelezek, folytatásokban is. A problémákat már ismered, egyre mélyebben merülünk beléjük. A művemhez is hozzá kéne már fogni, de mondd – s ezt komolyan kérdezem! – vajjon nem hiábavaló-e? Szeretnék már látni! Editnek gyógyulást és jókedvet! Tildi csókoltatja Öt. Szeretettel öllelek s remélem, nemsokára látni foglak itt.

Akarattya, 949, máj. 21.

K. János

Ne haragudj, hogy csak lapot írok, de a leveledben fölvetett kérdés hosszadalmas megbeszélést kíván s nem is egészen világos. Majd szóval!

J.

6.

Vajjon hová tűntél el, hogy semmit sem hallok Rólatok? Beteg még Edit? Mit művelsz? Itt van Várkonyi, fürdünk a beszélgetésben. Remek könyveket hozott, látnod kell. Hiányzol. Ölel: János

Kár, hogy nem sodor errefelé a forgószél. Öllelek Nándor

949, jún. 27.

Kodolányiné

Kodolányi János
képeslapja

Bp. 49 június 30. du. 7.

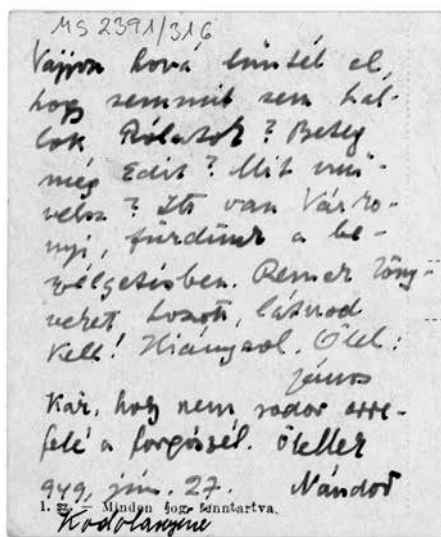
Szeretett János Bátyám,

komoly lelkiismeret-furdalásom van, amiért nem írtam, ha már elmenni nem tudtam. A vonaton tegnap Dombóvár és Pécs között teleírtam ceruzával 4 oldalt, de azt elküldeni mégsem mertem, annyira „rázott” volt. Az elmúlt hét végéig reméltem, hogy V. N.-nak tett ígéretemhez és legszebb

reményeimhez híven elzarándokolhatok majd A.-ra, és mint kolduló barát, megjelenek a szent főpapok zsinatján. Főnököm azonban mást tervezett, kénytelen voltam utamat elhalasztani, és helyette hétfőn reggel Egerbe, szerdán Pécsre utazni. E két út között kedden éjjel vettem kitüntető lapodat, s azóta – ismétlem – kedélyem a lelkiismeret-furdalás és mély sajnálkozás között háborog. Hegyibe, szegény anyám is várt az utolsó percig.

Tehát végre ismét szárazon, mondjuk szilárd talajon, sebesen hozzálárok mulasztásaim pótlásához. Mert romjaimban heverek, reggel indultam Pécsről. Szikrázó zöld övezi a hegyek felől a várost. Azok az édes kis dombok

Szentlőrinc felé, a nagy hegyek előtt mindig lelkesedésbe hoznak. Pedig nem festőiek, csak üdék és csodálatosan tagoltak. Reggel borús volt oda-lent, Pestig kiderült. Tonnaszámra készül a meggylé az áll. pincében, Somogyból, Tolnából is odahordják a meggyet teherautókon. – Kultúráltak azok ott lent. Ma bevárt, pl. a kalauz, mikor messziről loholtam villamoshoz csomagjaimmal. 10 pesti kalauz közül 9 „lecsöngette” volna a kocsit, s röhögött volna rajtam – „kitolt” volna a pasassal. Ők nem kitolós népek, ebben látom kultúráltságuk egyik bizonyítékát.

Eltűntem? – kérded János Bátyám, – el, kissé önmagam elől is. Valahogy beleolvadunk ebbe az ünnepi magyar tájba, a Pécs–Eger–Balaton háromszögben, melyet motolla módjára járok. Eltűnődöm az életeken, melyek a vonatfolyamokban áramlanak szüntelenül. Nem unatkozom egy percig sem, csak attól tartok, hogy lazsalók és az időfaktorral nem törődve, már túl nagy kerülőket rovak az életmegismerés terén, szóval lekallódom a művészetről apránként.

Úrnapján [?] felmentem Miskolcon át Jósvalőre, láttam Aggteleket, a barlang különös, a tálalás miatt kissé a Városligetre emlékeztető világát. Erőt kell venni az embernek, h. a sok lecsonkított cseppkő után is megérezze az évszázadok kézzelfogható közelségét, mert ez a hely szenzációja, nem annyira a színek és formák. Most állították helyre Jósvalőn a N. V. Szállót, alatta hegyi tó, pisztrángos patak, meredek hegyoldalak, szerpentinutak, igazi erdők és valódi hegyi rétek. Régen láttam ilyet, és ujjongtam ottlétem 24 órája alatt.

Vettünk egy anyavércsét is, melyet egy kis kölyök fogott csapóvassal a fészken. Egy marékra való fiókat cipelt zsebében. Az öregnek elzsibbadtak a szárnyai, vagy a sötétségtől félt, de este nem kapott szárnyra, csak reggel, amikor dárda módjára hajítottuk belé a mély völgy levegőtengerébe. Ekkor szárnyat bontott, óriási kört írt le, és igen messze leszállt egy fára. Gondolom, azóta már biztosan disszidált. Gyönyörű volt a tekintete, akárcsak a Homoki Nagy könyvében látott kollégáié. Láttam két bagolygyereket is. Ezek ismét egy állomásfőnökné védnöksége alatt szórakoztatták az utasokat valamelyik kis állomáson Szin felé. Úgy pittyegtek és pirregtek, mint a gyöngytyúk szokott. Putnokon át utaztunk vissza Egerbe, királyi tájakon visz át a vonat (biztosan ismered), erről majd élőszóban, meg arról az ózdi öreg munkásról is, akivel a vonaton elbeszélgettünk.

Családom még D.-on van. Ditta lényegesen javult, júliust még pihe-nőben kell töltenie. A hónap folyamán átköltöttem a kis társaságot Káptalanba. Ennek egyelőre legnagyobb akadályja, hogy cselédválsággal küzdünk, még krízisen innen vagyunk.

Szeretnélek nagyon hamarosan felkeresni János bátyám. Most a hétvégén leutaztam K.-ba hivatalosan, ha tehetem vas. du. leszálllok Nálád egy-néhány óra tartamára. A jövő hetekben sűrűn lesz dolgom a Balatonnál, tehát ha most nem tudnék Anyámtól előbb eljönni, akkor is jelenésem

lesz hamarosan. Bern. úr *Bidyó*-s könyvét nem fejeztem be, jó lenne, ha én vihetném vissza, a jelzett többiekre is nagyon fűlik a fogam. A Phi Tong Luang-okról olvasottak olyan mély hatással voltak rám, hogy 10 hasonló kötetet is elolvasnék még örömmel. Életre szóló olvasmány élmény, nem csoda, hiszen még Te is találtál benne új értesüléseket.

Útközben sokat olvasok. Sajnos, sok szemét közt válogatok. Múltkor Maugham novelláskötete került kezembe, a *Végzet játéka*? – gondolom ez a címe. Nagyon is angol agy számára írt dolgok, úgy érzem. Untatott az eseményeknek taxatív regisztrálása, ami sokszor inkább emlékeztet forgatókönyvre, vagy tartalmi kivonatra, mintsem novellára. Régebben olvastam már tőle, akkor a *Szigeti képmutatók* őszintén tetszett. Jó regény lehetett, ma is emlékszem még ízére.

Ezek után fanyalogva fogtam hozzá ugyancsak M. *Életem* c. regényéhez, és micsoda meglepetés! Egy igaz, szerény, őszinte ember visszapillantása, pózmentesen, sűrűn megrakva olyan világos, tisztán megfogalmazott filozófiai értékű meghatározással, melyekhez hasonlókkal még alig találkoztam. Szeretném véleményedet kérni majd előszóban M.-ről és Rónay Györgyről is, kinek francia versfordításai felbőszítettek.

A forgószeél – hogy Várkonyi finom és találó jellemzésével éljek – melynek passzív és nem aktív szereplője vagyok –, immár lohadóban van, a permetezési szezon vége felé közeledik. Július 15-től szeretnék szabadságra menni 2 hétre K.-ba, a további 2 hetet szept.-ben tudom csak kivenni és lehet, hogy ez idő alatt még festeni is fogok. Jó lesz már leülni és felhagyni az üres loholással, hiszen helyben halad az ember leggyorsabban, különösen, ha az a hely a Te közeledben van János bátyám. A lapot hálásan köszönöm, Nagyságos Asszony kezeit csókolom, a közeli viszontlátásig tisztelettel üdvözöllek és öllelek

Pali

P. S. Ha Ditta itthon lesz a gyerekekkel, remélem Juckó megkeres bennünket, mert eddig még ígéreténél tart. P.

Káptalanf. 49. IX. 12.

Kedves János Bátyám,

már egy hete itt vagyok anyámnál, fiammal és keresztanyámmal. Ablakunkból tisztán látszik az akarattyai magaspart, és sokat gondolok Rátok. A kicsivel sok baj volt, míg belezökkent a vidéki életbe, nagyon hozzám nőtt. 3 napja festek. Ismét belezökkentem ebbe a legszebb világba, mikor az ember körül minden témává válik, minden bokornak helyet találok képeimen. Minden percet munkára igyekszem fordítani, két hetem van még, s szeretném önmagam előtt igazolni, hogy nem hülyültem meg egy év alatt, míg nem dolgozhattam. Fettich dr. (szomszédom) pazar ötvösmunkákat készít, nagy örömmel készül velem együtt Hozzád, ha megengeded, néhány dolgát elhozza bemutatni.

János bátyám nehezen fordul a toll a kezemben, majd csak szóval tudom kifejezni azt az örömet és ünnepélyes hangulatot, mely ebben az igazi szeptemberben eltölt. Mindent ott fogok hagyni, ha festhetek egyszer kizárólag.

Szeretettel ölel a napokon belüli visz. l.-ig Pali

Bp. 49. IX. 28.

Kedves János Bátyám,

tegnap jöttünk haza kisfiammal, és mikor a vonaton hámozni kezdem néki kedvenc almájából még a bicska is megállt kezemben, úgy elrémltem: „a zsák még mindig nálam van!”. Amikor csomagoltam, feltűnt egy pillanatra, mi légyen is e zsák, aztán folytattam a bezsúfolást, szerencsére most legalább, ha késve is, de küldöm, szánom bánom a gyalázatos feledékenységet.

Most itt ülök ismét magas bürómban, és rovom soraimat – hivatalos idő után ám! Feleségem meggyógyult, anyám hétfőn jön autón, Bunkó kutyámat is hozza, így legalább lesz egy hű felem. Ez nem jelenti, hogy le ne vinném Nektek, ha mégis kellene, mert egyetlen „jobb család” vagytok, hová szívesen örökbe adnám, ismervén lelki értékeit. Lányom még

apósoméknál, nyugdíjba vonult az öreg, és sok az ideje, baja, bánata félretett állapotában, s így a kis kölyök ír sajgó sebeire.

Festettem – nem sokat, de sikerült kis időre visszaúsznom álmaim közé, s tudatosítani festővoltomat, s ez már igen sokat ér önmagában is. Kevés időm ellenére folytatni fogom télen is a festést.

Arany ősz, amilyen szép csak szeptember lehet, irigylek minden nyugdíjast, vidéki csendben élő szemlélődőt. Úgy látom azonban, hogy pár hét még a világ, s lassan de következetesen eljön a komor arcú ősz, s megszólalnak felettünk nemsokára a szelek. Ilyenkor is csak ott jobb. Ha Káptalanba akarnál átmenni télen, szívesen felajánlom termeinket, villany stb. stb. Lakónkat eleszi a fene remélhetően; miután utoljára szemtelenül pófátlan volt, s én is megindítottam ellene az akciót a közjegyzőnél, fel sem engedem a lakásba télire.

Holnap tartjuk hivatalunkban a békekölcsönnel kapcsolatos nagygyűlést, igen szépnek ígérkezik, szépen feldíszítottunk mindent. Pécsre lemegyek a jövő hetek során. Juckónak nagyon örülnénk, ha egyszer eljönne hozzánk.

Ditta sok üdvözetet küld,
kézcsókomat jelentve
szeretettel ölellek

Pali

10.

Drága Festőm, éppen írni akartam Neked a kutya irányában s most megjött a zsák és a leveled. Az ebre számot tartunk, mert a jövő héten költözködés lesz és berendezkedés a télre. Kérlek tehát, immáron hozd le az ebet személyesen s itt a helyszínen magyarázd meg neki, hogy eztán én leszek a Nyerges Pali! Holnap, ha váratlan akadály közbe nem lép, Pécsre utazom egy barátommal autón s vasárnap este jövök vissza. Állomásom Várkonyinál lesz. Kimegyünk az ásatásokhoz is. Minden munkámat befejeztem s most hurrá, szabad vagyok! Regényem készen, a pasaréti egyház története készen, minden készen, én is készen! Jöhet a tél s jöhet a kutya! Boldog vagyok, hogy festettél, igen-igen szeretném látni! Mikor lesz erre alkalmam? Jövő szombaton Kemény Laci látogat meg. Még most sem

láttad a műveit. Kár. Palikám, nagyon örülök ennek az elvonulásnak, megértem irigységedet. Úgy-e, mindig beugrasz hozzám, ha ráérsz? És nem csak egy-két órára! Köszönöm a följánlott villát, de miért mennénk oda? Elég ez is. Tehát summa summárum, így állunk. Költözés, kutya, békesség. Hit, remény, szeretet. Jucka ma itt van, fáradt, este megy is viszsza. Föl fog keresni Benneteket s mi nevünkben is. Megnézi új képeidet, vigyázz ért hozzá. Mindnyájatokat öllelek, feleségem csókolgatja Dittát, én a kezét csókolom.

Akarattya, 949, szept. 30.

János

11.

Bpest, 49, X. 31.

Édes János Bátyám,

ezt a meglepetést! A vonaton szokás szerint felszállás után (a legvilágosabb rekeszbe) azonmód kipakoltam a könyveket, hogy kedvem szerint átszimatolgassam őket, s fellapozva a *Juliánus*-t, azon néhány sort találva, bogarászgatni kezdtem a félhomályban a szöveget, vajon kinek szólt? S haj, mintha nagy szökkenéssel megállt volna a vonat, akkora öröm nyilallt belém, midőn rájöttem, hogy engem illet ez az érdemtelenül jött pazar ajándék.

Mi más tehetek most már? mint nagyon köszönöm Néked, és örülök néki... Nemsokára 48 órája lesz, hogy egyfolytában ezt teszem s fogom tenni, míg könyvespolcom lesz, s rajta ott díszlelgethet e könyv, elhomályosítva összes egyéb kincseimet.

Juckánál tegnap 4 óra tájban jártam. Jó meleg volt nála, és igen barátságos, kedves környezet, berendezés szép szobájában. 10 percet tölthettem csak ott, mert gyerekzsúrt rendeztünk, s főterelő tisztem hazaszólitott. Volt nála még egy fiatal pár, rokonszenves gyerkőcök, s szemmel láthatólag igen jól találták magukat, míg Jucka elmaradhatatlan kötőtűivel a sarokban malmozott.

Mit csinál az a fekete birka? Csak seprőt neki, ha tyúkozik, kakasozik, de azonnal, kímélet nélkül, persze rövid, oktató célzatú magyarázattal. Hiába, ő már csak ilyen erősebb pedagógiai „ráhatásokból”, mondjuk „leckéből” okul. Írjak az alsóörsi jegyzőségnek kijelentése ügyében?

ott ui., mint talán említettem, belevették ősszel az egy évet betöltött ebek lajstromába, s most onnan ki kellene emelni s átjelenteni A.-ra – gondolom. Továbbá lakónknak is írok, hogy küldje el az eb oltási igazolványát, mert az elmúlt télen állítólag ő beoltatta, és mintha említette volna, hogy erről írást is kapott, csak nem találja... No, ismervén emberünket könnyen lehet, hogy ebünk szűz minden némű Pravaz fullánktól, melynek még „puszta említésére is harapnom muszáj” – mondaná Bunkó.

Az idő hozzáidomult a gyászünnephez. Tegnap (vas.) reggel még sütött a nap, és teniszeztünk vagy egy órát, de oly hideg volt, hogy lomhán mozgott az ember, és rosszul ütött, mintha csak rossz lett volna izületi olajozásunk.

Örülök, hogy jövő szeptemberre halasztottuk a lakásfestést. Ma hallottam, hogy a festő is azért halogatta el, mert túlságosan alacsony árat kért, melyet nem akar már betartani, mintha sejthető is volt egész addigi készségeinek hirtelen lanyhulásából, hogy közben más jutott az eszébe. No, egye fene!

Lányomnak nagy örömet okoztam a temérdek kaviccsal. Mindegyiket megmosogatta, és külön-külön törölgette le egy kis ronggyal. Utána a kályha sütőjében szárítottuk, s azután azon melegen nagy játszásba kezdtek vele.

Fiunk nagy próbára teszi türelmünket, mert rendületlenül rendetlen az edény ügyekben. Bár most már ott tart, hogy „pisa, bili”-t mondogat, miután a jelzett tény már túlhaladott állapotban van. Olyan kedves, hogy pillanatig sem lehet haragudni reá. Miután összelocsogtam sok feleslegessé, berekeszttem tintám ömlését, és kézcsókom átadását kérve, szeretettel öllelek

Pali

P. S. A Sommerset Maugham *Életem*-jét küldd fel Juckával, légy szíves, feltéve, hogy nálad van még, és megtalálod, ui. tulajdonosnője reklamálta nőmtől, s ő tőlem, s nekem időbe telt, míg rájöttem, h. talán még nálad lesz, de mindketten megfedekezünk róla tökéletesen. Ölel Pali

Palikám, nem kell olyan nagy ügyet csinálni abból a könyvből! Csak csekély jele ez Irántad érzett barátságomnak. Ami az ebet illeti: ő valóban a kutyannevelés csődjé. Időnként elkallódik, tegnap reggel a feleségem a drótkerítésben fennakadva találta. Egész éjjel így bűnhődött: sem be, sem ki. Egy szegény kakast már kétszer megmellezett, minden erőszakkal szembeszállva. Viszont, ha itt van, senki sem jöhet be a kertbe. Az ólba, amit eszkábáltál neki, nem ment be, ugyanis nem tudott benne megfordulni, mint kés a tokjában. Vissza kellett állítani a régi állapotot, javított formában. Játszani nem tudunk vele, mert esik az eső. Ő pedig erősen társas lény és szeles, mint a bolond. Noha igen haragszunk rá, elátkozzuk összes őseit, mégis szeretjük. Csak arra kell vigyázni, ha itt vagy ne ajnározd őt, mert távozásod után ránk sem hederít, hanem a kapuban ül s az állomás felé bámul. Légy hozzá ezután közömbös. Oltási bizonyítványa csakugyan kéne, meg az ebadó-érme. Rendezni kell végre közjogi helyzetét. – Itt voltak Várkonyiék, gazdag beszélgetéseket folytattunk. Elolvastam, kijavítottam s óriási levélben kommentáltam hatalmas munkáját, ő az én művemmet vitte el, holnap a lányával küldi vissza, hogy kár ne érje. Jankót vártuk az este, de nem jött. Más esemény nincs. Csendben élünk, a kályha kitűnő, az idő ronda. De a föld issza a vizet, mint a részeges kefekötő. Szokásom szerint sokat olvasok s új művek terveit koholom. Jól érzem magam, embert alig látok, híreket nem hallok, senkiről sem tudok semmit. Olyasféle élet ez, mint annakidején a finn tanyán volt. Nagyon hiányzik a zene. A villanyunk készülget, mint a Luca széke, tán Karácsonyra meg is lesz. A szerelő hol jön, hol nem jön. Most nem jön. Utáljuk már a petroléumot, a múlt század vívmányát! – Mit művelsz, Palikám? Hogy vagytok? Mesélsz-e rendszeresen a kislányodnak? Mikor jársz errefelé megint?

Mindnyájatokat ölellek

János b.

949, nov. 6.

Palikám, úgy emlékszem, a Maugham-könyvről nem írtam legutóbb. Sajnos, még szeptember elején visszaadtam feleségem jelenlétében. Azért sajnós, mert most nem küldhetem vissza, nem lévén nálam. Szedd össze elmédet és emlékezz! Feleségem olvasta, miután Szalánczitól visszakaptuk s Te szabadkoztál: hadd maradjon még itt, amíg elolvassa. De ő lemondott róla, mert, mint mondta: „Irodalmi szakkérdésekről ír s ez őt nem érdekli.” Úgy áll előttem az egész helyzet, mintha ma történt volna! Nézz tehát körül jól odahaza, bizonyosan Nálad van. Most egy könyved sincs nálam, visszaadtam az albumot s a latin kéziratot is. Tőlem három könyv van Nálad. Ez a helyzet. – Az eb feleségem jelenlétében széttépett s fölfalt egy jércét. Ezért egész nap kötve kell tartanunk. Ez nem jól van így, szereznünk kell egy szájkosarat, hogy ártalmatlanul járhasson nappal is. Különbösen derék állat, kedves, okos és őszinte. Téli gazdája tönkretette a nevelését, de a jellemét nem. Vadállat, akár egy tigris tartanánk. Vajjon árulnak manapság szájkosarat? Majd mértéket veszek a pofájáról s Juckára bízom. Más újság nincs. Hogy vagytok? Mikor látunk? Ölel:

János bá

Akarattya, 949, nov. 13.

[1949. november 14.]

Kedves János Bátyám, örültem nagyon lapodnak, de elkésérít Bunkó piszkos magánélete. Tudtam róla, h. sötét fickó, de h. ilyen notóriusan tekergő legyen az több a soknál! Drótot az úrfinak s láncot a kritikus órákban, vagyis mikor teli van a hasa, és már még sincs túlságosan tele ahhoz, hogy kéjjel ne vesse bele magát a nagyvilág forgatagába. Ha a héten lemegyek Káptalanba, elhozom a dróthuzalt, kifeszítem Nálatok, s megtágítom egy likkal a szűkre sikerült bugylitokot. Ne hozzam el a jó F. doktort is egy-két oktatóerőben bővelkedő „lecke” kiosztásának a céljából? A hét folyamán val. sz. ismét lemegyek Tap.-ra, s akkor ismét utamba szövöm A.-t is engedelmetekkel. Szegény anyjukom fekszik, ma reggel vakbélgörcse támadt, remélem, nem lesz baj, bár orvosi vélemény szerint

féregnyúlványát már régen el kellett volna távolítani. Szóval ez a kis családi mizéria bizonytalanná teszi tervemet, remélem, Juckától hamarosan jó híreket hallunk Felőletek. Légy szíves, üzend meg Juckával kitűnő pesti kárpitosotok címét, keresünk egy olcsó és megbízható mestert. Káptalanból írt az emberünk, hogy az eb beoltásáról nem kapott papírt, mert nincs adójegye. Írok a jegyzőnek, és tisztázom az ügyet pár héten belül Veletek. Évinek mesélek rendszeresen, látnád mekkora szemeket mereszt, nemsokára befejezzük az első könyvet. Életem a hivatal, utazás és a család között oszlik meg. Festésről szó sincs. Fejben ugyan állandóan festek, de ez nagyon kevés. Voltam Kemény Lacinál, nagyon komoly, szép képeket mutatott, és igen összebarátkoztunk. Ő is eljön hozzám. Érdekes, eredeti ember. A vizlátásig ölel Pali

15.

Bp. 49. XII/11.

Édes János Bátyám,

ne vedd frázisnak, de azzal kezdem, hogy sokat gondolok Rátok és Veletek együtt arra a ködben nyújtózó csendre, békés locspocsra, esőnkintülő feketebundás kutyaúrra, tehát egész környezetedre, melyet uralsz, vagy amely ural, ami egyre megy.

Köd nálunk is van, locspocs is, de olyan kutya nincsen még egy és – a sorrendért sértődés ne essék – olyan háztája sem itt a közelemben, melyet futton-futvást, akár naponta oly szívesen felkeresnék. Szóval élünk, egészen jól, kisebb zökkenők és bajok által figyelmeztetve a felettünk járó nagyobb erőkre. Nagyobb baj, hogy asszonyom holnap kórházba kerül gyomor-hasúri kivizsgálásra, mert vakbélyszerű fájdalmai, és állandó hányingere van egy hónap óta. Múlt pénteken már úgy volt, hogy megoperálják, de a sebész – Fodor prof. – nem látta tisztán indokoltnak az ügyet, s most előbb kivizsgálja, röntgenezi az [...]. Ditta már 5-6 éve sőt régebben érez ilyen fájdalmakat, most úgy látszik elmérgesedett a dolog, végére kell hát járni.

Utolsó előtti hírt Jucka hozta Rólatok, amikor a Bunkó pofakaliberét értékeltek ki közösen, azóta sajnos nem láttuk. Tegnapelőtt pedig Kemény Laci jött el képeimet megnézni.

Visszatérve, s remélem lezárva a Bunkó ügyét: többszöri manőverezés után sikerült elintéznem az adóját 1949-re, melynek csekk-elismervényét itt mellékelten küldöm, hogy fel tudd mutatni, ha szükség lenne rá. Ezek szerint tehát a kutya adója Alsóörsön „elintézészt nyert”, oltása viszont (6 Ft?) nem történt meg, ezt utólag kellene elintézni, bármelyik állatorvos elvégzi jelzett összegért, aki éppen sertésoltásra jönne A.-ra, a közeletekbe – feltéve, hogy előzetes értesítést kap – hajóköteleket mindenesetre célszerű lesz Bunkó ormányára tekerni, ellenkező esetben állatorvos hosszabb betegszabadságra kényszerül.

Lacit most ismertem meg igazán, amikor nálam járt. Sokat beszélünk Rólatok, aztán előhordatta képeimet. Embertől még ilyen értelmes, jóindulatú és ennyire ösztönző bírálatot nem kaptam. Ízig-vérig festő és intellektusa eleven és mélyenjáró. Meg is mondtam neki, hogy a legtöbb dologban pontosan egyezik véleményünk, és hogy oly jól, a mesterségen belül, még senki sem bírált, mint ő.

Irigységnek, féltékenységnek nyoma sincs benne, pedig épp e két tulajdonság a közepes tehetségű művészek velejárója. Ebből is csak arra következtethetünk, hogy személye és tehetsége kiemelkedik az átlagból. A világos, könnyed, primán festett olajaim és az aquarelljeim tetszetek néki a legjobban (nagy jegenyék előtérben, háttérben a Sváb Szabadság h.). A BBTE-VASAS épülete a kis Szabadság hegység stb. Azt mondta – s ebben azt hiszem nagyon igaza van, hogy ezek a képek a legegényibbek, hogy ezek jelölik ki azt az utat, amelyet járnom kell, és nem a vastagon festett, erősen kiművelt „túlexponált” képek. Motolla módjára tudnék festeni, ha levethetném nyakamról a nyakörvet, melyet kedves, jó, biztos hivatalom nyújt.

Mindenesetre – hogy rákanyarodjak a vigasz útjára – a leglényegesebb a művésszévalás, illetve -tökéletesedés szempontjából az önismeret kimélyítése. Csakugyan többet számít ez a belső érés, ez az életre szóló hályogműtét annál, mintha akár sokat keresnék képeimen, csak éppen magamhoz nem találnék el általuk.

Micsoda enyhe télelő! Ma ültettem be az erkélyről egy szekfű tövet, amely vígan zöldel, mivel eddig fagyot még nem kapott és tömve van apró bimbókkal. Remélem, hogy a szobában karácsony után kihajtanak, kinyílnak.

Gyerekeimmal sok örömünk van. Értelmesednek, kedvesednek. Ma du. éppen 5 mesét olvastatott fel velem a lányom Benedek könyvéből, sőt Tata is nagy buzgón mutogatja a címlapját, és mondogatja „sárkány” vagyis a hétfejű sárkány. Persze lányom, Nyuszi alaposan kikérdezget, hogy miként is állunk ezekkel a sárkányokkal, vannak-e ilyenek igaziból? és ha nincsen, voltak-e és hol voltak: Kutyaúl megszorított, de paleontológiai tudományommal kivágtam magamat, mindkettőnk megkönnyebbülésére.

Nagyon szeretnék még az Ünnepek előtt meglátogatni, de Dittának kell először visszakerülni a rendes kerékvágásba.

Bevették egy képet a „Műalkotásokat Értékesítő N. V.” (volt Szalmási Galéria) karácsonyi aukciójára. 150 Ft üti markomat, ha eladódik. Lacit gyorsan fel fogom keresni, hogy némileg kárpótoljuk egymást kölcsönösen távollétedért.

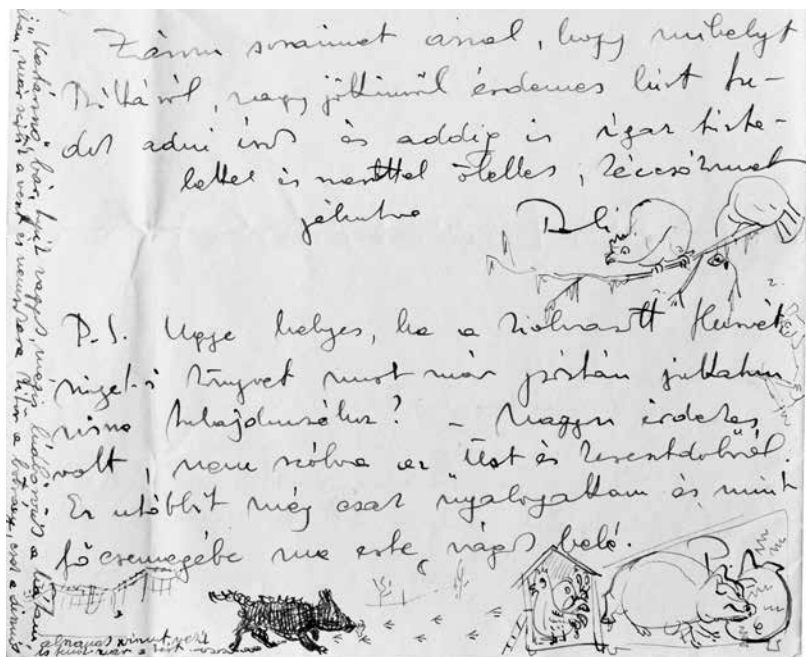
Anyám velem együtt nagyon röstellette exebünk tyúkozását, de végül is a szebb magaviselete reményében örül kitűnő új otthonának, és sokszor üdvözöl Benneteket.

Zárom soraimat azzal, hogy mihelyt Dittáról, vagy jöttünkéről érdemes hírt tudok adni, írok, és addig is igaz tisztelettel és szeretettel öllelek, kézcsókomat jelente Pali.

P.S. Ugye helyes, ha a kiolvasott Húsvét-szigeti könyvet most már postán juttatom vissza tulajdonosához? – Nagyon érdekes volt, nem szólva az *Úst-és keresztdob*-ról. Ez utóbbit még csak nyalogattam, és mint fő csemegébe ma este vágok belé.

P.

P. s. 2. Az ágon ülő 1. számú tyúk azt mondja a 2. számúnak: „Kartársnő, bár tyúk vagyok, mégis lúdbőrös a hátam, mert ott suhan az éjben Bunkó, a fekete tigris”, ugyanekkor az ólban, már sejtik a vészt, és nemsokára kitör a botrány, csak a disznók alszanak, viszont nekik is fenik már a kést.

Részlet Nyerges Pál 1949. december 11-i leveléből

16.

Akarattya, 949, dec. 15.

Kedves Palikám!

Hiába, csak nehezen tudom megszokni példátlan eltűnéseidet. Már
 írtam Juckának, nézzen utána, nincs-e valami komoly baj Nálatok. Persze,
 Neked is írhattam volna, de egyfűst alatt ment a dolog s nem volt több bé-
 lyegem egynél. Meg aztán megbízható információt akartam, szemtanútól.
 No, végre aztán megjött a leveled, s nagyon földerített, sokat nevettem
 rajta.

Szívemet meglegedés tölti el, hogy sikerült Kemény Lacival össze-
 boronálnom a barátságotokat. Nagyon akartam ezt a kapcsolatot, mert

tudom, milyen megbízható, őszinte, szent ember és kritikus K. Laci, Neked pedig szükséged van egy ilyen komoly barátra. A műveltsége sem mindennapi, ért az íráshoz, ismeri a dolgok lényegét. Most már nyugodt vagyok itt ebben a távoli, néma, ködös-szeles zugban, mert biztosítva látom a jövődet. Persze, hogy az önismeret mindennek a veleje s akkor szokott pancsolni, vastagon kenni a festő is, az író is, ha nem tudja, mit akar. Ilyenkor legjobb abbahagyni a dolgot, nem törődni vele s az ember titkos Énje, aki mindent tud, lát és ismer, elvégzi a maga dolgát „a szobád belső rejtekében”, mert ő jobban tudja, hogy mire van szükséged, mint Te magad. Azután egyszer csak világossá válik minden s lehet „prímán” festeni és írni is. K. Laci szakember, jobban meg tudja hát mondani Neked, a festőnek, mire vigyázz, merre a helyes út, mint én, aki csupán író vagyok s a képeket inkább szemmel, mint mesterségbeli hozzáértéssel szemlélem.

Remélem, Ditta betegsége nem lesz komoly. Ha a családanya beteg, megette a fene az egész életet. Vágjátok ki azt a vakbelet s aztán vége. A fiam is hurcolt egy ilyen rongy vakbelet s hogy rossz, csak akkor derült ki, amikor katonaszöktetés céljából kivéttem belőle. (A nyilas időkben.) Most kutya baja. Hát cselekedjete Ti is eképpen. Ha nincs komoly baj, tán el tudnál lógni egy napra abból a szépséges városból, reggel jönnél, este mennél. Igaz, ez nekem nagyobb élvezet lenne, mint Neked. Mert a magány már-már kezd sok lenni, elfelejtem az anyanyelvemet is hovatovább. Szürke az égbolt, kárognak a varjak, dideregnek a tyúkok. Igen komisz északi szél füttyörész. De a kályha jól meg van rakva. Ilyen napokon mindig előveszem Krúdyt, máig a legnagyobb modern írónkat, s az ő hangulatainak édes mérgével szomorítom magam. Könyv nélkül tudom majdnem minden művét, mégis elolvasom tizedszer, századszor is talán. Mert már abból a korból kivénültem, hogy ezeken a borongós téli napokon végrendeletet írok, a pisztolyaimat pedig azért nem tisztogathatom, mert nincsenek. Minden más olvasmányt félretettem. Jövel Gyula bácsi! Hadd unjam az életemet a te társaságodban! (Ha ma élne, ő is valahol elbújna, mint én.)

No és bizonyára érdekel volt kutyád is. Ez az ebellelte dög napról-napra bosszúságokkal traktál bennünket. Nem tudja elviselni a tejest, meg a postást. Ha jönnek jóelőre be kell zárni a verandára s akkor ott fülel, üvölt, csahol. Szabályos őrült. A baromfiak etetésekor vékony jajgató hangon

üvölt, mint egy hisztériás színésznő. Eltépte a nyakörvét, eltépi a drótot, a drótkötelet, a kötelet, ha tejest, postást lát. Egyébként hűséges, vidám, kedves, bolondos és tökéletesen megbízható. Ha be merne valaki lépni éjjel a kerítésen, nemcsak a ruháját szedné le, hanem a bőrét, a húsát is. Füle, szeme kitűnő. (Hogy az orráról ne is szóljak.) Vadállat, de kiváló éjjeliőr. Jobbat kívánni sem lehetett volna. Csak hát tollas lény nem kerülhet a közelébe, még cinke sem. Egy elcsapott szürke macska szegődött ide, valami nyaraló hagyta itt Isten irgalmára – mert az ő szíve – a nyaralóé – ugyan aligha ismer irgalmat! –, bevette magát Bunkó házába és a szegény kutya volt annyira úriember, hogy inkább egész éjjel kint didergett, siránkozott, de nem verte ki óljából a fázó macskát. (Ezt a macskát a feleségem vonaton, hátizsákban elvitte Csajágra, hogy szabaduljunk tőle s másnap délben itt volt!) Ilyen gavallér, jószívú kutya ez.

Nagyon várom már Juckát, nemcsak a pletykák végett, amikkel engem traktálni szokott (lelkeseдем a pletykákért!), hanem hogy végre legyen már szájkosara ennek az utolsó derék dögnek. Remélem, most már csak megjön.

Látogatók ígérkeztek vasárnapra: Tamási, Németh L., Borbély Ervin s az unokabátyja, aki még most is autón jár, noha becsületes ember. Félek tőlük, ez már lelki baj! Nevezetesen a két írótól. Tulajdonképpen nincs miért félnem, hiszen tudom kicsodák, és mégis. Az éjjel alig hunytam le a szememet emiatt. Végleg kiestem a világból, zárt intézetben érzem magam, megismerem a látogatókat, de semmi közöm hozzájuk. Íróiszonyom van. Ez a nyavalya éppen olyan kínzó tud lenni, mint a tériszony, vagy az üldöztetési mánia. Gyötrelmes. Úgy látszik, hovatovább csak festővel, Várkonyi-féle tudóssal, néprajzossal tudok érintkezni. Paraszttal sem. Vagy ezt már írtam Neked egyszer, valamikor? Úgy rémlik. Ha nem, akkor ez az érzés is a téboly egyik jele. Állapotom azonban erősen javuland, mihelyt megöljük a disznót s ehetem hideg véreshurkát, friss töpörtyűs pogácsát. A kúra nemsokára megkezdődik, mert január elején leszúratik a disznó. „Hosszú disznó” helyett a rövid, de azt hiszem, enyhíteni fogja emberevő kívánságaimat. Ünnepe után meg a pasaréti ref. pap jön el az egyházgondnokkal, ezek is kedvemrevalók, mert nem írók. De később Ignác Rózsa mutatkozik látogatóul. Talán nem fogok dühöngeni, miután nő s a nőket mégis elsősorban nőknek tekintem s csak másodsorban íróknak, még ha valóban írók is.

A világ folyásáról még a kevésnél is kevesebbet tudok. Semmit. Nem mondhatnám, hogy ez zavar. No, majd a látogatók rázmúdítyák a híreket. Villanyunk még most sincs. Mióta nemzeti vállalat lett a társaságból, semmit sem csinálnak az emberei, ellenben az áram változatlanul háromszorosába kerül a pestinek. Kezdjük végleg megszokni a bűdös, halvány petróleumot. Pedig az év legrosszabb szakasza számomra a Luca nap s a Vízkereszt közötti idő. Ilyenkor életem sötét szellemei, rontó démonai, kízó emlékei, sok-sok nyomorúsága és fájdalma úgy ront rám, hogy alig bírom elviselni. Most Karácsonykor meg a fiam sem lesz velünk, először az életben. Így még inkább eszembe jutnak, akik meghaltak, elmentek, becsaptak, bántottak, cserbenhagytak. Nem tapasztaltad még, hogy a téli napforduló ideje igen megviseli az embert? Más a világ ilyenkor, fenekével fordul fölfelé, a sötétet, a félelmeset, a homályos alvilágit mutatja. Nagy bölcsesség és igazság van abban, hogy ekkor születik a Megváltó minden évben újra, százezer évek óta! Ó, Palikám, de isteni lesz, ha megint kifele megyünk s a Nap előcsalogatja a rügyeket és a bimbókat! Akkor szándékozom hozzáfogni új művemhez. De azt hiszem, nem a *Judás*-hoz, hanem egy vérbeli realista, mai témához, egy fenékgigvájó műhöz. *Judás* várhat. Ámbár még nem tudom. Lehet, hogy amit most olyan kísértetiesen sötétnek látok, tavaszra eltűnik s inkább *Judás*-hoz fogok hozzá, hogy lássam Jézus csodálatos alakját.

Mindez fecsegés, ne törődj vele, csupán jólesik elmondani valakinek, aki jóérzéssel van irántam s akitől nincs okom félni.

Hát csak olvasd nagy elmélyedéssel az *Üst- és keresztdob*-ot, mint nevezed. Én igen nagy élvezettel fordítottam. Jellemző, hogy írója luteránus lelkész volt, amíg élt s könyvei mégis elsikkadtak a „protestáns irodalomért” jajgató protestáns sajtóban és ú. n. szellemi életben. Hogy micsoda korlátozt, rövidlátó hülyék irányították ezt a „szellemi” életet, azt láthatod most, amikor minden értéket szemrebbenés nélkül tesznek dögrovásra. „Íróinknak találkozniuk kell Jézussal” – nyögelték ezek a palástos ökrök, de nem volt szemük, hogy fölismerjék akár az igaz író, akár Jézust. Én már levettem róluk a kezemet s olyan ábrándokat szövögetek mostanában, hogy megvalósítom egyszer régi tervemet, fölmegyek Petsamoba, a Jeges tenger partjára s ott fogok élni, hogy még magyar szót se halljak. Olyan terveim is vannak, hogy hozzálátok megint a finn tanulásához

s finnül fogom írni hátralévő műveimet, nehogy elolvashassák a magyarok. Gondold el, Pali! Ott ülni a Jeges tenger partján ilyenkor téli időben, négy hónapig nem kel föl a Nap, csak a Hold világít némelykor, köröskörül hólepte hegyek, rénszarvas-vonta szánok, tömzsi, hímzettruhás lapok, ugató kutyák és a feketén hullámozó tenger! Tudod, milyen messze van onnét Magyarország, minden aljasságával, hazugságával és gyáva súnyiságával? 1938-ban terveztem a petsamoi letelepedést. Végül ott akarok meghalni, mint Ady a Szajánánál. Mikor először jártam Finnországban, egy üdvözlő beszédre többek között ezt válaszoltam: Täällä kuelen, ei Toavan rannalla... „Itt halok meg, nem a Dunánál...” De már megint belemerültem a sötétségbe!

A Húsvét-szigeteket, persze, küldd el az öregúrnak Pécsre, ha nem esik terhedre. Ha eljönne, odaadnám a francia expedíció jelentését is, meg az eszkimókat, ha már Petsamoról van szó. És ha érdekelnének. Azt hiszem, semmi sincs olyan nevelő hatással egy művészre, mint az efféle távoli világokról szóló könyvek. Mert belőlük látja az értelmes művész, hogy az életnek ezer és ezer formája van, sőt még eggyel több is hogy ne legyen olyan nagyra az evolúcióval, hiszen involúció is van ám, még hozzá éppen olyan mértékben s egyidejűleg, amint ezt a dialektika törvénye megszabja. Most nagyjából az involúció hullámvölgye felé zuhanunk, de sejthető az evolúció is, persze, ha figyelni tud rá az ember. Olvass csak, Palikám, feketékről, sárgákról, vörösökről mennél többet s a lappokról is nagy figyelemmel, hidd el, közelebb jutsz a révükön Magadhoz.

Most hát fontold meg a vakbelet és azt a javaslatomat, hogy egy reggel ülj vonatra, csapódj be hozzám s maradj itt estig. Képeket, falvédőket nem kell szögelned, kutyaházat sem kell fabrikálnod, ülhetsz békén a kályha előtt és hallgathatod a kályha dorombolását, volt kutyád szorgos csaholását s az esőcsatorna zörgését. Sorra vesszük a képzőművészet berkeit, az irodalom pagonyait, az egész szellemi élet Gobiját és Taklamakánját keresztül-kasul. Kóstold meg az új borunkat, egy kissé fanyar még, de erős és illatos. Cseréld ki a meséskönyvet, vigyél újabb sárkányokat a kislányodnak. Talán tejfölös töltött káposzta is lesz éppen, töltekezz meg vele, hogy lásd, miképpen főzik Baranyában. Vidd el Th. Mann-könyvet, nem sok örömem telt benne, mert olyan a porosz humor, mint az osztrák gulyás: élvezhetetlen. (Nem értem, miért neveltél olyan jókat rajta! Nagyon

engedékeny szívű vagy!) Írnod sem kell, csak állíts be. De ha nem állítasz be, persze, írjál mennél előbb és mennél többet.

Dittának végérvényes gyógyulást, jókedvet kívánunk s Mindnyájatoknak minden jót. Ha Karácsonyig nem látnálak, hát békés, csendes karácsonyestet. Szeretettel öllelek.

K. János

17.

[1949. december 21.]

Palikám, remélem, Dittának nincs komoly baja s együtt lesztek Karácsonykor boldog békességben. Minden jót kívánok Nektek ezúttal is! A mi napjainkat tönkreteszi Bunkó. Átkozott volt a nap, amikor idekerült s áldott lesz, amikor akár élve, akár holtan elkerül innét. Minden napunk pokol. Szervusz, kézcsók, ölelés: János

18.

B.akarattya, 949, dec. 26.

Palikám, nem kell annyira mellreszívni a dolgot. Egyikünk bizalma sem rendült meg Benned, azért, mert volt kutyád nem viselkedik comme il faut. Bosszúságunk kifakadt belőlem, de azért ne gondolj elpusztítására s elvitelére sem egyelőre, amíg szépen ki nem nyílik a tavasz és nem mehet más viruló tájakra. Én is szeretem, akárcsak Te, meg Jucka is, szeretné a feleségem is, ha nem okozna annyi kárt és bajt. Kár, hogy olyan köteléket nem tudunk keríteni, amit el ne tépne. A szájkosár neki semmi. – Örülünk, ha jössz, ne gyere haraggal, hanem vidáman, mint szoktál. Van más beszélgetnivalónk is, nem? Kemény L. makacsul hallgat, nem tudom, mi baj lehet nála, még egy lapot sem írt. Ma hallom, hogy azt a házat ki kell üríteni, csak nem? De az emberek fecsegnek néha ok nélkül. Nem hiszem, hogy összedőlésétől kéne tartani. Hát Ditta otthon van-e? No, majd élőszóval beszámolsz állapotáról. Hozd a könyvet, hogy kicserélhessük. Karácsonyunk csendes és békés. Persze, szerény is. Boldog Újévet kívánunk az egész családnak. Szeretettel várlak és öllelek.

János

Akarattya, 950, jan. 10.

Kedves Palikám,

leveled, mint mindig nagyon felvidített. A láncot hálásan köszönöm, – első olyan eset életemben, hogy láncnak megörültem s láncot megköszönök. Nyomban átnyújtottuk Morgósi és Tikfalvi Bunkovics Lázár tekintetes úrnak, Ebháza örökös urának. Azóta békesség van és rend. Megtanulta, hogy ez a lánc nem szakad s csak ülve tajtézkzik a postásra. Este, persze, szabadon jár-kel az országban és megbízhatóan végzi munkáját. Társa is került, egy kis fekete gombolyag, eleinte gyanakodott rá, kihúzta a fekvőhelyével együtt a kis kutyaházból, de már vígan játszanak, helyet adott neki a saját házában s tűri, hogy éles fogaival a fülét tépje.

Leveled igen pontosan írta le és ábrázolta K. Lacinál tett látogatásodat. Élethű kép! Hátborzongató! És ezzel a növel bonyolódtam én sűrű levelezésbe a nyáron, míglen egy rakás sértést, vádat és rágalmat vagdalt a fejemhez, mire beszünttettem a levelezést. Azóta kétszer is megírta, hogy éljek boldogul. Ebből persze szabályszerűen keletkezett az a hír, hogy én „megint összeveszttem” Mikes Margittal. Miután Te is olyannak látod ezt a delnőt, mint én, lelkiismeretem végleg megnyugodott. Csak Lacit sajnálom, kitartón már évek óta. Ebből a szurokkatlanból nincs szabadulás.

Végtelenül megörültem, hogy kszilofónra fáj a fogad. Nem is értem, hogyan lehettél meg eddig nélküle. Mert a kszilofón legalább annyira kell egy értelmes, jóérzésű embernek, mint a szárny az angyalnak. Azt már tudod, hogy K. Laci, miután lezajlottak a Karácsony-előtti lakásfrászok, sietett ötven forintért szárnyat vásárolni az angyalának, amely a szobájában áll. Éppen Karácsony este. Margit, a nagy költő, az odaadó feleség, a finomlelkű nő le is hordta, miért nem vett inkább gatyát, – nem az angyalnak ugyan, de saját magának. Laci azonban tudja, hogy a szárny sokkal fontosabb a gatyánál s én is melegen megdicsértem érte. Most meg Téged dicsérlek meg a kszilofónért, rajta, végy egyet, mihelyt lehet, sőt nem bánnam, ha az én számomra is vennél, mihelyt pénzem lesz e célra. Mert most látom, hogy nekem is okvetlenül kell egy kszilofón.

Életünk napról-napra szebben folyik. Feleségem szombaton délután Kajárba gyalogolt lakziba egy özvegy parasztasszonyhoz, akivel jó

barátságban vagyunk már tíz év óta. Reggel jött vissza. Egész éjjel táncolt. Keleti fejedelmek forgatták s egykori napszámosunk is, régi reménytelen rajongója, hevesen udvarolt neki. A lakzi egyébként csodálatos volt, szigorú rend uralkodott, ételek és italok bősége kápráztatta a résztvevőket, szép volt a menyasszony, daliás a vőlegény, úrián finom a kiszolgálás, csapongó a jókedv. Százezer éves misztériumok folytak le ünnepélyes rendben a lakzin. Kóstolóba olyan remek tortákat hozott haza, hogy a pesti vánnyadt cukrászsütemények elmállottak volna mellette a szégyentől. Nyolcvan vendég volt szegény özvegy portáján, két disznót, egy sereg baromfit öltek s a fél falu kutyái ott hemzsegték a ház körül. Sajnálom, hogy hitvány lábam megakadályozott az elmenetelben, reggelig rúgtam volna a port s jól megforgattam volna a jóképű kajári nőcskéket.

Ilyesmiben nem lévén részem, most megint dolgozom pilóta-barátom repülőkönyvén. Még pedig keményen. Tegnap volt itt a fiú, jó kilátásai vannak a kiadásra a Danténál s hozott újabb kéziratokat is. Elláttam jó tanácsokkal, hogy s mint tárgyaljon okosan a kiadóval, bár ezeket a tanácsokat én magam sohasem szívleltem meg, sajnos. Elmesélte, hogy az Athenaeumnál is járt, ott rá akartak akasztani egy „vonalas” és kiváló újságíró társszerzőnek a fél honoráriumért, hogy marxizálja a művet. Igen kacagtató volt. Nagy vígan dolgozom a repülni kitűnően, de írni alig tudó pilóta művén s mondhatom, igen épkezláb, egészséges, friss, szórakoztató és tanulságos könyvecske lesz belőle. Páratlan világszerte. Csak bele ne pökjön az ördög.

Én a *Kántor József*-et nem szeretem. (Te pláne, a romlott szöveget olvasod.) Régóta semmi közöm hozzá. Nagyon fiatalon írtam, teli indulattal, reformátori vággyal és naturalizmussal. Létjogosultságát csak abban látom, hogy belőle írtam *Végrendelet* c. darabomat. Ezt is naturalizmusnak mondják a korlátoltak, pedig a fenét az. Gondolom, nem ismered. Kár, hogy nem láttad annakidején a színházban. Megállt volna Benned az ütő. Most már talán sohasem láthatod, s ezt sajnálom. De majd egyszer elolvasod s megmondod róla a véleményedet. Úgy vettem azonban észre, felolvasásom fárasztott. Nem kell okvetlenül jót mondanod valamiről, ami nem kötötte le az érdeklődésedet, talán azért, mert inkább vizuális élvező vagy, mint akusztikus. Nem volna baj, ha nem értenénk egyet valamiben, barátságunk ennél sokkal erősebb és tisztább. Istenem, ha elolvashatnád

az egészet, együtt, végig zavartalanul s nyomtatásban. Mert ez a mű igazi, végső alakja. Akkor látja csak az író is, mit csinált. Gondolod, hogy erre sor kerül egyszer?

Nagyon sajnáljuk, hogy Ditta egészsége olyan rozoga lábon áll. Köszönöm a leveled végére írt sorait s kívánjuk, mennél előbb legyen túl a bajokon. Ami engem illet, én óvatosan inkább pszichikai, mint testi okokra gyanakszom, mert megtanultam, mennyire eszköze a test a lélek belső, titkos életének. A testi okok többnyire másodrangúak, pláne nőnél. De mert lelkieknek gyaníthatók az okok, sokkal nehezebb a nyomukra jutni, hiszen a paciens maga sem ismeri ezeket az okokat. Majd ha az összes orvosok csődötmondtak, elő kell venni a jó öreg lelket és ki kell fürkészní, mivel elégedetlen. Mit szeretne, mit kíván, hogyan szeretné, hogy legyen s mit szeretne, hogy ne legyen. Meg kell fejteni a jelbeszédet, amit a test nyavalyáival dadog a lélek. De addig csak keressék, nyomozzák, következtessék a test orvosai a funkcionális zavarok fiziológiás okait, – elvégre az sem lehetetlen, hogy meg is találják. Hiszen arra is volt már példa, hogy az orvosok meggyógyították a beteget. Ami engem illet, én hosszú idők óta csak arra szorítkozom, hogy az orvossal megállapítsam, hol a daganat, a kelés, miért van hasmenésem stb. A receptjeit azonban nem csináltatom meg és, persze, nem is veszem be. Már ifjúkorom óta vallom, az orvos arravaló, hogy föl vágja a kelést, ha a hátamon van, mert ott nem tudok hozzáférni. Van továbbá egy régi komám, pályám elejétől fogva ismerem, együtt ringott a bölcsőnk a Centrál kávéházban, az enyém, mint (akkor még) költőé, az övé, mint jogászé. Ez a fickó ifjúkora óta minden betegségét pörköltzafittal, sörrel, borral, nehéz esetben pálinkával gyógyítja és tökéletes sikerrel. Ma is képes megélni egy évig tiszta kukoricakásán. Mindez azonban fecsegés. Szentül hiszem, hogy jó kedvvel eszünk mi még együtt hamarosan halacska szendvicset és iszunk rá sört. Ezt a meggyőződésemet közöld Dittával is.

Nappal ezidőszent az ókori szentek és mártírok egykorú történeteit olvasom nagy lelki épüléssel, ezt megelőzőleg az apostoli atyák iratait olvastam. Most szép sorjában végigmegyek az egész klasszikus katolikus vallási irodalmon szent Ágostonig, sőt őt is elolvasom újra. Fekszik itt még egy Steiner is, németül, de viszolygok a filozófia németül való olvasásától. Ez már egy kissé túlságosan libazsíros az én magyar

stílusérzékemnek. Este pedig, az ágyban, – mert a nap más-más szakában mást és mást szoktam olvasni, – újra olvasgatom Tamási *Jégtörő Mátyás*-át, a legmodernebb, legmisztikusabb s legoptimistább magyar művet, amit mostanában írtak. Az élők között őt tartom a legnagyobb-nak, én őutána következem s csak jól lent ballag utánunk Németh László. Aki még ő utána jön azzal már nem is érdemes komolyan foglalkozni. (A halott modernnek között, mint tudod, Krúdyt tartom a legnagyobb-nak, nagyobb, mint Proust és mindazt tudja, amit Huxley.) Tamásinak humora van, ez pedig bölcsesség nélkül lehetetlen. Ő a jövő.

Csütörtökön reggel történik nálunk a gyilkosság: a rövid disznó megölése. Én már tegnap sem tudtam aludni a sajnálattól, hiszen mégis csak borzasztó, hogy azt a szegény, szelíd, jóságos, okos, az emberben biza-kodó ártatlan állatot megragadják a pribékek és kegyetlenül kivégzik. Dehát ezen nem lehet változtatni: a magasabb formák megemésztik az alacsonyabbakat. Csak bár ott tartanánk, hogy az emberek között is így volna! De fordítva van. Iszonyodom a kivégzéstől, az öléstől, de még az erkölcsi megsemmisítéstől is, ezért nem leszek én soha vérbeli bosszúálló. A szegény állatot még nem is láttam, nem akarom, hogy még több kössön hozzá, mint a pusztá tudat, hogy van és él. Talán azért akarok könyvet írni Judásról is, mert végre meg kell őt is értenie és sajnálnia valakinek, hiszen borzasztó művet végzett el s fölakasztotta magát érte. Szentül hiszem, hogy Jézus szívből megbocsátott neki, miért ne bocsássak meg hát neki én is? Nagyon izgat a probléma s szorongok a kíváncsiságtól, mit csinállok belőle, ha végül elszánom rá magam. De itt aztán nagyon mélyre kell kanyarogni, egészen mélyre, nagyon bátor-nak kell lenni és nagyon sokat kell vállalni! Ekkora feladat előtt sohasem álltam, mondhatom, naponként visszariadok tőle. Ha nem írom meg, az annyit jelent, hogy a legsúlyosabb problémám mellett örökre elhaladok s végülis a „szűk Út” helyett a „széles Útra” lépek. De most hagyjuk ezt.

Jucka hétfőn utazik vissza, kerek egyhónapi ittlét után. Ennyi ideig nem láttam őt mostanában egyvégtiben. Február végén megint itt lesz. Járt nálam egy ifjú barátom is vasárnap, igen kevés, gyér hírt hozott a világból, de volt néhány komolyabb szavunk is egymáshoz. Tőle kapom Steiner misztikus műveit. Írt egy dramaturgiai művet, most a görög drámát, illetve tragédiát tanulmányozza s alapvető dramaturgiai műre készül.

Kodolányi János és leánya, Kodolányi Júlia. Nyerges Pál felvétele

Sok benne a jószándék, művelt is, de még kiforratlan, zavaros, kapkodó s rossz a stílusa. (Német tanulmányok hatása.) A színpad mivoltát nem tudja még egységesen, összefoglalón látni. Erről vitáztunk. Várok tőle valamit. Csak a képzelete volna egy kicsit merészebb, szabadabb! Rajta kívül más nem is járt erre, azazhogya pilóta.

Most el is köszönök Tőled, Palikám. Sajnos, nem tudok rajzolni s nem teríthetek Eléd olyan remek képet magamról s erről a magányos estéről, amikor a petróleumlámpa mellett ülök, egyedül s írok Neked, mert a nők átmentek a szomszéd vénkisasszonyhoz látogatóba. Egy üveg is áll az asztalon, benne egy ujjnyi bor, azt keverem néha vízzel s hörpintek egyet, mint az okos görögök. A csend óriási, mondhatnám: az Égig nő. Bunkó alszik őrházában, mert egy lélek sem jár erre. Jó ám ez a csend, ez a magány, ez a lengedező békesség! Mintha csöndes hullámokon ringana a bárkám.

Dittának mindnyájan minden jót kívánunk, csókolom a kezét. Téged szeretettel öllelek.

János b.

U. i. dec. 11-én: Elemeneteledkor egy üveg rumot hagytál magad után. Nem hiszek a véletlenekben, ezért engedélyt adtam a rum fogyasztására. De ha Te lépten-nyomon rumot hagyogatsz Akarattyan, családom nőtagjai elzúllenek, Te pedig tönkremégy! Nem szólván lelkiismeretéről, egyiket sem szeretném. Hálás köszönet, de kérek, ne légy ilyen adakozó!

Szakad a hó, itt a tél, remélem, lesízel hozzánk hamarosan. Öllelek.

J.

20.

Bp. 50, II. 15.

Szeretett János Bátyám,

úgy élsz körülöttem, mint az édes tavaszias levegő, melyben szinte száll az ember. Nem hízelgésnek szánom ezt a bevezetést, mellyel legutóbbi „példátlan hallgatás”-omat kimosni igyekszem, hanem mint közölnivaló fontos tény. Számptalan beszélgetést folytatok Veled, amikor nem is sejted,

sok kitűnő tanáccsal látsz el, és még vitatkozom is Veled egynémely keresztény türelmi cselekedet tárgyában.

Szóval trehány levélíró vagyok, legjobb, ha bevallom, de ha oly nimolista vagyok időben! tőkeszegény. Reggeltől estig hivatal, miegyébb, este gyerekekkel játszunk, fürdetjük őket, mesélünk nekik inaszakadtáig. Legfőbb sláger, ha négykézlábra ereszkedem s ők óriási nevetések közben rámkapaszkodva lovagolnak körül a szobában, – másik pedig ha a gyúró-deszkáról, melyet a zsámolyra állítok kis teherautójukkal száguldanak lefelé éktelen visitással. Szánkóztunk is, amíg lehetett, én meg néhány sítúrát tettem, ebből élek azóta is, a havasi tájak még mindig bennem vannak, a vaddisznótúrásos erdőszélek, a méteres hó alatt hallgató kis fenyvesek.

Szép a Rasmussen könyve. Ott északon „nagy élet” van! nem is tudtam erről semmit. Rólad viszont immár jó hónapja, hogy semmit sem tudok. Juckát egyre várjuk, de nem jött felénk, talán ismét lent van Nálatok, miután elhurcolkodott leutazott – vélem.

Lacit felkeresem a napokban, csak azzal a papagájjal ne lakna egy kalitkában!

Várkonyihoz nem jutottam le, mint terveztem, erős hivatali elfoglaltságom akadályozott benne. Két hétnél tovább nem tartom magamnál könyveit, hanem ha addig sem tudok lemenni, akkor postán küldöm el neki (a 2 Húsvét sz.-i könyvet), jó lesz?

Festek. Elolvadt a hó; ez a csodavilág annyira rabul ejt ugyanis, akár csak a kisgyerekeket, és minden szabadidőmet elnyelte a sí. Szóval elolvadt, és vasárnap reggel – mint egy Sonntagsmalerhez illik – hozzáültem és nőm szül. napi virágait lefestettem az ablakpárkányon. Egy sárga tulipánt, narancs papírral övezve, meg egy cserépre való lila crocuscus rózsaszín papírban. Azóta reggelenként $\frac{1}{2}$ 7–7-től festek $\frac{1}{4}$ 9-ig, ui. most $\frac{1}{2}$ 9-től $\frac{1}{2}$ 5-ig járunk hiv.-ba. Az első képet fejlesztettem, ma pedig a hervadó tulipánt, jobban hangsúlyozva őt magát, újra festettem egy másik vásznon. Mindkettő 30x40 cm-es. Papírja fellazult, nem olyan kínosan „rendes”, mint az első képen, és egy sárga lepellevele lehullott, s mellette fekszik az ablakpárkányán. Amíg festettem pazar vadászélményem volt. A szomszéd kertben varjakat figyeltem meg, melyek valami baromfiben, zsigereken civódtak. Jött koslató körútján egy kis fehér-barna foxi, varjúék felrebbentek, foxi undorral szaglászta reggelijüket, ő nyilván már

megkávézott odahaza, majd, hogy kifejezze az új föld „foglalását”-nál szokásos „zászlótűzéshez” hasonlóan birtoklását, – lepisálta a dögöt. Foxi el – varjak le. Közben verebek is odarendeződtek a bálványfa ágaira hangjegyekhez hasonló módon, csak a violinkulcs hiányzott mellőlük. Én festek, majd kipillantok megint, mert varjaím ismét felgallyaztak – hát egy betyáros öreg cirmos kandúr gyűri befelé a beleket, macskákra jellemző elcsavart fejjel és leengedett fülekkel. A varjak szemmel látható idegességgel nézegették, hogy miként pofázza be ez a ronda macska fokról-fokra az egész csemegét, majd, – egyik a másik után – lassacskán elszéledtek.

Így mi. Hogyan vagytok János bátyám? Bunkó mit csinál? Még nem sikerült helyet szerezni számára, de van némi remény, hogy sikerülni fog. Mindenesetre még ő nálatok rezideál, nem kell félnetek, hogy a disznószármazékokat ellopják a padlásról, őt ui. megmérgezni is bajos idegennek, mert semmit nem vesz el más kezéből – kivéve élő tyúkot.

Kis keresztfiam eltörte a lábát sízés közben, sínbe tették és az orvos szerint minden jó úton van, és rövidesen tökéletesen rendben lesz az öreg. Nyáron talán még nem fog futni, de egy év alatt elfelejti a dolgot.

Nem tudom, mikor, de hamarosan szeretnék pár órára felkeresni, hogy együtt örvendjünk a múltfélben lévő zord tél halálának és ünnepeljünk a nyíló, nyiladozó tavaszt. Bár februárban még csalfaságot sejtethetünk mögötte. – De nehogy azt hidd, mintha én még további sízésre spekulálnék, hát esküszöm, én is azt kívánom, bárcsak ilyen maradna most már az idő.

Szent csend vesz körül hivatalomban, ui. kollégáimat, főnökömet egy továbbképző ideológiai és szakmai tanfolyamra rendelték be 6 hétre. Nagy dolog a magány és a csend. Amióta kinyílt az értelmem, mintegy 15 éve, ez a legnagyobb jó számomra.

Ditta most jobban van, elmúltak fájdalmai, Chinavasbort, meg amolyan közönséges jó parasztbort itatok vele étkezés előtt, lassan rászokik, s ez jót tesz neki, úgy látszik. Kézcsókom átadását kérve,

igaz szeretettel öllelek, Pali

Akarattya, 950, febr. 18.

Kedves Palikám!

Leveled igen jól esett, azonban Te mindig túlzott jóindulattal írsz nekem s olyan vonásokkal raksz meg, amik sajna, erősen hiányzanak bennem. Légy tárgyilagosabb barátom, említsd meg a hibáimat is –, de azért szeress ezután is olyan hűségesen, mint eddig s mint amilyen baráti szeretettel érzek Irántad.

Örülök, hogy Ditta állapota javult, lám-lám, a bor! Nem hiába óvja Pál apostol Timoteushoz írt I. levelében az asszonyokat az italtól. Mindjárt meggyógyulnak, ha ihatnak. Csak itasd szorgosan, hogy teljesen meggyógyuljon, a tavasz majd megteszi a többi. Annak is fölöttébb örülök, hogy festesz, végre! Nagyon szeretném látni, hogy *hogyan*, mert azt tudom, hogy mit. Hát csak ne engedd Magad, húzd szorosabbra a nadrágszíjat és fess. Ez a Te dolgod, hivatásod, léted egyetlen igazolása, erről kell majd számot adnod az Utolsó Napon, kűrtharsogás és nagy égzengés közepette, amikor én is ott állok majd Melletted, botra támaszkodva s eladogva, hogy, bizony, a nekem juttatott talentumok nagy részét elherdáltam. Addig is azonban megpróbálom javítani a sorsomat a *Judás* tervezésével s majdan megírásával is. A baj pedig éppen itt van. Ugyanis nem mehetnél Pécsre s így az öreg könyvtáros a számomra félretett fontos könyveket nem tudta átadni Neked számomra – s esetleg, ha úgy tetszik, a Te számodra. Postán pedig nem küldi. Holott ezek a könyvek fontosabbak volnának, mint a kenyér. Mi lesz most?

Bizonyára érdekel a kutyád. Semmi panaszunk ellene, szegényke ellen, miután orrocskáját egész nap a szájkosár díszíti s őt magát búsítja. Azonban a nap nagy részét a ház előtt töltöm, sütkérezvén és olvasván, ilyenkor megszabadítom tőle. Nagyon szeret, megható, hogyan mászik az ölembe, túrja a fejét a kabátom alá s mutatja mindenképpen irántam való meleg odaadását. Én is szeretem s mindig rajtakapom magam a töprengésen: hogyan tarthatnám meg őt. Hiszen bűnös, persze, dehát én csak sajnálom ezért. Teli van jóindulattal, hűséggel, bátorsággal, okossággal, szíve tiszta, mint a hó s nem tehet róla, hogy rosszul szülte a mamája. Illetve, hogy a mamája bűnöző volt. Látnád csak, hogy irigykedik a kiskutyára,

hogy kergeti el a közelemből s hogy szereti mégis! Játszik vele, legnagyobb dühében is csak feldönti, de nem vágja bele szörnyű fogait. Sőt meg is nyalogatja gondosan a szemét. Oktatja a helyes ugatásra. A kis pimasz, persze, nem fél tőle, cibálja a farkát, rágja a lábát, mint egy rongyot. Nagy dolog az állat, Barátom!

Nagy baj, hogy kukoricát nem lehet kapni, krumplit nem lehet látni sem, így nagyon szűk táplálékon élnek. Most már a fekete kenyérnek is befütyöltek, itt bizony egy idő óta nincsen. Meg is szeretnélek kérni, ha jössz – s remélem, hamarosan jössz megint –, hozz a költségemre egy-két fekete kenyeret az ebek számára. Ezt közlöm Bunkóval is, hadd örüljön már előre. És talán nem fogod elfelejteni a lúgkövet sem, hogy feleségem végre megszabaduljon a féligfőtt szappan mindenütt útbanlévő lötyteitől.

Szegény asszony nagyon keserves állapotban van, a térdé úgy fáj, hogy sír kínjában. Az éjjel pálinkával borogattam s ez enyhítette. (Megint a szesz!) Fürdő kéne neki, dehát hogyan? Miből? S nyakán a sok tavaszi munka. Bottal lépeget a szerencsétlen, rosszabbul áll a lábán, mint én. És kegyetlenül náthás. (De az idén csak egyszer, hét helyett.) Szegény embert még az ág is húzza. Itt bizony nem szabad megbetegedni. Ki menne orvosért? Patikába? Minden a világ végén van. Jucka lányunk még nem költözött, de hamarosan fog. Aztán lejön hosszabb időre. Hozzatok azért nem ment el, – mint írja –, mert ezer felé kell futkosnia, hogy dióeladással, kötéssel, varrással egy kis pénzt szerezzen s tudjon küldeni nekünk. Nehéz élet az övé is, otthon nélkül, idegenek között.

Csak menj el K. Lacihoz s kérdezd meg, miért nem ír Újév óta. Az ember mindig attól fél, hogy legjobb barátait megsérti valamivel akaratlanul is. Mástól az emberek semmit sem vesznek föl, de az én szavaimat, írásjeleimet különös gonddal vizsgálják s nyomban megbántódnak. Pláne, ott van az a „papagáj” is, a legirigyebb, legrosszindulatúbb nő, akit életemben láttam s akinek irigysége már az örülettel határos. Hát csak kérdezd meg Lacit, miért néma.

Olvasok rendületlenül, most a szentatyák, pontosabban Aranyszájú szt. János mellett napközben Babitsot, este Maculayt. S ha csak lehet, minden percet a Nap éltető, zsongító sugaraiban töltök, nézegetem az eget s a fákat, figyelem a madarak hangjait s következtetek belőlük a jövő alakulására. Jön, jön a tavasz, ó, Palikám, „s van-e annál szebb, mint amikor

minden bokor neked lakot ád s tarka gyepen, jó gyermekem, mehetsz me-
zítlábl!” (Nagy költő volt, szegény, kár érte.) De most szervusz, Dittának
minden jót és kézcsókomat, Téged öllelek és várlak szeretettel.

János

U. i. A repülőkönyvön hiába dolgoztam. A cenzorhölgy úgy rúgta..., hogy
csak úgy zúgott! Majd megmutatom a véleményét. Érdekes és kortüneti
nyavalya.

J.

22.

Bp., 950. II. 24.

Kedves János Bátyám,

soraidat, mint mindig, tömény örömmel olvastam. Nagyon lesújtó a
nagyságos asszonyról írt betegség híre. Reméljük, azóta már meggyógyult.
Jucka azóta sem jött felénk. Könyvek felhozatnak Pécsről. Ditta ui. jövő
szerdán leutazik, elmegy értük, hozza, s én majd továbbítom személye-
sen Hozzád (esetleg Jucka). Kutató expedícióra szántam már el magamat
utóbb említett hölgy irányában aznap du.-ra, mikor leveled végre délben
megjött, aggódtam már ui. sejtettem, valami baj környékezheti házadat. –
Bunkó áttelepítése céljából már sokirányú propagandát folytatok, de ma-
dárkedvelése a legtöbbeket visszariasztja elfogadásától. Itt a villanegyed-
ben viszont sokan nem tartanak csirkét, erre mélyítem hát most kutatá-

saimat. Kérlek, írd meg, hogy
postai csomagot küldhetek-e
kutyaeleséggel és némi lúgkő-
vel, el tudjátok-e hozatni vagy
elhozza-e a postás, mert akkor
leutazásom előtt is tudnánk leg-
alább ennyivel segítségetekre
lenni. K. Lacinál voltunk D.-val
vasárnap „hadd ismerkedjenek
össze az asszonnyal és szeressék
ők is egymást”

*Részlet Nyerges Pál 1950. február 24-i
leveléből*

Ott volt Szegi Pál, meg valami notabilitás – kinek nevét nem tudom, ismered már ez irányú hülyeségemet. – Remélem, hamarosan eljövend Laci, s akkor vallatóra fogom, hogy miért nem írt? Rasmussent naponta olvasom, sajnos azonban csak perceim jutnak olvasásra. Át akartak helyezni közben, de visszacsináltam. Intrikák, izgalmak, utálat! Talán most némi csendes víz jön. Szeretettel ölel, Pali

23.

Akarattya, 950, febr. 27.

Kedves Palikám!

Szemléltető ábrával díszített lapodat örömmel vettem. Tökéletesen megértettem belőle azokat a heves érzelmeket, amelyek a két hölgy szívét egymás iránt eltöltik. Örülök, hogy nem sikerült Téged vidékre tolni s békességed van. Azt azonban nagyon nehezményezem, hogy nem mutatsz hajlandóságot az ideutazásra. A Te könnyed humorod helyett más barátaim száraz humortalan előadásából értesülök Budapest életének eseményeiről s ez bizony erősen megvisel. Fűszer nélkül igen megfekszi az ember gyomrát ez a moslék.

Feleségem térde mindenféle borogatások, teák és porok segítségével annyira megjavult, hogy most már szabadon eresztethető. Nyakán azonban a sok tavaszi munka. Pénz napszámosra nincs. Ha volna, sem jönne napszámos. Az idő bizonytalan. Permetezéshez nem lehet meszet kapni, mert a mészégetést államosították. Vetőmag nincs, mert tavaly mindent elvert a jég. De kidobolták, hogy márc. 10.-re készen kell lenni.

Ha Ditta Pécsre utazand, nagy könnyebbségére fog szolgálni, hogy Nándor közben elküldte a szükséges könyveket postán, így csak a Nálad lévő könyvek átadására kérem egyben hálás köszönettel.

Térjünk át immár kötelező leckénkre: a kutyára. Ne okádj az unalomtól, Palikám. Ő a napokban az utolsó tollig elfogyasztott egy jólmegtermett tyúkot. Immár a hatodikat. A tyúk a szomszédé volt, most várom a botrányok sorozatát. Ha ez a gaztett napvilágra kerül, olyan anyagi bonyodalmakba kerülök, hogy tönkre fogok menni. Egy egész tyúkfarmot fog tőlem követelni boldog-boldogtalan. Hanem azért ennek a gyalázatoságának is van haszna. Megfigyeltük, hogy a ragadozás periodikusan jön rá

s ilyen periódusban egészen megváltozik a viselkedése, a tekintete, egész valója. Minden porcikája állandóan remeg, mintha dideregne. Azt is megfigyeltem, hogy ezek a periódusok a Hold járásához igazodnak s Újhold idején törnek ki. Hogy miféle kapcsolat van az atavisztikus mozzanatok és a Hold változásainak törvényszerű szakaszai között, nem tudom, de van róla valamelyes sejtésem. Itt tehát nem csupán a rossz nevelés következményeit látjuk, hanem egészen brutális visszaütést is az ősi állapotra, erre vall a mamától örökölt tulajdonsága. Ebből, persze, megint egy sor állatlélektani következtetést lehet levonni s nem is habozom, hogy levonjam. Az bizonyos, hogy rossz keveredés szegény Bunkó. Attól tartok, egyszer összerosódnak a periódusok, a lappangó atavisztikus vonások úrrá lesznek a nevelésen s kitör belőle valami féktelen vérengzés, amikor nem tesz már különbséget madár és ember, sőt idegen és a gazdája között. Ebbe a katasztrófába fog torkollni az ő élete. A farkaskutyák amúgyis nagyon labilis lelkűek, főként ha idősebbek. Minden esetre, akárhogy szeretem és megértem is őt, igen nagy megkönnyebbülésünkre szolgálna, ha nem volna itt. Olyan hely kéne neki, ahol nem is látna állatokat, illetve baromfit. Lassan-lassan háttérbe szorulna a föl-fölvicsorgó ősi ösztön.

Restellem, hogy csomagban akarsz küldeni valamiféle eleséget, dehát mit tegyünk, ha itt nem lehet szerezni? Persze, a költségeidet megtérítem. Sokkal olcsóbb eljárás lett volna, ha Te erre felé jártodban a hátizsákodba dugod s neki átnyújtod.

Megdöbbentő dolgokat olvasok Jézusról és az őskereszténységről. Ma már másként foglalkozik ezekkel a kérdésekkel a tudomány, mint a múlt század racionalizmusa és pozitívizmusa. A rendszeres ásatások, az újabban fölfedezett régi iratok kezdik kibontani a mélyből Jézus alakjának, korának, szellemi habitusának vonásait, már nem körvonalakat látunk, hanem ősi időkre nyúló lényeket. Ezek az olvasmányok borzasztóan fölkavarnak s ezért igen rosszul alszom. Nem tudom, átkozzam-e a pillanatot, amikor a Judás-téma az eszembe jutott, vagy jó, hogy így történt. Mindenesetre igen nehéz úrrá lenni ezek fölött a kavargó mélységek és örvénylések fölött, az ember folyton szédül s rémüldözik. Ha azonban ez az úrráulás sikerül s formába tudom önteni azt, amit látok, óriási megkönnyebbülés lesz számomra s olyan távlatokat tudok áttekinteni életemben,

amikről nem is álmodtam. Csak lenne már egy kis könnyebbség, csak havi kétszáz legalább! És remény az idők tisztulására!

Hát csak jöjj, amint tudsz és beszéljessünk egy kicsit. Bár a futó órák alig alkalmasak erre. És szimatolj szorgosan, hova tehetnéd ezt a sakált, hogy ezen a téren is beálljon a teljes nyugalom. Semmi sem zavarja annyira belső békességemet, mint Bunkó ittléte és jövője. Dittádnak csókolom a kezét és tartós jó egészséget kívánok neki mindnyájunk nevében. Téged szeretettel ölellek.

János

24.

Akarattya, 950, márc. 19.

Kedves Palikám!

Nagyon örültem levelednek, mert bizony szomorúan néztem utánatok, amint eltávolodtatok a messzibe. Nagy megnyugvásomra szolgált, hogy szerencsésen megérkeztetek, az pedig meghatott, hogy Bunkó milyen megrendüléssel lépett be a számára szokatlan új világba. Ne is vedd le róla a szemedet s most már Te számolj be alkalmilag hogylétéről és viselt dolgairól. Jucka elhatározta, hogy időnként meg fogja látogatni, egy-egy kis csemeget is visz neki, ha pedig én kerülnék föl a városba, szintén megkeresem és megsímogatom a fejét.

Mindennél fontosabbnak érzem, hogy sikerüljön Nektek itt egy kis házat, kertet venni. Nagyon hiányzik a társaságod. Most néhány gyönyörű hindu mesét olvasok s egyre az jár a fejemben, hogy Neked is el kellene olvasnod őket. Ha itt volna a főhadiszállásod, minden könyvet odaadhatnék Neked, ami neked tetszett és el is beszélgethetnék róla Veled. Figyelemmel kísérhetném, hogyan s mit festesz. Csendes órákat tölthetnének a fák alatt a fűben, nem törődve semmivel s gyönyörködve a felhőkben. Volna most egy eladó kis ház, van benne egy nagy szoba, egy hálószobának való alkóvszerű helyiség s minden más, ami kell, meg egy kis terasz. Hozzá 400 n.öl kert. Nincs is messze innét. Huszonötöt kérnek érte, de bizonyos, hogy huszonkettőért meg lehet kapni. Ha azonban ez nem volna jó, keresünk egy alkalmasabbat. Úgy hallom, négy eladó villa van itt. Ha komoly a tervetek s össze tudod szedni a szükséges pénzt,

jobban körülnézünk s mindent megteszünk, hogy sikerüljön. A költöz-ködés Káptalanból ide valóban nem nagy feladat s alig kerülne komoly összegbe.

A magam érdeke beszél belőlem, mert én nagyon szeretem ugyan Akarattyát, de a tökéletes társtalanság, az emberektől való szigorú elzártság már valósággal internálással változtatja itteni életemet. És amennyire iszonyodom a sok embertől, annyira életszükséglet számomra egy-egy jóbarát, aki nem esett a feje lágyára, fantáziája is van, lelki szabadságban él s őszinte. Ha Neked sikerülne itt gyökeret verned, az én életem is szebbé válna és gazdagabbá is. Aztán lassanként összeverődne egy kis társaság, egy-egy festő, meg efféle lény is be-beállítana; rendeznénk olykor egy kis kvaterkázást az árnyékban, halat sütnénk és beszélgetnénk. Pláne, ha xilofont is szereznél, még zenében is volna részünk. (Van gramofónunk is és néhány szép lemezünk.) Légy hát rajta, Palikám, hogy nyélbeüsd a tervet s még most, a nyár elején ide tudjatok telepedni. Tapasztalatainkkal még hasznotokra is lehetnénk. És a Balaton, a sok gyümölcs nem válna javukra a gyerekeknek? De bizony, a javukra válna!

No de nem reklámozom tovább Akarattyát. Beszéljünk másról. Hát bizony, a kutyát sem úgy szelídítette az ember, ahogyan a természettudományos szociológusok képzelik. A válogatás, a nevelés már későbbi csi-szolómunka volt s folyik százezer évek óta. Eredetileg azonban a vadállatok azért csatlakoztak az emberhez s az ember hozzájuk, mert ugyanabban a természetközösségben éltek s érezték az egymásra ható erők sugárzását. Az állatban is, az emberben is van az életerőknek egy közös csoportja, mondhatnám közös lelkük van egy bizonyos ponton és értelemben. Ez teszi lehetővé, amit Te tagadsz: a barátságot ember és állat között. Mert a barátság igen nagy misztérium. Föloldja a határokat fajták és nyelvek, osztálykülönbségek és vallási ellentétek, műveltségi fokozatok és nemek, országhatárok és távolságok között, még ember és állat, férfi és nő között is. Sőt a szerelem is üressé válik, ha barátság nincs a mélyén. Állítom, hogy az ember és a növények között is van barátság. Mert nem más ez, mint a világ alkotó és fenntartó Szellemé, amiben eggyé tudunk válni. Emlékszel asszisi szt. Ferenc esetére a kegyetlen farkassal? Prédikációira, költeményeire, amiket a madarakhoz, sőt a halakhoz intézett? Ismered a jógik viszonyát párduchoz, tigrishez, kígyóhoz? Hallottad, hogy Palesztínában

a pásztor a nyáj előtt jár és más-más hangon szól valamennyi birkájához, kecskéjéhez? Olvastam egy indián százados leírását arról, hogy gyermekkorában a vándorló indiánok hogyan szelídítették meg a vadlovat. És gondolj a régi magyar pásztorokra, akik szinte beszélni tudtak a jószággal. Gondolj egy-egy nevezetes kocsisra. De csodálatos eseteket olvastam egy német etnológustól is, aki Délamerikában az őserdőkben eltévedvén, egy ismeretlen indián családra bukkant s ott nagy megrökönyödésére egy fekete párducot talált, amint a mezítelen gyermekekkel játszott, majmokra, amelyek bejártak a kunyhókba s együtt éltek az emberekkel. Magam is láttam egy csodálatos malájai filmet, amelyen a majomseregek együtt ittak s mulatoztak a törzsi ünnepen a néppel. Nagy dolgok ezek s mégis sokkal egyszerűbbek, semmint a mai civilizált racionális gondolkodású, hatalmi tébolyban tetszelgő „modern” ember képzelné. Igen, lehetséges barátság ember és állat, ember és növény között. A természet: *egy egész* s minden részecskéjében és lényegében azonos, csak a formák, amelyeket érzékszerveink felfognak belőle, tördelik mozaikká s elhatárolt foltokká ezt az egészet. Miután pedig a csalóka látszat kivetkőztetett már minket a mély lelki egységből, képzeljük, hogy ez az egység nincs is. Ha aztán mégis tapasztaljuk, elcsodálkozunk rajta, sőt hitetlenkedve nézzük. Így áll a dolog. Bunkót Te mélyen megérted s ő is mélyen megért Téged, jobban, mint képzeled. Én is értettem őt s ő is értett engem. Tudom, nagyon szeret még most is és nagyon szeretem én is őt. Ez pedig barátság a javából.

Kérded, miért megdöbbenő számomra Jézus alakja. Éppen ezért, amit most elmondtam. A természettel, az Istennel érzett közösség mérhetetlen nagyságáért, azért a hősi, kemény alázatért, amivel fejest tudott ugrani a semmibe, a szenvedésbe, a halálba, az örökkévalóságba. Azért a természetes, gyermeki hitért, amivel át tudta engedni magát az isteni erőknél, amivel az „Isten tenyerén” pihent. Ez az ő csodálatos, hajmeresztő nagysága és istenisége! S ez előtt állok én, gyenge, hitetlen, gyáva emberke szent borzalommal s irigységgel. Az ő alakjából lagymatag, nyálás, kegyes, szentimentális iskolamestert csináltak, mint ahogyan Szt. Istvánból is sörplakát lett, szakállas Altvater, dupla maláta tartalommal. Ezt a lőréti itatják az emberekkel gyermekkoruktól halálukig, ezt a jézusi duplamaláta-sört! De most, hogy behatóan foglalkozom vele és elsősorban lesöpörtem az összes elvetélt, vénasszonyosúlta Jézus-alakokat a szintérről,

látom a valódit, az eredetit, a hatalmasat, akinél hatalmasabb nem volt az emberiség fennállása óta s egyelőre nem is lesz. De majd erről is beszélgetünk egyszer részletesebben. A fontos, hogy az ember gyökeresen kiirtson magából minden kispolgári vonást, elsősorban annak leglényegesebbjét, a kicsinyes gyávaságot, a gondolkodás és az érzés (meg a képzelet) gyilkos megölőjét, egyszóval, hogy szabaddá tegye magát. Emlékszel, mit mondtam Neked azon a bizonyos teherautón, amelyen először találkoztunk? Azt, hogy a kultúra leghalálosabb ellensége a polgár. Ha sikerül megírnom azt a művet, amit most tervezek, gratulálni fogsz, milyen derekasan leszámoltam minden polgári – kis- és nagypolgári – penésszel, gyávasággal, nagyképűséggel, kongó szépséggel s más cifra nyavalyákkal.

Időnk szép, melegen süt a Nap s a kert is kezd kibontakozni dermedtségéből. Sorra földbe kerülnek a vetemények, a bimbók már duzzadoznak a fákon. Egész nap kint ülök a Napon s végtelen órákon át diót tisztítok, hogy Jucka mennél többet vihessen föl Pestre eladni. A rengeteg rossz dió törögetése s kibelezése közben nagyszerűen elmélyedek magamban. Végig gondolom egész életemet apróra, legtávolabbi gyermekkoromtól fogva mostanáig s minden olyan eleven előttem, mintha éppen most élném. Olyan részleteket fedezek föl s látok újra, amikről sohasem tudtam, vagy azt hittem, régen elfelejtettem. És tervezem, hogy ha megint sikerül elautóznom Pécsre, újból fölkeresem a volt házat és a volt kertet, ahol gyermekkoromat töltöttem. Persze, mindebből nincs már semmi – fizikailag, de pontosan és mindörökké megvan és megmarad az időtlenségben, ahová ellebegett. Nagyon-nagyon szeretném ott leélni hátralévő életemet, ez a legfőbb vágyam s ha Te nem települsz le Akaratyán, ki is fogom erőszakolni, hogy eladjuk ezt a házat s oda költözködjünk.

Legutóbb nem számoltunk el a kutya-kenyérrel s itthagytál két csomag vajat is. A vajat majd természetben visszaadjuk, ha eljössz, a kenyér s a postai költség megtérítését pedig elintézzük végre. Most azonban volna egy kis kérésem Hozzád, de ne okozz Magadnak fejfájást belőle s ne is bosszankodj. Tudod, hogy a daliás időkben néhány szőlőtőkénk kipusztult s már régóta szeretnénk pótolni őket. Annakidején azt mondtad, talajvizsgálat kéne, hogy lássuk, mi alkalmas ebbe a földbe. Hát talajvizsgálat nem kell, mert itt a tapasztalás, ez pedig azt mondja, hogy legjobb a hamburgi muskotály, mert bőven terem, korán érik, enni is jó, meg

bornak is illatos, én minden más fajtánál jobban szeretem, ez kéne hát ide, ha volna! Még pedig összesen harminc vessző. Te ott a szaküzemben mindenkinél jobban tudod, hol lehet keríteni ilyet, vagy hasonlót. Nézz körül, édes Palikám s tedd lehetővé, hogy most a tavasszal pótolni tudjuk a kiveszettet. Kerül, amibe kerül, az a fő, hogy legyen! Remélem, lesz egy üres órád, amikor jobb gondolatok híjján ebbe az irányba fordulsz és körül nézel. Várom szíves értesítéseted, hogy lehetséges-e. És mibe kerül. És mikorra remélhetjük.

Közeleg a Húsvét s Neked is lesz egy-két szabad, csendes napod. Okvetlenül és feltétlenül jöjj át Káptalanból, most már a felső szobában zavar-talanul alhatol is, kapsz jó húsvéti tojásételeket, egy kupa bort s élvezzük a napfényt s az ünnepet. Ne szállj esetleg Káptalanba, hanem szállj hozzánk s menj ki festeni, ha jólesik, nagy örömet szereznel vele, ha hozzánk jönnél arra a néhány napra. Egyébként is add el Káptalant s a telket s vásárolj itt egy derekas házat és kertet, – ki tudja, mire lesz még jó?

Most már nem fecsegek tovább. Csak annyit még, hogy pompás könyveim vannak, egészségem remek, hangulatom jó s emelkedett s úgy nővekszik bennem önkéntelenül új művem, mint anya hasában a gyermek. Szervusz, Dittának jó egészséget s jó kedvet kívánok és csókolom a kezét. Téged öllelek igaz szeretettel.

János

25.

Akarattya, 950, ápr. 13.

Kedves Palikám!

A találkozásunkat jól elfuseráltad. Körültekintő ember már csak unalomból is el szokta olvasni az állomásokon kifüggesztett írásokat. Egész nap vártalak, növekvő elkeseredéssel. Azzal sem mentegetheted Magad, hogy nálunk családi összebújás, vagy vendégjárás volt. Igaz, átjött délután a két szomszéd vénkisasszony, de tőlük mindig menthetetlenül fejfájást kapok, akár a „könnyű” zenétől. Most is így jártam. Jobb lett volna Veled beszélgetni.

Ma 13.-a van s ehhez képest a nap már bajjal kezdődött. Kiskutyánk el-törte a lábát, azzal vesződünk, sínbe tettük, befászliztuk és vígasztalgtattuk.

Az ördög tudja, mit művelt éjszaka. Bizonyosan magára döntött egy hásfát. Miközben őt ápoltuk a szürke macska rápisált az ágytakaróra. Jucka meg gyengélkedik megint, két napig feküdt, most végre kimászott az ágyból. Mint minden nő, ő is örült. Megfürdött s a fűtetlen szobában megfázott. Holnap aligha tud visszautazni, mert az eső is megeredt s influenzája csak nőne, ha utazna. Ebből következőleg nem valószínű, hogy Ditta kedves meghívásának eleget tudjon tenni szombaton. Ezt fájlalja legjobban. De mihelyt mozgási energiáját visszaszerzi, elmegy Hozzátok. Mindez a nyavalya annak ellenére zúdult ránk, hogy hétfőn férfi jött először a házhoz. Igaz, a hétfő ünnep volt s aligha számít a szabályok szerint.

Lett volna Veled beszélgetnivalóm. Egyfelől a világ forgásának érdekességei, másfelől a budapesti pletykák elemzése s így tovább. Két kitűnő és olcsó eladó villa is van itt. Űsd a vasat, Pali, add el a telket és vedd meg. Mind a kettő kifogástalan. Ha érdekel, részletesen írok róluk.

Fiam itt járt a múlt héten s nagy megnyugvásomra szolgált a látása. Jó színben van, egészséges, elégedett, családja rendben van, munkája sok és örömdetes. Testileg-lelkileg tökéletesen rendben van s magam is új erőre kaptam tőle.

Nagyon szépen köszönöm a följánlott szállást, el is fogadnám örömmel, ha nem laknátok számomra messze a villamostól. De elnyűtt, alig használható cipőmben nem tudnék kínszenvedés nélkül akkora utat megtenni. De légy tárgyilagos: a lakásokat is kicsi s két gyermeketekkel éppen elég a gondotok, ne hívjatok hát könnyelműen szállóvendéget. Számomra öröm lett volna Köztetek lenni egy-két napig, de Számotokra végülis teher. Hogy hol szállok meg, nem tudom, mert Tompa barátom szombaton elutazik két hétre. Nála pedig bőven van hely, családja sincsen. Legszívesebben kibújnék a pesti utazás alól, ha lehetne.

Érdekes könyveket olvasok és számítottam rá, hogy Neked is odaadom ezt-azt. Dehát majd akkor, ha végre mégis errefelé veszed az utadat. Most olvastam Révai igen érdekes cikkét is irodalmi életünk némely kérdéseiről. Ezt is oda akartam adni Neked, mert igen tanulságos olvasmány. Egyébként napjaink a szokott egyhangúsággal folynak. A kert rendben van, de nagy kár, hogy a szőlőt az idén sem tudtuk pótolni. Küldtek ugyan árjegyzéket valami N. V.-tól, – a volt Mauthnertől –, de teljesen megbízhatatlan. Amit Jucka útján rendeltünk, nincs és az árak a legnagyobb

mértékben fütyülnek a „szocialista realizmusra” és a „konkrét valóságra”. Ezért nem mertük a szőlővesszőket ott megrendelni, mert nemcsak mást küldtek volna, hanem az árakat is másként szabták volna meg. Reméljük, hogy Te, aki napjaidat a szőlőszakmában töltöd, jobban tudod, hol s hogyan lehet kapni. Ez a körülmény mentse, hogy sok gondod közepette Hozzád fordultam.

Nem értem, miféle „szekrényre” tartogatsz Magadnál pénzt. Minden esetre hálásan köszönöm, nem lehetséges olyan rejtelmes szekrény, amire én ne örömujjongással vennék át pénzt, de majd Jucka személyesen tisztázza ezt az ügyet s ha a pénz megillet, köszönettel átveszi Tőled.

Most nincs is más mondanivalóm. Itt küldöm a kutyapénzről szóló nyugtát, már akkor a kezemben volt, amikor itt jártál, csak éppen nem néztem meg. Csekk, hát csekk, – gondoltam –, mint Te a négyórás vonatra. Én azonban most helyreütöm a tévedést, kíváncsi vagyok, Te mikor. Addig és azután is: áldás, békesség. Mindnyájatoknak minden jót, Ditta kezét csókolom, a hölgyek csókoltatják. Téged pedig öllelek igaz barátsággal.

János

26.

Bp. 50 ápr. 14.

Édes János Bátyám,

most délben azzal jöttem haza magos hivatalomból, hogy itt *kell* lenni levlapodnak, s ímé: leveled várt s örvendeztetett meg módfelett!

Tegnap du. ui. – szalma özvegy lévén elmentem K. Laci barátomhoz, kit is kiragadván családi életének enyhe öléből, sörök s korai hazabocsátás ígéretésével elragadtam hozzám, s itt még egy jó komámmal megittunk egy „családit”, s emlegettünk Téged igen sűrűn. Elolvastuk kölcsönösen egymás legutolsó Tőled jött levelét, s mondanom sem kell, csendes epekedéssel gondoltunk Rád s állapotodra.

Most pedig hadd mosakodjam!

Hogy nem írtam a szőlővesszőkről, azért történt, mert engem is áltattak, most

1. írtam Lovasra oltványért, válasz: 10 nap, eredmény –
2. írtam Egerbe, válasz 7 nap, ered. = –

3. írtam Abasárra jó Dér Ignácnak, s remélem azóta meg is érkezett mind a 30 H[amburgi]. Musk., Berlandieri x Riparia Teleki [5?] C alanyok, mert ha nem akkor utánvétellel nem hajlandó küldeni; anyaga van, mert 1,5 millió oltvány maradt a nyakukon egy stornó következtében, és 50 fillérért házalnak vele, de így sem kell kutyának sem.

Ki telepítene? Néhány dúsgazdag magánzó s majd én – jövőre. Szóval törődtem, csak halogattam az írást, h. végre biztosat írhassek. További mentségeim. Nőm tüdőgyulladással Dorogon fekszik Húsvét óta, talán már jobban van penicillinezik. Én egyedül tartom otthonom vártornyain és bástyáin az őrséget, s ha most sem jössz hozzám szállni János bátyám, akkor örök harag. Villamos nem kell, ott a taxi, aki is öt-hat forintért elvisz, elhoz, avagy az 5-ös busz. Legszomorúbb, hogy én $\frac{1}{4}$ 9-től 5-ig a hivatalban leszek, s vasárnap kimegyek Dorogra, Te azonban korlátlanul mozoghatnál, lévén kettős kulcs garnitúránk, sokrendbéli heverő helyünk, rádióink, könyveink, ha akarod Bunkót is elkérem pár napra, csak jól érezd magadat.

Írd meg, mikor jönnél, s a Délin várlak!

Kiskutya balesete nagyon megdöbrentett, szegény kis vakkancs. Bunkó Budafokon teljesít őrszolgálatot egy derék korcsmáros házaspárnál, s az elhízás veszélyét semmi sem hárítja el őszülő fejéről.

Villavételből aligha lesz valami, Anyám nagyon ragaszkodik K.-hoz, s ezt meg kell értenünk, viszont én úgyis tartósan A.-ra fogok telepedni a közeledbe, amikor tehetem, vagy mihelyt tehetem.

Jucka kezét csókolom s kérem, ne sajnálja az elmaradt összejövetelről történt elmaradását, Ditta miatt úgyis elhalasztjuk, s akkor feltétlenül számítunk rá, javulást kívánok!

Van egy Turnerem, a Studio 1903-as kiadása, erről a festőigásizról, az impresszionizmus igazi atyjáról. Nyugtát kutyaadóról köszönöm, továbbítom. Oltványok elültetésére még van 2-3 hét, kérek értesítést, ha nem jött volna meg, akkor a 120 Ft-ból küldök 20-at Abasárra, s erre ész nélkül küldik majd.

Szeretettel ölel és vár barátod.

Hölgyek kezeit csókolom,

Pali

Palikám, hívogatásod igen levett a lábamról. Legszívesebben Hozzád megyek. Nagyon sajnálom Dittát, s gyors gyógyulást kívánok neki. De baráti kötelességem is, hogy magányodat felterjem. Majd megírom egy lapon, melyik nap s hány órákor érkezem, tán ki tudsz jönni elé. Aztán kibáljuk K. Lacit is meleg fészkéből s rendezünk egy kiadós beszélgetést. Bunkó jelenlétéhez nem ragaszkodom. – Hogyan kívánsz itt letelepedni, ha ragaszkodtok Káptalanhoz? Ezt nem értem, de majd megmagyarázod és segítségére leszünk. – A szőlővesszők, persze, nem érkeztek meg, ha tudsz rá módot, hogy megkapjuk, kérlek, tedd meg, mert egy évet megint veszünk. Más mondókám most nincs is. Majd találkozunk. Kiskutyánk három lábon komiszkodik, jókedvű s nagyon hálás a gyógykezelésért. Ezt még meg kell mondanom. Azt is, hogy jól teszed, ha K. Lacit olykor levegőre vonszolod. Szüksége van rá s a művészetének méginkább. No, most szervusz. Jucka ma utazik vissza. Szeretettel öllelek, általános jobbulást, jó egészséget kívánok.

Akarattya, 950, ápr. 16.

János

Palikám, képtelen vagyok kedves hívásodnak ellenállni. Hétfőn utazom föl, a vonat innét $\frac{3}{4}$ 1-kor indul, de hogy pontosan mikor érkezik a Délivasútra, nem tudom. Jucka kijön elé, Te bizonyára a hivatalodban leszel, azért kérlek, intézkedj, hogy valaki beeressen a lakásodba. Remélem, Ditta már otthon lesz addig. Kedden intézem el ügyemet a cipésznél és szerdán délben indulok vissza. Ez elég lesz belőlem. Majd bőven beszélgetünk. Újság itt semmi, jól vagyunk s még most is reméljük, hogy a szőlővesszők megérkeznek.

Ha bármi okból alkalmatlan volnék, írd meg Palikám egy lapon, nem szeretnék a terhetekre lenni. A viszont látásig szeretettel öllelek s minden jót kívánok.

950, ápr. 19.

János

Akarattya, 950, ápr. 27.

Kedves Palikám!

Fejedelmek és államférfiak szokása, hogy az egymásnál tett látogatás után a határról szép táviratokat küldenek, s köszönetet mondvá a szíves vendéglátásért, tántoríthatatlan barátságukról biztosítják egymást. Ezek a táviratok azonban csupán szakrális mezbe öltöztetett hazugságok. Ámbátor mi joggal tekinthetjük magunkat fejedelmi személyeknek, az én levelem, amit most Neked a „határról” küldök, igaz s köszönetem a vendéglátásért, aminek során nem csupán szállást adtál nekem, hanem otthont, tiszta baráti szívből fakad. S amikor azt mondom, hogy barátságunk még jobban megerősödött ez alatt a két nap alatt, csupán az egyszerű igazat mondom, boldogan és örömtől teli szívvel. Sok kényelmetlenséget, sőt, tudom, sok költséget is okoztam Neked, s nem szólván az én személyem terhéről, még barátaim is segítettek gondjaid szaporításában s ezt mélyen resteltem is. Nehéz ember vagyok, főképp, mert a lábam állapota igen rossz. De ami kényelmetlen, sőt bizonyára terhes is volt Neked, azt feledd el, írd az én bajaim rovására, csak azt ne feledd el, hogy még közelebb kerültem Hozzátok s szívemben külön hely illeti meg a Nyerges Családot, mindenestül, a kedves kis lakással, a bútorokkal, a képekkel együtt, úgy, ahogy van, a maga szerves egészében. Nagy öröm az nekem, hogy Ti vagytok, éltek, fáradotok, dolgoztok, túrtok, iparkodtok szellemi magasságban tartani életeteket s a jóra, a szépre, az igazra törekedtek. Az a kis otthon az én szememben egyike a kis szigeteknek, amelyek tagadhatatlanul beszórják az országot, itt is, ott is megtalálhatók s amelyeken ugyanúgy a maguk kicsiny, de végtelen szellemi világát őrzik az emberek, mint Ti. Lehet-e pesszimista az ember, ha ezeken a kis szigetekeken végignéz? Ha egy-egy ilyen szigetre teheti a lábát? Félhet-e az ember a viharoktól és az örvényektől, ha továbbhajózik, ilyen szigetek emlékével? A melegség és az öröm egyre nő bennem s most, hogy Nálad voltam, még rohamosabban nőtt. A vonaton elmélkedvén, újból apróra földéztem magamban a Nálad töltött napokat s nagy melegséggel vettelek körül Téged és kis Családot. Áldjon meg Benneteket az Isten! Barátságotokért Ő adja Nektek a barátságát!

Itthon minden rendben van. Feleségem várt. A kiskutya maga szedte le lábáról a kötést s megint elcsodálkoztam az állatok bölcsességén, mert az állatorvos szerint a törött csont két hét alatt forr össze s íme, a kutya pontosan két hét múlva vette le a kötését, addig nem nyúlt hozzá. Baj nincs semmi.

Folyton a bikaviadal remek képeit nézegetem s rájöttem egy csodálatos dologra. A corrida az a tisztán megmaradt kultikus szertartás, amit az elsüllyedt Atlantiszból örököltünk a maga eredetiségében, szellemi tartalmában és formájában. Nem elég a krétai bikatiszteletig visszamennünk, Atlantiszig kell visszamennünk. Olvasd el Platón leírását Atlantiszról, azután figyeld meg a corrida szabályait, formáit, a matador főpapi szerepét, a mozdulatok kultikus zártságát, egyes matadorok misztikus stílusát és révületét a viadal során – s ott vagy az elveszett Atlantiszban s abban az elmúlt kozmikus életérzésben. Ha találkozunk, elmagyarázom Neked, milyen dialektikus játék és értelem valósul meg a bika sötét s a matador csillogó színeinek kavargásában, a Bika (csillagkép) s a Napkorongokkal és csillagokkal telihímzett matadorruha ellentétes váltakozásában, a mozdulatok értelmében, a vörös kendő s a bika marjába szúrt szigonyok szerepében s az egész élet-halál váltakozásban, amit a matador s a bika tragikusan megvalósít. Most világosan látom a Bika-korszak áldozatainak és kultuszának értelmét, kapcsolatait, a Bika-istenek és a Bika-királyok szellemi lényegét, a római állatviadalok hozzátartozását a mediterrán kultúrához, a magyar táltosmondák lényegét s mindezeknek az összetartozását a földgömbön szétszórva ma is meglévő bikaáldozatokkal, bikaszarvú varázslókkal, bikafejű csónakokkal. Kedvem volna minderről könyvet írni, bőséges fényképekkel és ásatag emlékekkel, mert eddig senkinek sem jutott eszébe, hogy a történelem előtti kultúrák legnagyobbját ennyire egységesnek lássa s észrevegye, hogy még ma is ennek a kultúrának eleven emlékei között élünk.

Most megpróbálok beleilleszkedni megint az itthoni szerény, magányos, csendes életbe, mert ez az egy-két nap szorongásig megtöltött gondolatokkal és élményekkel, izgalmakkal, amiknek mélységét csak itt látom tisztán. Magamba szippantottam egy világot, ami lehet leverő, lehet sivár, lehet gyötrő, lehet gyötört de tragikusan nagy és nagyon-nagyon érdekes. Megítélni pedig semmiképpen sem szabad felületesen, mert

minden apró jelenségében, lappáliájában is az emberiség olyan belső, mély, tragikus szakadására mutat, amilyen még tán nem is volt. A történelemben s a mai emberi lélek titokzatos szakadékaiba pillantottam bele s ez megdöbbsentett s meg is hatott. Itt pedig az időtlen nyugalom s az óceánok mélysége vesz körül, mint Gilgamest utazásának végén.

Igaz szeretettel öllelek s ölelem a Családodat is. Ha lehet, ne kerülj el sokáig. Mindig szükségem van a Te tisztaságodra, nyíltságodra, gyermeki hitedre s rajongásodra. Az élet szép!

János

30.

Bp. 50 IV. 28.
péntek

Kedves János Bátyám,

du. Pécsről érkeztemkor csak néztem miféle levél, hát a Te leveled! Örülök, hogy szerencsésen hazaérteztél a zsendülő zöldek óceánjába.

Szeretném, ha legközelebb oly módon láthatnálak vendégül, amint az Hozzád illő volna, és köszönöm, amiért jó szándékomat meg nem érdemelt szuperlatívuszokkal jutalmazod. A valóság az, hogy ismét csak Te ajándékoztál meg viszonzhatatlan szellemi javakkal, az pedig, hogy barátaink is eljöttek, csak mindennek a betetőzése volt. Ilyen kiváló, nyílt szívű fiúkat egy rakáson még nem találtam soha.

Pécs valóban álomszerű hely. Az emberek villanyszerelőtől pincemesterig és kalauztól múzeumi altisztig, kerek, befejezett egyéniségek, s mindnyájukat áthatja az a sajátos kulturáltság, amit a négy torony sugároz a város népére. Csak akkor nem esett, amikor csüt. délután felbaktattam a Miklós hegyre, s a szőlőt vizslattam. Attól kezdve, hogy ott kocsiba szálltam egész ma délig Dombóvárig folyton esett. Beugrottam Nándor b.-hoz, de csengetésemre nem nyitott ajtót, lehet, h. rossz a csengő, minek is?

Elmentem este (6–8) a Bar. vm.-i múzeumba, Dombay vezetett! Előtte végigkóstoltam az öreg pince 15 borát, s kellő lelkesültséggel, mondhatnám, tűzzel üdvözöltem őt – éppen a kiállításon időzött, biztos észrevette muskotállal átitatott leheletemet, mert igen joviális mosolyok keretében vezetett a helyes „körfogalom” irányába, s utána ígéretet kellett tennem,

h. felkeresem, amit meg is tettem, s jó10 percet náluk időztem. Ott is mi-csoda finom kulturált falak, bútorok s főleg az Öreg!

A kiállítás döbbenetesen sugallja az 5-6000 éves pécsi életet. Zengő-várkony stb., erről szóban. – Sokszor üdvözl. – Ma hajnalban keltem s ½ 9^h-re Jankónál voltam, ahol az eredetiségnek egy oly friss változa-tával találkoztam, amiről ugyancsak élelőszóban kell majd beszámolnom cserébe a Corridáról írottakért! Ez pazar példája (a La Corrido) annak, hogy az én hanyagságomból (ui. íróasztalom alsó fiókjába hantoltam el, s nem találtam, hogy visszavittem volna Egerbe) miként származik egy világkultúrális érdeklődésre számot tartó felfedezés. Atlantisz és „öld meg a bikát”, vagyis félig verkli motívummá vált őshit, ezt igazán csak Te láthattad meg beretvánál is élesebb szellemed bontótűje segítségével. 100 milliók elmentek és mennek vakon, süketen mellette. Ditta lassan javul, még 1-2 hétbe beletelik, azt hiszem, míg ismét a régi lesz. Vas. kimegyek hozzájuk. – Fejben folyton festettem egész úton, oly csodálatos most a lilákkal (szántókkal) kontrapunktozott táj és a Mecsek! Szeretettel ölel,
Pali

31.

Bp. [é. n.] V. 14.

Szeretett János Bátyám,

pár hét csupán, s mégis mintha hónapok múltak volna el, amióta utol-jára láttalak. Nyilván sok „program” tölti ki napjaimat, s teszi illanóvá az amúgy legdrágább matériát. Ditta 2 hete idehaza van, s egy hete már iro-dába jár. Rendbejött, h. j. tüdejében semmi sem maradt vissza, a specialis-ta tüzetesen kivizsgálta. Jól vagyunk, gyerekeink fejlődnek, körülöttünk a természet sok biztatást és erőt sugároz, minden virág, dús fakadás, hajtás, növekedés.

Sok nehézség árán szegesdrótot szereztem a K.-ban eladott kútgyűrűk árából, s most kerítés lesz belőle. Elmúlt hétfőn Anyámmal együtt leutaz-tam, őt számos csomagjával du.-ra kiszállítottam a házhoz taxin Alm.-ból, majd taligán összehordtam a szomszédságból a télire átadott holmikat. Mindent hegynek föl (a panorámáért szenvedni kell), besötétedett, amire a jó szomszéd Doktorral holt fáradtan elkészültem mindennel.

Másnap du. akartam Hozzád beugrani 3-4 órára hazautaztamban. De. hivatalosan Lovasra mentem, „megszemlélni” a „beállított kísérleteket”. ½ 11-re mentem, s a jó vidékiek azzal fogadtak, hogy ne haragudjak, de az „orvosságok” még üvegben vannak. Erre az ember összeharapja a fogát, felgyűri az ingujját, s nekilát, s maga „állítja be” a kísérletet, nehogy baj történjen a tervmunkával, amitől a Ford óvjon minden a-t! Így tettem én is, s vöröstre főve a nádasparti oltványtelep katlanában, valamikor ¾ 5 órakor vetődtem haza K.-ba botladozó lábbal kiszáradt szájjal. (Mindezt csak azért, hogy megszánd barátodat, s kevesebb haragot árássz szegény fejére, amiért 3 órával később átutazott kedves kis A.-i állomáson, s nem szállt le.) Mindenesetre nem jó érzés így elutazni melletted, és még Csajágról is bánatosan pislogtam házatok orma irányába. Másnap ½ 9-re hivatalban! Nagy szó ez, s nincs hajnali vonat, ami időben Pestre érne.

Csináltam egy kis aquarellt Dittáról, biztató! Ma (vas.) de. kertünkben dolgoztam, a faházikó tetejét vontam be kátránypapírral, s egyre az járt az eszemben, hogy a diótisztítás után feltétlenül a tetőjavítás adja a leggazdagabb lehetőséget a termékeny elmélyülésre. A túlságos elrévülésre ott kiváló fék a kalapács, melynek elhibázott ütése az ujjakat érheti, itt viszont leszédül az ember a tetőről, ami beláthatatlan következményeket vonhat maga után. Szóval gondolataimmal ma de. is, mint rendesen, ha emberhez méltó körülmények közé kerülök (mint ágyban, fürdőkádban stb.) ott repdestem körülöttem János Bátyám. Arra a véletlenre gondoltam, ami utadba hozott, s arra az átokra, ami hovatovább egy évben pár órára teszi csupán lehetővé, hogy négyszemközt maradhassak Veled, s királyi szellemeddel. Ez lehet, hogy megvizsolyogtat, lehet, hogy megneveltet, pedig csak vedd komolyan!

Elég sok ember ismertem már eddig, hogy ezt kimondhassam. Te azt szoktad mondani, hogy személyes lényednél nagyobb hatású az írásod. Igaz, tanítás az is, benne lehet abban is minden. De a gyengébb tanítványok igen jó, ha kérdést tehetnek fel mesterüknek, s arra azonnal választ kapnak. Ez pedig nagy szó! Úgy látom, hogy Te szívesen tanítasz, túl vagy, messze túl azon, amikor ezt unalmas dolognak tartottad volna netán. Szóval, nagyon nagy kár, hogy szegényebb maradtam száz meg száz tanácsoddal, tanításoddal. Ezen csak tervezett, „művész táborozásod” fog segíteni, amikor egymás közelében lehetünk majd – legalábbis hónapokig –

évente. Nyugalom és csend, elcsillapodás kell ahhoz, hogy az emberből felmerüljenek a lényeket érintő komoly kérdések. Ezeket én fel szoktam jegyezni, és „konzervált” formájukban fel szoktam tenni Néked, mert más ember fiától épkezláb feleletet ilyenféle gondolataimra nem kaptam eleddig. De más a konzerv s más a friss fáról, fűről szedett termés! – Ezért csak maradjunk meg kedvenc gondolatunknál, a szalmasátoros, vagy sátorponyvás tavasz-nyári együttlakásnál. Én majd rendben tartom fehér szamaradat s kocsidat, Te meg majd kiballagsz hozzám az első reggeli napfénynél, s a fűvön üldögélve hányjuk-vetjük meg szép nyugalmasan gondolatainkat. Mosdás nélkül, hajnali napnál, hálóingben és fésületlenül, kint a fűvön – ez a legmúltóbb s legkiválóbb módja annak, hogy két férfi közösen elgondolkozzék.

– Pécsét én kaptam meg. A héten lemegyek csüt.-pént., Várkonyit felkeresem, írj neki egyenesen, s ha kell könyv, elhozom örömet. Ui. 25-én leutazom családostul K.-ba 2 ½ hétre, s akkor másnap-harmadnap felkeresünk Benneteket Dittával, ha megengeditek. A szekrényrészletet is akkor adom át, ha sürgős rendelkez másképpen.

Bunkó meglógott Bfokról, egy hét múlva visszatért, s azóta csak „átutazóban” mutatkozik korcsmároséknál, megfogni, ismét megkötni nem hagyja magát – naná majd ha marha lesz! Ezek a jó emberek, úgy „szoktatták” szegény bundást, hogy egy hónapig láncon tartották, s ők csak éjjelre jártak haza Pestről. Persze, hogy ez egy ilyen kifinomult léleknek örült unalmas. Beengedte hát kutyatársait örömmel azon a likon, melyet azok a kerítés alatt ástak, a fölös ételmaradékok illatának vonzására. Egy hó leteltével a derék korcsmáros elbocsájtá láncáról az ebet, hadd mozogjon az istenadta! S az mozgott is. Elkísérte őt is, majd nejét (a korcsmárosnét) is utánuk szökvén a likon, az autóbuszhoz, s mivel mindketten haza zavarták, s otthagyták nagy por- és bűdösségben, elment ő is keresni a mi nyomunkat. Egy hétig keresett szimatolt bizonyára, mindhiába, se Te s én [nem] hagytam jelet számára, ami a nagyvilág útvesztőin átsegítette volna őt. Erre visszament, evett s ismét eltűnt 3 napra. A kertben napközben dolgozó napszámos látta néhányszor, de megfogni nem tudta. Mit tesz tehát a zseniális korcsmáros a jövőben? Be fogja rekeszteni a likat, ha ismét feltűnik a fekete szellem, s akkor ismét felkoszorúzza majd láncdísszel. És ha akkor sem javul meg, akkor visszaprezentálja Nyerges Úrnak. Amiből jól látható, hogy a bumeráng

jelen esetben kutyalakot öltött, s indokolt lesz Bunkó ünnepélyes átkeresztelése „Bumeráng”-gá. Erre a szép aktusra, remélem, némi haladékos ad majd korcsmásosék kislánya, aki azóta már kiköltözött, s egy öregasszony felügyelete alatt ügyel fel majd közös kutyánk erkölcsi felemelkedésére.

Mokkakanálnyi adagokban olvasom a *Julianus*-t, s ez igen kiváló dolog. Annyit olvasni naponta, amennyit Te naponta írtál. Így látszik meg egész virágjában a mű, így gyalogutas módjára áthaladva rajta, nem expressz-vonat ablakából regisztrálva a száguldó tájat. Ma reggel (ágyban, mert este is csak ott érek rá 10-20 perccel) éppen a pécsi barátok dárídóját olvastam, őszinte örömömre. Milyen keményen domborítja ki Georgius ellentéte a kislány elhivatott, asketikus mivoltát! Elővettem az *Esti beszélgetés*-t is, s főleg vonaton újra átolvastam, s nagyon érdekesnek találtam, helyenként teljesen újszerűnek – mintha nem is olvastam volna még.

Mit csinálsz mindig János Bátyám? Nézed, szívod magadba a tavaszt bizonyára, s a sziklatömböket, melyekből majd a *Judás* lesz, lassacskán várrá hordod össze. A festés más, az a perc, a félórak számára szól, épp ezért talán, felépítés módja sem tűri a nagy (időtávlatokat) időtartamot. A rajznak meg egyenesen rontó veszedelme, ha túlságosan mívesen, izzadságosan készül.

Juckát értesítettük egy lapon, hogy D. itt van, s hogy várjuk valamelyik este, eddig még sajnos nem jött. Lacit sem láttam azóta. Ervinnel tervezett közös könyvvásárlásunk is késik, mivel az eladó még mindig nem hívott vissza.

Remélem, hamarosan viszontlátjuk egymást, addig is szeretettel ölelek, Nagyságos asszony kezeit csókolom

Pali

32.

Palikám, tetemes leveled nagy örömet okozott. Képelem, mekkorát fújtál, mikor befejezted. Jó lett volna, ha találkozunk vala, de Pünkösdkor okvetlenül jőjjetek át, legalább látjuk Dittát is egészségesen. Göllner Micu is itt lesz, meg Jucka. Nem fogtok unatkozni. A fehér szamarat magam is szeretném már látni, de attól félek, ezen a nyáron még nem kocsikázunk rajta. Mért nem teszed meg az előkészületeket? – Jól vagyunk, csak Bunkó jöjjön

aggaszt. Szegény, egészen elzüllik. Vidd vissza Káptalanba. A mi kutyánk is komisz, internáltuk a baromfiudvarba. De végül ő is megkötöttetik. Olvasom Guignebert remek könyvét, bár három és fél napra kivetett belőle Fekete, bejelentés nélkül jött s egy percre sem hagyott magamra, kora reggeltől késő estig lafattyolt lelki „problémáiról”. Gyötrelmes volt és demoralizáló. – Ha lapomat idejében megkapnád, kérek, hozz könyvet Nándortól. A szekrény ára nem sürgős. Jól nézz körül s tudd meg, hogy vannak Nándorék. Szeretném látni az akvarellt, hozd majd el, ha nem terhes! És esetleg azt is, amit K. Lacitól kaptam. Írt, de levele eléggé szürke, egy kissé erőlteti a humort, nyilván fáradt. Van rá oka. Szívesen meginnék Veletek egy üveg sert! Más bajom nincsen, nem kíváncszom sehová. B. Ervintől csüggeteg levelet kaptam, igen nehezen bírja a kemény munkát, mióta meleg van. Sajnálom szegény fiút. – No, majd Ti is jól kipihenitek Magatokat Káptalanban, remélem, festeni is fogsz buzgón. – Mire jöttök már lesz cseresnye. Pirosodik, mi már eszegetjük. No és nyáron dúskálhattok a gyümölcsben, ha a közelben lesztek! Pali, itt kell felütnöd a sátorfádat. Intézkedj. A viszontlátásig öllelek, Dittának csókolom a kezét és gratulálok gyógyulásához.

950, máj. 16.

K. János

33.

Palkóm, hallom, készülsz meglátogatni. Csak jójj, már nagyon rég nem láttalak. És hozd a papírt, az írógépszalagot, amint látod, ezt már el sem lehet olvasni. De még egy apróságot is hozz: két deka uborkamagot. Ha hamarosan elvethetnénk, augusztusra lenne. Nagyon szeretnék már beszélgetni Veled. Miért nem jöttél a múltkor? Munkám erősen és szépen halad, meg vagyok vele elégedve. A hőséget igen nehezen tűrjük, rengeteget kell öntözni, így is száraz a kert. Csapás ez! És még a Balatonban sem mártakozhatik meg az ember.

No de szóval többet. Te, mint szakember, bizonyára tudod, meddig tart ez a hóhullám s megvigasztalsz bennünket. (Vagy nem.) Addig is öllelek nagy szeretettel.

950, júl. 5.

János

Akarattya, 950, júl. 10.

Palikám,

leveledet s a pénzt megkaptam. Nagyon örültem mind a kettőnek. Csak azt sajnáltam nagyon, hogy megint nem jutottál el hozzám, pedig nagyon vártalak. Túlságosan sokat foglalkozol haszontalan dolgokkal, ahelyett, hogy itt ülnél nálam és beszélgetnénk.

Egyébként víkendre vendégeink voltak: B. Ervin jött le unokatestvé-reével s annak feleségével autón. Magukkal hozták Juckát is. Nagyon jól éreztük magunkat, Téged is szeretettel emlegettünk s megkaptam az író-gépszalagot, meg a papírt is. Amint láthatod, a szalag túlságosan is jól fest.

Ervin nagyon fáradt, naponta 11 órát kubikol ebben a melegben s vízhez sem jutnak, mert a Vízművek elzárta a csapot, lévén kevés a víz a lakások számára is. De azért kedélyes volt és sok okos dologról beszélgettem vele.

Munkám remekül halad, túl vagyok a századik oldalon s elégedetten javítgatom. Meg fogsz lepődni, milyen értelmes írás, ha valaha elolvas-hatod. Baj nincs semmi, esett egy kis eső, így két-három napig nem kell öntözni. Nagyon unom a vízhúzást.

Aggaszt szegény Bunkó barátom jövője. Hát nem sikerült állami hiva-talban elhelyezni? Próbáld meg. Úgy látszik, az is az ember karmájához tartozik, hogy milyen kutyával kötött barátságot. Kár lenne a másvilágra küldeni. Miért nem viszed megint Káptalanba? De akárhogy sajnálom is őt, mégis öröndetes tény, hogy a csirkéink mind jó egészségben megvan-nak s mi esszük majd meg őket, nem Bunkó.

Miért érdekel annyira a Húsvét sziget? Tán oda akarsz költözni? Fia-mék Ausztráliába mennek, ha lehet, én egy évig akarok utazni Finnország és Olaszország között, útbaejtve Franciaországot is, Ervin Délamerikába óhajt menni s így tovább. De még nem döntött, mert Egyiptom és a Fok-föld is erősen vonzza. Figyelmeztetlek, hogy a Húsvét szigeten folyton fúj a szél, elviszi a festőállványt. Kemény Laci máris kivándorolt Vácra. Erő-sen aggasztja, hogy művem teli lesz eretnkséggel, két bő levélben óvott ilyesmitől, valóságos egyházatyi hangon és fölkészültséggel. Göllner Micu végleg eltűnt, Várkonyi elsüllyedt. Tán ők is kivándoroltak valahová, tán Madagaskárba.

Ha eljössz, átadom Neked azt az egy-két érdekes könyvet, amit már elolvastam. Azt hiszem, feleségem is végez a *Bizánc*-cal, bár nagyon keveset tud olvasni, mert este már fáradt. Ezenfelül végre átadhatom barátságom szerény jeleként azt az albumot, amit már hónapok óta kerestem, mert régen Neked szántam.

Nem is írok többet, úgyis eljössz végre. Várlak. Szeretettel öllelek, Ditta kezét csókolom, feleségem üdvözlí és csókoltatja.

János b.

A hordót megvesszük, ha nem bűdös!

35.

Palikám, élsz még? Kemény Lacitól hallom, hogy egyszer véletlenül, látható is voltál. Nehezen hiszem. Mi megvolnánk. Dolgozom és haladok, bár az utóbbi időben megszálltak a látogatók nagyon. Most szűnnek. Jankó jön szombaton családotul néhány napra, azután elmegy Jucka is és beáll a csend. – A szőlőt a jövő hét elején szednünk kell a vadgalambok vandál viselkedése, a darazsak dárídója s a rigók ripőksége határtalan. Mentjük, ami menthető. Jó lenne, ha a hordócskát útnak gurítanád mielőbb. Ess túl rajta, Öregem. – Mikor kavarogsz erre? Mi lesz vége konok hallgatásodnak? Meddig bírod? Én már nem sokáig. Mihelyt befejezem a munkámat, el foglak halmozni leveleimmel. A postás már el is felejtí, hol lakom. Palikám eressz meg egy-két sort. Lehetőleg értesítést, mikor jössz. Most pá. Remélem jól vagytok. Kézcsókom Dittának, Téged öllelek.

Akarattya, 950, aug. 30.

K. János

36.

Bp. 950. okt. 5.

Édes János Bátyám,

múlt héten lent jártam Pécsett, és hoztam 3 pazar könyvet. Egy franciát az őskereszténységről, egy őslénytani művet és egy műv. történetet. Remek könyvek és vas. de. ½ 10 óra tájban leadom a vonatról őket, küldj

ki valakit az állomásra légy szíves, mert a bútortartozásom e havi részletét is szeretném odaadni.* Nem tudok elmenni Hozzatok, sajnos, mert délre odarendeltük Kápt.-ba a lakójelentkezőket s azokat kell mustrálnom, másnap pedig hozom haza anyámat.

Kimondhatatlan hajszában élünk és idegesek vagyunk mint a beteg macskák. Mindenesetre én igyekszem nagy vágásokkal rendet teremteni magam körül, leegyszerűsítvén a dolgokat, mert nem igaz, hogy mindent el kell vállalni a puszta kenyérféltés alapján. Jobb megdöglölni, mint olyasmit vállalni, amit ellátni képtelen az ember s lelki csődbe jutni.

Egy kitűnő hír – van fánk, jöhet a tél! Remélem, Ti is elmondhatjátok ezt hamarosan. Ha most rendbe hozom és kiadom télre házunkat, igen valószínű, hogy helyem sem lesz odalent, vagyis csupán órákra fogok lenézni a tél folyamán, és ha ki nem hajítok, nálatok fogok megszállni egy-kétszer.

Egy növénykórtani kézikönyv rovtani részét illusztrálom, ezzel valamit keresek, hogy mennyit még nem tudom, mindenesetre éjfélig gür-cölök hajnaltól. Ezt se csinálom mindig, de annyira csúszunk, rongyolódunk anyagilag, hogy mindent meg kell tennem a fékezés céljából. 2500 Ft békekölcsönt jegyeztünk, Intézetünk $\frac{1}{4}$ milliót. Ez bármennyire is örövendetes dolog mindenesetre 250 Ft mínuszt jelent havonta, a gyerekek pedig növekednek, hála Istennek, Te jól ismered ezt a témát, nagyobb cipő, nagyobb takaró... Viszont ezek azok a kiadások, amelyeket kész örömmel megad az ember, olyan kedves szép dolog a kisgyerek bontakozása, melyhez hasonló élményt nem igen nyújt az ember számára az élet.

Lacival nem találkoztam azóta sem. Fel kellene keresnem, de nem érek rá, esténként „dolgozom”. A *Begegnung mit dem Genius* vége felé járok – igen érdekes könyv.

Remélem, pár héten belül azért fel tudlak keresni – ti. tevékenységeim tengerén apadás várható –, mert nagyon szeretnék látni és hallani.

A viszontlátásig sok szeretettel ölel
szerető barátod

Pali

* Ha netán senki nem lenne az áll.-on, akkor a becsomagolt könyveket megcímezve átadom a vasúti örnek, pénzért pedig postán küldöm – cca 127 Ft. lesz, hordóra múlt hóban 13 Ft lement.

Akarattya, 950, okt. 18.

Kedves Palikám,

nagy mulasztásomat ne ródd föl túlságosan szigorúan. Te levelet is írtál, égi mannát is küldtél, könyveket is cipeltél, én meg hallgattam. De van mentségem. A francia könyvet (Dujardin) lóhalálában kellett elolvasnom, jegyzeteznem, bibliai ellenőrzéssel megforgatnom, hogy hasznát vehessem, miközben írok s mondhatom, föl is forgatta az eddig megállapított igazságaimat. De nemcsak az enyémekeket, hanem legelsősorban a német bibliakutatókét, azután a franciákét is, a szerencsétlen bárgyú, tudatlan, birkamód bégető s majommód fintorgó magyarokét is. Mert íme, ez a Dujardin megdöbrentő éleslátással, hajmeresztő szövegkritikával, elképpeszítő régészeti tudással s olyan messzetekintő pillantással, amihez foghatót még nem pipáltam, fenekestül fölforgatta az egész jézustant és kereszténységet.

Az istenek ölében pihentem azonban, hála a magam vakmerőségének és eretnek pimaszságának, mert e fölforgató igazságok tudomásulvétele után sem kell a regényemen változtatnom semmit. Ha csak a tudósok és bölcsek után mentem volna, most tűzbe hányhatnám az egészet. Csodálom Várkonyit, hogy kezembe merte adni ezt a könyvet, tudván, hogy regényem vége felé járok, vagy tán be is fejeztem. Most az a helyzet, hogy a 605. oldalon tartok, egyre nehezebb, egyre gyötrelmesebb, egyre izgatóbb, de úgy kilombosodott, hogy magam is csodálkozom rajta. Hála Istennek és Neked, az ő kedves szolgájának, akinek révén táplálgat engem: nemcsak terjedelemre, hanem fontosságra és jelentőségre nézvést is legnagyobb művemet sikerül megírnom. De nemcsak nekem legfontosabb művem, hanem olyan is, amihez sem foghatót, sem hasonlót nem látok a Jézus-irodalomban!

Nehéz és gyötrelmes, mondom. Az éjszaka is alig aludtam valamit s ez igen gyakran megesik mostanában. Hiába teszem el magamat holnapra, az éj közepén arra ébredek, hogy a regény szálait szövögetem, problémáit bogozaom, aztán, bár olyan álmos vagyok, hogy könnyezik a szemem, képtelen vagyok aludni. Megfeszített munka ez, szörnyű! Regényem szellemei üldöznek éjjel-nappal, mint a vascsőrű madarak, nincs tőlük

szabadulás. Amíg pontot nem teszek a végére. Már nincs messze. Most az összefoglalás, a summázás művelete folyik, a végső kibontakozás, a teljes kép összefoglalása, a katasztrófa. De erről majd előszóval többet.

Mostanában többen fölkerestek. A fene tudja, mi ennek az oka. Nemcsak azok jönnek, akik eddig is emlékezetükben tartottak s ha idejük engedte, leruccantak hozzám, de olyanok is, akiket évek óta nem láttam. Jelentkeznek ismeretlenek is. A sok duma igen fáraszt, mert két lovon ügetek egy seggel, azaz egyiken ügetek – a beszélgetésen –, a másik meg vágatni akar velem: a mű. Vasárnap is, mint egy rongy dőltem ágyba, hogy aztán néhány órai alvás után elkapjon a ló s ne hagyjon elaludni ismét.

Te azonban, kedves Barát, hű Szív, mostanában nem mutatkozol. Pedig a Veled való együttlét nem fáraszt, hanem pihentet. Örülök, hogy sikerül elsózni a villát valamely tisztességes lakónak s így arra kényszerülsz, hogy nálunk aludj, csak jöjj! No és hogy jutottál el múltkor Káptalanba?

Mi újság? Mit művel Várkonyi? A könyvek nagyszerűek. Kemény L. írt, én is neki. Sok a baja. Itt volt Szabó Lőrinc is: még több a baja. Jaj, de fáradt vagyok! Rádőlök az írógépre, behunyam a szememet, zúg a fejem. Palikám, ne haragudj, nem tudok írni. Gyere! Csak gondolni tudok Rád szeretettel és igaz barátsággal, a megkezdett levelet abba kell hagynom, nem tudom folytatni. Öllelek! Dittának csókolom a kezét.

János b.

38.

Bp. 950. okt. 19.

Édes János Bátyám,

tegnap este csak a teljes eltompultságig fokozódott fáradtság akadályozott meg abban, hogy írjak Néked, pedig feltett szándékom volt, és egész nap készültem rá – ma azután megjött régen várt leveled. Nem vagyok én olyan bornírt, hogy Terád ilyen, vagy akár százszor ekkora „mulasztásért” (mint írod) neheztelni képes lennék, csupán kezdtem már aggódni, hogy talán betegség környékezett meg, vagy mi a fene. Viszont ezt a felvetést egyre el-elhessegettem azzal, hogy miként is érnél rá most ilyen dolgokra mint a levélírás, amikor már a boltozatot rakod, s csendre és teljes beleélésre van szükséged. Ennek tudd be azt is, amiért én sem

zavarlak ismételt firkalással, de nem rendes dolog az sem, ha valaki a fész-
kén kotló madarat riogatja. Jól van, ha nevetsz, annál jobb nékem régen
érezett tisztaságú örömmel átjárt percekét szerezted, amikor leveled ma
délben olvashattam.

A rabszolgamódra végzett, teljes odaadással járó munka – ez az! erre
szeretnék én is még 1-2 évtizedet kapni jó szerencsémért, mert másban iga-
zi kedvemet úgysem igen tudom már lelteni. Belekóstoltam az előiskolájába
a végtelennel való játszódnak, melynek Te immár magasiskoláját kvalifi-
kálod. Tisztában vagyok a dolog természetével, az áldozattal, melyet köve-
tel s amelyet megadni nem is olyan nehéz, mint kívülről látszik. A tehetség,
a csendből magunkkal hozott belső iránytű, amelyet át nem örökölhetően
magunkkal is viszünk ismét a csendbe, az alapja az egésznek.

Ezen s hasonlókon gondolkoztam tegnap de., míg a vonat Pécsről jövet
átsuhan Baranyán. Bőrüléses pullmann kocsí, alig egy-két utas, s az érett
narancsra hangolódó színakkordok, zölddel kontrapunktozva, igazán
legkiválóbb lehetőség egy piktór számára, hogy felelevenítsék a táj előtt
festve eltöltött szép órákat. Persze, hogy festettem most is fejben, mint
ahogy Laci is tenni szokja mostanában, egyéb idő híján. Öreg barátunk
nem volt otthon, a kölcsön könyveket jó kézre bízta, viszont utolsónak a
Begegnung mit dem Genius-t visszavettem, majd elküldöm neki ajánlottan,
mert csak félig olvastam el tisztességesen. Persze, hogy a vonaton azon az
oldalon nyílt ki kezemben a könyv, ahol Kleist és Hölderlin magányáról
és kizártságáról ír, érdekes aktuálisan. Ez az eddig nem olvasott részlet
hozta aggodásomat irányodban, bár nagy marhaság aggódni azért, aki
égiekkel társalog.

Nagy örömmel tölt el, hogy új műved méretben és súlyban túlhaladja
minden várakozásodat, csak arra kérlek, ne hozz engem ezzel oksági kap-
csolatba, elég nékem, ha leküzdöd sikeresen a rossz érzést, amit az ilyen
vérszegény „mannaműveletek” joggal felkeltenek benned, s egyszerűen
barátságban éljük további éveinket is. Talán ennek nem lesznek nagyobb
akadályai, törekvéseinknek nem csupán fajsúlyi, hanem iránybeli eltéré-
sei miatt is. Egy magadfajta író inkább élhet barátságban egy magamfajta
festővel, mint egy céhbelijével.

Nagyon kérlek, óvd az egészségedet, és amint feltetted a zárókövet
a kupolára, vedd magadat a teljes pihenés langy fürdőjébe, mert jó lesz

épen tartani erőidet, hiszen télbe megyünk, amikor a test erői úgyis hajlamosak engedni a betegségeknek, könnyebben, mint más évszakban.

Ó, a káptalani házba nem sikerült senkit sem szerezni, az ipse, aki miatt leutaztam becsapott, két napon át hitegetett, új küldöncöt is küldött, csak várjuk másnap, aztán felénk sem köpött. Hála az égnek, hogy megóvott tőle, mert szemét pasas lehet, amint eljárásából élénken kitűnt. Én most már ilyesmivel nem izgatom magamat tovább, amint családi és hivatali, meg egyéb bonyodalmaimat is egyre flegmatikusabban veszem, ha nem így tennék, szánandó idegbronccsá válnék egyhamar. „Nem kell mellre szívni”, mondja a pesti argót, s ebben erősen igaza van (az olyan természetű ügyekre érte, amikor jóhiszemű igyekvésünkkel s nyíltszívűségünkkel visszaélnek).

November elején legkésőbb felkereslek, tartósan fogom szívni tűzhegyed melegét, az őszi ködöktől átjárt tagjaimba, ha megengeded. Múltkor csakugyan kalandosan jutottam Káptalanba – főleg ostobán, mert 10 perccel a vonatérkezés előtt sikerült odaérnem, 18 km-rel lábaimban s számtalan hólyaggal rajtok, ui. egy használatból kivont bakancssal indultam útnak – számítva a locspocsra, de kihagyván számításból a műút lábgyilkoló hatását rossz cipő esetén. Végül a járművesek szívételenségéről is szép tanulmányokat végeztem, de nem sajnálom, így teljesen belém ivódott legalább az akkori színvilág az őszei Balaton parton. Jó munkát s utána jó pihenést! Szeretettel öllelek, kézcsókkal

Pali

39.

Palikám, 19-én kelt leveledet ma kaptam meg. Csak röptében írok s köszönöm meg, hogy írtál – és ahogyan írtál –, mert sötét van, rövid a nap. Villany meg nincs. Nagyon fáradt és levert voltam az utóbbi időben, de ma sikerült jól kialudnom magam s a gyomrom sem kínoz. Munkám nő, növekszik s egyre nehezebb. De most már a befejezését írom. Örömem már nem telik benne, inkább gyötrelmem. Ha túl leszek rajta, úgy érzem, egy hétig fogok aludni egyfolytában. Semmi újság, az idő ronda, tüzelőnk nincsen. Sötét is van. Locspocs. Az emberek mostanában elmaradoznak, nem is csoda, mindössze egy hölgy volt itt, elrabolta a napomat és sok

kispolgári marhaságot fecsegett. Téged már nagyon várlak. Lásd, jobb lett volna szépen elutazni a vonattal. Az ember ne siessen. Gondoltam, hogy kalandos utad lesz. – Kemény Laci írt, fájjalja, hogy nem még el hozzá, de arra nem gondol, hogy ő is meglátogathatna Téged. Váci freskóit megnézte Borbély Ervin s nagy elragadtatással írt róluk. Meg kéne már nézni, ha lehetne. – Nagyszerű az őskori állatokról szóló könyv, majd elviheted, ha jössz, érdemes Neked is bepillantanod. A másik is nagyon jó, remélem nézegetted. Csodálom, hogy olyan sokáig böngészed a német tanulmányokat. És a *Bizánc*-ot elolvastad-e? Munkám három kötet lesz. Most megint elég jónak látom, de néhány napig kétségbe voltam esve silánysága miatt. Ha egyedül lettem volna, talán tűzbe is dobom. De feleségem iparkodott meggyőzni, hogy tévedek. Már úgy belevakultam, hogy igazán alig tudom megítélni. Napjaim unalmasak, csendesek. Sajna, a kertbe sem lehet már kimenni, ami egyetlen szórakozásom volt. Jucka talán a jövő héten hazajön, ez jó lesz. Hallom, megrándult a bokája Nálatok, tegnap volt itt a lakásadója. Most szervusz, öllelek, Dittának kézcsók!

950, okt. 27.

János b.

40.

Bp. 50. nov. 5.
vasárnap

Kedves János Bátyám,

köszönöm lapodat és ne vedd zokon, amiért nem válaszoltam meg azonnal, de..., és itt jöhetnek szokásos mentegetődzéseim, hogy a hivatal, a család, az utazások! – mire Te joggal summázhatod mondókámat azaz: ez a Pali egyre jobban betokosodó elméjű és elnyárspolgáriasodó ipse. S ha ezt mondod, javarészt igazad is van, vagy lenne másnak. Ez a kisebb baj, nagyobb azonban, hogy Te igen távol vagy, és én nem tudom hébe korba sem elűzni kedélyedről a sok munka okozta kimerültségtől és túlfeszítettségéből származó nyomott hangulatot, ami – bár ritkán – de úgy látom elfog egyszer-egyszer. Hogy a mű remek, azt, ha Magadnak nem hiszel, kérdezd meg Lacit, ő már kóstolót vett belőle, és áradozva számolt be nekem róla, tehát nagyon kérek, ha tüzelőd még nincs, akkor se fűts

a kézirattal, mert nagyon bekormozod a kályhát egyrészt, másrészt a szőlőt meg lehet metszeni ősszel is helyenként, s azzal célszerűbb és stílszerűbb a fűtés, végül pedig 2 százasból csak jut valami a kályhába is, pedig most még nem is igen kell mindennap tüzelni, inkább a vizet kell kimeregetni a pincéből, ha még sokáig így megy a folyás. Nagyon-nagyon szeretnék lemenni Hozzád, de nem tudom még a napját, amikor el lehet majd szabadulnom, azonban e hónapban feltétlenül.

Tegnap Lacinál voltam, kitűnő akvarelljei vannak újfent, s akkora szépség árad el személyén, olyan igénytelenség és béke él ebben a kis emberben, ami abszolút nagygyá teszi. Örvendezve mutatta és olvastatta leveledet, a freskóra vonatkozó részletek felvidították a jó fiút, nem mondtam néki, de én is útba ejtem a tél folyamán még azokat. Felüdülten jöttem el tőle, bár a „nej” ismét kénkövet és füstöt lehel. – Gyakran fogom felkeresni, nagy tudású művészember és barátságra képes szív. Ez külön-külön is ritkaság, hát még a kettő együtt!

Jól megvagyunk. Gyerekek, Ditta egészségesek. Juckát múltkor elsősegélyben részesítettük bokarándulással – amint tudod, azóta nem jött el a kis hamis, reméljük rendbejött a rándulás. – A német tanulmányok hosszas olvasásán értem, ha csodálkozol, én is, de most már végére járok, mert lexikonszerűen tár elém olyan ismereteket, melyek érdekelnek, s melyekről kevés fogalmam van. A *Bizánc*-ot felmértem, oly sűrűn összevissza olvastam, „beszívtam levegőjét” az ismeretlen városnak, s lakóit, császárait és nőit hitelesebben ismertem meg e könyv által, mint eddigi összes hasonszőrű olvasmányaimban. Most a *Holdvilág völgyé*-t olvasom, sok örömet okozol véle barátodnak. Nem tudsz egy eladó *Sziríát oszlopai*-t? egy ismerős hölgy venne, és nem kap sehol. Nagyon olvassák azt a könyvet, meg is írom az Öregnek egyszer, ha kedvem lesz hozzá. Miért olvasod az őállatokat? – ezen el-eltöprengek. Hasonlót akarsz talán írni, mint a *Vízöntő* volt? – ezt nem hiszem. Érdekel, mint eredeti írásmű, öncélúan? – csak ez lehet.

Híj a kispolgári hölgylátogatók! azokkal csak egyet lehet tenni, feltéve, ha valaki olyan gátlásmentes olyan ügyekben, mint barátod volt hajdanán, mikor is egy igen buta, de lenyűgöző kisp. hölgyre úgy fogalmaztam meg állati véleményemet: „mi is tetszik hát néked ezen a nőn? – kérdés; szeretem a halmazállapotát – felelet”, s ezen hónapokig derültem, mint

most egy viccen, ami úgy szól, hogy kérdi a tanítóbácsi a gyerekeket, ki jár a szüleikhez látogatóba? Egyik a tömbmegbízottat válaszolja, a másik valaki mást mond, végül Mórícka: „a Jóisten”. Hogy-hogy a Jóisten, kérdi a t., mire M.: este, amikor szüleim a lámpát leoltják, a mama mindig azt mondja: „Te Jó Isten, már megint itt vagy?” Ne vess, ha tudsz, vagy küldj átkot – megérdemlem, amiért ilyenre fárasztom szemeidet.

Tudod, amikor fel-fel[ocsúdok?], amit most Lacinál tettem, egyre haszthatatlanabbnak érzem, hogy végre is fessek. Csak ezek a pici népeim nőjenek iskolássá, akkor már nem követelik meg majd apjuktól, anyjuktól az állandó foglalkozást! Addig viszont vinnem kell őket kézen, ölben, vagy háton, mert ezt érzem fontosabbnak és valahogy piszkosságnak tartanám, ha az alatt a pár óra alatt, amíg velük lehetek, elfordulnék tőlük és festenék a helyett, hogy levegőre, napra vigyem őket. Végül szeretnék megkérdezni, jól emlékszem-e, Jézus mindössze 6 hétig tanított? (vagy talán 6 hónapig?) az is hihetetlenül kevés lenne.

Ha tojást tudnál félretéetni számomra 1-2 hétig, úgy kérlek, tedd meg, bár úgy hiszem, az akarattjai tyúkuk sem kezdték még meg a tojást.

Szeretettel ölel, kézcsókjait jelentve

Pali

41.

Palikám, nagyon-nagyon örültem levelednek. Annak is, hogy voltál K. Lacinál. Ne is hanyagold el, mint most én, de nem írhattam, nagyon rossz volt a festékszalagom. Most naponta két levelet bocsájtok ki, hogy pótoljam a mulasztást. – Judásom a végsőket rúgja, szombaton, vagy vasárnap felköti magát. Most 710 oldal. K. Laci túloz. Nekem is olyasmit írt, hogy szégyeltem magam. – Jucka itt van, lába még dagadt, borogatja, hálásan köszönöm a szíves ápolást. – Néha-néha befűtünk, már a hangulatom is sokkal jobb, szabadulok a teherből s a hideg tél rémétől. Aludni is jobban tudok, ha kedvenc macskáink nem mászkál a szobában. Nagy örömünk lesz, ha igaz, mert mód nyílt a villany bekapcsolására. Szalánczié s egy ref. papé az érdem. Óriási lesz!! Mégsem fogok megvakulni. – A pincébe valóban befolyt a víz, de a padláson is, teknők, bödönök védelmezték a mennyezetet. Most kellemesebb az idő. Kutyánk értelme, csodálatos

szívnagysága napról-napra fejlődik, a tyúkok azonban guillotint érdemelnek, mert alig tojnak egyet-egyet. Hacsak lehet, teszünk félre tojást. Gyere azonban már, nagyon kíváncsi vagyok Rád, már teljesen elfelejtettem az ábrázatodat, talán szakállt is növesztettél. – Az állatokat azért tanulmányozom, mert jobban szeretném érteni az embert. Ez az őskori állatkönyv nagyon csodálatos, majd olvasd el. Mostanában megint Pulszky emlékiratait s Berzsenyit olvasgatom. Mind a kettő hallatlanul érdekes. – Nem írod, merre utaztál, talán Pécsen is jártál? Az öreg Nándorról semmit sem tudok hosszú idő óta. Szeretném meglátogatni, de nincs rá mód. És Vácra is elmennék szívesen a freskók kedvéért. Jó lenne együtt menni, de innen messze van. – Ezúttal nem írok többet, ha befejeztem a munkát, bővebben írok. Mint ezelőtt. Dittának kézcsók, ölellek nagy szeretettel.

950, nov. 9.

János b.

42.

Bp. 950. dec. 25.

Édes János Bátyám,

Boldog Karácsonyi Ünnepeket! Nehéz ébrentartani karácsonyi hangulatunkat ebben a jó tavaszi időben – de mégis. Eszünk-iszunk gyomorpedésig, házunk teli családdal, vendégséggel rogyásig. Játék annyi a gyerekek számára, hogy még ma is új dolgokra bukkantak. Készült egy bábjáték, kis színház függönnyel, díszlettel és Piroska-farkas szereplőkkel is, és ez volt legfőbb oka, hogy nem kellő időben indítottam útnak leveleimet (tegnapelőtt éjjel készült el).

Az isteni „disznóságok” nagy elismerésben részesültek, ünnepi lakomát csaptunk belőlük, sűrűn emlegetve Benneteket. Mégegyszer köszönjük az érdemtelen ajándékot!

Folytatás 26.-án

A létszám mára ismét normálisra süllyedt, így tovább rovom kusza soraimat, melyek legfőbb célja, hogy egyrészt tanújelét adjam annak, hogy irántad érzett barátságomnak forrása hétköznapi és ünnepek során egyforma szaporasággal buzog, másrészt pedig hogy hírt adjak magunkról.

Laci – a „kemény”, itt járt szombat du., mikor én utolsó sikertelen „hal”-ászatra indultam, nem jött el egy hónapon át a jóember, mert várta, hogy majd én megyek hozzá. Ma felkeresem du. és írásra ösztönzőm, mielőtt Vácra menne anyjához (pár napra, ami szabadságából még viszsamaradt).

Halat szóval nem kaptam, de karácsonyfát kettőt is, egy kis nyeszlettet és egy komolyabbat, úgy hogy végén vevőből eladóvá léptem elő.

Olvasom Chestertont, és sok elemét beépítem gondolkozásomba, sok eddig bizonytalan nézetemet véleményemet pedig megerősíti. Nagyon-nagyon szeretnék Veled elbeszélgetni, egy-egy délutánon át, de jó is volt hallgatni szavadat, míg olyan közel laktunk egymáshoz. Így sem nyugszom, míg egy du.-ra le nem ugrom Hozzád. Nem hiszed, hogy milyen döntően siettetted és befolyásoltad világnézetem, tájékozottságom fejlődését. Annyira, hogy sokszor cselekvéskor, mérlegeléskor a Tőled kapott alapigazságok és jó keresztény alapelvek szerint járok el. Sokszor megkérdeszlek és Te válaszolsz, hálás vagyok a jószerencsének – Te azt mondanád végzésnek –, ami összehozott bennünket. Igaz szeretettel öllek, a Hölgyek kezeit csókolom,

és BUÉK

Pali

43.

Palikám, jókívánságaitokat köszönjük, minden jót Nektek is. Örömmel várunk, rámférne egy kis vídámság. Rosszkedvű vagyok, bár most sincs rá több okom, mint máskor. – K. Laci kapart egy üdvözlöt egy lapra, de nem írt. Ne noszogasd, nem szeretem magam rálőcsölni a barátaimra. Ha neki hallgatni jó: hallgasson. – Fiam itthon volt egy napra, a Karácsony csendes és magányos volt. Várkonyi írt egy terjedelmes levelet, azonban meghibbant az öreg. Egy tömeg haszontalan könyvet is küldött. A meghülyülés járványos. – Egyébként semmi baj. Tüzeléssel foglalkozom, bár mást is kéne tennem. És olvasok. Nagyon szeretném látni azt a bábszínházat. – Palikám, ha szükségetek van rá, megint kaphatsz néhány tojást. A borunk rendbejött, majd megízlelheted. Most nem is mondok mást, hiszen bizonyosra veszem, hogy találkozunk. Minden jót az Újévben, jó

egészséget, békességet, jó munkát Mindnyájatoknak. A nők csókoltatják Dittát, én kézcsókomat küldöm. Öllelek igaz szeretettel.

950, dec. 31.

János

44.

Kedves Palikám, röpke levélkédet megkaptam. Nagyon örülök, hogy olyan jól érzed Magad a pártiskolában. Annak még jobban, hogy sokat rajzolsz. Majd okvetlen mutasd meg a rajzaidat. Mert remélem, ha az iskolával végzel, le fogsz látogatni Káptalanra, hogy a csatorna nyomát üssed. Mi megvagyunk, mondanom sem kell, hogy nehezen nélkülözöm vidám társaságodat. Béke és csend van itt, ma a Nap is süt. Igen sokat s nagyszerű műveket olvasok. Van itt valami, amit Neked is olvasnod kéne, meg K. Lacinak, ha megint fölbukkansz s érdekel, odaadom. Jucka megjött Pécsről, itthon marad márciusig fűtési nehézségek miatt. Egy-két barátom is meglátogatott. Kezdem megint jól érezni magam a tavasz közeledtére s azt hiszem, hamarosan megint íráshoz látok, rendbehozom a *Judás*-t. K. Laci nagy levélben sóvárgott felém, de amíg hideg van, nem ereszthetem ide, mert rögtön megfagy. Holnap Szabó Lőr jön néhány órára. Más újság nincs. Egészségünk elég tisztességes. – Ditta, hogy van? Ezt a néhány sort csak üzenetnek jeladásnak tekintsd: sokat gondolok Rád s nagyon szeretnélek látni. Dittát az asszonyok csókoltatják, én is csókolom a kezét. Téged szeretettel öllelek.

951, febr. 7.

János

45.

Palikám, hálás köszönet a dugókért. Immár semmi akadály, hogy kiváló legyen az italunk. Receptjét meg fogod kapni s meglátod, ha jól zár az üveg, a ser tökéletes. Ámde azt nem értem, miféle karamellára vagy kíváncsi. Utána néztem a híres könyvben s nem látom nyomát. Majd megmagyarázod és megnézzük. Nagyon örülök, hogy a márciusi ünnepet nálam kívánnod tölteni, mihelyt Édesanyádat letelepítetted, jőjj át. De ne csak néhány

órára. K. Laci becsületes levelet írt s elmondta humoros ügyeit a lakótársal. Csak legyen melegebb, majd jöhet ő is. Bizonyosan azonnal nekiesik a festésnek. Erről jut eszembe: nehogy otthonhagyd a rajzaidat. Nagyon kíváncsi vagyok rájuk. Jól vagyunk, de intézkedj már, hogy legyen melegebb. Szűk már a szoba. Egy igen unalmas, korpával tömött theológiai könyvet olvasok, ref. theológus prof. írta, folyton bosszankodom rajta. Jó könyvem most nincs. Egyre halogatom a munkát, várom, mikor lehet már az ablakot nyitva tartani. Újság semmi. Jucka hétfőn vándorol vissza Pestre, de Húsvétra megint lejön. A nők csókoltatják Dittát, én is csókolom a kezét s jó egészséget kívánok. Szeretettel ölel:

951, márc. 1.

János

46.

Palikám, a helyzet a következő: a Gyümölcstermelők Orsz. Szöv. felszámol. Még egy-két hétig minden *hétfőn, szerdán és pénteken* kapható náluk Agritox, a fontos szer, amely nélkül, mint tudod, élni lehetetlen. Nagyon-nagyon kérek, légy szíves, szerezz három kg.-ot a számunkra, árát ígért látogatásodkor, a szer átvételének pillanatában, megfizetjük. Az említett intézmény a Rumbach Sebestyén uccában székel, – nem a Rombach uccában, mint tudod. – Megvagyunk, az idő gyalázatos, Napról szó sincs, vízről annál inkább. Szabó Lőrinc volt nálam tegnap, jól elbeszélgettünk. Kemény Laci, hír szerint, él. Mást nem tudok mondani, nem írok, csak olvasok. És várlak Téged, jókedv görög Gyermeke. Dittának csókolom a kezét, szeretettel öllelek.

951, márc. 9.

János

47.

Te sötét Ember! Három napig vártam, hogy ígéretedet beváltsd. Nem jöttél. Sőt nem is jössz. Hát nem borotválkozhattál volna meg itt? És fürdőnek nem elég nagy a Balaton? Ki sem mondhatom, mennyire kellett volna ez a találkozás. Majd egyszer élőszóval, ha máskor nem, hát az Utolsó Ítéletkor. – Egyébként megkaptuk a dughagymát, hálásan köszönjük,

hogyan eljuttattad. Újság sok van, de nem fér egy lapra. Reméljük a nyugodt, a *megnyugodott* Húsvétot. Köszönjük jókívánságaitokat, hasonlóképpen Nektek is sok békességet, örömet s a gyermekek számára sok vidám meglepetést kívánunk. – Azt pedig nyomatékosan ajánlom, hogy töprengj a jóvátétel módjain és sürgősségén. Herodotost olvasom, de ez nem pótol Téged. Gondolj egyszerű őseidre, pld. Leonidészre és Thermophylére. – K. Laci megint néma, de tőle már megszoktam. Bizonyára imádkozik értünk. Ránk is fér. Te is megtehetnéd a Magad pogány módján, az is használna. A tavasz kezd kialakulni, ez vígasztal. Remélem, gyönyörködöttél benne Te is. Jó időd volt, ezúttal nem hoztál esőt, mint mindig. Hát vezekelj. Dittának kézcsók, Neked baráti ölelés.

951, márc. 18.

János

48.

Bp. 951. márc. 20.

Édes János Bátyám,

abban a titkos reményben, hogy a dughagymát, melyet hazautaztam-ban A.-n egy bájos leszálló hölgy kezeire bízta, már megkaptad (ő a vasutasnak ígérte átadni 1,50 Ft-nyi házhoz szállítási borraavalóval egyetemben) – felhasználom Jucka lányod hazaröppenését, és megküldöm vele összes fennálló tartozásomat, azaz (3 kg. Agritox – 36,90, szállítása Pesten + dug.h.-é 2,50 = 39,40), ezt levonva 120 Ft-ból, 80,60 Ft-ot kp.-ben. Miután átestünk a piszkos anyagiakon, engedd meg, hogy lélekben alaposan megöleljelek, és kérjelek, ne haragudj reám, amiért háza előtt elutaztam, és be nem látogattam Hozzátok, de valóban – amint a dughagymán megírtam – annyira végére jutottam időmnek s erőmnek, hogy nem tehettem. Más lapra tartozik, hogy a szőlőt elültetni, ápr. 4. táján 3-4 napra okvetlenül lemegyek, továbbá ez idén további szabadságomat is teljes egészében ott lent fogom tölteni, amint ebben már nőmmel is megállapodtam, és nem Visegrádon, ahol derék jó apósommal nem akarom a családi szeretetet, az ő erőszakossága miatt, a tavalyihoz hasonló módon, ezidén is megzavarni. – Végül, hogy szabadságomat legkésőbb május-június legelején kiveszem, s hogy akkor nyakadról úgy

kell majd házaló görögödet leráznod – mondom, mindez más lapra tartozván, erről nem is szólok, nem is fogadkozom, egyszerűen akkortájt állandósulok majd Nálatok.

Különben is tudva, hogy milyen értékes hangulatot szakítottam félbe valamikor cseresnyeérés idején, ott üldögélve kertetek végében Véled (akkor is kényszerült rohanásaim miatt) kiszakítván erőszakkal magunkat a szent barátkozás derűs légköréből, melyet még fokozott az is, hogy a hűvösödő estében antipólusunkat egy beton alépítményre helyezvén, annak melegét élveztük.

Tervezésben persze nem szabad kihagynunk, hogy közbejöhessen sok minden, főleg olyasmik, amiket már mások kiterveztek velünk kapcsolatban. Mindezekről én már semmit nem félek, sőt bizonyos váró és belenyugvó egykedvűséggel nézek szembe velük. Mindenféle skrupulizálásnál sokkal jobban eltölt az a vidám ébredés, csodás növekedés, ami a természetben körülvesz. Káptalan egyenesen káprázatosan szép volt, a kelő nap a tóról ezer fényben visszatükröződve, vakító ragyogással árasztotta el reggelenként a mi kis tanyánkat. Látod, és éppen ez, ez az óriási szabad égbolt, ez a minden percben élvezhető panoráma, biztosan ez köt engem annyira oda az erdő széléhez. Az ég színeinek folytonos változása és évenként egyszer-kétszer beálló egészen hihetetlen produkciói, festői alaptermészetemet oly mértékben szolgálják ki, mint eddig sehol máshol.

½ 6-kor keltem és 1 óra ebédutáni alvást leszámítva, minden nap besötétedésig dolgoztam. A markom még ma is fáj, télen elpuhultak az izmaid, a hülyítő tétlenségben, és most arra gondolok, mennyire igazabb célja lenne az emberi boldogságra való törekvésnek a kemény fizikai munkával párosult szellemi művelődés, mint a pusztán intellektuális foglalkoztatottság egyoldalúsága. Az átdolgozott izmok, a munkától persze szabadban és szívesen végzett munkától – vérrel bőségesen átjárt test másféle okossághoz juttatja az embert, mint amelyet könyvtárakban szerezhet. A fiatalok nevelésében ennek – és itt értelmezhető a szép sportok, a természetes elfoglaltságot pótoló, utánzó sportok nagy jelentősége – ezt a testi szellemiséget kellene biztosítani.

A kertészet pedig, ha ledobjuk róla azt a félművelt Mauthner árjegyzék ízű mesterkéeltséget, mellyel a nyugdíjas nyárszolgárok nálunk bevonták, valószínűleg a legkiválóbb gimnasztikai gyűjteményt jelentő sport.

Gondolok a festésre is, mint egy távolodó fehér hajóra, amelyre életem második felében azért mégiscsak retourjegyet fogok váltani.

Igen kellemes és nyugodalmas Húsvéti Ünnepeket kívánva, a Nagyságos Asszony kezeit csókolva, a közeli viszontlátásig fiúi szeretettel öllelek,
Pali

49.

Pali, Pali, nem tudom mire vélni a történeteket. Olyan szép levelet írtál s annyira ígérted, hogy eljössz... Négy napig minden órában vártalak – hiába. Talán valami baj, betegség ütötte föl a fejét Nálátok? Nem tudom, mire vélni a dolgot. Maholnap egészen elfelejtjük egymás ábrázatát. Most még hírt sem hallok Rólatok, K. Laci is hallgat, nagyon leverheti édesanyja súlyos betegsége. Tompa dr. számolt be róla. – Mi megvolnánk, nem nagyon jól, mert feleségem gyengélkedik, föl kell utaznia Pestre vizsgálatra. Juckát e hét végére várjuk. A kert kezdi felölteni tisztességes képét, az idő is javul, egész nap kint vagyok és olvasok. A munkát halogatom, bár nagyon a körmömre égett s már kifogást is alig találok rá. Újság semmi. Nem baj. Harmadik unokánkat Györgynek keresztelték, nem tudom, miért. A családban ilyen hagyomány nincsen. – No, de legalább festettél végre Káptalanban? Jőjj már el, hadd nézzelek meg! Addig is írd egy lapot. Dittának csókolom a kezét, Téged szeretettel öllelek.

951, ápr. 17

János

50.

Akarattya, 951, máj. 27.

Kedves Palikám!

Csak annyit tudok Rólad, hogy ma két hete lekiáltottál Juckának a vonatáról, de nem értette, mit. Nem tudom, hogy vagytok, hol vagytok, mit műveltek. Szomorú ez nagyon.

Régebben gyakran láttalak s voltak olyan szép idők is, amikor könyveket adtam Neked s Te beszámoltál véleményedről, beszéltél festőkről, terveidről, gyermekekről s minden egyébről. Még az is megtörtént, hogy

itt aludtál, igaz, nem tudom, jól-e vagy rosszul s nem riasztottak-e a mi kezdetleges körülményeink. Igen, sokszor cserélgettük gondolatainkat és több kapcsolat volt köztünk, mint ma.

Igaz, legutóbb rosszkor jöttél, sokan voltak nálam. Tudod, mennyire fáraszt a sok ember s mennyivel szívesebben beszélgetek kettesben-hármasban. De azért ne neheztelj rám. Az embereket nem dobhatom ki, ha nem is hívom mindegyiket. Később, máj. 1-én Joó Sándor volt itt négy presbiterrel, Pünkösöd vasárnap nyolcan hemzsegték nálunk, köztük két barátom, aki bizalmasan szeretne volna kérni tanácsomat, ezért jöttek le, azonban egy szót sem válthattak velem. Megtörténik az ilyesmi. Végeredményben mindnyájan azért jönnek, mert azt hiszik, ez a szegény János egyedül búslakodik itt, vígasztaljuk meg.

Holott nem búslakodom, hanem dolgozom, még pedig nagyon erősen. Kora reggel írógéphez ülök s délig, vagy még tovább írok. Munkámmal most már meg vagyok elégedve. Úgy látom, ez lesz az igazi művem. A munka fáraszt, mert nemcsak megerőltető, hanem azzal is együtt jár, hogy már szürkületkor ébren vagyok s elmélkedem. Így aztán nem igen alszom öt óránál többet. Kivétel a vasárnap, mert elhatároztam, hogy ezt a pihenésnek szentelem, azaz a levelezésemet intézem el, mert botrány, hány helyre tartozom levéllel. Munkám nagy lépésekkel halad, ha baj nem történik, aug. elejére elkészülök az egészszel.

Kertünk szép, buja, gazdag. Csakhogy teli van gazzal, a feleségem nem győzi. Már érik a cseresnye, a szőlő gyönyörű, lesz kerti vetemény is bőven. Szinte naponta loccsan rá egy kis eső, reméljük, napfény is jut majd előbb-utóbb. Kis csibéink második eresztése most kelt ki, ezután még egy következik, a kotlók már ülnek. Sokat kell darálnom nekik. Délután azonban üldögélek a fa alatt, játszom a kutyával, olvasok mindenféle marhaságot, vagy beszélgetek egy-egy ritkán beállító öreg ismerőssémmel. Csodálatos tudatlanságukat, fantáziátlanságukat, megrögzött infantilizmusukat nem győzőm bámulni.

Kemény Laci végre, két hónap múltán, írt. Az a terve, hogy jún. közepén lejön pihenni és festeni. Minthogy valaha olyasmit írtál Te is, hogy akkortájt leszel Káptalanban, szeretném, ha nálam találkoznátok. Jót lenne Lacikának is, szegény fiú sok bajjal vesződik, neje agybajához anyja rákja is járul s ő úgy csüng az anyján, mintha még most is az emleit

szopná. Remélem, Te is festesz az idén. Göllner Micu járt nálam Pünkösöd hétfőn, egy éve nem dolgozik ő sem, de a nyáron Szentendrén dolgozni akar.

Újságot nem tudok mondani. Jucka jún. első napjaiban jön le ismét, most hosszabb időre. Gondolom, végleg le kell majd költöznie, bútoraink egy részét eladjuk, a többit lehozzatjuk. Három unokánk jól van, fiam szintén, most készül, hogy meglátogasson bennünket, útban múzeumlátogatásai közben. A vén Várkonyi megemberelte magát s bájos levelet írt.

Meg kell még mondanom, hogy a legutóbbi sörfőzés remekül sikerült. Tiszta, zamatos és erős. Ezúttal jól ki is forrta magát, nem úgy, mint amikor Veled kóstoltattuk. Egy üveg fel is robbant. Egyéb nem történt. Retek, zöldhagyma, szalonna és sör: ez még a régi világban sem volt megvetendő.

Adj hírt Magatokról. És gyere, ha tudsz. Most csendes itt az élet, magunk leszünk. Dittának csókolom a kezét, remélem, egészséges. Szeretettel öllelek a régi barátsággal.

János

51.

Visegrád 51. VIII. 12.

Édes János Bátyám,

írtam tíz napja egy levelet néked Pécsre utaztamban, de az oly kriminális külalakú volt a vonatrázástól, hogy inkább el sem küldtem. De különben sem lett volna fontosabb közölni valóm, s azóta sincsen, pusztán a Veled való társalgás vágya, ha egyoldalúan is, indít e kihalóban lévő műfaj gyakorlására. Sokat utaztam az elmúlt hetekben. Kezdem ott, h. nagyon sajnáltam, amiért Jucka nem tudott átjönni K.-ba. Vártam fiammal a vonatnál, a kitűnő posta csak 4 nap múlva hozta meg lapját, pontosabban csak vasárnap kaptam kézhez, amikor leutaztam a családért, s hazahoztam őket.

Az elmúlt vasárnap leköltöztettük anyámat bátyámmal teherautón. Aznap volt du. az a nagy felhőszakadás, s kis híja, h. el nem ázott minden holmi – épp, h. tető alá hordtuk a javát, megeredt és ömlött. Így most legalább télen-nyáron lakja kis házunkat, csak az örökös magánytól félttem, kevés lélek bírja azt a rezdülés nélküli csendet, ami ott lent körülöleli az

embert. Számomra a kincsek kincse lenne pedig egy ilyen csendes év. Újjá születnék, tudom biztosan ismét lángot vetne a hamu alatt hunyó parázs. – No de ne konyhaköltősködjünk! ami késik nem múlik.

Jártam azóta két ízben is Pécsen. Jankóékat is felkerestem, vagy 2 hete. Csodás este volt, s a ház, melyben laknak, mint valami remekbe készült kulissza – sötétlő, ősi kertben vén ház –, kint ültünk a ház előtt, az ablakon boltívek tekintenek alá, s mindent betetéz a kert háttérében, az éjjeli égen felmagasló négytornyú székesegyház. Jankót jókedvben találtam, ennyi szavát egyvégtében talán még soha nem hallottam, igaz, h. mint házigazda bizonyára ki akart tenni magáért, s feladta szokásos szűkszavúságát. Öreg Nándorról csak azt hallottam, hogy meglegedett, végre ismét nyugodtan dolgozik.

A kánikulának nem kis része volt hallgatásban, utazni, dolgozni ilyen melegben, – az embernek valóban csak pusztán az animális ténykedések ellátására jutott ereje, s a szellemiekre semmi nem maradt.

Az elmúlt vasárnap, amikor az előző napok hurcolkodási előkészületeitől (szenet, téglát is vittem le) a hajnaltól tartó trógerolástól, teherautózástól, s vissza Pest felé ráadásul 3 órás vonatkéséstől félholtan végre rárogytam egy éjjeli villamosjáratra a Hűvösvölgy felé a Széll K. téren – kit látnak szemeim? álom ez, vagy csakugyan jól appercipiálok hajnali 2 órakor? – Kemény Laci a kislányával, hétrét görnyedten egy roppant koffer alatt. Ő ugyanúgy vizslatott engem míg felismert dúlt külsőm alatt, s persze nagyon örültünk egymásnak. Valahonnan Badacsonyból jött a gyerekekkel. Felkeresem, hogy ismét Pesten van. Háztart. alkalmazottunk 2 hétre szabadságra ment, tegnap kihoztuk ide gyerekeinket a nagyszülőkhöz. A folyam s a táj erős festői elhatározásokra készítet, a „mit hogyan” állandóan kiszáradt palettámat juttatja eszembe. S odaát, nem messze a hegyen túl Zebegény, 1 óra járásra, ahol legkomolyabb festő hónapjaimat éltem Nagybánya után – ugyancsak kínzó reminiscenciákat ébreszt. A világgal való foglalkozásom a merőben festőiről, egyre inkább a filozofikusra tevődik át, s hogy ez nem festő mivoltom elsorvadásának jele-e, azt csak akkor tudom meg, ha lehetőségem nyílik napi 3 óra nyugodt festésre fél éven át – (ismét meghatódás). Csodás volt mindkét Krúdy. Az *Asszonyosságok jutalma* egy csiszolt s foglalt drágakő, azóta is állandóan foglalkoztat, valóban legnagyobb íróink között áll. Az *Ady éjszakái* pedig

róla való véleményváltozásom indokoltságát döntően növelte. Valóban az utolsó sámán, a révület monumentális költője, amint Te megfogalmaztad számomra. Most a Mexico történetét olvasom – nagy érdeklődéssel. A vizionlátásig kézcsókjaim átadását kérve szeretettel öllelek

Pali

52.

Akarattya, 951, aug. 15.

Kedves Palikám!

Leveledet megkaptam. Gyors és tartós eltűnéseid már kezdenek megszokottá válni, de azért én még egyre nosztalgiával gondolok Rád. Örülök, hogy beszámoltál létedről, ha igazi életnek úgysem lehet nevezni. Legalább tudom, hogy – valahol – megvagy.

De szedjük rendbe a dolgokat, Te csapongó mediterráni. Kezdjük ott, hogy ama szombaton délután cédulát kaptam, amelyben értesítettek, hogy hétfőn délután valaki az írógépet leadja a vonatról. Juckának kellett kimennie, mert más nem mehetett. Írt hát Neked egy lapot, hogy ne várd, mert nem mehet. Emberi számítás szerint ezt Neked hétfőn délelőtt meg kellett volna kapnod. De emberi számítás szerint – s nem hiába mondogatják manapság, hogy az Állam már bálvánnyá lett, íme az állami posta keresztülgázolt számításainkon. Jucka nagyon sajnálta, hogy nem mehetett át, mi pedig mindnyájan, hogy hiába vártad. De elvégre az írógépre is égetően szükségem volt már, nem tudtam megszokni a kölcsönkapottat. Így vala, most pedig spongyát rá, nem tehetünk róla. Bízást hisszük, hogy amikor Te jelt adsz, Jucka mégis átmehet még, mert az ő szemével akarom látni házatokat s ezenkívül tisztelétét is akarja tenni édesanyádnál, miután megkezdí remélhetőleg nyugodt, békés és szerencsés tartózkodását végleges lakóhelyén.

Van ezenkívül egy másik apróság is, amiről szólni kívánok engedelmeddel. Mikor Dittával itt jártál, följegyeztél valamit a noteszodba Sulfarolról, vagy miről s feleségemnek olyasmit mondtál, mikor pénzt akart adni, hogy nem kell, lesz Nálad. Az idő telt-múlt, a peronoszpóra tovább dolgozott, sőt dolgozik most is, átterjedvén a lugasra. Amit lehetett, feleségem beporzott kénporral, de hasztalan. Permetezés kellett volna.

A helyzet most eléggé rossz, kevés, savanyú borunk lesz, igaz, másoknak is, mert mint szakember, tudod, milyen silány a szőlő mindenfelé. Éjjel tíztizenkét fok, nappal harminc-harmincöt. Dehát nekünk mélyebbre nyúl a zsebünkbe néhány tőke terméketlensége is, miután életünk legszélesebb alapjai ezekre a tőkékre rakvák. Palikám, Te könnyen buzduló lélek vagy, de gondjaid-bajaid közepette igen feledékeny is. Nagy segítség számunkra, hogy sorsunk nehézségeit őszintén érzed s résztveszel gondjainkban, mert kérdem, például, talán Kemény Lacit kérhetném meg, hogy küldjön nekem egy csomag Sulfarolt? Vagy Szabó Lőrincet? Vagy azt a festett tündért, aki elhalmoz theozófiai könyvekkel? Netán Joó Sándor ref. lelkész, aki két fontos célt tűzött maga elé az életben 1.) hogy megmentse az emberek lelkét a pokoltól, 2.) hogy elkerülje felesége konok siralmait? Hová, kihez forduljak ebben a bozótban? Olyan ember, akinek van némi érzéke az elkerülhetetlen gyakorlati dolgok iránt, nincs több sem Égen, sem Földön, sem padláson, csak-csupán Te. Hidd el, nem szívesen terhelünk senkit ilyen apró-cseprő, de kényelmetlen kívánságokkal, – no de ha Te magad ajánlkozol és erősködöl, csak elfogadja az ember, nem? Az Istenért, ne hallj ki szavaimból szemrehányást! Kinek-kinek cipelnie kell a maga keresztjét. De tény, hogy az egészről megfeledkeztl s nem is akarok mást, csak annyit, hogy ezt Te is vedd észbe s légy sokkal-sokkal takarékosabb ígéreteidben. Egy öreg ember ezt nyilván megmondhatja fiatal Barátjának, akit tiszta szívéből szeret.

Már most gyerünk más tájak felé. Várkonyival sűrű levelezésben álllok, vasárnap el is jön, hogy fölszedje kézirateimat s magával vigye barlangjába. Szét akarja marcangolni őket, s velejüket kiszívja, mint egy oroszlán. Úgy volt, hogy Jankó fiam jön el érte, ott azonban kiüttöt a baj: III. számú unokám középfülgyulladás és általános influenzát kapott, így a vén Oroszlán jön el műveimért. (Jól mondom, hogy oroszlán, mert az Oroszlán csillagképében született.) Kemény Lacit és kislányát azért hárítottam el, mert Jankóra számítottunk. De azért volt itt helyettük más. Egy fiatalember, aki írónak számít, hanglemezeket hozott. Beállított meglepetésemre Veres Péter a felségével s érdekes beszélgetést folytattunk, igen közel kerülvén egymáshoz. (Péternek van szíve, de korlátolt az intelligenciája.) Továbbá megérkezett a szokásos jégeső is, akkora jégdarabokkal, mint egy-egy tojás. Feleségem végigsírta az egész természeti tüneményt,

én bizakodó szívvel gyönyörködtem benne s valóban, nem is tett nagyobb kárt, csak némi keveset. Azután következtek más látogatók, főképp hölgyek. Mondanom sem kell, hogy itt még a nők is hozzám jönnek, egye meg a fene. Majd Jucka elutazott két napra Pálkövére, néhai Zsilinszky Endre megszentelt házacsájába, tegnap este érkezett haza. Itt volt még Ignác Rózsa növendék fia is, Ádám, igen okos, de nagyon kényes, érzékeny, nem is egészséges kamasz, őt oktattam Einsteinre s más egyébre. Nem igen volt hát nyugtom. Ma egy fiatal hölgy jön be, Pestre utaztában, igen nehezen kezelhető lény, hiú, gőgös, tudálékos, humortalan és erőszakos, sőt olykor goromba. Majd túl leszünk ezen is, aztán jöhet Várkonyi.

Gondolhatod, K. Laci hogy siránkozott amiatt a kis incidens miatt. Már egy héttel előbb nem volt nyugta, szinte megőrült a gondolattól, hogy kislányának Kisörstől Akarattyáig egyedül kell utaznia, attól a javaslatomtól pedig, hogy utazzék a gyermek egyenest Budáig, valósággal összemlott. És lám, „neki lett igaza”! Éjjel kettőkor értek Budára! Szörnyűség! Mi minden történt volna Zsuzsikával, ha ő érte nem megy! Talán belehalt volna! Részeg emberek is voltak a vonaton – képzeld el! A marhának nem kellett volna elindulnia, ha a vonat már két órát késett, hagyhatta volna másnap reggelre. Ha meg nem utazott volna Zsuzsiért, már szombaton késedelem nélkül hazaérkezhetett volna. Gondolod, hogy egy tizenkét éves gyermeket fölfalnak a gonosz lelkek Európa közepén a vonaton? Hogy, mit nem adtam volna én tizenkét éves koromban egy mozdonykislásért, pláne egy egész vonat kisiklásáért, amin én ülök!

Dehát Laci szerint „mégiscsak a szülő kötelessége, hogy megvédje a gyermekét”. Szerintem abban a koromban, tehát tíz éves korom körül, ez az Órangyal kötelessége volt, sőt nem tudom, nem ez-e a véleményem még ma is, vén fejjel. Akit óvnak az élettől, azt megeszi az élet. Ennyit Laci hétrétgörnyedő állapotáról és kalandjairól.

No, de ott, Kisörsön, belekényszerítették őt is a Balatonba, képzelem, hogy riadozott. Sőt rávették, hogy lapdazzék a vízben azokkal a vademberekkel. Ezt már negyven évvel ezelőtt meg kellett volna vele cselekedni.

Sokat olvasok, Palikám, ez a legnagyobb gyönyörűségem és egyben épülesem. Végre elolvashattam Marsall tábornok *Jelentés*-ét, amit 1945-ben írt a befejezett háborúról s mondhatom elképpesztett az olvasmány. Késő éjjelig bújtam, a dolog nagyarányú és izgalmas s csodálatos

távlatokat nyit az ember előtt. Okvetlenül el kell olvasnod! A könyv Szalánczi barátunké, alkalomadtán odaadom s majd Tőled megkapja. Továbbá nagy gonddal tanulmányozom Németh László új *Karenina*-fordítását s olykor eléggé elcsüggeszt. Szép kis „népi” író és Tolsztoj-fordító az, aki eltekintve a germanizmusok tömegétől, nem tud különbséget tenni a kantár és a gyeplő, a karám és az akol, a saroglya és a rács stb. között. De Tolsztoj ennek ellenére nagy, igen nagy, most látom csak egész nagyságában. Igaz, a korlátoltságai is nagyok. Végezetül, nappal, szellemi erőim teljes birtokában, Annie Besant okkult műveit olvasom s nagy-nagy mélységek fölött lebegek. Jó volna, Palikám, ha a világnak eme részével is ismeretséget köthetnél, sok nyűgtől szabadulhatnál meg s közelebb jutnál a Magad megismeréséhez. Ezekhez a könyvekhez járul még egy Leadbeather-könyv német nyelven, a Szentségek Tanáról, nem bánnám, ha ezt is nézegethetné, legalább a képeket egy kis magyarázattal, mert Téged, mint képzőművészt, elsőrangúan érdekelhet, hogyan s miként alakultak ki a templomépületek formái azokból az erővonalakból és erőhatásokból, amelyek a szakrális cselekedetekből áradnak s hogyan realizálódik kőben, márványban, díszítésben stb. egy-egy szakrális cselekmény *gondolati szerkezete*. Ha lehet, ezt a könyvet is itt tartom addig, amíg lesz szerencsém Veled találkozni, mert leveledet azzal fejezed be, hogy a „viszontlátásig”, bár nem írod, hogy mikor. Ha találkozunk, lesz bőven megbeszélnivalónk s nem is válik majd károdra, meglátod.

Nagyon örülök, hogy rákaptál Krúdy mézére, csak olvasd, ízlelgesd, ha elfogyott, adok másikat. És íme, megértetted azt is, hogy Ady valóban samán, igazi, ősi samán, monumentális inkarnációja ennek a valaha-volt rejtelmes táltosnépnek. Krúdy emberi közelségbe vitte Hozzád, most már a verseivel is ezt kéne tennie valakinek s ha egyszer Veled lesz az Ady-kötet – az enyém Pesten van Juckánál –, vállalkoznék is rá, hogy egy-két versét fölbontsam Előtted s megmagyarázzam az utat, amin a teljes Ady elérhető. Számomra nagy öröm lesz ez.

Különben henyélek, elmélkedem s az elégedettség, amit munkám befejezettsége támasztott bennem, nem szűnik, hanem még nőttön nő. Egyre jobban látom, hogy jó munkát végeztem s tisztáztam azokat az egzisztenciális kérdéseket, amelyek egész életemben úgy kullogtak körülöttem, mint sivatagi utas körül a sakálok. Lelkem könnyű, szellemi életem

szabad és tág, biztonságom elképzelhetetlen mértékűvé nőtt, az életet, a létet, a világot egyre jobban csodálom, értelmem is éles és fogékony, mint tízéves koromban volt, szinte függetlenül az időtől és a tértől. Ebből az országból, „amely nincs sehol”, küldöm Neked baráti ölelésemet, jókívánságaimat, biztatásaimat, Dittának pedig Tildi és Jucka csókjait s az én kézcsókomat. Igaz szeretettel öllelek.

K. János

53.

Bp. 51. X. 8.

Kedves János Bátyám,

tegnap elutaztam portád előtt, de nem volt lehetőségem, hogy meglátogassalak. Szombat éjjel mentem le anyámhoz, vasárnapot különböző háztáji mesterségek heves gyakorlásában töltöttem el, és az esti vonattal jöttem vissza. Ha ment volna még az esti sebes, akkor lett volna lehetőségem, hogy bekukkantsak, így azonban csak a drága gyors [...] volt hátra, de csak percekre lett volna amúgy is időm, annyira késett a személy.

Lent sikerült használt üvegezett faajtókat vennem, a verandánk beüvegezéséhez, azokat hazaszállítottam, asztalost, kőművest mozgósítottam, remélem egy hónap múlva végre védett lesz az északi szél és eső elől a ház eleje, s ezzel délszakivá válik egy 12 m²-nyi terület, ahol bútort megymást el lehet majd télidőben is helyezni, mert fedett és padlója mozaiklapos.

Miután a menetrend s építkezés kérdéseit részletesen kitárgyaltam, hadd pönögjek lehangolt lantomon néhány egyéb dalt. Olvasmányok: Cortez úr kalandjainak immár a végére érek, már hozzálát Mexico ostromához, s ezzel valójában máris érdektelenné válik a könyv. Az első uralkodó halálával egyszersmind lezárul a könyv legragyogóbb s talán számomra fontos része. Ami azután következik az história, addig pedig néprajz, művelődéstörténet, s kalandregény kiváló vegyülete. Szóval tökéletesen áll az egészre, amit jelzőként kölcsönvételekor hozzáfűztél: „nagyon mulatságos” – persze tudom, hogy nemes értelemben véve értetted. Krúdykat most kezdem, bár a *Gyöngyvirág*-ot már félig elszopogattam.

S most – kedves (igen rossz) szokásomhoz híven – hadd zuhanjak át – a „kukorica” problémába. T. i. szeretnék 1 mázsa tengerit venni, hogy

tavasza a gyerekek ne felejtsek el a „tojás” fogalmához fűződő étkezési gyakorlatot. Nálunk 200 Ft/q, viszont egy szomszédom Csajágról fuvarozna 20 kg-onként. Ott 100 Ft az ára. Engedd, hogy megkérdezzelek, vajon Réveden vehetnék-e én ott 1 mázsát ebből a mexikói növényből s házatoktól, mondjuk 4 részletben elvontathatnám-e, 1 hónapon belül? Hátrányok: beszerzés stb., stb.; előnyök: ürügy számomra, hogy hetenként egyszer leutazhassam d. u. s az esti vonattal felhozzam a csirkeeledelt, amely majd Visegrádon kerül begybe. – Végül, mielőtt elfelejteném, 140 Ft-nyi gyümölcstartozásomat is szeretném hamarosan megadni, végre összegyűjtöttem s félretettem a pénzt, külön elnézés a késedelemért.

Családom s lovam jól vannak, kisebb taknyosságok és kehecskégektől eltekintve. Hivatalunkban ma kezdődnek a politikai szemináriumok, mindketten résztveszünk 1-1-en este 5-től 6-ig. Oly erős az elfoglaltságom – szürettel sok megfigyelést, kísérletet le kell zárnom –, hogy még a szénát sem tudtam lekaszálni közeli kertünkben, pedig nyilvánvaló, ez igen fontos dolog, u. i. szénát szívesen cserélnék át kecsketejre, s ez télen tavasz felé jó vitaminpótlás a gyerekeknek. Jankó vajon megérkezett-e a múltkor, nincs-e baj náluk a gyerekekkel ismét?

Megkeresem Laci barátunkat, h. lássam műveit, melyeket az Őszi kiállításra készít.

A viszontlátásig sok szeretettel ölel

Pali

54.

Akarattyá, 951, okt. 10.

Kedves Palikám!

Leveledet megkapni, a szóbanforgó ügyet a valóságban is forgásnak indítani, Téged erről értesíteni, íme, pillanat műve csak. A szállítmányért jöhetnek hajóid. De nem 100, hanem 110 az ára, mert ide is kell hozni, ugyebár. Feleségem még ma intézkedik, hogy idehozzák, a többi már a Te dolgod. Megvan hát az ürügy, amiért ideutazgass, ha már ürügy és üggy kellett. Tán még ma, vagy holnap itt lesz. Csakhogy ez eléggé keserves és költséges takarmány lesz, mert a vasúti jegyet nem adják ingyen sem ide, sem Visegrádra.

Most öblítsük le a dolgot és beszéljünk másról. Közben kiderült, hogy sem Pausanias, sem Leonidas nem volt őszöd, mert Krétából származol, úgyám, a legősibb kultúrák egyikéből, légy erre büszke. Egyiptomi bogarászásaim során rábukkantam ugyanis egy Minaus nevű krétai úrra, aki igen előkelő férfi vala, nézetem szerint valódi beavatott, mert különben mit keresett volna Egyiptomban és miért jegyezték volna föl a nevét? Gyökereid a Minotaurus birodalmába nyúlnak, a híres-nevezetes Labyrintos palotába, onnét pedig Atlantiszba, ha észben tartjuk, hogy a krétaiak a romlásnak induló és süllyedező Atlantiszból vándoroltak Keletre, a Földközi tenger partjaira és szigeteire, még pedig azért, hogy mentse, ami menthető. Miután ilyen nagyszerű ember vagy, kitalálhatnád, hová hajózzunk most, a szintén omladozó és süllyedő Keletről s hogyan mentjük az isteni tudományt, amit a vízözön romlással fenyeget. Te most is megteszed, amit lehet. Hálás köszönettel fogadom a gyümölcs árát, illetve annak a hírét, ez is egy kis csónak, vagy egy evező legalább, amivel a hullámokon fenntarthatjuk magunkat.

Öblítsük le ezt is és megint beszéljünk másról. Jankó nem jött meg sem aznap, sem másnap, azaz vasárnap, sőt egyáltalán nem jött meg. Menyem hol a vasútra futkosott, hol a hídnál ácsorgott és Kajárból jövőket kérdezgetett, nem láttak-e egy nyalka fiatalembert és egy messziről föltűnően csodálatos kisfiút. Végre elküldtem a riadt asszonyt a postára, hogy telefonáljon Dombaynak a régészeti múzeumba, elindult-e a fiú, vagy sem. A postán azután megkapta Jankó levelét s benne az értesítést, hogy meghűlt, megdagadt a mandulája, nem utazhat. Tant du bruit pour une omlette! A hidegvérű ember közönséges levélben értesített bennünket elmaradásáról, a levél csak vasárnap érkezett meg, aznap pedig nem hordják ki a postát. Mindegy, ő írt, nem tagadhatja senki, sőt szépen írt, kellő fájdalommal és bánattal, a többi a posta dolga lett volna. De távirat? Vagy expresslevél? Áh, ő nem olyan nyughatatlan. Erre vall az is, hogy Halm, akit Te is ismersz, Pécssett járván, meglátogatta Jankót. Tárt ajtókat-ablakokat talált. Az első szobában egy kis fiú aludt, a másodikban kettő. A házban halálos csend, egy lélek sem volt található. Az öreg Halm köhögött, harákkolt, jónapotozott, sorra kopogtatott az ajtókon, be is nyitott: sehol senki. Negyedórai hasztalan ácsorgás, ténfergés után elment a régészeti múzeumba. Ott megtalálta Jankót Dombay társaságában. Vagy

két órát beszélgettek, fiamuramat azonban egy csipetnyit sem idegesítette, hogy három fia a nyitott lakásban egyedül alszik, – vagy nem alszik, hanem éppen az ágyterítőket gyújtogatja. Az ilyen emberek húnyt szemmel lebegnek végig a szakadék fölé fektetett kardélen, az Utolsó Ítélet napján is.

Nálunk a múlt héten megvolt a szüret. Három napig tartott, mert Jucka szinte teljesen egyedül vesződött vele. Prés kérése és elhozatala az egyik világvégről. Talicskái szintén. Közben jön a derék földészfi s jelenti, hogy a disznó begyébe való szemek szállítását éppen ebben a pillanatban óhajtja megkezdeni. Nosza, feleségem kivándorol a szántóföldre, ahol a földész szállítmánya hever. Máshová vándorol mérni. Aztán nagysokára megérkeznek, hordják a padlásra. Másnap a másik felét, ugyanígy. Időközben látogatók érkeznek, sőt többen is. Reggel jönnek, este mennek, főzőm kéne. Főzők is valami krumplikotyvalékot. Juckának, persze, nem segíthetek. Így folyt a szüret. Engem evett a méreg. Az eredmény: éjfélig tartó csatakos munka, rossz, vizes, savanyú must, fele a tavalyinak, végezetül influenza Jucka részére, láz, ágybanfekvés. Ma már fölkel, várom is, hogy keljen, de úgy látszik, éppen most sülyedt mély álomba, holott amíg láza volt, egyre föl akart kelni, únta a dolgot.

Szenzációk tömege! Múlt kedden eltűnt a macskánk s öt napig nem tudtunk róla semmit. Zokogva emlegettük s találgattuk, hol esett el a dicsőség mezején. Vasárnap Jucka a szomszédban járván egyik barátnőjénél, hallja, hogy a kutya a gazdáját egy kiszáradt kúthoz hívogatta, az úriember oda is ment s macskanyávogást hallott. De miután sváb és a saját macskája épségben megvolt, nem sokat törődött a kútban sírángozó macskával. Mindez véletlenül derült ki. Jucka a kúthoz, hívja a macskát és hát felel: a mi Cilunk. Mentési munkálatok indulnak, csalétek egy lapos kosárra, kötél rá, a kosár le. A macska azonban nem föl. Jucka expedíciót szervez, a kútásó szerencséire otthon, kötélnek áll, egy üveg újbórért indul, kötél a derekára, kútba le, húsz méter mélyen a macska, macskát ölbe, macskával föl, a macska elugrik és rohan haza... Most már negyedik napja alszik jó melegen, no, meg eszik a hosszú bőjt után. Boldogságunk tökéletes.

Ismét más szenzáció: Borzasunk édesanyja, Sutyi nevezetű fekete kutya a szomszédban, ahol állásban volt, váratlanul elhunyt. Halálának oka veszettség elleni oltás. Borzassal tapintatosan közöltük a lesújtó hírt,

mire hemperegni kezdett a fűben. A szegény anyakutya kiváló házörző volt, gyermekeit is ebben a szakmában nevelte, van belőlük néhány itt-ott. Gazdája porig le van süjtve. Béka poraira (a kutyáéira).

De még nincs vége a szenzációnak. Halld tovább. Vasárnap kigyuladt és leégett egy villa teteje. Egy fűzfői munkás lakott benne, párttag stb. Nem volt otthon. Az egész merő rejtély: hogyan gyulladhatott ki, ha senkisé volt a házban? A konyhaasztalon egy tepsi sületlen rétest találtak, a vénasszony nyilván rétest akart sütni, – de miért hagyta ott? Tán arra várt, hogy az égő házban jobban megsül? A holmik kihurcolásakor találtak egy nagy tömeg végvásznat és szövetet, nyolcvan liter zsírt, egy halom sonkát s egyéb ritka javakat. Olyasmit rebesgetnek, hogy vizsgálat indul mindenki ellen, aki az oltásban résztvett, hátha eltulajdonított valamit. (Én nem szoktam tüzet oltani, tehát nyugton vagyok.) A ház tulajdonosa óbégat, mert leégett a háztető, a lakó óbégat, mert kiderült, mi minden volt a padláson. A tűzoltásban résztvevők halkan óbégatnak, hogy még őket firtatják...

Várkonyi keserves levelet írt. Visszazuhant az örvénybe, vagyis a könyvtárba, ahol, távolléte idején, az igazgató új rendszert honosított meg s mindent fenekestül felforgatott. Nándor most éjjel-nappal rendet teremt. Éjjel is, mert hazaviszi a munkát, hogy győzze. Akarattját ezek folytán oázisnak nevezi s engem irígyel. Hja, senkisé irígyli önmagát. A derék fiú azonban ennek ellenére óriási és remek egyiptológiai listát állított össze számomra. Én pedig máris benne vagyok Egyiptom lényegében, gyökerében és az óhéberben. Fél év alatt megeszem Egyiptomot és a hébereket mindenestül. Aztán megemésztém és megírom.

Így élünk itt, Palikám, dús események és ásitó unalom közepette. Merthogy az idő hideg, beszorultam a házba, magányom megint kezd rámborulni.

Ezekután, mindent közölvén áldásomat adom Rátok. Kemény Laci képét jól nézd meg és tüzetesen mondd el nekem. A vén bitang hónapok óta hallgat, megtorlásokat fogok alkalmazni ellene, vagyis én is annyi ideig hallgatok ezután, ameddig ő. Fulladjon meg a cinóberben. Ditta kezét csókolom, Téged ölellek a krétai korszak óta tartó és ennek az aiónnak a végéig kitartó szeretettel.

János b.

U. i. Ja, a Krúdykat majd elviszi Tőled egy nagyon kedves, nagyon okos, nagyon tisztaszívú asszony, Borbély Lászlóné. Ismerkedjete meg vele és családjával, ott laknak Pasaréten. Elolvastattam vele a *Judás*-t, megértette és meg is indokolta, amit olvasott. Tudod, milyen gyanúval nézem a nőket általában, ez azonban ritka kivétel, három millió kéne belőle. Lánykája aranyos, okos, tehetséges gyermek, az egész család kitűnő.

J. b.

55.

Palikám, végtelen bosszúságomra és bánatomra hallom most, hogy Te tegnap este buzgón kerestél s hiába. Sőt Szomoréknál is. Miután sem szombaton, sem vasárnap nem jelentkezél, este átmentünk [*vastagon áthúzott rész*], ezért nem találtál meg. Oda pedig bejutni majdnem lehetetlen. Sajna, sajna, hogy így történt, ne haragudj rám. Végreis Te vagy a hibás, mert olyankor jöttél, amikor már mindenről lemondtam. Mit tegyek? Mérgemben téptem a hajamat. Sokat szerettem volna Veled beszélgetni. Szombaton feküdtem, lázam volt. Sokat gondoltam Rád. Most mit tegyünk? Csak azt, hogy szombaton lejössz, de okvetlenül, már délután és vasárnap mészhaza. Ezt tesszük. Most nem is írok mást, csak arra kérek, ne utazgass olyannyira rapszodikusan, hanem, ahogy szoktál. Mindnyájatokat szeretettel üdvözöllek, Téged öllelek.

951, okt. 29.

János

56.

Kedves Palikám, lapodat megkaptam. Szomorú, hogy kislányotok beteg, de ez ma már nem olyan súlyos dolog, mint pld. a mindkét nembeli nagy-anya idejében volt (t. i. az apai és az anyaiéban). Vártalak pedig, mert a múltkor nem beszélgethettük. Feleségem köszöni a gipszet, de ne küldd postán, mert kiszakadhat s kihull, hanem, ha jössz, hozz belőle annyit, amennyivel a falak réseit betömhetjük. – Semmi újság, csak az a keserves fölfedezés, hogy borunk egyik napról a másikra megromlott s nem tudjuk, mitől. Feleségem most gyorsan lefejt, egy része azonban még forr. Ha

eljössz, majd megöblögeted vele a torkod s megmondod, mi a baja. – Olvasok, tanulok, köhögcselek. Jankóék itt voltak a múlt héten, másfél napra. A kisiút elégedetten szemléltük, ez is valami. Képzeld K. Laci írt, csupa jaj, baj, nyavalya, valóságos szenilis nyögés. Bízvást elmehetsz hozzá, kislánya nincs otthon. Mind a három képét kivágták a kiállításról, vígaszra szorul, bizonyosan ezért írt nekem is a szokásos háromhónapos határidő helyett ilyen hamar. Vágd jól állkapcson, hogy magához térjen. Egyébként mind megvagyuk egydarabban, kutya, macska szintén. Csak értelmes embert nem lehet látni errefelé mostanában. Hát csak jöjj. Dittát csókoltatják a nők, én kézcsókomat küldöm. Téged öllelek.

951, nov. 19.

K. János

57.

Kedves Pali, lapodat megkaptam. Örülünk, hogy kislányod már egészséges és ügyeitek rendbejönnek. Így talán ismét alkalmad lesz engem is meglátogatni megint. J. Sándor szintén írt kedves levelet. Köszönöm, hogy jártál nála, sohasem jutott volna eszébe, hogy írjon. K. Laci fejét igen erősen megmostam panaszkodásaiért. Ha találkozol vele térítsd Te is józan észre. Újság semmi, kisebb-nagyobb nyavalyák vannak itt is, feleségem hurútja igen kínos már, Jucka is mandulagyulladással küzködött. Egyéb újságot nem tudok mondani. Festői eszméidről majd élőszóval beszélgetünk, tán lesz rá alkalom. Én változatlanul Egyiptomban úszkálók.

A nők csókoltatják Dittát, add át neki kézcsókomat is. Téged szeretettel öllelek.

951, dec. 4.

János

58.

Palikám,

véggy két-három kilót az olcsóbbikból, itt nincs. Öllelek!

951, dec. 11.

János

Akarattya, 952, jan. 9.

Kedves Palikám!

Elmúltak a nagy események: a Karácsony, a János-nap, az Újév, a Vízkereszt s térdig benne járunk a boldog új esztendőben. Majd hamarosan elkövetkezik a Pál-forduló is, ez Nálatok lesz történelmi esemény, ha ugyan, mint Pál, ezt a fordulót megünnepeled. Lehet, hogy éppen akkor fordulsz majd erre a vidékre s megihatunk együtt egy pohár bort.

Hogy ezek a nagy napok Nálatok miként zajlottak le, nem tudom, Utolsó jele Krétai Pál küldeménye volt annak, hogy élsz. Hálás köszönet érte! Már meg kellett volna köszönnöm, de a levélírásnak akadályai voltak. Kifogyott a bélyeg, nagy volt a sár, betegeskedések bénították meg a család futkározni tudó tagjait, végezetül úgy kiment a formájából az írógép-szalagom, hogy lehetetlen volt már használni. Végre körülnéztem a régi, eltett, használt szalagok között és találtam is egyet, amely nem látszott túlságosan átjátszottnak. Ezt ragadtam meg tehát s legelőször Kemény Lacinak írtam, hogy balzsamot csöpögtessek szívére a „kemény” levél után. És most Neked írok. Eléggé kialudtam magamat, az egészség is helyreállt mindenütt, kezdem visszanyerni lelki rugalmasságomat, mert bizony, az utóbbi időben meglehetősen elveszítettem. A téli ünnepkör számomra mindig megpróbáltatás volt, a jó időkben is, hát még most, a nyomorúság korszakában. Hajdani szomorú karácsonyaim emléke kísért s ezek az emlékek néha szinte elviselhetetlenek. Most a szent estén még karácsonyfánk sem volt, csak másnap eszkábált a feleségem egy fácskát, de ez jó volt így, nem kellett nézmem a lobogó gyertyákat s érezmem, hogy se nem adtam, se nem kaptam ajándékot, egyikünk sem kapott. Jucka nyolc napig feküdt, én csak egy napig, azt is erőszakkal, pedig csaknem a beleimet vonszoltam, olyan kutyául éreztem magam. Elhagyatottságunkat még növelte, hogy Jankó hetekig nem írt, nem jött tőle sem anyja születésnapjára, sem Karácsonyra, sem az én nevemnapjára üdvözlét, jókívánság. Szilveszter estéjén mély csend és sötétség borult a házra, aludtunk, mint a mormoták s azt hiszem, ennél okosabbat aligha tehattünk volna. De tévedek, volt azért ajándék is Karácsonyra: zseniális műveletekkel sikerült azt a link, ámde veszélyes adóügyet elintéznem úgy, hogy egy vasat

sem fizettem, *noha* jogtalan volt a követelés. Ez négyszáz frt. ajándék volt. Magától az államtól.

Később megérkezett Jankó tisztességes levele és jóvátett mindent. A gyerekek számárárköhögésben nyavalyogtak, de csak könnyedén. Nagyon meglepte és megörvendezettette Jankót Ditta telefonbeszélgetése. Továbbá arról írt, hogy a legnagyobbik kisleány szeretné elhozni ide némi időre, hogy megneveljük. Ugyanis náluk lakott (s remélhetőleg már nem lakik) menyem nagymamája s csodálatosképpen útálja Kisjankót, míg a másik kettőt dédeltette. Ennek nyilván az az oka, hogy Kisjankó már eléggé, sőt talán nagyonis értelmes és nem egyszer mondott olyasmit, ami tekintélyére féltékeny dédmamát „vérig sértette”. Csak rosszakat mondott a kisleányról s élvezte, ha megbüntetik. Ennek folytán a kisleány makacs, engedetlen, feleselő lett, – mi más lehetett volna? Mindez naponta újabb okokat csöpögtetett az öregasszony égő szívére. Most hát helyre kéne hozni ezt a marha nevelési módszert. Nagy örömünkre lenne, ha elhoznák a kisleányt. Egy kissé elevenebb, vidámabb lenne itt az élet. Szép türelmesen leszoktatnánk a színészi pózokról, amikre meg a másik nagymama szoktatta, meg az éneklő pesti hangsúlyozásról és a rossz mondat szerkezetekről. Mert a pesti nagymama meg nagyon finom, magasröptű asszony ám, írogatott – vagy írogat – is, színészi hajlamai vannak s egyáltalán igen finom szellemi életet él. Mindez nyalás-faláson kívül, amiben ezt az unokáját részesíteni szokta, dús finomkodásokban, pózokban, árgongásokban, fellengősségekben nyilvánul meg. Tehát a gyereket egyszerűsége, jó beszédre, őszinteségre kell szoktatni. Bámulatos ám, mennyire ragadnak a hibák. Mennyivel könnyebben szokja meg a gyerek az „el-e ment, meg-e jött” undokságait, a végükön fölcsapott hangsúlyokat s azt, hogy ha hívják, így feleljen: „jövök”. Miért olyan könnyű kifecsközni a nyelvet, holott az volna a természetes, hogy a saját alkata szerint mozogjon? Miért olyan ragadósak ezek az útálatosságok? Bizonyára azért, mert a felnőttek némely fajtája szerint így „szebb”, vagy „előkelőbb”, avagy „úribb”. A fene érte ezt. Hagyjuk is.

Jót nevettünk egyik barátom levelén. Hatéves kisleány most jutott el odaáig, hogy módfelett érdekli, hogyan születik a kisgyermek. És az ember eredetének egész titka. A beszélgetés, amiket apjával e körül a téma körül folytatott, pokolian mulatságos. Egyfelől naív, kedves ártatlan,

kíváncsi és csodálkozó, de tárgyilagos kisfiú, másfelől az izzasztóba került atya. De szerencsére az apa nem hazudott s így hiba nem történt. Arra gondoltam, Ti hogyan intézitek el ezt a kérdést a kislányotokkal. Hiszen már ő is hatéves. Csak bátorság, Palikám! Ha Nyuszika is jelentkezik ezzel a problémával, vissza ne rettenjete. Szedjétek össze egész lelki erőtöket, hunyjátok be a szemeteket – és vágjatok neki a tüztengernek. Majd izzadtok Ti is. (A belétek nevelt elfogultságok súlya alatt.)

Mindez a kisunoka esetének kapcsán jutott az eszembe. Most beszéljünk másról. Kemény Laci csodálatos önuralommal, finomsággal tért napirendre kissé goromba levelem fölött. Okos, kedves, grációzus levelet írt. Téged is emlegetett, hiányol, de az nem jutott még eszébe, hogy meglátogasson. Raffaelért lelkesedik. Göllner Micu is írt, reméli, hogy Lacit át lehet minősíteni az ő műintézetébe s akkor sokkal könnyebb volna a helyzete és a munkája. Göllner Micut (ismered ezt a derék kitűnő férfit, akkor járt Nálad, mikor én ott tanyáztam) Laci neje üldözte ki a házból vagy két évvel ezelőtt. Most azonban ő is bátran nekivágott és bement az oroszlán barlangjába. No lám, Micu képét is kihajították a kiállításról, de nem mérgeledik s nem búsong miatta, azt mondja: egy évvel ezelőtt kellett volna megfesterenie, akkor még bevették volna. Levele csupa finom humor és fölény. Ilyesféle barátok kellenek Lacinak. Például Te is.

Egyiptomot az utóbbi időben sajnálatosan mellőztem. Kárhozatos apátia lett úrrá rajtam, ambícióim elszunnyadtak, Mózes és Echnaton szelleme visszatért a föld alá. Ez nem is csoda. A télnek ez a része a legrosszabb, ezeken a napokon nyomja leginkább az embert a sötétség. A Nap mintha lemondott volna. Érzem azonban, hogy titkon szervezkedik már az új uralomra, mert a nappalok hosszabbodnak. Akkor érkezik el az én időm, amikor nyitva lehet tartani az ablakokat, nem kell folyton fát fűrészelni, fűteni s villanyt gyújtani, ha az ember el akar olvasni néhány oldalt. Munkám tervét, persze, nem adtam föl, érik bennem, mint ahogy Benned érnek az eljövendő képek. Nem kell kétségbeesni, az embernek vannak olyan időszakai is, amikor pihentetni kell a televényt. Emberek között ritkán forgolódom mostanában. Szombaton még is elmentem egy ismerős családhoz Juckával, több mint egy éve tartoztam már az ő staatsvizitjük visszaadásával. Néhai malomtulajdonosok. Csopakit ittunk, pogácsát ettünk, jó sokáig szónokoltam náluk, akár a falaknak, egész éjszaka nem

tudtam aludni s még másnap is betege voltam a látogatásnak. Most ezzel az ügyel legalább egy évre végeztem. Olyan volt az egész, mintha órákig gyalogoltam volna süppedő homokban, sívár tájon s még hozzá egyre beszéltem volna – magamhoz. Bámulatos, milyen mélységei vannak a butaságnak, a tudatlanságnak, a lelki lomhaságnak, általában a sekélységnek! Most meg majdnem úgy volt, hogy Pestre megyek négy-öt napra, egyik kitűnő barátom nemcsak erősen hívott, de megható módon a költségeket is elküldte. Zsilinszkyné meg a feleségemet hívta ugyanarra az időre. Barátom neje Juckát. Persze, hogy nagyszerű lett volna összeverbuvalni a legjobb barátokat egy kis kurultájra, feleségemnek is jót tenne már valami eféle kirándulás a napi robotból, a fürdőkről nem is szólván, – dehát fuccs, nem lehet belőle semmi. Mert hogyan is képzelik ők? A pesti ember minden dörzsöltsége ellenére is naív. Itthagyni az egész házat mindenestül? Talán Borzira bízunk a baromfiakat? Ő ugyan gondosan megenné a tojást minden nap, még meg is hízna, de szegény tyúkok éhenvesznének. Nem szólván még egyéb szörnyű következményekről, legnagyobb baj az, hogy már alig tudok járni, cipőm gyalázatosan tönkrement s úgy gyötri a lábamat, mint a kaloda. Alig tudok járni a ház körül is. Új cipőre semmi remény, mint sok egyébre sem. Ígyhát fájó szívvel le kellett mondanom a szép, üdítő tervről s a költségekre előírányzott pénzt visszaküldenem.

Borbély Ervin édesapját éppen Karácsony éjszakáján agyvérzés érte. Két napig feküdt otthon eszméletén, aztán elvesztette eszméletét s keserves körülmények között Egerbe szállították a mentők. Szilveszter napján meghalt. Híreket még nem tudok, azt sem tudom, vajjon a temetésén ott lehetett-e a család. Szomorú esemény, nagyon levert. A halottnak jó. De nekik szegényeknek? A beteg öregasszonynak? Attól tartok, rövidesen újabb temetés lesz náluk.

Palikám, ezzel búcsúzom is. Megyek tüzetrakni a konyhán, mert bámulatos, hogy a nők mennyire dilettánsok a tűzrakásban, a tüzelésben. Fölteszem a beáztatott babot is főzeléknek. Feleségem Kajáron mászkál, malacot szeretne venni. Jucka meg majd segít nekem főzni. Szervusz, kedves Fiú! Te krétai, vidám, pazarhumorú Barát, aki azért származtál ide, ez alá a hideg téli éghajlat alá, hogy a ködben köhögő, nyamvadtkedvű barátaidat fölvidítsd! Ha eljössz, megmutatom Neked azt a levelet, amit Várkonyi írt a főnökének, majd nevetni fogsz. Mikor látunk? Legyetek

szerencsések ebben az évben is, mert a múlt évben szerencsések voltatok, semmi baj nem történt. Jó egészséget, jó munkát, békességet! A nők csókkoltatják Dittát, add át Neki kézcsókjaimat. Téged pedig szeretettel öllelek és várlak.

János b.

60.

Budapest, 1952. jan. 20.

Kedves János Bátyám,

leveled már több, mint egy hete, hogy megérkezett, s eddig még nem volt érkezésem, hogy méltó módon válaszolhassak rá.

Kezdem ott – már az is helytelen; hogy én írok s Te válaszolsz – ez lenne helyénvaló. Mentségem – amiből mindig ezret lehet találni – a rendkívüli hajsza, ami a hivatalban az „évi jelentés” köré csomósodott. Ezt a számtalan redőből álló köpenyt szabtuk, varrtuk s foltoztuk a múlt év végétől kezdve az elmúlt szombatig. Éjjeleztem én is miatta, se vasárnapom, se szombatom nem volt januárban. Végre túl vagyunk rajta.

Munka közben gondolataim ott jártak gyakran kis hegyestetejű házad körül s csupán fantáziámmal színeztem képet magamnak sok derűs-bölcs együttlétről, melyektől megfoszt bennünket életünk kötelessége. Szóval e folytonos Rádgondolás, melyről okvetlenül tudomásodnak kell lenni, ez volt minden amivel Irántad érzett barátságomat az elmúlt hetekben táplálhattam, egy értelemmel megírt levélre nem futotta.

Szilveszterkor 2 napra fiammal lementünk Anyámhoz. Az előtt nem írtam, mert biztosra vettem, hogy Újévet köszönteni át fogok menni Hozzatok. Ismét egy szép elképzelés, melyet megakadályozott a szegénység. Házunkról most derült ki, hogy átfúj rajta a szél, a kályháról, hogy kiszívja hidegét a kémény pár órán belül s Anyám, szegény tehetetlen öregecske, akin vagy én segítek, vagy fázik, s mártír módra tűr, szenved. Megfogtam tehát szerszámjaimat, s kijavítottam a rossz kályhát, azbeszttel vontam körül az ajtaját, a padlás rozoga ajtaját, mely valósággal kapuja volt a fűszélnek, eltömítettem s második ajtót is készítettem rá, így már ottlétünk-kor érezhetően melegebbé vált a lakás, és kevesebb tüzelő is fogyott. Mit papoljak tovább? Dolgoztam szilveszter napján, dolgoztam újév napján

reggeltől estig, kedden délig, akkor vonatra ültem kisfiammal s a tavaszi időben hazautaztunk. Megintcsak el A. előtt, megint csak néztem házad kibukkanó ormát, amíg csak a vonat eléje nem rántotta a csajági szántók enyhe dombjait.

A karácsonyt itthon töltöttük, Anyám is itt volt, apósomé is, szépen csendben teltek az ünnepek. A gyerekek sok játékot kaptak a Jézuskától, s hittek is benne még csorbítatlanul. Fájdalommal olvastam, hogy Nálatok betegség, magányosság járt ünnepkör idején. Ilyenkor jó ha kéznél van egy jóbarát, akár a legszerényebb fajtából való is, megtöri a házra rávigyorító rossz szellemek párnapos uralmát.

Túl vagy azonban a sötétség idején, bővül napról-napra a Nap útja fejük felett, s ez akárcsak Téged, engem is friss munkakedvvel tölt el, és víg jövőbenezésre hangol. Ma délelőtt mindenek tetejébe ismét sízhettem szülővárosom Buda erdős hegyi lejtőin, s úgy érzem bár valami 38 éves leszek ezidén, nem öregedtem semennyit sem tizennyolc év alatt.

Igen szerencsés voltam, s rábukkantam egy ismerősömnél a *Baranyai utazás*-ra. Így én állandó közeledben hallok hangodat s szívlelem tanításodat. Én ezt a könyvet, melynek régen érettségi tételnek kellett volna lenni „értelem országban”, persze, hogy nem ismertem. Töményen van pedig benne mindaz, melynek pusztá reflexiói is mennyire érdekelték mindenkor. S megértettem sok kérdezősködésnek otrombaságát is, melyekért utólag kérek elnézést Tőled. Nem hinném azért, hogy olyan végleg lezárt téma ez, mint a valamelyik olvasmányom között szerepelt kiöregedett, eltespedett hegyi népé volt. Szomorú olvasni ezt is, azt is, csak hogy ezt Te írtad a Te népedről s így kétszeres a fájdalom, ami az emberbe beléhasít.

Hogy a legfőbb ellengőzre térjek át, hallatlanul érdekelt, amit kis Jan-kóról s finomkodó nagymamijáról s az egész problémáról írtál. A gyereknevelés okvetlenül a legsötétebb elhanyagoltságnak örvendett az „úri osztály”-nál, s a polgári világban egyaránt. Csak a testi mivoltában vették tudomásul a gyereket, és nem respektálták szellemét s tiszta világát, melyet magával hoz a legtöbb gyermek. Remélem, azóta már ott is van a kis legényke Nálatok, s megkapja a kellő mennyiségben az életmentő – mondjuk inkább lélekmentő antitoxinokat. S itt fel kell vetnem egy kérdést – szabad-e gyereket megverni? Mivel én nagyon hajlom a „semmi körülmények között sem” válaszra, megtoldom még a kérdést azzal is „szabad-e

egy másik embert megverni egyáltalában?” – pusztán azért, mert hatalmában van, s nékem nem tetszött cselekszik? Én azt hiszem, gyereket a Shaw-féle feltétel mellett sem szabad verni (azaz csak akkor, amikor a szülő mérges), hanem csak akkor, amikor a verés életmentő értékű lehet a gyermek számára. Pl. lőszerral játszik és nincs idő s mód már arra, hogy mással foglaljuk el, hogy más környezetbe vigyük, ahol veszélybe nem kerül. Ami a felvilágosítás nehéz kérdését illeti, itt ösztönösen érzem, hogy igazad van, amikor a szülők számára a bátorságot s a becsontosodott polgári előítéletek levetését hirdeted. Nyuszi még nem állt elő ezzel a problémával nyíltan, bár az állatok születési problémáját tisztáztuk már a kis hölgy előtt, mikor ez ügyben hozzánk fordult. Ad analogiam – csodálom, hogy nem kérdezősködött még, de erről oldalakat kérdeznék még Tőled, ezért ha szeret ejthetjük, okvetlenül szeretném élőszóban majd felvetni a neveléssel kapcsolatos felvilágosítás kérdéseit. Vajon elég-e a pusztá őszinteség itt, a meseszerűség határok közé fogva, nem illik-e jobban a gyerek-lélekhez, mint a vaskos realitás (ami alapjában még sokkal rejtelmesebb titkokhoz vezet – mint amilyen pl. a fogamzás)?

Folytatom jan. 22-én.

Vasárnap este elbutított már az álmoság, s jobbnak láttam, nem folytatni a levélírást. De. síztem, du. pedig a gyerekeket *Bábszínház*-ba vittük, s velük együtt kitűnően szórakoztunk. A *Csodálatos kalucsni* volt műsoron, s bár a címe kissé bárgyú, tartalma kedves s ment minden erőltetettségtől. A vadász elveszti fél sárcipőjét az erdőben. Megtalálják, a sündisznó és neje, elcserélik Nyúlékkal, azok kis házáért. A sün azt hazudja, h. a cipő bűvös, erőt adó hatású, mire nyúlék kiűzik a rókát házából s oly bátrak lesznek, hogy hiába fog össze ellenük róka, medve, hiúz a bölcs bagoly vezetése alatt – felülkerekednek s győzedelmeskednek. Kitűnő bábúk, szép díszletek, éjjel a bagoly világító szemekkel ül csonka fatörzsén, hol egyik szemét, hol a másikat hunyja le, s közben egy könyvben lapozgat. A vadászt alakító színész pedig a színpad előtt leül egy fatörzsre, vagy 3 jelenése is van, s onnan beszélget a gyerekekkel, s – ez mindennek a teteje – kutyájával – aki a színpad záró függőnye előtt jön-megy, engedetlenkedik, megsértődik s ségyszerű – igazán nagyszerű volt. A volt Nemzeti Sz. Kamara színpadán (V. Andrassy út) működik a Bábszínház, megérdemelt sikerrel.

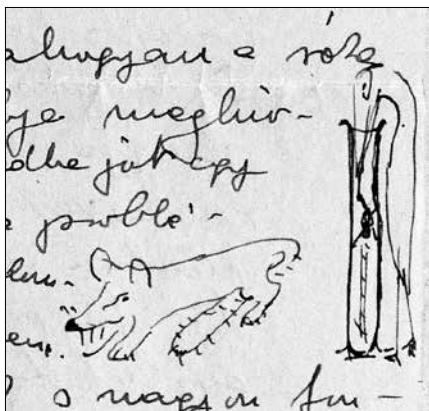
Laci barátunk azóta sem jött felém, hogy nála jártam még dec. közepén. Nyilván sok a dolga – majd felkeresem a héten.

Felkerestem azonban egy másik közös barátunkat és pedig családommal együtt a Rózsadomb tetején – Bunkót. A csoszogásomról megismert, s míg a kerítés ajtót megnyitották s a házáig mentem – mert kötve volt – kötetekre menő előadást tartott nyüzsitésekből, kis vakkantásokból s rövid jel-ugatásokból művészien egybeszőve. S akkor mikor ölembe veszem, még azt mondja a marha asszony „tessék vigyázni, harap” – nem ez engem asszonyom soha ebben a kutya életben! Persze, hogy harapja azt, aki durván játszik vele, engem is számtalanszor megharapott így, de ez helyesen is volt. Ha azonban az a kutya valakit komolyan megmarna, közismerten szolid harapójával, akkor az illető azonnal bevonulna a rókuszba. E rövid előadás után Bunkó fejére borítottam a kétkilós menázsiz zacskót, s őt ezzel narkotizálva barátságban elköszöntünk a háziaktól, és sáros kutyatálcával szegélyezett kabátban díszelve elhagytuk a csatateret. Sovány és kócos a kutya, gyűjtjük a csontot miegyebet, s hetenként felviszem neki, amíg hideg lesz.

Most pedig engedd meg, hogy mozaikszerűen, feljegyzéseim alapján még néhány dologról szóljak.

1.) Borzasztó hülyeségem még mindig, hogy nem tudtam jó múltkorában értelmesen kifejezni magamat. Arról volt szó, hogy unatkoztam – állítottad, amikor felolvastál nekem, még 50-ben, ha jól emlékszem az *Égi biká*-ból. Nos végre „összeállott” bennem a válasz: Felületes volt ítéleted – bocsáss meg ezért – mert bár tényleg unatkoztam akkor (ásítottam is talán), de ez csak külső unalom volt, mert ha valójában legbelül unatkoztam volna, hogyan lehetne akkor még most is oly elevenen élő bennem azoknak a soroknak a szépsége és különös volta? Már pedig ez zsongani fog (nem „zsongani”) bennem, amíg élek, s szebbé fogja tenni napjaimat a visszaemlékezés, ahogyan *Te és akkor* olvastad. Látom ma is a töményen transzcendens jelenetet. Gilgames szobájában, amint holt barátjának szeleme megjelenik, érzem az öreg hajós bús humorát, amint a Kék hegyek felé viszi utasát s mulattatja. Szóval a művésznek *fogalma sincsen* arról, mit bocsájt ki ujjai közül, mikor eggyé öltötte és hullani hagyja művének szötteését. Kire mikor hogyan hat 1–10–100 év múlva s miféle cselekedetet vált ki szellemével?

2.) Egyik beszélgetésünk tavaly későősszel olaj volt a tűzre. Régen gondolkoztam ugyanis már csak úgy a magam lábán állva, a mindenségben lejátszódó s matematikailag is kifejezhető fizikai jelenségekről. Lassanként nyilvánvalónak tartottam már, hogy az eső kő nyilván fűtül a [...] -re (ha jól emlékszem a nevezetes tételre), s nem azért gyorsul így, meg úgy, mert ezt neki a fizika tanárképzősök előírják, hanem mert ő ezt így szereti. Vagyis – nincsenek számok – ezek csak elképzelések, fikciók, melyeknek a drótvázához reméli az emberi agy felgipszeshetni a világ modelljét, elég sikertelenül. Te akkor számomra idegen nyelven (annyi volt benne a fi-

Részlet Nyerges Pál 1952. január 20-i leveléből

lozófiai műszó, melyek nyilván egy-egy gondolatsor sűrítményei és amelyeket sajnos még nem ismerek) kitűnően összefoglaltad a témát, s én méla búval úgy érztem magamat, ahogyan a róka érezhette magát, amikor a gólya meghívta lakomára. Kérlek tehát, ha kezvedbe jut egy könyved, ami érthetően szól erről a problémáról, tedd félre, s adandó alkalommal engedd meg, hogy kölcsön vegyem.

3.) Az Ur.-i ásatások vége felé járok, s nagyon fontos, hogy elolvastam. Még egy könyv, melyet 25 Ft-ért majdnem megvettem – szerencsémre a boltos csak 28-ért akarta adni, melyet ugyancsak kérlek, adj kölcsön majdan, ha birtokodban van. – Várk.: *Az írás történeté*-re célzok, melyet legalább is szeretnék egyszer alaposan átlapozni.

4.) A malmoséknál tett vizited tragikumát mélyen átérzem. Valóban a butaságnak s közönynek nincsenek határai. Két különböző világnézetű, fanatikus ember megértheti egymást, de arra semmi remény, hogy ilyenféle betokosodott agyú polgárok felfigyeljenek valaha is egy értelmes szóra. S mennyire csodálkoznak s kapkodnak most, amikor az ítélet trombitáját fújja számukra a Történelem. Mi mások ezek, mint olyan emberek, akik elvesztettek mindenféle kapcsolatot a mindenséggel, akik süketek, meg

vakok is, s akik számára egy csillag sem ragyog az égen? Mint szimatjukat, ösztönüket veszített állatok, beteg macskák a bérházrengeteg hátsó lépcsőházának zugaiban. Te pedig megtévesztve a csopakinak nevezett italkirálynő bájaitól szónokolsz nekik, akár az üres falaknak. Megértem, hogy még másnap is betege voltál e látogatásnak, s hidd el engem is méregre hangolt a tudat, hogy szavaid aranyát akár falrahányt borsót kell vesztegetned.

5.) Vajon eldönthető-e kinek van nagyobb rangja, egy nagy festőnek, avagy pedig egy nagy énekesnek? Ha az emberi rangnak ilyen formában való felvetését, vagy pedig a személytől független általánosítást nevetségesnek s erőltetettnek tartod, akkor vedd úgy, mintha nem is kérdeztem volna semmit.

6.) Mi a fiatalok (nők) szemérmességének az oka? Miért „szégyenljük” a nemiségünket? Pusztán nevelés, társadalmi konvenció – ha a természetben élő népekre gondolunk, bár a Fitong luangoknál, úgy emlékszem épp a nemi aktusra vonatkozólag azt olvastam, hogy rejtik a gyermekek elől. Mindezt csak azért írtam le, lásd mik járnak eszemben, azon kívül, hogy jó lenne éjjel-nappal csakis kizárólag festeni és kertet művelni, nem pedig azért, hogy válaszra gyötörjelek.

A hölgyek kezeit csókolom, Téged sokszor öllelek, s ha megkésve, de még mindig 1952 januárjában Kedves Mindnyájatoknak Boldog Újévet kívánok Dittával együtt.

Pali

61.

Akarattya, 952, jan. 25.

Kedves Palikám!

Ma, Pálforduló napján szinte kötelességem írni Neked, ha már nem fordulhattál be hozzánk. Hadd ünnepeljelek hát így, bor nélkül. Derekas levelet írtál s ami elbájolt, nem is csupán a terjedelme, hanem a friss életkedv, a játszi humor, a lényeges dolgok gyors megragadása és könnyed megfogalmazása, vagyis a természet életnedveinek, vídamságának megmutatkozása. Ez az, ami Benned tengeri, krétai, ez a napfény és játszóság a mi borongó egünk alatt.

Ha csakugyan borongó az egünk, apró kristályokban, sűrűn hull a hó, mint a liszt és fehér minden. Szemre nagyon szép, de másként kellemetlen: havat kell söpörni, lapátolni, a szegény tyúkok elvakulva ténferegnek, én magam pedig annyira sem ténfereghetek, mint ők, a szobában kell üldögnem s ez igen nehezemre esik. Örülök azonban, hogy Te sízhetsz, csak menj is ki a hegyek közé szellőztess ki Magadból a civilizáció mérgét. És jól tennéd, ha gyermekeidet is elvinnéd. Remélem, van síjük, ha nincs, kérj kölcsön valahol. Finnországban az akkora legénykék, mint Tata, már villámgyorsan száguldanak a havon, az olyan hölgyecskék pedig, mint Nyuszika, valóságos síbajnokok. Ezt a magas színvonalat, persze, itt elérni a gyermekek sohasem fogják, mert a finn gyermekek szinte sível a talpukon születnek, azonban meg kell tenni, amit csak lehet.

De menjünk sorba. Nagyszerű, hogy a Woolley-könyv hasznodra volt. Fettich Nándornak köszönheted, tőle kaptam azzal, hogy őrizzem meg, egy cisztercita barátjáé. Megvan nekem magyarul is, de nem annyi képpel, mint ez. Gyanítottam, hogy a magyar szöveg hiányos, azonban gyanúm alaptalan volt. De annyi bizonyos, hogy a német szöveg pontosabb. Van itt egy nagy kérdőjel. A sumerek nem voltak hívei az emberáldozatnak, pláne nem olyan tömegben, mint ahogy a kiásott királysírok mutatják. És íme, mégis a halott király feleségei, udvarhölgyei, szolgálái stb. egész sereggel követték őt a sírba. Mégpedig önként. Ezek a sírok a szkíták, a mongolok, a húnok sírjaira emlékeztetnek. Gondold meg, hogy Herodotos szerint a szkíta fejedelmek ugyanígy temetkeztek és ne feledd Attilát sem, akinek sírján a szolgákat leöldösték, „hogy ne legyenek a király temetkezési helyének árulói”. (Ez persze késői magyarázat.) Mármost némelyek arra gondolnak, hogy ezek a sumer királyok egy bevándorolt szkíta népség tagjai voltak, olyasféléképpen, ahogy a Rurikok telepedtek az oroszok nyakára és szervezték meg a fejedelemségeket. Ennek viszont ellentmond a királyok sumer neve és a sírmellékletek tiszta sumer stílusa. Még egy lándzsahegy, egy tör, egy pohár sem más, mint sumer. Nagy kutya van itt eltemetve, magyarázd meg Te, miféle kutya. Nekem van egy magyarázatom, de nem szakmagyarázat, csak amolyan dilettáns írói elgondolás. Ez pedig, ha érdekel, a következő: a sumer nyelv és mitológia ismeretében állítható, hogy az egész nép belsőázsiai türk (mongol) nép vala. Esetleg leszármazottja a protomongolnak. Erre nézvést van néhány

érdekes bizonyítékom, pld. azoknak a szavaknak a megfejtése, amelyekre az etimológia eddig kimondta, hogy „eredete ismeretlen”. Ilyen szavak a magyar Nap, sumer Nabu, a magyar Isten, sumer dingir (mongol tengri, dengiz, kínai tieng stb.) Nem akarok hosszadalmas lenni, csak a végeredményt mondom: ősidőkben volt egy sumer, protomongol, vagy nevezzük akárminek, együttélés, amelyből sorra kiszakadtak a mongol, a türk és a finnugor népek. Na már most: miközben az általános népszokások közül régen kivészett az emberáldozat, a királyok megőrizték ezt az archaikus kultuszt és még néhány nemzedéken át folytatták. Később a feláldozott emberek helyét elfoglalták a pótlékok: fegyverek, állatok stb. Mi a véleményed erről? Az Isten szó etimológiája egyébként igen érdekes és büszkébb vagyok rá, mint összes műveimre. Majd egyszer elmondom. Várkonyinak annakidején küldtem erről egy rövid kis értekezést, azzal a kérelemmel, hogy tegye el, most közölnöm nem lehet. Az öregúr tökéletesen helybenhagyta levezetésemet. Olyan, mint egy szép matematikai képlet.

Gyerünk tovább. Nagyon kedves, amit a matematikáról mondasz. T. i., hogy ez csak drótváz, amire ráakosgatjuk a világ gyanítható képét. Megemlíted a leeső követ, amely nem a szabadesés képletének kedvéért esik úgy, ahogy esik, hanem, mert „éppen ezt szereti”. Véleményed a legősibb vélemény, mert abból a hitből, belső tudásból ered, hogy a folyamatok nem gépiesek, hanem értelmes és érző erők művei. A régiek azt mondták, hogy istenek, vagy angyalok tevékenységei (isten és angyal egy). Semmi kifogásom ellene. Miért ne volnának a kozmosz erői értelmesek és érzők? Ha a papok meggondolnák ezt, arra törekednének, hogy a mítoszok nyelvét lefordítsák természettudományos nyelvre s így értelmes emberekből is keresztényeket nevelnének, ahelyett, hogy elriasztják őket a vallástól. A Te véleményed tehát egészséges, helytálló és gyümölcsöző. Irtózz is a múlt század hamis, merev mechanikai világgképétől! Viszont a matematikáról a legnagyobb elmék egyike, aki valaha élt a Földön, Pythagoras, azt mondja, hogy az az „istenek nyelve”. Az istenek (angyalok), az értelmes erők tehát nem a matematikai képletek szerint működnek, hanem azokkal beszélnek, azokkal mondják meg, fogalmazzák meg működésük természetét. Hogy ez mennyire így van, bizonyítja a héber, a káld, a hindu, a görög, a latin stb. számmisztika. Ebben a számok és az isteni erők azonosak, egymáshoz való viszonyuk egyben kozmogóniai és

kozmológiai folyamatokat is jelent. A modern matematika és fizika ebben a talajban gyökerezik s ezért a képletek nem pusztá drótvázak, hanem folyamatok kifejeződései, nyelv szavai, mondatai, amelyen az „istenek” beszélnek. Nem gondolod, hogy a zene és a matematika között ezért olyan erős a kapcsolat? Helyesebben: a zene ezért matematika? Erről egyébként Pythagoras mondta el a máig is legfontosabbat. Írod, hogy egyszer fölváztam Neked a világ modelljét, de annyi szakkifejezést használtam, hogy nem értettél meg. Én erre a beszélgetésünkre, sajnos, részletesen már nem emlékszem, vénülök s a memóriám pontatlan, de ha találkozunk és érdekel, elmondhatom egyszerűbben is. Sajnálom, hogy homályos voltam.

Itt vannak azután a fölvetett pedagógiai kérdések. Jankó nem hozta el a kisfiút, sőt azóta nem is írt, beszéljünk hát megint a Te gyermekeidről. Persze, hogy az „igazat” nem szabad *durván* megmondani, hanem úgy, ahogy a gyermek lelkéhez illik az ő fejlettségi fokán. De éppen ezért kötelessége a szülőnek megadni a fölvilágosításokat, hogy a gyermek ne *durván*, ne baromi idegenektől tudja meg, amit tudni akar s amit tudnia kell. És sohasem szabad továbbmenni a magyarázatban, mint amennyit a gyermek maga kérdez. Ne feledd el, hogy a származásunkra, születésünkre irányuló tudás az ember a priori tudásához tartozik, a gyermek tehát valójában mindent tud, de képtelen ezt az a priori tudást helyesen megfogalmazni, koordinálni. Ebben kell segítenünk a gyermeket. A segítés formája? Gyermeke válogatja. És a szülő szívétől, értelmétől is függ. Nemkevésbé a bátorságától is, azaz, hogy mennyire képes a dolgokat a maguk tárgyilagos, természetes mivoltukban nézni s nem fölfújni, félelmekkel körülcicomázni, hazug erkölcsi, vagy esztétikai hűhókkal körülbukolni. („Úrigyerek nem beszél ilyesmit, nem gondol ilyesmire” stb.) Ne feledd azt sem, hogy a gyermek nem „úrigyerek”, hanem ősember s mindent úgy vesz, ahogy mutatkozik. De bagatellizálni sem szabad a kérdéseit, mert számára ezek igen fontosak. Ez volna véleményem lényege. Az a barátom, akiről írtam, igen ügyesen, helyesen oldotta meg a problémát. Hogy közben megizzadt egy kicsit, az az ő baja. Nektek nem muszáj megizzadnotok. – Vannak népek és korok, amelyek nem rejtik el a nemi aktust és vannak, amelyek elrejtik. Az állatoknál sem egyforma ez. Az elrejtés gyökere az embernél az, hogy a szerelmi aktus valójában a legnagyobb misztériumok közé tartozik, s továbbá, hogy ezt a misztériumot

semminek sem szabad megzavarnia. Két test és két lélek tér vissza az ősi, az isteni Egy-be s ez nagy misztérium. Ahol ennek a tudata elvész, ott profanizálódik a misztérium. S ezért lesüllyed az egyéb funkciók színvonalára. De valaha az evés, ivás is ilyen misztikus cselekvés volt, ezért van minden vallásban közös, ünnepélyes lakoma (agapé), úrvacsora, áldozati étkezés, ezért kultikus cselekmény még ma is a közös ivás. Ezért terítik meg az asztalt, vagy tesznek rá virágot. Még mélyebb értelmét majd egyszer élőszóval fogom megmagyarázni, most nem akarok hosszadalmas lenni. Tény, hogy az alapvető biológiai funkciók valójában misztikus funkciók s az ember valaha ennek tiszta tudatában volt. De ez is lesüllyedt a kor színvonalára s a mai emberére. A legtöbb evés pusztá zabálás már, holott valaha minden ember vallásos érzéssel ült le az étel elé.

Menjünk tovább. „Vajjon eldönthető-e, kinek van nagyobb rangja, egy nagy festőnek, avagy pedig egy nagy énekesnek?” – kérded. Az énekes könnyen bomló anyagból épít: hangból. A festő állandóbb anyagból: festékből. Az egyik a levegő rezgéséből s ez a rezgés nem hagy nyomot a dobhártyákon s a festő festékei azonban szüntelen bocsátanak ki rezgéseket s ezeket bármikor érzékelhetjük a látóidegünkkel. De a két rezgésfajta között csupán fáziskülönbségek vannak. A színek éppúgy énekelnek és zenélnek, mint a hangok s a hangok éppúgy festenek és világítanak, mint a színek. Hogy a zene és a matematikai formák között mi a misztikus kapcsolat, azt éppen Pythagoras fejtette ki, mint mondtam, de tudja minden nép, akár ötös, akár hetes hangsort használ. Mi azonban a nagy énekes és a nagy festő között az alapvető azonosság? Az, hogy mind a kettőnek a tevékenysége egy (kisebb-nagyobb) divináció eredménye. Ez nem egyéb, mint az Istennel való azonosulás „ihletett” állapota. Az állapot kifejezése pedig az ének, vagy a kép. Ha a nagy énekes énekel, nem az ő személyes énje nyilvánul meg, hanem annak eszközeivel egy felsőbbrendű én, egy isteni én. Ugyanígy, amikor a festő fest. A világ, azaz a tér-idő koordináta oldaláról nézve, az egyik mulandóbb, mint a másik, az örökkévalóság oldaláról nézve az egyik éppúgy divináció, mint a másik s a divináció némi-nemű fokára mind a kettő föl tudja emelni a hallgatókat, vagy a nézőket. Ez a dolog lényege. És ez áll mindenfajta művészetre, mert divináció (ihlet) nélkül nincs művészi tevékenység. A divinációk megnyilvánulásának összessége pedig a kultúra. S mert a kultúra éppen ez, azért az emberi

kultúra minden időben és minden formájában azonos, egy és oszthatatlan. Ha nincs divináció, akkor nincs kultúra, csupán már meglévő formák utánzása, tehát hazugság. A polgárság azért nem teremtett kultúrát, mert nem tudott divinálódni. Aki pedig tud, az nem polgár. Éppígy hazugság, vagy elképpesztő tudatlanság, amit nemrégiben olvastam: „A kultúra a proletariátus szívében és agyában talált menedéket.” A kultúra nem keres és nem talál menedéket soha és sehol. Ez az idézet mutatja, mennyire nem kultúrateremtő osztály a proletariátus sem. Egyáltalában nem lehet ezt a kérdést ilyen, vagy olyan osztályra kiterjeszteni, általánosítani. Legfőbb kiválasztott, beavatott csoportokra, amelyek tudják, mi a kultúra és annak teremtésében együttműködnek a divináció ihletése alatt. Az ilyen csoport mindig a szellemi elit, vagy nemesség. De az osztálykülönbségek itt nem számítanak.

Most térjünk még át egyszerűbb tárgyakra is. Mélyen meghatott Bunkónál tett látogatásotok leírása. Nagyon-nagyon örülök, hogy ennyire át tudod élni egy állat érzéseit, gondolatait, ennyire egy vagy a természettel s az állati alakba szorult szegény kis lényekkel. Mindig megszánom a mi kutyánkat is, mikor látom, mennyire szűk neki a kutyaőr, a kutyaforma és kutyaegzisztencia, hogy sugárzik szeméből az értelem, a hűség, a szeretet, a jóság, az együttérzés, mennyire szeretne nem kutya lenni, hanem ember s az emberek között is éppen a gazdája. És még jobban sajnálom szegényt, mikor haragos arcunktól fél s igyekszik megengesztelni bennünket. Gondold el, milyen rettentő erők sugároznak egy emberi arcról, egy emberi szempárból s milyen tehetetlen egy kutya ezzel a félelmes, kozmikus erővel szemben. Milyen kiszolgáltatott. A kutya áll hozzánk legközelebb, a majom után, de valamennyi állatnál megfigyelhetők ezek a vonások. Én egyszer egész nyáron figyeltem és ettettem egy pókot. Csofálatos, hogyan megérezte már közeledő testem sugárzását is és hányféle módon viselkedett a közelemben. Gondold meg, hogy a gyermek még tökéletesen egy az állatokkal, sőt a növényekkel. Emlékszem, gyermekkoromban milyen egy voltam a fáinkkal, virágainkkal s milyen intenzív egységet éreztem a felhőkkel is. Igaza van Herakleitosnak: „Minden egy. Csupán mi látjuk különbözőknek. A Logosz: ugyanaz.” Véleményem szerint arra kell törekednünk, hogy ezt az egységet megőrizzük és lássuk, ne pedig szétdaraboljuk és restelljük. Feleségem szokta mondani, amikor

a Borzival való törődés már bosszantja: Nem püspök! Erre ezt mondom: De lehet még püspök. Hogy nem ebben az aiónban, hanem egy következőben, vagy azutániban? Igencsak idő kérdése, valójában pedig idő nincs is, ez csupán illúzió. Engem ezért s az ilyesmiért ha a feleségem nem is, de a végzett molnárcsaládok bolondnak tartanak. Ezért fárasztó, kimerítő, leverő a köztük való tartózkodás. Nem értik az alapvető, leglényegesebb dolgokat sem s mire minden erővel, jobb ügyhöz méltó fáradozással megteremténem egy tisztességes beszélgetés *alapjait*, ők már régen mint bolondot néznek engem s a kapcsolat végleg megszakad. Még jó, hogy úgy néznek, mint a keleti népek nézik a bolondot: szent nyavalyásnak. Tegnap egyébként kedves apróságot hallottam a másik szomszédban, az öreg tábornoknál. Az öregúr maga megy tejért s a paraszt kuttyája haza szokta kísélni. Mindig kap ezért egy darab kenyeret. A napokban kifogyott a kenyér s az öregúr nem volt hajlandó tejért menni, mert „restellte magát a kutya előtt, hogy nem adhat neki kenyeret”. Ez valójában sokkal több és emberibb minden „okosságnál”. A felesége kinevette. Én nem tudtam nevetni, csak mosolyogni, annyira meghatott az eset. Ezzel a mosollyal sokat megbocsájtottam neki, még azt is, hogy nem tudta, miért tette, amit tett.

Nem nagyon igyekeztem elolvasatni Veled *Baranyai utazás*-omat, mert csak olyan csekély jelentőségű könyvecskének tartom. Ma már csodálom azt a K. J.-t, aki annyit törte magát aféle kérdésekben, mint amilyenekről ott szó van. A fejsze a fák gyökerére vettetett s ez nem is volt titok előttem, én pedig menteni igyekeztem egy ágacskát a fán. Most már csak emlék, hajdani életem és lelkem emléke, olyan, mint a régi, elhályogosult, elfakult fényképek, amelyeken magunkat látjuk, mint nyalka ifjat, csinos ruhában, egy régi ház előtt, amint halott urak és hölgyek csoportjában a földön ülünk, s azt hisszük, az örökkévalóságba pillantunk. Ne essék több szó erről a füzetkéről.

Várkonyitól kötetes leveleket kapok, nagyon érdekeseket, okosakat, meghatókat. Hivatalosan igen benne volt a kutyaszorítóban, ennek dokumentumait majd megmutatom Neked, ha találkozunk. Továbbá megvan nekem az *Írás története*, csakhogy a manzárdban, majd kikutatod. Éppen ez a műve a mézesmadzag, amellyel be akarják – és be fogják – csalni a csöbe, t. i. ki akarják adni újra. Másféle levelezésem: teológiai viták egy-két lutheránus pappal. De nehéz a papokkal vitatkozni, szavaikhoz

olyan fogalmak tapadnak, amelyek mint a hínár, megfojtják a tiszta értelmet. Valóban igazad volt, amikor utolérhetetlen bájjal, humorral és realizmussal eljátszottad a parókiabeli jelenetet s azt mondtad: nincs itt semmi remény. Úgy látom, hogy az egyházak, valamennyien, rakásra omlottak már, mint az egyiptomi templomok, de papok még nem vették ezt észre.

Egészségesek vagyunk, Jucka kisebb-nagyobb torokfájásaitól eltekintve. Bár nagyon rosszul alszom, volt néhány „sötét” éjszakám, a kétségbeesésig menő reménytelenséggel megverve. Nagyon egyedül érzem magam s ezen nem lehet változtatni. Mivoltommal jár. Magányomat pedig még jobban érezteti Jankó fiam közönyös hallgatása. Az a tudat, hogy egy másik világban, egy szakadék túlsó oldalán jár és már többé soha, soha megközelíteni nem fogom. No, de hagyjuk, eleget írtam. Ditta kezét csókolod meg a nevemben. Öllelek testvéri szeretettel.

János b.

U. i. *Judás*-omról még most is csak annyit tudok, hogy a Lónyay-uccai diákok tárgyalják: hittanárjuk „nagy theológiai háborgások között, de a mű szépségétől lenyűgözve” másolja. Másolja, a fene tudja meddig s közben bekövetkezett, amitől félttem: tárgyalják szerteszét már a fiúk is. Csak kapjam vissza végre! Négy hónapig három ember nem készült el vele. Soha többé ilyesmit! Ha csakugyan leírják, egy példányt Nálad fogok letenni. J.

62.

Palikám, véleményem a Tiéddel tökéletesen egyezik. Hálásan köszönjük a fáradozást, feleségem kimegy a jelzett vonathoz s átveszik Tőled a permetező szert. Ami még kell, megfőzi itthon. A két csavar beszerzését szívesebben bíznam Rád, mint Juckára, mert neki rosszat is adhatnak. Jucka okvetlenül meglátogat Benneteket, ez már terve is volt. – Megvagyunk csendesen. Egyik barátomtól kaptam egy kis rádiót, így most zenét is hallhatunk, mondhatom, nagy szükségünk volt már rá. Kedélyem erősen javul, igaz, az idő is. Sajnálom, igen sajnálom, hogy nem remélhetem a Veled való találkozást. Mindig jókedvet, örömet hozol a házba. Adtam volna egy érdekes könyvet is, ami kiegészíti az Urról szóló könyvet. De

tán majd találkozunk hamarosan s odaadhatom. A *Judás*-ról még máig sincsen hírem, Joó S. megint konokul hallgat. Más izgalmas dolgot nem írhatok. Így hát: feleségem a vonatnál lesz s várja a permetet s a csavarokat. Dittának add át kézcsókomat, Téged öllelek.

952, márc. 4.

János b.

63.

Palikám, lehet, hogy beállítasz holnap, lehet, hogy nem, a szél u. i. hideg, a tavasz várat magára. Köszönjük a permetezőszert, de a csavarokat nem köszönhetem meg, mert sajna, nem voltak a csomagban. Talán valamelyik zsebedben felejtetted. Jó lenne pedig, ha nem felejtet el vala, mert ha mégis beütne a tavasz, permetezni kéne a fákat. Levelednek nagyon örültem, a régészeti kirándulást Jankó is emlegeti, nála szokatlanul két egész mondatban. Szívesen ott lettem volna köztetek, a rómaiak s a kelták nagyon érdekelnek. Nándor még nem számolt be az ásatásról. Jucka nem írta, hogy járt-e már Nálátok, sok a gondja-baja, Pesten maradt holminkat kell hazaszállítania. Micunál lakik. Itt újság nincs, köhögünk, harákolunk s utolsó darab fánkat adagoljuk, mint az orvosságot. K. Laci hajmeresztően hallgat több mint két hónapja. Olvasok, hallgatjuk a kis néprádiót s hangulatunk eléggé jó. No de tán lesz időd belépni hozzánk s elbeszélgethetünk. Nagy dolog ma, hogy végre zene is van a házban! Mindnyájatoknak minden jót, csókolom Ditta kezét. Öllelek és várlak szeretettel.

952, márc. 15.

János b.

64.

Palikám, tüstént és csakugyan. Közbül, rézbül. Illendően illenek, apacsavarok anyacsavarokba. Levél nyomai szintén megtaláltattak. Hála, hála, de bocsánatért is könyörgöm. Valóban nem én bontottam. A tavasz végre itt, Micu is itt volt, itt is aludt, pompás nap vala. Rólad nem tud. K. Laci annyira nem optimista, hogy írna. Várok. Jó a kedvem, tehetem. A kertben ásnak. Napon üldögélek, nem írok, nem olvasok, nézem az eget. Végy

példát a szorgos, kedves méhekről, ők már körülöttem zümmögnek. Jucka csak holnapután zümmög, Rólatok is bizonyosan, mert elmenend vagy ment. Kicsi költözés, nagy futkosás, gond. Apró holmik csomagolása, lehozatala. Ez-amaz eladása. Gondolhatod. Micuról is végy példát, jőjj egy éjjel-nappalra. Várkonyi nemcsak siket, néma is. Mások is. Továbbá végy példát K. Laciról, ő fest. Szeretném látni, mit. Nézd meg s ha berepülsz ide, mondd el, mit láttál. Ha az Alföldre utazol, vedd áldásomat. Egészség jó, minden baj csak fikarcnyi, a napsütésben elszáll. Öllelek Mindnyájatokat, Dittának kézcsók. Borom még van, de ne szaladj megint. Pá.

952, márc. 19.

János b.

Az ibolya nevét azért írtam oda, hogy meg lehessen ismerni.

Viola odorata
Dittának add át!

Kodolányi János rajza 1952. március 19-i levelezőlapján

Akarattya, 952, máj. 9.

Kedves Palikám!

Tegnap este azt mondta a családom: Nyerges Pali végképpen eltűnt. Írok neki, – mondtam én. Mert csakugyan félelmetes, hogy Pali eltűnt.

Az igazság a következő: már csaknem két hete nem tudok ülni és pokoli gyötrelmeket szenvedek. Vasárnap azonban kaptam gyógyszert egy kedves barátomtól s íme, állapotom annyira javult, hogy itt ülök az írógép mellett. A nyavalyák legalávalóbbika, legmegalázóbbika gyötör, Barátom, aranyérnek nevezetik, de az aranyhoz semmi köze. Oka évtizedes ülő életmódom, a járkálás, mozgás teljes lehetetlensége, tehát végső fokon és okon a lábam, nem pedig a fejem, mint némelyek szeretnék a szellemi foglalkozással megokolni. Ha nem ismernéd, közlöm Veled, hogy gyakran a gyomráig csikarja az embert, remeg minden tagja tőle, deréktől lefelé úgy elgyengül az ember, mint a pihés madárka, térde remeg, feje szédül. Továbbá ha egy rakás parázsba, egy fészek darázsba ülnél, akkor sem égne jobban a feneked. Mondom, nem felsőbbrendű betegség, az ember nem arat vele megbecsülést, tiszteletet, szánalmat is keveset, mert az emberi faj általában a betegségeket is osztályokra választja, vannak előkelő, úri, finom, elismert betegségek s vannak alantasok, méltatlanok, megalázók. Amik nem illenek úriemberhez, noha inkább éppen az úriemberek kapják meg. Ilyen ez a nyavalya, ha nem tudnád. S ezért az ember, ha rátör, sértve érzi magát a saját szemében.

Így aztán levelezésem csúnyán megbénult mostanában. De ha levelek nem jönnek is, jöttek látogatók szép számmal. Így Ignác Rózsa és Sinka István. I. R. elhozta új művének kéziratát, el is olvastam s halld véleményemet: nagy mű, nagyon nagy mű, meglepő, szép, mély, érdekes, okos, meghökkentő. Szent Lászlóról szól, ízig-vérig modern és mai. A legnagyobb magyar írások közé tartozik s külföldi viszonylatban is az elsők között áll. Éljen! Nagy az örömem. Nyomás alatt válik ki a gyémánt a szénből. Ami Sinkát illeti: csodáltam tisztaságát, tisztességét, tudását, emberségét, hitét, új műveinek szárnyalását... és sajnáltam őt, mert szívbjajos, meg a gerince is megroppant egy zsákemelésnél s most alig tud mozogni. Nagy ember ő, Palikám, a homályban élő és dolgozó

klasszikusok egyike. Továbbá: elsején, szokás szerint eljött a pasaréti ref. egyház három oszlopa, elől a főoszloppal. Joó Sándor mindig fejfájást kap nálam, ha napos időben jön s aztán órákig fekszik, alszik. Így vala most is, de azért nem vigyáz magára, első útja a vasútról a Balatonhoz visz, ott is órákig bámulja a vizet, de például zöld szemüveget még sohasem láttam nála. A *Judás* kéziratát részben elhozta, részben, mert bár Draskóczy, a Lónyay-ucca nagy prédikátora, már okt. 6-án átvette a neki szánt részt s albérletbe kiadta egy segédlelkésznek, még most is 22 oldal híjja van. Ezt majd magunk pótoljuk, mihelyt hosszadalmasabb ülésre vállalkozhatom. A segédlelkész az iskola gyengéd lelkeinek példaként emlegette művemet arra, hogy hová vezet a tudás, ha nem párosul hittel. Vasárnap beállított a kistermetű Örült, a pesti adótisztviselő, turánista, nemzetmentő és búsmagyar. Mongolnak tekinti magát, noha apai ágon porosz. Egész nap hallgattam óriási „elgondolásait”, eszméit, a magyarság egyetlen útjáról kifejtett csálthatatlan nézeteit. Hol a fenekem fájdalmától nyögtem, hol az ő előadásától. Ronggyá tépve búcsúztam tőle este. Igaz, hogy az Örült olyan buzgó és szívós, mint egy bulldog, a télen elrendezte nemlétező, de behajtható adóhátralékom ügyét, ez pedig nem csekélység. Járt itt azután két derék, ostoba ifjú, egy helybéli meg a barátja. Hallgattam hadifogság-beli csodálatos, de unalmas történeteiket. Járt nálam az a fiatal ref. pópa is, aki vasárnap itt prédikált, mégpedig a vén Akóts kíséretében, akit Te is ismersz futólag. Kétség nem fér hozzá, ő a Dunántúl legbutább embere. Már műremek. Klasszikus buta. Láttad volna ezt a kis intermezzót: Akóts kifejtette, hogy az amerikai életforma mennyire szükséges és jó nálunk (a pap meg én ezt az életformát emlegettük borzadva), mert a szabadság a magántulajdon életformája s ez kell! Ez ám! Mire is Sinka: „A magántulajdon olyan, mint a darútoll a kalapomon, szép, de mégsem a fejem!” Akóts úgy elkábult, hogy szinte összeesett. Ezt nem várta az én házamban. Gyerünk tovább. Tegnap kellett volna jönnie Nagy Istvánnak két ifjú barátjával, hogy a drámáról beszélgessünk, mint műfajról. Ők ugyanis egy kis színházi munkaközösség tagjai. Pénzt ajánlottak föl, ha megírom nézeteimet a dráma metafizikájáról. Derék, okos, becsületes fiúk, de nem jöttek. Pénz sem jött, persze. A művet úgysem írhatnám most meg, ülepem állapotja miatt.

Hát így állunk, Palikám, hogy idevágó reportomat befejezzem.

Várkonyi azóta, hogy kirándultatok a pincébe, alig írt, kataleptikus állapotban jár-kel és dolgozik, teljesen reménytelen, nem tud megírni egy jóra való levelet. Tegnap kapásból ugyanerről értesített. De közölt örvendetes dolgokat is. 1.) Valami baráti autót sikerülend kapni, amely engem Pécsre vinne. 2.) Ha ezt nem, hát oldalkocsis motorkerékpárt. 3.) Szabadságát jún. 1-től 15-ig Kenesén óhajtja tölteni nénjénél s ha lehet magával viszi Rajnait is, az ifjú tudóst, író és kritikust. Ennyit Nándorról. Ha Isten van az Égben, találkozunk tehát s Te is vele és velem. Hacsak végleg el nem tűntél, mint mondják.

Érdekes, hosszú levelet kaptam Fettich Nándortól. Bőven beszámolt régészeti és művészi tevékenységéről. A májust Pécssett tölti, mert Dombay most írja a várkonyi ásatásokról szóló művének utolsó fejezetét, az u. n. „kiértékelést”. Nyomban írtam neki én is, előadtam aggályaimat ezzel a végső „kiértékeléssel” szemben s örömmel hallok fiamtól, hogy neki, mármint a fiamnak, sikerült erről lebeszélnie Dombayt. Így a lelkiismeretem egyelőre nyugodt, de szeretnék ott lenni Pécssett, hogy a baklövést személyesen akadályozzam meg, ha netán D. megtántorodott volna. Ezt megírtam F.-nek is, érveimmel együtt. Jó, hogy elhoztad a Woolley-könyvet, mert Dombaynak szüksége volt rá, hogy megnézzé a sumer királysírok s a várkonyi sírok hasonlóságát. Ezt a hasonlóságot én már régóta emlegetem, de jellemző, hogy D., a szakember, csak most olvassa Woolleyt. Képzelted, mekkora méretűvé dagadt a nem mindennapi gögöm.

A tavasz gyönyörű, mint Te is tudod, de átkozottul száraz. Vetemény megint nem lesz, a kukorica, a krumpli még ki sem kelt. Téged azonban a szülő érdek: reményt nyújtok a szép és jó szülőre. Nálunk az a nagy baj, hogy nincs mivel kötni. Rongyainkat már évekkel ezelőtt fölhasogatuk, amikor, a háború következményeképpen, nem volt raffia. Most nem tudom, minek következményeképpen nincs. Megpróbálok kukoricahajból sodorni. Életünk szép és csendes, megnézhetnéd. Nagyon hiányzol! Olvasgatsz, vagy csupán bámuldozol. A munkára nem érzek nagy hajlamot. Hogy miért? Majd elmondom, ha láttatod krétai ábrázodat. Nagy eseményektől vemhes az idők méhe. Gyere ide, nézd meg.

K. Laci most nyilván boldog, elégedett, két képét felakasztották a Tavaszin. Aratja a sikereket. Csakhát fáradt, fáradt, ó, jaj, mozogni sem tud, olyan fáradt. Nemrégiben, vagy tíz évvel ezelőtt, mégis írt egy

jórávaló levelet. Én is írtam neki egy jórávalót. Tudod, hogy elrohant Hozzád a *Judás*-ért, mikor hallotta, hogy Nálad lesz. Azt hitte, máris van. De most már rövidesen csakugyan lesz. Próbáld elolvasni Te is.

Örömteli híreim között, amik tolonganak hozzám, egyike a legkedvesebbeknek, hogy Jankó fiam igazi úri módon él: övé az egész lakás, mindelestül, kertestül. Szépen kifestette, berendezte. (Kétkedem benne, hogy szépen.) Most aztán igazi családfő. Szeretném látni már a fiút, de mozdulni sem tud. Ha pedig mozdul, néprajzi gyűjtésre megy. Muszáj lesz már mégis magamnak elmennem, akár motoron is. (Pedig ezt utálom.)

Hát, Palikám, ezekután szeretnék tudni Rólatok is. Egészségesek vagytok-e. Gyönyörködtél-e a nagy fölvonulásban? Hogyan birkózik leányod az iskolával, milyen lesz az eredmény? Mi újság a szőlődben? Mi újság Pesten? Láttad-e a nagy Mestert mostanában? Milyen a tavaszi kiállítás? Mikor még szabadságra és mennyire? (Hogy hová, azt úgy is tudom.) Milyen a lelkiállapotod, a lelkiéleted? Vidám vagy-e, fejlődik-e a tudásod olyan mértékben, amelyet én elvárok Tőled? És így tovább. Minden érdekel, ami Veled körülötted és Benned történik. Arra vigyázz, hogy istenadta jó tízezeréves krétai humorodat, a Földközi-tenger tiszta napfényét megőrizd Magadban.

De hah, Palikám, már fájnak a fájnivalók az üléstől. Kimegyek, végigfekszem a padon. Jó kemény, az való nekem. (Délután igen jókat szoktam szundítani rajta.) Baj nincs hát, vidám vagyok, majdnem krétai derű ömlik el bennem s ez az állapot folytonos. Öllelek szeretettel s az egész Családot is. A nők a nőket szívből csókoltatják.

János b.

U. i. Borzi kutyánk nemrégiben zseniális gyorsasággal leharapta a disznónk farkát. Meg is ette, ha már leamputálta. Mindnyájunkat megelőzőtt az evésben. Macskánk köhög.

J. b.

Kedves János Bátyám,

kezdem ott, ahol Te végezted, azaz a malac farkánál. Borzi csodálatos attrakciója arra mutat, hogy zseni ifjúságában már gondos nevelésben részesült, s ebben nevelőatyján, Bunkón keresztül rám is némi dicsfény vetül.

Leveledből árad az eleven erő és frissesség és különösen nagy örömet szerezteél vele. Hosszú hallgatásomért bocsáss meg, csupa hülye dolog töltötte ki időmet, most valamivel könnyebb lesz már az elfoglaltságom, hogy a viharos gyorsaságú tavasz adta munkatöbbletet feldolgoztam.

E pillanatban hajnali ¼ 8 és én Káptalanból jövet a fehérvári pu.-on ülök a Sárbogárd felé induló vonatban. Tegnap reggel mentem le anyámhoz, s most megyek Pécsre. Szombaton kisfiam kezét gipszbetették, két csontja elrepedt egy túlságosan bátor ugrás következtében. Emiatt tervbevetett akarattjai kiszállásom vízbeesett. Kápt.-ban tengernyi tenni-valót hagytam így is vissza. Tudod, hogy mániákusan igyekszem a kis kertet, szőlőt összehozni, hol majd festői énem fészekre ülhessen, de egyre inkább látom, hogy e buzgalom túlzott és nevetséges. Nem ez az útja az alkotás biztosításának. Ez csak arra jó, hogy még azt a kevés pihenőmet is robotos marhamunkával töltssem, elutazgassak pl. Melletted, ahelyett, hogy inkább pár órát havonta Velel tölthetnék és a többi. A szőlő átoltása, úgy látom, teljes kudarcba fulladt, bármilyen szépen megeredt, a fiatal hajtások elszáradtak a [...] (így nevezik a feltöltött földhalmocskákat). Szóval igaz egyrészt, hogy szegény öreg édesanyám maga cipeli a vizet maga végzi az összes munkát a ház körül, tehát illő, hogy tőlem telhetőleg segítségére legyek, de 120 km-ről ilyen kényes, állandó felügyeletet kívánó munkát, mint a szőlő átoltása mégis nagy kockázat vállalni s időpazarlás.

Szőlőből elég. Ne nézz egészen elhülyült krétainak, mert van azért még szellemi szférám is. Így pl. újabban Szt. Ágostonra gondolva egyre többet, megszereztem *Vallomásai*-t. Azt olvasgatva, meg egyébként is, a keresztény gondolat igazát illetően számos problémán rágódom. Egy másik könyv indította el bennem az egészet néhány hete. Ezt a mozaik művet valami Reök és X Y társzerzők írták. *Isten, pap, orvos* a címe, s számos

kegyes képmutatásból, összehordott zagyvaságból s közjük belekeveredett jó gondolatokból van összeróva. Én nem hiszek Istenben úgy, amint a szerzők hisznek benne, sőt legbensőbb mélyemben, sajnos, egyáltalában nem tudok hinni egy életünkbe tevőlegesen belenyúló I.-ben. Nagy erőt ad pedig az, s amikor gyerekkoromban rövid ideig úgy 10–19 éves koromig hittem a templomi I.-ben, megmásította fejlődésemet az a hit. Mégsem találtam magamat szemben olyan magas gondolatokkal, eggyel sem, mint amilyeneket Te két kézzel szórtál érdemtelen barátodra, pedig – s épp ez kezdi érthetővé tenni számomra a dolgot – Te túltetted magadat a vallásokon. Szóval kérdezni szeretném Tőled, majd ha – remélem hamarosan – eljöhettek Hozzád – hiszel-e Te Krisztus istenvoltában? Én ui. ebben a kérdésben kezdek egy kiegyezésféléhez jutni. Élő ember volt, de olyan nagyság és jóság s az emberi természetnek olyan tökéletes ismerete volt a sajátja, ami „istenné” tette. Miért ne nevezzem én is veletek együtt Istennek azt az embert, akit minden élő és holt között a legjobban tisztellek, aki a mesterek mestere volt? Gondolkodásomat, tetteimet megmásítja, s utat szab az életem számára, tehát így igenis Isten. De nem halhatatlan, nem ül az Atya jobbján stb. stb. – ez mind nevetséges. Igen halhatatlan, de úgy amint mindnyájan azok vagyunk. Végül, ha jól mélyére nézek az egésznek, az egész vallásos, tépelődő lélekformálódást Te indítottad el, utolsó együttlétünkkor, amikor is teljes sikerrel kiirtottad belőlem a gyűlölet szellemét. Az a lehullott ballaszt szabadította fel bennem azt a folyamatot. Mindenesetre buzgó katolikus épp úgy nem leszek, amint Te sem, bár el kell ismernem, az ő gondolatkomplexumuk tartalmazza még a legjobb receptet a derűs, nyugodt élethez.

Másik kérdés a nemi erkölcs. Ezek a szentek, akik ezt leginkább prédikálják, többnyire már túl vannak a „bűn korán”, s csökkent potenciával tartanak előadást a tiszta életről. Jóindulatukat nem kétlem, de a recept csak enerváltak számára főzhető, magamon érzem, mennyire hajlamosabb vagyok az egynejlőség teljes betartására ma, mint 20 évvel ezelőtt.

Legyünk őszinték, s a biológiai alaptörvényeket ne hagyjuk ki a játszmából! Vagy pedig olyanok a keresztény erkölcsi törvények, amelyek 100 %-os betartására alkotójuk sem gondolt? Így lesz ez valahogy, s még így is jobb törvénnyel élni, mint anélkül, csak én fenemód utálok a képmutatást, s gyerekeimet nem fogom ilyen szellemben nevelni.

Kislányom sok betegeskedés árán [...] megúszta az iskolaévet. Sokat tud, én negyedik elemiben sem tudtam sokkal többet. Mire ez a sietség? Nem bosszulja meg ez később magát a gyerek idegrendszerén? Ditta sóvány, ideges, több munkája van, mint amelyre teremtve van. S 8 órai zárka sok egy nőnek napról-napra.

Egészségünk egyebekben András fiam kis kezét leszámítva, jónak mondható – annál fájdalmasabban olvastam aranyered okozta szenvedéseiről. A fene az ilyen alattomos kórt! Gumigyűrűn, de legalábbis tollgyűrűn kellene mostanában üldögelned, és sok zöldséggel elejét venni a kemény székletnek. Remélem, az orvosság azóta már feledésbe vitte ezt az általában lekicsinyelt, valójában nagyon is fájdalmas betegséget. Pünkösdkor 4 napra lemegyünk K.-ba, s júliusban 6–20-ig lent leszek szabadságon. Mihelyt beáll az új menetrend egy hétköznapi du. lerobogok Hozzád, mert úgy vágyom már az együttlétre, mint a beduin az oázisra.

A felvonuláson V/1-én derekasan részt vettem, az idő jó volt, szép derűs ég alatt a sok-sok ember, nem kis élmény számomra évről évre. Laci mester távollétemben járt nálam, a napokban felkeresem, s gratulálok sikeréhez.

Lelkiállapotomat is kérdezed – vidámnak mondható, s fenemód biza kodó, pláne, hogy most két ilyen jó eső is esett. Szőlőmön már néhány fűrt, de amint Fehérvárról tudósítottalak, egyébként kitolt velem – most Sárbogárd felé zötyögünk. Tudásom fejlődik-e? igen, most látok hozzá A. Carrel *Az ismeretlen e.*-hez, csak azt nem tudom, ezt a mértéket kívánod-e szerény képességű barátodtól?

Én magam egy olyan igazi „belső tudásra” törekszem, ami sokkal inkább az életem, magatartás, legvégül pedig az alkotásban nyilvánul meg, mintsem a tételes ismeretek halmozásá[ban]. Erre különben is igen tökéletlen a memóriám. El akarom érni az ösztöneim szabad kibontakozását, de úgy, hogy az emberek javára fordíthassam. V. Gogh prédikátorként kezdte s festőként végezte (azt hiszem, az volt prédikátorságának leghatásosabb módja). Lehet, hogy én megfordítva fogok tenni? mert most kezdem érteni, hogy az alkotás nem lehet öncélú. Egyetlen értelmű eddig számomra önmagam felemelkedése volt, ha azonban ma gondolkozom effelől, nem tudom kihagyni az embereket sem a számításból.

Folytatás: Pécs felé a gyorsan (jobban ráz, mint a személy rázott). Szóval a *Judás* csak elkészül? Érdekes, amit Sinkáról írsz, Ignác R. is tényleg tehetséges volna? Én ui. semmilyen női eredetiségben nem tudok hinni, annál inkább örülök egy hazai kivételnek. (Nincs ott egy zseniális férfi a háttérben?)

Szőlőkötözőt próbálok szerezni s küldeni, de az áztatott kukoricafosztást szélteben használják. Csíkokra hasítva s összekötözve.

Pécsett megkeresem a két öreg pókot, a Nándorokra célzok, Dombait is üdvözlöm, ha lehet. Szép s kitűnő lenne, ha lejönnél Pécsre, s egy estét tölthetnénk együtt a vén hordók árnyékában. Egyébként erős reményem van, h. nyáron sikerül bemutatnom Kápt.-t Néked valamennyi szőlőültetvényemmel együtt. Ugyancsak pazar lenne V. kenesei nyaralásának idején valami gyepen való heverészést rendezni, ahol is Ti bölcs szólamokat váltanátok egymással, én pedig egy közeli csapszékből friss söröket hordoznék.

„Végleges” eltűnésem pusztá feltevése ellen is engedd, hogy erélyesen tiltakozzam, nem is értem teljesen.

A *Judás*-t alig várom, a ref. prédikátorok hülyesége közismert.

Akóts [...] írottak rendkívül mulattattak, kitűnő az ő rekordbutaságuk Sinka komolyságával való szembeállítás.

A tavaszi kiállításra nincs ingerem kimenni, ha mégis megteszem, egyedül azért, hogy szememmel lássad. Igaz, így tavasszal nincs szebb, mint szundítani egyet egy kerti padon s felébredni az üdére festett tavaszi kulisszák között. Hogy kedved, hangulatod jó, és a derű állandósult, az igazán kitűnő hír baráti szívem számára. Elmúlt a sötét tél, s vele együtt a pesszimizmus is.

Szeretettel ölellek, a hölgyek kezeit csókolom, a közeli viszontlátásig
Pali

Akarattya, 952, máj. 20.

Kedves Palikám!

Különböző vonatokon írt fulmináns leveledet a hamaros viszontlátás reményével zártad, én azonban óvatos vagyok s addig is, amíg az a hamaros, hosszabb-rövidebb idő múltán elkövetkezik, írok Neked, mert az ember becsülje meg azt a kevés jóbarátot, akivel a sorsa megajándékozta.

Hogy „végképp” eltűntél, azt a mi saját külön nyelvünkön kell értened. A végképp ugyan azt jelenti errefelé, amit az „örök” is jelentett eredetileg: egy világekorszakot, egy aiónt. Tehát a Te végképp való eltűnésedet is így kell értened: eltelik egy világekorszak, egy aión s Te ismét megjelenysz, újjászületve, tökéletesbbülve, magasztosabban, mint ahogy eltűntél. Ezt a világekorszakot kívárni, persze, nehéz. Mert az ember vigasztalásra, örömré vágyik itt is, a „külső sötétségben”, ahol napjait dermesztő nyári hidegben, aranyérrel küzködve tölti. Ahol a madár jár ugyan, de okos ember alig.

Nagyon-nagyon sajnáljuk fiacskádat. Szegényke korán megtanulja, hogy az ugrásnál vigyázni kell. Ha felnőtt, megridegült, megszíjasodott emberek ugranak rosszul s beverik a fejüket, eltörik a csontjukat, csak mérsékelt sajnálkozást tudok érezni, ami rosszmájúságomra vall, de enyhíti ezt, hogy ennen magamat is a felnőtt, megridegült, megszíjasodott ugrók közé számítom. A gyermekeket, a kis állatokat, – csibéket, kacsákat, libákat, kutyákat, macskákat, borjakat, csikókat stb. – azonban annyira tudom sajnálni, mikor teljes jóhiszeműséggel, bizalommal, ártatlanul ugranak a világban s bajuk esik, hogy az már fáj. Csak az enyhíti sajnálkozásomat, hogy a derék kis emberke szerető szülők mellett hamarosan kiheveri a balesetet. És csak okosodik, erősödik tőle.

Az éjjel keveset aludtunk, percről-percre lestük a hőmérőt, figyeltük, támad-e valamelyes szél, remélhetjük-e, hogy kertünk szegény növényei elkerülik a kegyetlen fagyot. Hajnalban nőm három nagy tüzet gyújtott a szőlő mellett. Reggelve kelvén, reménységünk megnőtt: úgy látjuk, a fagy megkímélte szigetünket. De nem sok jót jósolhatok a lapályosabb vidékeknek. Hát még Lengyelország, Északoroszország, a skandináv országok! A derék finnek! Ott most még nappal is zordon időjárás uralkodik, mint a rádióból hallom. Nodehát most már hamarosan

legyőzzük a természetet, véglegesen és tökéletesen, füttyölünk még akár egy új jégkorszakra is, nem igaz?

Nagyon érdekes, de nem szokatlan vallási problémákat vetsz fel levedben. Nem akarlak hosszas értekezéssel úntatni, majd lassanként, lépésről-lépésre megoldod őket s látni fogod, milyen egyszerűek és csodálad, hogy most olyan komplikáltaknak érzed őket. Hogy a tudásod nőtt-e, azt éppen úgy értettem, ahogy Te. A belső tudásod s nem a külső adatok ismerete. Az a tudásod, hogy ha nem is az ösztöneidet, mint helytelenül mondod, hanem a képességeidet felszabadítsd, kibontakoztasd, a múlt, tűnékeny, változó életet összekapcsold a változhatatlan, időtlen léttel s megértsd az ember, az Isten, a világ és Tennen magad titkait. Erre a megértésre csak Tennmagad ismerete útján juthatsz el s éppen erre az ismeretre értettem, hogy fejlődött-e a tudásod. Örömmel látom, hogy jó helyen tapogatsz, bizonyosan igen gyorsan fogsz is haladni s külső-belső harmóniád egyre nő. A gyűlölet kiirtása éppen erre vall. Nagyobb örömet nem is szerezhetnél volna nekem, mint annak kimondásával, hogy hatalmas balaszttól szabadultál meg s most megnyílt Számodra a szabadabb szárnyalás útja. Így kell Palikám, így helyes, hadd öleljelek meg érte! Tennmagad legyőzésében nagyszerű munkát végeztél, éppen az első és legnehezebb feladatot oldottad meg, mert igen mélyen gyökerezik bennünk a gyűlölet s a legváltozatosabb formákban jelenik meg, sokszor még a szeretet formájában is, nem szólván az igazságról. Most már csak maradj is meg ebben az állapotban, mert ha sejtet is, hogy mekkora teher hullott le Rólad, valójában még nem tudod megmérni, csak később, évek során fogod ámulva tapasztalni.

Isten úgy, ahogy az egyházak vulgárisan hirdetik és tanítják, valóban nincs. Ha a kommunisták és mindenféle racionalisták ez ellen, vagy ezek ellen a primitív istenek ellen küzdenének, tökéletesen igazuk volna. Nemrégiben egy verset láttam valami újságban, címe *A vörös Isten* volt. Nevettem, mert ha nincs Isten, akkor vörös, kék, zöld, fehér, fekete isten sincs, ha pedig van, akkor miért vagyunk kommunisták? Valamelyik egyházi Istent most vörösre mázolni éppen olyan gyermekesség, mint azt tanítani, hogy az Isten bosszúálló, az Isten irgalmas, az Isten ennek, vagy annak a pártján áll, az Isten szakállas és öreg s így tovább. Ez mind antropomorf hülyeség. Valójában nem is Istenről, hanem istenek egész tömegéről van

szó, aszerint, hogy ki hirdeti. Bátran hajítsd őket a fenébe, nincs velük mit kezdenünk. Hogy miképpen kell értenünk és megértenünk az Isten igazi fogalmát, az nem fér bele egy ilyen kis levélbe, majd alkalmat találunk arra, hogy tüzetesen megvitassuk és megértsük.

Amit Jézus Krisztusról mondasz, az tipikus pozitívista vélemény. Körülbelül Renanével egyezik. Egy kissé megalkuvó, lagymatag, óvatos nézet ez: annyira emberi volt Jézus, annyira jó, bölcs, okos, tökéletes, hogy már isteninek mondható. De a dolog nem így áll ám. Jézus Krisztus valóban és csakugyan Isten, a szó szoros értelmében. Mikor azonban azt mondd, hogy Kr. úgy halhatatlan, ahogy az ember is az, igen nagy igazságot mondtál. Hogy Krisztus mennyiben Isten és ember *s az ember mennyiben Krisztus és Isten*, éppen azt tárgyalja az én *Judás*-om. Miután a másolat hiányait pótoltam, alkalmad lesz Neked is elolvasni s jól meggondolni. Ezért erről sem írok most bővebben. Egyébként itt is a kérdések egész raja kavarg, amiket egyenként sorra kell vennünk és megnyugtató módon megoldanunk. Mégpedig értelemmel és megértéssel. Az értelemnek meg kell birkóznia minden misztériummal, ez a kötelessége. De majd erről is beszélgetünk.

Ami a nemi erkölcs kérdését illeti: a kereszténység s minden vallás a „lehetetlenre” törekszik. Teszi ezt azért, mert tudja, hogy a vallás célja az Emberfölötti Ember, az Istenember megvalósítása. A tömegek, a fejletlen közönséges emberek számára a cél csak csekély részben valósítható meg, a vallás csak a „széles úton” tudja őket megtartani, de azzal a szándékkal, hogy erről a „széles útról” mennél többen lépjenek a „keskeny útra” a meredekre. Ilyenek mindig csak kevesen vannak, mint Jézus mondja „sokan vannak az elhívottak, de kevesen a választottak”. Mindenkinek teljes erejéből arra kell törekednie, hogy legfelsőbb énjét, a szellemi Ént, az Istenembert, az Emberistent megközelítse. Az egyiknek csak így sikerül, a másiknak úgy s vannak, akinek sehogysem. Mármost ne a biológiát, hanem a pszichológiát nézzük: ha az ember a nemi ösztöneit szublimálja, szellemivé teszi, irtózatos erőt nyer és merít. Ez a szublimálás lehet teljes és tökéletes, mint némely szenteknél, pld. Assisi Ferencnél, aki korántsem volt vén, impotens, kiábrándult fickó, hanem csupa erő, harmónia, frissesség és üdeség. Számtalan más példát is mondhatnánk. Vannak, akiknek Pál apostol joggal ajánlja a házaseletet, mert „jobb élni, semmint égni”. Nem

a nemi élet megtagadásáról van szó, hanem szublimálásáról. Ez nagy különbség s hülye az a pap, aki a nemi életet, mint „bünt” ostromozza. Persze, „sokan vannak, akik megherélik magukat az Isten Országáért”, mondja Jézus, de ezt a megherélést nem helyesli, sőt lenézi. Szt. István házassá-
ber volt s mégis szent, igazi szent. Olyan szent nő is volt, aki bordélyház-
ban élt. Mindig, mindenütt, mindenféle módon lehet szent az emberből.
Ágoston *Vallomásai*-t olvasván – tőlem is megkaphattad volna –, látod,
hogy ő maga is teljeserejű férfiú volt. Origenest pedig, a nagy egyházatyát
elítélték amiatt, hogy kiheréltette magát. Miről van hát szó igazában? Ar-
ról, hogy minden erődet, képességedet, ösztönödet harmonikusan, rend-
szeresen és *szervesen* fejleszd és szellemiesítsd. Arról, hogy egész valódat,
tehát emberségedet és istenségedet az Istenember megvalósítására kon-
centráld. Annyira, amennyire csak tudod. Pál apostol önmagáról szólva
megjegyzí erről: „A szellem kész, de a test gyöngé.” Ez bájos, megható,
alázatos beismerése a törekvéssel arányban nem álló erők gyengeségének.
Igen, szeress, szeress testileg is, ösztöneid szerint is, de igazán, szívből és
egész lélekből, *szellemileg szeress*, szublimáld a szerelmi életedet, töltsd
meg az Istenember fényével, tisztaságával, emeld föl s emelkedj föl ma-
gad is. Persze, a tökéletes Istenember, aki megjárta a keskeny utat s a
meredek csúcsra érkezett, már olyan tökéletesen szublimálódott, hogy
semmiféle szerelmi érzés, vágy elégedetlenség nem kínozza s nem érdek-
li. Mindent tud, mindent ismer, mindent megért, de semmit sem kíván.
Nem is kívánhat, hiszen mindenestül föloldódott a kozmikus méretű is-
teni Szellemben. Ez azonban már az Istenember földi alakban való meg-
valósulása, a Krisztus, a Buddha, vagy nevezd, ahogy akard. A végső cél,
amelytől nemcsak az emberi faj zöme áll igen-igen távol, de még a nagy
szentek egész sora is.

Most pedig ne tekintsz fantasztának, vagy pláne hülyének ezek után
a röpke szavak után, hanem gondold meg, hogy az Istenember eszmény-
képe az emberi faj minden részében, minden időkbén megvolt, meg van
és meg lesz, a négereknél csakúgy, mint az indiánoknál, a japániaknál, a
magyaroknál, az eszkimóknál, a katolikusoknál, a mohamedánoknál,
a sintoistáknál, a zsidóknál, a kommunistáknál stb., mert ez az istenem-
beri kép és cél a kultúra hajtóereje, tartalma s a legnagyobb, legmegtör-
hetetlenebb valóság. Olyan erő, mint az elektromosság, mindenütt ott

van, tagadd le, vagy nevezd, ahogyan tetszik. De erről is beszélgetünk, ha akarod.

Most minden jót, kisfiadnak gyógyulást, Dittának erőt, pihenést. Számolj be pécsi kalandjaidról s minden egyébről, ha ráérsz. Várkonyi jún. 3.-tól 20.-áig lesz szabadságon Kenesén.

Dittát a nők csókoltatják. Én kézcsókomat küldöm, Téged szeretettel öllelek.

János b.

68.

Palikám, igen szép és jó cseresnye áll rendelkezésekre olyan mennyiségben, amilyenben akarod. Megérné a fáradságot, hogy egy jókora kosárral lejőjj érte. Ha volna kosarunk, vagyládánk, örömmel küldenénk, de éféle holmijainkat megrágtá az idő. Remélem, intézkedsz hamarosan. Ez arra is alkalom, hogy halljak Rólad. Csak nincs baj? Nálunk nincs. Várkonyiék elpályáztak, most már a Te szabadságodon a sor. Pécsre akarnak szállítani, de nincs már kedvem hozzá. Ugyancsak Jankovichra és Szemesre is, de ha gyakrabban találkozhatnánk, erről is inkább lemondanék. Közöld terveidet s állapotodat. Nem dolgozom, csak olvasok. Igen érdekes megtárgyalandóim volnának Veled. Ha jönnél, ne feledd a fényképezőgépet. Minden jót Mindnyájatoknak! Szeretettel öllelek s kérlek, tedd Magadévá a várakozó cseresnyét. Dittának csókolom a kezét, nőm s Jucka csókoltatják.

Akarattyá, 952. jún. 21.

János b.

69.

Akarattyá, 952, júl. 8.

Kedves Palikám!

Miután vasárnap nem jöttél át, én pedig talán holnap, vagy holnapután elutazom Jankovichtelepre, most megteszem utolsó intézkedéseimet, végrendelkezem, mint utazás előtt illik.

Ritka és rövid találkozásaink arra készítetnek, mint vehetted észre, hogy sebtében, zsúfoltan közöljem Veled fontos mondanivalóimat, szinte

gyömöszöljem Beléd, gyakran indulattal pótolva a csendes, meggyőző érveket s az elmélkedés mélységét. Mindaddig nem is lesz ez másként, amíg alkalmat nem adsz a hosszas, csendes, vidám beszélgetésre, az ejtőzésre. Remélem, szabadságod idején sor kerülend éfele beszélgetésre is. Bár ezt a szabadságot eredetileg kéthetesnek mondtad, majd hamarosan tíz napra csökkent s azt hiszem, végül jó, ha egy hét lesz belőle. Az olyannyira szükséges magányból mindig kiragad a világ. És Te nem tudsz ellenállni.

Régi tervem, mondtam is már többször, hogy káptalani magányod idején gondosan elolvasd az én *Judás*-omat, amelynek ismeretére nemcsak Neked van szükséged, hanem nekem is, mármint arra, hogy az ítéletedet halljam. Ennek módját szerettem volna Veled vasárnap megbeszélni. Továbbá van egy másik kéziratom is, amit régóta szeretnék elolvastatni Veled, elsősorban szórakoztatás céljából. Oda akartam adni Mehlis kitűnő, fontos könyvét is, mert véleményem szerint erre olyan nagy szükség van, mint a kenyérre. Vasárnap itt volt a könyv gazdája, Nagy István barátom s nemcsak engedélyét nyertem el a könyv odaadására, hanem még nagy örömmel sürgetett is, hogy adjam mennél előbb s tetszés szerinti időre. Ha átjössz vala, igen kellemes, érdekes beszélgetésben vehetnél volna részt, nem olyanban, amilyennel doktor Szalánczi traktált bennünket.

A mulasztások sajnálatosak. Pótolni kell őket. Ha elutaznék, kb. 16., 17.-én kerülnék vissza ismét provizórikus otthonomba, átmeneti azilumomba. Te pedig annál korábban Káptalanba. Csak abban reménykedem, hogy nem sikerül autót szerezni számomra s így itthon maradok. De ha reményem megcsalna írok Neked egy lapot Pestre s értesítelek időm beosztásáról. A fejembe vettem, hogy végre gyakran és hosszasan leszek Veled együtt, hiszen annyi megbeszélni valónk volna! És oda akarom adni Mehlis, meg az én szerény művecskéimet is. Föltéve, ha mindezt helyesled.

Végezetül ismét a lelkedre akarom kötni a festést. Itt az ideje, hogy ne törődj semmi mással, sem kerítéssel, sem szőlőoltással, sem hivatali intrikákkal, sem a Földgömb állapotával. Mert mit használ az Neked, ha az egész világot elnyered is, de a lelked kárát vallja? Olyan embert akarok látni Benned, aki az önismeret lépcsőfokain egyre mélyebben lépked, a művészetén pedig egyre magasabban, Akiben nincs nyugtalanság, kételkedés, Aki felülről nézi a világ dolgait s önnön magát is, röviden: a saját nagyszerű értékeinek kifejlesztésén munkálkodik s ebben nem

akadályozhatja meg senki és semmi. Most azon a ponton állasz, amikor könnyedén lerázhatsz Magadról minden sallangot, elfogultságot, hiúságot, tetszetős illúziót, polgári hazugságot s gondosan megtartva mindent, ami életetek biztosításához okvetlenül szükséges, elmerülj igazi elemedbe. Jól kell használnod ezt a nyarat, Káptalant, a tájat, a csendet, a magányt. Íme végrendeletem: ezt kötöm a lelkedre. Műveket szeretnék látni, vagy legalább művet, az sem lesz baj, ha nem tökéletes.

Abban a reményben, hogy hamarosan találkozhatunk s alkalmam lesz odaadni a könyveket is, – Neked pedig elolvasni –, szeretettel öllelek, Dittának pedig őszinte barátsággal csókolom a kezét.

János b.

70.

Palikám, tegnap csakugyan táviratot kaptam, hogy legyek készen, jön értem az autó, – de én máris táviratoztam, hogy nem mehetek. Jucka ugyanis harmadik napja lázas, nem hagyhatom itt a házat, nyugtalan lennék. Ígyhát jöhetsz bármikor, amikor akarsz, vagy tudsz. Csak erről akartalak értesíteni. Remélem, nemsokára beállítasz és nem zavar senki, semmi. Talán Jucka is tud megint meggykrémet készíteni. Nagy baj nálunk a betegség!

Dittának kézcsók, Neked baráti ölelés.

952, júl. 9.

János b.

71.

Akarattya, 952, aug. 8.

Kedves Palikám!

Leveledet megkaptam. Ugyancsak megkaptuk a vaját is, mert a padon üldögélő és Reád várdogáló nőmet figyelmeztette valaki, hogy egy krétainak látszó ifjú marathoni festő valami csomagot hagyott a számára az irodában. Köszönjük s köszönjük azt is, amit holnap fogsz leadni a vonatról. Így most gyakran eszünk vaját. Kérlek, számold el pontosan, hogy adósok ne legyünk.

A regényrészlet elolvasásáért, persze, igen-igen haragszom. Még pedig, mert olyan kiszakított, szürke, színtelen részt olvastál, ami regényem mélységes mélypontja, mindössze egy kis vázlatot nyújthat a városkapu életéből. De örülök is az elolvasásának, így már remélhetem, hogy kíváncsiságod fölébred s mihelyt alkalom adódik, az egészet elolvasod. A kézirat még nincs itthon, sőt Jucka sem, de majd megkerül. Ha már ír valamit az ember, elsősorban azt szeretné, ha jóbarátai elolvassák, közülük is a fiatalok, akik nem olvashattak, gondolkodhattak még annyit, mint a magamfajta öregember s akiket ettől életük hajszoltsága meg is foszt. A tapasztalatátadás, ugyebár, kötelesség. Én abban az irígylendő helyzetben vagyok, hogy tetszés szerint süttethetem a hasamat a Nappal, közben pedig olyasmin gondolkozhatom, aminek nincs semmi „haszna”. De haszontalan életemből illő, ha mások annyi hasznót húznak, amennyit csak lehet. Ragaszkodj tehát ahhoz, hogy igénytelen, de nagyszerű művet elolvasd és hasznót húzz belőle. Nekem pedig mond meg majd a véleményedet s ha gondolkodásom netán ferdének mutatkozik, igazgasd helyre.

A reménytelen szárazság és hőség már-már fölforralja agyunkat. Az enyém tegnap délben forráspontig jutott. Feleségem azonban nálam sokkal-sokkal nehezebben viseli el, mert a szíve nem egészséges és ezenfelül mászkálnia, dolgoznia is kell. Szegény asszony nagyon szenved. Mindenféle hurútokat is szerzett, nagyon elgyöngült, megsoványodott, krumplipempőn meg főtt almán kívül egyebet nem eszik, legfőljebb egy kis vajaszsemlét és teát iszik. Hát nehéz az ilyen embernek az élet. Finnországban a reumája miatt nem tudna élni, idehaza a szíve miatt. Mind ezt latolgatva, végérvényesen Nairobi mellett döntöttem. Csak ott meg a nyelvvel lesz baj. Kénytelen leszek jóelőre megtanulni az asanti nyelvet. Nincs Nálad kéznél egy asanti nyelvtan? Kérlek, legközelebb hozd Magaddal. Bár jó lesz, ha Te is tanulgatód.

Kíváncsi vagyok, mit tudsz az eléggé gyenge filmből kierőszakolni. Ervin nagyon panaszos, fájdalmas levelet írt, nagyon szeretném fölvidítani az akarattjai képekkel. Úgy vágyódik ide, hogy siralom látni.

Újság semmi. A jótékony csendet csak a tyúkok kodácsolása töri meg, vagy teszi még nagyobbá. Éjszaka meg távoli száraz dörgés. Ilyenkor Nairobi képelem magam s hallgatom az oroszlánok elhaló üvöltését. Mindent összefoglalva, jól érzem magam, csupán egy olyan jó beszélgető társ

hiányzik, mint Te. No, de majd Nairobiban! Feleségemet bátorítom, hogy a kigyóknak csak mintegy öt-hat százaléka mérges, de mondja, éppen ez az öt-hat százalék a fejük s mit segít rajta, ha a többi részük nem mérges? Már csak ezt a félelmét kell legyőznünk s mehetünk. Remélem, Ditta sokkal bátrabb. Hej, Palikám, ott lesz csak szép és jó! Másik fiatal barátom Kocsis Lajos, az építész, szintén jön. Megbeszéltük. Ő nagy vadász és természetrajongó. Majd összeismertetlek Benneteket. Tapasztalni fogod, milyen kitűnő, kedves, tisztaszívű ember és jó barát.

Ez a néhány hülye sor csupán annak a jele kíván lenni, hogy szeretettel gondolkodok Rád, köszönöm szívességeidet s mindig úgy várlak, mintha hazajönnél. Nem lehetetlen, hogy adoptállak, babiloni szokás szerint. Mindnyájatoknak minden jót! Dittát csókoltatja feleségem, én pedig őszinte barátsággal kézcsókomat küldöm. Szeressétek egymást okosan, türelmesen, vidáman. Téged öllelek.

János b.

72.

Bp. 52. szept. 23.

Kedves János Bátyám,

ünnepélyes hangulatban látok a levélíráshoz! Ma van házasságunk nyolcadik évfordulója. 8 évet letöltöttem, s azt mondom, ha visszanézek, így van jól, másként talán még így sem lett volna, az asszonnyal pedig lassanként mintha egyre jobban megértenénk egymást – persze apránként megokosodunk.

Felőled csak csend s hallgatás áramlik; bizonyára neheztelsz valamiért, valami hülyeséggel elvettem kedvedet a nékem való híradástól. Bízom benne, hogy csak a kerttel járó őszi munkálatok akadályoznak ilyen felesleges tevékenységben, amilyen a levélírás.

Vasárnap festettem egy biztató csendéletet olajjal. 40x50 cm-es, tűzpiros és sárga cíneák egy köcsögben (máznélküli), az íróasztalon, szekrény a háttér. Utóbbi sötétbarnába hajló drappos lila, a virágok végén finom zöld fröccsökkel tarkázva – ezek a levelek, miegymás, rajt van az asztallapján még szemüvegem is, egy ív levélpapírra téve, melyre már vas. terveztem levelet írni Néked. Buzog bennem a festőiség, mindent meg tudok festeni

magam körül, ami körül vesz, s át is teszem életem, tevékenységemnek a súlypontját a festésre. Mit tehet mást egy festő, mint festhet? Nincs más, ezzel állunk, vagy bukunk, ez kivéd, vagy sem, sokáig nem lehet „józan megfontolásokra hallgatva” pénzkereséssel törődni kizárólag, anélkül, hogy bensőleg szét ne roncsolódnék az ember.

Lacinál vas. este végignéztam nyári termését, a 3 balatoni híján. Egyik, másik képen riasztó visszafejlődés, vagy mi (még ilyen rutinos öreg pik-tort is fenyeget az elaprózás, aprólékos helyi kidolgozás réme, a nagy ösz-szevonások törvényének elhanyagolása), azután aktok szabadban, Zsuzsi után festve bátor erős hang, egészen nagyszerűen feldobva, egy fekvő akt nyitott ablak alatt olvas, hátul a budai hegyvidék – gyönyörű tiszta költészet! végül egy enteriőr sötétlilás szürke falak között, meleg barna, gyönyörűen rajzolt bútorok, a rajz a kompozíciót érdekes módon egy nagy S-sel derékon metszi (vagy még jobban összeabroncsolja?), jobbra Mancsi egy zöld támlás fotőjben, ősz hajával csak úgy fénylik. Ez utóbbi azonnal falra akasztandó lenne, bármelyik képtárnak legerősebb képei közé, a többi közül is kettő-három. Lacinak nem hízelegtem, megmondtam nyíltan, mit tartok rossznak, végre is barátom, s úgy láttam, helyesnek tartotta véleményemet. Túlnyomó részt, persze, örömrivalgással telt el az idő ennyi jó kép láttára. Közben lejött a lófejű bús költő, s pár példátlanul buta megjegyzés után (a képekre vonatkozóan) sablonos tetszésnyilvánítással távozott – szegény költő, nagy baj lehet nála odabent!

A fizikai-filozófia utolsó lapjainál tartok, pár nap múlva Lacinak adom át. Érdemes volt átrágni magamat rajta, bár nagy részében úgy voltam a könyvvel, mintha papagáj-nyelven szólott volna – de mégis súlyos konzekvenciákat lehetett levonnom a nem mindig értett, de mégis átértzett új (örök-új meredek) igazságokból.

Egy hónapja állandóan úton voltam, s leszek is még vagy 2-3 hétig. Új kísérletet kellett beállítanom Tokajban egy filoxéra-gyilkoló szerrel, kétszer is fent jártam. A hely gyönyörű, tömény múltidő: lekopárosodott hegyoldalon, ahol csak a hajdani támfalak, forgatás-szélek jelzik fent magasan a szőlők helyét, s a legjobb déli fekvésekben is számtalan iszonyú kőbányát vágtak a szent hegybe, örökre feldúlva a hegyoldalt, ahol még 50-100 éve a világ legelső bora termett. Ez elmúlt, más jön, nyávgolni, szentimentális érzelmekkel nyögni nem érdemes. Én ugyan fejben kidolgoztam egy csomó

kötélpálya tervét, mellyel a lemosott, lecsúszott talajt majd visszaszállítjuk a vasbeton támfalakkal nagyszerűen összenőtt hegyoldalba, erre azonban még várnunk kell a második-harmadik új 5 éves tervig.

Bátyám lent volt vas. anyámnál, sokkal jobban van, vérnyomása leszállt, s derűs és kiegyensúlyozott. A kakaska, melyet múltkor tőle kaptam, elkerülte nőm állatszeretete révén a kэшalált, s most házi madárként él közöttünk. Az éjszakát a konyha-hokkedli alatt tölti, úgy ismeri már a helyét, mint egy kutya, nappal pedig fényárban, napsütésben úszó teraszunkon lakik egy terjedelmes ketrecben. Úgy kotyog-kárál, ha kézbe vesszük, hogy a gyerekek félóraszám elmulatnak vele. Hárembe fog jutni, anyósom hat tyúkjá epedve várja, odavisszük vasárnap.

Az öreg Petrovics Elek: *Élet-művészet* c. könyvét – tanulmány és cikkgyűjtemény – olvastam a napokban, nagyszerű stílusban s felemelő módon ír Székely Bertalanról, Ferenczről, Ripplről és sok más személyről és tárgyról. Remélem, 1-2 héten belül felkereshetlek – ha megengeded – épp ezért, ha terhedre lenne, ne is írj Krétáról szalajtott barátodnak. Addig is sok szeretettel öllelek, a ház Hölgyeinek kezeit csókolva

Pali

73.

Akarattya, 952, szept. 24.

Kedves Palikám,

leveledet megkaptam. Bájos marha vagy Te, ha azt hiszed, hogy bármi is neheztelhetek Rád. Erre semmi okom, nem volt s nem lesz. Jól emlékszem, mikor elköszöntél, még atyai csókot is leheltem az orcádra, mert valóban, olyasféleképpen érzek Te irántad, mint Jankó fiam iránt. Öreg szívemben régen helyet foglaltál s Veled együtt az egész családod, gyermekeid unoka-féléim, csakhát a dolgaikba nem szólhatok bele úgy, mint az unokáiméba, viszont éppen úgy alig látom őket, mint emezeket. hagyd hát abba gyanakvásaidat s a nagyságolásnak ezt a módját, semmi szükség rá, vérbeli kapcsolat korántsem szükséges a szellemi rokonsághoz, az igazihoz.

Örvendetes dolgokat írsz leveledben, de méginkább örvendetes, ahogyan látod a dolgokat. Házassági évfordulótokon meleg szeretettel üdvözöllek mindnyájunk nevében, adja Isten, hogy a nyolcashoz még egy

nullát is írhattatok teljes békességben, nyugalomban annakidején. Szerettem volna ez alkalomnál asztalodnál ülni, olajos halacska enni és sört inni a nagy nap tiszteletére. De majd legközelebb. Okosan mondd, hogy apránként megokosodtatok, azaz a barátság egyre erősebb lesz Köztetek. Ez legyen is csak így, mert a barátság erősíti a szerelmet, noha a szerelem igen nagy ellensége a barátságnak. A kettőt összeforrasztani a legnagyobb, legszebb feladat s igen nagy ritkaság, ha sikerül. Sikerüljön Nálatok, azt hiszem, ennél jobbat nem kívánhatnék.

Gratulálok tovább a részletesen leírt csendélethez. Szinte látom, de, persze, valósággal is szeretném látni. Csak tovább ezen az úton. Mindig fess, éjjel-nappal fess, akkor is, ha olvasol, vagy zenét hallgatsz. Úgy járjon az elmédben az ecset, ahogy az enyémben folyton fogalmazódnak a mondatok, hulldogálnak a jelzők, a hasonlatok s ahogy én bontogatom a szavak rejtelseit minden pillanatban. Csakugyan, ezzel állunk, vagy bukkunk, mint mondd. S itt igazán nem számít, hogy vannak-e külső eredmények, pláne sikerek s hasonlók. A sikernek belül kell megjelennie. Úgy kell tudnod, értened a festést, a rajzot, a színek hangjait, hamóniáit, diszharmóniáit, mint az anyanyelvedet, mert ez a Te anyanyelved. A Magad módján, eszközeivel ugyanoda kell jutnod, ahová nekem kell a magam módján, a magam eszközeivel. Ne törődj semmi mással. Nagy igazság, hogy nem szolgálhat az ember Istennek és a Mammonnak s vajjon nem az-e a dolgunk, hogy Istennek szolgáljunk?

Annak is örvendek, hogy a Jeans-könyvnek a végére jutottál s használható konzekvenciákat vontál le belőle. Viszont hallgatsz a Mehlis-könyvről. Hidd el, Neked, mint pozitivista neveltségű ifúnak, aki féllábbal a XIX. században állasz, igen szükséges ez a másféle világszemléleti mód. Nem szabad egyoldalúnak lenni, dialektikusan kell látni, gondolkodni s ezenfelül az egyszerű alapokra, amiket a Mehlis-könyv rak le Benned, nagy épületet kell emelned, tudásodat rá kell raknod, vagy mondjuk pontosabban: a Benned lévő, tudat alá került tudást vissza kell szerezned, világossá kell tenned. Csak olvasgasd hát apránként, lassan, ahogy jólesik, ne ess áldozatul sem az unalomnak, sem a fásultságnak, sem a kevélységnek. K. Lacinak éppen ilyen egészséges lesz a Jeans-könyv, ráfér egy kis rendszeresség, egy kis egzakt tudomány, mondjuk: egy kis pozitivizmus. Ettől az ő misztikus művészete csak határozottabb lesz.

Nagyon jól leírtad nyári képeit, de sajnálom, hogy a balatoniakat nem mutatta meg. Szabó Lőrinc volt nálam hétfőn, kérdeztem, látta-e már őket, – hát ő sem látta, pedig régóta unszalom levélben, hogy nézze meg. Ellenben azokról egy kukkot sem szólt, amiket látott. Lőrinc vak és süket, sem szeme nincs, sem füle. (Ez egyébként így szokott lenni.) Képtelen megítélni egy képet, egy szobrot, egy épületet, tőle nem hallasz véleményt Raffaelról, Van Goghról stb. De ugyanígy áll a zenével is. Az egy Wagnert szereti, azt is azért, mert látványos és gyakran demagóg. Mozart, Bach (akit még Veres Péter is dicsért ittlétekor), Beethoven stb. az ő számára nem léteznek. Jól tetted, hogy Lacinak megmondtad a véleményedet. Neki meg lehet mondani. A képmutatás, az elhallgatás méltatlan a barátsághoz s meg is rontja előbb-utóbb. Az aprólékosság, a részletezés, a pepecselés mindig a fáradtság jele, akár egyéni esetről, egy művész egy-egy művéről van szó, akár kultúrkorszakok műveiről. A divináció pillanatában a művész egyszerre és egyben látja a művet, ha a divináció gyenge, tökéletlen, erőszakolt, azaz fáradt, akkor ezt aprólékossággal pótolja. Hazudni akarja magának a tökéletes divinációt.

És végezetül hadd örvendezzek a szép kis kakas életének is. Nagy szomorúságot éreztem iránta, mert láttam, milyen kedves, bizakodó állat s Te milyen gyengéden helyezted el a szatyorban. Nagyon szép vonás Bennetek az állatok szeretete, megértése. Tartsátok meg ezt a gyermekekben is. Igen nagy csoda az állat, igen nagy rejtelem s aki azt mondja, hogy a kacsát azért teremtette Isten, hogy megtömjük, megegyük, a disznót is a hurkájáért-sonkájáért, a lovat, hogy terhet húzhassunk, cipeltessünk vele, a kutyát, hogy őrizze házunkat, hajtsa-hozza a vadat s így tovább: földhözragadt barom. Igaz, kénytelenek vagyunk megenni az állatot, de ez nem a létük célja. De erről nem akarok sokat papolni, úgyis tudod.

Apropos: papolás. Híreket hallván Joó Sándor feleségének betegségéről, írtam a papnak s nagy szemrehányásokat tettem neki hosszú-hosszú hallgatásáért. Kértem tájékoztasson Molly állapotáról s általában az életükről. Szép, őszinte baráti levél volt, – válasz azonban nem érkezett rá. Valami különös, rejtett, sőt titkolt folyamatnak kell, vagy kellett a lelkében végbemennie, amiről nem szívesen beszél előttem, mert bizonyosan fél tőlem. Igaz, szoktam őt csipkedni egyházi konformizmusa és formalizmusa miatt, de ilyesmit mindegyik barátommal teszek, nem hiszem,

hogy megsértettem volna. Öregem, egy papnak a legnehezebb őszintének lennie. Egy régi lutheránus pap barátomat a nyáron meggyőztem a gyerekkeresztelés vallásellenes voltáról s a keresztség igazi értelméről, mire fölsóhajtott: „Tökéletesen igazad van, de ezután is csecsemőket fogok keresztelni.” Egy kitűnő jó barátomat, ref. papot meggyőztem arról, hogy a zsidók nem vándoroltak a pusztában, a Sinai félszigeten, a negyven évnek rejtett értelme van stb., mire ezt mondja: „Ez mind igaz, de hogyan prédikáljam én ezt a híveimnek” És még sok példát mondhatnék. Nagyon bántana, ha barátságunk Joó Sándorral évtizedek után zátonyra futott volna.

Tőlem valóban csend árad Feléd, mint mondod. Csend kívül, de nem belül. Mióta itt voltál, nagyon sokat tanultam, gondolkoztam s nagyon sok érdekes, sőt helytel-közzel fontos fölismerésre jutottam. Sikert most már fenéig belenyúlnom Egyiptomba, a zsidóságba, az ókori ember lelkébe, világába s még egyebüvé is mellékesen. Csodálatos dolgokat olvastam s agyam eléggé tevékeny. Életünk olyan, mint mindig. Megvolt a „szüret”, kevés, de jó mustunk lett. Csakhát, sajna, szőlő már nincs, pedig szőlő nélkül a nap haszontalannak mondható. Adtunk el szilvát, viszont a baromfiaknak nem tudtunk szerezni abrakot. Drága és nincs. A sok tyúkot meg kell ennünk, eladni lehetetlen. Nagy baj. Az ellenséges propaganda azt mondja, kevés kukorica termett az idén. Ezt persze, nem hiszem, de mit segít ez rajtunk?

Ma írt Várkonyi is végre: elseje után való vasárnap érkezik Kenesére s hozzám, egy hétre. Igen rossz állapotban van, írja, szüksége lesz injekcióimra. Jankó fiunk szombaton délután érkezik s hétfőn reggel utazik el. Alig várom, hogy egynémely dolgot részletesen megbeszéljek vele. No, meg régen nem is láttuk már. Jelezte jöttét Tompa Kálmán Sinkával, Féjával, októberre. A vasárnap rossz volt: reggel két férfiú jött váratlanul, az egyik derék ostoba ember, régi hívem, a másik szabályos világmegváltó, kiáltványokat olvashatatlan stílusban szerkesztő örült. Délután két ismeretlen öregasszony állított be, egyenesen hozzám jöttek Pestről, de útbaejtették Polgárdin Battyányi Gyula festőművészt is. Az egyik nőnek tizenkét év óta látomásai vannak, a másik magyarázza a látomásokat, mint elválhatatlan barátnő. Tehát megint egy örült s egy ostoba személy. A látomások érdekesek s értelmesek, de ők nem értik, persze. Azért jöttek, hogy megmagyarázzam. Hát megmagyaráztam. Este a derék öreg

tábornok jött nejével, – unalom. Annyira megviselt ez a nap, hogy fél éjszaka nem tudtam aludni a fáradtságtól. Hétfőn, mint mondtam, Szabó Lőr. Érdekes új vonásokat láttam meg benne. Türelmet, jóindulatot, megértést és sóvárgó vágyakozást az istenhit iránt. Őszinte volt, nem képmutatószkodott, inkább csendesesen föltárta élete legnagyobb vívódásait. Nagyon sajnáltam őt s nagyon közel éreztem magamhoz.

No, de Palikám, itt a vége, fuss el véle. Szeretném, ha beváltanád ígéretedet s hamarosan láthatnálak. Tán éppen akkor, amikor itt lesz Várkonyi, vagy kettesben jobb? Jucka, sajna, hétfőn elutazik új életet kezdeni. Nehéz lesz nélküle!

Mégegyszer, minden jót. Egészséget, békességet, vidámságot. A nők csókoltatják Dittát s add át neki az én kézcsókomat is. Öllelek, Palikám, nagy szeretettel.

János b.

74.

Kedves Palikám,

lezárván ezt az esztendőt s a még szebb jövőbe tekintvén, hadd kívánjak Nektek sok szerencsét, jó egészséget, békességet az új esztendőre. Végezzétek buzgón munkátokat, gyönyörködjetek gyermekeitekben, éljetekek békén, türelemmel. És remélem, ebben az évben már megfested azokat a képeket, amik készen vannak Benned. Öreg barátodnak légy ezután is hűséges, őszinte híve. Valahányszor erre jársz, nézz be hozzá.

Karácsonyunk szép volt Juckával hármasban. Csak sajnos, hamar vissza kellett utaznia. Jól vagyunk, viaskodunk a téllal, egy kis influenzáért, reumaért, légcsőhurutért nem megyünk a szomszédba. Olvasok, dolgozom, pótolom elmaradt levelezésemet. Olvass Te is. Ha K. Laci elolvasta Jeanst, kérlek, hozd majd vissza. Micunál még nem voltál, miért? Eredj, nézd meg a képeit. Újság nincs, csupán Borzi betegeskedik, nincs étvágya, megfeküdte a gyomrát a sok csont. Jókívánságait küldi ő is. Dittának, Anyádnak csókolom a kezét, téged öllelek s hiányollak.

Akarattya, 952, dec. 29.

János b.

Palikám,

az év első vasárnapját Veled óhajtottam tölteni. Süt a Nap, a levegő tavaszias, de várakozásomban csalódtam. A következő dolgok vártak elintézésre: 1.) bableves, bennefőtt csülökkel, bőrkéssel, csipetkével, tejfölösen, 2.) nagy halom székelygulyás csigolyákból, cafrangos csontokból, húskockákból, szintén tejfölösen, 3.) jókora rakás linzer-sütemény. Öblítésül egy flaskó bor s erősítőül egy-egy csésze kávé. Mindezek után alhattál volna egy jót, míg én beszámolok egy nagyszerű Dacqué-könyvről s két remek regényről. Utazás előtt egy csésze teát kaptál volna hideg hurkával. Félek, mire eljössz, az elsoroltakból semmit sem látsz. Jól vagyunk, újság, hála Istennek, semmi. Lapodat megkaptuk jókívánságaitokat tetézve viszonzozuk. És most már jöhet a tavasz, intézkedj, szívesen ennék már zöldborsót, meg cseresnyét. Ja igaz! Egy nagy befőttesüveg is fölbontásra várt, amelynek oldalán keresztbetett lábszárcsontok s koponya alatt LÜGKŐ fölírás olvasható, de meggy van benne. Kár, kár, hogy nem jöttél. Ölelés, kézcsók.

Akarattya, 953. jan. 4.

János b.

U.i. Nézd meg a Múcsarnokot, K. Laci bizonyosan nem ment el.

J. b.

Bp. 53. I. 11.

Kedves János Bátyám,

írtam egy két oldalas levelet szombaton, de eltéptem, annyira hülyének találtam. Oka: beteg vagyok, reuma vagy mi támadta meg a bal vállamat, s ez most tán az agyamat kezdte ki. Hétfőn jött rám a nyavalya, s azóta tömérdek orvosi vizsgálaton estem át. Valószínűnek tartom, hogy vén bűnös manduláimtól van az egész, amint az orvosok is mondják. Fürdőt s mandulaírtást rendeltek.

Cseléd permanensen betegeskedett karácsony óta. Mindenkin végig ment valami nyavalya, fiam most bárányhimlős, lassan kórházzá alakulunk. Ditta 2 napig igen beteg volt gyomorrontással vagy mivel,

kislányom ugyancsak teljes 1 hétig. Szegény anyám, sajnos, szintén átesett pár napja egy újabb [...]

Szóval – így mi. Laci jött el végre valahára ma du., számos sürgetésemre. Ő is beteg. Épp úgy járta a rendelőket, mint én, csak nem káromkodott olyan csúnyán, meg nem oly mérges az egész miatt, mint én. Neki sok a fehér s kevés a vörös véresejtje, vagy valami hasonló. Adtam egy portrét neki az újak közül. Tényleg kitűnő az, amelyik halványra lett másolva a múltkor (összefont karral). Egyébként Laci kedve jó (velem együtt), kapott Lőrinctől egy kucsmát, melyben olyan a feje, mintha a hold a földbe esnék, s alig látszana ki belőle.

Lapodat elolvastattam vele is. Áradozott, milyen remek levéllel válaszoltál (mégis márc.-nál korábban!). [?] Kirakatta összes olajaimat s régibb dolgaim közül kiemelt hármat. Egy spárgaszatyorban fakó okker falon lógó kukorica-csendéletet, izzó paradicsomokkal s a kukorica lógó zöldjével. Ezt én is jónak tartom. Meg egy zebegényi Duna parti tájat tehenekkel. Keretbe tétette s tényleg így az is érvényesül. A harmadik Ditta kis en face portréja, piros blúzban.

Ő festett de. egy akvarellt. Én legalább rendeztem e képeimet. Nincs igazán jó kedvem, rág a betegség, bár egyébként minden okom meglenne a jobb lelkiállapotra.

Meglátogattam viszont az öreg Bunkót. Most vasárnap voltam nála előszörre, ma este másodszor. Itt a hegyen egy kertésznél van láncon. Csont és bőr. Még a papírt is befalta. Igyekszem rendszeres ételgyűjtéssel könnyíteni a sorsán. Kértem a kertészt – derék embernek látom – tegyen alája több szénát, rongyot szegezzen az ajtajára, s engedje el esténként. Felelősséget érzek ezért az állatért s nyomorult sorsáért, jogosnak érezném, ha megbüntetne valami kutyaisten. Legjobb lenne, ha visszalophatnám, de hova tegyem, úgylis elég pokol az otthonom. Alkalmazottunk, amióta a derék svábleány férjhez ment, egy sem maradt meg. Első túl buta, másik túl kurva, a harmadik túl vén volt stb. Feleségem és anyám bár nincsenek rosszban, de olykor egyik, máskor másik oly hihetetlen marhaságokat követnek el egymással szemben, ami aztán többnapos békéltetési diplomácia-tevékenységem után simul el csak. Kezdem halálosan unni, hogy mindig én legyek a jó, az adakozó, a bohóc, aki a pofonokhoz mindig jó pofát vág. Minek? Emlékszel a kukoricára? Mit boldogan cipeltem, míg

végre a kis farm megindult? S mit szenvedtem utólag mindenért? Elsorolom, csak nevesd ki a krétait: 1.) Anyám betegségét 99%-ban a „csirkék okozta izgalom” idézte elő; oka? → (ez linómonogrammom) 2.) Az állatokat méz-mázas udvarlás után egy szomszéd istápolta egy ideig – onnan szakadó esőben, pokoli sötétben hoztam el azokat egy zsákban félórai hegymászás után. Pesten? Kész cirkusz, amit a teraszon a 7 tollas művelt – mit kellett hallgatnom? egek! Ki anyósomékhöz 6-ot (1 †) s eleséget, cipelés a vonathoz, meg ne lássa a kalauz stb. stb. Odakint? Anyós hason csúszik-mászik extra a „mi” csirkéink [...] után az ólban naponta. Persze s „saját” – az más! Eleség kevés (már 10 Ft 1 kg.) Folytathatnám még 10 oldalon s egy kis regény anyaga lenne. Tanulság? Ki csirkészik, azt megesszik a csirkék! Mit gondolsz, nem késő 38 éves vén dög létemre rájönnöm alapszabályokra? Egyetlen vigaszom, hogy Laci szerint kész a stílusom, sőt egy kis kollekcióm is. Évenként 20 kép, mondja Laci. Elég az? Ezret tudnék festeni, csak mikor mehetek már nyugdíjba? Jucka felénk sem néz. Igaz, dolgozik estig, s fáradt biztosan. Micuhoz hamarosan elmegyek.

Kézcsók, ölellek szerető

Páld

Nyerges Pál linómetszetei, 1942–1944

Azt hittem, hogy már befejeztem, pedig dehogy! Meg sem köszöntem a nyálcsorgató menüt, melyet lapodon csábos színekkel ecseteltél. Tényleg isteni lett volna, de merő félreértés és bocsánat érte, ha vártál, mert nem ígérhettem meneteletem akkorra.

A karácsony szépen telt el, az újév is. A gyerekek betegsége lehetővé tette, hogy idehaza maradjunk, bár volt emiatt egy kis sírás. A karácsonyi-újévi idők alatt kölcsön kaptam Németh László *Iszony*-át, s nagy tanulságot szereztem belőle. Nagy birodalom a frigiditás, változatos tartományai vannak, de mindnek sötét az ege, s fű sehol nem nő benne.

Végre olvasom a Kennsbert-könyvet, és a másikkal – a fizikával együtt – talán Jucka útján hamarosan visszajuttatom. Sok zagyvaságba elhintett gyöngyszemek. Az egyház rajtúlt féltékeny farral e régi-régi recepteken, melyek nagyon is kacsintanak a modern tudományokkal. Zárójelentést eszközölnénk.

Mi újság lenne még? Összevesztem telefonon (ez a legostobább talál-mánya századunknak). Bátyám rivalizál velem az anyámmal való gondoskodásban. Én többször figyelmeztettem őket anyánk gyenge egészsé-gére, amikor hozzájuk ment pár napos látogatásra. Meghült náluk stb. No, bátyám igen nagy ember, technikus, s tudod milyen okos egy technikus? Minden kifejezhető, szerintük, számban, lemérhető súlyban s mm-ben. Olyan ideges, mint egy beteg macska, hisztérikus, mint egy öregedő díva, s fennkölt neje szent anyósvédelmi buzgalmában ellenem ingerelte tetejé-ben. Mit sem sejtve hívtam fel. 3 percig szusszanás nélkül gyalázott, erre aztán elhagyott a béketűrés, és hideg gúnnnyal kiveséztem érdeme szerint. Most ő haragszik. Ha szegény anyánk nem szenvedné meg, pihenésnek fognám fel, hogy nem kell nejestül élveznem őket.

Nincsen ostobább s unalmasabb az ilyen családi perpatvaroknál. Bo-csáss meg, amiért idehoztam.

Most még hó lesz s jég 10 hétig. Aztán kivágatom a manduláimat, s jöhet a tavasz! Járásod javult-e? Sokszor öllelek, bárcsak láthatnának! P.

77.

Akarattya, 953, jan. 14.

Kedves Palikám, – azaz: Pálom!

Szívszakasztó leveledet megkaptam az ugyancsak szívszakasztó fényképekkel együtt. Hálásan köszönöm a képeket, az valóban igen jó, amelyik balra néz s összefonja a karját. Ezzel fogom hölgytisztelőimet szédíteni. Csodálatos vagyon rajta, nem győzőm bámulni.

*Kodolányi János
Nyerges Pál felvétele
Ez a kép jelent meg a
Boldog békeidők,
első, 1956-os kiadásában*

Hanem a leveled! Pali, Pali, már nem is napsugaras krétai vagy, hanem szegény tatár. Hát hogy lehet ennyire mellreszívni az élet parányi lappáiát? Ha itt volnál, megmosnám a fejedet. Így azonban csak módjával korhollak, nehogy eltántorodj tőlem s aztán ne lássalak évekig, amíg vezekelni nem megyek Hozzád.

Csakugyan, Palikám, az ember olykor-máskor megúnja, hogy jó legyen. De csak amíg rá nem ébred, hogy jónak lenni természetes állapot, rossznak lenni pedig szörnyű teher és betegség. Nem azért, mert Rousseau azt mondja, hogy az ember jónak születik, hanem mert boldog, ha jóvá válhat abban a szomorú helyzetében, amibe a Paradicsomból való kikergettetés óta került. Palikám, figyeld meg Magadon, milyen jól érzed Magad, ha senki és semmi nem akadályoz meg abban, hogy jó légy. Egy kínai mondás a legnagyobb boldogságok közé sorolja azt is, ha forró nyári napon kieresztesz egy darazsat a szobából. Nem mondok mást, csupán azt a tetteted, hogy meglátogattad Bunkót, megesett a szíved keserű sorsán s eledeelt gyűjtesz neki, továbbá a gazdája jóindulatát is igyekeztél felkelteni iránta. Jó, ez mond igaz, mondod, de nem méltányolják a jószágodat. Hát Palikám, ifjú barátom, majdnem fiam, hol van az megírva, hogy a jószágot méltányolni kell? Vagy

akár csak megérteni. Sehol sincs megírva, ellenben megint tény, hogy a jóság, a jóindulat előbb-utóbb felkelti másokban is a jóságot, a jóindulatot, mert, mondom, az ember természetes állapota a jóság és a jóindulat s ki ne kapna rajta, ha a természetes állapotba kerülhet? Még továbbá: ha az emberre nem sugárzódik vissza a jóság ott, ahol éppen kifejti, visszasugárzódik máshonnét. A látható és láthatatlan világ millió tükre veri vissza az ember cselekedeteit, sőt pusztá indulatait, szándékait, gondolatait is. Ugyancsak a kínai mondja: ha egy kavicsot dobsz a tóba, a világegyetem már nem az, mint ami a kavics bedobásakor volt. Ha egy jó tettet, jó érzést, jó gondolatot dobsz hát bele a világba, az egész univerzum megváltozása a következmény, még pedig jó megváltozása. Ez a jó visszahat másokra, visszahat Rád is.

Azt is sokallod, hogy Te vagy a bohóc, akit pofoznak s még nevetned is kell hozzá. Palikám, ismered az igen bölcs mondást: nem az a legény, aki üt, hanem, aki állja. Figyeld csak meg, a valamire való ember így szól, a mellére csapva: ide üss! Vagy azt mondja, kinyitva az ingét: ide löj! Viszont a gyenge ember fenyegetőzik: úgy seggberúglak, hogy az anyád sem szed össze. No lám, mindezt régóta tudjuk s meggondolván jól a dolgokat, csak így vélekedhetünk: pofozzatok, én csak nevetek, mert a pofon csak az epidermiszemig ér.

Pláne a szellemi életet élő ember, a művész! Palikám, meg fogod festeni mindazokat a képeket, amiket lelked mélyén már megfestettél, hiszen előbb ott kell megfesteni, ez világos. Ne aggódj magas életkorod miatt. Kemény Lacinak igaza van abban, hogy elég egy évben húsz képet festeni. Én pedig megtetézem: elég négyet-ötöt festeni, de az kép legyen. Nem az évek számítanak s nem a képek sokasága. Említett Mester, Kemény Laci, nemrégiben négy ívoldalt írt kézzel s ceruzával, ezen a töméntelen helyen Rólad akkora szeretettel, elismeréssel, kitűnő oldalaid akkora dicséretével foglalkozott, hogy még ebből a nagy levélből is kilógott mindenfelől. Én pedig, ha nem hinnék a saját szememnek s némi emberismeretemnek, Laci barátunk véleményére mérget vennék, mert neki aztán van szeme s nemcsak külső, hanem főképpen belső szeme. Ne nyugtalankodj hát. Ez, ami Benned van, ez a türelmetlenség, ez a mohó vágy igen egészséges jelenség, ne fájjon, inkább örülj neki. Mert mutatja, milyen készen áll Benned minden s mennyire kívánczol a kivetítésére.

A betegség azonban keserves dolog. Most éppen nálunk is van belőle. Feleségem már Szilveszter óta betegeskedett, lázzal is fölkel, mert a tyúkok... a szőlőt is be kellett takarni, meg a rózsatöveket, egy vén naplopó feliben hagyta, aztán eljött, ígérkezett, majd mégsem jött. Egy enyhe napon Tildi nénéd nekiesett a kapálásnak, jól megizzadt, északi szél fújt, ezután az erős szélben, hóban a postára kutyaolt, másnap havat lapátolt s íme, most fekszik már péntek óta. Átalakultam orvossá, patikussá és ápolóvá, de még szakácsá is. Hidegvizes pakolások, hárstea, bodzatea. Ilyen meg olyan porok. Igen felszökött a láz s tetejébe szegény asszony szíve is rossz. Végül telefonáltattam a kajári orvosért. Igen jó diagnoszta, de gyógyszerert nem ír. Ez a szokása. Miután megállapította, hogy sem tüdőgyulladás, sem homloküreg- s egyéb efféle gyulladása nincs, megnyugodtam s folytattam a gyógykezelést szilárdan. Főztem és főzök. Kiviszek, behozok. Tüzelek. Az első két nap majdnem összerogytam a fáradtságtól s a lábam kínjai olyannyira elviselhetetlenek voltak, hogy már-már leültem a padlóra. A könnyem is csorgott. Éjjel nem lehetett aludni. No, de nincs baj, a szomszédasszony átjön kisöppörni, mosogatni, karatyolni, fogadtam egy vén prófétát, hetvenhárom esztendő, baromfit ellátni, kiereszteni, bezárni, vizet hozni, fát vágni és minden rendben van. Fáraozásomat siker koronázta, már alig van láz, a kedély is sokkal jobb, kezd az étvágymegjönni. A vén próféta, aki barna kucsmát, ezer foltból vart gubát, hatalmas csizmát s fél szemet visel, szépen segít mindenben, de ezután sem teszem ki a szűrét, mert a feleségemnek szíverősítő kúrát kell majd tartania, nem pálinkával, hanem valami injekciókkal s erősen kímlenie kell magát. De lám, nincs a földnek olyan pontja, ahol elhagyatott volna az ember. Ma szépen süt a Nap, a levegő tiszta, jó meleg van a szobában s ebéd után veregetem az írógépet, hogy Téged is megvigasztaljalak. Hát vigasztalódj, Pali.

Borzi is diétás kosztot él szombat óta. Egy beteg tyúkot le kellett vágni, abból főzök neki naponta gyenge tyúklevest, de a húst csontostul kapja. Hála Istennek, jól tesz neki, futkos, mint egy bolond, kétmétereseket ugrik s kapkodja a nadrágomat, – meg másét is. A macskák is jóllaktak egy kis nyers tyúkhússal.

Nehezményezed Jucka elmaradását. Dolgozik, bizony munka után kell még elintéznie a szükséges dolgait. Szilveszterkor Ignác Rózsánál

volt Jankovichtelepen, ott volt Sinka István meg Nagy István is, a férfiak berúgtak s majdnem megölték egymást, megint Kodályon vesztek össze. Sinka azonban, mint hallom, falhoz mázolta előbb Lajost, a házigazdát, aztán Nagy Pistát, aki állatian le tudja inni magát s helyreállt a békesség. Juckát ismét figyelmeztettem, vigye el Hozzátok többször említett fércművet, ami a nők boszorkányi vonásait taglalja, remélem, végre alkalmas lesz és elviszi. Lakása megváltozott, az öreg Thury Levente családjánál lakik Némethölgyi 27. sz. alatt. Szombathoz egy hétre várjuk haza, jön vele Ignác Rózsa is, mert már fuldoklik vágytól, hogy engem láthasson. Küldtem neki a Fantomas-képből, hatása ijesztő volt. Azt mondja: „Ilyennek látja magát a fényképész” s megvan Rólad a véleménye. Majd kicserélem a széppel. Jucka jól van, nem panaszkodik, inkább dicsekszik, rajzai kifogástalanok, munkahelyét szereti, a fizetéssel, kosztal meg van elégedve.

Jankó fiamék csoportképet küldtek a négy unokáról, majd megmutatom, hogy kedvet kapj még két gyerekre.

Persze, azon a vasárnapon nem vártalak komolyan, de mert írtad, hogy hamarosan jössz, reméltem, reméltem, mindig reménylek. Sajnos, nem jöttél. Most a közlekedés rossz s az út drága. Nem tudom, mikor nyílik alkalmad az utazásra.

Németh Laci említett regényéről megvan a jól megfontolt véleményem. Kétszer olvastam el, aztán jól megrágtam. De nem akarok elébevágni a Te nyilván igen mulatságos, érdekes véleményednek. Én befejeztem Mika Valtari valóban hatalmas, szép, költői, csúfondáros, tragikomikus egyiptomi tárgyú regényét, nagy élmény volt, felejthetetlen. Most pedig Dacqué nagyszerű, mélyenjáró s minden ízében korszerű, tudományos művét olvasom betűnként ízlelve s jól megemészte, címe: *Das verlorene Paradies*. El kéne olvasnod! Szükségesebb, mint a kenyér! Pali, Te régebben folyton olvastál, néhány jó könyvet éppen én jutattam el Hozzád, de mostanában távol tartod Magad a frissen csergedező forrásoktól. Akármi történik, olvasnod kell. Legalább este egy órát. Már ez is sokra megy. Ha tudnám, hogy nem tartod Magadnál túlságosan sokáig, odaadnám ezt a Dacquét, mondom, nélküle egy napig sem lehet élni. Majd beszélünk róla.

Ha gyorsan kitavaszodnék s megszűnne a fűtés, biz' Isten, nekivágnék a Mózes-nek. Már csak azért is, hogy Téged lelkes munkára serkentselek. Mert, Palikám, mint tudjuk, ezzel állunk, vagy bukunk. Minden barátom

erősen dolgozik, kivéve Várkonyit, mert ő levelet sem ír, hanem hamvába halva gunnyaszt s védekezik a világ rontásai és ártásai ellen. Úgy összevesztem vele, mint még soha egy barátommal sem, de hát hiába. Kinyökött két levelet s vége.

Most pedig föl a fejfel! Készülj a festésre, kösd fel a gatyát. Továbbá: légy jó mindhalálig, mint Móricz Zsiga mondta s neved a pofonokon. Olvass. Játssz a gyerekekkel, ha van egy kis ráérő idő. Hozd rendbe lelki harmóniádat, mert hidd el, ettől betegszik meg az ember, t. i. a harmónia hiányától. Lám, feleségem szívbánatmainak milyen láncolatos oka van: bokasüllyedés, ennek oka a gyermekkori rossz cipők, azoknak oka az apja s az anyja gyűlölködése. No, szervusz. Remélem, nemsokára látlak s megint krétai leszel, nem tatár. Dittának add át kézcsókomat, Anyádnak szintén. Nyugalom, nyugalom s ha már bölcsesség nincs, legyen okosság. Ne aggódjatok semmiért. Szeretettel ölel öreg barátod:

János b.

U.i. Voltál a Múcsarnokban? Azt mondják, szenzációs. Csupa szintiszta művészet, korszerűség, meglepetés. K. Lacival menj el, aztán írd meg, mit láttatok. Micut látogasd meg!

J.

78.

Akarattya, 953, febr. 24.

Kedves Ditta!

Igen szépen köszönöm levelét, nagy örömet szerzett vele. Nemcsak a szíves, meleg baráti hang örvendeztetett meg, hiszen az nem meglepő Magától, hanem a levélben foglalt két kincs is. Az egyik kincs a Szeretetvendégségről küldött beszámolója, a másik írásban is kifejezett reménysége azíránt, hogy meg fogom látogatni Magukat.

Ami a beszámolót illeti: Joó Sándor, mikor meghívott az összejövetelre, egyben megígérte, hogy részletesen tudósít az esemény lefolyásáról, ha nem mehetnék el. Nos, ezt a tudósítást várhatom a Végző Ítélet rettentő napjáig, amikor is mindent meg fogok tudni, ami a világ kezdete óta történt. Általában tapasztalom, Joó Sándornál meg különösen, hogy papjaink iszonyodnak a levélírástól, ha pedig írnak, kínos gonddal elkerülnek

minden lényegesebb kérdést. Ha tehát Maga nem gondol rám olyan finom tapintattal s együttérzéssel, talán sohasem tudom meg, mi hogyan történt, az Utolsó Napig, mint mondtam. Leírása rövid, tömör, jellemző és eleven. De különösen örülök annak, hogy szívesen hallgatta az előadást s nem bánta meg, hogy elment az összejövetelre.

A másik kincs az invitálása. Nos, elképzelheti, milyen szívesen töltenék el Maguknál egy-két napot. De sajnos, erre rövidesen aligha lehet gondolnom. Körülményeim nem engedik meg ezt az ünnepet. Új cipőm ugyan elkészült, jól is sikerült, most meg tudnám tenni a szükséges utakat, de ez nem elegendő. Tildit nem hagyhatom itthon egyedül, hiszen gyakran órát kell várnia a boltban, hogy egy kis kenyérhez jusson, azalatt kell itthon lennie valakinek. Igen, ha Jucka itthon volna, rászánnék néhány forintot az utazásra, hiszen oly szívesen kihúznám a lábamat hazulról, rámférne a környezetemből való rövidke kiruccanás, szeretnék embereket látni, jó barátaim között lenni, világot látni, abban az illúzióban ringatózni, hogy szabad vagyok s hasznos tagja a társadalomnak. Bizonyosan tíz évet fiatalodnék ezen a kiránduláson. De hát nem lehet. Megigérem azonban, hogy amint egy kis szabadsághoz jutok s alkalmam lesz betenni a lábamat a fővárosba, utam a vasútról egyenest Magukhoz vezet, letanyázok egy kicsit kedves otthonukban, beleülök a legjobb karosszékekbe, ledobom a kabátomat, rágyújtok s olyan otthonosan fogom érezni magamat, mint idehaza. Kíváncsi volnék a gyermekekre is. Tudom, vídám órákat töltök majd Maguknál, de hát türelem, türelem s megint csak türelem. Addig is köszönöm a szíves meghívását.

Életünkről Pali, az én örökbefogadott Fiam, bizonyosan bőségesen be szokott számolni. Újat mondani nem tudok. Legfőbb szellemi tevékenységünk mostanában az időjárás figyelése, különös tekintettel Mátyás napjára, meg a következő tavaszi szentekre. A levegő már tavaszi és akár hiszi, akár nem, gyakran érzem már az ibolya illatát, noha nincs. Tegnap egy cinke buzgón mondogatta, hogy „kicsi baba, kicsi baba” s ezzel igen boldoggá tett. Kutyánk is vígan körülrohangálja a kertet a tavasz örömeire, mintha MHK „edzést” végezne. Jó reményekkel tekintünk a tavasz elé. Így is illik, hiszen van bennünk hit s tudjuk, érezzük, hogy ha az élet olykor nem nagyon szép is, de a *lét* annál gyönyörűbb, hatalmasabb, csodálatosabb.

Ditta. Nyerges Pál festménye

Mégegyszer köszönöm kedves sorait. Tildi csókoltatja, jó egészséget, lelki nyugalmat, vídamságot kívánunk. Őszinte barátsággal csókolom a kezét.

János b.

79.

Akarattyá, 953, febr. 24.

Kedves Pálom!

nem fogtunk kezét, mikor azon a hajnalon egérsurranással eltávoztál, de szívem minden áldásával kísértelek utadon. Nagyon jó volt, hogy itt voltál. Most meg a leveled töltött el csendes vídamsággal. Ne aggódj, ne csüggedj, meglásd, minden rendben lesz, új munkahelyeden jobban érezed majd Magad, mint az eddigin, festeni pedig azonnal fogsz, mihelyt a sorsod-kijelölte pillanat elkövetkezik. Csak légy készen és résen, Magadban fess minden pillanatban. És tanulj, olvass szorgalmasan.

Leveledből bosszantó dolgokat tudtam meg. Juckáról nevezetesen. Hetek óta nem ír, nem tudunk róla semmit. Hogy mi a fenének túlórázik, mikor a munkája nem több a kellenél s könnyen el tudja végezni. Meg hogy a bort, amit a nevenapjára küldtünk, máig nem vitte el. Továbbá a kéziratomat máig nem szállította Hozzád, mégtovábbá szombaton akar Benneteket meglátogatni, noha a megállapodás az volt, hogy március első vasárnapját itthon tölti. Ebből megint bonyodalmak származnak. Tildi nénéd ugyanis a jövő héten két-három napra Pestre akart utazni, hogy

a szívét gondosan megvizsgáltassa, de nem mehet, mert minden bőröndünk Juckánál van. Ha már erről van szó, hadd mondjam el, hogy Tildi nénéd Göllner Micuékhoz akar szállni, föl akar vinni egy halom tojást, hogy eladván az útiköltséget fedezze, Jucka címére el akar küldeni egy láda aszalt szilvát, hogy azt is értékesítse s ugyanabban a ládában ideküldje a vetőmagot, mármint a borsót. Jucka azonban hetek óta hallgat, azt sem tudtuk, hogy beteg volt s a dolgok elrendezése így meglehetősen komplikált. Csodálatos, hogy a nők hogyan tudnak minden egyszerű ügyből nagy dolgot csinálni! Hiába várta T. nénéd azt a csekély fehérneműt is, amit Juckának a nála lévő pénzből vásárolnia kellett volna s postán megküldeni. Végezetül szeretné megkapni a szoknyáját is, amit Jucka varrt, mert nyárra egy kicsit későn lesz. Nos, ennyit erről.

Borsó tíz-tizenkét kiló kell. Tehát nagy mennyiség. Nem is álmodjuk, hogy Jucka ezt elintézi, T. nénédnek magának kell elintéznie, ha felutazik s leküldeni ide.

Egészségünk eléggé jó, főképp az enyém, mert nőm szívzavarai tovább tartanak. Szeretném őt mennél előbb elküldeni vizsgálatra, majd a tavaszi munkák lehetetlenné teszik. Cipőmet Szalánczi vasárnap elhozta, jól sikerült, nagy az örömem. Most meg napok óta Szent-Iványi Jóskát várjuk, megírta, melyik vonattal érkezik, de hogy melyik napon, azt nem. Az emberek gyagyásak. Jankó fiunk jelezte, hogy márciusban benéz hozzánk. Ott is beteg volt minden gyerek. De látod, baj azért nincsen. Olvasok, déltájban kint üldögélek a Napon, a világot csodálatosan szépnek látom s elégedett vagyok.

Csudálom, hogy Kemény mester nem látogatott meg, hiszen kértem erre. S a terve az volt, mint mondtad, hogy hétfőn meglátogat. Most nekem sem ír. Ugyan, zavarod ki kedvetlenségéből. És végre, végre menjetek el Micuékhoz. Sokat nyersz vele, meglátod, milyen okos, derék, tehetséges, hűséges ember. Az ilyen aranytuskót nem szabad útfélen hevertetni!

Most más mondandóm nincs. Juckának mondd meg, hogy nagyon megnehezíti a helyzetünket hallgatásával s a megállapodások semmibe vételével. (De tán mégis ír addig.) Ha nőmnek sikerül Pestre utaznia, okvetlenül benéz Hozzátok. Tedd ezt Te is minálunk. De mert ezt nem remélem hamarosan a dagadt Feketének írtam, jöjjön el ide két-három napra, hogy egyedül ne legyek Tildi nénéd távollétében. Hajjaj, Palikám, ha tudnád,

milyen fondorlatos, nyakatekert, komplikációk támadtak a kellemetes repülőregény körül! Álmodban sem tudnál kitalálni ilyet. Majd előszóval elmondom, mert írásban túlságosan hosszadalmas volna. Addig is minden jót, olvasd Dacquét szorgosan s ha rés nyílik Számodra, jöjj el.

Szeretettel ölellek.

János b.

80.

Akarattya, 953. márc. 4.

Kedves Palikám,

leveledet megkaptam, igen nagy örömet szerezteél vele. Büszkén elteszem emlékül, hogy majdan az unokáim olvashassák, milyen jó vélemény-nyel volt rólam az én kedves festőm, Nyerges Pál, milyen meleg szívvel fogadta és méltányolta, viszonzta baráti szeretetemet s hogy Ő bizony nem látott engem olyan silánynak, amilyennek ezekben az időkben igen sokan láttak. Szereteted megerősít s bár tudom, hogy helyes úton járok, jó, hogy van, aki ezt a bizonyosságot igazolja.

Azóta elolvastad regénykémet a *Buborék*-ot s tisztán áll Előtted ez a művecském is. Most már csakugyan módját kell ejtenünk, hogy a *Judás*-t is elolvasd. De csak Dacqué után, ebből nem engedek, mert mondtam már, hogy anélkül a könyv nélkül egy napig sem lehet élni. Ha gondosan elolvasod s apróra meggondolod, olyan tisztán látsz majd a világban, a történelemben, mintha iránytűt kaptál volna a viharos óceán kellős közepén.

Hálásan köszönöm Dittának, hogy Juckával beszélt. Időközben kétszer is írt a leányzó, egyik levelét sikerült is elolvasnunk. Minden rendben van. A borsó is meglett, méregdrágán, de jó minőségben s kellő mennyiségben szereztünk Kajáron. Ha előbb írod vala, hogy Neked is kell egy-két kiló, vettünk volna. Majd vasárnap megmondod s Tildi nénéd utánajár. Kertünk megművelve, borsónk elvetve, a föld irul-pirul a napfényben. Minden sokkal korábban elkészült, mint tavaly. Szépnek ígérkezik a tavasz.

Igen örülnék, ha Juckát föl tudnátok vinni. Feleségem azonban még nem utazhat a nyakán lévő sürgős dolgok miatt. Igaz az is, hogy most nem panaszkodik úgy a szívére, mint eddig, a tiszta friss levegő haszná-

neki. S ha ő nem haldoklik, akkor fűtül az orvosokra. Foga csináltatását is abbahagyta mindenféle ürügyekkel, mert nem fáj. Ilyen ő.

Most azonban, ha lehetséges, szerezz valahol tíz kg. mészkenőt szilárd állapotban, mert mészhez jutni tökéletesen lehetetlen, így nem főzheti meg maga. Visszafelé mentedben aztán leszeded a kocsiról. Erre kér ő s én is kérlek, mert ha nem lesz, engem fog permetezni naponta panaszai-
val. Én pedig most megint pilótabarátom regényének egyik részét írom át s a permetezést ilyenkor nem állhatom.

Égészséges vagyok, mint egy bivaly. Lábam nem gyötör, jól alszom, teli vagyok reménységgel s munkakedvvel. Az idén sok jó gyümölcsöt eszünk, ha olyan lesz az idő, amilyennek ígérkezik. Te se búsulj, helyezkedj el szépen, nyugodtan, bizakodón új munkahelyeden s fess Magadban jó képeket.

Hát persze, tudom én, hogy Kemény mester Zsuzsija sokkal öregebb s bölcsebb, mint a papája-mamája együttvéve. Érdekes lesz levelezni egy okos, csaknem fölényes kis lánygyermekkel. Itt az ideje, hogy nevelését én vegyem a kezembe.

Jankó 10.-e körül eljön látogatóba. Ez is növeli az örömömet. Sok megbeszéltnivalónk van. Írtam már, hogy szegény öreg barátom, Fischer Béla bácsi meghalt? És lásd a képeit nem nézted meg, pedig különös, érdekes tehetség volt. Tudtam, hogy meg fog halni s Újévre írtam neki egy szép, őszinte, biztató levelet. Útravaló volt. Várkonyi azonban ősz óta hallgat. Csődöt mondott.

Hát Palikám, most nem írok többet, mert vasárnap, ha rövid időre is, találkozunk. Addig szeretettel öllek s Ditta kezét csókolom.

János b.

Ki címezte leveled borítékját? Megáll az eszem.

81.

Akarattya, 953, márc. 14.

Kedves Ditta!

Hogy Maga milyen kedvesen, fordulatosan, tömören s jellemzően tud levelet írni! Mondhatom, nagyon fölűdített úti kalandjai elmondásával. Bizony, szívesen utaztam volna Magával én is a nemes boroknak abban

a birodalmában s nem bántam volna, ha a vonaton született gyermeknek ott a helyszínen, személyesen kívánhattam volna minden jót.

Lássa, az emberek minden alkalmat megragadnak, hogy csak egy kicsit is jók lehessenek. Tudom, annak a vonatnak az utasai egy hajszálnyival boldogabban, tisztábban, hívőbben érkeztek meg utazásuk céljához, mint ahogy elindultak.

Az említett Ligeti-könyv valóban igen érdekes, fordultatos, jellemző, magam is nem egyszer elolvastam már, annakidején sokat tanultam belőle, mikor a mongolokkal foglalkoztam. Ügyes, értelmes író, de szeretném, ha ismerné tudományos dolgozatait is. Nem érdekli *Attila és a húnjai* c. kitűnő munka, amit Németh Gyula szerkesztett s amiben kivette részét Ligeti is? Ha igen, alkalomadtán odaadom Pali Fiamnak s Barátomnak, vigye el a Maga számára.

Ami Palinkat illeti: hát persze, hogy kár volt az orrát lógatnia. Én éreztem, hogy jobb helyen lesz az új beosztásában, sok nyűgtől, kellemetlen embertől megszabadul s többet is mozoghat, mint eddig. Most többet fog utazni, de legalább lát tájakat, színeket, fényeket s így akarva-akaratlanul fejleszti festői képességeit. Ezért pártoltam annakidején azt a gondolatot is, hogy a művészeti gimnáziumba kerüljön tanárnak, akkor több szabadsága lett volna s éppen nyáron, amikor javában festhetne. Nagyon fontos számára az a káptalani kis ház, az a tájék, olyan fontos, hogy élete lényeges elemei elsorvadnának nélküle. No, de ha huzamosabban nem lehet ott, sajnós, akkor legalább lásson tájakat másfelé.

Aggódok, hogy odaadta Magának *Buborék* c. regénykémet olvasásra. Éppenséggel nem rajzolk hízelgő képet némely női tulajdonságokról s az egész mű inkább ijesztő, mint mulattató. Dehát gondolja meg, hogy a regényke 1905-ben játszódik, valósággal a kőkorszakban, egy olyan világban, aminek letűntén csak örvendezhetünk, mert a gőgös korlátoltság, a hitetlen nagyképűség, a társadalmi hazugságok s a megmerevült ostobaságok kora volt. Így is olvassa. És ha nem tetszett, tegyen úgy, mintha nem olvasta volna. Ebben az esetben gondoljon a *Judás*-omra s bocsássa meg ezt az ifjúkori botlásomat, hiszen még 1949-ben írtam, amikor magam sem sejtettem, milyen komoly, megállapodott bölcs lesz belőlem.

Szeretnék érdeklődni, vajjon Palinak sikerült-e szert tennie perme-tezőszerekre? Mert a fák epedve várják a permetezést, most az idő is

megcsillapodott, Tildi pedig aggódva lesi a postát minden nap. Életünk nehézségei közé tartozik az is, hogy nemcsak kenyérhez nehéz jutni, de permetezőhöz egyáltalán nem lehet. Ha Pali fáradozása meddő, írjon Pali egy lapot, hogy ne reménykedjünk hiába, hanem legyintsünk, mint anyyniszor s mondjuk: ha terem, terem, valahogy majd csak megélünk.

Miután levelében egy kérdést sem vetett föl, amire felelnem kéne, vagy amin vitázhatnék Magával, elégedjek meg e néhány sorral most s a hálás köszönettel kedves leveléért.

Palit szeretettel ölelem, Magának igaz barátsággal s tisztelettel csókolom a kezét.

János b.

82.

Bp. 53. III. 17.

Édes János Bátyám,

Neopol kapható. Vettem 5 kg-ot s ebből 4-et sürgősen mellékelten leküldök abban a reményben, hogy egyelőre elég lesz. Vettem még 1 kg Sulfarolt is, az is számotokra félre van téve. Jucka ma du. elhozott 1 l. dug-hagymát, ez egészsíti ki a szállítmányt. Adandó alkalommal közöld légy szíves, küldjem-e az ittmaradt szereket is, illetve kell-e még Neopol? (10 kg-ról volt szó először), Sulfarolt hamarosan beszerzek még, 1-2 kg-osat. Jucka jól van, csak kissé náthás és fáradt – ez viszont érthető. Én sem érzem egészségesnek magamat hónapok óta s a közeli napokban fogom újra felcser kézre adni magamat. Elektrokardiográfiai és struma vizsgálat után kivétem manduláimat – avagy sem.

Új állásom ízlik. Normális emberek közt vagyok, nem két olyan sötét tudós, inkább erdélyi között, mint voltam. Amint erőmnél leszek utaznom kell keresztül-kasul az országot, amennyi csak belém fér.

Esténként dög fáradt vagyok s egyszerűen nem tudok komoly dologra koncentrálni. Hiányos vitamin táplálkozás, vagy mi a fene, de így van, 10 óra előtt lecsukódnak már szemeim, valósággal elájulok oly álmos leszek. – Minden mosakodás, mert Dacqué nem halad. Remény viszont van, mert a jövő héten elfoglalhatom kisdéd laboromat, melyben besüt a nap, s napi fél óra olvasást engedélyezek magamnak, úgyis túldolgozom a hiv. időt.

Szép fényképészeti megbízásaim kezdenek „lenni”. A főigazgató értelmes ember, ért valamit a fotóügyekhez és respektálja ilyen értelmű képességeimet. Megkaptam személyes használatra az Intézet Contax II.-jét 2-es Sonnarral. Propaganda-anyagot kell összehoznom egy reprezentatív album számára a minisztériumunk felé. Nem szóltam még róla, de apró rajzokat is szándékozom készíteni hozzá, szívesen fogadtak, és viszonzolni akarom a barátságukat. Lehet, hogy végre olyan helyre csöppentem, ahol irányt vehetek legjobb képességeim felé.

Legjobb képességeim... Itt jártak Micuék. Az asszonyok is erősen szimpatizálnak, s ez fontos. Micu igen hízelgően nyilatkozott. „Kész” festőnek nyilvánított, mondván, nem rontott gyermekkori eleven színkarakteremen semmiféle tanult maniere, semmi iskoláság íze nincs dolgaimnak. Felaggtattam persze 3 legjobb aquarellemet is. Könnyed, szellemes és franciás – mondta ő is. Agg Laci mesterünk véleménye is hasonló, s mivel nem beszélhetek össze, némi reményem van még – ezek szerint – az aggkori érvényesülésre. Véleménye szerint – Micué – nem kell itt más, csak festenem kell még többet, s levetem a maradék hibákat. Bölcs tanács, bensőmmel egybehangzó – egyelőre azonban rendületlenül fotográfálok.

Remélem, egészségetek makulátlan, s ha lenne is valami csekély hiba [...] itt-ott, azt az áradó tavaszi fény kimossa maradéktalanul. Végetérték a tél kártevésai!

A viszontlátásig szeretettel ölel és Tildi Néni kezeit csókolja

Pali

83.

Akarattya, 953, márc. 21.

Kedves Pálom,

a csomag megérkezett, fogadd érte hálás köszönetünket. Azonban... egy sor utalást sem találtam az árára. Légy szíves, írd meg sürgősen egy lapon, hogy mennyibe került, hogy elküldhessük. Mikor itt voltál, szokott előkelő könnyelműségeddel azt mondtad, az árakat nem ismered. Nos, mi sem. Ámde kínosan gondolunk arra, hogy saját csekély pénzből vásároltál s most még meg sem említed. Kérlek, vedd le rólunk ezt a rossz érzést.

Tovább: bizony, ez a neopol kevéske. Nem jut a tavaszi permetezésre. Miután pedig a bimbók akármelyik napon kibomolhatnak, hétfőn el kell végezni a munkát, azután csak nyáron lehet. Úgy döntöttünk tehát, hogy most jut, amennyi jut, majd a nyáron ismét permetezünk. Ez, persze, baj, mert dupla munka s újabb napszám, de mindegy. Kérlek, a nyári permetezésre szerezz még három kg. neopolt. Nem nagyon sürgős, de jó, ha megszerzed s hamar itt lesz. Akár személyesen elhozhatod, nem nagy súly. Ahogy fölírtad, tíz kg. kellett volna. Bizonyosan nincs pénzed.

Mégtovábbá: egy kg. sulfarolra volna még szükség. Ezt a csekély mennyiséget azonban talán nem lesz nehéz elküldeni.

Legtovábbá: keserves dolog terhelni egy jóbarátot, még ha maga ajánlja is föl a segítségét, mert a szegény jóbarátok nem érnek rá, nemcsak a permetező anyagok beszerzésére, hanem fontos könyvek elolvasására sem. A lányát ugyanúgy nem bízhatja meg az ember, mert az is dolgozik. Ideje senkinek sincs, éppen a fontos dolgok elintézésére, azaz baráti szívességek lebonyolítására, olvasásra, mind haszontalan munkával foglalkozik.

Legislegtovábbá: leveledben nem említetted, hogy Ditta megkapta-e soraimat. Ez azért érdekel különösképpen, mert Kemény Laci Zsuzsijának írtam egy tisztességes levelet a múlt héten, most Laci írt egy hitvédelmi levelet s abban sajnálkozik, hogy Zsuzsi még nem kapott tőlem választ. Holott már régen meg kellett volna kapnia. Attól tartok, hogy postásunk egyhetes szabadságon lévén, leveleim egy része elkallódott.

Sajnálkozva érzem ki a leveledből a levertséget, fáradtságot, kedvetlenséget. Lapidáris mondataid zavarosak, kifejezéseidben hemzsegnek a germanizmusok, játszi kedvedből semmi sincs. Palikám, ne csüggedj, de inkább bizakodj. Nem szeretek olyasmit hallani, hogy aggkori sikereid lesznek. Hiszen még szinte gyermek vagy, egy-két év múlva úgy fogsz festeni, hogy ki sem látszol a képek közül. Örülök, hogy Micuval végre sikerült nyélbeütni a szorosabb baráti kapcsolatot. Jőszemű, őszinte ember, bízatsz benne. Az ő barátsága olyan, mint a töltött káposzta: men-nél többször melegítik, annál zamatosabb. Bizalmasan figyelmeztetlek azonban, hogy felesége, Bözsi, akármilyen derék, hűséges, kedves asszony, nagy pletykafészek s inkább rosszat beszél másokról, mint jót. Ez érthető, ha ismeri az ember. Pedig jóindulatú asszony egyébként. Nem muszáj neki mindent pontosan úgy elhinni, ahogy mondja.

Mint említettem, Laci mester folytatja fáradozásait, hogy engem megtaltalmazzon holmi eretnkségek hirdetésétől. Ez annál mulatságosabb, mert jómagam eretnek, azaz kálvinista vagyok. De ez őt nem zavarja. Mindenképpen meg akar győzni arról, hogy a róm. kath. egyház támogatása a főladatom. Most a fejébe vette, hogy meggyőző a Pokol örökkévalóságáról, a kárhozat, a büntetés soha meg nem szűnő voltáról. Ebben az ügyben mozgósított egy papot, aki egy iratban összeszedte mindazt a bizonyítékot, ami ennek a hiedelemnek a támogatására szolgál égen, földön és padláson. Az irat kedves, nyájas, de, persze, érvekben igen szegény, noha mindent összeszed, amit a kath. teológián tanulnak. Miután egyszer Mancival vitád volt erről a kérdésről, gondolom, érdekel. Ha igen, kérd meg Lacit, bocsássa rendelkezésedre az én válaszomat. Mert a dolgot nem hagytam annyiban, gondolhatod, hanem ízzé-porrá zúztam az érveket s röviden, tömören, de Napnál fényesebben bebizonyítottam az igazamat. Ezt, persze, nem azért tettem, hogy a derék papot, vagy akármelyik papot eltérítsem kötelező hitvallásától, hiszen tudod, a kath. egyház milyen tökéletes gonddal vigyáz, nehogy valamelyik híve, pláne papja, gondolkodni merészeljen, hanem azért, mert ennyivel tartozom saját eretnkségemnek. Ezt nemhogy a katolikusokkal, de a kálvinistákkal szemben is megvédelmezem. Ezzel a vitairattal telt el tegnapelőtt a reggelem. Nagyon élveztem a dolgot.

Zsuzsi Általad készített fényképe kitűnő. Ez jó portré. S milyen érdekes gyermek, milyen különös, szokatlan, milyen bátor, nyílt, egyenes, okos ez az arc. Kész lélek ez, nem mindennapi lélek, bizonyosan lesz belőle valami, ha nem fogják elrontani. Rossz példát mutató, pesszimista, semmiben sem hívó, lázadó, nyavalygó, keserű nők hemzsegek körülötte a családban. De tán megvédi őt az a szilárdság, amit látok benne s az az idealizmus, amit az apja sugároz rá.

Újság itt nincsen. Úgy döntöttem, hogy Almádi környékén veszek egy nagy kertet s oda építtetem a házamat. Nemcsak a tájék gyönyörű, hanem déli fekvésű is. Ott élek tehát a Te tanyád közelében. Kár lett volna eladnod, majd meglásd, milyen jó lesz ott festeni. A házat már tervezi Kocsis Lajos barátom. Csodálatos ház lesz.

Palikám, olvasd a Dacquét, mert rendkívül fontos könyv s mástól sohasem fogod megszerezni. Ha csak őt oldalt olvasol naponta, az is valami

s nem fárasztó. Járj a végére, Palikám, nem ok nélkül adtam. Egy szót sem szólsz a két csillagászati iratról. Nincs róla véleményed? Bizonyosan van. Kérlek, ne tartsd titokban. Tudod, hogy én az angol szöveg előtt úgy állok, mint egy borjú. Nem sürgetlek levélírássra, mert tudom, milyen sok a dolgod s mennyire belefáradsz, de ha tudsz írni, írd. S ne kapkodva, inkább több napon át, részletekben.

Kertünk rendben van, fák megnyesve s hétfőn permetezés. Sárgarépa, velőborsó a földben. Oda kerül most a dughagyma is. Tildi nénéd megmetszette a szőlő egy részét. Átkozott baj azonban, hogy ezeken a nyájas, napfényes napokon is három-négy órát kell ácsorgással töltenie félkiló kenyérért. Ez nemcsak bősztító naplopás, hanem fárasztó is. A rádió azonban megmagyarázta, hogy a sorbanállást a kulákok, meg a jobboldali szociáldemokraták s egyéb ellenséges elemek szervezték meg, azzal az ürüggyel, hogy tavaly rossz volt a termés. Ugyancsak ők drágítják az élelmiszereket is ugyanazzal az ürüggyel. Hát egye meg őket a fene. Gonosz erejük nagy, mert a tűzifa és a szén terén is ugyanilyen disznóságot rendeznek, illetve szerveznek, holott arra igazán semmi hatása nincs a rossz időjárásnak. Sőt mennél rosszabb az idő, annál több tüzelő szok megjelenni a piacon. Az ellenség napról-napra ravaszabb. De erről ne is beszéljünk.

Ezekután elköszönök Tőled, Palikám, abban a reményben, hogy hamar megírod, mibe kerültek a szerek, a többire mennyi pénz kell s hogy megvásárolod még a három kg. neopolt s az egy kg. sulfarolt. Nagyon kérlek, ne neheztelj rám ezek miatt a kényelmetlenségek miatt. Itt azt is megszervezték, hogy éppen akkor nem kapható permetező szer, amikor éppen kéne.

Szeretettel öllelek, Dittának csókolom a kezét. Az Ő számára mellékelek egy valódi akarattyai ibolyaszálat, eredetiben. Szervusz.

János b.

84.

[K. n.]

Kedves János bácsi!

Válaszát köszönöm, dicsérete jól esett, az akarattyai ibolyát pedig megörzöm a *Vas fiai*-ban.

Attila és húnjai c. könyvet örömmel olvasnám, ugyanis diákkorom óta mély érdeklődés él bennem a történelmi dolgok iránt. Mint a vizslák, amikor szimatot kapnak, és futnak a vad után, úgy jártam én is esztergomi diákéveim alatt az ásatásokból kibontakozó Béla király palotájához. Bejáró magántanuló lévén a fiú réalba, torna és hittan órákon kószálhattam kedvemre. Latin és görög érettségi hiányában nem lehettem történész, mint eredeti tervem volt. Talán nem is fontos, hogy az ember a történeti események időbeli sorrendjét precízen fűjja a kis és nagy királyok uralkodási évszámaival együtt, hanem csak az, hogy gondolkodásukat, életformájukat megértse, hogy az elmúlt idők illatát megérezze. – Az előbbi túl lírain hangzik, ne haragudjon, – a húnok miatt jutottam ide! Az előző gondolatsort lezárom még azzal a „vallomással”, hogy nehezen találtam meg helyem, a természettudományok területén. Az idő szerencsére – ha mostohán is – mégis ad a nőknek is egy csekélyke bölcsességet, én is megértettem minden dolgok összetartozását, munkám értelmét. – Mégis miért van az, hogy az emberek jó része egész életén át mást csinál, mint szeretne!? Pali nehezebb helyzetben van, mint én. A távolabbi hivatal fizikailag jobban igénybe veszi, talán mert elhúzódó influenzája is erősen megviselte. Sokszor magam is csodálkozom, miért nem lop magának egy kis időt a festésre. Most kertészkedik, fákat ás körül, kerítést toldozgat a rózsadombi telken, majd Káptalanba megy, ahol újra csak kezdődik a végetnemérő fizikai munka. Meg kell mondanom, nem szeretem Káptalant. A hegyoldal üde, festői, szép, de a Balatonból csak egy tenyérnyit látni, nincs nagy rálátás a vízre, nincs olyan végtelen érzésem, olyan nagy, amit az ember csak egy tüdőcsúcsokat átjáró sóhajjal tud kifejezni. Ott, a nagy víz mellett – mert nem vagyunk ott – szegénynek érzem magam. A háznál több-kevesebb ciszterna víz van, azonkívül minden cseppnyit fel kell vinni a hegyre egyszeri pihenővel. Tűző napon, nem a legkellemesebb sport. A kertben semmi lényeges nem terem, így mindent háton Almádiból vagy az állomástól kell felvinni, ami újra jórészt Palira háruló feladat, mert én nem bírok terhet cipelni. A ház bizony kissé szűk és fülledt, nehezen várja bent az ember a reggelt. Pali, hogy a családot kímélje, már hatkor a hegyre lohol, hogy tej legyen a gyerekeknek. – Természetes, kikapcsolódást jelent a pesti zaklatás után, ha lent van, de pihenést vagy festést, vajmi keveset. Néhányszor gondolt ő is cserére vagy eladásra,

hogy meddig maradunk e gondolatnál, vagy mikor lesz anyagi lehetőségünk Káptalant némileg kényelmesebbé tenni, nem tudom. Akarattjától is messze van. – Az én helyzetem meg éppenséggel nehéz, mert magam szeretném szétszaggatni, hogy a pár hetes szabadságomból Anyáméknak is jusson, meg Palinak is kedvére tegyek. – Ha lehetne, minden nyáron máshova utaznék, ismerkednék a világgal. A nagy helyhezköttőség az az ember lelkét is elnehezíti, nincs így?

Olvastam – mert lehet-e egy kíváncsi asszony elől valamit elrejtetni – regényét. Beszélgethetünk róla? Az asszonyt – nevezzük így – megismerjük minden gondolatával, érzésével, kétségével és szándékával együtt. Érezzük az erőfeszítést, hogy elvesztett férjét visszakapja, de nem értjük, legalábbis én, hogy miért vesztette el az urát, miért nem szereti, miért nincs újrakezdés, megbocsátás, amikor egyik fél alázatosan szeretné azt.

Ha a betegség az oka elhidegülésüknek, miért nem próbálja jobban gyógyítani, vagy gyógyíttatni a feleségét? Igaz, hogy gyenge, erőtlen az asszony, de miért nem tud könyörületes lenni a férfi, mi indokolja a szerelmi házasság csődjét? – A regény további része remek, eleven, az első casino-jelenet, a korcsmai ebédelés, a vihar nagyon szép és színes. Fájdalmas – hogy bőgtem is – a korbácsütések igazságtalansága és álszemérme (a tanulságokról nem is beszélek!) – Leplezetlen, őszinte a hang, magam csak egy fátylat dobnék néhol a szavakra, egy lehelettel kevesebbet mondanék bizonyos szituációkban. Talán, mert nő vagyok, támadt bennem olvasás közben néhol ez az érzés, ami pillanatig sem akar jogtalan bírálat lenni, épp ezért, bocsássa meg, amit írtam.

Újra megszimatom az akarattjai ibolyát, és azzal az érzéssel teszem le, hogy az Író, aki ismeri a női mentalitást, reális, tökéletes képet tud rajzolni minden gyengéjéről, lenézése mellett egy kis szeretetet és megértést is rejteget a női nem iránt; ha tévedtem, kitűnő alkalmam lesz úgy-e egyszer majd választ kapni erre – a női nem nevében.

Tildi néninek mérsékelt kertészkedést kívánok,
János bácsinak sok irigylésre méltó napozást és
egy kis elnézést e hosszú levél miatt.
Szívélyes üdvözlettel

Ditta

Akarattya, 953, márc. 27.

Kedves Ditta!

Levelét megkaptam. Nagyon jól esett, hogy olyan kedves türelmes, baráti hangon írt ismét, méghozzá annak ellenére, hogy elolvasta *Buborék* című regénykémet. Engedje meg, hogy besoroljam Magát az én rabbiiskolámba, kedves levelezőim közé, mint egyikét ama csekélyszámú nőknek, akikhez baráti levelezés fűz.

Ami a *Buborék*-ot illeti: aggódtam, hogy ártalmára lesz. Mert a nők, tapasztalásom szerint, többnyire mélységesen lenézik egymást, de felbőszülnek, ha valaki általánosságban feszegetni merészeli azokat a vonásaikat, amikért egymást le szokták nézni. Ezt a regényemet még nem is olvasta más nő, csak Maga s hogy ilyen szépen megállta a tárgyilagosság próbáját, mély tisztelettel tölt el Maga iránt. Nagyon mulatságos, de éppen ellenkező tapasztalásra tettem szert a *Vízöntő* című regényemmel kapcsolatban. Nagy lelkendezve, rajongva leveleket kezdett nekem írni egy fiatal, valamikor gazdag, igen elegáns, mindenféle szellemi tanulmányokkal foglalkozó asszony, de levelei egyre gorombábbak lettek, mikor a *Vízöntő*-t elolvasta, végezetül valósággal dühöngött s átkozódott, sértések özönét zúdította rám, majd mindenáron ki akart „szabadítani” akarattyai „odúmból”, ahová gyávaságból bújtam, megmenteni Tildi és Jucka sötét hatalmából s „kitárni előttem az élet kapuját”. Egyszer-kétszer meg is látogatott, látogatásai botrányba fulladtak. Mondanom sem kell, hogy a nők „felszabadításának” és „egyenjogúságának” harcias híve volt s mélyen felháborodott az én maradi, korlátolt, merőben ókori nézeteimen. Én, persze, maró gúnnyal válaszolgattam sértéseire, oktatásaira s a vége örök harag lett, igen nagy megkönnyebbülésemre. Visszaküldte leveleimet s kérte az övéit, én, persze, nem adtam vissza, mert így párosítva a leveleket, bár mikor mulatságos perceket szerezhetek magamnak. Hadd tegyem hozzá, hogy a női nemnek ez az oroszlan védelmezője annyira lenézte a nőket, amire én még nem láttam példát. No, most gondolja el félelmemet, mikor megtudtam, hogy Maga éppen a *Buborék*-ot olvassa. Milyen izgatottam tépdestem a pajeszomat, milyen aggódva cibáltam a szakállamat. Még éppen csak az hiányzott volna, hogy újabb ádáz ellenséget szerezzenek a nők

sorából, vénségemre. Dehát nem így történt s Magát boldogan üdvözlöm s mondom, kevés nő között, akivel baráti levelezésben állok.

Megjegyzéseit latra vetettem s ha netán egyszer megjelenés előtt állna művecském, gondosan megfontolom őket ismét. Valóban lehetséges, hogy itt-ott fátyolt kéne vetnem néhány kifejezésre, mert túlságosan brutálisan hat. Majd alkalomadtán megkérem, jelölje meg pontosabban azokat a helyeket. Az igazi probléma azonban az, hogy a két házastárs miért szakadt el egymástól olyan ostobán, olyan érthetetlenül. Mindig baj, ha egy mű motívumait magyarázni kell, mert arra vall, hogy az író nem tudta megértetni a tettek, az események belső rugóit. Továbbá mondhatnám azt is, hogy kár magyarázatot fecseirelni egy műre, amely úgyis a fiókban pihen s kérdés, napvilágot lát-e valaha. Mégis, hadd hívjam föl a figyelmét a századforduló világára, a hazug formák, az üres külsőségek polgári világára, amelynek el kellett pusztúlnia s amelyek elpusztulása nagyon örvendetes. A halcsontos fűző, a földigérő ruha, a magassarkú cipő, a tollas kalap, a keménygallér, a páncélkézelő, a cylinder vagy a keménykalap kora volt ez, amelynek nőit Huxley szellemesen úgy jellemzi, hogy „kerekeken gurították” őket. Nem lehet erről a merőben hazug korról annyi rosszat mondani, amennyit meg ne érdemelne. Daumier boldog lett volna, ha a múlt század kilencvenes éveitől az első világháború kitöréséig élhetett s rajzolhatott volna. Nem volt abban a korban semmi természetesség, semmi őszinteség, semmi igazi belső tartalom, semmi komoly hit. Nagyképűen a „haladás korának” nevezte magát, fennen tetszelgett a „fejlődés” ragyogó csúcán s nem győzött betelni saját tudományosságával. De valójában mindez merő hazugság volt. Mert a haladás semmi más nem volt, mint a gépkorszak kifejlődése, a racionalizmus elburjánzása, az élet metafizikai elemeinek gyökereinek tudatos elsorvasztása, a tudomány pedig minden isteninek megtagadása, lerombolása, megüresítése. Sikerült a világegyetemből hideg mechanizmust, óraművet csinálnia, amelyet pontosan egybeillő fogaskerekek mozgatnak az okok-okozatok folyamataival, az emberből állati lényt, a primates egyik fáját s a „fejlődést” olyan láncolatná kovácsolni, amely a protozoáktól az emberig egyetlen fölfelé emelkedő egyenes, a csúcson, persze, a „modern” ember áll, nem halhatatlanul ugyan, de mégis az „ész” fényében s minden, ami előtte volt, szánalomra méltó „kultúrálatlan”, vagy éppen „ősemberi” (értsd: majomi) állapot. Ennek

a kornak még a katolikus apologetikája is azzal „bizonyította” Isten létét, hogy amint nem képzelhető el óra órás nélkül, ugyanúgy nem lehetséges világegyetem alkotó és mozgató nélkül. Ugyanilyen cifra volt a kálomista „igehirdetés” is, ez meg Jézus Krisztus föltámadását a gubójából kibúvó lepke analógiájával „magyarázta”. S emellett az üres, élettelen, istentelen, földhözragadt, haszonelvi s mohó, törtető, gőgös társadalmi világ mellett ott élt egy megmerevedett, nagyképű, álhumanista, álvallásos, álkegyes formai világ is. Vallásosnak, erkölcsösnek, illedelmesnek, szemérmesnek, nyájasnak lenni úri és polgári kötelesség volt, mert 1.) példát kellett mutatni a népnek, az állati baromság tömegeinek, amelynek kormányzása, fékentartása vallás nélkül lehetetlen (másként egymást ölnék, rabolnák az emberek, mondták) és 2.) a gyáva gondolkodás, amely nem mert s nem tudott szembenézni a lét s az élet igazi kérdéseivel, így teremtett egyensúlyi helyzetet a meghasonlott, megüresedett lélekben. A viktoriánus-korszak hullámverése volt ez nálunk, egy általános szellemi-erkölcsi válság kisugárzása, egy koré, amelynek „jó” társaságában nem lehetett kimondani azt, hogy láb – lásd a kerekeken gurított nőket! –, azt hogy nadrág, kínosan el kellett kerülni a „kényes” témákat, amilyen pld. Isten, Jézus Krisztus istensége, föltámadása, történelem, élettan stb. s amely illetlennek tartotta a vallási „rajongást” s a szentek mindenféle mértéktelen beszédeit és tetteit. Röviden –: kettős erkölcs uralkodott, egy rejtett s egy nyilvános. A pedagógia is olyan volt, amilyen maga a kor. Merev szülői tekintély, szigorú illemszabályok, vita mellőzése, holmi „állati ösztönök” elkendőzése s feneketlen tudatlanság, mint az úri, a jólnevelt nők elsőszámú erénye. Hát ilyen világban nőtt fel s lépett egymással házasságra regénykém hőse és a felesége. Gyáva, megtört, hazug, önmaguk előtt is titkolózó, tisztára formális világban. Mit kezdhettek ők egymással, mikor magukkal sem tudtak mit kezdeni? A kor, a hazug kettős erkölcs betört és uralkodott a hitvesi ágyukban is. Tudták ők, hogy miért félnek egymástól? Nem, mert akkor azt is tudták volna, hogy önmaguktól félnek. Csak egy-egy kitűnő pszichiáter tudja megmondani, aki a lelkeket vizsgálja, hogy milyen szörnyű lelki korcsok voltak azok a jólvasalt, jólöltözött, jólviselkedő, tekintélyes és „művelt” emberek. Nem akarom részletezni a dolgot, nem akarok erkölcstörténeti tanulmányt írni Magának, de summa summarum, ezt az üres tudományt döntötte halomra az atomfizika, ezt a fejlődéstudományt

a biológia, ezt a vallásosságot Jung és Frazer és Frobenius s a többiek kutatásainak eredménye s ezt a beteg, üres lelkeséget robbantotta elemeire Freud és a többi pszichoanalitikus. Hogy regényemben a feleség beteg volt? Hát, persze, hogy beteg, de úgy volt beteg, hogy akkoriban semmiféle orvostudomány nem tudhatta volna meggyógyítani. Hogy az egymás megközelíthetlensége végül vak gyűlöletben robbant ki? Hát, persze, az ember gyűlöli, akit nem ért s aki, szerinte, akadály a „boldogságának”. Így, a maga egészében, kell hát nézni és megítélni regénykém két házastársát, a korral együtt. Majd egyszer bővebben is beszélgethetünk erről, ha érdekli, vagy ha homályos a dolog.

Másik kérdése: miért csinál az emberek jó része egész életén át mást, mint amit szeretne. Azért, kedves Ditta, mert az emberek jórésze nem tudja, mit szeretne. Azért nem tudja, mert nem ismeri önmagát. Mert az emberek jórészét nem arra nevelik, hogy önmagát megismerje s a sorsát elfogadja és betöltse, hanem arra, hogy „értelmes”, azaz hasznos dolgot cselekedjék, vagyis olyan munkát végezzen, ami „reális”, értsd: pénzt, jó-módot, kényelmet stb. biztosít. Így aztán az emberek többsége nem azt a munkát végzi, amit végeznie kellene, hanem azt, amivel pénzt keres. Egyszer Finnországban, baráti körben írókról, művészekről beszélgetve, megjegyeztem valakiről: nem ér rá dolgozni, mert pénzt kell keresnie. Sóbálvánnyá váltak az elképpedéstől. S mikor bővebben kifejtettem azt, amit most Magának írok, azt mondták, hogy borzasztó, az olyan társadalomnak össze kell omlania. Engem is arra akart kényszeríteni az apám, az egész családom, rokonságom, hogy menjek tanárnak, hiszen „irodalomból nem lehet megélni”. Hát persze, hogy nem lehet, de azért mégis élek. Pali, szegényke, nem végezheti azt a munkát, amit szeretne s amit kellene végeznie. Pénzt kell keresni. Kemény Lacinak szintén. Göllner Micunak ugyancsak. Ha ez az átkozott kényszer igen erős, persze, hogy abba kell hagyni az egyedül szükséges és lehetséges munkát. De a társadalom össze is rogyott. Magának, kedves Ditta, ha annyira szereti a történelmet, külön vizsgát kellett volna tennie latinból s történésznek mennie. Nem volt lehetetlen. Latint különórán akárhol lehetett tanulni, görögöt is. De ha már nem lett történész, senki és semmi sem akadályozza meg abban, hogy kedvére foglalkozzék történelemmel. Látja, én is reáliskolába jártam, franciát, németet tanultam, de beleütöttem orromat a latinba, a görögbe

is és mit tett Isten? Írtam, sőt most is írok történelmi regényeket. Ki tudja, ha történelemmel foglalkozik, nem sikerül-e olyan munkát végeznie, ami közelebb esik igazi vágyaihoz? Örömmel adok könyveket a magaméból, vagy kölcsönkapottakból. Kívánságaival, kérdéseivel csak forduljon bizzalommal az öreg rabbihoz.

Ezúttal befejezem. Köszönöm, hogy olyan kedvesen gondol rám. Kívánok jó egészséget s külső-belső békességet. Káptalanról majd más alkalommal írok.

037
János rabbi

86.

[K. n.]

Kedves János Mester!

Mióta tanítvánnyá lettem, két megfigyelést tettem magamon. Az egyik az, hogy hiúságom rendkívüli módon megnövekedett, a másik, hogy elfogódott és zavart vagyok János bácsival szemben épp úgy, mint amikor kissé fürkésző, kicsit lenéző tekintettel szemléli az embert, vagy elnéz a futó látogató mellett...

Bocsásson meg, hogy múltkori hosszú és baráti levelére ilyen entréval kopogtatok be újra.

Most pedig, engedelmével – letelepszem a tanítványokat megillető helyre, s azon elmélkedem, hogy lehetséges az, hogy adva van egy „krétai ifjú”, annak felesége, akiről a puszta létezésén kívül alig valamivel többet tudott, s íme egy szép napon megszólal és ír, régi barát módjára. Az igaz – s talán ez a mentsége –, hogy az Író, akinek műveit olvassuk és szeretjük barátunkká lesz az Író tudta és beleegyezése nélkül. Ehhez még azt is el kell mesélnem, hogy vagy jó tíz éve Dorogon a következő dolog történt velem. Azt hiszem, a *Vasfiai*-t olvastam akkor... Egy alkalommal a könyvről és Írójáról beszélgettem valakivel (ki volt, már nem emlékszem), aki személyesen ismerte. Bennem akkor, mint egy villanás futott át, hogy még én is fogom ismerni az Írót. Amikor azon a bizonyos teherautón Palit

megismerte, majd az első levelezőlapot megírta neki, az ő csodálkozása ellenére – ne haragudjon érte – én természetes dolognak tartottam. Ilyen féle furcsa, misztikus dolgok motiválják az én levelezésemet.

J. S.-nak átadtam a küldött könyvet. (Kenst. stb.) Meghatott és boldog volt, arra kért, hogy a jelzett másik kettővel ne siessek, mert ezt hosszan szeretné olvasni. Sürgősen megnyugtattam, hogy nincs is szándékomban, mert tanítványi jogomnál fogva azokat előbb magam szeretném olvasni. *Misztika* címűn annak idején én is átrágtam magam. Az első részben a természettudományi utalások elavultak, ez kissé zavart. Egyébként a könyv igen érdekes, több részletében számomra új és tanulságos volt. Az *Ismeretlen Ember*-t is ez időben olvastam, nem csekély gyönyörűséggel. Mindkettő, bár más úton – azt hiszem végső fokon a lélek titkait szeretné megismerni vagy felfedni; vajon sikerült-e nekik?

Íme egy másik lényeges kérdés! Vajon nekem mikor sikerül – milyen penitenciák után – olvasnom *Judás*-t. Szeretném János Mester szemével látni Mesterünket.

Visszatérve a *Buborék*-ra... Köszönöm, az írottak kiegészítették a házaspárról kapott képeket. Túlságosan udvariasan és megnemérdemelten hangzik azonban, amit az én meghallgatásomról írt. – Végeredményben nem tudom, vajon az író alkalmazkodik-e, hallgat-e az egyesek vagy a köz véleményére, vagy mint könnyű pihét a kabátjáról lefricskázza a szegényes megjegyzéseket.

Könyve nyomán ma én is többet értek meg. Apám 70 éves, a régi világ képviselője. Palival néha vitákat rendez a legcsekélyebb dolgokon, s én álllok tehetetlenül két malom között őrlődve. Anyámék részéről tartózkodás, Pali részéről bírálat és a szülők felé irányuló féltékenység már sok szomorú percet okozott nekem. Elfogult mindkét fél saját személyét és kritikáját illetően. Pali szerencsésebb természet, ő krétai, pillanatok alatt képes felejtetni, nálam a lelki levertség, ami az ilyen fajta dolgok kísérője, nehezen illan el. Talán ezek a személyes problémák így dióhéjban értelmetlenül hangzanak, bízom benne, hogy egy „esti beszélgetésben” egyszer majd szólhatok ezekről a dolgokról, és János mester bölcsessége átvezet majd sok felesleges értelmetlenség.

Ezek után még egyszer köszönöm múltkori levelét, utolsó sorát külön is, melyben külső-belső békességet kíván. Nagyon jó lenne szert

tenni erre a békességre, jó lenne bölcsnek lenni, hogy környezetünknek is adhatnánk belőle...

Kedves Mester, gondoljon kérem a tanítványra elnéző jóindulattal,
Ditta

U. i. Kétszer mentem el a házuk előtt, sajnos megállásra nem volt módom. Levelem meg túl hosszúra nyúlna, ha beszámolnék arról a csodálatos és korát tökéletesen jelképező két nőszemélyről, akikkel Füredtől együtt utaztam. Rengeteg dolgot tudtam meg a szanatórium moráljáról, asszonyaink jelen szokásairól, életfelfogásukról és... mindenről. Kétségbeejtő volt a butaság, a rosszindulat, a romlottság. Hol vagytok ti régi anyák?... Úgy-e János Mester, nem érdemes csak jónak lenni!

D.

87.

Akarattya, 953, márc. 27.

Kedves Palikám,

látod, igazam volt. Csak vétesd ki a manduládat, ez is alkalom arra, hogy pihenj, merengj és olvass. Továbbá: nem értem, mi a fenének túlórázol, mikor rendelet tiltja a túlórázást? Aztán meg hallom, hogy szabad idődben a rózsadombi telkeden ásol, nyesel, szorgoskodol. Hát Káptalant csinálsz már a Rózsadombból is? Ahelyett, hogy hanyatt feküdnél a dívánon s olvasnád Dacquét?

Olyan vagy Te, mint a bibliai Márta: szorgoskodol, tevékenykedel, főzöl, takarítasz, vendégséget készítesz, ahelyett, hogy a Mester lábánál ülnél s hallgatnád a tanításait. Szép, szép, amit Márta művel, de látod, Márta a jobbik részt választotta. Ha fölmégy a Rózsadombra, vigyél szerszámokat, fess, rajzolj s ne törődj vele, hogy a fák töve körül van-e ásva.

No és az az átkozott Dacqué. Mindössze harminc oldalt haladtál benne, írod s annak is nagy része kínaiul van. Palikám, itt az ideje már, hogy keményebb diókat is törögess. Hidd el, érdemes. De csak eleinte kemény, addig, amíg meg nem szokod, hogy fordítva gondolkodj, mint ahogy gondolkodni szoktál. Vagyis igyekezz a dolgok mögé kerülni. Meglátni s megvizsgálni azt, amit a gondolkodás szokásos, könnyebbik módja árnyékban

hagy. Akárhogy sírsz is, ragaszkodom hozzá, hogy végig elolvasd Dacquét, mert igen fontosnak tartom az ismeretét s főképpen azokat a gondolato-
kat, amiket Benned ébreszt. Azt még csak elnéztem, hogy Mehliis *Mystik*-
jét nem olvastad el, csak beleszagolgattál, de Dacquével nem szabad ezt
megtenned.

No, közeleg a vitaminok ideje, a fák rügyeznek, még egy-két hónap
s ehetsz cseresnyét. Napfény is bőven fog ömölni Rád s megint vissza-
nyered eredeti krétai vidámságodat, frissességedet, napfényes lelkületedet.
Addig is tekints körül gyakran a budai tájakon, mert Kemény Laci sze-
rint valósággal Bottiselli-hangulat árad mindenfelől. Itt is. Hát még két
hét múlva.

Jól érzem magamat s azt hiszem, néhány nap múlva belekapok a *Mó-
zes*-be. Most megint Renan némely könyveit olvasgatom, hogy kellőképp
elriadjak a pozitívizmustól s a racionalizmustól. Mennyi adat, mennyi
latin, görög, héber szöveg, mennyi lábjegyzet, milyen elegáns, hajlékony
stílus – és milyen kevés tudomány, megértés, képzelőerő! Ismerned kéne
ezt is. Nem tudok egy könyvet anélkül olvasni, hogy mindjárt Beléd ne
akarnám tömni. Közben kikelt az első eresztés kiscsibe, megkölykezett a
szürke macska, ez a teljes húsvéti tavasz. Még macskabába is voltam, mert
szegény Cilike, nehéz órája közeledvén, csak mellettem akart lenni, ide
kellett állítani a kosarát az íróasztalomhoz s ha elmentem, már nézett és
sírt utánam. Boldog, nagyon boldog mama most, szájában hozza hozzám
a kölykét s murrog. Bár hármat Tildi nénéd elrekkentett közülük. Ez hát
Istár, Astarte, Vénusz és Szűz Mária évszaka.

A fákat megpermetezték úgy, ahogy lehetett. Hálás köszönet segít-
ségedért. Látogass meg mielőbb, hogy a tartozásomat lerőjjam, vagy, ha
kívánod, elküldöm postán.

A szőlőmetszésből is csak a lugasok vannak hátra, ma az is befejeződik.

Miután Dittának írt levelem megérkezett, a vele együtt föladott Zsuzsi-
féle levélnek is idejében célhoz kellett érnie. Már gyanakszom, hogy
Manci megcenzúrázta s elsikkasztotta a leveletem. Tudod, hogy a nőkről
minden rosszat (s jót) fölteszek, akárcsak ők egymásról. Majd kiderül a
titok. De rettenetes leszek, ha gyanúm igaznak bizonyul. Az a tervünk,
hogy a májusi háromnapos munkaszünetre elhívom Lacit, hadd fújja ki
magát a csendben. Mikor egyszer itt volt, négy szemközt, csodálkozva,

suttogó hangon megkérdezte: „Mondd, Jánoskám, nálatok mindig ilyen csend van? Ti sohasem lármáztok?” S mikor mondtam, hogy így van, csóválta a fejét: „Hihetetlen. Én ilyesmit már el sem tudok képzelni.” (Ne add tovább.) Laci akkor nagyon elszomorított engem.

Írnivalóm nincs, csupán annyit hadd reméljek, hogy nemsokára megint errefelé utazol s benézel hozzám. Amint tudod, alhatsz is nálam, ha nem is nagyon jól.

Szeretettel öllelek.

János b.

88.

Akarattya, 953, ápr. 26.

Kedves Ditta!

Bizony, már jóideje, hogy Pali átadta a levelét. Restellkedem is a hosszú hallgatás miatt, de annyi könyvet kaptam, amit határidőre kell elolvasnom, hogy minden időmet erre fordítottam. S ezek az olvasmányok nem afféle könnyű regények, hanem nehéz foinik s egyéb héber szövegek és magyarázatok, amelyek a Mózes-regény anyagához szükségesek s éppen ezért fontos részeik jól meggondolandók, más anyagokkal összekapcsolandók és bőven ki is jegyzendők. Mondhatnám ezt a tevékenységemet „erős munkának” is, ha az olvasást általában munkának tartanák az emberek, szemben pld. a kapálással, szántással, vagy téglahordással.

Mármost lássuk a Maga levelét. Nem tetszik nekem, hogy, habár móriskálva is, annyira szerénykedik s engem „mesternek” nevez. Hangsúlyoztam már, hogy *barátok* vagyunk, arról meg nem tehetek, hogy éveim száma erősen meghaladja a Magáéit s ha nem borotválkoznék, valóban egy őszbecsavarodott vén rabbi ábrázatát mutatnám. De hát borotválkozom s igyekszem a köztünk lévő súlyos különbségeket csökkenteni s ezzel a Maga önbizalmát növelni. János „bácsi” vagyok mindazonáltal, de semmiképpen sem „mester”.

Örömmel olvastam, hogy Maga is foglalkozott a könyvek némelyikével, amiket Palira tukmálok. Jól tette s ha lehet, tegye a jövőben is. Semmi sem nagyobb boldogság számomra, mint az a látvány, hogy barátaim mohón fordulnak a tudás forrásai felé s olyan kérdések iránt érdeklődnek,

amik általában nem nevezhetők „reálisaknak”, ellenkezőleg, amiket némi lenézéssel „haszontalanoknak” szoktak mondani, mert nem az ember anyagi, testi érdekeit szolgálják, hanem a lelkieket, márpedig mit tartanak az emberek fölősegebbnek, haszontalanabbnak, mint a lelküket? És kit néznek nagyobb bolondnak annál, aki elsősorban a lelkével törődik, mondván: „Keressétek előbb Isten Országát, a többiek mind megadatnak nektek?” Nos, mert olyan világban élünk, amikor jóindulatú megvetéssel, vagy éppen rosszindulatúval nézik a lelkükkel törődőket, kétszeres az én örömem, ha bűvárkodókat látok magam körül. Azt azonban nem tudtam eldönteni, melyik *Misztika* c. könyvet olvasta el: Kennsbert-félét, vagy Mehlisét? Kennsbert könyvének tudományos megalapozottsága valóban csekély, de a misztika ismeretének alapelemeit meg lehet tanulni belőle, a fogalmakat tisztázni lehet, olyan, mint egy elemiiskolai tankönyv. Ha nem Mehlis könyvét olvasta volna, hanem ezt, akkor most bátran ne kivághat annak s vágjon is neki, pótolja Pali mulasztását, aki sokáig ült rajta, ahelyett, hogy maga elé tette s buzgón olvasta volna. És szívesen bocsájtok rendelkezésére minden könyvet, ami érdekli, ha az én többször kifosztott, csonka és szerény könyvtáramban megtalálható, vagy másként el tudom érni. Csak írja meg, mi érdekli. Palival kétszer is el akartam küldeni a Ligeti-féle *Attila és húnjai*-t, de annyira meg volt rakva szegény fiú, hogy nem tudta hová tenni. Nagyon szeretném, kedves Ditta, ha elolvasná a kitűnő és érdekes Karrer-könyvet is. Nem tudom, melyiket adta oda Joó Sándornak, a Karrer azonban a sajátom s nélkülözhetem, amíg Maga is, ő is elolvassák. Szeretném, ha Pali is el tudná olvasni.

No, arról a megjegyzésről, hogy Joó Sándor „sokáig akarja olvasni” a küldött könyvet, ráismerek az én emberemre. Ráismerek és legyintek. Hosszú, teológiai fontos kérdéseket feszegető leveleimre kis cédulákat küldöz nagysokára s refleksiói kimerülnek annyiban, hogy levelemmel egyet ért, legföljebb néhol „másképpen fogalmazná meg”. Hetekkel ez előtt írta, hogy elküld nekem egy könyvet, máig sem küldte, sőt hallgat. Még februárban jelezte, hogy meglátogat, ide s tova május lesz, de egy szót sem szól a tervéről. Most meg azzal veszi át a küldött könyvet, hogy sokáig fogja olvasni. Képzelem! Ő is azok közé tartozik, akik reggeltől-estig futkosnak, soha végére nem érnek roppant fontos tennivalóiknak s nem „érnek rá” tanulni. Az ilyen emberekről mondja Eckhart mester: „Az érzelmi

vallásosság azoknak való, akik nem érnek rá gondolkodni.” És valóban J. S. vallásossága elsősorban érzelmi vallásosság, – mint az asszonyoké, akiknek ezer a dolguk egy baranyai közmondás szerint s nem érnek rá olyasmivel foglalkozni, ami mindennél fontosabb. Nekem mindig gyanús az olyan ember, akinek sok a dolga. Persze, nem beszélek a rabszolgákról, akiket kényszerítő körülmények szorítanak folytonos munkára. De érdekes, hogy éppen közöttük talál az ember intenzív szellemi életet élőket. Itt az élő példa, Borbély Ervin barátom. Hét kilométernyire gyalogol a munkahelyére, tíz órát dolgozik gyakran térdig vízben-sárban, alig keres havonta 400 forintot, otthon még fát vág stb. s ráér szünet nélkül olvasni, tanulni, bőséges leveleket írni. A másik fajta meg Kemény Laci mesterünk. Beleszakad a tanításba, a dekorálásba, aztán otthon egy fotóbe roskad, lelógatja a kezét s bámul a levegőbe. Most ő ugratott bele egy vitába az elkárhozás meg nem szűnő voltáról, mozgósított egy papot is (ahelyett, hogy maga gondolkodott volna), s mikor a pap sovány, iskolás érveit megcáfoltam s készültem a kérdés summás kifejtésére, azt írja, számára az egész ügy közömbös. Hát, kedves Ditta, ne kövesse sem a loholva dolgozók, sem a fásultan bámészkodók példáját, hanem merüljön egyre mélyebben tanulmányaiba.

Persze, ha az ember visszatekint s figyeli, hogy s milyen körülmények között ismerkedett meg valakivel, mindig talál valami „misztikus” vonást a dologban. Van is. Miután semmi sem történik véletlenül, nem véletlenek a találkozások sem. A találkozókat mindegyikét küldi, noszogatja, kényszeríti valami erő, amiről tán egyikük sem tud s ami később nyilvánul meg tisztán fölismerhetően. Ezért köszönti a magyar ember látogatóját úgy, hogy „Isten hozta”.

Fontos kérdést érintett azzal, hogy szóvátette a Maga szülei és Pali között lévő feszültséget s azt, hogy Maga így két malomkő között őrlődik. Addig is, amíg erről egy „esti beszélgetésben” szólhatunk, hadd tegyek néhány megjegyzést, teljes tisztelettel s mint érdektelen szemlélő, aki évezredek élete során számtalanszor tapasztalt már hasonló helyzeteket, sőt maga is megszenvedte annakidején a legteljesebb mértékben, igen keserűen. Kedves Ditta, tudomásul kell venni, hogy a Maga otthoni világa, amelyben felnőtt s Pali világa között igen nagy a különbség. Igaz, hogy ő is abban a polgári atmoszférában nevelkedett, amiben körülbelül Maga,

de hol van ő már attól s hol lesz még néhány év múlva! Pali igyekezett *belsőleg szabad* emberré lenni, függetlenül attól, hogy művész. Maga még ma is igyekszik *benne maradni* a gyermekkora világában, nemcsak, mert mint nő, sokkal konzervatívabb, hanem érzelmi nosztalgiából is. Mert az a világ igen kellemes, kényelmes világ, mindent készen ad, még az elfogadás módját is készen adja. Készen a „helyes” érzelmeket és kapcsolatokat, készen a gondolkodás módját, az ítéleteket, a társadalmi miliőt, az élet célját és tartalmát, röviden: a születéstől, sőt a születéstől a temetésig, a gyászig, a saját temetésünkig mindent, mindent egy zárt, kerek, szilárd, meg nem támadható rendszerbe, formába foglal. Ebben a világban mindennek megvan a pontos helye és módja. Nem képzelhető el az életnek, a sorsnak, a katasztrófának, a vallási életnek, a gazdasági dolgoknak, helyzeteknek, problémáknak olyan fordulata, amire ne volnának meg a szigorúan kötelező formák és szabályok. Ez a világ az igazi, intelligens, úri emberek világa. S mint minden zárt, formális világ, ez is mereven védi önmagát, ragaszkodik önmagához s mindent, ami nem „úgy” történik, nem „úgy” jelentkezik, vagy „úgy” folyik le, ahogy „kell”, nem ért meg s nem is akar megérteni. Megfigyelés, önálló állásfoglalás, megértés helyett *erkölcsileg ítél* s elvet. Ebben a világban minden „valóságos” merénylet, ami a szabályokat, a formákat sérti. Még a nagy lángelmékre, a szentekre, a nagy művészekre is lefelé tekint, illetlennek tartja méreteiket, művüket, megbocsáthatatlannak szabadságukat. Persze, jószándékú, becsületes, komoly, megbízható emberek ők, építeni lehet rájuk, felelősségérzetük igen nagy s amit írok, most sem kívánja elítélni őket.

Maga ebben a meleg, biztos fészekben boldog gyermek volt s az szeretne lenni mindörökké. Szíve mélyén helyesli ezt a zárt, formalista világot s visszavágyik belé. Sőt, ma is benne él, benne kívánna élni mindörökké. Pali világa merőben más és Maga idegenkedik az ő világától. Holott ott van a helye. Abban a téves hitben, hogy ha „hűtlen” lenne a szülei világához, megtagadná a mély gyermeki szeretetet, ami hozzájuk kapcsolja, mindent megtesz, hogy ne legyen „hűtlen” s ezzel megszegi a Nagy Törvényt, amely így hangzik, mióta emberi faj van a világon: „Az asszony elhagyja apját és anyját s követi az ő urát és így lesznek egy testté és egy lélekke”. Ditta, ezt a törvényt nem lehet súlyos következmények nélkül megszegni. Maga már nem gyermek, nem az ajnározott, féltve óvott

kislány, hanem felnőtt ember, *saját élete, sorsa, világa* van s ezt az életet, ezt a sorsot, ezt a világot teljesen önként, vonakodás és nosztalgiák nélkül vállalnia kell. Azzal pedig, hogy vállalja, nem lesz „hűtlen” a szüleihez, nem tagadja meg a szeretetüket, mert hiszen nem is tagadhatja meg. Arról tegyen le, hogy Pali világát s a Maga szüleiét akármilyen erőfeszítésekkel össze tudná valaha egyeztetni. Összeegyeztetni csak Magában, *a saját szívében* lehet ezt a kettőt – s ezt meg is kell tennie. Gondolkozzék ezen. Pali nem lehet boldog, ha Maga nem az ő világában él s ha Pali nem lehet boldog, hogyan lehetne boldog Maga is, a gyermekek is? Arról pedig, úgy-e, nem lehet szó sem, hogy Maga végleg visszatérjen gyermekkorra és szülei világába, – hiszen az ember folyamat, ma már nem áll ugyanazon a helyen, ahol tegnap állt s Maga sem élhet abban a régi, meleg fészekben, amely hovatovább már csak emlék. (Mint ahogy, szerencsére, Palinál *csak* emlék az ő elhagyott gyermekkori fészke.)

No, ha kívánja, beszélünk még erről az igen égető kérdésről. Mert sokkal égetőbb, mint amilyennek a pusztá fölvetésénél látszik. Hogy milyen égető, a magam szörnyű, keserves élete mutatta meg számomra.

Palit ölelem, igen jókedvűnek láttam, mikor itt volt. Magának baráti szeretettel csókolom a kezét.

János b.

89.

Bp. 53. máj. 6.

Kedves János Bátyám,

vedd ezt egy levlapnak, melyen, ha pár sorban is, de hírt adok röviden magamról. Dittának írt leveledet ő köszöni és válaszolni készül – én őszinte derüléssel olvastam, szellemed ragyog, mint borotva a napon! Aból értesültem, hogylátetekről is, legutóbb pedig 2 perce Juckótól telefonon. Jól utazott – üzeni, s jól van. Meszet próbálok szerezni, Neopol és Sulfarol is ma vagy holnap meglesz.

Most ismét nyakamon a szakirodalmi referátumok tömege – szóval nem olvasok – átmenetileg. – Viszont festettem néhány aquarellt Visegrádon – ott töltöttük az ünnepeket és idehaza is. Rájöttem ismét az ízére, s most már nem adom ki a kezemből az aquarellt. Gyors könnyű technikájú

festés, ami ha másra nem is, de arra biztos mód, hogy kapcsolatban álljon az ember a színek világával. Eddig mindig többet akartam – olajat festeni, vagy semmit, hát ez tévedés volt, a teljességet el nem érem ugyan vízfestéssel, de inkább kevesebbet, mint semmit. Lacit azóta sem láttam, mióta Nálad jártam. Egyszer én kerestem őt távollétében, egyszer meg ő viszont. Mérgező is vagyok rá kissé ezért a lelkipásztori hülyeségéért, bár nem sok közöm van az ügyhöz, de nem szeretem a butaságot barátomban. – Ditta nevetve újságolta leveled vétele után, hogy „beolvastál” neki, mire én azt válaszoltam, úgy játszik az ember az oroszlánal, hogy körmeire is számíts. Nos a „körmök” – igen szelíd – kibocsátását nőm részint enyhe magyarázkodással igyekszik elhárítani – elvégre a Papa az szent ügybár: másrészt – s ez igen vidító – szemmel láthatólag jórészt megszívta az írottakat. Kezembe került V.-on Heine *Olaszország utazásának* 3 kötete, olyan kitűnően szellemes dolgokat olvastam bennük – itt-ott bepillantva (ui. a könyvtulajdonos hülye lehetett s fel sem vágta), hogy azóta is váltig sajnálom, amiért ott felejtettem a könyvpolcon s nem hoztam el. Vis.-on egyébként kitűnő kirándulást tettem vasárnap a hegyekbe – magányosan. Így ha magamban lehetek mindig emelkedett hangulatom támad, festetem is, magammal víve aqua-felszerelésemet, és visszatértem után – 8 órát voltam oda – minden problémát leegyszerűsítve láttam magam körül. Vasárnap Jucka nálunk lesz és együtt felkeressük Bunkót, majd a kertünkbe megyünk.

Nagyon szeretnék látni és hallani, 2-3 hét előtt azonban nem tudok lemenni Felétek. Addig is még írok és Tildi néni kezeit csókolva, szeretettel ölellek

Pali

90.

Kedves János bácsi!

Miként az esti fuvalom végigszánkázik az ember hátán, úgy éreztem a szorongást magamon, amikor levelét végigolvastam. Tükröt tartott elém, a kép, nem volt épp a legkedvezőbb. – De mert senki sem szereti hamuba dugott fejjel, alázatosan fogadni a fejére zúdított kritikát – bármilyen igazságos vagy méltányos legyen is – megpróbálok én is kimászni

a kátyúból egyrészt a megszívlelendő beismeréssel, másrészt néhány dolog elmondásával. Nehéz a helyzet Magával szemben, mert nagyon is belelát az emberbe, sorokból életeket rekonstruál és biztosan ítél. Én meg, amit leírok, nem tolmácsolja úgy a gondolataimat, ahogy szeretném.

Ami a múltkori megszólítást illeti, túlzottnak tartja, – őszintén íródott, s a közöttünk lévő távolságot nem növelni akarta, sem tolakodó nem akart lenni. Egyébként hagyjuk talán, hisz csak formaság, nem tartozik a belső lényeghez, a rokonszenv, közöny vagy ellenszenv kialakulásához.

Nevetek magamon, mert tudja János bácsi, mit szeretnék? – kétségbe-vont „felnőtt voltomat” bizonyítani. Pikáns szituáció, ugyanis az ember azt hiszi magáról, hogy felnőtt, önálló független lény, van alapos ítélete, kialakult világnézete, életszemlélete, – s egy szép napon azt állítják róla, hogy gyermeki lélek, dedóba vele, női dedóba... Pedig hát ez a gyermeki lélek már 18 éves korában kikerült a szülői házból, élt, tanult, olvasott, szórakozott, utazott – egyedül. A maga lábán állt, az első báli ruha varrásától, a nagyszülők kriptája javításától, férfiak ostromáig, sok hosszú magányos óráig. Ez a valaki magányos ember volt, zárkózott. Végül is összetalálkozott egy meglehetősen művelt jogással, aki azonban saját bevallása szerint megijedt fiús allűrjeitől, túlzott határozottságától – így a reverzális ürügyén felbomlott az eljegyzésük. Szüleim sem mellette, sem ellene soha egy szót sem szóltak, s hiába képzelődik Pali, őellene sem. Szabadságot élveztem a szülői házban, de bensőséges és meleg baráti légkört is, amit a mi zökkenőkkel induló házaseletünk nem mindig biztosított. – Nem vonom kétségbe, hogy a hiba főleg bennem volt.

A múlthoz és a zárt formákhoz vagy formalista világhoz való ragaszkodásom abban áll, hogy időnként szeretem látni a szüleimet, szeretek haza menni, mert az az én nem kicsi és könnyű taposómalmomból való kikapcsolódást is jelenti; öregeknek tekintem őket, nem kezdek vitákat, elfogadom, amint vannak, úgyis a saját fejem szerint alakítom jól vagy rosszul az életemet. Már megokosodtam annyira, hogy Pali szeszélyeit épp úgy bölcsen hordozom, mint hirtelen hangulatváltozásait és viselem a szülőkéhez hasonlóan. Vagy nem vagyok felnőtt, ha békességre töreksem magam körül, normális légkörre, amelyben mindenki megmaradhat a maga helyén. Olyan terveim, hogy egyik felet is átformáljam, nincsenek. Tehetségem, erőm és kedvem sincs hozzá, de főleg értelme sem volna,

csupán egy kicsit nagyobb vonalúságot szeretnék; néha egy kis kínai mosolyt. Ez minden. Igaza van, amikor azt írja, hogy az ember önmagában rendezze el a dolgokat. Egy ilyen levél is előbbre viszi a rendezgetést, az ember megosztja a szívében lévő szeretetet, s azt veszi észre, hogy ennek jegyében minden könnyűvé válik.

Ami a bűvárkodást illeti, nagyon üdítő, felemelő valami. Karrert tan-könyvként kellene olvasni, legalábbis ilyen magamfajta hiányos műveltségű egyéneknek. Nagyon komoly része a könyvnek az „Isten fogalom” kialakulása és magyarázata. Örvendezni lehet minden ősi, fejlett emberlelet hallatán, az evolúció és Darwin csődjén és a lélek diadalán. A végső igazságok összefüggése a vallásokban, összefüggése a kereszténységgel, meditálásra indítja az embert. Csupán az utolsó 40 oldalon szólal meg az író kissé elfogult katolikus hangon. A könyv olyan remek, részletei azóta is foglalkoztatnak; köszönöm, hogy elolvashattam.

Sándorunkról is legyen szó. Nem ismerem magánéletét, kiterjedő levelezését, beosztását, csak a gyülekezetre háruló anyagi gondokat és az ő vasárnapi helytállását. Annyi hitet, békességet és szeretetet sugároznak jól átgondolt beszédei, annyi embert vigasztalnak, annyi hétköznapi baj[on] és bukáson segítenek át, vezetnek Isten felé, talán ezért az ő gyengeségeit is elnézéssel lehetne nyugtázni. János bácsi iránti szeretetéről és ragaszkodásáról sok elejtett szóból volt alkalmam meggyőződni. – Laci sajnos az utóbbi időben keveset jár hozzánk, sokszor meg mi nem vagyunk épp otthon, amikor jönne. Őt én is sok dologban enerváltnak látom, amit fizikumában rejlő gyengeséggel magyarázok. Beszéljünk az én Pálomról is. Festeget – néha! – jobbkedvű, új hivatalában megszerették, sokoldalúságát elismerik, kiegyensúlyozottabb. – Juckát rég láttuk, megpróbálom telefonon elérni, hogy egy „Bunkó-látogatást” megbeszéljünk.

Levelem nagyon hosszúra nyúlt, azért is elnézést kérek, hogy magamról olyan sokat locsogtam, köszönöm a kritikát, most még jobban belátom az igazát, mint levelem megírása előtt.

Tildi nénivel együtt sokszor üdvözl

Ditta

Akarattya, 953, máj. 10.

Kedves Ditta,

korántsem „zúdíttam a fejére” kritikát, csupán baráti tárgyilagossággal vázoltam a fölmerült kérdésben – és helyzetben – vallott véleményemet. Örülök, hogy levele végén, amikor az írás kényszerítette, hogy Maga is bizonyos distanciából nézze Önmagát, sokkal megenyhültebb, oldódottabb. Ezzel máris nagy lépést tettünk a világosság felé.

Én ugyan nem mondtam, hogy Maga nem felnőtt, ellenkezőleg, figyelmeztettem erre. Itt azonban megint fölbukkan a kérdés, amit egy kicsit meg kell tárgyalnunk. Nemcsak Magára érvényes, hanem minden emberre, hogy a lelket nem szabad egységes valaminek fölfognunk. A lélek: erőter, hasonlíthatnám holmi Maxwell-féle energiamezőhöz: olyan tér, amelyben ellentétes energiák tartják – vagy nem tartják – egyensúlyban egymást. Dinamikus és nem statikus valami. Ebben az erőterben a legnagyobb választékban kavarognak, mozognak, viaskodnak erők, amelyek egy része a tudatban vívja meg harcát, a másik mérhetetlenül nagyobb része azonban a *tudatalattiban* és a *tudattalanban*. A tudatalattiban lévő erők fel-felmerülnek a tudatban, akár akarva, akár akaratlanul, megfigyelhetők, megmérhetők, koordinálhatók. Ezek azonban csupán töredékei azoknak az óriási erőknek és erőfolyamatoknak, amelyek a tudattalanban működnek s talán soha, vagy igen ritka esetben kerülnek töredékesen a tudatba. Ez a tudattalan lelkevilág démonikus, ktonikus, félelmetes, mert külön énje van, a tudattalan én s ez csodálatos játékokra képes. Mindezt csak azért említem, hogy figyelmeztessem arra, amit úgy is tud: az ember lelke nem egységes, homogén egész, hanem különféle rétegekből, energiaáramlásokból összetett, dinamikus valami, mondhatjuk: *világ*.

Minden ember lelkében vannak tehát rétegek, csoportok, amelyek a legrégebb gyermekkorból szálltak alá a *tudatalattiba*. Gyermekkorunk világát magunkkal hordozzuk, kezdve a születési élményektől (születési traumáktól), folytatva a szopós koron át a tipegés, a beszéd kezdetéig s a világ – tér és idő – elhatárolásán keresztül egészen a világos tudatosság koráig. Ilyen értelemben tehát mindnyájan gyermekek vagyunk, felnőttségünk *ellenére* is. És az emberek közötti relációk alapjai mindíg

megmaradnak, halálunkig. Az apa–anya–gyermek reláció akkor sem szűnik meg, ha térdig ér a szakállunk, vagy ha a szüleink már meghaltak. Ugyanígy a testvér–testvér relációk sem. Hiszen, ha megszűnnének, megszűnhetnének, vége volna minden emberi kapcsolatnak. Mert nem a szüleinket látjuk-e minden öreg emberben-asszonyban, nem a gyermekeinket-e minden gyermekben, nem a testvéreinket-e minden emberben? És az apa–anya–gyermek relációt nem valósítjuk-e meg magunk is azzal, hogy családot alapítunk? A testvér–testvér viszonyt azzal, hogy barátokkal és barátnőkkel vesszük körül magunkat? Miután ez így van, bizonyos értelemben gyermekek maradunk akkor is, mikor már apák–anyák lettünk, sőt ha minden ilyen kapcsolatból teljesen kiszakadtunk, mert vég-ső fokon Isten Atya gyermekei maradunk, a katolikuskok az Atya mellé odateszik az Istenanyát, Máriát is és ezzel kétségtelenül teljessé teszik az ősi szerkezetet. Joggal mondhatjuk, hogy e legősibb relációk tükröződése minden apa–anya–gyermek viszonylat, az Isten Atya–Istenanya–ember viszonylat tükröződése. Így volt ez az emberi faj legkezdetibb kezdetén s így szállottak ezek a kapcsolatok lefelé, egyre sokasodva minden apa–anya–gyermek viszonylat láncszemein végig egészen máig. Így szállanak tovább nemzedékeken át. Ebben az értelemben mindnyájan gyermekek vagyunk és sohasem leszünk felnőttek.

Baj csak akkor áll elő, ha az ember tudatalattijában igen intenzíven megrekednek és hatnak azok az emlékek, amelyek a saját apjához–anyjához kapcsolódnak, annyira erősen, virulensen, hogy képtelen indulatait, amelyek apjához–anyjához tapadnak, *áthelyezni* más személyekre. Lélektani műszóval élve képtelenek a helyes *indulatátállítást*ra. Ha nem tudják, de gyakran nem is akarják tudatukba beemelni a reális helyzetet, hanem ragaszkodnak a régi relációkhoz, ahelyett, hogy új relációt teremtenének s továbbbadnák az ősi láncot. Az ilyen megrekedt emberek joggal mondhatók gyermekegeknek s kevés joggal nevezhetők felnőtteknek. Mondjak néhány megvilágító példát? Nos, a legtöbb agglegény azért nem nőül meg, mert képtelen az anyja helyét mással betölteni. A legtöbb vénlány azért marad pártában, mert nem tudja s nem akarja mással helyettesíteni az apát. Olyan eset is adódik, hogy a leány annyira anyjához kötődik (rideg, részeges, tiszteletre nem méltó stb. apa miatt), hogy valósággal testi kapcsolat alakul ki leány és anya között s teljes elzárkózás, sőt rettegés

a férfiaktól. Ugyanez megesik a fiúgyermekkel is: ők „rajongásig” vonzódnak apjuk[hoz] s elriadnak a női nemtől. Fejlődhet ez a helyzet a nyílt homoszekszualitásig is. Feltűnő pld. a katolikus papok rendkívül erős kapcsolódása az anyjukhoz. Igen sok kath. pap éppen az anyja kedvéért lesz pappá. Ezért ragaszkodik a kath. papság a Mária-kultuszhoz is. Ugyanilyen esetek találhatók fölös számmal az apácák között is, ellenkező előjellel. De hagyjuk ezt a kirívó területet, mert emlékeztetni akarom az ú. n. rosszul sikerült házasságok nagyrészére. Ha megvizsgálja a helyzetet, föl fog tűnni, hogy hány férfi képtelen harmonikusan élni a feleséggel, mert folyton az anyjával hasonlítja össze, tehát a szíve egyik fele s az egyik lába az anyjánál maradt. Hány asszony képtelen jól érezni magát otthonában, hány keserű, kedvetlen, elégedetlen, zúgolódó, hány csavarog társaságban, moziban-színházban, vagy a „közügyek”, a mozgalmak, a hivatalok terein, mert nem is tudja, hogy a szívének fele nincs otthon, az ura, a gyermekei mellett, hanem otthon, az apjánál, anyjánál. És hány asszony cserélgeti a férfiakat és „csalódik” újra meg újra, mert azt az egyet, az irreálisat, az apát, nem találja s nem is találhatja meg. (A lélektanban a „végtelen sor”.) Hány férfi futkos új meg új nők után, válik el ettől is attól is és „csalódik”, mert indulatainak jórésze az anyjához köti. Végeláthatatlan a variációk és permutációk sora, amelyek mind abból adódnak, hogy valakinek a tudatalattijában igen hatékonyak az ott lappangó, energiákkal igen telített, föl nem oldott múltbeli emlékek. És hányan vannak, akik úgy védik ezeket az emlékeket, mint a tűzszemű kutya a kincsesládát, hányan, akik úgy érzik, mintha késsel hasogatnák őket, ha valaki a régi apa–anya–gyermek relációikat reálisan akarja megítélni. („Az én szent anyám” ...l „Apám egy apostol volt” ... „Anyám valóságos mártír” ... stb.) Ettől azonban az illetők még tanulhatnak, dolgozhatnak, utazhatnak, elvégezhetnek igen felelősségteljes föladatokat, hiszen lelkük egy része felnőtt, vagyis a világ relációit reálisan látja – kivéve *azt az egy szegmentumot*, amely a tudatalattiba süllyedt gyermekkorra, az apa–anya–gyermek viszonylatokra utal. Mindezt akadémikusan mondom, hogy egy tisztára lélektani kérdést megvilágítsak.

Van itt egy másik fölvetődött kérdés is. Említi levelében, hogy sem Édesanyja, sem Édesapja „nem szóltak bele” első eljegyzésébe, sem a Pálval kötött házasságába. Ha figyelembe veszi az emberi lélek megosztott

voltát s a tudatalattiban továbbélő emlékvilágot, rögtön megérti, hogy *nem is kell* „beszólni” ilyesmibe s mégis beszél az ember. Beszól az egész gyermekora, beszélnek a bútorok, a képek, a szobák levegője, a kert, az ismerősök köre, a szokások végtelen tömege (hogyan kell enni, beszélni, hallgatni, járni, ülni, nevetni stb.) beszélnek a hajdani oktatások, a zene, amire tanítottak, a könyvek, amiket elolvastattak velünk, beszél az egész nagy, *szerves világ*, amit a tudatalattinkban hordunk és néha féltékenyen őrzünk. Fölösleges előszóval mondani valamit, pláne, ha felelősséggel jár. („Te akartad, hogy elvegyem, te kívántad, hogy hozzámenjek.”) Megintcsak akadémikusan mondom, hogy amint az ember lehet gyermeki önállóan végzett fontos funkciói ellenére, ugyanúgy minden beszélő nélkül követheti az apa–anya óhajait életében minden döntő lépésénél.

Mindezt, ismétlem, nem a Maga személyére értem, hanem minden emberre, Palit is ideszámítva.

De hát mi az egészséges, a kozmikus törvények szerint való magatartás? Ez a főkérdés. A helyes magatartás és életvitel az, ha spontán, önként, természetes módon tökéletesen és harmonikusan *át tudjuk vinni* gyermekkorunk relációink indulattartalmát a saját aktuális relációinkra. Ha az asszony azt az otthont teremti meg, amiben gyermekkorában élt, ha gyermekei és maga között azt a viszonyt valósítja meg, amiben ő volt. Ha a férfi feleségében megtalálja az anyját, a testvérét, az asszony a férfinak az apját, a bátyját. Röviden: ha az ősi Istenanya–Istenfia–Istenfiúság képét saját családi körükben *tükrözik*.

Ha ennek akadálya van, meg kell vizsgálni az akadályokat minden részről. Szépen, okosan, félelem, szentimentalizmus nélkül ki kell emelni a tudatalattiból a régi emlékeket s mérlegre kell tenni őket. Mert hiába szereti a férfi a feleségét, ha szívében egyre az anyja képét hordja s minden intim pillanatban kínzón érzi, hogy *ez* az asszony, a feleségem, nem *az*, aki ő volt. Ebben a helyzetben egy asszony lelkileg-testileg tönkremehet, minden külső ok nélkül. És hiába szereti egy asszony az urát, ha rövidebb-hosszabb idő múltán fölrémlik benne a fölismerés, hogy „nem *az* a férfi”, akit ő kívánt. Ebbe egy asszony belepusztulhat. A valóság pedig az, hogy mindegyikük egy „más” nőt, férfit szeretne, egy *irreális*at, szószerint az anyját, az apját. Mert nem szolgálhatsz egyszerre két úrnak és ahol a kincsöd, ott a te szíved is.

Gyermekeinket *nem magunknak, hanem unokáinknak* neveljük. Kerülnünk kell az olyan helyzeteket, hogy a nagypapa, a nagymama nevelje az unokákat, még az olyanokat is, hogy közvetlenül beleszóljanak a nevelésükbe. Apánkat-anyánkat szeretnünk, segítenünk kell, de gyermekkori érzéseinket teljes egészükben a feleségünkre, az urunkra, a gyermekeinkre kell áttennünk. Ez az egész kérdés veleje. Ugyanerre kell nevelnünk a gyermekeinket is.

Mármost: azokat a vitákat, amiket Pali a Maga Apjával folytat, nem szabad túlságosan a szívére vennie. Nem szabad úgy éreznie, hogy két malomkő között őrlődik, mint írja. A jóra való férfi az igazságra törekszik, a jóra való asszony azonban a békességre (s ez az ő igazsága). A férfiak képesek vérre menni igazukért. Az asszony irtózik ettől, mert az ő igazsága más: a fészek biztonsága, a gyermekek nyugalma, az anyagi föltételek biztosítása stb. Azonban a békességet nem elég szeretni, okosan is kell szolgálni. Ha két jóra való férfi, – Pali s a Maga apja – vitázik, hagyni kell őket, hadd vitázzanak, hadd öntsék ki, ami szívüket nyomja. Rosszat egyikük sem akar, egymáshoz való viszonyuk pedig tisztázódik. Magának pedig, amikor okosan a kellő mederben tartja a vitáikat, tehát vigyáz, hogy indulatok ne keveredjenek belé, éreztetnie kell a Szüleivel, hogy nem az ő világukba, hanem a Paliéba tartozik, mégpedig minden érzésével, anyai, asszonyi, testvéri szeretetével és szerelmével. Szeresse, segítse, támogassa a Szüleit, legyen kéznél, ha kell, de csak ha *kell* s egy pillanatra se feledje, hogy az ő világuk nem ötvözhető össze Paliéval az értelem szférájában, – hiszen a fogalmakat másként értik! – hanem csupán a szeretet szférájában, amely az értelemnél magasabb értelem. És éppen a szeretetnek (nem szerelemnek) ez a magasabb értelme láttatja be velük is, hogy Maga már egy másik relációban él, gyermekkori relációit egy másik körben valósítja meg, ismétli meg.

Édes Ditta, egy feleségnek sohasem szabad éreznie, hogy *magára* hagyták (ez nem azonos azzal, hogy *egyedül* hagyták), mert ez életveszélyes állapot. És nem szabad úgy éreznie, hogy az ura *magára* hagyta, de nem hagyta *magára* az apja–anyja, mert ez meg természetellenes állapot. És a férfinak sem szabad úgy éreznie, hogy *magára* hagyták s az anyja az, aki ebben az állapotában nem hagyta, vagy hagyta volna *magára*. És évezredek életében során hányszor láttam asszonyokat, akiket magukra

hagyott az uruk s hány férfit, akit magára hagyott a felesége. Az ember csak közösségben tud élni, még akkor is, ha egyedül van, vagy ha nincsen senkije. Aki nem érez közösséget Istennel, férfival, nővel, baráttal, ellenséggel stb., menthetetlenül elsorvad. És ha egy férfi panaszkodik, hogy magára hagyja a felesége, sürgősen, nagyon sürgősen segíteni kell a bajon. Ha egy asszony arról panaszkodik, hogy magára hagyta az ura, jó lesz a férfinak azonnal segíteni, amíg be nem következnek az óhatatlan bajok.

Ismét mondom, ezeknek a szavaknak elsősorban általános és akadémikus jelentésük van. És a világosság kedvéért túloztam, nem személyes célból tettem.

Most még egy-két szót arról, hogy mit cselekszik az okos apa-anya a fiatalok harmóniája érdekében. Az okos apa, ha pld. súlyos betegségen esett át, amelyben a lánya ápolta, így szól: „Most már nincs veszély, eredj haza, lányom, ott a te helyed.” Az okos anya, ha lányát vagy fiát látja vendégül, olyan ételt főz, amit veje-menye szeret, mellőzi a fokhagymát, ha kell, mégha százszor is így „szokták” náluk, a ház legtávolabbi szobájában ad nekik szállást és figyelmesen kerül mindent, ami bizalmas, intim együttlétüket zavarhatná. Az okos szülő észreveszi, ha a házasság gyermekei között bizalmatlanság, elhidegülés stb. mutatkozik, megkérdi az okát s tanácsaival elhárítja az útból. Az okos szülők féltőn őrzik a gyermekek szerelmének harmóniáját, jobban, mint a szemük fényét. Mert igaza van a népdalnak, mikor így dicséri a leányt: „*Nekem nevelt az édesanyád.*”

Vannak, persze, néha szinte elviselhetetlen rossz tulajdonságok, vonások, szokások a házastársban. De még ezeket is akkor veszi észre valaki, – hacsak nem utálatosak, kirívóak –, ha a szíve már máshová húz. Karenina Anna akkor veszi észre Karenin nagy füleit, amikor szíve már, anélkül, hogy tudná, Vronszkijnál marad. Megesik, hogy a férfi álmodik valamit, pld. azt, hogy megcsókolja egy karcsú, szelíd, odaadó leány (nem határozott személy), az álmot elfelejti, de egyszerre szemébe ötlík, hogy a felesége nem egészen karcsú s talán éppen nem is nyájas. Ezért az okos ember számontartja az álmait is és mert értelmet adott neki az Isten, igyekszik tudatába emelni és tisztázni azt, amit az álomszimbólumok elrejtettek előle. Okos szülő rendszeresen elmondhatja álmaikat a gyermekeivel is s azok szerint irányítja nevelésüket. Nagy, igen nagy és nehéz iskola a házasság, a családi élet, meg kell tanulnunk belőle a türelmet, az önuralmat,

a lemondást, az irgalmat, az önfeláldozást. És mindezt úgy, hogy „áldozat” *ne legyen* belőle, mert a család tagjai nem áldozatot kívánnak egymástól, hanem spontán, természetes szeretetet és örömteljes készenlétet. Kell tudniok a szülőknek játszaniok is, fogócskázni, lapdázni, bújócskázni, papírfigurákat kívágni, szalonnát sütni, sízni stb. Kell tudniok nevetni. Humor is kell a családi életben jócskán. A humor: megbocsátás, megértés, fölülemelkedés. Meg kell tudni mondani az igazat, *föltétlenül az igazat*, még a gyermeknek is. És kell tudni mesélni, mesében élni. Mindez gyakran nehéz, igen nehéz, főképp manapság. De mindezek mellett még egyedül is kell tudni lenni egy-két órácskára, egyedül sétálni, meditálni s tudni kell a család más tagjait ebben nem zavarni. Mindezt pedig hogyan tudja megcselekedni a szülő, akinek inatszakasztó munkát kell végeznie s az élet ezer baja-gyötrelme, megaláztatása és félelme nehezedik rá? Csupáncsak úgy, ha *testestül-lelkestül, egész szívével, teljesen megosztás nélkül ott él, jelen van* s mérhetetlen erő merít a teljes szeretetből.

Édes Ditta, most nem részletezem tovább a levelében fölmerült sok-sok kérdést. Beszéljünk másról.

Hogy Joó Sándor szeret, becsül engem, régóta bizonyos vagyok benne. Én is igaz barátomat látom Sándorban. De azért nem bánnám, ha több volna benne a konkrét tudás, a törekvés a tudásra s kevesebb az érzelem. Hogy ő milyen pap, éppen én jellemeztem abban az iratomban, aminek egy részét fölolvasták a szeretetvendégségen. Pontosan ismerem kívülből, mindenestül. Amit Magának írtam, előtte sem tartottam soha titokban s ő nem egyszer igazat adott nekem. Barátaim iránt azonban szigorú vagyok, éppen olyan szigorú, mint ennen magam iránt. Nagyon felelősnek érzem magam értük. Szeretném mindazt elolvasztatni velük, amit én olvastam, végiggondoltatni, amit én végiggondoltam, láttatni, amit én láttam, éreztetni, amit én érzek. Ezért hangzanak a szavaim Maga előtt olykor talán ridegeknek, keményeknek. A keményről jut eszembe Kemény Laci. Igen, nagyonis botrányosan enervált, a cinizmusig enervált és következőképpen önző, de ennek nem silány testi állapota az oka, hanem a nevelése, a „mamecs”, akinél jobb, tökéletesebb, okosabb szebb, igazabb, rövideen: *szentebb* asszonyt nem ismer. Laci minden szabad idejében fut a váci házba, mert olyan ház nincs még egy a világon. Olyan csend és béke, mint ott, a Mennyekben sem lesz. Olyan udvar, mint az

a szűk, tenyérnyi kis lyuk, nem képzelhető el, s olyan csodafák, mint az a néhány csenevész barackfa, az Édenkertben sem nőtt. Csak a „mamecs” főztjét lehet megenni. Innen az enerváltsága, magyarán szólva: gyávasága, azaz iszonyodása az emberektől, az idegen helyektől, az új helyzetektől s nem utolsó sorban a kenyérkereső munkától. Neje, Mancsi, pontosan illik hozzá. Ő meg a „papát” tekinti Istennek, őt védi foggal-körömmel, papa tudott, látott mindent, papának mindig igaza volt, akár Mussolininak. Összeillenek ők, sorsuk egy, bár halálosan gyűlölik egymást. Csak az a baj, hogy Laci igen kiváló festő és derék gyerek. Tehetsége sohasem fog teljesen kibontakozni, mert olyan melegen süppedő, posványyszerű világban él bivalyként, ami lehetetlenné teszi az igazi belső szabadságot s előbb utóbb, sajnos, inkább előbb, művészetének megrekedéséhez vezet. Olyan formalizmusban él máris, ami a saját formalizmusa. Én ebből szerettem volna őt kirángatni, de látom, hogy lehetetlen. Tanulni, gondolkodni, szabadon látni és érezni képtelen. A „mamecs” óvó karjai ráfonódnak s nem engedik szabadon.

Örülök, igen örülök, hogy Karrer könyve hasznára volt. Klerikális körökben ezt a könyvet nem nagyon szeretik, éppen rendkívüli tárgyilagossága, engedékenysége miatt. Éppen a napokban olvastam róla a Vatikán hivatalos folyóiratának egy régi számában fanyar kritikát. No, nem baj, az igazságot még az Oltáriszentséggel sem lehet agyonverni. Igen szép tőle, hogy csak a könyv végén mutatkozik dogmatikusnak, de elvégre ennek így kell lennie, hiszen kath. teológus. Ugyanez a merev dogmatizmus fölös mértékben megtalálható a ref. lelkészeknél is. Szeretném, ha elolvasná a Palinál hentergő Dacqué-könyvet is, sok mindent igen világosan látna. Ha pedig valami érdekli, amihez hozzásegíthetném, ismétlem, örömmel állok rendelkezésére.

Sohase mentegetőzzék, ha a levele egy kissé hosszabb, mint amekkorát Maga „illendőnek” vél. A cél az, hogy elmondjuk, amit akarunk s ha hosszúra nyúlik a mondókánk, hát nyúlják hosszúra. Nem staatsvisitet teszünk egymásnál, kalapban és kesztyűsen, hanem baráti beszélgetést folytatunk. Legyen meggyőződve róla, hogy számomra egy levele sem túlságosan hosszú s hogy örömmel szentelek figyelmet, akár fáradtságot is a Maga meghallgatására. Hiszen barátom felesége, barátomé, aki olyan közel áll a szívemhez, mintha fiam volna. Maga tehát egy kicsikét

a lányom, a menyem is. Íme, az ősi apa–anya–gyermek-viszonylat egyik *reális* példája.

Palinak külön írok, kérem, adja át neki, Magának szeretettel csókolom a kezét.

János b.

92.

Akarattya, 953, máj. 10.

Kedves Palikám,

a helyzet a következő: miután megírtam Dittának némely fölmerült kérdésről röpké véleményemet, az asztalhoz ültem s derekasán jóllaktam tejfölös tyúkpörkölttel (galuska, fejessaláta mellékelve volt) s most Neked írok, mert ha ledőlnek a díványra, holnap reggelig aludnék, ez pedig szellemem frissességének rovására esnék. A pörkölt oka az volt, hogy a tyúk nem tojott s ezért halálra ítéltetett. Ha már nem használ életében, használjon halálában, mint a tibetiek mondják, mikor kiteszik a holttestet az udvarra, a keselyűk eddeléül. A boncolásnál kiderült, hogy a tyúknak sportszíve volt, azaz szívnagyobbodása s ezért mondott le a fajfenntartásról. Absztinenciája, íme, halálára vezetett. Csak azt nem tudom megérteni, hogyan sportolhatott többet a többi baromfinál. Vagy többet ivott?

A helyzethez tartozik még az is, hogy kegyetlenül hideg van kint s esik az eső. A legsötétebb december vicsorog ránk vissza a távolból, májusban. Szép délceg palántáink sínylődnék s romlanak. Tegnap éjjel elfagyott a szőlőnk java. Ma hajnalban azután Tildi nénéd máglyát rakott és füstölt, de fagy nem lett. Most az van még hátra, hogy a hideg eső után nagy meleg következze s vele a fenerossz-pora, az aztán elvigye a szőlőnket a mindörökkön mindörökké tartó K. Laci-féle Pokolba. Vagy minket vigyen el a leselkedő ördög káromkodásainkért.

A megszakadt pokolvitának egyébként cifra következményei lettek. Hogy ezt megértsd, előre bocsájtom, ki az a Szörényi. Dr. Szörényi Endre theol. professzor, róm. kath. pap s nemzetközi tekintély a bibliai régészet s a szövegkritika terén. Közvetve úgy vagyok vele kapcsolatban, hogy igen fontos ókori szövegeket bocsájtott rendelkezésemre s bocsájtana még fontosabbakat is, ha tudnék angolul. Vagy ha egy festőművész barátom

sűrűn meg tudna jelenni nálam s haszontalan munkáját félbehagyva, velem együtt olvasná azokat az izgalmas, fölöttébb szükséges szövegeket. Most pedig idézek egy szakaszt egy volt szerzetes barátom legutóbbi leveléből. Íme: „Szörényi azt üzeni, hogy a közelmúltban elvitték hozzá egy bibliai vonatkozású, több lapból álló fejtegetésedet, amit legépelve terjesztenek és kérték, hogy válaszoljon rá. Öneki most annyi dolga az előadásaival és jegyzeteinek sokszorosítás alá készítésével, hogy erre nem vállalkozhatott, ellenben adott hozzá forrásmunkát, hogy annak alapján írja meg már nem tudom kicsoda a választ. A könyv szerzője egy racionalista protestáns tudós, neve Oscar Gullmann, a könyv címe: *Christus und die Zeit*, 1948-ban jelent meg. Szörényi dicsérte a tudományosságát.”

Eddig az idevágó rész. Mármost a tények ezek: 1.) Lacika lusta lévén gondolkozni s érvekkel szemben érveket fölmutatni, levelemet odaadta egy papnak, mint tudod. A pap megakadt érvelésemre, mert annyit nem tanult az iskolában s továbbadta a leveletem. 2.) Leveletem lemásolták s több példányban keringőztetik a városban. 3.) Valaki kínjában Szörényihez fordult, hogy segítsen rajta. És 4.) Szörényi, azt híván, egy racionalista ref. tudós érvei jobban hathatnak rám, mint a katolikus érvek, dicséretes tapintattal egy ref. művet ajánlott.

Ebből láthatod, mire vezet, ha az embert egyik barátja beugratja a vitába, aztán kijelenti, hogy őt nem is érdekli a kérdés, odébb áll, de iratát idegen kezekbe adja közprédára.

Hogy Laci irtózik a gondolkodástól, az még rendben van. De hogy számára közömbös legyen az igazság, az már nincs rendben. És ez a közömbösség odáig dagadjon, hogy már cinizmusnak is lehetne mondani, az még kevésbé van rendben. Mert cinizmus olyasmit mondani, hogy érdekelje a Pokol örökkévalósága azt, aki arra felé gravitál, őt nem érdekli, mert úgysem jut oda. Ez azonban nem magánügy. Az igazság nem magánügy s az igazság keresése sem. Mit szóljak az olyan ember „vallásosságáról”, akit *csak a maga* üdvössége érdekel, a másoké meg közömbösen hagy? Lehet-e *csak magamnak* üdvözülnöm, anélkül, hogy mások üdvössége ne feküdne a szívemen? Nem borzalmas egocentrizmus-e ez? Hiszen, hogy mást ne mondjak, felelős vagyok a feleségem, a gyermekeim, az unokáim, a barátaim üdvösségéért, ha már a magam egészen szűk, önző körében kell maradnom, de ha tágítok a körön, mert tágítanom *kell*, felelős vagyok az

ellenségeimért, az idegenekért is. Mit szól ő hozzá, ha kevély gögje megcsalja s mégis a Pokol fenekére jut, abba a Pokolba, amelynek soha nincs vége és határa s ott találja Zsuzsit, vagy éppen a „mamecsot”? Ha ott lel rá iszákos apjára? És így tovább. (Manciról nem is szólok, nélküle a Pokol sem volna igazi Pokol Laci számára.) Tedd szívedre a kezedet Palikám s mondd meg: közömbös lehet-e számunkra, a Te számodra s az enyémre, hogy Ditta és Tildi, gyermekeid s az én gyermekeim, anyád s anyám, barátaid és barátaim „a Pokol felé gravitálnak”-e, vagy az üdvösségük felé? És a második kérdés: ha igyekszem megközelíteni, tisztázni az igazságot, megtarthatom-e magamnak? Nem kell-e továbbadnom mások okulására, vagy akár megítélésre? Kereshetem-e az igazságot pusztán a magam számára, vagy az igazság keresése közügy, általános emberi ügy?

Laci azonban ahelyett, hogy leült volna velem együtt keresni az igazságot, legyintett, vállalt vont, karszékébe telepedett, fejére húzta a kucsmáját, beburkolózott pokrócaiba, lecsüggesztette kezét s azt motyogta: törődöm is én az igazság keresésével, *én* birtokában vagyok az *én* egyedül *engem* üdvözítő igazságnak, másokat pedig ott egyen meg a fene. Tiszta úri kényelemből, mint aki cipőjét cseléddel szokta tisztíttatni, átadta a levelemet egy szakértőnek, a szakértő továbbadta más szakértőnek, lemásolták, kézről-kézre adják, vitatják, dagasztják, fújják, ferdítik s így tovább. Egy sereg megrögzött katolikus pap s laikus boldog, hogy fölhalálták a soha meg nem szűnő Pokol intézményét. És zaklatnak vele derék tudósokat, akiknek éppen elegendő a maguk tengernyi dolga-gondja. Az én bőrömrre zaklatnak.

Laci barátunk eközben békén ül a barokk karszékben, cigarettázik, őt ugyan nem érdekli, hol áll meg egy fölvetett gondolat s kit hogyan talál meg. Őt nem viszi el az ördög, merthiszen nem követett el olyan bűnt, amiért elvinnék, mást meg hadd vigyenek, akárki legyen is.

Engem ez a magatartás azokra az ókori zsidó rabbikra, pogány bölcsekre emlékeztet, akik közönség jelenlétében valamely fogas kérdést adtak föl egy kereszténynek s mikor az elkezdett vitázni, idézni s elemezni, röhögve a faképnél hagyták.

Hanem, Palikám, úgy oldalogtál el mellettem, amint aki nadrágjába rezelt. Egy könnyed, elegáns kis mondatot odavetve jelezted, hogy egyidőre „fölfüggesztetted” az olvasást. Ebből megértem, hogy a Dacqué

olvasásáról van szó, de bővebben nem óhajtasz nyilatkozni róla. Megvan rá az okod, bizonyosan. Fúr a lelkiismeret. Ne hidd azonban, hogy azt a könyvet kerülgetheted, nem, el kell olvasnod az utolsó betűig, gondosan megemésztve. Hogy aztán jól megálló szellemi építmény kerülhessen rá. A könyv fontos! Minden másnál fontosabb! Elolvasod a kedvemért, a saját hasznodra. Megteszed ezt nekem. Haladj benne tovább annál a 30-40 oldalnál.

Várkonyi írt néhány szomorú sort. Teljes letargia, tehetetlenség. Jún. első felében Kenesén lesz, megpróbálom lábraállítani. Kitűnő könyveket küldött, köztük egy ritkát: a Babiloni Talmudot. És értesített, hogy Bagoly Rezső fiatal, zseniális barátunk, akiről tán Te is tudsz valamit, koffein helyett colchicint vett be, másfél napi nagy szenvedés után meghalt. Kilenc prof. tett meg mindent megmentése érdekében, hiába. Végig eszméleténél volt s mikor már elvesztette öntudatát, egyre azt kiáltozta: „Nándor bácsi, János bácsi, gyertek!” Tudta, hogy menthetetlen, sok huzavona után került csak sor gyomormosásra. Tudattalan öngyilkosság. Nem lep meg. Mindig attól félt, hogy megőrül, vagy öngyilkos lesz. Igen fantasztikus emlékeim vannak erről. Szegény fiú. Megsirattam. Halálának oka végső fokon az apja: durva, rideg, kegyetlenül szigorú, önző, hatalmaskodó ember, verte, megalázta szegény gyereket s ő teljesen az anyjához tapadt. Önbizalma semmi sem volt. Kitartása semmi. Kisebbrendűségi érzése óriási. Elvett egy idős nőt két gyerekkel, tehát helyre akarta állítani az anya-fiú kapcsolatot. Házassága megbukott, nem is lehet másként. Olyan szituációba került, amiből egy csak egy út vezetett ki: a coffeinnel elcserélt colchicin. Az egész lélektani út tiszta iskolapélda. Szörnyű.

Baj, hogy olyan sokára látlak. Ebben a pillanatban a hőmérséklet 2.5 fok C., havasos esik, az egész növényzet el fog pusztulni. Hangulatunk rossz. A meteorológia szerint a hőmérséklet nem változik lényegesen, íghát ezt a 2.5 fokot is az ellenség szervezte meg. Ettől eltekintve rendületlenül hiszek a békében. Legyen is. Továbbá az az érzésem, hogy B. Ervin mához egy hétre nálunk fog ebédelni.

Ezzel búcsúzom is Tőled Palikám. Légy egészséges, vidám és bizakodó. Szeretném látni akvarelljeidet. Ne nézd le ezt a műfajt, ha jól emlékszem, valami Turner igen derék akvarelleket festett. Szeretettel öllelek.

János b.

[K. n.]

Kedves János bácsi!

Neheztelni, miért? – Annyi körületekintéssel, bölcsességgel és művészettel írta meg legutóbbi levelét, hogy azért őszinte köszönetet kell mondani, fejtegetéseim gondolkodni kell, a dolgokban rejlő igazságot megszívelni, megőrizni, hogy iramló életünk második szakában, amikor a mi gyermekeink röppennek majd szárnyra, okosan rendezzük majd az új családi alakulásokat.

Levelét sokszor elolvastam, követtem gondolatait, jobban átérttettem azokat a tényezőket, amelyek ma is formálják életünket, és megértettem a kozmikus törvények szerinti egészséges magatartásunk lényegét. Ha e témáról most bővebben nem írok – ne tekintse felületességnak – magamban hosszabb időt szántam e kérdéseknek. Most inkább egyéb bennem motoszkáló dologról és a múlt hetek néhány epizódjáról szeretnék írni.

Életünk – talán másoké is – tavasszal mindig mozgalmasabb, mint egyéb évszakban. Megfigyeltem évek óta novemberre mindig beteg és le-tört vagyok, nyomasztó lelkiállapotom karácsonyig tart, ilyenkor Krúdyt olvasom a legszívesebben. – Hosszabbodnak a napok, vitamin hiányunk elmúlik, a tavaszi pompázás bennünk is valami megújulásfélét indít el, a betegségek is elmúlnak, sokkal elviselhetőbb az élet minden vonatkozásában... Mikroorganizmusok periodikus megjelenéséről domináns előfordulásukról írtam egyszer egy szerény tanulmányt, ahol igazoltam a penészgombáknak az időjárástól való függését, és azt a variációt, amely az időjárási tényezőktől függően az egyes fajok megjelenésében mutatkozik évszakonként. – Az ember vajon milyen kozmikus tényezők hatására regenerálódik legalábbis látszólag, vagy változik meg hangulati, érzelmi vagy értelmi vonatkozásban, az emberekhez és saját énjéhez való viszonyában?

E változásról jut eszembe, hogy Apám egészsége is a múltté. Amikor Pali János bácsiéknál járt, én a gyerekekkel Visegrádon voltam. Sajnos apámat rossz egészségi állapotban találtam, bélhurut és komoly szívpanaszok közepette. Jobban lett, azóta elmúlt a nagy rosszullet, hál'Istennek erőre kapott és dolgozik újra. – Az emberben azonban nem múlnak el

nyomtalanul a dolgok, és ilyenkor akaratlanul is még élénkebben gondolunk arra a végpontra, amely e földi pályának utolsó stációját jelenti. A vallás, jobban mondva a hit, az abban nyert ígéret ad megnyugvást, ha van hit, vagy ha az ember azt hiszi, hogy van hite – ott szunnyad a kételkedés, a bizonytalanság talán minden ember lelkében. Ha van „túlvilág”, ahol lelkünk tovább él, vajon milyen formában? Meghalnak gyermekek, elszunnyadnak aggok, de értelmük teljességében, tudatos életük „derekán” is meghalnak emberek, hogy szunnyadhatnak el ilyen lelkek ennyi „energia”, hogy semmisülhet meg, vajon, hogy alakul át, mivé lesz, hogy egyesül Istennel, hogyan?... – Filozófusokra gondolok, könyvekre, magyarázatokra, misztikus tényezőkre, de csak a saját szemernyi hitem ad némi megnyugvást e kérdésben. Szeretnék egyszer erről is beszélgetni János bácsival, aki Gilgamestől Nyerges Pálig sokkal többet lát az emberekből és az emberfelettiekből, mint én is.

Tegnap 25 leányt és fiút konfirmált Sándorunk. A kis gyerekeket – köztötte az én leányomat is – a karzatra irányították, így magam is szokásomtól eltérően inkább, felmentem. Mintha máshol lenne az ember, olyan más kép tárul az ember elé fentről; nagyon megható volt a fehér asztal és az induló fiatalok. Gyermekekfejjel először állni ott – félelmetes csoda – de gyermekfejjel nem lehet megérteni, milyen mérhetetlenül nagyobb dolog felnőtt fejjel hinni abban a csodában, abban a megújító és tisztító erőben, amelyet az Úr vacsora – más neve is lehet – jelent! Visszaemlékeztem magamra, s ilyen gondolataim támadtak.

Eredetileg vasárnap reggel az Állatkertbe akartunk menni, az eső miatt ez a kirándulás délutánra maradt, s az én ünnepem bővült az előbbiekkal. – Az Állatkert üde volt, frissen mosott, az állatok szépek és érdekesek, de a környezetük különösen a nagy vadaké múlt századi, nagyon primitív. Természetes tájegységekbe kellene helyezni őket, meg ellátásukról is jobban kellene gondoskodni, hogy ne néznék éhesen az arra sétálók kezében a kiflit, perecet. Ízlésesen rendezték a Pálmaházat, sok szép növényvel, néhány akváriummal és ugyanott látható a népi Kína ajándékaként két aligátor.

Talán két hete egy reggel a laboránsunk azzal fogad, hogy az Intézet feletti úton egy őzet fogtak. Gondoltuk, a közeli kertek egyikéből szökhett meg, de egyelőre senki sem tudta honnan. Híveim – hárman

voltak – titokban is tartották a dolgot, és az őzikét a központi fűtés kazánházában, egy nagy ládában tartották. Szelíd, kedves állat volt, túrte, hogy simogassák. Természetesen a gyerekeket is felhoztam ide az Intézetbe, hogy láthassák, gyengéden cirógassák, beszéltek neki, tőlük sem félt. E látogatáskor az őz elfogásánál legderekasabban harcoló marcona vitéz úgy nyilatkozott, hogy ha nem jönnek érte, egy hajnalon elengedi. Felajánlottam, hogy elvisszük, megfelelő helyen, a Dobogókő aljában, ahol nagy összefüggő erdő van vérrokonaival elengedjük. Erre sürgősen közölte velem, hogy tulajdonképp egészen más céljai vannak az őzikével, finom vasárnapi ebéd lesz belőle. Mondjam-e, hogy e percben tanácstalanul álltam a szakadék szélén, amely e „lelkes” vitéztől elválasztott. Két napig töprengtünk – családostól – a megmentés körülményeiről, míg végre az őz keresésének híre az Intézetbe is elérkezett, jelentkezett a tulajdonos, és az őzikét beemelték egy hatalmas autóba, s visszavitték a nagy kertbe, ahol kicsi kora óta nevelődött. Ennek a megoldásnak is örültem, bár mennyivel nagyobb dolog lett volna egy erdőszélén végig nézni, hogy kap szimatot és iramlík el, hogy embert talán többet ne is lásson. – Csupán embereim voltak kissé csalódottak, részükre egy s más elmaradt, ma is szívják a fogukat miatta.

Végül még elmesélem – nem dicsekvésképp –, hogy két gyakorlatot tartottam, az Agrár-Egyetemen 100 hallgatónak, kétszer 4 óra időtartamig. Két csoport volt, merőben más és utólag visszagondolva épp az volt az érdekes, hogy ugyanarra az anyagra másképp reagáltak. Az elsőknél az arcokról hideg bíráló, fölényeskedő hallgatónők összesűgása, a hátsó sorok figyelmetlensége és közönye sugárzott felém, én is valami hűvöset éreztem... A második csoport még szünetben is kérdezgetett, preparátumokat készített, s a végén kedvesen megköszönte a gyakorlatot. Sokat töprengtem, mi volt az oka, én-e vagy ők, hogy a második gyakorlaton kellemes kapcsolat létesült közöttünk, az elsőn teljesen hiányzott, pedig én egyforma jó szándékkal csináltam végig mindkettőt.

Jeanst olvasom, ha befejeztem igyekszem átadni a szomszédba. Egyéb könyvek miatt, azt hiszem, majd alkalomadtán – engedelmükkel – talán magam jövök.

Sok szívélyes üdvözléssel,

Ditta

Nyerges Pál felvételei Kodolányi Jánosról

Akarattya, 953, jún. 4.

Kedves Pálom,

azért háborgatlak, mert a jövő héten ismét permeteznünk kell s Te említetted, hogy a Sulfarol meg fog érkezni hozzánk. Kérünk, gondold erre s ha tudod, küldd el valahogy a permetező szert mennél hamarabb.

Képzeld el, dolgozom. Írom a *Mózes*-t. Bámulatosan könnyen s buzgón, azt hiszem, jól is. Erősen haladok benne, haladhatnék erősebben is, mert egész nap tudnék írni, olyan kész bennem a mű, de nem teszem, mert öreg vagyok már, takarékoskodnom kell erőimmel. Napom így alakul most: reggeltől délig írok, azután fát vágok, segíték főzni, délután kijavítom a délelőtti írást, rendezem a másnapi anyagot, este olvasok. A vasárnapot teljesen a pihenésnek szentelem, azaz leveleket írok, zenét hallgatok, délután henyélek.

Ditta levelének igen örültem, mondd meg Neki, sort keríték a válaszra hamarosan. Igen megörvendeztetett látogatásának hírével is.

Laci mester ismét írt, megtette siralmaival kárhozatba való rohanásom miatt, könyörgéseit fokozta, érzelmeit kiöntötte, tudásának azonban még csekélyebb jelét adta, mint a múltkor. Precízen ismételte egyházi szövegeit: a szent Lelket, az aklot, a tüzes nyelveket, az elkárhozottak hitványságát, a bűnbánat szentségét s a pap feloldozó hatalmát. Hajdani iskoláskönyveim tárultak ki előttem. A formalizmus klasszikusa Laci, gondolkoznia sem kell s mégis beszél, de nem is kíván gondolkodni. Ámde bekövetkezett, amit mondtál. Mancsi megjelent a csatatéren egy levéllel. Nem olvastam el, föl sem bontottam, mert régen megúntam a rágalmaival, ferdítéseit, gyűlölködését, tudatlanságát. Majd visszaküldöm úgy, ahogy kaptam, ha írok Lacinak. Maradjon a levél édes titok.

Tegnap megjelent Várkonyi Rajnaival, famulusával. Kenesén tanyáznak. Az öregúr rossz lelkiállapotban van a tudományt teljesen elhanyagolja, nehezen társítja a képzeteket, el is maradt mindenben. Ifjú barátja ugyanott van, ahol tavaly, vagyis megállt, ez pedig romlás. Naponta átjönnek délutánonként. Tegnap annyit beszéltem nekik régmúlt dolgokról s újabbról, hogy Várkonyi szerint, fél év alatt sem hallottak ennyit. Volt őstörténet, szimbológia, semita archeológia, Biblia s politika. Szédülten

távoztak. Úgy látom, a többi derék pécsiek is betokosodtak. Te azonban ne kövesd a példájukat. Helyzetekkel meg lehetsz elégedve, agyaddal is.

Hát most csak ennyit. Gyertek hamarosan. Kedvetekért szívesen lemondok egy napi munkámról. Cseresnyénk pompás és lesz még elegendő. Szőlőnk igen szép. Tildi nénéd térde örökké dagadt, alig tud járni, éjjel pedig nem tud aludni. Vitamin-injekciók kellenének, de hogyan?!

Dittának kézcsók, Téged ölellek. Hozd vissza *Zárt tárgyalás* c. könyvem.

János bátyád

95.

Bp. 53. VI. 16.

Kedves János Bátyám,

szombaton leutaztam anyámhoz, és mindent úgy intéztem, hogy vas. du. átmehessek Hozzád, s másnap hajnalban onnan utazzam tovább, mert hétfőn Sárbogárd környékén volt dolgom. Mi lett e szép tervből? semmi! Ez olyan, mint az öngyilkosság. A szőlőt össze-vissza dőlve találtam, az állati viharok és záporok a kötözést szétszaggatták, permetezni kellett, a fűvet kikaszálni a tábla széléről, a du.-i vonatból este lett, az estiből az esti sebes, majd végül ott alvás és hajnalnak hajnalán utazás, elutazás A. előtt.

A konstelláció rossz volt, rosszkor érkeztem volna biztos – ilyesmivel békítettem, ámítottam magamat és dühömet. Baltát fogjak talán a 270 tőkére, pénzem úgy sincs elég megművelésükre, felkarózásukra? Ej, butaság. Júliusban 2–3-án 18 napra szabadságra K.-ba utazom, akkor szerét ejtjük, hogy Te is átjössz és szent nekiszánással befejezem a daklit is. Haladtam benne, meg a *Márai és a kultúra* tökéletes megértéséből is sokat profitáltam. Az előttevalót is kitörő lelkesedéssel olvastam – Ditta a tanúm s az ég (amely ránk görögökre, krétaiakra inkább kéken mosolyog, mintsem leszakadjon).

Sokat utazom, sok a futkosásom hivatalomban s erről javarészt nem tehetek – csökkentem amennyire lehet a felesleges ténykedéseket. Töménytelen téma feszeng bennem, melyeket pár héten belül biztosan eléd viszek. Nevezz, kezdek nagy ívekben gondolkodni. Dacqué 125 oldala s főleg a Tőled nyert ösztönző gondolatok csendet és a dolgok békés

megértését hozzák lelkembe. No, nem a megpuhulását, de csak mosolyogni tudok sok olyan dolgon, amelyek ezelőtt, nem is rég, bösz dühbe hoztak. Így érteni kezdelek, miért mondtad „azért kell elolvasnod ezt a könyvet, hogy másként, jobban fess majd”. Anyagi dolgokért nem igen fogom otthagyni a vásznat és ecsetet, annyira anyagiatlanná kezdek válni. És rájöttem egy pár dologra, ami tetszeni fog Neked. Pl. bátyám vasárnaponként mint gyárunk vitorlás-sport szakosztályának „kapitánya” autóbusszal leutazik Füredre, s életre halálra vitorlázik. 10 éve vagy régebben tanulta meg e mesterséget, vagy-vagy talán még sokkal régebben, nem-e Kréta körül s még messzebb hajóztak őseink valamikor, hiszen nevünk NÜNAOSZ, a hajó tatján foglalatосkodó, azaz kormányos volt. Bátyám neje (a № II.) most őrjöng a féltékenységtől, ez újabb keletű szenvedély miatt, pedig itt minden hiába, az *autonóm* embernek szüksége van a narkotikumra, hogy állandó kénérzetét csökkentse – kell a szerelem (jelen esetben csak kellett) vagy ha ez nincs kell a siker, a hódítás, a rekord – vasárnaponkénti verseny, ahol győzni lehet. Szóval gondolataimat csak azért mégis ilyen s hasonló témákon jártatom állandóan, s ezért Neked hálás vagyok s szerető hű fiad.

Tildi néni kezeit csókolom, Téged ölellek

Pali

96.

Akarattya, 953, jún. 18.

Kedves Ditta,

szokásomtól eltérően sokáig hallgattam. Tulajdonítsa ezt szorgos munkámnak. Mert dolgozom a *Mózes*-en, sőt erősen dolgozom, azt lehetne mondani, egész nap, bár csak délig írok. Az ilyesmi éjjelét-nappalát elfoglalja az embernek, az éjjelét is, igen, mert mostanában alig alszom napi négy óránál többet. Annyira fölzaklat a munkám, annyi nehéz probléma adódik minden mozzanatnál, hogy az ember még akkor is foglalkozik vele, ha nem tud róla.

Emiatt a szemem többnyire gyulladt, reggel alig tudom kinyitni, aztán lassanként mégis működni kezd. De egész nap kótyagos vagyok egy kicsit. Délután kijavítom az aznapi írást, összeszedem másnapi anyagom adatait,

este olvasok. Már az I. kötet közepe felé tartok, de mintegy félévi erős munkára lesz szükségem, hogy befejezzem. Remélem, sikerül.

Továbbá reméltem is, hogy eljön hozzánk, mint ahogy írta. Dehát nem jött. Ellenben két hétig minden délután késő estig itt ült Várkonyi Rajnival, mint már Palinak írtam. Roppant fárasztók voltak, Rajnai érdektelen, az öreg meg néha annyira nehézelméjű, hogy alig tudtam megmagyarázni neki valamit. Lábbadozóban bocsájtottam el – s megvallom őszintén, nagy megkönnyebbüléssel is, mert napi öt órát vettek el az időmből s ezt késő este kellett pótolnom.

Mindenféle látogatások fenyegetnek. Most, hogy munkához láttam, csöstül jelentkeznek azok, akik a henyélés egy álló esztendeje alatt elkerültek. Igyekszem lerázni őket, mert mind reggel jön, este megy, munkaidőmet ellopja, másnap kell pótolnom a mulasztást. Rengeteg ostobaságot beszélnek, ami engem nem érdekel. Izgulnak ügyekért, amiktől én távol vagyok. És Tildit főzéssel, mosogatással terhelik, noha alig győzi a gazos kertben a munkáját. Még csak nem is segíthetek neki, mert át kell alakulnom társadalmi lénnyé. Mindez az embereknek olyan természetes.

Júl. közepén jönnek a fiamék két hétre. Szigorúan meghagytam, ne zavarjanak délig, ne lármázzanak, ne dumáljanak, meg is ígérték, de tudom, semmi sem lesz a békességemből. Jelentkezett Tompa is látogatásra, ő mindig egész uszályal jön. Vasárnap érkezik két theológiai prof., egy ref. meg lut. Őszövségi szakértők, meg akarnak ismerni személyesen. Velük érkezik a Konvent egyik tisztviselője, régi ismerősöm. Ez három. Itthon lesz Jucka, legalább segít Tildinek. Végül tegnap írt öngyilkos barátom húga, hogy szombaton este jön, mert *négyszemközt* akar velem beszélni. No, jókor! Hírét hallottam Féja kirándulási tervének is. Továbbá Tamási akar átjönni Almádiból a feleségével. Szabó Lőrinc a fiával akar fölkeresni. Sinka is készül hozzám. Rettenetes végignézni ezen a soron. És háborgató elgondolni, mennyi elmaradt munkát kell pótolnom!

Maga azonban nem jött, akit vártam s nem mutatkozik Pali sem, akinek társasága mindig fölfrissít. Sürgősen közlöm, hogy délutánjaim s vasárnapjaim szabadok. Pali egyébként szépen vár is, henyél, olvas, ha délelőtt van itt s éppen dolgozom. Családtag.

A múlt héten Sinka két újságíró társaságában autón elvitt Jankovich-telepre Ignác Rózsához. A társaság igen jó volt s tisztaszívű. Pompásan

éreztem magam. Délután Rózsa Sinka új művéből olvasott részleteket, gyönyörűek voltak, Sinka ma a legnagyobb költőnk, de abszolút mértékel mérve is igen nagy. Este jöttem haza, éjjel álmatlanul emésztettem a tapasztaltakat, másnap pedig kétszer annyit dolgoztam.

Kedves Ditta, nagyon meghatott az őzike története, tökéletesen együttéreztem Magával. Szépen tájékoztatott kislányuk konfirmációjáról is. Továbbá fölvetett néhány egzisztenciálisan fontos kérdést, de ezekre most nem tudok kitérni, mert fáradt vagyok, a szemem is fáj. Majd személyesen. Azt hiszem, Maga is így gondolja.

Nálunk most folynak a cseresnye-bosszúságok. Megveszik az egész fát, aztán azt mondják, nem kell. Megszáll egy fát nyolc-tíz asszony, kölyök, kenyérral a kezében, leszed húsz kilót, megzabál húszat. Mások két óráig szednek nyolc kilót, megesznek nyolcat. Csak ne volna cseresnye-fánk. Pedig az idén gyönyörű, ringlónagyságú. És olcsóbb, mint tavaly volt a silányabb.

Kertünk buja, szőlőnk rendbejött. Gaz is van térdigérő. De közötté bőven borsó, bab, krumpli, hagyma, zöldség, káposzta, karalábé. Tehát van mit ennünk, miközben a mérge esz minket.

Pali azt írta, hogy levelét ne tekintsem írásnak, csak kaparásnak. Máig is várom az írást. Tudom, nem meri megírni, hogy Dacquet még most sem olvasta el, de mondja meg neki, a jövő héten Jucka elveszi tőle s visszaadja Borbély Ervinnek, aki három hónap óta várja.

Szívesen odaadnám magának a *Judás*-t, ahogyan van, hibásan, de félek, egy évig sem tudja elolvasni. Pali kettőig sem. Csupán ez aggaszt. Ha aggályom fölösleges, alkalomadtán odaadom a kéziratot. Úgysem látok a kijavításához a tél előtt.

Most elégedjék meg e röpke levéllel. Ha netán írna, kérem, tudassa velem, mely könyvek vannak a nyájas papnál, meddig óhajt rajtuk ülni s melyek vannak Magánál. „A rend kedvéért” – mint hajdan a kereskedők és bankok írták. Megjegyzem, hogy sötét papunk március óta egy sort sem írt, holott akkor „közeli” látogatását emlegette. Ő is megvárta, amíg munkába kezdek.

Palit szeretettel ölelem, Magának csókolom a kezét. Igaz barátja:

János bácsi

Akarattya, 953, jún. 23.

Kedves Pálom,

leveledet megkaptam. Igen öröndetes dolgokat mondtál lelki fejlődésről, látom, szavaim nem falrahányt borsók. Kíváncsi vagyok, élőszóval miket fogsz mondani. Ellenben azt már tudod, hogy a Dacquét nem olvasandod a szabadságod alatt, mert Jucka szombaton végre visszaszálítja Ervinhez, aki hónapok óta eped utána és sürgeti. Nos, hogy mikor kerül ez a ritka könyv a kezédbe, nem tudom. Hiába noszogattalak, ragadd meg, szívd ki a tartalmát, nem tetted, pedig ha naponként csak két oldalnyit olvastál volna belőle, már régen a végére érsz vala. Kár, hogy ilyen jó agyveleű gyermekben ekkora lustaság lakik. Majd iszod a levét bűnös természetednek, mikor más késő lesz.

Duhasztó hőségben írok, félmeztelenül verem az írógépet, Mózes-em gyönyörűen halad. Érzésem szerint jó is, de haj, az ember érzései igen csalókák. Kéne valaki, aki most az eddig elkészült részt hangosan fölolvassná, hogy idegen szájból halljam. És meg is mondaná, hol csikorog, hol lötyög, hol szorul. De ilyen személy nem lévén, ösztönömre bízom magam s csekély tudásomra.

Tildi nénéd folyton szőlőt kötöz, raffia hiányában ez nem kicsiség. Évek óta hentereg nálunk egy zsákravaló madzag-kóc vegyesen, azt hiszem, valamely tébolyda lakói dolgoztak rajta, gondosan csavargatták, kötözték-bogozták, csomózták-fűzték, olyan fantasztikus az egész. Célját eredetét nem ismeri senki. Órákat töltünk azzal, hogy huzigáljuk, bontjuk belőle a madzagokat, hogy kötözéshez lehessen használni. A gaz is óriási, éjjel-nappal kapálni kéne. Mutatkozik némi jele a peronoszpórának is, tehát még ma negyedszer kell permetezni. Így élünk, Pálom.

Sajnálom, hogy nem jöhetél, soha ilyen gyönyörű cseresnyét nem láttál még, mint most a miénk. Ha sietsz, még ehetsz a feketéből, vihetsz is.

Jankóék júl. 6.-án érkeznek családotul. Akkora lesz itt a ricsaj, mint egy zsúfolt egérfogóban. Éppen akkoriban még Te is szabadságra. Bízom benne, hogy gyakran látjuk egymást. Igazán nem bánnám, ha átmehténék Hozzád s megnézhetném káptalani műtermedet, vagyis azt a tájat.

Gondolkozz róla, miként volna lehetséges. Itt szépen le tudnék ballagni a vasútra, de ott igen nagy a távolság.

Kemény Lacinak hűvösen, fölényesen írtam, mellékeltem Mancsi fölbontatlan levelét is, megjegyezvén: aligha tud nekem olyasmit írni, ami érdekelne. Most mély csend. A Mester nyilván kirohant Vácra a viharok elől leányával és boldogan kérődzik. A világ legszebb városában, a világ legszebb pontján, a világ legkedvesebb házában, a világ legpompásabb kertjében. Bizonyosan becsukja az ablaktáblákat s figyeli, hogyan tágul vele a sötét szoba.

Jucka itthon volt, egészségesen, vidáman. Majd jelentkezik Nálatok a könyvért. Nagy fáradtság, nagy költség s nagy szomorúság előtt áll: utazik Besenyőtelekre. Személyesen fogja látni és hallani, hogyan megy tönkre egy passzív család s egy jobb sorsra méltó fiatalember. Úgy várják, mint mi diákkorunkban a karácsonyi vakációt. Számlálják a napokat. Utána még nagyobb lesz a sötétség.

Újságot nem tudok mondani, mert nincs. Vasárnapra akart eljönni öngyilkos barátom húga, de ugyanakkorra jelentette be magát két prof. s egy tanár. Lefűjtam szegény lányt, viszont a profok nem jöttek. Hiába vártuk őket. Így egyedül voltunk hármásban. Henrytünk és beszélgettünk. Itt járt volt repülőbarátom is, akinek a regényét megírtam, óriási mulatság hallani és olvasni, hogyan fedeztek föl benne egy eddig soha nem látott írói tehetséget, hogyan ünneplik, látogatják, hogyan körüllelkendezik s hogyan oktatják kommunizmusra. Nagy cirkusz a világ! Szegény fiú tökéletesen tehetségtelen mint író, de az én istenszagomat érzik az írásán s nem győznek csodálkozni rajta.

Azt már tudod, hogy egy napra kirándultam Sinkával s két ifjúval Ignác Rózsához, Rózsa Sinka új művéből olvasott részleteket s el vagyok ragadtatva tőlük. Halljad hát, Izráél, Sinka ma a legnagyobb költőnk, európai mértékkel mérve Shelleyvel egyívású, abszolút mértékkel mérve is a nagyok közt a helye. Szép nap volt, jólesett autózni, sörözni, bolondozni és verseket hallani. Sohasem láttam annyira, mint akkor, hogy az ember öröme, végtelen öröme született.

Tegnap egy kölyök légpuskával lelőtt egy vadgalambot egyik fánkról. Ama ritka kiveszőben lévő krugató örvösökből való, akik télen a Balkánra

vonulnak. A kölyökkel parázs veszekedés folyt, azután behintettük a galamb törött szárnyát ultraszeptil-porral, bekötöttük s most egy ládikában gyógyul. Kapott vizet és búzát is. Tán fölépül. Ditta kedves őzike-történetéhez átnyújtom ezt a kis galambtörténetet.

Bunkó még él? Egyike azoknak a kérdéseknek, amik legjobban nyomják a lelkiismeretemet.

Pálom, hallottam, jók a fényképeid. Kíváncsi vagyok rájuk. Meg Rád is. Ditta mikor jön? Várunk Benneteket. Addig is: írj. Dittának csókolom a kezét, Téged ölellek. Vén barátod:

János

U.i. A „nūnaosz” helyes. Erről nevezték a nagy hajózó népek őseidet, a krétaiaikat. Már a neolit-korban össze-vissza ladikáztak a Földközi-tengeren. Erről érdekeseket tudok.

J. b.

98.

Palikám,

igen nagy a baj. Elromlott a permetezőnk tömitése, a lé kicsorog, a drága anyag fele elvész, Tildi nénéd tetőtől talpig csupa lucsok. Ilyen tömitést itt nem tudunk szerezni. Te tudod, hol kapható, talán tudsz kéríteni egyet. Szabvány-készítmény, azt mondják nem kerül különösebb utánajárásba a megvétele. Kerek gumilap, közepén lyuk, neve: Chaudoir, azaz „sodoár” magyarul ejtve. Fölhívom a figyelmedet arra a rideg tényre, hogy addig nem tudok nyugodtan dolgozni, amíg ezt meg nem kapom. Tehát Chaudoir-tömités, nyilván erre a géptípusra készül. Vedd föl a telefont és keresd meg valamelyik szakboltban.

Ettől eltekintve a helyzet ugyanaz, mint tegnap. Kézcsók, üdv, ölelés. Szeretettel:

Akarattya, 953, jún. 24.

János b.

Kedves János Bátyám,

Leveledet és tegnap este – Nyíregyházáról érkeztemkor – lapodat is köszönettel megkaptam.

Leveledben megmosád fiad fejét, oh Atya, s ebben igazad vala. De mit tegyünk ha állandóan kusza elfoglaltságaim tengerén hanyódom mint egy árbócat vesztett krétai hajós, ki csak a víz színéből sejtí, hogy már igen távoli partok felé sodorja az ár. Azért elolvastam Dacquéből 130 oldalt, ez is valami, s még az utolsó este is olvastam. Az nem is kétes, hogy e könyvet én még elolvasandom, de gondolatmenete már is az enyém. Karrer messter, kit mellékesen olvasok, elég lényegesen kitér dakli kaparására, azaz elméletére.

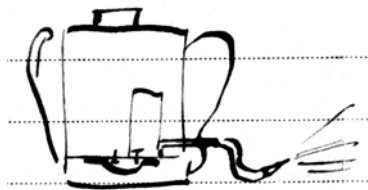
Szép tájakat láttam Szabolcsban, erről majd élőszóval.

Óriási az örömöm, amit azzal okoztál, hogy megsejdtítetted esetleges látogatásodat. Ha A.-n a vonatig el tudnál valóban sétálni, én Almádiban biztos szerzek egy járművet s akkor – milyen gyönyörű is lenne – körünkben töltenél pár napot legalább! Fent az erdő szélén már kinéztem egy szép pontot a kert sarkában, ahonnan ellátni messze a tavon Akar.-ig, vagy a teraszon dolgoznál, mindenfelé habzsolhatja az ember szeme az üde látivalókat. Én festek majd, s elterelem a strandra a gyereksereget, hogy munkád szentségét mi sem zavarja. Remélem a [...] jó lesz. Ölel, csókol Pali

Valószínűleg csütörtökön du.-n utazunk, D-val, gyerekekkel és a leánnyal, 1-2 napon belül átmegyek Hozzád és elragadlak, ha hozzájárulsz. Tildinéni kezeit csókolom, túloldalon a leírás!

Kedves Tildi Néni!

A szelepgumit úgy kell behelyezni, mint a lefelé fordított kalapot, tehát nem árt behelyezés előtt *finom* dörzspapírral kissé lekoptatni a szelep felfekvő részét – jobban zár. A szelep tárcsát, a kerek vaslemezt, amelyen a lyukak vannak pontosan ráhelyezve a gumi tárcsára,

Nyerges Pál rajza

ceruzával vagy tüvel előrajzoljuk a srófok helyeit és csölyukasztóval ütjük ki a csavarok helyét.

Kézcsók

Pali

P.s. Két szelepgumit vettem „az egyik csak jó lesz!” elvén. A feleslegeset átcserelek majd másra. Kéz. P.

100.

Palikám,

hálás köszönet a gyorsan megküldött szelepgumikért. Mi már megpróbáltuk a gépet egy gumilap segítségével megjavítani, de tökéletlen eredménnyel. Majd elszámolunk. – Nálad teendő látogatásomat e hó 11.-ére, szombat délutánra tervezem, vasárnap úgysem dolgozom, Nálad sem akarok. Ezt majd megbeszéljük. Fiamék 6.-án érkeznek, így módját tudom ejteni, hogy megnézzem falusi otthonodat. Csak az aggaszt, hogy négy felnőtt s két gyermek amúgyis nagy társaságába kellene mennem ötödik felnőttnek, a ház kicsi, helyed nincs, Anyád gondjait sem szeretném szaporítani. Hétfő délután jönnek vissza.

Hát csak gyere és beszéljük meg. Igyekszem úgy rendezni a dolgot, hogy ne legyen nagy teher.

Miután rövidesen találkozunk, nem is írok többet. Ditta kezét csókolom, Téged szeretettel öllelek.

Akarattya, 953, jún. 30.

János b.

101.

Akarattya, 953, aug. 6.

Kedves Pálom,

leveledet megkaptam. Nekem kellett volna írnom, hogy megköszönjem a Nálatok töltött csodálatos órákat, elbájoló vendégszereteteket, gondoskodásokat. Ámde még Jankóék távozása után is nyüzsgött a ház, látogatók seregei tolongtak nálam, öt-hét embernél sohasem vettek körül

kevesebben, férfiak, nők, ifjak, vének s ez annyira kifárasztott, hogy másodszor is el kellett menekülnöm hazúlról, ezúttal pilóta barátomhoz Szemesre, hogy kifújjam magamat. Igen gyakran aludni sem tudtam, annyira kimerített, fölzaklatott a sok ember, a sok beszélgetés. Mindez nem volt gyerekjáték, Palikám, ha meggondolod, hogy mellékesen a Mózes-en is dolgozom, olvasnom is kell, írásaimat javítani is. Vedd még azt is, hogy ínyem, állkapcsom, nyálmirigyeim jól megdagadtak, enni alig tudok, s ha ez a nyavalya a munkában nem gátol is, kedélyemet fölöttébb rontja. Tegnap volt az első este, hogy maguk voltunk s ma lesz az első délután, amikor nem állít be senki. Levelezésem hát tökéletesen bedöglött.

Köszönetemet azonban talán sikerül a *Judás*-ban elmondanom. Igen-igen örülök, hogy szívesen olvasod, de megírhattad volna, olvassa-e Ditta. Böngészd lassan megfontolva, szigorúan és úgy, mint „eretnek” írást, ami K. Lacit oly mély aggodalomba ejtette, oly szokatlanul heves vitára ingerelte. Mikor pedig elolvastatott a mű, kérlek, juttasd el a kéziratot, teljes elrongyolódását megakadályozandó, Borbély László barátomhoz, aki a Gábor Áron ucca 5/a. számú házban lakik, mert gondosan be fogja kötni s úgy adja vissza nekem.

Szeretném, ha végre személyesen is beszélgethetnénk. Igen érdekes látogatóim voltak, be kéne róluk számolnom. Most tudtam meg pld., hogy tavaly télen Balla Péter 1600 forintokat gyűjtött új cipőm céljából barátaitól, Veres Péter maga 800-at adott, de a kegyes és kiváló hívő református hittérítő, aki folyton kegyelemben él, terjeszti az Igét, vígasztalja a csüggedőket s olyannyira megrendült tavalyi állapotunk sivárságán, a pénzt elsikkasztotta, csupán 200 Ft-ot adott át nyájasan, de házi istentiszteletet tartott, hogy mi is részesüljünk legalább egyszer az Ige harmatozásában. Szegény Tildi nénéd meg Jucka olyan sírnivalóan énekelték a zsoltárokat, hogy most is elszorul a szívem, ha rágondolok, Ballánk Igét olvasott, prédikált, én pedig szerettem volna megszökni, mintha éreztem volna, hogy 1400 forintom van a zsebében. Bizony, éppen egy évvel hosszabbította meg szenvedéseimet, amíg Szalánczi maga nyélbe nem ütötte a cipőt.

És még sok érdekes apróságot tudtam meg a látogatóimtól.

Pálom, kitörő örömmel s örök hálával üdvözölnélek, ha sikerülne egy kis prést találnod számunkra. Mert a szomszéd vénasszony prését kell használnunk, e szolgálat fejében pedig Tildi nénéd kénytelen hosszú és

terhes szolgálmányokkal fizetni. A tavalyi prérhasználatért például hét hónapig tartotta a tyúkjaikat s még meg is gyanúsították, hogy a tojásokat ellopja. Ez különösen keserves volt akkor, amikor Tildi nénéd három héttig feküdt s nekem kellett kínlódnom az idegen tyúkokkal, abban a Balla Péter által meghosszabbított és súlyosbított embertelen kínban. Nézz hát körül, szimatolj. Szabadíts meg a szívességet tevő kegyetlen vénasszony zsarolásaitól. Bizony Isten, sokkal-sokkal könnyebben dolgoznék, ha csökkenének eféle gondjaink-bajaink.

Mózes-em első kötetét szabályos időben befejeztem, most a másodikat írom. Ahogy nézem, jó lesz, kedvem nem csökkent, az írás sem esik nehezemre. Ha aztán elkészül, letehetem a tollat, mert sikerült megcsinálnom, amiért ide vetett a sors nyolc esztendei szerzetességbe.

Most már várom Borbély Ervint, bizonyára nem tart már sokáig a besenyőtelki széksur. Kíváncsi vagyok, milyen balfogásokat követ el majd azután.

Egészségünk eléggé jó. Nekem a pofám belseje fáj, Tildi nénédek alacsony a vérnyomása, rossz a szíve, dühöng a reumája. Sikerült néhány B-vitamint szereznem, csak nincs, aki beadja az injekciókat, mert az itt nyaraló orvos méregdrága. Húsz flór esetenként, egy kissé sok. Továbbá elromlott a kutunk, két nagyhangú kontár tíz nap óta mindennap javítja, belekerült 270 flórbe, de víz nem folyik. Kénytelen leszek a községházára cammogni s följelenteni őket. Ez az ügy nem csak szórakoztató, de anyagi helyzetünket is talpig megrendítette. Noha árpát kéne venni a disznónak, ha már megvan s olyan szép, mint egy hollandi királynő.

Palikám, nem tudok sokat írni ezúttal, mert nincs is mit, meg el is fáradtam ma már a Mózes-ban. Tekintsd levelemet a Reátok való szüntelen gondolás silány jelének. És övezd föl Magad, jöjj el hozzánk, aludj itt, igyál meg egy kupa bort, falj egy falat szalonnát zöldpapríkával, szopogass el egy fürt szőlőt, aztán megbeszélhetjük a világ folyását, mellékesen. Ha addig is történik valami Veled, Körülötted, Általad, Benned, írd. Dittának csókold meg a kezét nevemben. Gyermekeiteket aranyosaknak láttam, add át nekik üdvözetemet. Téged öllelek nagy szeretettel.

Fess, fess, fess! Most már nemcsak lehet, hanem *kell* is. Bízz a szemedben.

János b.

Dombóvár, 53. 8. 10.

Édes János Bátyám,

hajnalban, abban a reményben hagytam el házaat, hogy nem zavar-
tam meg álmodat. Átvágtam a csajági mezőkön, szemben a kelő Nappal.
A vonaton olvastam, elmélkedtem, és tisztán láttam mindent magam kö-
rül és magamban. E sorokat sem azért írom, hogy újabb válaszra kény-
szerítselek, inkább azért, hogy lerögzítve lelkem irányodban való jelen
állapotát, erről tudassalak.

Együttlétünkör – éreztem – úgyis nehezen közelítettünk eleinte egy-
máshoz, kerestük egymást, a tiszta hangot. Az idő rövid volt és a körül-
mények is belezavartak nyugalunkba. A lényeges mondanivalók zöme
tarsolyomban maradt. Nem mondtam okos véleményt a *Judás*-ról sem,
fontos tehát, hogy valódi érzéseimet, melyeket e mű elolvasása bennem
előidézett, ismerjed. Íme.

Ez a mű nem regény, messze azon felül van, ez tanítás. Amint már
mondtam is. Olvasása bennem olyan felemelkedést kelt, amilyent eddig
soha semmi könyv nem keltett. Inkább festményekhez tudom hasonlí-
tani, s ilyenkor a maradéktalan, tökéletes remekművek, Rembrandtéi pl.,
révülnek fel előttem. Vidámmá, lelkessé és tisztává tesz dolgomban. Az
emberekhez való viszonyomat türelmessé, megértővé, gyűlöletmentessé
teszi.

A vonaton, Hozzád mentemben anyámtól, olvasása közben az a kü-
lönös érzésem vált tudatossá, hogy az egész vonaton nincs rajtam kívül
senki, aki nálam tisztább magasabb dologgal foglalkoznék. Egyébként is
minap támadt – talán ez is a *Judás* érdeme – az a biztos érzésem, hogy
mint festő, a legelső sorába juthatok, a legelső közé.

Miért ért engem ez a véletlen, ez a szerencse, hogy közeledbe juthat-
tam, barátoddá lehettem és egész életemre kihatóan lassan átformálódva,
világodba léphettem? – kérdelem olykor magamtól.

Véletlenek nincsenek – mondod erre, s így még jobb.

A *Judás*-ban olyan tanítást kaptam Tőled, amilyent soha senkitől nem
kaptam még eddig. A *Judás*-ban Jézus életét, személyét, szavait olyan
természetesnek, érthetőnek találom, hogy csak így történhetett, csak így

sehogyan másképp. Látnoki módon lelked visszaszállt tanítványai körébe, láttad őt, 2000 évet átléptél, az időt kinulláztad és átnyújtottad nekünk tiszta szellemét, mely olyannyira elfakult már az idők folyamán. Hogy az Egyház, az egyházak ezért hörögni fognak és gyűlölni fognak Téged, és minden módon bagatellizálni, likvidálni – ez természetes. Akkor viszont – remélem – már közel élhetek majd Hozzád, pár percnyi távolságra építem fel házadtól műtermemet és vidámsággal és zenével segíték semmivé tenni a mocskolódások özönét.

A múltkor írtad: „az ember örökre van teremtvé”, igen ez így igaz. Köszönöm, amiért ébrentartottad bennem művészetem fontosságának tudatát, az örömhöz vezető legfőbb eszközümet.

Maholnap imádkozni fogok ismét és énekelni – épp ezért ne csodáld, ha fiad módjára szeretlek

Pali

P. s. Érthető, ha ezek után sürgősen beszerzek egy valamilyen pengethető húros hangszert, de legalábbis xylophont. Ölel, Pali

103.

hétfő este [K. n.]

Kedves János Bácsi!

Búsan értem ma este haza, mert Pali Pécssett, gyerekek Visegrádon, néma a ház. Levelét az előszobában találtam egy most előkerült barátunk soraival. „Jól-neveltségem” – sürgősen félretettem – s mert nagyon vágyódtam hallani Magukról –, felbontottam a nem nekem címzett levelét.

Némi sorrendet szeretnék tartani, megemlítem, hogy magam is jó néhányszor gondoltam írásra, nem annyira lustaságom, mint kegyetlen fáradtságom miatt elmaradt, mióta meg a „nagy könyvben” élek, nem érek rá.

Káptalani elutazásunk másnapján a HÉV-állomáson összetalálkoztunk Sándorunkkal, aki Leányfalura ment pihenni egy-két napra, és az első napi kintlét után temetésre hazatelefonálták, és találkozásunkkor újra indulóban volt. Elmondtam – amit elmondhattam – nem továbbítottam szidalmait, sajnáltam, sápadt és kimerült volt, gondoltam, miért

súlyosbítsam a lelkét. Egy órai igen kellemes beszélgetés végén – ne féljen, ezzel már nem akarom untatni – megkérdezte: „és mondott-e egy jó szót Jánosnál az érdekemben?”... Talán azóta sikerült eljutnia Magához.

Túl vagyok a húnokon. Ligeti írása a könyv legértelmesebb része, ugyan minden fejezetben van valami érdekes. Fölöttébb szórakoztató a hún mondák európai kialakulása, Attiláról azonban keveset tudnak, mert szegényes minden kép, amit róla kezdettől fogva festenek.

Pali biztosan írt, vagy szólt arról is, hogy többször készültünk át Akarattyára, sajnos, anyagiak és a család miatt nem sikerült.

Ennyit a múltról...

A jelen, nem is jelen, mert a könyvben élek, így a végtelenben. Emlékszik talán Káptalanban, úgy hevenyében, ügyetlenül beszéltem Magának egy látomásomról, nagy fényes kapuról, ragyogó szivárványból-szótt szemelekről, nagy fényességről, mint amilyen a Kinnereth-tó partján volt, amikor Maga járt ott – másképp nem hiszem, hogy ilyen gyönyörűen lehetett volna róla írni. A saját élményem most még valóbbnak tűnik. – Eltörölte a 2000 évet, ott járunk Vele, ha csak a külsők között is, mégis ott. Ez az első döbbenetes dolog. Kitűnő, hogy úgy belecseppentünk, hogy az első sornál benne vagyunk nyakig a törtézésben, a levegőben, a lényegben. 20-30 oldalanként olvasom vissza-visszatérve Különös hatással van rám a könyv, mondom, benne élek, s ha most látna csendes magányomban talán furcsállná is – mert valami belső megindultság hatására, potyognak a könnyeim. Dogmatika, vallásfilozófia stb. terén az én tudásom szemerényi; elfogadom a könyvet abban a hitben, hogy az Igazság keresése közben kristályosodott ki Magában minden, amit írt. – Az első 100 oldal egyik legerőteljesebb kijelentése, hogy ő nem félt soha semmitől! A mi életünk viszont nem folytonos félelmekből tevődik össze?

Azt mondta, nem szeret a könyveiről beszélni, így jobb, ha én is most befejezem. Néhány kifejezés, apró, a lényeghez nem tartozó dologról is szólnék egyszer, ha nem tartja kicsinyesnek az ilyen szemernyi észrevételeket.

Búcsúzóul csupán abbéli reménységemnek szeretnék még hangot adni, hogy aug. végén, szept. elején tervezett kiruccanásán nálunk táborozzék le. Tudja úgy-e, hogy a lélek szárnyain küldött óhajoknak nem lehet ellenállni, s minthogy ennek intenzitását én mérem le, jobb ha kezdetben

lemond az ellenkezésről. (A fogászati problémák is megoldhatók szájsebész unokabátyám révén.)

Szeretettel köszönti Tildi nénivel együtt

Ditta

104.

Kedves Ditta,

levelét megkaptam, de nincs borítékom, csak lapot írhatok. Örülök, hogy könyvem megnyerte a tetszését. Hibáiról nem ír, de én ismerem őket s ki fogom javítani. Kérem, jegyezze föl a helyeket, ahol zavarosságokat lát, vagy hibás kifejezéseket. Palit is megkértem erre. – Köszönöm szíves meghívását, állkapcsom azonban annyira javult, hogy most nem aggódom miatta. Túlságosan eddig sem aggódtam. Munkámban nem zavar. Jól haladok, tervszerűen folyik minden. A második kötetben tartok, jó mélyen. – Palival szép órákat töltöttünk, remélem, hamarosan látom megint. – Megvagyunk a szokásos módon, munkában, sok látogató forgatagában s ez fáraszt. Újság nincs. – Nagyon helyes, hogy a szidalmaimat nem továbbította J. Sándornak. Időközben egy barátunk révén sok mindent tisztáztam és Sándor is írt, bár nekem nem tetsző módon. De találkozni eddig sem tudtunk. Tény, hogy Csicsáky zagyvaságainak elolvasására volt ideje, de fontos könyvekére nem. De előbb-utóbb beszélek a fejével. Magának pedig bővebben is írok, ha borítékom lesz. Holnap jön Jucka s hoz. Minden jót Mindnyájuknak! Igaz barátsággal s kézcsókkal:

Akarattya, 953, aug. 14.

János

105.

Akarattya, 953, okt. 21.

Maga Szerencsétlen Fehérnép!

Múltkori levele olyan kedvetlen, olyan színtelen volt, hogy szinte láttam Magát, amint bosszúsan összehúzott szemöldökkel gondolkozik: „Illenék írnom annak a vén rabbinak, ha már elolvastam a kéziratát. De mit írhatnék? Őt csak hódolat illeti s nem bírálát. Mindennél nagyobb baj,

hogy nincs cselédem. Elég a bajom a hivatalban, hát még itthon! No, írok néhány sort, essünk túl ezen is...” Hát így volt. Istenemre nem tudtam a levelével kezdeni semmit. Aztán következtek a mi gyalázatos kukoricagondjaink. Nem részletezem őket, Pali tán szólt egy-két szót erről is. Nemcsak az életemet úntam meg halálosan, hanem megátkoztam minden disznót is. De azért az egyre nehezebb *Mózes*-t írnom kellett. Hogy milyen fáradt vagyok s mennyire csüggedt szintén elmondhatja Pali.

Ámde mégsem volna szabad Önmagát „vetett”-nek neveznie s Margitokhoz hasonlítani. Margitot ugyan elvetettem, ahogy egy skorpiót kénytelen elvetni az ember, nem megvettem, nem levettem, nem kivettem, csupán elvettem. De Magát? Ó, Ditta, hogy vetemedhet ilyen szörnyű gondolatra?

Az is elkésérített, hogy Pali hónapokig nem írt, nem mutatkozott. Hogy János fiam ezt szintén megteszi, meg Júlia leányom is, nem vigasz. De hogy Pali is megteszi, az én önként fogadott Fiam, akinek szellemét olyan közel érzem magamhoz s akinek elmondom mindazt, amire természetes gyerekeim nem kíváncsiak, ő, éppen ő legyen ennyire néma? Ez sok volt.

Igen rossz testi-lelki állapotban voltam, fejem éjjel-nappal fáj, mozogni alig tudtam. Tetejébe látnom kellett feleségem gondjait, keserűségeit, sok fárasztó erőfeszítéseit, holott ő sem ifjú már, olykor pihennie kelle-ne, fürdő kéne a térdének s miegymás. Ám ha a sírba roskad is az ember, művén ennek nem szabad látszania. Olyan koncentrációra volt hát szükségem, amivel más, tehetségesebb ember, el tudta volna mozdítani helyéről a Gellérthegyet. Ezt persze Maga, abban a naiv hitben, hogy „milyen boldogság lehet írni”, aligha képzelheti el. Majd ha a *Mózes*-t elolvassa, el tudja képzelni.

Ám vissza Margithoz. Margithoz és nejéhez, vagy férjéhez, nem tudom, melyik közülük a férfi. Margit egy-két évvel ezelőtt levélben olyan rútul megrágalmazott engem, hogy jobbnak látom messze elkerülni. Azt írta, hogy én az ő apját, Mikes Öszentségét, útáltam, lenéztem, megvettem. Hogy vele fizettettem ki a lapnál fölvetett előlegeimet. Csak ennyit mondok. A valóság ezzel szemben az, hogy Mikessel én beszéltem utoljára Pesten, elutazása estéjén, mégpedig bizalmas baráti módon. Halála után három hasábos cikket írtam róla a Pesti Naplóba. Nemcsak előlegeimet

dolgoztam le az utolsó vasig, de mikor beteg voltam s eljött hozzám Szabó Lőrincel meg egy kiváló orvossal, megtérítettem mindhármuk gyorsvonat I. osztályú vasúti jegyét is, noha szabadjegyük volt. Temetésén ott volt a feleségem, az én nevemben is részvétét nyilvánította, lábam állapota miatt ugyanis nem mehettem el a temetőbe, nem ácsoroghattam ott órákig. Mancsi vélt sérelmeit húsz évig szótlánul hurcolta magában, eközben sülve-főve együtt voltunk, kijavítottam, átírtam műveit, beerőszkoltam őket a Magyarországba, Laci rajzaiért szembeszálltam tulajdon sógorával a lapnál, meg Zilahyval s mindenkivel, aki nem szerette, hogy pénzt, pénzt csikarjak ki e tehetséges embernek. S akkor, időtlen idők múltán, költészetről, vallásról folytatott levelezésünk közben, Margit a fejemre zúdította említett rágalmait. Laci akkor azt írta nekem, marha voltam, mert Mancival leveleztem, úgy kell nekem, ezután ne törődjem vele. Így is tettem. Két levelét is visszaküldtem fölbontatlanul. Laci nem sértődött meg. Most egyszerre azért nem ír nekem, mert visszaküldtem Mancsi levelét. Hol itt a logika? Miért nem figyelmeztetett engem Laci, hogy kedves Margitunk bűnbánó levelet készül írni s nem újabb rágalmakkal halmoz el?

Maradjunk a logikánál. Mint hallom, Laci azért nem ír nekem, mert én nem bírom a kritikát. Itt az igazság az, hogy Laci a *Judás*-omat remekműnek nevezte, el volt tőle ragadtatva, országszerte hirdette csodálatosságát. Mindössze egy latin „sed” szócska kimaradását hiányolta többször is. Ezután a „kritika” után következett az ismeretes vita az örökkétartó pokolról. Ez, mint ő maga hangsúlyozta, nem érinti a regény remek voltát. Nos, a vitában én érvekkel dolgoztam, ő meg egyházi szólamokat, iskolás-formalista frázisokat halmozott föl, görcsösen ismételte őket, szidott, kétségbeesett elkárkozásom miatt ésatöbbi. Én a vitát azzal akartam lezárni, hogy meghívtam őt is, egy pópa barátját is ide, hitvitára. Írtam a papnak is, boldogan felelte, hogy jön, örül, ha megismerhet. Ebben maradtunk. Laci ezután megszűnt. Mert *én* nem bírom a kritikát. Ez is logika.

Csak hadd jegyezzem meg, hogy 1.) művemet frenetikusan magasztalta, ezért nem sértődhettem meg és 2.) annyi kemény, gyakran ostoba, sőt gonosz kritikát kaptam életemben – s még azok miatt sem sértődtem meg –, hogy Laci jóindulatú megjegyzései igazán a szívem csücskét sem borzolhatták meg, végül 3.) megszoktam a kritikát, el is tudom viselni.

Pali azt a megjegyzést tette, nem első ízben, hogy ha én valakit kifacsartam, mint a szivacsot, könyörtelenül eldobom. Így Lacit is. Nem vitáztam Palival, mert tényeket nem tudtam volna szembeállítani véleményével, szubjektív érvekkel meg nem lehet vitázni. Ha Palinak ez a véleménye, majd megváltoztatja, ha megérti, mennyire téved. De Magának megmondom, nem vagyok ilyen cinikus, nem is állítom ennyire életem középpontjába írói céljaimat. Sok régi barátom van, akikből nincs mit kifacsarnom s mégsem dobom el őket.

No, de térjünk virányosabb tájakra Ditta. Itt van pld. Joó Sándor, régi problémám. Megint makacsul hallgat, el nem jött, hírt sem hallok róla. Legutóbb azt írta, nem mer velem érintkezni, mert én olyan sokat tudok, ő meg olyan keveset. Ez kisebbségérzés, barátok között túrhetetlen és szomorú. Meg is róttam érte. Fájaltam barátságunk nagy hézagait, érintkezésünk rapszodikusságát. Több hét múlt el azóta, nem felel. Most már csakugyan írok a vén Keresztesnek, úgys tartozom neki levéllel s megpróbálom tisztázni a Joó-problémát. Ott valami belső, titkolt bajnak kell lennie. Amit már nem lehet nyájas, kegyes evangéliumi leplekbe burkolni. Arra kérem, kedves Ditta, hogy alkalomadtán, ha istentiszteletre megy – bár most aligha teheti, miután sem Terije, sem Marija nincs –, kérje vissza tőle a Maga útján küldött könyvet vagy könyveket, továbbá Gogoly *Mirgorod* s Erdélyi József *Emlék* című könyveit, amiket még az ostrom után adtam neki. Különösen Erdélyi könyve kedves számomra s azóta is gyakran érzem hiányát. (Látja, pedig Erdélyivel súlyos okokból hosszú idő óta nem érintkezem s nem is fogok soha.)

Levélírás közben megzavartak: az öreg Nagy Emil látogatott meg. Sűrűn jön hozzám, itt Akarattyán ugyanis nem talál nálam értelmesebb embert s olyat sem, akinek könyvei volnának. (Finom kis előkelő úriemberek ám ezek, egynek sincs egyetlen egy könyve!) Érdekes öregúr Nagy Emil, túl a nyolcvanon teljes szellemi frissességben. Most ismerkedik az én révémen Krúdyval s velem is, noha ennek igyekszem ellenállni. A magyar irodalomról sejtelve sincs. Herczeg, Rákosi Jenő s ezzel vége. És miniszter volt... Furcsa ország vagyunk, meg is isszuk a levét.

Vége a szép napos időnek, esik az eső, sár, sötétség. Beszorultam a szobába. Társtalanságom még nagyobb s egyre nagyobb lesz, mert elhagynak a fák, virágok is tavaszig. Meg a madarak. A vadludak azonban itt vannak,

kiáltoznak, nagyon szeretem őket. Ha valaha nem tudom elhagyni ezt az átkozott fészket, hát a vadludakért nem fogom tudni.

Most befejezem. Este van kukoricát kell morzsolni holnapra. S a holnapi anyagomat is össze kell rendeznem. Éppen Karácsonyra lesz készen a *Mózes*. Címe: *Az égő csipkebokor*. Ha nem tetszik ez a cím, írja meg. No igen, én örömmel küldök könyveket Magának, Pali elhozhatja, ami Magánál van, üzenje vagy írja meg, mire kíváncsi.

Palit ölelem, én csókolom a kezét, Tildi öleli.* Élesztővel való erjesztésre nem volt szükség. Jól forrt a bor, már meg is higgadt. Igen kitűnő.

Őszinte barátja:

K. János

106.

Palikám,

nagyszerű leveledet köszönöm. Igen élveztem. De nem tudok levelet írni, nincs borítékom. Addig is ezt a néhány sort. Egészségem rossz, fejem be van bagyulálva, állam fáj, dagadt. Tildi nénéd is orvosnál volt, gyógyítani kéne. És itt az iszonyú tél. De azért dolgozom a *Mózes*-en. – Hanem levelet kaptam, a *Vigilia* részletet kér a *Judás*-ból. Az meg még most is Borbélynál van kötésen. Drága Pálom, ha teheted, menj el hozzá, kérd el, *akármilyen állapotban van* s hozd Magaddal, ha jössz, nagyon kelene. Pénzt hozna nekem ez a dolog! Ma írok neki is. Gyengén állunk, igen kéne. – Átkozott sötét van, de azért dolgozom. Csak már túl lennék rajta. – A leveledhez mellékelte képek jóknak látszanak, különösen a füstös ucca. Csináld meg mind a hármat, de vigyázz a valőrökre! Mihelyt borítékhoz jutok, levelet küldök. Milyen Laci második képe? Erről nem szóltál. Mindnyájatokat szeretettel öllelek s kézcsók Dittának.

Akarattya, 953, nov. 1.

János b.

A kukorica első részlete megjött, a kedélyek lecsillapodtak. Most útban van a többi, aztán vége. Jucka egy hétre Pécsre utazott. Különmunkája is van, öcsém egy szakcikkéhez rajzol. Munkahelye is távolabb van, ideje kevés. Ne haragudjatok rá. J. b.

* Ez magára értendő s nem Palira.

Akarattya, 953, nov. 18.

Palikám,

tudom, elsüllyedtél a pontszerűben, amikor azon a hajnalon távoztál tőlem. De egy pillanatra Utánad eredek s írom ezt a néhány sort.

Jó volt, hogy itt voltál, jó volt beszélgetnünk. Remélem, Neked is. Azóta éktelen kínjaim arra kényszerítettek, hogy Polgárdiba utazzam orvos barátomhoz. Kicibálta két fogamat, folytatása következik, mert a bajt megállítani nem lehet. Alacsony a vérnyomásom is, ezért érzem magam szokatlanul fáradtnak. (Én soha életemben nem voltam fáradt, legfőlőbb leestem a székről.) Állapotom jónak mondható. Mózes-em szépen halad. Most már bizonyos, hogy meg fogom írni.

Szerdán nálam járt Joó Sándor. Igen szép napot töltöttünk kedves beszélgetésben. Nem kellett unszolni, hogy ismerkedjek meg Konráddal, sőt *nagyon örült* a tervednek. El fog menni a prédikációjára is. Tehát Palikám, föl a tervvel! Ereszd őket össze baráti házadban, ebből szép gyümölcsök fakadnak, miután a gondolat szép és Istennek tetsző. Csináld mennél hamarabb, Sanyi tegnap írt, hogy *türelmetlenül várja* a baráti találkozót.

Itthon nincs újság. A baranyai kukorica a padláson. A disznó nagy, naponta szétrúgja az ólat. Borzi s a macskák igen jól érzik magukat. Mi is, mert az idő szép. Tildi nénéd holnap megy át Polgárdiba az orvoshoz, állapotja sokkal jobb. Jucka szombaton hoz hévízi iszapborogatást a térdére, reméljük, meggyógyul tőle. Jankó itthon volt, friss, üde, vidám s tevékeny. Ott sincs baj hát. Az isteni Könyvtáros panaszos levelet írt, még most sem dolgozik, ahogy ígérte, csak „készül”.

Kérdezd meg Dittától: most meg én vagyok „dobva”? Nincs talán valami baj Nálatok? Tőled meg azt kérdezem, mikor látlak megint. Lásd, kár lett volna a patikussal elutaznod. Intézd úgy a dolgaidat, hogy ismét beszélgethessünk egy kicsit.

Ditta kezét csókolom, Téged szeretettel ölellek.

János b.

Kedves János bácsi!

Már régóta vágyom egy kis beszélgetésre; meg is írtam már egy levélkét, azonban elsöpörte a hétköznapi fergetege, itt hever előttem, kiszedem belőle a lényegét és még hozzá fűzök néhány mondanivalót.

Mindent elsöpítő vidámság ömlött el rajtam, amikor legutóbbi levelét felnyitottam. Igaza van, a „fehérnépek” néha túlzottan is szerencsétlenek, bár ha meggondolom, láttam én már férfiakat is nyögni, káromkodni, nyöszörögni, mindenféle ostoba dologt művelni egészen kicsi lényegtelen dolog miatt. No, de hagyom őket, nem mellőzöm, nem lenézem, nem sértegetem, nem dobom őket, csupán megállapítom, hogy ők férfiak, és nem is érthetik meg mindig egy szerencsétlen fehérnép szürkességét, nem is tudnak mindig segíteni a baján... (igaz, mindenki segítsen magán!)

A szerencsétlen fehérnépek némelyike szeretne lényeges dolgokkal is foglalkozni, ezért a Mari-hiány idején is eljárt egy esti beszéd-sorozatra, épp levele érkezése idején – amikor is Barátunk témája többek között az volt, hogy kik szolgálják igazán az Urat. A válasz rövid volt: akik nem félnek, a boncolgatás logikus, értelmes, mély. Akkor és utána perces beszélgetésünk alatt ajánlottam írja meg Magának a mondottakat. El kellene mennem, volt a válasz. Ebben maradtunk. Hozzá tette még, hogy előzőleg személyére vonatkozóan lesújtókat mondott, amiért szégyenkezik. (Gondoltam: némi tapasztalatom erre vonatkozóan nekem is van.) Visszatérve S.-ra, vele hét nyugodt szót váltani lehetetlen. Míg ott voltam Ádám J. jött – csak egy percre – megköszönni a mondottakat, állásügyben egy nő fél percre, felesége a festő és mázoló ügyében egy mosoly idejére és még mások... de én türelmes voltam, még röviden beszélgettünk és elloholtam. Lelkendezve mesélte a múlt vasárnap, hogy lent volt, hogy milyen bensőségesen és soká beszélgették, úgy, mint régen, lélek a lélekhez szólt. Megerősítve és felfrissülve jött haza. – Bocsásson meg, hogy nem reám tartozó dolgok mellett ennyi ideig vesztegelek, de jól esett mások örömét látnom, különösen, mert egy parányi kis részem csak volt a dolgok ilyen alakulásában.

A tervezett találkozást a másik fél miatt elhalasztottuk, most meg S. egy hetes mátraházai beutalása miatt. Talán jobb is így, mert Andrásunk

3 hete lázas beteg. Tulajdonképp mindkét gyerek influenzás volt, a kicsi súlyosabban, jelenleg is lázas és a fülét is érzi. A sok éjszakai ágyból ug-rándozás hivatalból való hazarohanás és a végtelenül ostoba, közönyös háztartási alkalmazottal való vesződség levét én most iszom. Szombaton kegyetlenül kezdett fájni a torkom, és olyan derekas tüsszős mandulagyul-ladást kaptam, így ágyban, párnák közt írom e sorokat. Lázasan mindig mások vagyunk, az agyunk kalandozó, ha felgyógyulunk, mindig kicsit más emberekké leszünk.

Ha már testi bajoknál tartunk... látja, nem hallgatott rám, már az ősz-szel valami módon fel kellett volna jönnie Pestre, együttesen elmentünk volna a rokon fogászatra és talán eredményesebb kezelést lehetett volna eszközölni. A további ráncigálás előtt nem lenne jobb ezt az utat beiktat-ni? – Végeredményben örülök, ha jobban van, azt is remélem, hogy Tildi néni-nek is segít az iszappakolás, mint az édesanyám csuklójának is, de csak pár hónap múlva!

Palival küldött könyveket köszönöm. Másokra vágyódtam ugyan, de elolvasom őket. Az a gondolat vezette talán, hogy jó egy ilyen vattázott polgári otthonból előkerült fehérnépnek elolvasni a nagy nyomorúságról – biztosan – szép művészettel megírt könyvet. Higgye el, orvos otthoná-ban sokkal több nyomorúságról tudnak, több szenvedésben vesznek részt, elevenebb emberi közösségben élnek a családtagok, mint más hasonló ott-honokban. Bennem sem múlt el nyomtalanul egy bányavidéken eltöltött fiatal-leányság, még ha gondtalan is volt.

Szeretnék vall. filozófiai, etikai és történeti tárgyú könyvekből is ta-nulni, mert bizony nagyon rám férne egy komoly fejtágító.

Búcsúzóul még Laciékra vonatkozókra térek ki. Mancinak bennem is sikerült az epét felforgatni és tapintatlan megjegyzésével Laci is rákontrá-zott, de se baj, már a múlté.

A jelen és jövő *Mózes-é*, s a könyv címe találóbbr és kitűnőbb nem is lehetne, mint: *Az égő csipkebokor*. Hisz ez mindenek alfája.

Ég Önnel Uram, abban a reményben, hogy „visszadob” egy levélkét.

Ditta

Akarattya. 953. nov. 30.

Nagyságos Asszonyom!

Levelét, szemrehányásait, vádaskodásait, gyanúsításait... Hát, jó, nem bánom. De igazán nem vagyok bűnös. Nem azért küldtem el József Attila élettörténetét, valamint Móricz Zsigmondét, mintha azt hinném, hogy egy bányavidéki orvos leánya nem látott elég nyomorúságot, még ha a leggyöngédebb, legpuhább fészekben nevelődött is. Balcselekedetem oka az volt, hogy Pali barátomnak, a Maga férjeurának szemetszúrt e két könyv és elvitelre javasolta. Igen, de Maga Egyiptommal foglalkozó könyveket szeretett volna. Adnék szívesen, higgye el, de amíg *Mózes*-emet ki s be nem végzem, nem tudom nélkülözni őket. Mindig adódhatnak olyan probléma, aminek utána kell néznem. A mindenféle sztéléket, táblákat, naptárakat, hőstetteket, időpontokat nem vagyok képes fejben tartani, olyan rossz az emlékezőtehetségem, olyan silány az egész agyvelőm összes funkciójával együtt. Továbbá Pali azt is mondta, hogy Maga nem tud németül. Az én idevágó könyveim mind németek, kivéve néhány franciát. Nos, mit tehettem volna? Akkor semmit. De ezután még sokat tehetek s teszek is. Bocsnátát esedezem. Elnézéséért könyörgök. Engedelmet kérem. Már a közeljövőben meg fogok javulni.

Ugyancsak a nőkről általában vallott tartózkodó ítéletem sem irányult Kegyedre. Én Kegyedet igen okos, szokatlanul tisztességes, meglepően tapintatos hölgynek tartom s csak azért neveztem legutóbb „szerencsétlen Fehérnép”-nek, mert egy kalap alá vonta Önmagát Mikes Margittal s föltette rólam, hogy barátságát mellőzni kívánom. Ez akkora kishitűségre vall, hogy méltán mondtam szerencsétlennnek. Mindenkit szerencsétlennnek tartok, aki nem bízik magában eléggé. Persze, férfiakat is, nemcsak nőket, ezt számtalan példával igazolhatom. A nő–férfi osztályharcnak megszólításomhoz ezúttal semmi köze nem volt. Én Kegyedet barátaim közé sorolom s attól a pillanattól fogva megszűnt nőneműnek lenni, barátom, nemére való tekintet nélkül. Meg kell vallanom, hogy azok közé a hölgyek közé tartozik, akiktől nem félek. Kevés van ilyen, de Kegyed ilyen. Kegyedben van annyi lelkiismeret, hogy sohasem bántana egy olyan gyámoltalan, hívó férfit, amilyen én vagyok. Engedje meg, hogy

ismét Barátomnak nevezzem s biztosítsam, hogy tökéletesen egyenlőnek tartom magammal. Így is beszélék Kegyeddal. De most hagyjuk a komoly beszédet. Megkaptam Palitól Lazzi Maestre legújabb nagyképének fotográfiáját, nem rossz, a szerkezete figyelemreméltó, bár túlságosan sok reminiscenciát látok benne. (Közbevetőleg: igen rossz a festékszalagom, csupa rongy, alig lehet vele írni s hiába kiáltok vészhangokat mindenfelé, nem jutok újhoz!) A kép színeit, persze, nem ismerem, sajnos, de bizonyosra veszem, hogy jók. Van azonban a képen egy megdöbbenő lélektani mozzanat. Abban a pillanatban, amikor a két tanítvány előtt teljes fehérségében s fényében megjelenik a föltámadt Krisztus, a baloldali pofa *védőleg tartja kezét a tányérjához*, a másik is olyan mozdulatot tesz, mint ha az meg *a poharát féltené*. Szép kis társaság! Csak nem az volt az első gondolatuk, hogy ételüket-italukat oda kell adniuk ennek a váratlanul fölbukkanó embernek?! Hallatlanul nevetséges. Ebben a két mozdulatban benne van K. Laci egész lelkivilága. És az is, hogy valójában sohasem élte meg azt, amit vall.

Mózes-em erősen fejlődik, ha még tíz évig dolgoznék rajta, bizonyosan nagyon jó lenne. Én azonban befejezem dec. 20.-án. Eddig egy napot sem mulasztottam, pedig lett volna rá okom. A múlt héten Tildi egyik óráról a másikra visszanyerte régi idegzsábáját s olyan gyötrelmes kínokat állt ki, hogy nézni sem volt jó. Szénatörökkel gőzöltük, mozdulni sem tudott. Jucka kedden nagy aggodalmak közt hagyott itt minket, szombaton ismét lejött, de akkor már túl voltunk a javán. Ma már 20 kg. kukoricát cipelt Tildi Kenesére daráltatni a disznónak. Tejért kenyérért a szomszéd tábornok gyagyás papfia járt el, ő segített fát vágni is. Megint rossz napjaink voltak. Az ember ne kiabálja el a javulást soha. Mióta az én két fogamat kivonták, nincs komoly bajom. Sokkal nagyobb baj a folytonos favágás, kukoricamorzsolás. – A disznó kivégzése dec. 16.-án lesz Jankó fiunk jelenlétében. Időnek előtte, mert még két hónapig tartani kéne, egy mázsával lenne súlyosabb, de nem tűröm tovább. Van elég gondunk enélkül is. Így élünk és csak már tavasz lenne!

Nincs Maguknál a fűtésben valami hiba, hogy mindnyájan betegek? Nincs túlságosan meleg a lakásban, vagy a hivataltban? Remélem, túl vannak már rajta. Kívánom tiszta szívemből, legyenek ismét egészségesek.

Joó Sándor egy szóval sem mondta, hogy a Mátrába igyekszik. De majd csak előkerül s akkor meg lehet tartani a találkozót. Remélem, nem ez elől menekült olyan messzire. Hogy ittléte olyan jól sikerült, abban része van Magának is, mert több jót közvetített tőlem hozzá, mint amennyit én mondtam. De az én jó megbocsátó, engedelkeny szívem sem kutya. Most már semmi baj sem lesz Sándorral egy ideig, ha sikerül visszazakapnom nála lévő könyveimet is. Említettem neki, de ne higgye, hogy el fogja vinni. Sok fáradozásba kerül, amíg tőle valamit visszaszerez az ember. Szégyellem magam miatta, mert az egyik könyv nem az enyém s hónapok óta sürgetik. Kedves Ditta, kérem, a Maga figyelmes, tapintatos módján legyen erre gondja. Ígérem, soha Sándornak többet könyvet nem küldök.

Immár sötét este van, még ki kell javítanom mai regényrészletemet, olvasnom is kéne a holnapi anyaghoz, aztán a morzsolás... Befejezem hát ezt a rövid levelet. Gépszalagom minden ütésnél elakad, összetekeredik, használhatatlan, újra meg újra kell írnom egész sorokat. Palinak mondja meg, hogy szeretném megint látni. Levelének nagyon örültem volna, ha nem ágyban írja vala. Ölelem őt, ezt se feledje el, a képvázlata gyönyörű! A kezét csókolom, kedves Ditta s vagyok igazán őszinte barátja:

János b.

110.

Kedves Ditta,

gépszalagom utolsó lehelletével Magának írtam, az új szalag első lehelletét is Magának küldöm. Köszönet, köszönet! Attól tartok, megindul felém a szalagok áradata, azok is küldenek, akikhez segítségért kiáltottam s egy évre dúskálni fogok szalagokban. Kezddetek valami új Mózes-t. – Csak nem bántódott meg szigorú szavaimtól? Azért írtam olyan fölfújt stílusban, hogy komolyan ne vegye. Mégis? Érzéseimet szeretem játékosan elrejtetni, akiket nem szeretek, azoknak nem úgy írok. Szokja meg. Válasz volt a „tisztelt uram” s az „Ég önnel” formulákra. – Ha már szalagot küld, legközelebb jöjjön el befűzni. Egyik orsóm kapcsa olyan szoros, hogy órákig izzadok a befűzéssel. Késeket, ollókat török, körmöm kicsorbul, kezem maszatos, a kapocs néha úgy elugrik, hogy fél

napig csúszkálók utána a bútorok alatt. Harminc éve folyik ez így s türelmem bizonyítéka, hogy egyszer sem vágtam földhöz. – Egészségünk jobbulóban, kedvünk pendülőben van. A *Mózes* pedig megszűnőben. Két hét s aztán, ó, aztán szabad leszek! Pali fiút szeretettel s mohón várjuk. Magának hálás kézcsók.

953, dec. 3.

János b.

111.

Akarattya, 953, dec. 23.

Palikám,

mindent elköttem, hogy idejében írjak Neked s elküldjem karácsonyi jókívánságainkat. Sajnos hiába. A *Mózes*-t szombaton fejeztem be, vasárnap, hétfőn egész napos látogatóim voltak, tegnap rengeteg diót kellett tisztítanom s eféle munkát végezni, hogy Jankóéknak csomagot küldhessünk, egy percnyi időm sem volt. Fölborult a ház rendje is: kétnapos nagymosás, egynapos kismosás, vasalás, takarítás... pokol. Most azonban az új esztendőre szívből kívánok minden jót: egészséget, hitet, erőt, kitartást, jó munkát.

Hát a *Mózes* kész, nagyon megviselt, fáradt vagyok. Most aludni, aludni szeretnék s nem törődni semmivel. Ám ez lehetetlen. Most látom, hogy dolgom nem csökkent, hanem éppen annyi, mint volt. Rengeteg levél, vita, megbírálandó kézirat vár elintézésre és sok-sok fontos olvasnivaló. A tél sem tesz boldoggá. Fázom, nem szeretek fát vágni, ínyem megint beteg. No, de a legnagyobb teher leesett a vállamról. Az utolsó napokban már magam is tűrhetetlen voltam magamnak. Tisztességesen megcsináltam, amit akartam, ez megnyugtató.

Hát Ti, hogy vagytok? Van-e még beteg a Családodban? Írj néhány sort és számolj be a karácsonyeste eseményeiről is. Mit kaptak a gyerekek, hogyan fogadták.

Szegény Jankó nem tudott eljönni, a gyerekek után Livia is ágyba került, otthon kellett maradnia, segítség nem lévén. Itt volt helyette Borbély Ervin Józssal, most vasárnap Jucka szállásadójának a felesége, hétfőn

meg Fekete, a pilóta. Sok mulatságos dolgot hallottam tőlük. Holnap délután jön Jucka. Hát Te mikor?

Isten Veletek. Minden jól! Várom beszámolódat, Ditta kezét csókolom, Téged ölellek.

János b.

112.

Akarattyá, 953, dec. 26.

Kedves Ditta,

levelemet már elküldtem, mikor a Magáé megérkezett. Így most újra írok. Köszönjük a jókívánságait s ugyancsak a küldött gumicsövet is. Pompás, nagyszerű, most már semmi baj! Tildi kölcsönkért egyet néhány órára, fizetett érte tíz forintot s mászkált néhány órát. Kiszámítottam, hogy egy ilyen cső birtokosa havi hatszáz forintot keres a pusztá kölcsönzéssel, ez tehát a kapitalizmus legordítóbb alakja. Még szerencse, hogy ritkán kell s kevesen használják. Másként a csőtulajdonosok már régen hatalmukba kerítették volna a világot. Nagyobb dolog ez az atomenergiánál is.

Örülök, hogy végre olyan könyvet küldhettem, ami megnyerte a tetszését. Tanulmányozza gondosan, sokféle titok nyitjára jut rá az ember. Én két évet töltöttem el a könyv társaságában s más hasonlókéban s mondhatom, nagy gyönyörűséggel. Sok minden kiderült. Így egész esztétikánk tarthatatlansága, sekélyessége, formalizmusa, üressége, filozófiai alapjainak rozogasága. Meg az is, hogy a görög művészet mellett ugyanolyan nagyságban és jelentőségben áll az egyiptomi, sőt szerintem sokkal monumentálisabb és misztikusabb. De erről s még sok másról majd beszélgetünk, ha megvalósítja tervét s meglátogat minket. Remélem, nem futtában jön. Csak írja meg egy lapon, mikor jön, hogy tökéletesen szabaddá tehessem magam.

Álma nagyon érdekes. Olyan jelképek sorozata, amiket megfejteni nagyon nehéz. Hasonlít azokhoz a látomásokhoz, amikben nekem is van részem írás idején. Bizonyos, hogy ezek az álmok vagy éber látomások a legmélyebb mithikus rétegekben gyökereznek s racionális módszerekkel nem közelíthetők meg. Erről is fogunk beszélgetni.

Örülök, hogy a két pópa találkozása jól sikerült. Nem is lehetett másként. Pali írja, milyen szép témák forogtak a beszélgetésben, csak azt sajnálom kegyetlenül, hogy én nem lehettem jelen. Sok jó oldala van ennek a magányos életnek, de az bizony szomorú, hogy az ember oly ritkán lehet azok társaságában, akiket szeret. Jó volna, ha részletesebben beszámolna a sikerült együttlétről. Joó Sándor ugyan megígérte, hogy ír róla, de várhatok az idők végezetéig, azaz addig, amíg a kitáguló Világegyetem összehúzódásnak nem indul. Pali, tudom, sokat lótt-fut, aligha van türelme a beszámolóra. Magába vetem hát a reménységemet. Szívügyem, hogy az értelmes, bár különböző felekezethez tartozó lelkész atyák megértsék egymást. Általában a barátságot olyan nagy ügynek érzem, ami képes a világ arculatát szebbé tenni. A barátság megcsúfolását éppen ezért fogadom mindig bős haraggal. Ha tehát nem beteg, nem nagyon fáradt s ideje is kerül, írjon róla részletesebben. Majd ha Pali errefelé jár, beszámol ő is előszóval. Továbbá nagyon kíváncsi vagyok arra is, hogy miképpen zajlott le a Karácsonyeste, mit kaptak a gyerekek, hogyan fogadták.

A mi esténk szép volt. Jucka megérkezett, földíszített egy kis ágat, ajándékokban sem volt hiány, mindnyájan örültünk s békeség költözött a szívünkbe. Jucka derék lány, megható milyen gonddal s örömmel készít örömet másoknak. Jankó kisfiainak blúzokat varrt, anyjának ruhárávalót vett, nekem hálóinget, bolgár cigarettát. Elégedettek voltunk, pláne, mert Jankóéknak is tudtunk tartalmas csomagot küldeni. Ők, szegénykéik, befőtt füget, cigarettát küldtek, szinte sírtam a megहतottságtól. No, de az ország minden részéből tömegével kaptam leveleket, apró-cseprő pénzküldeményeket, még csirkét is. Most két hétig csak a levelezéssel foglalkozhatok, annyi a levél. Hát nem bámulatos ez? Itt élek távol a világtól, ki sem húzom a lábamat a kertünkéből s mégis annyian gondolnak rám, annyian tartanak számon, annyian írnak nekem. Néha olyan elkapatott vagyok, hogy úgy érzem, én egymagam egy világot tudok teremteni a fennen uralkodó világgal szemben. Maga előtt szabad dicsekednem, úgy-e? Most a *Mózes* és az egész tetralógia befejezése után átkozottul megnőtt bennem a góg. De ne tréfáljunk: ez a Karácsony valóban bőséges szeretetről tett bizonyosságot. És hátha válasz ez a bennem lévő szeretetre?

Éljenek boldogul, az új esztendőben, gyarapodjanak erőben, egészségben, békességben. Dolgozzanak sikerrel. Várjuk a Maga megígért látogatását s Paliét is, mint mindig. Ölelem az egész családot, csókolom a kezét.

János b.

113.

Bp. 954! jan. 6.

Kedves Atyám!

Mivel nőm helyet s módot nyújtott, hát örömmel kezdem én is Boldog Újévet kívánó szóval, Néked és kedves Családodnak egyaránt kívánva, egy, az elcsordogáltnál vidámabb, kevesebb gonddal-bajjal aggatott évecskét, s – tehenet, nem kecskét!

Szóval egy éve betegeskedem, mivel 31. óta rajtam a „dög”. Lázam volt sok, kedvem kevés bár-bár a nagy csend és egyedüllét számos kitűnő dologhoz juttatott. (Ditta ui. 31-én, amint írta, kivitte a gyerekeket V.-ra, amint előre meg volt beszélve.)

Felmértem először is az elmúlt évet, vagyis az évben magamat. – Hát egy nagy 0. Pár kis akvarell, némi pallérozódás, de sok-sok felesleges, buta talpalás, felesleges időtöltés a kenyérért (s csak ennyiben nem felesleges). Néhány határozatot is hoztam önmagam érdekében és önmagam ellen, de ez untatna is, meg nem is akarom kifecsegni, mert akkor nem csinállok belőlük (meg) semmit.

Néhány jó könyv. Korábban befejeztem már József A. életrajzát, most olvastam Móriczét, amit a Virág írt róla. Sokat derültem és okultam „széljegyzeteiden”. Töménytelen sok kérdést tettem volna fel Néked az öreg Zsigával kapcsolatosan. Ez a könyv egy merő anyagi megfogása a témának, bár ő maga is eléggé „krajcáros” ember volt, de több volt ő azért annál. Az egyiptomi könyv képeit már kiteve és betéve tudom. Nagyot mondtál az egyiptomi kultúráról utolsó D.-nak írt, igen jószívvvel írt levelében. Hogy nagyobb volt a többi antik kultúránál. – Én is érzek, sőt mindig is éreztem valami ilyesfélét, de Te biztosan meg is tudod fogalmazni, miért?

Messzi vagyunk most nagyon egymástól. A hó, a fűtetlen és irtózatokat késő vonatok, a kedves influenzám, amely ugyan már válófélben

van, de mégis. Nos mindössze 6-8 hét az egész s bekacsint a tavasz. Sinkát és Erdélyit is most ismertem meg. Utóbbi csak szín, de zavaros, sok helyt buta, rájöttem a bűnére is. Sinka egészen más klasszis, ő mély, zengő, de „ispán” komplexuma már túlhaladott, nem hiszem, hogy még ma is ekörül nyavalyogna, ha írna. Kemény professzor keményen hallgat, már 6 hete; biztos megharagudott! Miért? valamiért. Csitt, ne háborgassuk! Az ablakból végtelen havas tájakat látok s álmodok a hókavargásba. Néhány macska, egy sereg fázó madár és a seggükön csúszkáló házmesternék népesítik be most e tájat. Festettem 2 kis akvarellt is, jön a többi. Csak Te jönnél már egyszer felénk, ha már mi nem mehetünk! Sokszor ölel, Tildi néni kezét csókolja, Borzit morogja

Pali

P.s. Tegnap este olvastam az *Esti b.*-ben a Hamsun–Dosztojevszkij tanulmányodat. Hozzálátok most a *Kör bezárul*-hoz, s befejezem a Karrert is. P.

114.

Akarattya, 954, jan. 13.

Kedves Pálom,

a helyzet nálunk sem jobb. Tildi nénéd kezdte: ágynak dőlt. Másnap követtem én: ágynak estem. Az ő hőmérséklete 39.4 fok volt, az enyém 40.2. Táviratoztam Feketének, a dagadt pilótának, el is jött, itt volt éppen egy hétig. Ellátta a baromfit, vizet, fát hordott, fűtött. Szétfagyasztott két kannát, letépte a baromfiudvar kapuját s akkora rendetlenséget kavart maga körül, amekkorát egy másfélmázsás férfiú csak tud. De nem voltunk egyedül s a beadásra szánt zsírt is átvitte Kenesére hófúvásban, maga is 38 fokos lázban. Szombaton lejött Jucka, földéríteni a helyzetet, hétfőn ment vissza. Ugyancsak hétfőn elbocsájtottuk pilótánkat is, már nagyon sírt az otthona után, ott ugyanis van gáz, vízvezeték, jó meleg fürdőszoba s egyéb szibaritáságok. Mi a polgári orvos segítségével talpraálltunk s egyelőre talpon is vagyunk. Megfagyva bár, de törve is. Átjött az orvos felesége is, hozott gyógyszert, kávé, cukrot s hasonló jókat. Derék emberek. A hó nagy, el sem tudod képzelni, mekkora. S milyen szép! És milyen gyalázatos! Feleségem, szegényke órákig hányja, lapátolja, söpri,

megizzad bele s úgy elfárad, mintha egy tábla kukoricát kapált volna meg. Borzi boldog: egerek után turkál a hóban. Szép, idilli és festői dögles.

Majd csak vége lesz ennek is. Jó, hogy Dittát nem engedték Káptalanba. Igazi Szibéria ez. A vonatokat nem fűtik, órákat késnek. Jankó itt-hon volt disznóöléskor, délután indult haza s csak másnap délelőtt tízkor érkezett meg.

Igen, a disznóölés megtörtént, így szerencsére van mit ennünk. A kolbászok már füstölődnek. Egyébként egy szobába szorultunk, még szűkebben élünk, mint eddig. Gyönyörű nyomortanya. Dehát a fával takarékoskodni kell. Két vén ember él itt együtt, többnyire szóltanul, egymást sajnálva s várja a tavaszt.

Írғыelnetek hát nem kell minket. Napjaink csendes kétségbeesésben telnek. Olvasni nem tudok, mert még most is fájdogál a fejem. Levelezsem összerogyott. Mérhetetlen tömeggel tartozom, de olyan fáradt vagyok a *Mózes* meg a betegség után, hogy hozzá sem merek fogni. Csak Neked küldök röpké üzenetet, lehet, hogy ezt is postagalambbal kell továbbítanom innen, a hó mélységeiből. Szerencsére annyi itt a postagalamb... tegnap is láttam egyet a diófán. Mindössze meg kell fogni. Izgalmakat csak a villanyáram megszűnése okoz esténként. Ilyenkor petróleumot gyújtunk, újabban jó bűdös, az ára azonban szerencsére ugyanannyi. Magányunk kísérteties. Bizony, most messze vagyok Tőled, sajna, de Te is messze vagy tőlünk. Évszázadok múlnak el, mire megint találkozunk. Pedig van itt a Számodra egy igen tanulságos, érdekes cikk az Universitasban, ideje volna gondosan tanulmányoznod, ha már határozatokat hoztál Magad ellen. Ez a cikk is azt bizonyítja, hogy füttyel nem lehet tojást festeni. De bizonyítja *Mózes*-em is. Ha nem dolgoztam volna rajta két hónapig rendületlenül, most nem betegeskedhetnék ilyen nyugodt lelkiismerettel. Tervem egyébként a következő: mihelyt visszatérnek gyenge szellemi képességeim, kijavítom az első kötetet s odaadom Neked. Te elolvasod – s Ditta is, ha érdekli –, azután odaadod Borbély Laci barátomnak, mert ő éppen a napokban javasolta, hogy beköti. Ezután a második, majd a harmadik kötettel csináljuk ugyanezt. Fontosnak érzem, hogy elolvasd, ugyancsak szeretném hallani Ditta véleményét is. Jó lesz így?

Hát persze, Kemény mester megharagudott valamiért, tán azért, hogy a barátom vagy. (Sőt több.) Az a marha találkozott Juckával a villamoson

s nem akarta megismerni, mert minden családtagomat, barátomat azonosítja velem. Egyébként éppen akkor, amikor mi az örökkévaló Poklon huzakodtunk, a következő esemény történt: Papini, az Egyház szeretett fia és büszkesége, kifejtette egy írásában, hogy a soha meg nem szűnő kárhozát merő humbug, hazugság, ferdítés stb. mire a Vatikán hivatalos lapja nekirohant s leszedte róla a keresztvizet. Papini makacs fiú (firenzei!) s keményen védte álláspontját. Ám a Vatikánt sem a golya költötte. Dúl a harc köztük. Mint köztem s Laci között. Íme semmi sem történik elszigetelten.

Hanem, Palikám, sem Te, sem Ditta nem számoltatok be a papi találkozóról. Miért? Így most teljes sötétségben tapogatózom. Pedig érdekelne nagyon. No, majd legközelebb. Adj hírt egészségi állapototokról. A gyerekek bizonyosan jól vannak Visegrádon. Öllelek, Dittának kézcsók. Találkoznunk kéne már! Mit tanultál Egyiptomtól? Szervusz!

János b.

115.

Akarattyá, 954, jan. 30.

Kedves Ditta,

hetek óta nem hallok Magukról. Igaz, én is régóta tartozom Magának levéllel, de kifogyott a bélyegem s hogy ilyen vad hidegben, rossz úton a messzi postára menni nem nagy élvezet, azt bizonyosan el tudja képzelni.

Aggódok a hírek elmaradása miatt, hátha megint betegek, talán súlyos betegek. Nagyon kérem, akármilyen röviden is, de adjanak Magukról életjelt.

Mi most már teljesen egészségesek vagyunk, életünk a szokott módon folyik. Bizony, a szokatlan hideg elviselése eléggé nehéz volt, egy szobában húzódtunk össze. Havat hányni azonban legalább nem kellett. Most majd kell, éppen erősen havazik. A ház is hideg, szobába kellett cipelni a citromfákat a verandáról, megfagytak volna. A kamrában a tojás az eletes paprika, a tej, minden megfagy, ilyen még nem fordult elő. Szegény baromfiak taréja is. Képzelteri, milyen nehezen várjuk a tavaszt – persze, hogy képzelteri, hiszen Maguk is épp így várják! Újságot mondani nem tudok. Bizonyosan hallotta, hogy Joó Sándor télikabátját ellopták.

A szerencsétlen! Most temették el barátaim egyik legjobbját, a kenesei ref. papot, évekig tartó betegség után. Nagyon-nagyon sajnálom. Élő barátaim nem mutatkoznak, nem csoda. Maga se utazzék mostanában. Reméljük, az enyhülés most már fokozódik s akkor meglátogat minket, régi terve szerint.

Hozzáfogtam a Mózes kijavításához, örömmel látom, jó művet írtam. Pali egy szóval sem reagált arra az ajánlatomra, hogy odaadom ezt is elolvasásra. Pedig reméltem, örömet szerzek vele. Még magát sem érdekli? Nem tudom elhinni. Ha másért nem, hát Egyiptomért. Úgy érzem most, mintha egy üres szobába beszélnek abban a hitben, hogy van ott valaki, leveleik elmaradása olyan üressé teszi körülöttem a világot. Képzeld el azt a magányt, amiben nekem a barátaimhoz olyan erősen vonzódo embernek, itt élnem kell. És mi minden érdekel személyes sorsukon kívül is! Szeretnék hallani a nagy képzőművészeti kiállításról, az ankétról, az orosz és szovjet képzőművészeti kiállítás értékéről és sok mindenről még! Társaságukról, olvasmányaikról, véleményeikről, gondolataikról, terveikről. S napról-napra hiába várom a postást, Maguktól nem hoz semmit. Csak nem bántottam meg valamivel Palit? Vajjon rendeztek-e Joó Sándornál zenei estet? Hogyan sikerült? Mit lehet hallani Kemény mesterről? Hát a kiváló kath. papról, a nagy szónokról? Látja, újra meg újra kérdések tolnak írógépemre.

A főkérdés azonban: mikor látjuk Magukat.

Mást mondani ezúttal nem is tudok. Fölmerült témáink megszakadoztak, visszhangjuk nincsen. Minden jót tehát Mindnyájuknak, elsősorban jó egészséget. Írjanak, akármilyen keveset.

Igaz barátsággal csókolom a kezét, Palit s a Gyermekeket meleg szívvel ölelem.

János b.

116.

Bp. 54. I. 31.

Édes Atyám,

utolsó leveled még mindig „fénylik bennem”. S hozzá még a komoly sansz, hogy hamarosan elolvashatom a Mózes-t. Vágtatnék máris érte,

s csak pénztelenségem meg a lomha vidékiek, ill. lomha posta az oka, amiért e hét végén nem utazhattam máris a Tóhoz. Vártam ui. egy szépen megrendezett, sőt tudományosan valóban indokolt meghívást egyrészt Badacsonyra, másrészt Boglárra – egyik sem futott be. Jövő hétre lehet, hogy mindkettő itt lesz, s akkor én szárnyat bontok, sít ragadok s jöhet a hófúvás 70 fokos fagy, leutazom a szent Tóhoz.

Ha időd engedi jelezd, hozzak-e rizst, 2 kg-ot, vagy pedig felesleges?

Gondolataid, mint vasbetonalapzat. Miért? majd kifejtem, ha elmesélem Godin abbé történetét, aki a rothadó francia nyárspolgárság között élt és írt (1906–1944).

Juckát felhívom, hogy némi hírt vegyek felőletek. Nálunk inter regnum azaz házt. alk. változás. Sok „izgalom”, visítás, ugra-bugra, cirkusszal egybekötve. Jött egy vastag copfos kunbaracsi Piroška. Nyugalom és kedély árad belőle. 17 éves, remélem bírni fogja Nyergesék kacsalábon forgó házának egyensúlyban tartását. O. Wilde előszava, melyet a *Dorian Gray arcképe* elé írt, veszélyesen zseniális. Ezt is szeretném mondatról mondatra megvitatni Előtted, vajon hozzam-e vagy megvan? Most vas. de. sűrűn havazik. – Micu volt nálam ma egy hete. Képeim fellelkesítették, s ki akar ragadni a heti 48 órából. Hajlom a szavára, többször összejövünk, s átugrom a pajdá-gógosz társadalomba, csak „megadatik a többi” a kieső jövedelem helyébe.

Ó, ha most megölelhetnék s együtt nézhetnénk a havazást, azt hiszem, sok vidám dolgot mondanánk egymásnak. Felejtsd el a telet, napjai számlálvák! Februárban, ha kisüt az áldott Nap, recseg tőle a jég, pocsog a hó s tojni kezdenek a tyúkok.

Életre-kaptam, hála az influenza okozta egy új vászonnak. 3 akvarellt falra tettem bekeretezve, köztük a nyáron Rólad, a kertben festettet is, a többit is a könyvkötőhöz vittem felragasztatni. Laci ittjártakor – mert a képekhez azért ért – felfedeztünk egy csomó akvarellt, amiket úgy „észrevétlenül” festettem, magam sem tudom mikor, 52-ben vagy tavaly? Ilyen hülyeséget! De tényleg van köztük hét egészen múzeumálló darab. Ugyanezek Micunak tetszését is megfogták. Egyszerre gazdagnak érzem magam, mert „új stílusom” értelmében készült dolgaimból is ki tudok vágni egy „gyűjteményest”. Hát még ha tanár lennék, akkor nyílna csak ki a szelep. – (Öndicséretből elég – bocsáss meg érte.)

Család erősen él, gyerekek szánkóznak, anyjukkal együtt korcsolyáznak, iskoláznak s fenemód izgatja őket a világban és atyjukban végbeménő változás.

Előbbi a várható tavaszra, utóbbi festői inkarnációmra vonatkozik. Karrert befejezem, adom Sándornak – adjam-e? Mert a múltkori listából csak egyet vállalt el. Jó abást, jó étvágyat, s a viszontlátásig Tildi néni kezét csókolva ölellek.

Pali

117.

Akarattya, 954, febr. 6.

Kedves Ditta,

levele nagyon levert. Szerencsére Pali egy kissé vígasztalóbb fénybe állította életüket – s a miénket is –, így azóta Maga is jobb hangulatban lehet.

Nagyon örültünk Palinak, késő estig beszélgettünk, aztán Ő, szegény, a fűtetlen szobában aludt, de azt mondta, igen jól. Ugyanis egy szobába húzódtunk, ebben a kemény hidegben sem tudtuk mind a kettőt fűteni. Elképzelem Pali anyjának helyzetét Káptalanban s most még kutyája sincs. Pali elhatározta, hogy sível átmegy a Balatonon Boglárból, de ha nem lehet, este visszajön hozzánk. Nem jött, sajnós, pedig vártuk a vacsorával s még maradt elég megbeszélnivalónk is.

Igen helyesnek tartanám, ha átmenne a tanári pályára. Látom, mennyire gyötri, hogy nincs ideje festeni. Ez egészségtelen állapot, hacsak lehet, változtatni kell rajta, még némi anyagi veszteség árán is. Mindíg baj származik abból, ha az ember huzamosan olyan életet kénytelen élni, ami ellenkezik az alkatával. Örölnék, ha a derék Micu terve sikerülne – s ha Maga is őszintén örülne ennek. Végreis tiszta vizet kell öntenie a pohárba, Pali már nem gyerek s az évek múlása korántsem kedvez művészi képességeinek, ha ilyen életmódot kell folytatnia. Ez a Maga számára is világos.

Életünkről, állapotunkról, hangulatunkról nem kell beszámolnom. Sok szomorú haláleset történt az én ismeretségi körömben is, többnyire rák következtében. Így halt meg egy igen kedves, derék jó barátom is, a kenesei ref. lelkész, egyike a legjobb szíveknek, akiket ismertem. Nagyon

bánkódom utána. Egy másik kedves barátomat, Faragho altábornagyot Karácsonykor temették. Itt Akarattyán is halt meg egy jó ismerősöm, rákban.

Pali beszámolt a két pap találkozásáról, igen jól mulattunk rajta. Az azonban bosszant, hogy Joó Sándornak hiába adok könyveket, nemcsak el sem olvassa, de még el is veszi őket. Jeanst azonban kikaparom belőle minden áron, azt a könyvet sok barátomnak odaadtam már, hogy egy kicsit tájékozódjanak a mai tudományos gondolkodás terén s oda akarom adni másoknak is. Sándornak azonban soha többet semmit. Egyébként azt a hírt hallottam róla, hogy rövidesen Akarattyára jön, bizonyosan prédikálni, de elsősorban, hogy engem meglátogasson. No, ilyen hidegben nem tudom, miképpen utazik kabát nélkül. Igaz, a tél már nem tart sokáig, még egy hét s enyhe lesz az idő. Ránkfér, hátmég rá, szegény fiúra. Gyalázatosság volt ellopni a kabátját.

Bizony jó volna Ditta, ha esténként összeülhetnénk beszélgetni. Nagyon érdekes, helytálló megjegyzéseket tett az egyiptomi művészetre, szeretnék róla bővebben is vitázni. (A „vitázás” csupán eszmecserét jelent.) Palinak odaadtam a *Mózes I.* kötetét, ha olvassa, talán talál még egy s más, ami tisztázza az egyiptomi kultúra kérdéseit. Hát persze, hogy „barátságom jelét” kell látnia ebben – olyan csodálatos ez? Ha nem volna értelmes nő, nem látna eféle jeleket.

Köszönjük a vaját s a cukorkát. Ennivalónk van bőven. Testünk nem lát szükségét, annál inkább éheznek és szomjaznak a lelkünk. Okos, művelt, kedves emberek társaságára. Ilyenek itt per absolute nincsenek. Mostanában még a szomszédos tábornokékhöz sem mehetek át, akkora a hó, pedig olykor-máskor rájuk fanyalodom a nagy magányosságban. Hogy aztán megfogadjam, soha többet! Ha ló nincs, számár is jó, mondja a közmondás, ők azonban túlságosan nagy szamarak.

Föl a fejfel, Ditta, bízzék a tavaszban, ne csüggedjen. Örüljön, hogy két kis csemetéje egészséges és vidám. Baráti szeretettel csókolom a kezét.

János b.

Akarattya, 954, febr. 25.

Kedves Ditta,

vattáztott írógépen szeretnék írni Magának, nehogy megsértsem valamiképp. Levelében ugyanis olyan kérdéseket érintett, amikről csak igen nagy óvatossággal, tapintattal lehet beszélni s annak szüntelen és nyomatékos hangoztatásával, hogy barátja vagyok Magának és az is akarok maradni. De hát mert kérdez, felelnem kell, sőt muszáj s ha felelek okvetlenül őszintének kell, sőt muszáj lennem.

Levele lehangolt. Tán könnyedebben fogadtam volna, ha magam is nem vagyok lehangolt, ha nem heverek a legmélyebb pesszimizmus fenekén, éjszaka többnyire álmatlanul, nappal némán, enni sem tudva s riadtan tekintve a világba, a cseppet sem biztató jövőbe. De hát erről ne szóljunk.

Én sohasem állítottam, hogy a bevásárlás csak séta, a főzés élvezet, a takarítás játék, a mosogatás kézápolás. Sőt borzasztónak tartom, hogy ilyen haszontalan, bár szükséges dolgokkal kell vesződni. Láttam ugyan nőket, akik szívesen, dalolva, nevetve, játszva, örömmel és könnyen csinálták, Magyarországon keveset, Finnországban igen-igen sokat, de ez nem változtat az igazságon: fárasztó, meddő, folyton, végeláthatatlanul ismétlődő robot. Azzal sem segítünk, ha cselédet tartunk, mert csak áttoljuk másnak a vállára, ami nekünk terhes és még hozzá meg sem fizetjük (a cseléd mindig így érzi), hiszen valóban haszontalan munka. Tehát a felém fordított csúfondáros grimasz engem nem érint. Legnagyobb szenvedéseim közé tartozik az a látvány, ahogy feleségem takarít, mos, vasal, főz, mosogat, fát hurcol stb. És nagy pesszimizmusom egyik súlyos oka éppen az, hogy ezen beláthatatlan ideig nem tudok segíteni. Ezen a téren tehát együttérzésem Magával: teljes.

Még leverőbb, hogy Magának is, más sok ezer, százezer, millió aszszonyoknak is emellett még „dolgoznia” is kell. Miután a „családfenntartó” férfi keresete ma éppenséggel nem elegendő a család eltartására. Ez ma „normális” állapot ugyan, de nem egészséges és nem okos. A civilizáció csődje.

Itt vagyok tehát a normális-nemnormális kérdésénél. Másodszor tér vissza erre a tárgyra, nyilván nagyon fölzaklatta annak a szerencsétlen „szatírnak” a garázdálkodása, aminek ugyancsak szerencsétlen gyermekek – mint később kiderült: csak gyermek – estek áldozatául.

Tisztáznunk kell, mi a normális és mi nem az. Válasszuk el a normális fogalmát az okostól, a helyestől s akkor tisztábban látunk. Gyerünk néhány példával. Mert a normális mindig a normához igazodik s nem az okoshoz, a helyeshez, a természeteshez, az igazsághoz.

Normális, hogy az emberek nagy tömegei ostobák, a gondolkozástól irtóznak. Hiszen éppen azért alkotnak normákat, hogy ne kelljen gondolkozniuk, ne kelljen felelősséget vállalniuk, hanem azonnal, gépiesen cselekedhessenek, ítéleshessenek, viselkedhessenek. Normális tehát a nem gondolkozó emberek normája. Abnormális a gondolkozó ember. A homo sapiens. A butaság, persze, relatív. Ezer évvel ezelőtt az emberek butasága kisebb volt, mint ma, kétezer évvel ezelőtt még kisebb s így tovább. Az őseredet idejében a „norma” egybeesett az igazsággal, az isteni törvényekkel, a lét alapjaival.

Normális a giccs, abnormális a remekmű.

Normális a templomjáró vallásosság, a vallás, az egyház intézményeinek szolgálata, a vallási szokások, törvények megtartása. Abnormálisak a szentek.

Normális, hogy az emberek a hasznót keresik. Abnormális, hogy az igazságot.

Normális, ha az ember keze-lába, szeme, füle, orra, színe, hangja stb. egybevág a normával. Abnormális, ha valaki pld. nagyorrú, süket, vak, sánta stb.

Ma normális, hogy a nőket föl-, a férfiakat pedig lefegyverzik. Abnormális, ha a férfi fegyvert tart, annyira, hogy még ki is végzik érte.

Normális, hogy a nő bölcsödébe adja gyermekét, míg ő a gép mellett dolgozik. Abnormális, ha maga szoptatja, gondozza, neveli.

És így tovább. Ebből is látható, milyen változó a norma s milyen más az okosság.

A normális *norma-szerű* lévén, a normális emberek mindent megtesznek, hogy abnormálisat elpusztítsák. Ez természetes, hiszen másként a norma pusztulna el. Vagy-vagy. Szókratészt halálra kell ítélni, mert

különben az emberek gondolkodnának s veszne a norma. Ha a szenteket nem üldöznék, vesznének az egyházak. Ha az anyák nem vinnék bölcsődébe gyermekeiket, hanem a hátukon hordoznák, veszne a termelés normája. És így tovább. Érvényes ez még a nem normális orral, füllel, bőrszínnel, kézzel-lábbal rendelkezőkre is. Többé-kevésbé meg lehet ugyan szokni, el lehet tűrni, de magunkévá tenni nem lehet. Nem adhatjuk lányainkat feleségül négerhez.

No, de mi hát a helyzet a fölvetett konkrét esetben?

Az, hogy Pasaréten garázdálkodó szatír még az isteni vagy a természeti törvények normájához sem igazodott, nem szólván a társadalmi normákról. Tettei nemcsak abnormálisak voltak, hanem nem is okosak, nem is helyesek, nem is igazságosak.

Kérdés, hogyan áll elő az eféle abnormális és természetellenes alkat. Nyilvánvaló, hogy természetellenes, ámbár éppenséggel normális hatásokból. Ez ellentmondásnak látszik, de éppen itt térek át levelének ama részére, amelyben beszámol az iskolai műsorról s borzongva kárhoztat két oda nem való szót, egyik az „istenit”, a másik a „szerető”.

A Maga érzése, ítélete: normális. De nem okos. Nem helyes. Nem a természeti törvényekhez igazodó. Mert a gyermek elől el akar rejtteni szavakat, be akar zárni, annulálni akar dolgokat, amik hozzátartoznak az élethez. Ahelyett tehát, hogy e szavak megszokása által közömbösekké válnának, a *tabu* rejtelseit, titkos fényét s vonzó erejét szívják magukba. Hogy ez a pedagógiai szemlélet milyen helytelen, arra hadd mondjak néhány egyszerű s végül egy elrettentő példát. Egy ifjú barátomnak két kislánya van, öt meg hatévesek. A nagyobbik keresztlányom. E két kislány legmennyeibb öröme, ha este Petőfi *János vitéz*-ét olvassák föl nekik. Mióta a nagyobbik olvasni tud, szülei elfoglaltsága esetén ő olvassa hangosan, a kisebbik pedig tátott szájjal-füllel hallgatja. Kérem, számlálja meg, hányszor fordul elő Kukorica Jancsi történetében a „szerető” szó! – Más: gyermekeink még nem jártak iskolába, de már rajongtak Petőfi verseiért. Különösen Jucka. Ma is tudja azoknak a verseknek tömegét, amiket az én fölolvasásomban azonnal megtanult. Haj-haj, mennyi „szerető”! „S a világot adná ráadásnak, szeretőmet mégsem adom másnak!” És a népdalok ezrei? Jucka négy-öt éves korában százával tudta a népdalokat. Társaságban ma is versenyezhet, senkisémet tud annyit s olyat, mint ő. Mármost

vegye még mindehhez azt a tényt, hogy évszázadok, évezredek óta éneklí a nép – minden nép! – az olyasféle dalokat, amikben hemzsegek a „szeretők”. Vajjon éppen a legtisztább, legigazabb kultúrát vonjuk meg a gyermektől: Hogyan nevelődik fel akkor?

Nem azt mondom, hogy az iskolai vagy bármi más műsorok szereplői válogatott trágárságokat tálaljanak a közönség elé. De különbség van a trágárság és „szerető” között. Ha pedig csorbítatlan pedagógiai véleményemet kívánja tudni, megmondom: még a trágár szavak kimondását sem szabad büntetni. A büntetéssel ugyanis a gyermeket éppen örökre hozzákötjük a tabunak tekintett szóhoz. Ha azt akarja, hogy gyermeke minden rútat, sőt veszélyeset örökre a szívébe zárjon, büntesse a „csúnya” szavakért, tiltsa el tőlük. Szavamat adom rá, hogy lelkében gyönyörűen betokozódik s ártalmas erejét vénségéig kisugározza. De miért tekinti éppen a „szerető” szót olyan veszélyesnek? Oda nem illőnek?

Lássuk most szatírunkat!

Ez a derék ember csecsemő, majd gyermekkorában éppen olyan érzékű lény volt, mint más. Igen-igen normális papája, mamája volt. Szigorú erkölcsi nevelésben részesült. Elannyira, hogy *a nő tabu lett a számára*. A szerelmi élet holmi alacsonyrendű funkció, amit kénytelenek vagyunk elvégezni, de beszélni róla nem szabad. Elképzelem a mamáját: maga az erkölcsi szigor mintaképe. Ám a szerelem kitör és Eget kér, nemde? Eget azonban nem talál, hiszen már ab ovo ronda, alsórendű, állati dolog. Az egyre jobban elferdülő ösztönök tehát másfelé fordulnak, nem a „normális” felé. A zsákutcába került lélek így vélekedik (persze, tudattalanul): az „ártatlan” gyermek nem ismeri a bűnt, ő mindent szabadon, erkölcsi kötöttség nélkül csinál, hadd maradjak tehát én gyermek, gyermek a végtelenségig s hadd műveljem a tilos dolgokat gyermekekkel, akik nem felelősek semmiért, ártatlanok! Hogy ez az ösztönműködési csökkenés, lélektani szóval: regrediáltság milyen iszonyú méreteket ölthet, arra példa a pasaréti szatír. És egyéb szatírok. Vannak enyhébb, sőt kedvesebb árnyalatai is. Nézzen körül infantilis ismerősei között. Nézzen körül az öregek között, akik a vénségükre visszahajlanak az infantilizmusba. Gondoljon öregemberekre, akik a gyermekekkel valóságos csöpögő érzélgéssel, símogatással, cukoradományozásokkal s egyéb kedvességekkel bánnak. Hát még a „jó öreg tanítók”! De ne részletezzem. Ők nem

szatírok, csakcsupán infantilisak. Jellemzi őket a roppant szigorú, fenséges erkölcsi normák tisztelete. Az u. n. „tisztaság”.

A társadalomra átvíve ezt a szigorú normát, szörnyű cifra helyzet támad. Gondoljon a spanyol, az olasz középkor katolikus erkölcsi normáira és következményeire. A boszorkányok százazeire, az egyéb máglyára valókra. Ugyancsak elrettentő példa Bokhara utolsó előtti kánjának, helyesebben emirjének, Nászhulláhnak uralkodása. A Koránra támaszkodva rendőrökkel vizsgáztatta az uccán járókelőket, a bazárban forgolódotkat s jaj volt annak, akiben hiba találtatott! Rendőreit a házakba, a családokba járatta, házkutatásokat rendeztetett, keresztkérdések alá fogatta a szerencsétlen embereket s napirenden voltak a válogatott kivégzések: kullancsokkal telt kútba dobatta, ökrökkel széttépette, elevenen megnyúzatta a nem kellőképp jámbor embereket. Az erkölcsi normák alkalmazásának iskola-példája volt. De dühöngött is országában a homoszekszualitás, a liliomtiprás, a nőrablás, mindenféle rablás, hazudozás, hamis eskü stb. Éppen ideje volt, hogy ennek az erkölcsi tisztaságnak az oroszok véget vessenek.

Nevelési tanácsom tehát ez: hadd hallja, mondja, énekelje a gyermek a „szeretőt”. Hadd mondja odahaza, amit akar. Úgyis megúnja, abbahagyja, megszokja. Így nem válik veszedelmes tabuvá. Nagyszerű eredménye ennek a módszernek, hogy a gyermek lelke nem regrediálódik, hanem megnő, kiteljesedik, szervesen épül. Nem lesz belőlük kisebb-nagyobb mértékben infantilis felnőtt.

Sajnálom, igen-igen sajnálom, hogy Pali nem került az iskolába. Azt hittem, már régóta tanít. Hogy nem így van, nagy csalódás és aggodalom nekem. Amit Maga helyesel, nem valósítható meg. Azt szeretné, hogy Pali ott maradjon, ahol van, kérjen több fizetést, – több szabadidőt. Szép, de nem logikus. Mert egyfelől nem adják a több fizetést meg a több szabad időt együtt, – ez nem normális dolog! – másfelől más ám az, ha egy festő két hónapig egyfolytában szabad s megint más, ha csak két-három hétig. Ennyi idő nem elegendő, hogy beleélje magát a tájba, a fénybe, hogy: *lásson*. mire aztán már lát, – szedheti a cókókóját s mehet vissza a normába! Mert ahhoz, hogy az ember lásson, idő kell. A *belső látást* megbénítja a külső élet ezer meg ezer zavaró mozzanata. És más ám, ha valaki télen, tavasszal megint hozzájut egy-egy kis frissüléshez, befeléforduláshoz. Ezt semmilyen kicsikart „szabad idő” nem pótolhatja. Továbbá: miért volna

fárasztóbb órára készülni, mint ezer kilométereket utazni hideg vonaton, hóban, esőben, álmatlanul? De hát nem vitázom tovább. Csak igen sajnálom, hogy nem sikerült, aminek sikerülnie kellett volna. Ezt mint Pali szellemi atyja mondom.

Ugyancsak sajnálattal olvastam, hogy a *Mózes*-nek eddig csak néhány oldalát olvashatta el. Borbély Laci barátom annakidején azt írta nekem, hogy mennél hamarabb jutassam el hozzá a kéziratokat, mert ráér bekötni. Említettem is Palinak: ha sokára tudják elolvasni, inkább kötesse be előbb, mert B. L. most ráér. Ő, persze, lelkesen tiltakozott. Előbb, mennél előbb olvasni akarja, kíváncsi rá. Azt hiszem, ha sok elfoglaltságuk miatt nem olvashatják olyan gyorsan, mint szeretnék, jobb volna odaadni B. Lacinak, kösse be.

Három hete már, hogy Pali itt járt, azóta nem kaptam Tőle egy sort sem s Maga is keveset ír, mindössze annyit, hogy bedagadt torokkal érkezett haza szegény fiú dunántúli túrájáról. Jó volna, ha beszámolna Magáról ő is, vagy ha beszélgetni tudnék vele. Elhatároztam, nyári szabadsága idején Palit okvetlenül idebéklyózom három-négy napra, hogy egyszer szabadon, nem kapkodva, a fűben lustán heverészve beszélgethessünk. Igaz, ez a hely nem fogható Káptalanhoz, de beszélgetni azért lehet, csend van.

Mint mondtam, hangulatom igen rossz. Dolgom semmi, reményem semmi. Terveken töröm a fejemet, hogyan segíthetnék magunkon s hol, miképp juthatnánk olyan munkához, amiből élni is lehet. Miután a *Mózes*-t is befejeztem, kijavítottam – elvitelre vár az egész –, semmilyen írói tervem nincs. Olvasgatok össze-vissza s hogy rossz lelkiállapotomban gyógyszerrel lelek, finn nyelvtant tanulok egy nagyszerű finn nyelvű kis könyvből. Ezt is érdemes megnézni: ilyenből tanulnak ott a tanulók. Egy igen kiváló nyelvész írta, egykor jó barátom, most azt sem tudom, él-e. Erről jut eszembe: tanul-e már a kislánya finnül? Hadd kössem a lelkére ezt a három tanácsot: 1.) Olvassanak a gyermekek Petőfit, népmeséket, daloljanak népdalokat. 2.) A kislány már fogjon hozzá a zongoratanuláshoz, Bartók iskolája szerint. 3.) Taníttassák mind a kettőt finnül. Erről már Palival többször beszélgettünk.

Most pedig, azt hiszem, eléggé bőven feleltem kedves levelére s a fölvetett kérdésekre. Élőszóval, persze, még tudnék egyet s mászt mondani, de

alkalom híjján várjunk. Minden jót Mindnyájuknak! Csókolom a kezét, Palit pedig forrón ölelem.

János b.

U. i. Igen, Molly nem tűri, hogy ne legyen ott, ahol Sanyi. Ama nők közé tartozik, akik mindig ellenük irányuló konspirációkat, suttogásokat gyanítanak. E nemből ismerek egy másik klasszikus papnét is, lutheránus pap nejét. Azt sem tűri, hogy ura délutánonként egy órát sétáljon magánosan. Vagy erőszakkal visszatartja, vagy vele megy. Sanyi elpanaszolta, hogy mikor prédikációra készül, Molly percenkint rátör s veszekszik mindenféle haszontalanság miatt. Hiába könyörgés, tiltakozás, rábeszélés, gorombaság... Pokol.

J. b.

119.

[K. n.]

Kedves János bácsi!

Ezt a levelet kizárólag a Mózes-nek szerettem volna szentelni, s arról a nagy élményről írni, amelyet jelent! Mégis, előbb kedves hosszú levelét kell megköszönöm.

Nagyon vigyázott, hogy tapintatos legyen, még érzékenyebbnek gondol, mint vagyok. Tapintatát köszönöm, érzékenységgel viszont nem érdemes törődni. Igaz, nem mindig sikerül mondanivalómat olyan formába önteni, mint szeretném, s ez némi félreértésre adhat okot. Az iskolai ünnepélyre vonatkozó fejtegetéseit megérttem, kiegészítésül meg kell még írnom, hogy talán magam sem találtam volna semmit a szerető és egyéb kifejezések használatában, ha lépten-nyomon, naponta, reggel vagy délben ebédre menve, nem találkoznék jó néhány iskolás gyerekekkel, akik egymás közötti beszédében meg a felnőttekkel szembeni magatartásukban, nem használnák e kifejezések tömegét, főleg csakis ezeket. Magam sem elfojtani akarnám a „felszedett kifejezéseket” és használatukat, hisz gyerekeink már jó néhányat hoztak és hagytak el beszédükben, hanem a kvantum ellen van kifogásom, sok hallani, mindig és mindenütt!

Nem volt logikus, amit Pali jelen állásáról írtam. Hozzá kell tennem, hogy áthelyezésekor ígéretet kapott az előlépésre, amiből eddig

semmi sem lett. Nagyobb átlagjövedelem mellett 1-2 hónap fizetés-nélküli szabadság is könnyebben oldható meg. Megtesz mindent, hogy a másik tárcához átkerülhessen, egyelőre úgy néz ki, nincs hely. Tudom, hogy nem lehet kettős életet élni – semmilyen vonatkozásban sem. Ha Pali művészi kibontakozásához még ezzel a lekötöttséget jelentő tanárkodással is segíthetünk, csak azt sajnálhatjuk, hogy már sokkal előbb nem próbálkozott. Más kilátások is vannak, mert egyszerre elindultak a dolgok körülöttünk – erről még később írok.

Ami a gyerekek nyelvoktatását illeti, kedves idősebb néni igen jól oktatja a gyerekeket a német nyelvre, szépen halad mindkettő. A finnről is beszéltünk Palival, jelenleg nem tudjuk megoldani, ugyanúgy a zene-oktatás is késik, mert nincs meg a zongora szállításához szükséges pár száz forint. Anyagiakon múlik sok minden, nem is annyira a nemtörődömségen. Ami a meséket illeti, rengeteget olvasnak, a *János vitéz*-t is nagy élvezettel, s énekelnek, falsul ugyan, de jóízűen. Svéd barátnőm, aki a napokban írt, ugyanezt írja a kislányáról, azzal a különbséggel, hogy ő már jól zongorázik.

Anyósom erős fejfájások közepette visszament Káptalanba. Sok volt a strapa és gyerekzsivaj nálunk. Megértem, beteg, csendre vágyik. Távollétében Bunkó – állítólag – beleesett egy 18 méteres üres kútba, s azon a derék helyen egyetlen férfi sem akadt, aki segített volna a nyomorult állaton, élelmet dobtak csak be, de összezúródva megfagyhatott. Kósza hír érkezett hozzám, épp akkor, amikor Pali főnökével autóval átrobogott Káptalanba, de erről a hírről semmit nem tudott, hisz a kutya előzőleg két hete már elveszett. Pali egyetlen szomszédal beszélt, az meg nem tudott a dologról, így Pali sem segített szegény állaton. Mindnyájan gyászoljuk ezt a jó kis kutyát, magunkat okoljuk, miért nem mentünk le, de nem volt pénzünk, nem lehetett! Nyomorúság!

Nem szeretek nagy kihagyásokkal olvasni; ha elkezdek egy könyvet, naponta olvasom, mert így komoly kapcsolatot érzek a művel. *Mózes*-t is 30 oldalanként naponta olvastam, s hogy mennyire nem tudtam elszakadni tőle, elmondom a következőket. Egyik alkalommal olvasás közben megleptek, valaki egy különleges műszert hozott; megköszöntem, beszéltem is vele, megjegyezte, hogy unott vagyok, magam nem éreztem ezt, csak azt a furcsa valamit, mintha a bensőmben valaki rendületlenül

tovább olvasna, ott volt Egyiptomban, semmi köze sem volt a műszerhez, a helyhez, az emberhez. Ilyen hasadást magamban még soha nem éreztem, roppant furcsa volt. A mű – beavatás! Írtam is, hogy először félttem a könyvtől, félttem, hogy nem bírok vele szárnyalni; sikerült ebbe a csodavilágba belemélyedni, tudományát, mágiáját, illatát, furcsaságait megérteni, levegőjét szívni, és sikerült megérteni, hogy hogyan lett Úrrá az Úr mindenben és mindenek felett. Remekül átgondolt, előkészített úton haladunk Mósze születése felé, a törvények természetessé válnak, másként nem történhetett. Nagyon finom, gyönyörű a kép, amelyet akkor rajzol, amikor az öreg dajka Mószt a nádasba helyezi, és megtalálják. A nevelőszülők szerepe, az egész zsidóság lélekábrázolása kitűnő. [...] és Mósze találkozása – a beavatás. Ereje a szépséges Nefertitivel szemben csodálatos. Elgondoltatja az embert az, hogy szerintünk serdülőkorú nő, hogy lehetett ennyire felnőtt, szerelemben, kritikában, mindenben ennyire kész! Kevés szó esik arról, hogy vajon a női nevelésben is tudósok (királyleányokra gondolok) vettek-e részt és oktatták-e őket mindazon tudományokra, amelyekre a férfiakat. Csillagászatot biztosan tanultak, talán mást is, hisz a természettel és a kozmossszal egészen más kapcsolatban állottak, mint a későbbi nemzedékek. Egyáltalán, szegény öreg Európa, hol vagy te ettől a kristálytisztá éterikus légkörtől?! A beavatás csodája olyan lelki és testi folyamatok végzője, amely előtt lenyűgözve, gondolkodva állunk meg, s az előző pillanatok döbbenetes nem értése kitisztul. Szóval: remekmű!

Még beszámolok márc. 7-ről, amelyet a családi krónikában a késő utódok a „törések-zúzások és nagy elhatározások” napjának fogják nevezni. Reggel azzal kezdődött, hogy egy fazék feketekávéát végig öntöttem az előszobán, azzal folytatódott, hogy a rózsadombi kis faházat teljesen kifosztva találtuk, így érlelődött meg a gondolata, hogy eladjuk és [a] délután nálunk lévő házaspárt – két kislánnyal meg akarván kínálni –, a tolokocsi egyik kereke kiesett, a borosüveg 4 talpaspohárral millió darabban a perzsa szőnyegen találatott. Ezután következett beszélgetésben Pali elhatározta az esetleg más irányú állásváltoztatást is és kiállítás rendezését stb. Sok mindent határoztunk, menni is fog! Szeretettel köszöntjük

Ditta

Akarattya, 954, márc. 31.

Kedves Pálom,

elérkezett a gatya felkötésének pillanata. Várkonyi azt írta, hogy el akar jönni a *Mózes* kéziratáért s viszi magával a *Buborék*-ot, a *Bikát*-t, a *Judás*-t is. Mert egy fiatal kritikus (Rajnai) dolgozik rólam szóló könyvén s szükséges, hogy újra elolvassa a régebbi műveket; továbbá a *Mózes*-t is, nem haladhat ezek ismerte nélkül.

Nohát, Pálom, arra kérlek, siessetek a *Mósze* elolvasásával az elolvasott köteteket rögvest vidd Borbély Lacihoz, néki is a lelkére kötven a sietést, már ahogy sietni lehet, hogy az öreg Csont eljöhessen s vihesse. Azt írja, Rajnai nagyszerűen dolgozik, lelkesen emlegeti a mű elkészült részleteit, nála szokatlan jelzőket mond rájuk, mint szakember. Arról van tehát szó, hogy könnyítsük meg e tehetséges ifjú író munkáját.

Újság nincs. A kertet fölszántották, Tildi nénéd megtrágyázta, kinyitotta a szőlőt, most metszi. Semmi sem fagyott el! A tavasz gyönyörű. Munkám sok, belefeketedek a levélírásba s a nyakamra küldött rossz művek kéziratainak olvasásába, megbírálásába. Jól vagyunk. Jankó kitüntést kapott néprajzi munkásságáért. Új tervünk: Máriaremete. Talán meg lehet valósítani. Örölnék neki, közelebb volnának hozzám jó barátaim s Te is. No, meg az ellenségeim is.

Dittának szándékozom írni szép levelére, de nincs érkezésem. Mihelyt ráérek írok. Csókolom a kezét. Téged öllelek atyai szeretettel s mint jóbarátod is. Szervusz!

János b.

Bp. 954. ápr. 20.

Kedves János Bátyám,

leveled szombaton du. jött meg, elutazni nem tudtam volna amúgysem, ezer kötelezettség, határidős munka stb. közül kellett és kell e héten kivágnom magamat. Juckát hétfőn toll ügyében felhívtam, már elutazott (reggel). Kézirat-kötés hétvégére meglesz. Várkonyi jöhet, vagy én

leviszem, vagy lejuttatom. Május 1-gyel kapcsolatban is sok munkám van, úgy hogy ez a hét nagyon „zűrös”, csak egy mód van a megoldásra, vágni a rendet! Mostanra veszett hideg az idő, de ha megjavul, lehet, hogy még e héten leugrunk. *Mózes* gyönyörű, alkalmam volt összehasonlítani Mann *Törvény*-ével, hát bizony elhomályosítja a Te Mószt az ő Mószeját!

„Alkotó napot” (minden hétfő) kérvényezek, most fogom legépeltetni és van remény, hogy megkapom. Sokat jelentene – egy évben 50 nap! Amikor is csakis, kizárólag, főként s folyton festhetne tanítványod, Óh, Tiszteletre Méltó és Szeretett Rabbi Johanan be Ghula!

Ha ezt megadják, szóval papírom lesz róla, akkor pedig jön egy fizetés nélküli 6 hetes szabadság kérése, és reméljük kapása, amikor is nyakig beleúszom a művészet Szent Tavába. Kiállítás innen-onnan 2 ezrest hozott, ebből 1-et tezaúrálok e fennkölt célra.

Híreidre epedve, találkozást fenemód várva és az odarepüléshez máris tollázkodva ölel fiad s tanítványod

Pál

122.

Akarattya, 954, ápr. 22.

Kedves Palikám,

leveleidet s a Joó Sándor által küldött pénzt köszönettel megkaptam. Nagyon elkeserít, hogy a bizonyosra vett vásárnapi találkozó elmarad, mert sok érdekes és számunkra ugyancsak „sorsdöntő” eseményt akartam Veled megbeszélni. Ám nem volna lehetséges mégis lejönnöd szombatban s itt töltvén a vasárnapot, este visszautaznod? Kérlek, fontold meg ezt a javaslatomat és dönts fürgén. Ha kevés a pénzed, én adok.

Nagy kavargás folyik körülöttem s úgy vélem, a nyomor napjai rövidesen elmúlnak. A mondás: hic Rhodus, hic salta, énám éppúgy érvényes, mint Réád. Szükséges, hogy az ember olykor ugorni tudjon. Ezt gondold meg jól.

Várkonyi írt tegnap. Szeretné a máj. 1-ét s 2-át velem tölteni s magával vinni kézírataimat, elsősorban a *Mózes*-t. E két nap igen alkalmas volna számára. Remélem, ha később nem, de 1-re elkészül a kötés s lehozhatod. Kérlek, tájékoztass erről, hogy idejében megírhasam neki. Ha most nem

tudod lehozni, akkor vagy motoros utazásodkor, vagy a kettős ünnep alkalmával elhozhatnád. Nagyon komplikált volna más úton eljuttatni hozzá, pedig Rajnainak nagy szüksége volna rá készülő könyvéhez. Vess hát számot ezzel is.

Jucka egy hónapja elvitte a töltőtollamat javítani s megígérte, Veled leküldi, mert nehezen nélkülözöm. Ő hétfőn utazik Pécsre Jankóhoz, talán addig lesz alkalmad vele telefonon beszélni s figyelmeztetni a tollamra.

Egészség: meglehetősen. Tildi nénédnél reuma, nyögés, hólyaghurút a szeles hűvös idő miatt. Nálam: ínydagadás, fogbillégés és fájás. Lábomat is igen gyöttri már a deformálódott cipő, új kéne – láb is, cipő is –, de már csaknem bizonyos, hogy rövidesen meg tudom rendelni a magam anyagi erejéből. Erre nézvést tárgyalások folytak, amikről be kívánnék számolni Neked. Tegnap jól telt a nap Joó Sándorral, a vén Keresztessel meg egy fiatal orvossal. Érdekes hírek. Majd előszóval. Fiacskám, annyi a dolgom, hogy nem tudok hosszasan írni: nagy tömeg kézirat vár elolvasásra és bírálásra. *Jöjj tehát kivételesen egyenest hozzánk szombaton délután.* Ha egy-egy kicsit segítesz ásni a feleségemnek, nevedet imáimba foglalom. Ölellek és kézcsók.

János b.

123.

Budapest, 1954. júni. 15-én

Édes Atyám,

ez alkalommal végre olvashatóbb az írásom. Erőltetem a gépirást, és már megy is valamelyest. Függetlenítesemnek gépíronőktől, hivataltól, ez egyik leghatározottabb módja. Csak egyelőre egy furcsa tapasztalatom van vele; mintha megmásítaná gondolkodásomat. Vagy pusztán tömörebb fogalmazásra készítet, és ez a szokatlan.

Ez a levél, amint megbeszéltük helyzetjelentés kíván lenni. Határozott eredményről még nem értesíthetlek. Alkotónapról még semmi hír, de ez pillanatnyilag nem is fontos. Ígéretet kaptam a minisztériumban, hogy a kérésem meghallgatásra talál. A fizetéstelen alk. szab. iránti kérelmemet szépen megfogalmazva tegnap adtam át igazgatónak. Barátságosan fogadta, főleg miután aggályait eloszlattam. Közvetlen főnököm szintén

mellém állt. Érdemben csak szombaton foglalkoznak az engedélyezéssel, mert tanulmányútra mentek. Nem is baj, legalább kapkodás nélkül készülhetek el tennivalóim rengetegével. Egyre jobban átérzem annak fontosságát, hogy mennyire csak az elhatározás a fontos, s annak ébrentartása. Az időtlenség tudata, amely számomra Mózes-ednek talán legnagyobb tanítása. A csendes szívós munkának kívánom ezután szentelni napjaimat. Elfeledni, hogy valaha is kapkodtam volna. Nem félni az idő múlását, és utánaírni a perceknek.

Szóval pár nap ide vagy amoda, nem számít. Legkésőbb a jövő hét elején felbukkanok kerted végén, s ha az Ég is úgy akarja, élek szeretetetekkel s felvonulok a toronyba néhány napra. A 9 héttől pedig – remélhetően telni fog további napokra, amikor is igaz bóher módjára lábaidnál ülhessek, ó, Rabbi! Ezt pedig megcselekedjük több alkalommal és több helyt is. Gondol itt pedig a tisztelő tanítványod Káptalanra. Esetleg Badatsonra is, hol is ihatnánk a kristály tiszta Kisfaludy-forrás vizéből, s az alatta lévő kőkamrák tüzéből. Festeni pedig fogok számos alkalommal, s kezdeni óhajtanám ezt a szent hajlékotat övező ligetes kertedben. Ott, amint észrevehetted, „kistíróltam” múltkorjában néhány témát, melyeket ott hagyni súlyos bűn volna.

Gyerekeinket kivisszük szombaton Vis.-ra, egy hétre. Ditta lehozza majd őket a tóhoz. Bátyám ma jött meg anyámtól. Egészsége, sajnos, gyenge, nem akarnám egyedül ráhagyni a gyerekeket. Nekem is több nyugtom lesz, rám is fér. Vasárnap is egész nap a gépnél ültem, hogy fokozott nyugalmat biztosítsak magamnak a következő hetekre némi kis pénzmag-többlettel.

Ám, ha lefújának mindent, s ha Káptalanban sem lenne maradásom, akkor sincs baj, mert ím, lakásom felett a hegyoldalban felfedeztem az izgalmas esti témáknak egy oly gyűjteményét, amelyet ezidén megfestenem: kötelesség. Még hozzá egy már megfestett panorámáról van szó, melyet a minap arra haladván olyannak, oly szép- és újszerűnek láttam meg, mintha hályog vált volna le a szememről.

Remélem, ez nem lesz egy hőmaximumos nyár, ami ellankasztaná az embert, s állandóan hőgutával fenyegetne. – Még egy fontos hír. Tegnap pincébe raktam a jövő téli tüzelőnket, s most efelől is nyugodtan alhatom. Átestem orvosi vizsgálatokon is. Kutya bajom, igazad volt.

Lányom tegnap vizsgázott, a kis macska, miután egy hétig influenzáskodott. Jó lenne tudni Rólad, hogy révbe kerültél. Bár nyugtalanságra igazán nincs ok. – Az álmoságtól kezdek elhülyülni, miért is zárom soraimat, és a viszontlátásig szeretettel öllelek, Tildi néni kezét csókolva

Pali

124.

Palikám,

leveleddel vígaszt s örömet csöpögtettél szívembe. Jőjj csak, rámférne már a Te kedves társaságod. Azonban el ne feledj szulfarolt s agritoxot, ebből két kilót, az előbbiből ötöt vagy add postára, mert kölcsönből élünk s kérik vissza, az idő ugyanis kedves a peronoszporának. Nálunk is van. Végezetül hordókénezésre némi ként. Fontos!! Fontos!! – No, ügyeim gyönyörűen állanak, de még állanak, bár némi mozgás észrevehető. Minderről s még sok másról személyesen. A gyerekek sok gondot okoznak, pláne a kisebbik most lázas, fekszik. Nincs egy ép gondolatom sem. Bízom azonban szívedben s megfestendő képeidben. És a cseresnyében. A viszontlátásig öllelek, Dittának baráti szeretettel csókolom a kezét. Szulfarol, agritox, kén!! Már álomban is ezt fogom motyogni.

954, jún. 18.

János b.

U.i. Gyurika megfázott, ne aggódj, hogy ragadós baja van.

J. b.

125.

Palikám,

a cseresnyét tegnap átengedtük egy kajári ismerősünknek, kivéve a saját szükségletünket, meg a Tiédet. Jőjj hát szedni, de az ajánlat tárgyitalan. – Peronoszpóra a fürtökön s a kacsokon, újabb permetezés. Szótáramból ezeket a szokat, hogy „permetezés, peronoszpóra, szőlőmoly” törölni szeretném, sőt hovatovább a „szőlő” szót magát is. Más újság nincs, legalábbis rossz nincs. Szeretettel öllelek s várlak, Édesanyád kezét csókolom.

Pontos címedet nem írtad meg. Ha lapomat nem kapod meg, lelked rajta.
954, jún. 29.

János b.

126.

Kedves Palikám,

megint elnyelt a látóhatár, de remélem, vadul dolgozol s a munkádon kívül nem érdekel semmi. Az én ügyeim elmozdultak a holtpontról, ma várom Jankovichot meg Erdeit s remélem, találkozásunk gyümölcsöző lesz. Fiamék itt vannak s három hétig maradnak. Minthogy a Te terveid felől nem tudok semmit, úgy határoztam, hogy szombaton Szemesre utazom néhány napra, Fekete értem jön autóval, később nem ér rá. Így, ha lehetséges lesz, a Nálad teendő látogatásra azután kerül sor. Jucka aug. közepe felé jön haza tíz napra, akkor is szabad leszek. Kívánok jó munkát, ez a legfontosabb Számodra s jó egészséget Mindnyájatoknak. Szeretettel öllelek.
954, júl. 13.

János b.

127.

Kedves Ditta,

levelét megkaptam, a benne foglaltakat köszönöm Magának is, a Bátyjának is. Intézkedtem, hogy minden úgy történjék, ahogy levelében írta.

Tegnap vártuk Palit, de nem jött, nyilván, mert a reggeli vonatot megszüntették. Remélem, ernyedetlenül dolgozik. Mind a pécsi, mind a fehérvári kiállítás bizonyosra vehető, most már csak dolgozzék szorgalmasan és következetesen. Nagy örömmel s megleléssel gondolok a Káptalanban töltött napokra, legszebb emlékeim közé tartoznak s most újra köszönetet mondok a vendéglátásért. Érzem, nem volt haszontalan az a három nap.

Nagy csendben élünk most, hogy fiamék elmentek, szinte nehéz megszokni. Írjon néhány sort! Feleségem csókoltatja, én baráti szeretettel csókolom a kezét.

954, aug. 3.

János b.

Kedves Palikám, vártunk a megbeszélés szerint, miért nem jöttél el? Talán a kilencórás vonat megszüntetése miatt? Van korábban is. Fiammal megállapodtunk a Te pécsi kiállításod ügyében s rendben van a fehérvári is. Úgy gondolnám, állíts ki decemberben Pesten, januárban Pécsett, februárban Fehérvárott. Mind a két helyen kitűnő helyiség áll a rendelkezésedre, Pécsett a fiam múzeuma. Hanem aztán legyen mit kiállítani! Abból, amit tapasztaltam, reményt merítek erre. Csak tovább. Dolgozz! – Most ezúton is újra megköszönöm a Nálatok töltött gyönyörű három napot, kedvességeket, figyelmeteket. Zs. Pistától el sem búcsúztam, kibújván a szakadó esőben, azt hittem ő is bejön Veled. Ha találkoztok, öleld meg nevemben s add át neki hálás köszönetemet, üdvözteimet. – Remélem, hamarosan átjössz s megfested azt a portrét. Édesanyád kezét csókolom, T. nénéd szeretettel csókoltatja. Téged öllelek.

954, aug. 4.

János b.

Kedves Palikám, amint látod, nem mehettem Pestre, bár most már égetően fontos lett volna. Beteg lábujjam, amely már Káptalanban is kínozott, egészen elmérgeződött s attól tartottam, le kell vágni. Két napot töltöttem Polgárdin, kivéttem rossz fogamat s ápoltam a lábamat orvosbarátom útbaigazítása szerint. Kocsin mentem, jöttem, másként lehetetlen lett volna. Valamelyest javul, így mához egy hétre szándékozom utazni. Eközben ügyeim egyre bonyolódtak s már alig látok tisztán. Nagy csömör, sok útálat és erős fásultság van bennem. Véleményem megfogalmazására nem elég egy lev. lap, majd személyesen. Milyen egyszerűek a Te problémáid! Mindössze arról van szó, hogy festhetnél, ha volna rá időd. Dehát bízunk, mást nem tehetünk. Mikor jársz erre? Mikor fested be az itthagzott vásznat? Jucka elment, a ház üres, még rádióm sincs. Szervusz, öllelek Dittával együtt. Ha minden jól megy, mához egy hétre Pesten leszek.

954, aug. 25.

János b.

Édes János Bátyám,

köszönöm kedves lapodat. Juckától már tegnapelőtt telefonon tudakozódtam érkezésed után, és sajnálattal hallottam visszamaradásod okát. Tudom, hogy mi az a csonth. gy., a nyáron két hónapig nyögtem miatta a bal talpamat – pedig csak egy nagy kavicsra léptem rá a Duna parton. Kérlek, ne siesd el utazásodat, várd meg teljes múlását a lobosodásnak, nehogy ismét kezdődjön. – Ünnepest hangulatban róttam Pest utcáit 23-án abban a tudatban, hogy már itt vagy, de hamar lelohadt a kedvem, amikor megtudtam, h. üres a város – nem jöttél. Elleneid feltámadtak? Persze, a nagyságot nem lehet megbocsátani. Azt vagy gyűlölni kell, vagy ami sokkal célravezetőbb – meghajolni előtte.

Én most a magas minisztériumba lettem áttéve 3 hétre, amíg a Mezög. Kiáll. megnyílik. Művészeti és szakmai összekotyvasztás a feladatom. De mint sok minden életemben – úgy ez is sorsszerű. Rengeteg eleven élményt, tapasztalatot szerzek, hol kezdődik a művészet, meddig tart az ipar mezsgyéje. Nem kell szobában ülnöm egész nap, lóthatok-futhatok – a baj csak az, hogy eszem s szívem az otthagytott témáknál időzik. Folytatni kívánom s fogom munkámat szept. közepén. Hivatali főnököm először elhárította újabb szabadság-kérelmemet a Min.-ba való ideiglenes áthelyezésem közlésével együtt, azonban kilátásba helyezte azt, hogy „csináljam csak meg szépre a kiáll.-t, akkor majd kifacsar még 1 hónapot” – szóval így állnak az ügyek. Pénzt igyekszem fakasztani a sziklából is, hogy legyen némi tartalék nov. közepéig, mert a 2 hónapból nem engedtek, s talán ez a kényszerült pihenő még jó is lesz. Higgadtabban folytatom a festést. Az öreg kandúrt, Micut felkerestem Szt. Endrén. Épp odahaza hűsölt egy pokoli meleg déli órán, és csendesen nyervákolt. Összekapart néhány igen rendes képecskét, de mindennél szebb, amint néz s mosolyog az emberre. Baráti egy ember. Sok érdekeset mesélt az ecsetforgató berkekből; kezdődik az iskola – ez az egyetlen baja. Neje és szürke kandúrjuk jól van. Sokat valék Visegrádon, hej, túlságosan is sokat, de ennek is vége szakad, hétfőn hozzuk haza a kicsiket. Ditta bejött egy napra paradicsombefőzni. Jobb is volt, mert csaknem mást főzék...K[A levél itt megszakad.]

Akarattya, 954, aug. 31.

Kedves Palikám,

leveledet megkaptam. Köszönöm beszámolódat, s a megnyugtatót, hogy szept. közepén megint festeni fogsz. Az pedig korántsem baj, hogy most is mindig a témáidnál időzöl, sőt így van ez jól. Mert ahol az ember kincse, ott van a szíve is, a Te kincsed pedig a festés.

Amint látod, idehaza vagyok. Egész nap pihentetem, borogatom a lábamat s lassan-lassan javul is. De arra még nem vállalkozhatom, hogy legyalogoljak az állomásra, majd Pesten is utakat tegyek s megint visszalyalogoljak otthonomba. Lábujjam röviddel ezelőtt még akkora volt, mint egy szilva s éppen olyan kék és vörös, valóságos impresszionista színorgia. És úgy fájt, hogy megérinteni sem lehetett. Az megint pompázatos színorgia volt, amit akkor láttam, ha ráléptem. És eközben hetek óta esz a sárga méreg, mert beszélnem kellene füvel-fával, elsősorban a Szépirodalmi lektorátusának fejével, Illés Endre barátommal. Váltig sürgeti a találkozást. Viszont meggyőződése, hogy akár egyhavi pesti tartózkodás alatt sem intézhetnék semmit, mert az emberek óvatosak, sőt gyávák s az ígéreteknek nincs hitelük. Veres Péter már annyit ígért szóval is, írásban is, hogy el sem tudom sorolni s az eredmény? 1.) Ma sem vagyok az Írószövetség tagja. 2.) Péter maga vétette le a napirendről tagfelvételi és előleg kérésemet az Irodalmi Alapnál. 3.) Máig sem kötöttem végleges szerződést a Szépirodalmival. 4.) Újabban a könyvem elé szánt előszó körül tetvezkednek, lassan-lassan akarván behúzni a csőbe, azaz egy félreérthetetlen politikai seggnyalás megtételébe. Részletezni nem kívánom a dolgot. Megszegése ez a megállapodásoknak s a végsőkig ellenállok, akár a könyvem árán is. Péter adja az ártatlant. „Többet vártak s én is többet vártam, de hogy mit, nem tudnám megfogalmazni. Mások sem tudják. Valamit a Habsburgokról, a Horthy-rendszerrel.” Így ír a kis naiv paraszt. Én pedig megírtam neki: „Ha ti nem tudjátok is megfogalmazni, mit akartok, én megtudom fogalmazni, mit *nem* akarok. Ízléstelenséget. Ilyesmire nem fogtok soha rákényszeríteni.” Így állunk, Palikám. Elszántuk magunkat egy még nyomorultabb tételre, mint amilyen a tavalyi volt, mert most már elterjesztették országszerte, hogy teli vagyok pénzzel és senki sem segít.

A tetejébe nincs rádiómk. Mi mindent tesznek a rajongóim! Az egyik megígéri, de nem engedi, hogy motorkerékpárján kimenjek a szemesi állomásra, eredmény: feltört lábujj, csonthártyagyulladás, ügyeim elhanyagolása hetekig. A másik idefutkos, hogy visszavigyen az irodalomba, eredmény: hónapokig tartó huzavona és nyomorúság. A harmadik fölajánlja, hogy cipőt csináltat, eredmény: idejön és elszámoltatja Tildi nénédet, hogyan állunk anyagilag. A negyedik pusztá tiszteletből kikényszeríti rádióm átalakítását, eredmény: három hónapja nincs rádióm.

Csak ne volnának rajongóim!

Eszembe jutnak róluk az ellenségeim. Péter addig gatyázott, amíg megszervezkedtek. De azt ne mondd, Palikám, hogy „persze, a nagyságot nem lehet megbocsátani”. Könnyű volna ezzel magyarázni a feneketlen gyűlöletet, de ez inkább bók, mint igazság. Jobb volna, ha tárgyilagosan megmagyaráznád, miért gyűlölnék engem annyira az emberek. (Persze, vannak, akik szeretnek.) Ma éjjel arról álmodtam, hogy Illyést faggattam, mondja meg négyszemközt, mi a hihetetlen gyűlölet oka. Persze, álomban sem mondta meg. Szeretném, ha *Te* megmondanád. Kell bennem lennie valaminek, ami fölborzolja azokat is, akik nem ismernek személyesen, csak írásaimból – vagy azokból sem. Én már merészebb lélektani s egyéb magyarázatokhoz folyamodtam, de nem kielégítőek. Bárkit kérdezzek, mindenki csak bókokat mond. Vagy valótlanságokat, pld. hogy én mindeenkivel összeveszem. Nagy problémám ez nekem.

Más: a rigók és verebek annyira csupálják a szőlőt, a körtét, hogy az már kétségbeejtő. Nem lehet védekezni ellenük. A rigó félénk madár s most mégis a szemünk láttára, kiabálásaink, dobálásaink ellenére falják, rongyolják a gyümölcsöt. A szőlő egy részét csaknem éretlenül kellett leszednünk. Ilyesmit még sohasem tapasztaltunk. Csak lenne pénzem, vennék egy légpuskát.

Így élünk sok bosszúság, keserűség között. És titkon mégis reménykedem, hogy végül jóra fordul minden. A reménykedésre, persze, semmi ok. Szeretnék már találkozni Vele. Minden jót! Ha lábujjam egy hét alatt rendbejönne, okvetlen fölmennék. Ebben az esetben írok egy lapot. Dittával s a gyerekekkel együtt szeretettel ölellek.

János b.

Bp. 54. szept. 7. kedd.

Drága Atyám,

bocsáss meg a ceruzaírásért, de némi appendicitis-szel döglöm az ágyban. A kiállításrendezést – a marhavásáron nyakamba sózták –, úgy-e, erről írtam? Elfogadtam, mert a Minisztérium felől művészetemre apelláltak, hogy mint festő mégiscsak többet értek az ilyesmihez másoknál. Ezért fogadtam el, mert sorsszerűnek éreztem, hogy pont ott hívnak, ahol ismét kérni akarok, és pont a művészet ürügyén hívnak. Szóval sokat futkostam, rendetlenül étkeztem-e vagy mi, tény, hogy hasam egyre jobban fájt napok óta, ma azután lefeküdtem pár napra és visszafejleszteni szeretném az ügyet; annyira fáj már, nem tudok járni egykönnyen. Persze épp most a legnagyobb baj a minisztérium számára kiesésem, pénteken nyílik a k[iállítás]. Dehát egye fene, semmi kedvem műtetre kényszeríteni vakbelemet további ingerléssel.

Leveledet örömmel vettem, a benne lévő hírek valami harcias dühvel, de semmiesetre sem borúval töltöttek el. Jucka holnap estére ígérte jöttét, holnap tőle részletesebb híreket remélek ügyedről.

A kérdés, melyet felteszel – „miért gyűlölnék engem annyira az emberek?” – alapjában téves. Ne haragudj, de ezt kell mondanom. Az emberek gyávaságát, poltronságát, farokbehúzó, talpnyaló tulajdonságait nem lehet Irántad való gyűlölet rangjára emelni. Ők egyszerűen ilyenek. Aminthogy sokszor jók, barátiak, megértők is. Ez sem azért, mintha különösebben szeretnének. Egyszerű anyagi féltékenység, irigység húzódhat meg a háttérben. Műveid alapján Téged sokkal inkább lehet (a megjelentekre mondom) szocialistának, materialistának, marxistának és szlavo-filnek nevezni, mint fasisztának, germanofilnek, kapitalistának, vagy mit tudom én minek. Társadalmi rendszerünkkel tehát senki sem mondhatja, hogy épp írásaid alapján állanál szemben. Innen gáncs nem jöhet. Mert hogy Te mindenkivel hadakoztál az írói jogod, sőt kötelességed volt. Hogy ezen közben némely fájós tyúkszemre rátapodtál, azt az egészséges emberek régen elfeledték. Lehet, hogy mégis akad valahol egy hülye, aki egyéni sérelmeket vélt szenvedni tollad hegyétől a múltban, s ugyanez most nem tudja túltenni magát ezen – ilyen gyűlöletet megengeded, de olyan

általánosat, amilyenről írsz, nem tudok elképzelni, csak egyirányút. A fej- és térdhajtásra kényszerítő nagyság ellen irányulót. Ezt csak gyűlölni lehet, vagy átadni lelkünket néki, ha szavát hallatja. Ismét csak azt mondom tehát, amit a múltkor: Az ilyen szerencsétlen makacs fejek, dühödt önimádók csak gyűlölnek, mindent ami nagy, de nem csak Kodolányi Jánost, hanem mást is, aki nagy.

Az előszóval kapcsolatosan halálosan egyetérték nézeteddel.

Érzem, hogy belekeveredem a mondatokba, előszóval visszatérünk majd erre, ha kívánod.

Légpuskát megpróbálok kölcsönbe szerezni, ha a rigók pimaszsága tovább tart kertedben, unokaöcsémnek van egy.

Aranyló csodálatos ősz! Íme! helyem állványom előtt lenne a Magaspart előtt, vagy ott valahol a Tó táján. Egy hónapot pénzkereséssel töltöttem – talán bűn volt ez, és máris rajtam az átok, a büntetés. Pedig nem alkudtam meg legbelül. Továbbra is fennáll a szeptemberi továbbfestés elhatározása. Láttam sok jó képet. Sokszor volt dolgom a városban és be-bejártam a képtárakba. Egész más szemmel nézek nem egy műremeket. Pl. Mednyánszkyt, Egrit. Tudom a technikáját, értem a módját fizikai létrejöttüknek. Visegrádon festettem 2 közepes akvarellt, a többit felpaszpartúztattam. Ünnepeyesek így. Olajaim még lent vannak, szívemmel egyetemben.

Gyerekek iskoláznak. Nem nagy lelkesedéssel, össze-vissza időbeosztásban, hogy a szülők végre is teljesen megbolonduljanak a százféle ebédelés, reggelizés rendjében.

Nőm egyedül küzd a háztartás tengerén, nincs segítsége. Sorsom a Tiéd. Burkolt és nyílt felpanaszlása, amiért nem a Kékestetőn élünk, külön-külön lakosztályokban.

Lábujjad javul-e? Ó, csak jönnél fel Pestre egy hétre. Mindenre képes lennék, még egy hű és jó portréra is! Gyógyítgasd magad szorgalmasan! Ráfanyalodtam ismét a Mann *Törvény*-ére. Hát tiszta panoptikum. Racionális „pozitivista” Mózes-magyarázat. Röhej. Nem tudom olvasni egyszerűen, olyan bárgyú. – Rádiód elorzása felbőszít. Hogyan lehet valaki ennyire lelkiismeretlen? – Péter „barátod” magatartásán nem csodálkozom, engem inkább az ellenkezője képesített volna el. Bátyám eltörte a lábát balatoni vitorlázásának utolsó napján a földvári mólón. Most gipszcsiz-

mában jár hivatalába. Nőm pedig vízről álmodott a minap, ez betegséget jelent. Vállalom az álmjóslat beteljesítését, de csak 3 napra – ennyire írt ki az SZTK. Azután jöjjön ismét a szín és fény.

Csókol, ölel

Pali

133.

Kedves Ditta,

lapját köszönöm, jól esett, hogy gondolt rám. Palitól hallottam, milyen sok a dolga s mennyire segítség nélkül áll. Ne csüggedjen, Ditta, inkább örüljön, hogy a kis Bocogó jó tanuló lesz s olyan egészséges érzéke van a zene iránt. Mindent a gyermekeinkért teszünk. Még Pali is nekik fest. Egyébként igen szép képet festett a Balatonról, itt lóg a falon. Biztató jeleket látok benne. Én magam nem dolgozom, várom, hogy a könyvem anyagát végre összeállíthassam. Utazásról szó sincs, lehetetlen megmondani, meddig tart még lábam kutya betegsége. Nem is bánom ezt a vesztégzarat, így nem veszhetek össze Pesten senkivel. Pedig okom volna rá elég. Ma kaptam hírt P. Horváth Lajosról, bányában dolgozik, címe Csolnok, IX. aknatábor, Komárom megye. Kérem, mondja meg a Bátyjának s egyben adja át neki hálás köszönetemet fáradozásáért. Szeretettel ölelem (persze, Magát) s csókolom a kezét.

954, szept. 22.

János b.

Miért kéri a „jóindulatomat” unokaöccse iránt? Fordultam-e valaha fiatalokhoz rosszindulattal? Palinak bőven kifejtettem véleményemet az írásokról, de aggályomat is megmondtam: a fiú túlságosan „anyja fia”, passzív és formalista, nem jár a saját lábán, de nem reménytelen eset. Szókinccse csekély, a nyelvet alig ismeri, de bízom a fejlődésében.

J. b.

Kedves János bácsi!

Olyan szerencsétlennek, ostobának érzem magam, nem tudok magamtól szabadulni, Magához menekülök. Pali ugyan tegnap már vigasztalt, de folyton sírnom kell s ez valami kegyetlen rossz dolog.

Tudja, hogy a mai napig senki segítségem nem volt úgyszólván, de hála Istennek minden nehézség nélkül el tudtam látni a Családot. Talán arról is tud, hogy egyetemi oktatásban nem akartam részt venni, végül is azzal revolvertetett a főnököm, hogy valakinek – aki most a gyakorlatokat tartja – az állása az én „szereplésemhez” van kötve. Egy most végzett, igen eszes fiatalasszonyról van szó, aki hallgató korában ide járt penészgombákat határozni hozzám. Ebben nem volt jártas, de bakteriológiai témákban általában igen. Jelenleg ő szerepel mint gyakorlatvezető és én tartom az elméleti órát minden kedden 10–12-ig. Nem beszélve arról, hogy a majd kétórás beszéd mennyire kifáraszt, ő és egy másik tanársegéd benn ülnek az órán, s az első óra végeztével a legkülönbözőbb észrevételekkel állnak elő. Be kell ismernem, hogy kisebb, sajnos, tárgyi tévedések előfordultak az órán, vagy olyan, hogy nem fejeztem ki magam elég precízen. Tegnap a helyszínen rögtön megostromolt a hölgy, mondván, hogy igen sok hibát követtem el. Pl. az ún. Brown-féle mozgást nem jól magyaráztam, mert az nem az, ahogy én mondtam, továbbá bizonyos plazma elnevezések nem úgy érvényesek, ahogy állítottam stb. – Belátom, hogy vannak hibák és lesznek is az előadásaimon, egyrészt mert azt első percben megmondtam a főnökömnek, hogy nem vagyok ura az anyagnak, legalábbis a most leadott résznek. Nem is akartam épp emiatt vállalni az egészet, csak bizonyos kényszerítő körülmények készítettek, a tudós pózt egy pillanatig sem vettem magamra, ennél sokkal szigorúbb önkritikám van. Tény, hogy állandó lelki teherként lóg rajtam minden óra, és egyre több kétséggel állok oda a hallgatók elé, egyre inkább érezve, hogy egyrészt nem így kellene, másrészt, hogy milyen rossz, hogy egyáltalán ez az egész van! – A hivatalban mindenki prüszköl, hogy későn járok be, más emberben fikarcnyi segíteni vágyás nincs, csak irigyl, ha valaki nem azt és úgy tölti a 8 óra hivatalosat, mint ő. Másrészt az élesztőgombák elszaporítása és adminisztrációja is olyan

tetemes, hogy bizony össze kell szednem magam, hogy naponta pontosan eleget tegyek a megrendeléseknek. – Tudja, János bácsi, néha valami gonosz erők fognak össze az ember ellen és gyűrik, rágják a lelkét, az egész lényét. A tanársegédnő kirohanása hozott ki végleg a sodromból, amúgy is mélyponton voltam. Szeretnék más lenni, szeretném jobban megoldani a dolgokat, ami[ke]t vállaltam. Eddig is lelkiismeretesen készültem, mégis a két fiatal titán millió kifogást emel ellenem, magam sem tudom, tényleg rossz minden, annyira nem tudok semmit, ennyire nem érek semmit?! Rémes rossz.

Pali tegnap azzal a hírrrel jött, hogy két hét szabadságot kapott. Nagyon örülnék, ha egy időt János bácsiéknál töltene, mert ott biztosan fog festeni, anyjánál meg sógoroméék is épp lenn lesznek. E hét végén, vagy hétfőn szándékszik elindulni. Bár sikerülne ez a két hét, lenne jó idő, legalább ő lenne megelégedett és könnyebben viselné a telet a hivatalban és készülné egy kora tavaszi kiállításra. Laci látta a dolgait, egy pár akvarellt nagyon jónak talált (gombák, 2 öreg fa) és a balatoni nagy képet, amelyet szerinte Csók sem festett volna meg jobban. Viszont a bányát [?] alaposan lehúzta, színei rosszak, tapétaszzerű, igaz is. Lacinak jó szeme van és jóindulatú kritikus (legalábbis Palival).

Jucka nem jelentkezik. *Mózes* gépelését már igen szívesen és örömmel végezné volt sógornóm, ha bízik benne, majd kérünk anyagot. Egy öreg tanárnóm, aki egy haldokló rákbeteg mellett van igen rossz lelkiállapotban, annak meg nagy segítségére lenne *Judás*. Vajon egy példányát megkaphatnám-e újra? – Bocsásson meg, hogy nyögök és kérek.

Szeretettel köszönti

Ditta

135.

Akarattya, 954, okt. 12.

Kedves Ditta,

panaszos levele ezúttal engem is siralmas állapotban talált. Először is mind a ketten influenzában szenvedtünk, tetézve harsogó köhögéssel, szürettel s a könyvem körül adódó újabb és újabb komiszkodásokkal. Még hozzá járni sem tudok már hónapok óta, lábam nem javul s ez eléggé

elkeserít. Palit kértem is, írja meg, hogy néhánynapit türelmét kérem; bizonyosan megírta.

Palitól egyébként megnyugtató hírt kaptam Magáról, így azt, hogy már van egy jóra való segítsége s egyetemi előadásai is befejeződnek a hó végén. Azt hiszem, ezzel legsúlyosabb gondjai elhárultak s már Maga is bizakodóbban ítéli meg a helyzetét. Pali mindössze egy napig volt nálunk, látva a rossz hangulatot, meglépett. Most megint várom.

Sem a Maga leveléből, sem Pali elbeszéléséből nem tudtam tiszta képet kapni a problémáiról. Akárhogy nézem, csak annyit látok, hogy van egy tehetséges nő, aki elvesztené az állását, ha Maga nem tartana helyette előadásokat abból a tárgyból, amihez nem ért. És hogy Magát a főnöke éppen azzal erőltette az előadások megtartására, hogy az a tehetséges hölgy elvesztené az állását. De hol itt a logika? Ha a hölgy nem ért ahhoz, amiről előadást kellene tartania, miért hívták meg? És ha őt hívták meg, miért ad elő Maga? Ráadásul, miért bírálja az illető a Maga előadásait olyan kíméletlenül, ha Maga őhelyette ad elő? És végezetül, ha Maga szintén nem eléggé biztos a dolgában, miért vállalta mégis? Akárhogy nézem, sehogysem tudok eligazodni ebben a zavaros dologban.

Ha azonban a pusztá lélektani helyzetet nézzük, az valóban kellemetlen. Még a Magánál kevésbé érzékeny, sőt cinikus lelket is könnyű demoralizálni, ha folyton kritizáljuk s éreztetjük vele valóságos vagy vélt hibáit s nem a jót látjuk benne, hanem a kifogásolhatót. Maga pedig különösen érzékeny a saját személyiségének megbecsülésére. Nemcsak azért, mert a személyisége objektíve is értékes, hanem, mert otthon, a meleg családi fészekben, úgy is bántak Magával, mint értékes személyiséggel. Így a megbecsülést szinte ösztönösen megkívánja azoktól az idegenektől is, akik, bizony, kíméletlenek, könyörtelenek s a saját értékük emelésére a legegyszerűbb s legbarbárabb módhoz szoktak nyúlni: mások becsmérléséhez. Nem újság ez számomra, hosszú írói pályámon elégszer találkoztam vele s még hozzá sokkal kíméletlenebb formában, mint most Maga.

Mi a segítség, mi a mentés, ha ilyesmivel kerül szembe az ember? És ha nem nevelték volna rá a szülői házban az eféle támadások nyugodt elviselésére? Az, hogy az embernek *hinnie* kell a saját értékében, tudatában kell lennie saját lelkiismerete tisztaságának s legfőképpen meg kell győződnie, hogy az ilyen próbák és nehézségek nem ok nélkül valók,

de nem is céltalanok. Hogy maga ilyen helyzetbe került, annak oka a saját gyengesége: nem merte, nem tudta vállalni az egyenes és következetes elutasítás következményeit. (Ennek megint sok oka lehet.) A cél pedig az, hogy ha már így alakult a dolog, igyekezzék Önmagát keményebbé, *hívőbbé*, fölünyesebbé nevelni. Ha ez nem sikerül, akkor a próba hasztalan és eredménytelen volt. De ha sikerül, okvetlen Maga kerekedik fölül s az emberek ilyen és hasonló bekerítő mozdulatai hatástalanok maradnak. Véleményem szerint Magának kereken el kellett volna utasítani a feladatot, mondván: 1.) ez nem az én dolgom, 2.) ha az a tehetséges hölgy nem vállalja, ez tisztára az ő dolga s 3.) magam sem vagyok annyira ura a tárgynak, hogy kiálljak vele s a kritikát vállaljam. No, de most már ezen nem lehet változtatni, tehát nincs más tennivaló, mint a lehető legjobban elvégezni a feladatot (amit Maga meg is tett) és a bárgyú kifogásokkal nem törődni.

Ha megjegyzéseim most már tárgytalanok is, azért a jövőre mégis jó lenne megszívlelni. Az ember többnyire gyengeségből kerül méltatlan helyzetbe, tehát ezután erősebbnek kell lennie. És végül, ha már ilyen helyzetbe került, igyekezni kell legalább az elviselésben erősebbnek lennie.

Örülnék, ha kölcsön adhatnám a *Judás*-t, de nem tudom megtenni. Egyetlen példányomat nem bízhatom senkire, akit nem ismerek, aki nem áll hozzám igen közel. És elvégre ott van maga az Evangélium; olvasgassa azt a szóbanforgó beteg hölgy. Szeretném a *Mózes*-emet több példányban látni, de volt sógornője aligha tudja, mekkora munka a lemásolása. 900 oldal az én gépeléssel! Rengeteg papír, idő és türelem kell hozzá. El merjem ezt fogadni?!

Minden jót, kedves Ditta, főképp lelki békességet, önbizalmat és *hitet*. Végezze munkáját legjobb képességei szerint, a többivel ne törődjék. Másokért pedig ne vállaljon többé olyasmit, amit Önnönmagáért nem vállalna. Baráti szeretettel csókolom a kezét. Bátyja tett-e valamit szerencsétlen barátom ügyében? Olyat, amit önmagáért is megtett volna?

János b.

1954. okt. 29. Bp.

Lelkek Látója,
Sorsok Ismerője,
Szeretett Atyám,

visszafelé jövet elszabotálta Főnököm (nagy f-fel) Akarattyára való kitérést. Csendes káromkodással, de annál hatalmasabb szimbolikus jelet látva mesterkedésében, mint negyedik párkáét s világát, aki Tőled s világodtól elválasztani óhajtana, lemértem őket és a mi világunkat. Jó volt ez így, „egy párkáért izgulni nem érdemes” – mondogattam magamban, utolsó szerepléseik ezek úgylis életemben. [...]

A képeken dolgozgatok. Micu itt járt és alapos tárgyilagossággal bírálta a hibákat, eredményeket. Legtöbb szempontját – valamennyi mestersegbeli dolog – el kell fogadnom, s igyekezni úgy átdolgozni mindent. A Te képeden nem másítok – ettől ne tarts! Jövő héttől kezdve rendszeres esti rajzolóshoz kezdek, Szentiványi Lajos, neves fiatal festő korrigál egy Kazinczy utcai szabadiskolában – oda fogok járni. Ennek a télnek nem szabad betegségek, testi és lelki nyavalyák között eltelnie, végtére is, ki mondja meg, hátha mindössze 10 évem adatik még, s azalatt kell tető alá hoznom kis életművemet?

Balaton körüli utam egyébként lelkesítően szép volt. Jártam ismét az Irodalmi Múzeumban, a Badacsonyi hegyén, ami a Szegedi Róza házában van és bejelentettem, hogy nemsokára Téged odakalauzollak. Lett erre gaudium! Még télen is virágot szórnak Eléd, csak jöjj! [...]

Gyönyörködtem Keszthely szépséges szép épületeiben, a lesence-tomaji-edericsi táj páratlan finomságaiban. Igen, ott is dolgoznom *kell*. Micsoda édes, szép épületek és ezek sehol hazai képtárainkban! A franciák megfestették katedrálisaikon kezdve normandiai parasztházakig és Bretagne-i nádviskóig mindent. Most magyarok előre! Pláne, ha egy ilyen ókrétai, atlantiszi fickó halad ezen új honfoglalás élezetén! ugebár?

Szeretettel, szeretettel öllelek. Remélem, most már nyugodtabban alszol s pipázol. Kérlek, onts pár sort fénylő tolladból, tudjam hogy bűd eloszlott, s tanításod még hosszú évekig hallhatom. Ölel Pali

Bp., 54. nov. 4.

Drága Atyám,

hallgatásod okát latolgatom. Beteg vagy-e? amit nem hiszek, haragszol-e barátodra s tanítványodra, mert hülye volt valamiben és netán megbántott? Ez lehet –, de mivel, melyikkel a sok közül, melyik fogyatékoságom bántott meg és késztet hallgatásra? Vagy egyik sem igaz? Mindenesetre, ha Te nem írsz – írok én. Kezdem egy irodalmi kisiklással.

A Torony

A toronyt az emberek gyűlölik,
mert fölébük magasodik,
mert fel kell nézni rá,
mert fel kell hágni rá –
s ez oly fáradtságos.

A torony árnyéka nagy, körbejár s
időnként sorra homályosítja a körötte tolongókat.
Félnek is tőle még ezenkívül,
mert rájuk is omolhat.
Mi mást is tehetnek e toronyra vágyók,
De hágni nem-tudók?
Gyűlölik a tornyot, mérgesek rá,
de még a leggyengébbek is duzzognak legalább miatta.

Pedig – távolról gyönyörködni a toronyban
vagy épp szétnézni a csúcsáról
de szép is – emberek!

Eddig a poéta. E prózai vers válasz kíván lenni egyébként egy – jó múltkorában – feltett kérdésedre.

Csokonaival mulattam jókat, az elmúlt hetekben. Előkerült egy verseskötete s pazar gyöngyszemekre bukkantam benne. Mindig a zsebemben

hordtam s míg a villamosra vártam, nem egyszer bizonyára bolondnak tartottak a várakozók, oly jóízűeket mosolyogtam Vitéz Mihály remekein. Még legtragikusabb hangulatainak erdejét is át-átszővi egy-egy csillogó humor- vagy reménysugár.

Festő is vagyok azért s festek egy picike kis művet – reggelenként ablakomból, annak a vázlatnak testvérét. Ősz, gypseprő emberek, jövők-menők, járókelők, őszi fakuló zöldek, sárga aranyló narancsok. Figurák – hát ehhez látok hozzá. Tavaszi kirepülésemig ez a legfőbb teendőm. Járok a Kazinczy u.-ba, szemben a zsinagógával egy szabadiskolába, a Vasas Képzőművész Körbe. Vezetője Szentiványi Lajos, finomszívú, mélyérzésű festő, féllába hiányzik, szívbajos, mindenképpen emberileg is igen kifinomult megnyerő személyiség. Szóval kedd, péntek 5-től 8-ig ott dolgozom. Jó fűtés és világítás. Levetkőzött s nem felöltözött modell – ami a fő.

Rémületesen rosszul rajzolok egyelőre. Mindent előről kezdek szénnel. Nagyon szívesen fogadtak, hibáimat kijavítják, korrigálják, de örvendek, hogy nem kezdő vagyok s viszem a mezőnyt magammal. 4 hónap múlva már állni fognak a figuráim. E nélkül freskóra még gondolni is disznóság lenne.

Jó volt a tavalyi kiállítás s ez a nyár-őszi belelendülés a dolgokba, mert most minden új dolgomat menthetetlenül rossznak, irgalmatlanul rossznak érzem. Amikor választanom kell egy-két kisebb dolgot, amiket bemutatkozásképpen bevigyek Szentiványinak – egyszerűen nem találok megfelelőt, magamhoz illőt közöttük. Pár napig dögledeztem az újszerű megállapítás súlya alatt. Ismétlem, ez az én véleményem képeimről s nem másé. Ma azonban már inkább örvendek ezen, mert nyilván léptem egyet belülről, bírálati szempontjaim jóval megelőzték ecsetemet, palettámat. Szóval csak dolgozni! Ezt mondom magamnak s teszem is. Ki fogok vágni a hivatalomból egy szabad fél délelőttöt legalább – bár morgások hallatszanak több felől szabados viselkedésem miatt. Válaszom erre trágya és házipermetező!

Utóbbi körülbelül már meg is vettem Béla barátunktól. Rendbehoztam, Te pedig Atyám szerezz kuncsaftokat a házad körül koratavasra.

Borzi mit csinál? Talál-e még szilvát-diót? S ugrik-e még rugó módjára a darazsat megpillantva? Persze a darazsak is lefeküdtek már aludni.

A kínai és a Paál L. kiállításra lépek el a napokban, majd beszámolok erről is.

A diót, ha lemegyek, ami a következő hét végén esedékes, kézből ki-egyenlítem, most semmire sem futotta, kissé eladósodtunk. Ám szorgalmasan fordítok, dokumentálok, lótok-futok s máris kezdünk egyenesbe jönni. Bocsánat tehát s elnézést a 70 Ft-ért.

Jucka persze most körötökben van, hiszen ezért is nem törődsz a nyalya pestiekkel. A hölgyek kezeit meglehellve, szeretettel ölel fiad Pál.

P. s. Családom jól van. Ditta hangulata javulóban, az egyetem felén már túl van.

138.

Akarattyá, 954, nov. 5.

Kedves Pálom!

A múltkoriban hiába vártalak vissza s hiába várt a dió is, 15 kg. Neked s 17 a főnöködnek, abban is hiába reménykedtem, hogy az estét nálunk töltöd s majd elbeszélgetünk. Nemcsak bosszantott az elmaradás, hanem el is szomorított.

De majd pótoljuk, remélhetően nem sokára.

Mióta elültek körülöttem a politikusok cigányzsivalygásai, lassanként nyugodtabbá válik az életünk s én is kezdem visszanyerni humoromat, munkakedvemet. Ezt ne úgy értsd, mintha valami szépirodalmi művet, pld. Széchenyit kívánnék írni. Sohasem ragaszkodtam ugyan konokul elhatározásaimhoz s most is megváltoztathatnám, ha impulzust éreznék rá, hanem egyszerűen nem érdekel, nincs hozzá kedvem, nincs mit mondanom. Ezzel tehát ne is törődjünk többet. Talán említettem már Neked, hogy meg akarom írni emlékezéseimet Móricz Zsigmondról, József Attiláról s tán egyebekről is. Várkonyi biztat, csináljam, meg a pécsi Dunántúl c. folyóirat szívesen közölné. Ugyancsak megleghangú levelet kaptam Debrecenből, az Építünk szerkesztőjétől, régi hívemtől, s kritikusomtól, hogy boldogan ad helyet írásaimnak. Most hát válogathatok, nem szólván arról, hogy valamelyik pesti folyóiratnál is sikerrel próbálkozhatték. Most már csak hozzá kéne fognom a munkához s hozzá is fogok

hamarosan. Nem nagy dolog, nem nehéz feladat. Néhány hét alatt megcsinálom s érdekes lesz, sőt itt-ott fontos is, mert az irodalomtörténetet néhányan az orruknál fogva vezetik. Ez lesz a dolgom a most következő időben. No és a korrektúra. Tegnap értesítettek, hogy könyvem a napokban nyomdába adják. Eljutottunk hát idáig is, jóakaróim (pld. Veres Péter) ellenére, akik annyira szorgoskodtak, nehogy nyilvánosságra lépjek, hanem kedvemet veszítve odavágjam az egészset dühömben. Ám, mint már mondtam Neked, semmi örömet nem érzek azon az egyen kívül, hogy túl vagyok az ízléstelenségek, komiszkodások során. A könyv jó lesz, sőt nagyon jó, a vén reakciók meg fognak döbbsenni s elátkoznak haló poraimban is (ha ugyan olvasnak), a kritika pedig nem tud szólni semmit, hacsak dicséretre nem fanyalodik. Én pedig elérem célomat: három zúzdába hajigált könyvem anyagát támasztom föl egyszerre s megnyílik számomra az út egyéb művek kiadása felé is. Most már régi jó barátom, a derék, okos és művelt Illés Endrre tartoznak a dolgaik, benne pedig megbízhatok. Több mint harminc éve ismerem és sohasem hazudott. Sok dolgom lesz tehát. Korrektúra és írás.

Vajha Rólad is tudnám, hogy ennyire elfoglal a festés! Ha Te is így tudnál dolgozni nagy céljaid és feladataid szolgálatában!

Említetted, hogy Micu megnézte képeidet, megmondta véleményeit. Igen-nagyon érdekel, mit hallottál tőle. Micu is igaz, tiszta ember s ért is a mesterséghez annyira, hogy a kritikáját komolyan vedd. Nagyon jónak tartom azt a képtervet, amit múltkori leveledben vázoltál. Csak egy kicsit mintha díszletszerű lenne. Persze, nem mondhatok semmi okosat, amíg a kép meg nem születik. Az a megjegyzésed azonban, hogy a *Benned levő* képeket szeretnéd megfesteni, igen öröndetes. Váltig hangoztatom, hogy a külső világ csak ürügy és eszköz arra, hogy az ember a belső világát ábrázolja. Ugyancsak örülök, hogy a Vigiliabeli Van Gogh-cikket jónak s épületesnek tartod. A kedvéért most újra elolvastam Baskircseva Konstantinova Mária *Napló*-ját, ezét a tragikuséletű, szerintem kiválóan tehetséges, sőt zseniális fiatal leányét. Bizonyosan ismered Te is. Mégis arra biztatlak, olvasd el figyelmesen újra. Ha neked nincs meg, odaadom. Bizonyosan jó lesz fölújítani Magadban azoknak a külső-belső küzdelmeknek a képét, amiket ő folytatott a festésért. És nagyon sok probléma világosabbá lesz Számodra. Most mindennél fontosabbnak tartom, hogy

az egész telet szorgalmas tanulásra szánd, konokul, kitartón, szorgalmasan kell tanulnod, mert vannak gyenge pontjaid. Szent-Iványi Lajos tehetséges ember, föl fog ajzani, rengeteget tanulsz tőle. Csak el ne tántorítsanak mindennapi gondjaid, rossz idő, rossz hangulat s a művészi munka sok egyéb gonosz ellensége. Ne kedvetlenedj el semmiért, Palikám. Valóban, a most következő tíz év alatt kell megcsinálnod mindent, józan számítás szerint. Nem azért, mintha mindössze ennyit élnél még, hanem mert amit igazi érett voltodban látni fogsz, ennek a tíz évnek a műveire kell építened. Volt ugyan nekem egy kedves öreg barátom, a pécsi Fischer Béla bácsi, Baranya volt alispánja, aki halála előtt néhány évvel fogott festéshez s bámulatos eredményekre jutott. De milyen boldog lett volna, ha akár negyvenéves korában fogott volna hozzá. Ezt ő maga mondta nekem nem is egyszer. Egyébként már régen ajánlottam Neked, nézd meg a műveit Pécssett jártadkor, ugyanabban az udvarban lakott, ahol Jankó, de, sajnos, nem kerítettél rá sort. No, majd egyszer. Tán együtt mehetünk el az özvegyhez s akkor megmutattatom Neked a képeit. Csak azért, hogy lásd, nem szabad elcsüggedni akkor sem, ha az ember negyven éves. És ne feledd, hogy én negyvenhét éves koromban írtam a *Vízöntő*-t, ötvennégy éves koromban a *Mózes*-t. A példákat sorolhatnám a végtelenségig. Nem az életkor számít, hanem a hit, a következetesség, az odaadó munka. Kár volna egyszer a Gazda elé állva ezt mondanod: „Uram, a talentumot, amit adtál, nem kamatoztattam, hanem elástam.” Szörnyűség volna ez, semmilyen szenvedést nem hasonlíthatok ahhoz, amit öreg korodban el kellene viselned.

No, mármost beszéljünk egyebekről. Életünk szép, csendes, nyugodt, bizakodó. Jucka itthon van, egészséges, jókedvű. A kertben folyik a munka. Kerítettünk egy öreg bácsit, aki naponta eljön dolgozni, szép tempósan betakarta a szőlőt, egy részét meg is trágyázta. Tegnap fölszántották a kertet, majd következik az ásnivaló területek ásása, a fák rendbehozása s tán még favágót is sikerül majd kapnunk. Igen-igen jó érzés ez, Palikám, hogy nem kell Tildi nénédnek nyögve, magát hajszolva elvégeznie ezt a munkát s amellet még tejért, kenyérért kutyagolnia s a házat rendben tartania. Isteni érzés, igen! Még hozzá a munkám eredménye ez, régi erőfeszítéseim, gyötrelmeim, küzdelmeim gyümölcse. Ifjúságom legnehezebb tíz esztendejéé, amikor senki sem hitt bennem, csak én hittem magamban.

Jucka a telefon bevezetését intézi, ha ez sikerül, nem leszünk olyan pusztába kivetettek, mint eddig. Tavasszal elrendezzük a kertet, megépíttetjük a nyárikonyhát, a tornácot, felszereljük a vízvezetékét, a fürdőszobát s akkor eléggé otthonos, kényelmes lesz a házunk. Megvénülhetünk, meg is halhatunk benne. Csak sikerüljön Bátyádnak megszereznie a villanyórát, igazán nem fog hiányozni semmi. Még egy fürdőmedencét is ásatok a kertben s akkor igazi keleti kényúr leszek. Hála Istennek, odaliszkokra már nem vágyom. Mire egészen megszűnök írni, úr leszek.

Jucka hétfőig marad, kedden meghallgatja Jankó előadását Pesten, majd hamarosan megint visszajön. Eléggé szépen dolgozik s némi pénz is keres már.

Olvasmányaim? Leginkább a Móricz-téma körül forgó írások. Mással nem foglalkozom most.

Magunkról, bizony, többet nem is mondhatok. Tervezzük, hogy III. számú unokánkat, Gyurikát elhozatjuk néhány hétre s a nagyanja majd visszaviszi december közepén, disznóölés után, ha betegségei kivizsgálása végett Pécsre utazik. Miután életünk könnyebb lett, szeretnénk a kisfiút magunk mellett látni. Magányos, csendes gyermek, sem a testvérei, sem az óvoda világában nem érzi jól magát. Javára válna a mi nevelgetésünk. E hó közepén egy baranyai parasztfiú barátomat s feleségét várjuk néhány napra, igen örülünk nekik. A gyerek néprajzzal foglalkozik pihenő óráiban, mégpedig szépen s okosan. Nagyon értelmes, okos, művelt ember. Alig várom, hogy a leveleiben fölvetett problémákról elbeszélgessek vele.

Most még a jövő héten tűzhelyrakás, meszelés lesz, szívesen megszök-nék előle, de nem tudok. Lábam állapota nem olyan kínzó ugyan, mint volt, némi javulás tapasztalható, olykor azonban fáj. Utazni még nem lehet. Hát majd elviselem valahogy a házi démonok tombolását.

Ezekután megint csak azt mondom: fess, fess, dolgozz! Ne csüggedj, ne fáradj, ne légy kedvetlen. Bízzál Magadban, hivatásodban, tedd a *kötelességedet*. Remélem, jól vagytok Mindnyájan s a gyerekek is derekasan végzik dolgukat az iskolában. Ditta pedig bizonyára megnyugodott s jókedvre derült megint, mióta vége előadásainak s van megbízható segítsége is. Ha lehet, ne kerüld el a házamat. Szeretettel öllek, mint barátod és atyád egyben, ugyancsak add át baráti szeretettel küldött kézcsókomat

Dittának is. A viszontlátásig, vagy ha kedved és időd lesz levelet írni, a viszont írásig s azután is szerető

János bátyád

139.

Kedves Palikám,

az új esztendőre sok szerencsét, jó egészséget, jó munkát kívánok Mindnyájatoknak. Hozza meg ez az év festői reményeid teljesülését. Találjatok sok örömet egymásban.

Tyúkjaitok rendben vannak, már szabadon járnak s szépen beülnek este a helyükre. Tildi nénéd kezét véresre csipkedték, hiányzott nekik a fehérje. Olyanok voltak, mint a vércsék. Az eleség, amivel Ti tartottátok őket, egy kissé kevés volt. Jól vannak. Ugyancsak jól vagyunk mi is, némi nátha, köhögés még csüggeszt bennünket. A karácsonyest igen kellemes volt, hangulatunk jó. Némi hó esett. Ma várjuk Micut és nejét, bár a közlekedés rossz. Aztán majd a tavaszt várjuk, bizonyosan hamar itt lesz. Te pedig fess, alkoss, gyarapíts s a Haza fényre derül. Írj a gyerekek karácsonyáról. Szeretettel öllelek s kézcsókokat hintek Édesanyádnak, Dittának, Nyuszinak.

954, dec. 26.

János b.

140.

Akarattya, 954, dec. 31.

Kedves Palikám!

Álmatlan éjszaka után, összegyűrt arccal, kissé kábultan ülök a gép elé, hogy írjak Neked. Ám ez volt ebben az évben az utolsó álmatlan éjszaka.

Leveledet megkaptam s gondolatban együtt örültem a gyerekekkel. A mi karácsonyunk csendes volt, de jó hangulatban telt el. Hogy Jézuska maszek lett, mindnyájan éreztük, mert ajándékai igen drágák voltak s így alig jutottunk hozzájuk. Mégis kaptunk egy s mást, én például egy zöld, hosszúujjú kötött pullovert, jó meleg és finom, Jucka volt az angyal, aki szállította. Ugyancsak egy hófehér, földigérő hálóingben is részesültem,

jómagamat is angyalnak érzem benne s elrendeltem, hogy majd abban temessenek el. Érkezett továbbá külföldi gatyá (egy) s nyári ing (egy), ugyancsak külföldi töltőceruza (három), egy rakás narancs, citrom, nagy halom szaloncukor kétfelől is, meg zsebkendő, tekintettel a téli taknyoságra. És volt jó, bőséges vacsora, remekbekészült franciasaláta, olajos halak s így tovább. Jó bort ittunk.

Hármacskán ültünk a kis karácsonyfa alatt, bulgár cigarettát szívtam s azokra gondoltam, akik szeretnek. Terád is. Szívesen játszogattunk volna a gyerekekkel mi is, dehát ők messze vannak tőlünk.

Most pedig föl, realisabb tájak felé.

Karácsony másnapján megérkezett Micu és Micuné. Itt is aludtak. A toronyszobában hideg lévén, mindnyájan idelent, összezsúfolva. Főlelenítették az ostrom poétikus állapotát. Másnap este utaztak el. Az együtt töltött idő igen kellemes volt, sokat tréfálkoztunk, Bözsi föltálalta Budapest összes pletykáit, Micu behatóan s értelmesen ismertette a képzőművészet eseményeit és jelen állapotát, az irányzatokat, az eredményeket s a bukásokat. Tüzetesen beszélgettünk Rólad is. Most alkalmam volt hallani véleményét képeidről, képességeidről, eredményeidről s a várható fejleményekről. Egyhangúlag egyetértettünk abban, hogy aki nem fest, abból nem lesz soha festő, tehát Neked éjjel-nappal festened kell, ez az egyetlen kötelességed az életben s ha ezt nem teszed, pipa dohányt sem ér az egész. Micu keserűen fájalta, hogy nem léptél be abba a tanintézetbe, ahol ő tanít, pedig még hetek múlva is sürgették őt, mi lesz hát a jelentkezésseddel. Most íme, lehetne téli szüneted január közepéig, heti három nap elintézhethetné a tanítást, mint ő s a többi négyen festhetnél, nem szólván a nyári vakációról. Mikor ezt a kérdést tárgyaltuk, mind a ketten igen mérgesek voltunk. Tovább Micu havi ezer körül vételez be forintokat a Képzőművészeti Alaptól, mert ott annyi képet kívánnak, hogy akár éjjel is festenie kellene, a vásárlás bőséges, az érdeklődés nagy s ráadásul azokat a stíluskövetelményeket sem állítják a piktor elé, amik a kiállításokat megbénítják. Igazán Kemény Laci az egyetlen, akitől nem vesznek képet, de nem is csoda, mert Micu leírta és jellemezte azokat a szörnyűségeket, amiket Laci mester odavitt s amikkel kidobták őt. Palikám, megismétlem: Neked igen könnyű képet eladni, mert műveid festőiek, érthetők, harmonikusak s nem bősztik föl a nézőt. Megintcsak az a vége, hogy dolgoznod, dolgoznod kell és semmitől sem félned.

Ugyanakkor délután itt volt a kenesei ref. lelkész is a kislányával s kamasz fiával. Mélyreható beszélgetés kerekedett, magam is belémelegettem, mert a kislány néprajzzal foglalkozik, egy nógrádi faluban tanít s él-hal a palóc népért. Meglepően jó megfigyelései vannak s mikor a szokások s egyéb néprajzi elemek értelmét magyaráztam, azonnal megértette s láttam, valósággal kibírhatatlanul boldog. Bizony, jó volt magamat fiatalok között tanítónak éreznem! Csodálatos, mekkora szeretet van bennem az érdeklődő, tisztaszívű, jóhiszemű fiatalság iránt. Ígyhát az a délután is szép és hasznos vala.

Ami regényemet illeti: a kézirat itthon van teljes egészében. A pécsi kéziratból valóban hiányzik a 273. oldal, mert itt szépen megvan. Pótolható tehát. Sógorod mozgósítása fölösleges, csak bár törődne P. Horváth Lajos barátom sorsával. Ez az ügy egyre keserűbbé válik számomra. Reméltem, karácsonyra már családja körében ülhet s amint látom, egy lépéssel sem halad. Dehát a regény. Pécsi híveim körbe futkosnak Pesten, hogy megszerezzék a kiadási engedélyt s amint írják, sok vita, veszekedés, szószátyárkodás után ott kellett hagyni a kéziratot az Írószövetségnél, tehát pontosan azon a helyen, ahonnan a nyáron már egyszer elindult. Most megpróbálom mozgósítani egy régi kommunista barátomat, akinek van egy kis tekintélye stb. Nyugodt vagyok: a regény meg fog jelenni. Tehát dolgozgass az illusztrációk vázlatein, nehogy aztán a dolog sürgőssége miatt az egész terv kútbaessék. Remélem, szépen, ügyesen csinálod mindnyájunk örömére s a Magad hasznára.

Karácsony előtt néhány nappal váratlanul benyitott Jankovich Feri s beszámolt az irodalmi berkekben dúló vadállatok forgolódásairól. Erre nem kell sok szót vesztegetnünk. Csak annyit mondok, hogy bár nagyon magányosan s eléggé kényelmetlenül élünk itt Akarattyán, százszor jobb ez, mint ott lenni a közelükben. Sokáig még így sem tudom kivonni magam a törtéteéseiből. Móricz-írásom januárban kezdődik a pécsi Dunántúlban s remélhetőleg, botrányt fog támasztani. Majd megjelenik a novelláskönyv, lesz vagy negyven ív s a színvonala játszva maga alá nyomja az egyéb könyveket. Ezután hamarosan következik a *Buborék* is. Ennyi elég egyelőre. Nem is akarok többet. Újévi tervem csupán annyi, hogy egy sort sem fogok dolgozni. Inkább ennek a háznak a rendbehozatalával szeretnék törődni.

Tyúkjaitokról írtam néhány szót. Most hozzáteszem, hogy semmi baj nincs velük, Tildi nénéd igen jó állatpedagógus, ha tyúkról, disznóról van szó. Este szépen beülnek a helyükre, nappal bogarásznak, legelnek. Többféle magot s répát kapnak eleségül. Kezdenek nehezedni. Meg kellett volna mérni őket, mikor a téli panzióba kerültek. (Egy kis epizódot hadd mondjak el róluk, mosolyogtam rajta. Egyik este T. nénéd nem találta egyik kakasát. Mindenfelé kereste, nem volt sehol. Ekkor Borzihoz folyamodott mondván: „Hol a kakas? Hol a kakas?” Borzi vidáman elvezette őt a félszerhez s lám, a kakas rikoltozni kezdett s elárulta magát. Ott ült a Ti tyúkjaitok között. Megválasztották őt kakasnak s most velük jár, rendbentartja őket. Az érdekes az, hogy a baromfitársadalomnak ezt a belső eseményét Borzi számontartotta.)

Legyetek hát nyugodtak, tyúkjaitok megvannak. Volt még egy dög-lés, írtam az állatorvosnak, tegnap vita is volt vele, nem oltotta őket újra. Ránkfogta, hogy valamivel megmérgezzük őket. Hülye. Mióta az állam fizeti az állatorvosokat, igyekeznek nem tenni semmit.

Az időjárás eleddig rossz volt, most kezd kikupálódni. Mind a ketten náthások, hurutosak voltunk s némileg vagyunk, de már múltóban. Anynyi itt az eső, a köd, a sár, a félkemény hőmérséklet, hogy csak megbetegedni lehet tőle. Szerencsére favágás nincs. Lábam állapota egyforma, de fájdalmaim csökkentek. Egy éven belül meg fogok gyógyulni orvos nélkül.

Olvasnivalóm nincs. Ínségemben ráfanyalodtam Zajti Ferencre, a megturánult festőre is s arról olvasgatok, hogy a mexikói majáktól a kínaiakig s a dravidákig mindenki vérrokonunk. Elképpesztő, milyen marhasá-gokért lelkesedtek az emberek a 30-as években. Erről jut eszembe, hogy rádióm is hazakerült végre, most a Kossuth adót egyáltalán nem lehet hallani, de kitűnően szól Stockholm, Montecarlo s Hilversum. A baj csak az, hogy sem svédül, sem hollandusul nem értek, a montecarloi rádió pe-dig túltesz a pesti espressókon zenei lötty és szöveg dolgában, most látom, hogy honnét lopják a táncczenét a mieink. Mégis, ebből a rádióhíradásból tudtam meg tegnap este a francia nemzetgyűlés gyalázatos szavazásának eredményét. Erről azonban majd élőszóval. Ám végreis szereznem kell egy elsőrangú, megbízható, tökéletesen zengő rádiót, ez mindennél fontosabb. Ha pécsi terveim némileg is beütnek, sor kerül rá.

Jucka egy hétig volt itthon, de hogy az anyja mikor megy Pécsre, nem tudható. Erről újabban egy szó sem hallatszik.

Hát, Palikám, ennyit röviden. Csupa lényegtelen locsogás az egész, de mondom, nem aludtam az éjjel. Ha megint láthatom az ábrázatodat, majd élıszóval többet. Láthatod, nagyjából minden rendben van közeleg a tavasz, már percekkel hosszabbak a napok. Bízom benne, hogy ezen a télen nem nyomjuk az ágyat. Annyi citromot kaptunk, hogy két hétig naponta megehetünk egyet. Van jó tüzelőnk s tán nem lesz húsfokos hideg. Igyekezzen látásunkra sietni. És vajon remélhetjük-e a villanyórát? Ez vóna jó!

Szeretettel ölellek, Édesanyádnak, Dittának csókolom a kezét. Tildi nénéd részéről is tolmácsolom jókívánságait s barátnőii öleléseit.

János b.

141.

Kedves Palim,

már másodszor felejtettem el egy fontos dolgot. A kenesei ref. egyházközség szőlő alá forgatott kétezer négyszögöl földet, tavasszal akarja beültetni. A kérdés az: hol lehet kb. 7000 borszőlő-oltványt keríteni s mennyibe kerülne. Minthogy Te ebben járatos vagy, kérlek, tájékoztass mennél előbb, hogy idejében intézkedhessenek a keneseiek.

Újság semmi, de itt a hideg. Apró nyavalyák. Legnagyobb baj az átkozott villanyóra hiánya. Spirituszt nem lehet kapni, pedig már a disznó moslékját is melegíteni kell reggelente. A kis villanyfőzőt használjuk, átkozottul sokba kerül. Lehet remélnünk még? Ha nem, eladjuk a villanytűzhelyet s veszünk petróleumfőzőt, jót. Írj erről is. – Olvasok egy érdekes könyvet, majd odaadom Neked is. Sokat lehet belőle tanulni.

Szeretettel ölellek, kézcsók a Hölgyeknek (Nyuszt is beleértve, persze).
955, jan. 3.

János b.

Budapest, 1955 jan. 8-án.

Drága Atyám,

leveled is, lapod is megjött. Legelőször is a szőlőtelepítés tárgyában jelentem a következőket: Ilyenkor már nem szokás oltvány után érdeklődni, hiszen ez már csaknem teljességgel elkésett dolog. A rendelések, kötések még az ősszel, tél elején megtörténtek, most már mindenütt csak az alja, a vakarék kapható. Azt tanácsolom legokosabb elhagyni az egészet a jövő évre, vagy pedig betelepíteni síma vadvesszővel, még jobb gyökeres vaddal, ha azt kapnának valahol. Oltványt, jó anyagot, ha 7000-et nem is biztosan, de valamennyit bizonyára lehetne szerezni még Csáfordon. Ehhez persze kis vállalkozó kedv szükséges, el kellene oda utazni. Zalaszentgrót-Csáford összenőtt községpár, vonaton 60-70 km töledek. Ott meg kell keresni Szabó Gábor szőlőtermelő oltványkészítő gazdát, megemlíteni a nevemet s az OMMI-t, ha ő nem tud előteremteni oltványt, akkor senki. Ő szállást is adna valószínűleg, mert egy nap alatt aligha lehet megfordulni.

Abasárt nem ajánlom, bár ott pl. Dér Ignáctól még biztosan lehetne anyagot kapni, mert az abasári vessző nem szívós, nem való a Balaton mellé, csak átkoznának miatta, amikor 3-4 év múlva kezdene a telepítvény szép lassacskán kipusztulni. Stop...

Bátyámmal az óra ügyében újabb levelet íratok, legyen már valami. Ami késik, nem múlik, még ha óra is. Türelmeteket kérem tehát, nem kell még sem feladni, sem eladni az ügyet.

Ma de. valék az V. Képzőműv. Kiáll.-on az Műcsarnokban. Középszer végestelén végig. Itt-ott egy-egy jobb mű, de Paál László vagy Derkovics erejű mű egy sem. Ezeket is megnéztem ui. a múlt héten. Még a legötletesebb dolgokat az illusztrációk közt láttam. A szobrok óriási méretűek és nyomasztóak. Ezek a Sport stadion bejáratához készülnek. Felnagyított kicsi szobrok. Kérdés: elbírná-e a szobor, mint műfaj a hatméteres alakokat. Nem szűnik-e meg mérete a test méretének másfél-kétszeresénél? Azt mondják, akik látják, hogy a [...] szobrai is igen otrombák voltak, de Donatello lovasszobra mégsem az!

Szőnyinek van egy tócsát ábrázoló képe, ez ötletes és bátorítóan egyszerű. Bernáth Aurél is hozott pár képet, ezek már nem olyan „maguktól

nőtt” pofájúak, inkább erőltetettek, bár tavalyi képeinél jobbak, nemhiába a Balatonnál kenyődtek. Néhány újabb név is van, ezeket majd feljegyzem, ha tárlatvezetést tartok a hivataliak részére, hogy tájékoztatni tudjalak.

Végig az volt az érzésem, hogy többet tudok a kiállító 90%-ánál máris, a többit pedig 5 év alatt behozom, csak festhessek végre is. Ez persze orcatlan pöffeszkedésnek hallik, s az is, ha mához 6 hónapra nem lesz már legalább egy tucat, az eddigieknél sokkalta jobb képem.

Nyakig vagyok a pénzcsinálásban, de az illusztrálást mindennél fontosabbként kezelem, haladok is benne lassacskán. Hamarosan küldöm vagy viszem a vázlatokat. Tízhez már kész az első ceruza vázlat, három pedig kész vázlatnak mondható. Azt hiszem, ha megtennéd az észrevételeidet, illetve, ha megbeszelnénk néhány lényeges részletkérdést (pl. a Ház alaprajza, az Erdész külseje, a Kádi hajviselete stb.), úgy két hét alatt kész is lenne az egész vagy még hamarabb. Nagyon szórakoztat a dolog. Gondolok arra is, hogy próbaképpen kimetszek a linóleumból néhány képet, eredeti lenne végig linóval az egész, bár linóleummal nehéz kihozni a karaktert, könyvillusztrációt nem is láttam még ezzel a technikával, fával más.

Szalma vagyok félig. Anyámmal vagyunk ui. kettesben. Holnap ő is átmegy bátyámhoz egy hétre, amíg annak a fiai a Börzsönyben szíznak. Ditta a gyerekekkel ui. kint telel V.-on, hiszen van-e ennél szebb dolog a világon? Én következőképpen meglátogatatom magamat néhány csinosabb asszonyi ismerőssémmel, legalábbis ezzel izgatom nőmet. Lám Atyám Téged nehezebben hágy el hűséges Élted Párja, szeretett Tildi Nénénk, ki nek e helyt is számos kézcsók és köszönet eddigi vércseidomításáért, nem szólva a kvártélyon és a meghitelezett kosztos felüli kakasjuttatásért. Kilátásban van két autót is valamelyik csak beüt s akkor megy a szemes takarmány is hozzátok.

Végül egy értelmes kérdés: Úgy-e nem véletlen a diós-mákos bájgli dialektikus kettőse? Régi gyökere van ennek, úgy-e? A világos és sötét töltelék ellentéte mögött nem az alvilág és a menny ellentéte lappang? vagy hasonló? avagy csak egyszerűen én vagyok hüle?

A kitűnő takarmányvizsgálat-előkészítési munkával sikerül egy-egy nap csúsztatást csinálnom, nem szólva két délelőtt nyereséről hetenként. Holnap szombaton pl. be sem megyek, hanem de. illusztrálok, du. pedig szőlőszövegtani dolgozat fordításával – németből – pénzt csinálok.

A mellékelt Thomas Mannra vonatkozó riportot érdeklődéssel olvastam, talán Téged is érdekeln fog, a kis finn hír úgyszintén.

Ha nem olvad el a hó, úgy a közeli napokban bevezetem a gyerekeimet a sízés gyönyöreibe, legkésőbb hétfőn hazajönnek.

A jelzett érdekes könyvre fogamat kifenem, mindent elolvasok, ami az utolsó hajzás éveimben kimaradt.

Nyuszi az első kézcsókküldeményt kézcsókkal viszonozza. Ezt küldöm én is, ezenfelül Anyám és Ditta csókjait Tildi néninek, fiúi ölelésemet és csókomat Tenéked Lelkek Látója.

Pali

Ui. Micunál szilveszter napján V.-ra utaztam előtt fent voltam. Nyári képei tüzesek színesek, ezért is nem engedték be őket a Vakok gyülekezetébe, vagyis a Műcsarnokba, Akarattyáról ódát zengtek.

143.

Akarattya, 955, jan. 17.

Kedves Palim,

leveledet megkaptam. Ha arra számítasz, hogy majd autóval jössz ide, nagyot csalódsz. Az autók nem szoktak elindulni s ha elindulnak, nem szoktak megérkezni. Ha pedig megérkeznek, öt percnél tovább nem hajlandók várni. Le kell hát mondanom látásodról.

Kemény hetem volt az elmúlt. Hétfőn reggel megérkezett Fekete barátom, estig beszélgettünk. Majd este egy baranyai barátom a kislányával (keresztlányom) s csütörtökön hajnalban utazott el. Miután három órakerkezték, hogy gyalog menjenek át Kajárba, alvás alig volt. Ezután hozzáfogtam könyvem korrigálásához, tegnap végeztem vele. Éppen negyven év. Reggeltől estig ezt csinálni igen fárasztó munka. Beletébolodtam. A mai postával elmegy s akkor megint nyugalmasabb napok következnek. Baranyai barátom azért volt kimerítő, mert két nap alatt összes problémáit meg akarta beszélni velem s hozzá három hosszú novelláját is kijavítottam, sőt betűről-betűre megmagyaráztam neki, a szavakat etimológiai alapon. Ahogy én már szoktam. Torkom bedagadt, úgy éreztem török-zúzok, ha még egy szót kell mondanom. Szegény fiú nem tehet erről, én szoktam el

már annyira az emberektől, hogy a folytonos beszéd megbolondít. Éppen úgy vagyok, mint Édesanyád. Ő is nehezen viseli el már a sok beszédet. Amint kihúzták a lábukat, beszédbőjtőt tartottam s egy napig egy szót sem szóltam. Így visszanyertem szellemi rugalmasságomat.

Magamról kezdvén beszélni, végezzünk is ezzel a témakörrel. Azt hiszem, jó lesz a villanyfőzőt mégis eladni, netán Nektek, ha Édesanyádnak szüksége van rá. Nem lesz ebből semmi. Inkább gázhoz folyamodunk, Fekete útján tudnék szerezni, az nem függ az áramszolgáltatás zavaraitól sem s bizonyos, hogy nyomban használhatnánk, nem kell hozzá óra. Ma sincs villany, például s így folyik ez napról-napra. Olyan sötét van, hogy alig látom az írógépet, esik az eső. – Továbbá egészségesek vagyunk s a Ti tyúkjaitok is azok. Holott a napokban hetven tyúkja döglött meg itt egy embernek. Most végre észbekapott a kormány s elrendelte, hogy márciusban újra kell oltani őket. Újság semmi. Legalábbis olyan nincs, ami levélbe kíváncznék.

Buborék-omról azt írja Várkonyi, hogy legyek nyugodt és bizakodó, a pécsek kemény fiúk, megszerzik a pecsétet, hiszen ez a könyv óriási anyagi s egyéb sikert hozna nekik. Én tehát csakugyan bízom is, hiszen tapasztalatból tudom, hogy manapság nem hat nap alatt teremtik a világot, még a szerződéseket sem. A könyv meg fog jelenni, mégpedig hamarosan, ez bizonyos.

Azt azonban nem helyeslem, hogy Te mind a tíz illusztrációt megcsinálod egy füst alatt. Annyira biztos vagy a dolgodban? Ajánlottam, csinálj két-három vázlatot s én majd megnézem. No, ez a Te dolgod. Igen-igen kíváncsi vagyok munkád eredményére. Kérdéseidre közlöm, hogy Kádi kószorúban viselte a haját a feje tetején s kendő nélkül nem járt, a kendőt pedig munka közben hátul kötötte meg, szabadon hagyva a hátsó csücsköt, tehát: „menyecskésen”. Ha azonban kiment a házból, az álla alatt kötötte meg s homloka fölött kis csücsöt hagyott a kendőből, tehát nem viselte hátratulva, mint manapság szokás, sem a homlokára simítva, hanem a homloka fölé húzva, mint egy gótikus ablakkeretet. Miskolcziné azonban hajadonfőtt járt odahaza, parányi kontyot tekerve a fejebúbján. Az erdész sovány, szikár ember, magashomlokú, haját középén választja el.

Nem hinném, hogy linoleummal jellemezni lehessen a figurákat.

Mikor lehetne látnom?

Másik kérdésed: miért sütnek nagy ünnepre diós meg mákos „bajglit”, miért világosat és sötétet. Indokolásod helytelen. Tudni kell ugyanis, hogy ezek a fonott kalácsok az egykori emberáldozatok emlékei és helyettesítései, a fonás a hajfontatot jelképezi s a fejet, pars pro toto. Jiddis nyelven ezt a kalácsot „kindli”-nek, azaz gyermeknek nevezik, nyíltan utalva a régi gyermekáldozatra, amikor valóban gyermekeket öltek és ettek meg. Nos, a diós, azaz világos kalács a szőke, a mákos, azaz sötét kalács a barna hajat jelzi. Ugyancsak jelzi a mák a bódulatot, a révületet s a halált is. (Lásd: mákfőzet.) Ez a kérdés egyszerű magyarázata. De az emberáldozatra való emlékezés okozza azt a görcsös ragaszkodást is az eféle ünnepi kalácshoz, amit a nők éreznek iránta. Tudjuk, ők mennyire hajlamosak a formalizmusra s milyen szívósan függnek a szokásokon, amelyeknek az értelmét nem tudják. Mindenki únja a „bajglit”, rá sem tud nézni, fölösleges is, mert ünnepen van mit enni, a könyökön jön ki az embernek, mégis minden házban ezzel kínálnak, bárhogy forogjon tőle már a gyomrod. Ez már kultikus dolog, Palikám, ha nem az volna, könnyen el lehetne hagyni. Igenám, de ott a tudatalatti érzés: büntetés vár rám, ha nem csinálom. Valami előre nem látható, elháríthatatlan büntetés. Azaz: az asszonyok nyugtalanok, rosszul érzik magukat, ha nincs ünnepi kalács. A szokásnak tehát mágikus tartalma van. Még a racionalista, vagy mindenféle „babonától” megszabadult kálvinista családokban is.

Beszéljünk most másról.

Fáj a szívem, hogy sem a Vakok Gyülekezetének kiállítását, sem a Paál Lászlót nem láthatom. Majd apróra beszámolsz róluk. Az utóbbin lehetne segíteni. Most jelent meg Farkas Zoltán könyve Paál Lászlóról sok műmelléklettel. Vásárolj meg számomra ezt a könyvet s ha lejössz hozd Magaddal, kifizetem az árát. Nem tudom, mibe kerül, de tán nem drága. Farkas Zoltán régi jó barátom, értelmes ember, bár némileg elavult, de szeme azért van. Sokat tanulhatnék a könyvéből. A Műcsarnokot, persze, nem hozhatod ide, ám azt az egy-két jó képet, ami akad benne, szakszerűen jellemezheted.

Csakugyan érdekes kérdés, lehet-e, szabad-e monumentális szobrokat faragni. A kérdés tisztázását csak úgy érhetjük el, ha meggondoljuk, hogy az ősidőkben a szobrok bálványok voltak s isteneket, vagy megistennült ősokeket ábrázoltak. Manapság a szobor: portré. Ehhez képest realista.

A realizmus fölborítása azonban, ha az embert a valóságosnál sokszorta nagyobbak ábrázolnánk. Bem apó, Andrásy, Deák, Arany, sőt még Lenin, Sztálin is olyan valóságos emberek, amilyenek valamennyien vagyunk, akármekkora tetteket hajtottak is végre. A mai ember nem tud s nem is akar embertársában isteni méreteket látni, ez sértené realizmusát s kispolgári önérzetét. Igazság is van ebben. Ám azt hiszem, nagy sikerrel s hatással lehet ábrázolni a hőroszokat, a félistenek, a megistenült embereket s magukat az isteneket monumentális méreteken. Heraklészt, Diánát, Gilgamest, Buddhát, Zaratusztrát, Jézust. És lehet a szokott emberi méreteknél nagyobb alakban a prófétákat: Adyt, Petőfit, Széchenyit stb. Egyiptomi istenkirályokat, vagy szenteket. Gondold meg, milyen monstrumszobrokat állítottak hajdan Buddhának – s lám, mégsem érthetetlen. Az is igaz, hogy a szabad tér eltörpíti az alakot. Ám az ilyen monumentális szobrok akkor jók, ha nem *kicsiny* szobrok méreteken *megnagyítva*. Mint amilyenek a hitleri idők monstrumai voltak. Vagy a Mussolini-féle fórum szobrai. Ellenben olyanoknak kell lenniük, mint az egyiptomi régi fáraó-szobrok: csak a jellemző vonásoknak, a jellemző testtartásnak a vonásait szabad kifaragni rajtuk s *nem szabad mozgást* ábrázolniuk. Az isteni, a monumentális nem mozog. Mozdulatlan, harmonikusan nyugodt. Elképzelni is borzasztó pld. egy futó (mondjuk Nurmi) szobrát húszméteres nagyságban! De egy mozdulatlan Buddha akár ötvenméteres is lehet. Húszméteres Sztálin-szobor, amint kinyújtja a kezét, tehát gesztikulál, mozog – rettenetes. Egy százméteres Jézus szobor a Margitszigeten, amint isteni nyugalommal áll s eltekint a város fölött: természetes. Realista korban, racionalista időben azonban a monumentális szobor elképzelhetetlen. Ellentmond a realizmus szemléletének. Nincs benne hit. Nincs benne transzcendencia. Nincs benne monumentális emberlátás, istenlátás. Képzeld el Veres Péter alakját ötvenméteres nagyságban! És gondold el, milyen üres lenne, hiszen nincs benne semmi, ami a kispolgár arányain túlnőne. Nincs benne isteni.

Most másról.

Palikám, túlságosan sokat beszélsz arról, hogy mennyit fogsz festeni. Az ember ne beszéljen, hanem fessen. Inkább mondd ezt: ha beledögölöm, akkor sem veszek többet ecsetet a kezembe! Elég volt, torkig vagyok vele, nem tépem magam tovább, képpel sem fordulok többé vászon felé...

S miután megesküdtél, köptél s lemondtál, mégis, mégis *kénytelen légy* festeni, mert másként fölrobbannál. Mert az emberi természet tiltakozik az iga ellen, amit a benne élő felsőbb hatalom a nyakába akar vetni. Tiltakozik, kapálódzik, menekül. Amíg meg nem adja magát alázatosan és tehetetlenül és szolgálja nem lesz. Amikor megérti, hogy mást úgysem tehet, engedelmeskednie kell minden áron, szolgáljává kell lennie... s ez az ő keserves, terhes, megátkozott boldogsága. És ha kell, elmegy az Északi Sarkra vagy Tahitiba s fest, mert mást nem tehet. Kevesebb lőtást-futást, kevesebb fogadkozást, készülődést tehát és több megadást. Az fütyül ennyit az erdőben, aki fél. Fél, hogy jaj, mégis csak enni kell, ruházkodni kell s ha rákerül a sor, hogy a nyakamba vegyem Isten igáját, már jóelőre igazoljam magam: lám, derék fiú vagyok ám én, nem vádolhat senki, nem nézhet le senki, nem kérhet rajtam semmit számon senki... Papa, elvégeztem a leckémet, úgy-e, mehetek most úszni?!

Várok tehát s majd meglátom, mit mond az ecseted. Amit Te mondasz, azt baráti szeretettel meghallgatom, de mégis, mégis az az igazság, amit az ecset mond.

Bennem egy minden eddiginél nagyobb téma bukkant föl és csírázik, de olyan rémülettel gondolok rá, mint egy szakadékra, amibe bele kelene ugranom. Nyaktörés. Eddig sikerült is elnyomnom magamban. De meddig? Már látom a napot, amelyen keserves sóhajjal írógép elé ülök s nem lesz többé sem éjjelem, sem nappalom, sem jóízű evés-ivásom, sem boldog henyélésem, sem nyugodt olvasásom. Minden erőmből igyekszem azt a sötét, reménytelen napot elhárítani magamtól. Titkon remélem: sikerül is.

Ezzel zárom soraimat. Gyere vonaton, ne várj autót. És írv okvetlenül. A Hölgyek kezét baráti érzelemmel s tisztelettel csókolom. Téged pedig ölellek.

János b.

U. i. Úgy látom, szegény P. H. Lajos barátom ott temettetik el a bányában.

Akarattya, 955, febr. 10.

Kedves Pali!

Hát látod, ez lett a vége. Igaza van Lulu mesterednek: kapkodó vagy és felelőtlen. Vágtatvást megvetted a villanyfőzőt, még azon az áron is, hogy öt liter borral öntözted meg az árusító hölgyet, köpted a markodat, hogy az óra így meglesz, úgy meglesz s ezért mindmáig halogattam a gázfűző beszerzését, holott azt aztán valóban napok alatt el lehetett volna intézni. És kínlódtunk ezzel a drága villanymelegítővel egész télen át. Mire való a nagy pipa, ha nincs benne dohány?

Beugrottam Neked, mert bíztam benne, hogy felelősséggel mondd, amit mondasz.

Persze, eszemben sincs, hogy most meg Zsigmond Pistát nyakgassam a villanyóra ügyében. Nem akarom meggyűlöltetni magam eféle terhes és semmiképpen sem közérdekű ügy forszírozásával. Még azt is csak fogcsikorgatva tudtam elfogadni tőle, hogy autójával Hozzátok cipeljen a rossz úton, meg haza olyan messziről. Elvégre én nem tudom viszonzni az ő szívességeit, akkora úr pedig nem vagyok, hogy a nekem tett szolgálatok önmagukban boldogítsák őt. Mint író bízonyára alig ismer s ha ismer, nem tud helyesen megítélni. Hát mondom, nem fordulok hozzá, inkább lemondok a villanyóráról. Úgyis kétséges, meg lehetne-e szerezni. Már hiszek ugyanis öreg pénzbeszedőnknek, aki régen megmondta, hogy nem lesz ebből semmi.

Mármost intézkedem, hogy mennél hamarabb meglegyen gázfűző. Te pedig, Palikám, add el most a villanyfőzőt, mert ugyancsak köpted a markodat nagyfenn: akkor adod el, amikor akarod. Úgy kell Neked. Mert hogy én itt el nem tudom adni, hiszen országszerte nem adnak villanyórát, az bizonyos. Te azonban sziklaszilárd és bizonyos vagy abban, hogy „játszva” eladod. Hát add el játszva. Inkább vettünk volna az árán kukoricát, vagy hálóinget. Mindegyik szükségesebb, mint ez a haszontalanul álló szerkezet.

Ezekután térjünk virányosabb tájakra.

A múlt héten itt volt Várkonyi meg a Dunántúl szerkesztője, egy értelmes, derék fiatalember. Azzal küldték őket hozzám, hogy beszéljenek rá

egy színdarab írására a pécsi színház számára. Pénz nem számít. Erről a témáról keveset beszéltünk azonban, mert nyomban kijelentettem, hogy eszem ágában sincs színdarabot írni. Adják elő a *Végrendelet*-et, a végét úgyis át akarom dolgozni. Azok a komédiák ugyanis, amik egy könyv megjelenését manapság megelőzik, gyermekded szórakoztató játékok a színdarabok körül szokásos indiántánchoz képest. Üntig elég annyi békétlenség nekem, amennyit a könyveim okoznak. Vén-ségemet nyugodt atmoszférában szeretném eltölteni, már amennyire lehetséges. Továbbá a pécsi egyetem erőszakoskodott, hogy menjek el békeestjükre fölolvasni. El akarták küldeni a rektori autót s vissza is hoztak volna. Még erélyesebb tiltakozásomra távirat ment, hogy beteg vagyok, autón sem utazhatom. Megjelent ugyanis a Dunántúlban a Móricz-arckép első részlete s most szét akarnak tépni a pécsiek. Mellesleg: olyan ocsmány sajtóhibával jelent meg, hogy Osvát „pupos” ember volt, *papos* helyett. Ezután küldenek korrektúrát. No, de Várkonyiék lekéstek a vonatról Kenesén, mert ott szálltak meg bőröndjeikkel futólépésben ügettek Kajárra, hogy elérjék a dombóvári vonatot. El is érték, éppen a végét. S nézték, mint pöfög ki az állomásról. Ekkor visszaindultak ide Akarattyára. Futottak tehát 12 km-t nagy sárban, majd gyalogoltak 4-et idáig kényelmesen. Megérkezvén este, bepálinkáztak s éjjel egy óráig viháncos beszélgetés folyt. Másnap délelőtt holmi filozófiai problémákat vitattunk meg, délután pedig elutaztak. A kis összeröffenés igen jólesett, ittunk némi bort, ittak némi pálinkát s harsány nevetések estek a jóízű esetek elmondása után. Bőségesen beszéltünk Rólad is, mert meglátván a képedet, gyönyörködtek benne s azonnal megkérdezték, nem lehet-ne-e Pécssett kiállítás rendezned. Nagy sikere lenne. Sajnos, kiállítással nem biztathattam őket. Megbeszéltük az illusztrációkat is. Mondtam, három jó képet rajzoltál, a hintázó lányt, a gyermekeket a patakban s egy jelenetet az úrhölgy s a cseléd alakjával. A leánya haját fésülő vén-asszonyt nem említettem, mert az nekem nem tetszik, mint mondtam is. A szerkesztő biztosított róla, hogy könyvem kiadási engedélye meglesz s az illusztrálásnak semmi akadály. „Tisztességesen megfizetjük” – mondta.

Hogy azonban formálgattad-e tovább az illusztrációkat, arról nem írsz. Viszont örülök szorgos tanulmányaidnak.

Más nevezetes újság nincs is. Csak egy rettentő eset rázott meg bennünket. Egy fiatal férfi, két gyermek atyja, tüdőtüdőre járt a fehérvári kórházba. Már teljesen meggyógyult, csupán egy utolsó töltést kellett volna kapnia – teljesen fölőselesen. Az orvosholgy azonban nem a tüdejét, hanem a koszorúerét fújta föl levegővel. Mikor a szerencsétlen fájdalmakról panaszkodott, leintette: „Ne kényeskedjék!” A következő pillanatban vért okádvá esett össze a kényeskedő paciens s ott a helyszínen meghalt. Atyja távoli barátom, koldússzegény ezredes. Gyűjtés folyt a nyomorult család javára, a legmeghatóbb, hogy fehérvári munkástársai ezer forintot adtak össze nyomban. Itt is adott katolikus, kálomista válogatás nélkül. Még a Föld legfősvényebb embere Juhász paraszt is megállította a gyűjtőket az uccán s adakozott, szemükre hánnyva, hogy hozzá nem akartak bemenni. Hát, Pali, ez a borzasztó a nőknél. Ezért nem alkalmas a nő orvosnak, mozdonyvezetőnek, pilótának, hajóskapitánynak s eféle felelősségteljes foglalkozásokra. Ha rájön a menstruáció, a legborzasztóbb mulasztásokat, tévedéseket képes elkövetni. Emberhalál a vége.

Egyenjogúsítás címén a nőket mindenüvé beereszteni a legnagyobb örűlség.

Hát már mindegy, a fiút eltemették, a nő pedig tépi a haját. Ettől a halott nem támad föl.

Göllner Micu kitűnő szerződéséről s a szerződés megkötésének körülmenyeiről tudok. Szívűl örűlök neki.

Jucka egy hétig volt itthon. Nem tetszik nekem sehogysem. Fásult, kedvetlen, közönyös. Lelkileg teljesen tönkreteszi a saját otthon hiánya. Ől a gond, hogyan segíthetnék szegényen. Dehát ehhez Veres Péter s az Írószűvetség támogatása kellene, hogy pedig tőlűk mit várhatok, tudod. Péter egyébként rossz pászban van, már másodszor írja, hogy nem tud írni, „kiégett lámpa”. Jucka is mondja, milyen morózus, kedvetlen s türelmetlen, alig tudnak vele érintkezni. Hát ezen nem csodálkozom. Rossz lóra tett: Malenkovra s az új kormányprogramra. Félő ember lévén, most nem tudja, mit hoz a jűvő. Hát tőle hiába remélem, hogy lakáshoz juttat, noha nekűnk is kéne egy kis zug, ahol meghűzhatnánk magunkat. Nőmnek fürdözés kéne, nekem ezer elintéznivaló dolgom volna. Dehát mit tegyek, hol hajtsam le a fejemet? Idegen helyen nem tudok aludni. Szőrűű baj.

Lábam állapota egyforma, de változatosság kedvéért megint megdagadt a szám, enni sem tudtam napokig. Kamillával öblögetem s javul. Fájdalmaim enyhültek.

Nem dolgozom, olvasnivalóm alig van. A Móricz-arckép sikere máris nagy, ezzel egyelőre beérem. Könyvemmel már nincs semmi tennivalóm, a revíziót is elvégeztem, rádióhír szerint még ebben a hónapban megjelenik. Minek dolgozzam? lehet, hogy holnap megint feketelistára tesznek, nem igaz? Az ember ne ugráljon s tartsa szorosan a nadrágszíjat. Elrepült a nagy kő, ki tudja, hol áll meg? Legyünk csendesek és vigyázók.

Juckával azt üzented, hogy két hét múlva lejössz. Most ugyancsak két hetet írsz, ez már három hét. Hát csak gyere. Legalább addig elolvasod annak az építésznek a könyvét s elmondod a véleményedet. Legutóbbi találkozásunk, sajna, nem sikerült. Szöllővesszőkről folyt a haszontalan fecsegés. És nem került sor megígért bőséges beszámolódra a Vakok Intézetének kiállításáról. Ezt is pótolod, ha eljössz.

Ezekután pedig áldásomat küldöm az egész Család fejére. A hölgyeknek kézcsók. Téged öllelek.

János b.

145.

Kedves Palikám,

levelem megírása után megjelent két veszprémi fiatalember a villanyfűző fölszerelése ügyében. Mindent megnézték s azzal biztatnak, hogy hamarosan fölszerelik. Ígyhát – véleményeim fenntartása mellett – az eladásról lemondunk s türelemmel várjuk a fejleményeket. Ez kellemes és meglepő újság, a Te lelkiismereted is megnyugtató. Jó fiú vagy, de hebrencs. Erről majd lassanként leszokol.

Dolgozz, hass, alkoss, gyarapíts. Szeretettel öllelek.

955, febr. 10.

János b.

Budapest, 1955. június hó 3-án

Kedves János Bátyám,

szabadságon vagyok! Két hónap és tíz napnyi rengeteg idő áll előttem, a reuma pedig a nyakamban. Tegnap még hivatalban voltam, ma-holnap még elrendezek egyet-mást Pesten, kirázom a reumát a nyakamból, mert az mégis csak lehetetlen állapot, hogy az ember meg se fordulhasson az utcán egy-egy csinosabb delnő után. Rajtam kívül lányom is beteg, ő meg mumszos szegényke a változatosság okából. Megvárom míg ő Nyuszi-sága túl lesz a nehezén, s akkor nyugodtan hagyom őket sorsukra. Mindezen [lefegéseknek?] egy a veleje: Én a jövő hét első napjaiban remélhetően vitortlát, azazhogy vásznat bonthatok a Tó partján s hozzáláthatok ahhoz, amit egyedül érdemes cselekedni számomra e földön.

Húz már nagyon a szőlő, mert ma-holnap el kell végezni a második permetezést is, bár eléggé télies volt eddig az idő. Ebben egyben benne van tisztességes ajánlatom arra is, hogy a jövő hét derekán átlépek Hozzátok, ha arra netán szükség lenne a permetezés terén. Juckával telefonon beszéltem, amikor a két jeles hölgyet hozzánk csalogatni igyekeztem, de rengeteg munkájuk miatt azok jöni nem tudnának, szóval Juckától tudom, hogy a két legkisebb unoka oszlatja házatokban a gondot. Festetem magamról egy portrét a Franz Hals gyors modorában, ha nem is az ő zsenialitásával – nehogy szerénytelennek ítélj – s most vidám kedvet érzek egy olyan vakmerő kísérlethez is, mint amilyen egy portréd lenne az én ecsetem nyomán. Bagatell csibeólakkkal nem óhajtok a szükségesnél többet vesződni, csinálják ezt olyanok, akiknek az építés kőből a hivatott mesterségük, én már a festékből szeretnék végre összekaparni egy szerény nyomjelző halmocskát az örökkévalóság mezején – hogy költőileg szóljak.

Szóval rugdalózom örömömben, hogy nem kell hivatalt látnom talán soha többé, és nagyon is tudom, hogy ez kizárólag az e nyáron festésben eltöltendő órák számától függ! Micu, a bölcs öreg nyervákó mit kurrogott nekem búcsúzóul – mit gondolsz? hát a következőt: „Aztán csak fess sokat a nyáron, vagy ne is sokat, elég lesz három jó kép is, de az aztán legyen jól átrágva.” Ne csodálkozzunk, ha egy kandúr rágásból veszi a hasonlatait, de akárhonnan veszi is, igaza van felállított tételének, s ez a földolog.

Biztos vagyok benne, hogy kedved igen jó, s hogy ez cseresnyeéréssel egyre emelkedni fog. Holnap veszek egy csomó festéket, ecsetet, miegymást, s aztán huss le a szent Tóhoz!

Eressz lapot Káptalanba; ne menjek át Karattyára, feleslegbe?

S érkezzem, ha látatlanba, s egekbe vagy emelkedve...

Tildi Néni kezeit csókolom, Téged öllelek, csókollak

147.

Kedves Pálom,

leveledet megkaptam, üdvözöllek a vászonbontás alkalmával. Továbbá értesítelek, hogy permetezésre sürgős szükség lesz, mert ma szép vihar s eső volt. Bár a második permetezés megtörtént már, az újabb Reád vár. Jőjj tehát üstöllést. De ne csak ezért, hanem egymás látásra s hallására is. Éppen ezért nem írok semmi részleteset. Nem is igen volna mit. Hanem várlak.

Édesanyád kezét csókolom, Téged öllelek.

955, jún. 10.

János b.

148.

[Kodolányi János Ninausz Istvánnénak Káptalanfüredre]

Akarattyá, 1955, júl. 19.

Kedves Jolán!

Szerencsésen hazaérkezve, sietek levélben is őszinte köszönetet mondani a három kedves napért, amit házában töltöttem, a meleg, figyelmes

vendéglátásért, a baráti szeretet sok-sok jeléért, a nektárért-ambróziáért, a csendért, békességért, a beszélgetésekért, minden jóért, amit abban a kedves kis házban kaptam. Végül a fáradozásért, amit okoztam s a türelemért, amivel emberi s egyéni hibáimat, bogaraimat elviselte.

Jucka lányunk hétfőn a délelőtti személyvonattal érkezik egyenesen Káptalanba s Magát meglátogatva megy Almádiba a barátnőjéhez. Nagyön örülne, ha Pali Fiam várná az állomáson s mutatná az utat a házhoz.

Amint dolgai engedik, Tildi is megfogja látogatni. Addig is szeretetteljes csókjait küldi s minden jót kíván.

Én pedig csókolom a kezét, szintén jó egészséget, külső-belső békességet kívánok, Palit pedig atyai szeretettel ölelem s biztatom szorgos munkára, mert amit láttam, megerősíti reményeimet. Boldog vagytok, hogy ottlétemmel egy igen jó kép megalkotására adtam alkalmat.

János

149.

Kedves Palikám,

igen szép, érett meggyünk van még s szilvanagyságú, koromfekete cseresznyénk nagy tömegben. Ha kedvetek van hozzá, jőjj át mennél előbb kosárral és rakd meg, vidd el. Ha nem viszed, úgyis ittvész. Továbbá látni is szeretnék végre. Tán beszélgetnivalónk is volna. Újság nincs sok. Tegnap Tildi nénéd leesett egy székről s csúnyán összeverte magát, első pillanatra igen aggasztó volt, de mára javult. Továbbá tegnap itt volt az öcsém, kijavította rádiómat. Nem dolgozom, remélem, Te igen. Olvasgatók. Lábam fáj, nem tudok Sükösdre utazni. A hangulat nyugodt.

Édesanyád s Ditta kezét csókolom, Téged öllelek.

955. júl. 29.

János b.

150.

Kedves Palikám,

ma utazom Pécsre, várom az autót. Darabom két felvonása kész, a harmadikat Nándornál csinálom meg. Most meg vagyok vele elégedve.

Cca egy hétig maradok, vagy egy-két nappal tovább, pontosat nem tudok mondani, mert autós hoz vissza. Örülök a szép őszi dunántúli tájnak! – Ami a bort illeti: elvittél két demijont, de bijon egyet kifizetél személyesen itt, a másikat majd akkor ha elfogyott. Mind írod, elfogyott, Tehát a maradék egy demijon azaz tíz liter. – Holnap reggel jön Jucka, meszelés, súrolás lesz távollétemben. Amíg nem leszek itthon, beszéld meg Pistával a kirándulást jóelőre, kivéve 17-ét. Majd jelzem érkezésemet s okvetlenül látni akarlak. Dolgozz, dolgozz erősen. Nagy dolog, hogy van még egy hónapod! Az istenek a térdükön tartanak. Szervusz, ölellek Édesanyád kezét csókolom.

955, szept. 6.

János b.

151.

Pécs, 955, szept. 13.

Kedves Palikám,

amint a keltezésről látod, Pécssett tanyázom, mégpedig Nándor födele alatt, a legjobb hangulatban. Nagy szeretet, gyöngéd gondosság vesz körül s hatalmas könyvtár. Nem nemcsak éldelem az itteni életet, hanem munkával is ünneplem: szépen átdolgoztam a darabom harmadik felvételét – a kettőt már otthon – s a színház vezetőivel is végigelemeztük fárasztó, de eredményes megbeszélés során. Ugyancsak megvan nagyjából a szereposztás is. (Kitűnő emberek, pompás rendező, nagy odaadás és, amit alig hiszel: idealizmus.) Továbbá az egyéb ügyeimben is igyekszem rendet teremteni, azaz magyarul: pénzt szerezni. A *Dunántúl* szerkesztői tegnap Pestre ügettek, hogy regényem kéziratát felkutassák s egy másikat engedélyeztessenek. Sok ember, sok duma, fárasztó viták. De ügyeimet előmozdítom s végülis itt az ideje, hogy körülnézzek a világban.

Meglepetve tapasztalom, hogy az emberek nagy tisztelettel vesznek körül. Már is el akartak vonszolni egy előadás megtartására s kétórás viaskodásomba került, amíg, Nándor hathatós támogatása mellett, sikerült elhárítanom őket. Pénzt is adtak volna, persze, tisztességesen. Továbbá pénteken az itteni Írószövetségben egy ankétra hívtak, amely a pesti alakok részvételével a könyvkiadás bajairól tartatik, erősködnek, hogy

okvetlenül szólaljak föl. Nándorral jól meghányván az ügyet, úgy döntöttem, hogy némasági fogadalmamat nem szegem meg.

Darabom ötven próba után fog színrekerülni dec. 1-én s bizonyosan nagy sikere lesz. Ugyancsak decemberben lesz a három legjobb megyei színjátszócsoporthoz előadása is, egyik darab, az én *Földindulás*-om. Pestről seregleg lesz itt kritikusok, írók s hivatalos személyek részéről. Íme, így állok tízévi fojtogatás után. Műveimet mindenfelé úgy ismerik, mintha most jelentek volna meg. Kikelvén síromból, ugyanazt a népszerűséget tapasztalom, mint régen.

Jankóéknál is jártam egyszer-kétszer, vasárnap nagy ebédet ettem náluk. A gyerekek rimánszkodnak, hogy „aludjam ott”. Dehát itt jobban tudok dolgozni. Sajnos, igen sokan keresnek föl. Szeretnek az emberek, pedig szép sem vagyok, jó sem vagyok, sőt olykor-olykor nyers vagyok s igyekszem őket elhárítani.

Élvezem Pécs szívkönnnyító levegőjét, a város szépségeit s hajdankori emlékeimet, hiszen minden követ ismerek itt s az uccák teli vannak diákéletem szomorúságainak, örömeinek, szerelmeinek, csalódásainak hangulatával. Itt vagyok én igazán otthon.

Hazamenni vagy szombat délután, vagy hétfőn reggel tudok csak. Szép idő esetén szombaton, motorkerékpáron, Jankó társaságában. Rossz idő esetén hétfőn autón. Eközben otthon folyik a meszelés, súrolás, röviden a tatárdúlás. Bort adtam el itt 40 litert egyben, de el tudnék adni negyven hektót is. Ha lehet szállítani valamiképp, az új borunkat máris elhelyeztem.

Továbbá: keveset alszom, azt is altatóval, a motorkerékpárok és traktorok átkozott robogása miatt. Legyen átkozott az a gaz német, aki feltalálta a robbanómotort.

Mellékesen mulattat az a gorombáskodás, ami Moszkvában folyik. Úgy látom, a ruszki főemberek elvesztették híres hideg nyugalmaikat.

Terveidet úgy intézd, hogy a jövő héten találkozunk.

Dolgozz szorgosan, mert ennek van egyedül értelme a világon. Édesanyád kezét csókolom, Téged pedig igaz szeretettel öllelek a viszont látásig.

János b.

Akarattya, 955, okt. 17.

Kedves Ditta,

kifűjván magamat, első dolgom s kedves kötelességem hálás köszönetet mondani Magának a három szép napért, amit házukban töltöttem. Tudom, milyen gond manapság a vendég s ezenfelül még mennyi külön munka is. A Maguk lankadatlan baráti szeretete azonban egészen feledteti a gondokat s a munkát, még azt is, hogy hébe-hóba talán terhes vendég is vagyok. Igazán úgy éreztem magam Maguknál megint, mint a saját otthonomban, oly fesztelennek, szabadnak s nyugodtnak. Nagy ritkaság, hogy én idegen házban aludni tudjak – Maguknál mindig úgy alszom, mint itthon.

Köszönetemet terjessze ki Ilus asszonyra is, a ház „fogadott nagynénjére”, a munkáért, amit okoztam neki s a kedvességért, amivel minden percben elhalmozott.

Végezetül külön köszönöm Palinak a fiúi gyengédséget, amivel gondot viselt rám, elkísért, értem jött, feláldozta szabad óráit. Nagyon meghatott az a gyengéd figyelem s nem fogom elfelejteni soha.

Remélem, a gyermekek már egészségesek s mikor ezt a levélkét írom, iskolában vannak. Szeretettel ölelem őket.

Utunk hazafelé kellemes és zavartalan volt. Nem álltunk meg sehol, így is sötétben érkeztünk meg. Itthon Tildit szüretelésben találtam, napok óta hajnaltól késő estig vesződött ezzel a fárasztó munkával, segítség, hozzávaló eszközök nélkül. Holnap talán befejezi. A halból pompás vasárnapi ebédet ettünk. Minden a legnagyobb rendben van tehát. Szívem sem nyugtalankodik.

Csókolom a kezét s kívánok nyugalmat, *hitet*, jó reménységeket. Palit atyai szeretettel ölelem. Nagy boldogsággal láttam fejlődését a képeken. Erősen hiszek Benne.

János b.

Nyerges Pálné, Nyerges András, Kodolányi Júlia, Kodolányi János és Nyerges Pál

[K. n.]

Kedves János Bácsi!

Jóleső baráti levelére nem szeretnék frázisokkal válaszolni, olyanokkal, hogy nagyon örültünk stb. Inkább arra kérem, ha valóban tűrhetően érezte magát nálunk, ismételje meg hamarosan ezt a kis kiruccanást.

Ami a ház egészségét illeti, még mindig gyenge lábakon áll. Nyuszi láztalan, de fáj a füle, Tati torka rendületlenül fáj és hőemelkedése van, pedig ő is, én is [braccinint?] szedtünk, ami nekem jót tett, már túl vagyok az influenzán. Sajnálom, hogy ittléte alatt éreztem magam kegyetlenül rosszul, s az ilyen fizikai bajok szellemi működésünkre is kihatnak (ez a magyarázata annak, hogy a szokottnál is „szellemtelenebb” voltam), ami pedig a jókedvet illeti, az is csak úgy döcög-döcög...

Végezetül marad a hit kérdése; ez az, ami előre viszi az embert, ami ha csak gyertyányi is, de fény, ami segít, remélem fog is egynéhány problémám megoldásában. Hinni a Felsőbbrendűben, hinni magunkban és barátainkban, úgy érzem, a legnagyobb és legértékesebb érzések egyike.

Pali dolgozgat, talán a jövő héten le is megy. Jankótól még nem érkezett válasz, látom nagyon várja. Utóbbi időben meglehetősen türelmes velem és nincsenek erősebb indulatkitörései, ami bizony nagyon jó.

Ilus néni köszöni a szíves megemlékezést. Sajnos, az Édesanyja gyengén van, s az a veszély fenyeget, hogy nem tud majd bejárni hozzánk. Erő és idővel kellene győzni, akkor talán bírnám magam is a teendők sorát, így méginkább valamilyen félmegoldást kell keresnem.

Az akarattjai almákon élnek a gyerekek, nagy örömmel rágcsálják naponta ezeket a finom, puha és szép kis gyümölcsöket. Ha esetleg eladnának János bácsiék belőle, pár kg-ot szívesen vennénk.

Tildi nénivel együtt szeretettel köszönti

Ditta

X. 21.

Akarattya, 955, okt. 23.

Kedves Palikám!

Ditta levele nem valami örvendetes. Dehát ez az egész esztendő igen egészségtelen volt. Nedves, párás, miazmákkal teli. Sőt meg van írva a csillagokban, hogy a télen erős járványok lesznek, vélhetőleg influenza s ami ezzel jár. Ott a Pasaréten meg amúgyis gyakran van köd. Nem tudom, mit lehetne tenni a gyerekekkel. Sajnálom szegénykéket. Elviheti az ördög az orvostudományt, ha még ettől sem tudja megmenteni az embert.

Igen bánt, hogy Ditta, mint írja, ottlétem alatt „kegyetlen rosszul” érezte Magát. Én meg ott voltam a nyakán. Amennyire örültem, hogy Köztek lehetek, annyira elkeserít most. Dehát az ember sohasem tudhatja, hol hogyan okoz nehézségeket, hol miért terhes. És még biztat, ismétljem meg látogatásomat. Isten látja lelkemet, szívesen megismételném, ha módomban volna, de kísért a gyanú, hátha nem érzi jól Magát éppen akkor, amikor ott vagyok s eltitkolja?!

Almát, persze, adunk, csak hozz valami szállítóeszközt: hátizsákot, kosarat, teherautót, vasúti kocsit, hajót. S válogass almát. Van elegendő. A Jonatán még most is a fákon.

Végasztalásul pedig közöld Dittával, én is kutyául érzem magam napok óta. Hátam, mellkasom fáj, alig tudok mozdulni, ugyancsak a torkom s a jobbfülem is. Ínyem pedig vastagra dagadt, alig tudok enni. Fázom, mint a kutya, mert a kémény eldugult, befűteni nem lehet, kéményseprőnek, kályhasnak nyoma sincs. Én pedig egész nap íróasztalomnál üldögélve, még pokrócba bugyolált lábbal is fázom, szinte megdermedek. Holnap Tildi nénéd kibontja a kályhát s tán lehet rajta segíteni. Ha nem, akkor sívár kilátásaink lesznek. Ebben a rohadt világban még egy kályhát sem lehet rendbehozatni. Keserves ábrázattal tekintek a közelítő tél elébe. Erőim erősen megfogyatkoztak, régi hetykeségem eltűnt. Nem bírom már a hideget s a magányt. A fűtetlen kályha látványa rossz gondolatokat sugall. Életkedvem napról-napra csökken.

Hát a szüret lezajlott végre, meg-megszakítva esővel s hordóhiánnyal. Tildi nénéd már csaknem gyomorbajt kapott amiatt, hogy halomban állt a szőlő s a hordók nem érkeztek. Naponta háromszor kiment a vasútra

megnézni. A végsőkéig el volt keseredve. Egy hektó mustot nem tudott hová tenni, kiönteni, persze, nem akarta. Végre megjöttek a hordók az utolsó pillanatban s mind a ketten fellélegeztünk. Hogy megint bosszankodjunk. Tegnap ugyanis egy egyhektós hordó lent a pincében fölmondta a szolgálatot: feneke elhasadt. Hogy kár nélkül ne maradjunk, elfolyt vagy negyven liter must. Most törhetjük a fejünket, honnét pótoljuk ezt a hordót, az átkozottat. Persze, manapság minden rossz. Ebben is volt egy bütyök. Egy másik, vadonatúj kis hordónak meg egyik dongája elhasadt. Az is használhatatlan. Föl kell hagyni ezzel az átkozott gazdálkodással. Vagy hiányoznak a hozzávaló eszközök, vagy, ha vannak, olyan gyalázatos minőségűek, hogy mindig el kell készülni minden rosszra. Únom, végtelenül, únom már ezt. Hordóhiány, rossz hordók, baromfi, disznó s hozzá a nehezen, drágán megszerezhető eseség, szállítási tilalmak... Az embert nem is a sok munka öli, hanem a felesleges huzavonák, a hiányok, a közöny, a minden apró-cseprő ügybe való beleavatkozás, a dolgok elintézetlensége. A pizslicsári ügyekben való folytonos levelezés, táviratozás, bejelentés, lőtás-futás, ácsorgás, halasztgatás. Ha lehetne, felrúgnám az egészet. Rabjai vagyunk tyúkoknak, disznónak s ahelyett, hogy feleségem fürdőre menne, Disznó felségét szolgálja télen-nyáron. Itt a nagy tömeg gyümölcs: cseresnye, ringló, szilva stb. Évekig képtelenek voltunk cefrëshordót szerezni, merthát a gyümölcsöt eladni lehetetlen. Ha van cefréd, nem dobolják ki, mikor főzik a pálinkát. Ez egész eljárás oly körülményes, oly fárasztó, hogy az ember legszívesebben odavágná az egészet: falja föl a tisztelt kormány! Ha meg nem tartunk disznót, honnét veszünk zsírt? És mennyiért? Jankó gyermekeinek szalonna kell: vehet-e a fizetéséből? Keres-e ma egy jó munkás férfi annyit, amennyiből a gyermekeit csak etetni tudja?

Apropos: Jankó. Ditta írja, hogy még nem felelt a leveledre. Ne csodáld. És ne aggódj. Vagy hamarosan felel, ha ráér, vagy én magam rendezem el az ügyet. Erre azonban aligha lesz szükség, hiszen lelkiismeretes fiú s Téged is annyira szeret, hogy ebben megnyugodhatol. Bizonyosan konkrétumot akar írni. Mint tudod, én november közepén Pécssett szeretnék lenni. Majd akkor mindent elintézek, ha ugyan erre szükség lesz. Karácsony előtt kéne a kiállítást rendezni, december első hetében. Említetted, hogy tán módod lesz Pécsre utazni. Vajon nem egyeztethetnénk össze utazásunkat? Ebben az esetben vagy én mennék Pestre s Veled együtt

Pécsre, vagy Te jönnél Akarattyára s innét velem. Ez az utóbbi formula akkor lenne jó, ha autót küldenének értem. A közös útnak sokféle haszna lenne 1.) Együtt tehetnénk meg az utat s kölcsönösen vidíthatnánk egymást. 2.) Pécssett megismertethetnék néhány olyan emberrel, aki a kiállítás sikeréhez hozzá tudna járulni. 3.) Bevinnék darabom próbáira s nemcsak szórakozhatnál, hanem tapasztalatokat is szerezhethnél ebben a munkában. 4.) És végezetül csapnánk egy szép estét barátaink körében.

Sokszor s intenzíven visszagondoltam a képeidre. Okvetlenül sikerük lesz. Ebben olyan bizonyos vagyok, mint a saját darabom sikerében. Aztán következhet a pesti kiállítás. Dolgozol-e a metszetalbumon: Ezt sem szabad elhanyagolnod. Te nagyon erős vagy a linoban. És tervezgeted-e a badacsonyi freskót? Palikám, *szüntelenül* dolgoznod kell. Érdemes. Bízom a jövőben.

Mióta itthon vagyok, nem történt semmi különös esemény. Nem tudom, hogy állnak ügyeim, de remélem, nem köpik beléjük a Gonosz. Levelezésem pang, híreket nem hallok semerről. Innen, a világ végéről nézve, mintha döglődnének az események. Sohasem vágyakoztam annyira az emberek közé, mint most. Akarattya a szitáló ködben, sárban, hidegben nagyon szomorú. Csak legalább egy értelmes ember volna itt, akivel szóba lehetne állni. Fenem a fogam a két nagy eseményre: a budai kis ház elkészülésére s Várkonyi nyugdíjba menetelére. Más világ lesz akkor. Telente ott fogok rezideálni a Rózsadombon, telefonom is lesz, érintkezhetem azokkal, akik közel állanak a szívemhez s mégsem kell benne élnem a város zavargásában. Ha meg itt lakik Várkonyi, sohasem leszek többé annyira egyedül, mint most. Dúskálni fogok könyvtárában. Majd meglátod, milyen vidám együttléteket rendezünk hol nálam, hol nála, hol Nálad. És mennyit dolgozunk s milyen lélekemelő munkákat. Csak egy tél még, ez az egy, ez az átkozott, ez az utolsó. Ezt kell még kibírni. Ha most nem halok meg, akkor soha.

Ha pedig Budán leszünk, szervezek Köréd olyan ismeretségi kört, hogy megnyalod a tíz ujjadat. Majd én rendezem a kiállításaidat, szervezem a kritikát, szerzem a vevőket. Neked csak dolgoznod kell, dolgoznod éjjel-nappal, becsületesen. A következő télen kezdődik az igazi élet. Hajjaj, más világ lesz itt akkor. No, de megint elragadnak a tervek – nyomorúságomban.

Eloolvastam a Dittától elkért könyvet, ha akarod, elküldöm postán, de inkább jöjj érte, ahogy megbeszéltük. Mást nem is olvastam. Nem fog a fejem. Rádiót hallgatok egész nap s lógotom fájó fejemet. Azt is elfelejtettem mondani, hogy a fejem is fáj. Folytatni kéne a *Mózes* javítását, a jövő héten ugyanis meglátogat Szegő úr, a derék, megkínzott izraelita, akiről már beszéltem Neked s el akarja vinni másolásra, majd hogy kijuttassa Amerikába, Angliába s Izraelbe. Érdeklődéssel várom ezt a látogatást, Szegő úr egyike a legfurcsább embereknek, akikkel valaha összeakadtam. Erről azonban ne szólj senkinek, maradjon titokban, hátha lesz belőle valami s milyen gyönyörű arculcsapása volna a mi világunknak, ha a *Mózes* csakugyan megjelennék angolul, vagy héberül. Óriási, hozzám méltó aknát szeretnék most elásni s ha a sors úgy akarja, fölrobbantani. A durranás nagy lesz, ha lesz, kapkodják a fejüket irodalompolitikánk vak, süket, de sajnos, nem néma intézői. Palikám, titkon kajánul dörzsölöm a kezemet erre a gondolatra. Ó, ha sikerülne! És miért ne sikerülne? Ennek az izraelitának hosszú a keze. És hú mozaista. Pokoli terv!

Ezekután békén hagylak. Remélem, a hét végén látjuk egymást, márcsak hogy almát vihess azoknak a szegény beteg gyermekeknek. Ha cserébe jókedvet, jó híreket hozol, nagyon meg leszek elégedve. Kívánok jó egészséget Mindnyájatoknak és szeretettel öllelek.

János. b.

U.i. Na még csak az kell, hogy Ilus nénitek kiálljon a sorból. Hogy tud akkor megbirkózni Ditta a munkával, a hivatalával s a gyerekek betegségével?!

J. b.

155.

Bp. 55. nov. 10.

Kedves János Bátyám,

tegnap vidéken voltam, ma sikerült beszélnem tel.-on Juckával. Mindezt elintéz, szombaton leutazik Hozzátok. Almával odahaza nagy örömet szereztek, ismételten köszönjük.

A boglári freskó ügye komolynak látszik, és jan.-febr.-ban kellene feldobnom, viszont igen nagy csapdák veszik körül az anyagi oldalát. 8-9

ezret lehetne vele keresnem, ha becsületes jó munkát tudnék adni és nem tömény rosszindulatú zsűrit (vázlat-elfogadó zsűrit) kapnék. Most derítem fel a környűllásokat, mindenképpen bele szeretnék vágni, s aztán lesz, ami lesz.

Családom jól van, jómagamról is ezt mondhatom, csak időhiányban szenvedek. Rengeteg felesleges dolgot kell elintéznem, a lényegesre alig jut lehetőségem.

Tegnap hivatalosan Budakeszi környékét talpaltam, szép volt az idő, a táj gyönyörű, nem hinné az ember, milyen csudás vidéke van Budának.

Tildi Néninek kezeit csókolom,

Téged szeretettel öllelek

Pali

P.s. Teát barátságból kaptam, nem tartoztok semmivel. – P.

156.

Kedves Palikám,

holnap, vagy vasárnap utazom Pécsre, remélem kiheverem addig az influenzát. Mert most úgy zúg a fejem, mint egy trópusi őserdő a nyári monszun idején, a Viktória vízesés mellett. A légváltozás majd használ, ha más nem. Jó volna ott találkozunk. – Persze, Ditta könyvét itthagytad, nagyon bosszant. Majd Juckával visszaküldöm, holnap délután jön haza. Kemény levelet írtam a kiadónak, felelt is azonnal, minden rendben van, csak pénzük nincs, egy vas sem. Nem rágódhatom a dolgon, pláne az ínyem is olyan állapotban van, hogy enni sem tudok. Kedvem rossz. Ha tavasz volna, könnyebb volna. De tán a pécsi színház felvidít. Örülék, ha látnád a próbát. Azt szokták ilyenkor mondani a szerzők: „Hals- und Beinbruch!” s ezt mondom én is a siker érdekében. Kézcsók Dittának, Téged öllelek.

955, nov. 11.

János b.

Akarattya, 955, nov. 28.

Kedves Palikám,

szombaton érkeztem haza Pécsről s itt találtam a leveledet. Ha terved szerint ájtóttél volna, nélkülöznöd kellett volna társaságomat.

Nehéz, fárasztó munkát végeztem Pécssett. Darabom úgy-ahogy megáll a lábán, de teli hibákkal, félreértésekkel, félrejátásásokkal. Darabom szövege igen nehéz, minden szó szorosan kapcsolódik egymással s a jelemből folyik, elnyelni, elkiabálni, kihagyni, megjátászatlanul mondani nem lehet semmit. Ez bizony nem operett, mégcsak nem is kaptafára készült szovjet-darab, szegény színészek sokat fáradnak. Igaz, mindent megtesznek, ami tőlük telik, dehát a rendező fiatal, humora nincs, helyett elvei vannak s azokhoz ragaszkodik. Instrukciói gyakran homlokegyenest ellenkeznek az enyémmel. Dehát nem részletezem. Nagyon fáradt vagyok s mindig álmos. Vérnyomásom igen alacsony. Egy övlyuknyit sóványodtam, lábam fáj. De még nincs vége a rohamnak, el kell mennem a bemutatóra. Rengeteg ember, vacsora, pohárköszöntők stb. Bár még remélek. Jobblábam szépen megdagadt, lehetséges, hogy nem tudok állni s itthon maradhatok. Ez azonban a színészeket elkeserítené. Derék gyerekek, nagyon sok jelét adták szeretetüknek s tudják, milyen fontos a siker. Na, mindegy. Ezúttal nem szállok meg Jankóéknál, Jucka lesz ott, én Nándorhoz megyek. Jankóéknál ugyanis lehetetlen elviselnem a gyerekek lármáját. Ez minden képzeletet felülmúl. Olykor olyan a ház, mintha romba akarnák dönteni s máskor meg mintha rakásra gyilkolnák egymást. Fékezhetetlenek. Hát ezt nem bírom ki. El sem tudod gondolni, milyen jól esik most az itthoni mély csend. Csakhát mindig álmos vagyok.

Küldtettem Neked meghívót, abban a reményben, hogy el tudod Magad küldetni Villányba s ott lehetsz a bemutatón. Jó lenne Téged is ott látni. Nagy esemény lesz, az első 17 széksort el sem adják, megtöltik a pesti meghívottak s egyéb vendégek. (Te is.) Át kell törnöm a frontot mindenáron. Hogy az áttörés sikerülni fog, annak jelei vannak. A győri színház játszani akarja a darabomat, az Ifjúsági Színház szerződést akar kötni velem a darabra. (Nem kötök.) Regényem ügye, úgy látom, rendben van, hamarosan nyomdába kerül. A Rádió közvetíti a *Végrendelet* pécsi előadását

(dec. 7-én) s hozzá kell fognom a *Vidéki történet* átdolgozásához is, mert műsorra akarják tűzni. Hamarosan megjelenik a *Végrendelet* szövege is.

Persze, égető szükségem lett volna fényképekre. Jobb híján Jankó készített másolatokat egy rossz nyári felvételtől. Mennyivel jobb lett volna a Te kitűnő fényképed.

Még keserves tortúra előtt állok a bemutatón kívül is: ki kell szedetnem csaknem valamennyi fogamat, majd két hónap múlva újakat csináltatni. Hát ez borzalmas. De nincs mit tenni, folyton dagadt az ínyem, alig tudok enni s a szívemnek sem tesz jót.

No, most ennyi elég futtában. A lényegeset megmondtam. Ha csak lehet, itthon maradok, de ha nem lehet, a jövő hét közepétől itthon leszek hosszú ideig. Dolgoznom kell. Dolgozz Te is. Neked is meg kell tenned az áttörést. Remélem, egészségesek vagytok, mert ez a fő.

Ditta kezét csókolom, Téged igaz szeretettel öllelek.

János b.

158.

Kedves Palikám,

végre levél Tőled és benne sok lelkesítő hír. Szívből kívánok sikert a kiállításához és gratulálok. Íme, nem dolgoztál hiába, eredményeid vannak s még csak az elején állsz. Most pihenhetsz egy kicsit az ünnepen, írásodon látszik a fáradtság. – Hívásokatok köszönöm, de aligha húzom ki a lábamat a házból. Lábam egyébként eléggé jó állapotban van, másfajta baj támadott meg a hidegben tett autóutakon. De ez is elmúlt. Élvezem az itthoni csendet. Tétlenül. Darabom erkölcsi sikere meglepően nagy, az anyagiról semmit sem tudok. Éppúgy küzdünk az anyagi nehézségekkel, mint eddig. Remény azonban van, többféle. – Okvetlenül jőjj el, hadd beszélgessünk egy kicsit. Ha nem esik terhedre, hozz ezerjőfűteát, igen hatásos orvosság. – Vasárnap jön Jankó disznót ölni, keddig marad. Aztán Jucka az ünnepre. Így nem hosszú ez a hónap. Ditta kezét csókolom, Mindnyájatokat öllelek. – A jegyet éppen annak adtad, akinek kellett!

955, dec. 14.

János b.

Kérlek, hozz két viola Sevenalettát is.

Boglár 56. febr. 22.

Drága Atyám,

elvittek a derék lovacsák Aligára, estére megjött a vonat; a mozdonyt majd megcsókoltam örömben, nem hittem soha, hogy így lehet örülni egy ilyen koszos szörnynek, és 10 órára „haza”-vetődtem, boglári szerájomba. Ó, téli vidék; ott Akarattya táján mesés volt, vörösbegyét és csízet láttam feleúton, messze a házaktól a havon tipegni, lehajló gazfüvek magvait csipkedték.

Tanítványod vagyok, mindörökre Mesteremnek foglak vallani, ezért nézd el nékem, ha szűkölkööm miattad és nagyon örülnék, ha komoly vizsgálatához és gyógyszerhez jutnál Füreden. Ott a szívnek néhány mestere verődött össze, nem a szokványos felcserek, és biztosan rendbeszedik az egészségedet.

A pocsek hosszú tél, a nagy frontok okozták megbetegedésedet tesznek egy olyan pontján, amely ellenőrzés híján fokról-fokra leromlott. Emlékezz, milyen nehezedre estek Pesten a lépcsők is, ottjártad utolsó napjain.

Rendbe kell tehát jönnöd Atyám, ne vond meg Magadat tőlünk akaratlanul. Még öreg sem voltál, hol van még a halál! Tudom, nem félsz tőle, én is megbarátkoztam már az én halálom gondolatával, és ha elérkezik, én is sok hű-hó nélkül, nyugalommal fogom fogadni, remélem. Mi sem természetesebb és emberibb – mondja a Garamnál meghalt római császár. – De, Terád mérhetetlen szüksége van ennek a népnek. – Mondjam népségnek? Egy percen belül olyan dolgokat mondasz, amin heteken át elrágódok. Látsz és ismersz mindent és mindenkit. Óriás tükröt emelsz e hangyaboly fölé, és mi ha abba beletekinthetünk biztosan láthatjuk apró útunk iránya jó irányba visz-e?

Nézd a tavasz már ott ül a barkás gallyak hegyén, a kis madarak már mind tavaszt fütttyentenek. Ilyenkor gyógyulni kell!

Szeretettel csókollak, fiad

[Kodolányi Júlia Nyerges Pálnénak]

Kedves Ditta,

köszönjük szépen a gyerekeknek küldött ajándékot. Húsvétra már nem tudtuk elküldeni, de úgy is jön Jancsi, s majd elviszi. Papám hétfő óta itthon van, s hadakozom vele, mert nem akar eleget pihenni. Igaz, hogy az orvos azt mondta, hogy akkor feküdjön le, ha fáradtnak érzi magát. Az izgalmaktól kell őt kímélni s ez a nehezebb. Hangulata elég változó, de reméljük, ha már kint lehet a kertben az is jobb lesz. Mindenesetre jó, hogy már itt tartunk. Hétfőn én is Pestre utazom, s remélem, hogy már nem lesz semmi baj. Mindnyájukat szeretettel üdvözlünk.

956. IV. 5.

Jucka

Kedves Pali,

a kiadó erősen sürgeti az illusztrációkat. Írtam neki s egy kis türelemre intettem. Jucka szombat reggel Pestre utazik s okvetlenül magával akarja vinni az elkészült képeket. *Péntek estig* tehát okvetlenül hozd el, ami kész, ha döntöttek, a többi már nem lesz olyan sürgős, csinálhatod kényelmesebben. Tehát: a Hanzi-Kádi jelenet, a táncoló főbíró, a hintázó s a haját szárító leány, a Lenke-jelenet máris beadható. Csak a nők arcát rajzold meg csinosra és jellemzőre.

956, júl. 18.

Ölel: János b

Kérlek, ha jössz, hozz magaddal kaszát. J. b.

Kedves Pali,

itthon vagyok, hol is lennék másutt? Majd talán októberben elmegyek Pécsre feleségemmel, mikor Jucka itt lehet két hétig. Állok tehát rendelkezésedre. Lepedőt hozz Magaddal, más nem szükséges. Mindegy, melyik nap állítsz be, itthon vagyunk. Juckát szerdán várjuk, remélem, jó hírekkel.

Most egyebet írnom nem is kell.

Édesanyádnak csókolom a kezét, Téged ölellek.

956, szept. 22.

János b.

„A vas fiai”, Nyerges Pál linómetszete

Jegyzetek

A levelezés most jelenik meg először nyomtatásban. Az itt közölt Kodolányi János-levelek nagyrészt a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában találhatóak Ms 2391/313–417. jelzet alatt, nyolc pedig magántulajdonban van. Nyerges Pál és felesége levelei az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának állományába tartozó Kodolányi-hagyatékban maradtak fenn, jelzetük: Fond 201/438, 439, 891, 892, 962, 1126. Nyerges Pál és felesége leveleinek borítékjait nem őrizték meg, ugyanakkor a Kodolányi-levelekhez tartozó borítékok is majd mindegyike elveszett.

A bibliai idézetek a Szent István Társulat 1974-es kiadásának fordítása szerintiek. Ha más fordítást használtam, akkor ezt külön jeleztem.

A személyes felvilágosításokon, hírlapokon, folyóiratokon, segédkönyveken kívül elsősorban a következő munkákra támaszkodtam:

Kodolányi János, *Visszapillantó tükör: A Süllyedő világ befejező része*, Bp., Magvető, 1968. = *Visszapillantó tükör*.

Varga Rózsa–Patyi Sándor, *A népi írók bibliográfiája: Művek, irodalom, mozgalom (1920–1960)*, Bp., Akadémiai, 1972.

Kodolányi Júlia, *Apám*, Bp., Magvető, 1988 (Tények és Tanúk).

Kodolányi János és Várkonyi Nándor levelezése, vál., szerk., előszó ifj.

Kodolányi János, Bp., Mundus, 2000. = *Kodolányi–Várkonyi*.

Ne panaszkodj a magányodat: Kodolányi János levelezése Szabó Lőrincsel és Szabó Lőrincné Mikes Klárával 1948–1957, s. a. r., bev., előszó, jegyz.,

Horányi Károly, Bp., Argumentum, 2002. = *Kodolányi–Szabó*.

Kodolányi János, ifj., *Balatoni vadludak*, Bp., Szent István Társulat, 2007.

Nyerges Pál: *A pannon festő: The Pannonian painter*, tan. Feledy Balázs, Veszprém, Bp. Magyar Képek, 2012.

Rövidítések:

ld. = lásd

[?] = bizonytalan olvasat

[...] = olvashatatlan vagy elhagyott rész

MTAK KIK Kt. = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattára

OSZK Kt. = Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára

PIM Kt. = Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára

1. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattyá, 1948. máj. 18.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/313.

Édesanyjának – Ninausz Istvánné sz. Dominits Jolán (1886–1969), elemi és polgári iskolát végzett. Férje Ninausz István (1875–1945), aki a felsőkereskedelmi szakiskola elvégzése után a Ganz és Társa Vasöntő és Gépgyár Rt.-nél került alkalmazásba, hivatali útjának legmagasabb beosztása gazdasági igazgatói kinevezés 1943-ban. Házasságukból 1909-ben született István fiuk, 1914-ben Pál.

2. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattyá, 1949. máj. 13.)

Gépírás kézirásos utóíráttal postai levelezőlapon. A lapon egy címke felirattal: „Népfront: béke, jólét / szabadság / Szavazz a Népfrontra”. MTA KIK Kt. Ms 2391/314.

szép rendben megérkeztünk – KJ pasaréti, Hidegkúti út 31/b. szám alatti lakásából utazott feleségével Balatonakarattyára.

Neked való könyv Bernatzik mestertől – Hugo Adolf Bernatzik (1897–1953) etnológus. Felfedező utakat tett a Nílus felső vidékén, Portugál Guineában, a Salamonszigeteken, Hátsó-Indiában. Kodolányi így jellemezte Bernatzikot Várkonyihoz írott, 1949. máj. 3-i levelében: „Bernatzikban olyasmit találtam, ami megrezegtette lelkem húrjait. Pl. a gyermeknevelés módszereit azoknál a »vadaknál« s azt a hajóutat a korcsolyás hajón, pálmalevél-vitorlával. Ez kell nekem! Haha, ez az igazi! Most a szíami pofákkal társalkodom, respektive a mokenekkel s igen érdekes tájak nyíltak meg előttem. Bernatzik intelligens alak, úgy világítja meg a dolgokat, hogy elől-hátul látja őket az ember. Nem elfogult s van műveltsége. Modern ember, szellemi ember.” (*Kodolányi-Várkonyi*, 185.) Már idézett levelében van egy megjegyzés: „a guineai könyvet Nyerges Palival megküldöm Neked.” (*Uo.*) Lehetséges, nem csak az volt a szándéka, hogy NyP-lal elolvastassa ezt a könyvet, hanem azt is kívánta, hogy NyP jutassa el Várkonyihoz. A „guineai könyv” Bernatzik 1933-as új-guineai utazásait követően 1934-ben kiadott *Südsee* c. munkája lehet (Deutsche Buch-Gemeinschaft, Berlin 1934). Magyarul: *Óceánia népei között*, ford. Szentiványi Gyula, Bp., Gondolat, 1962. Ebben az időben Kodolányi által emlegetett más munkái: *Im Reich der Bidjogo: Gehemnisvolle Inseln in Westafrika* (ld. *Kodolányi-Szabó*, 80, 341.); *Die*

Große Völkerkunde: Sitten, Gebräuche und Wesen fremder Völker, 3. Band: *Europa, Afrika* – ennek a kötetnek mások mellett egyik szerzője Bernatzik (ld. *Kodolányi–Várkonyi*, 178).

Kemény Laci – Kemény László (1901–1978) festőművész, grafikus. Az Új Művészek Egyesületének alapítója. 1930-ban együtt szerepelt Bernáth Auréllal, Cserepes Istvánnal és Márffy Ödönnel. Szabó Lőrinc sógora, KJ közeli barátja volt.

ott lakik a közeledben – KJ-sal együtt mindhárman Pasaréten laktak; Kemény László családjával a Volkmann utca 8. szám alatti ház földszintjén. (E ház első emeletén lakott Szabó Lőrinc és családja.) Nyerges Pál a Pasaréti úton.

Márffy gyűjteményes kiállítása – Márffy Ödön (1878–1959) freskóterveinek volt kiállítása a Fővárosi Népművelési Központban 1949. ápr. 30. és máj. 15. között.

némileg útbaesem – NyP-éknak Káptalanfüreden volt házuk, és odafele a vonat keresztülment Balatonakarattyan.

Tildi – KJ felesége, sz. Csősz Matild (1900–1980).

3. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1949. máj. 15.)

Datálás a postabélyegző alapján. Közös levelezőlap Nyerges Pálnéval, kézírással. Címzés Nyerges Pálné kézírásával: „Nagyságos / Kodolányi János úrnak / ír / Balatonakarattya”. OSZK Kt. Fond 201/439:8.

Jucka – Kodolányi Júlia (1924–2014), KJ leánya.

D.-nak – Nyerges Pálné, sz. Rogrün Edit (1918–2008), családi és baráti körben Ditta. Esztergomban érettségizett 1936-ban, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen természettan-kémia szakon szerzett középiskolai tanári diplomát 1941-ben. 1942-től az Országos Magyar Kertészeti, Szőlészeti és Borászati Kísérleti Intézetben, a későbbi Szőlészeti Kutató Intézetben dolgozott tudományos főmunkatársként 1974-ig, nyugdíjba vonulásáig. Rövidebb ideig tanított az ELTE-n. Mikrobiológusként a bor erjedésében lezajló folyamatokat, a nemes penészek (botrytis) szerepét vizsgálta. Magyarország teljes penészgomba-gyűjteményét hozta létre, a Herman Ottó úti Intézetben. Az erjedést elősegítő élesztők előállításával foglalkozott hosszú évekig. 1944-ben ment férjhez Nyerges Pálhoz, akit még egyetemi tanulmányai idején ismert meg.

Kiállításon – A magyar képzőművészek csoportkiállításán vett részt, melyet a Magyar Képtárban rendeztek.

K. Laci – Kemény László.

4. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak ([Bp.] k. n.)

Kézírás. A levél keletkezésének ideje szövegösszefüggés alapján meghatározva. OSZK Kt. Fond 201/438:70.

K.-ba – Káptalanfüredre.

Bernatzik úr féltett művét – Ld. KJ 1949. máj. 13-i levelének jegyzetét.

a hivatalban – NyP 1939/40-től a Szőlészeti Kutató Intézetben dolgozott.

Dor.-ra – Dorogra. NyPné szülei laktak ott.

Berény Róbert, Domanovszky, Kmetty – Berény Róbert (1887–1953), Domanovszky Endre (1907–1974), Kmetty János (1889–1975). Mindhárom festő a negyvenes évek végétől a tematikus piktúra felé fordult.

Főv. Képt. – Fővárosi Képtár. Egyik legrégebbi hazai művészeti gyűjtemény, elsősorban a fővárosi érdekeltségű képzőművészet gyűjtésére hivatott intézmény. A Fővárosi Közgyűlés 1914 májusában határozta el felállítását, 1933. okt. 16-án nyílt meg a Károlyi-palotában (Egyetem, ma Károlyi M. u. 16.), 1953-ban megszüntették, gyűjteménye a Szépművészeti Múzeumba került, onnan a magyar anyag a Magyar Nemzeti Galériába. A Budapesti Történeti Múzeumnak a Kiscelli Múzeumban működő Képzőművészeti Osztályából 1990-ben újjáalakult.

F. Min. – Földművelődésügyi Minisztérium, ehhez tartozott NyP munkahelye, a Szőlészeti Kutató Intézet.

Kultusz – Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium.

Gauguin – Paul Gauguin (1848–1903) francia festő.

Réti – Réti István (1872–1945) festőművész, 1913 és 1938 között tanított a Képzőművészeti Főiskolán, melynek 1928 és 1935 között rektora is volt.

Szőnyi – Szőnyi István (1894–1960) festőművész, 1937-től haláláig a Képzőművészeti Főiskola tanára volt.

Aba N. – Aba-Novák Vilmos (1894–1941) festőművész, grafikus, 1939-től volt a Képzőművészeti Főiskola tanára.

5. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1949. máj. 21.)
Gépirás kézírásos javításokkal postai levelezőlapon. MTA KIK Kt., Ms 2391/315.
Ált. Vall. történet – Varga Zsigmond, *Általános vallástörténet*, Debrecen, 1932, 1–2. köt.
Várkonyi – Várkonyi Nándor (1896–1975) irodalom- és kultúrtörténész, szerkesztő. KJ Várkonyival folytatott levelezéséből készült válogatás: *Kodolányi János és Várkonyi Nándor levelezése*, vál., szerk., előszó ifj. Kodolányi János, Bp., Mundus, 2000.
6. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1949. jún. 27.)
Kézírás képes levelezőlapon, melyen Balatonakarattya nevezetességei láthatók. MTA KIK Kt., Ms 2391/316.
7. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1949. jún. 30.)
Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:1.
Jósvafőn a N. V. Szállót – A Nemzeti Vállalat kezelésében lévő turistaszállót.
Homoki Nagy – Homoki-Nagy István (1914–1979) fotóművész, filmrendező, operatőr, Kossuth-díjas (1952), több természetrajzi fotóalbumot adott ki. Az említett könyv: *Szárnyas vadászmesterek: Fotóriport a vadászmadarakról*, Bp., Magyar Könyvbarátok, 1947.
Bern. úr Bidyó-s könyv – Bernatzik *Im Reich der Bidijogo: Gehemnisvolle Inseln in Westafrika* c. művének egyik kiadása.
- A *Phi Tong Luang-okról* – Egy vadászó-gyűjtögető népcsoport, melyről Bernatzik is írt *Südsee* c. munkájában. Megismerésének jelentőségét így foglalja össze KJ Várkonyihoz írott, 1949. máj. 12-i levelében: „Mert ezek a protomongolok napnál fényesebben igazolják azt az elméletemet, amit a télen kifejtettem Előtted, nevezetesen a kozmikus Énből kiszakadó személyes Én természetét és szerepét illetőleg. Ha Bernatzikék megfigyelték volna az újszülött koponyavarratait is, semmi kívánnivalót sem hagytak volna. Mert íme, a legjellemzőbb tünetek: nevet nem adnak egymásnak, miután személyes Énjük alig van, magukról 3. személyben beszélnek, mint a kisgyermek, teljesen ki vannak szolgáltatva a környezetüknek s azon úrrá lenni nem tudnak s nem is akarnak, térről és időről alig van fogalmuk, számokról nem

tudnak, viselkedésük arra vall, hogy életük túlnyomó részét álomszerű révületben töltik, csak a faji emlékezés által megszabott műveleteket végzik s azokat is a leggépiesebb rendben, nem ismerik az okság elvét stb. Jellemző még, hogy 6-7 éves korukig befejeződik a fejlődésük, akár a csimpánzoké.” (Kodolányi-Várkonyi, 187.)

Maugham novelláskötete – William Sommerset Maugham (1874–1965) *Creatures of Circumstance* cím alatt összegyűjtött novellái magyarul: *A végzet játéka*, ford. Bókay János, Bp., Révai, 1948.

Szigeti képmutatók – Valójában John Galsworthy (1867–1933) regénye.

Rónay György – (1913–1978) költő, író, műfordító, irodalomtörténész, Baumgarten- díjas. Amire NyP utal: *Új francia költők: Versfordítások*, Bp., Révai, 1947.

8. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak ([Balatonalmádi] 1949. szept. 12.)

Kézírás levelezőlapon. OSZK Kt. Fond 201/438: 4.

fiammal – Nyerges András Imre (1948) hangmérnök, zenei rendező. A Kodály Zoltán által kiválasztott első zenei általános osztályban végzett a Lórántffy Zs. úton, majd a Móricz Zs. Gimnáziumban érettségizett. Miután gitárszakon elvégezte a konzervatóriumot, a BME-n 1972-ben villamosmérnöki diplomát szerzett, majd a Pannónia Filmstúdióban zenei rendezőként s hangmérnökként dolgozott. Jelentősebb munkái: *100 Magyar Népmese*, *Magyar mondák*, *Macskafogó* I-II, *Az ember tragédiája*. Balázs Béla-díj (2007), Magyar Hangmérnökök Társaságának elnöke (2007–2010).

keresztanyám – Firtinger Emilné, Ilus néni. Férje id. Ninausz István féltestvére volt. Korábban Nagybányán éltek, ahol NyP is hosszabb időt töltött.

Fettich dr. – Fettich Nándor (1900–1971) régész, ötvös, az MTA tagja (l. 1938–1949). 1945-ben nyugdíjazták, ekkor mint fizikai munkás dolgozott, emellett folytatta tudományos munkásságát és ötvösséggel is foglalkozott.

9. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (1949. szept. 28.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:5.

Lányom – Nyerges Éva (1945) művészettörténész, spanyoltanár (ELTE, 1970). A Szépművészeti Múzeum spanyol gyűjteményének gondozója,

a spanyol kiállítás rendezője. A budapesti spanyol festményekből külföldön is rendezett kiállításokat (Moszkva, 1979; Madrid–Bilbao, 1996–97). Főbb kiállításrendezősei még: *El Greco–Velázquez–Goya: Öt évszázad spanyol festészetének remekművei, német–osztrák–spanyol–magyar gyűjteményekből* (2006), *El Greco Szent Jánosa* (2008). Kutatási területe a régi spanyol és nápolyi festészet, ebben a témakörben több könyve és számos publikációja jelent meg. Móra Ferenc-díj (2004).

apósom – Dr. Rogrűn Jenő (1881–1965) orvos, egy párkányi patikus gyermeke. Az 1. világháborút katonaeorvosként szolgálta végig. Dorogon bánya-, ezzel párhuzamosan kórházi orvos volt Esztergomban, ahol megszervezte az ottani Bethesdát. 1949-ben, nyugdíjazása után Dorogról Visegrádra költözött feleségével, ahol foglalkozásszerűen nem praktizált, Visegrád betegeit mint nyugdíjas látta el. Később visszahívták Esztergomba, ahol haláláig az SZTK ellenőrző főorvosaként dolgozott.

békekölcsön – Az 1950–1955 között évenként kibocsátott államkötvények elnevezése, melynek előzménye az ötéves terv támogatására kiadott tervkölcsön volt. Jegyzése kényszerjellegű volt, és mértéke elérte általában az átlagjövedelem 10 %-át.

10. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattyá, 1949. szept. 30.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/317.

a jövő héten költözködés lesz – 1949 októberében a Kodolányi család átadta a pasaréti, Hidegkúti út 31/b. szám alatti lakás bérleti jogát, mivel annak fenntartása egyre lehetetlenebbé vált. A házaspárnak szinte semmilyen jövedelme sem volt ekkor. Egyedűl a balatonakarattyai házukhoz tartozó 1400 négyszögöles kert nyújthatott valami megélhetést számukra, ezért minden ingóságukkal ideköltöztek. 1960 januárjáig ez volt egyedűli otthonuk. A kiköltözés körűműneyről ld. Kodolányi János, ifj., *Balaton i vadludak*, Bp., Szent István Társulat, 2007, 69–70.; Kodolányi Júlia, *Apám*, Bp., Magvető, 1988, 180–181.

Regényem készen – *Új ég, új föld* c. regénye. Elkészűltéről Kemény Lászlót is tudósította pár nappal korábbi, szept. 2-i levelében: „En ma írtam művem 495. oldalára, hogy »vége«, most felszabadultam egy óriási nyomás alól, amit eddig észre sem vettem. De az utóbbi napokban már nem tudtam aludni, most is fáj a fejem s úgy érzem, éppen elég

volt. Mióta belefogtam, egyetlen napot sem mulasztottam, valóságos aszkézissal csináltam a dolgot, nem tűrtem, hogy bárki, vagy bármi megakasszon. Néha nehéz volt.” (PIM Kt. V. 4280/1/7)

pasaréti egyház története – Joó Sándor lelkipásztor felkérésére írta meg KJ a pasaréti egyházközség történetét, ahol Kodolányi presbiter volt 1938 és 1949 között. Ld. KJ, *A Budapest-Pasaréti Református Egyházközség története*, Bp., Budapest-pasaréti Református Egyházközség, 2007, 79 p.

11. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1949. okt. 31.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:3.

fellapozva a Juliánus-t, azon néhány sort találva – KJ *Julianus barát* c. regényének egy kötetét (Athenaeum, [1944], 4. kiad.) adta ajándékba NyP-nak. A dedikáció szövege: „Nyerges Palinak, az én lelkes, hű Barátomnak és fölvidámítómnak – Akarattya, 1949. – Szeretettel Kodolányi János”. (MTA KIK Kt. Ms 2391/421.)

Pravaz fullánktól – Az injekciós kezelések kezdete az 1820-as évektől, a Charles Pravaz (1791–1853) lyoni sebész által használt fecskendő megalkotásától számítható.

12. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1949. nov. 6.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/318.

óriási levélben kommentáltam hatalmas munkáját – Ld. KJ Várkonyi Nándornak írott, 1949. nov. 5-i levelét (*Kodolányi–Várkonyi*, 250–260.) Várkonyi *Elveszett paradicsom* c. művéről.

Jankó – KJ fia, ifj. Kodolányi János (1922–2008) néprajzkutató, muzeológus, a finnugor és uráli népek magyarországi szakértője, a finnugor néprajz és filológia kutatója, 1949 és 1957 között a pécsi Janus Pannónius Múzeum munkatársa.

a finn tanyán – 1937. februári padasjoki-i tartózkodására utal. (Ld. *Suomi titka*, Bp., Magyar Élet, 1939, 35–57.) Ebben az időben dolgozott *Boldog Margit* c. regényén.

13. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1949. nov. 13.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/319.

Szalánczi – Szalánczi Károly, dr. (1895–?) tanár, szociológus, a *Magyar Út* társadalompolitikai hetilap szerkesztői munkatársa. Írásai jelentek meg még a Református Életben, a Tiszántúlban. Műve: *Néhány magyar földművescsalád élete számokban*. Debrecen, 1932. Cikkeiben foglalkozott az egyke-kérdéssel is, melyről – „a magyarság legégetőbb problémái” kapcsán – KJ is beszélt 1940. febr. 5-én, a pápai Jókai Színházban tartott előadásában. Ez utóbbi rendezvénynek Szalánczi is közreműködője volt. (Ld. Pápai Hírlap, 1940. jan. 27., 2.).

14. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1949. nov. 14.)

Kézírás postai levelezőlapon. OSZK Kt. Fond 201/438: 6.

F. doktort – Fettich Nándort.

Évinek – NyP leányának Nyerges Évának.

Voltam Kemény Lacinál – NyP e levél megírása után pár nappal meglátogatta KJ-t Balatonakarattyán, és előszóban is beszámolt Kemény Lászlónál tett látogatásáról. KJ pedig Kemény Lászlónak írt, 1949. nov. 28-i levelében megemlítette ezt a beszámolót, ill. így jellemezte NyP-hoz fűződő baráti viszonyát: „Nyerges Pali volt nálam a napokban, beszámolt képeidről s kiváló egyéniséged külön bájáról, azaz finomságodról, csöndességedről, humorodról, komolyságodról, alázatosságodról, műveltségedről s minden egyéb szép dologról. Képeidet rendkívül szépek találta s jól jellemezte őket. Különösen őszi tájképeid ragadták meg nagyon e derék fiatalember hamvas lelkét. Jól esett jókat hallani és mondani valakiről, manapság, amikor erre olyan ritkán adódik alkalom. Ő még a művészet első lépéseit tipegi, oktatom őt s megpróbálom fölzsabadítani az egyéniségét s biztató tünet, hogy van neki egyénisége. Könyveket is sűrűn adok neki, egész könyvtár cirkulál Bpest, Pécs és Akarattyá között. Miután ő sokszor utazik, hátizsákjában hurcolja a könyveket mindenfelé és csereberéli. Biztató benne az is, hogy nagy-szerű, fölényes humora van. Továbbá az is tiszta lélekre vall, hogy a nyáron valahol a Mátrában járván, egy fiútól megvett egy rabulejtett vércsét és ünnepélyesen szabadonbocsájtotta. A Bükkben meg egy vasutas baglyát vásárolta meg ugyane’ célból. Leveleiben pedig gyermekesen beszámolt a szerencsés madarak viselkedéséről, boldogságáról és bámulatáról... embertől effélét nem reméltek! Én egy kutyát

kaptam tőle házörzésre, talán tudod is, eszeveszett, vérengző, hisztérikus vadállatot, rengeteg bajt okoz, de szeretem nagyon, mert bizonyosan habozás nélkül meghalna a védelmemben, ha sor kerülne rá. Így vagyok Nyerges Palival.” (PIM Kt. V. 4280/1/10.)

15. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1949. dec. 11.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:7.

Sváb Szabadság h. – A Sváb-hegy 1945 és 1991 közötti elnevezése: Szabadság-hegy.

BBTE VASAS – BBTE vagyis Budapesti Budai Torna Egylet Buda első tornaegylete, mely 1869-ben alakult Budai Torna Egylet néven. A klub székháza a II. ker. Pasaréti út 11–13. sz. alatt, Nyergesék szomszédságában működött. Mint „fasiszta egyesület”-et 1948-ban betiltották, székháza a Vasas tulajdonába ment át. A klub mint társegyesület 1989-ben újjáalakult.

kis Szabadság hegység – Kis-Svábhegy, egy ideig Martinovics-hegy.

Benedek könyvéből – Benedek Elek (1859–1929), a magyar gyermekirodalom egyik megteremtőjének meséskönyvéből (*Magyar mese- és mondavilág*).

Üst- és keresztdob – A cím valójában *Kereszt és varázsdob*, Arvi Järventausta (1883–1939) finn író első regénye, mely KJ fordításában jelent meg: Bp., Turul, 1943. KJ-t Järventaushoz személyes barátság fűzte, melynek történetét meg is örököltette: *Arvi Järventausta és egyéb emlékek*, Sorsunk, 1943/2, 89–94; 3, 187–193; 4, 277–283; 5, 379–388; 6, 450–462. *Ua.* = K. J., *Zárt tárgyalás*, Bp., Turul, 1943., újabb kiadása: Bp., Szent István Társulat, 2003. Kettejük kapcsolatáról ld. még Horányi Károly, *Egy megemlékezés tükrében: Kodolányi János: Arvi Järventausta és egyéb emlékek*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2002/5–6, 596–610.

16. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Bp., 1949. dec. 15)

Gépirás kézirásos javításokkal. MTA KIK Kt. Ms 2391/320.

A fiam is hurcolt egy ilyen rongy vakbelet – Ld. *Karácsony az Örödgároknál: A Kodolányi család az ostrom alatt* [Dobos Marianne interjúja ifj. Kodolányi Jánossal] = Dobos Marianne, *Sorsfordító karácsonyok* (1944, 1956, 1989), Bp., Ráció, 2009, 159–172.

Krúdyt – Krúdy Gyula (1878–1933).

Csajágra – Balatonakarattya melletti település, a Tapolca felé menő vonat Balatonakarattya előtt Csajágon áll meg.

Tamási – Tamási Áron (1897–1966).

Németh L. – Németh László (1901–1975).

Borbély Ervin – Borbély Ervin (1911–2002), írói nevén Ékes Ákos. Az építési minisztérium elnöki osztályának volt a vezetője, állásából '45 után elbocsátották. Ő és KJ a Magyar Közösség tagjai voltak. Tóth János, a Közösség vezértanácsának tagja révén ismerkedtek meg egymással 1945 decemberében. 1946–1947 fordulóján a Magyar Közösség ún. köztársaság-ellenes összeesküvésének leleplezését kísérő letartóztatási hullám során őrizetbe vették Borbélyt. Az első ítélet után feltételesen szabaddá helyezték. Szüleit (apja idős nyugállományú ezredes volt) kitelepítették Besenőtelekre. Irodalommal és asztrológiával is foglalkozott. Kiadásra vár KJ-sal folytatott hatalmas levelezése. Saját kiadásában megjelent verseskötetei: *Kulcsolt kigyók* (1979); *Tükörcsapda: Válogatott versek 1930–1984* (1984); *A világ közepe* [1976–1978] (1984). Emlékezése KJ-ra: *Levelezésem Kodolányival* = Ékes Ákos, *Mérleg és világkép: Cikkek, olvasójegyzetek, kordokumentumok*, Bp., Tertia, 2001, 190–196; *Én vagyok: In Memoriam Kodolányi János*, vál., szerk., összeáll., Csűrös Miklós, Bp., Nap Kiadó, 2001, 171–179.

unokabátyja – Személyét nem sikerült azonosítani. KJ Kemény Lászlónak írott, 1949. jún. 13-i levelében is megemlékezett róla: „Mára vártam egy barátomat, Borbély Ervint, aki unokaöccsével, az állami könyvkiadók felügyelőjével volt jövendő autón, de ennek a Medárd befűtött. Tőlük akartam hiteles híreket hallani. A derék felügyelő a fejébe vette, hogy tavaly írt regényemet kiadatja valamelyik állami kiadónál. El is olvastatta a kéziratot a főemberrel s ő igen jónak találta. Bizonyos azonban, hogy a szokásos huzavonák következtek be, holmi nyilatkozatról fecsegnek s így tovább.” (PIM Kt. V. 4280/1/1.)

Ignác Rózsa – (1909–1979) író, színművész. Élénk szellemi kapcsolatban állt KJ-sal, 1949 és 1957 között folytatott levelezésük – mindkettejük pályáját tekintve – jelentős. Ld. KJ levele Ignác Rózsa-hoz = Ignác Rózsa: *Ünnepi férfitú*, Bp., Püski, 11–17.

Judás – Ekként említi ebben az időben a később *Én vagyok* címmel megjelent regényét. 1950. jún. 20-án kezdett hozzá, s első változatát 1950. nov. 12-én fejezte be, a végleges változat 1951 elején lett kész. Egy része *Jehuda bar Simon emlékiratai* címmel jelent meg 1957-ben, a Magvető kiadásában; a mű maga megcsonkítva csak halála után 1972-ben, szintén a Magvetőnél. Teljes kiadása: Bp., Szent István Társulat, 2002.

az Űst- és keresztdob-ot, mint nevezed – A valójában *Kereszt és varázsdob* c. mű; ld. NyP 1949. dec. 11-i levelének jegyzetét.

először jártam Finnországban – 1936 augusztusában és szeptemberének elején volt első alkalommal Finnországban.

Th. Mann-könyvet – Nem megállapítható, hogy Thomas Mann (1875–1955) melyik művéről van szó.

17. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* [Balatonakarattya, 1949. dec. 21.]

Datálás a postabélyegző alapján. Kézírás *A Rokonnépek Intézete* által kiadott képes levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/321.

18. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1949. dec. 26.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/322.

comme il faut – Illedelmesen, illendően (fr.).

azt a házat ki kell üríteni – Kemény László feleségével Mikes Margittal és kislányukkal a Volkmann u. 8. számú ház földszintjén lakott, az emeleten pedig Szabó Lőrinc a családjával. Az épületet az ÁVH akarta kisajátítani. KJ már bizonyos információk birtokában a következőképpen kommentálta az esetet Kemény Lászlónak írott, dec. 31-i levelében: „Eleinte azt hittem, valamivel megbántottalak s azért hallgatsz olyan konokul. Már hozzászoktam, hogy mindenkivel »összeveszek« tudtomon kívül is. Aztán hetvenhét kanyargós úton megtudtam a ház kiürítésének tervét, mert a kémiszolgálatom ragyogó. Ekkor tudtam, hogy egyéb gondod van, mint levelet írni. Először megfagyott a vér az én ereimben is, de aztán eszembe jutott a nagy Illyés, meg Haraszi [Haraszi Sándor (1897–1982) politikus, publicista]. Valamelyik bizonyára segít. Főképp a nagy Illyés. Ki is derült ugyancsak kémiszolgálatom jelentéséből, hogy a vész elmúlt. Közben írtam Nyerges Palinak,

nézzen utána, hogyan áll ez a nyavalya. Utána is nézett s megerősítette információimat. Föl is fog keresni. Most már utána vagytok és mély lélekzetet vehettek. Hallottam, három házról volt szó abban a kies uccában.” Szabó Lőrinc KJ-hoz írott, 1950. jan. 1-jei levelében beszámolt a fenyegető veszélyről, ill. mentőakciójáról: „A Karácsony előtti hétfőn egy igen magas hatóság lefoglalta a házat, melyben lakunk, kiküldöttje közölte, hogy megveszik, a lakóknak január elsejére el kell hurcolkodniok. Igen ripsz-ropsz ment az egész, sőt rejtélyesen, eleinte. Télvíz ideje, beépített nagy könyvtár stb., amikor minden költözködés egyébként is fél leégés. Harmadnapra eljutottam a Népművelődési Minisztériumban Losonczy államtitkár elé, másfél órán át beszélgettünk, fekete mellett, a szobájában. Először a lakásügyről, amelyben egyebet már nem kérhettem, csak azt, hogy ne sommás kényszermegoldással elégíttsem ki. Kiderült ugyanis, hogy az igénybevevő közület az Államvédelmi. Megígérte, hogy írói műhelyhez illő elhelyezést igyekszik biztosítani, függetlenül mindentől. Mire este hazaértem, azzal fogadtak, hogy már délután négykor ott volt a levele, melyben közölte, hogy az ügyet elintézte, az egész villát nem veszik igénybe. Este nyolc órakor pedig Péter Gábor rendőrtábornagy küldöttje jelentette be, hogy – hálístennek – vissza az egész. Képzelheted megkönnyebbedésünket. A házban lakó családok összes idősödő hölgyei a nyakamba borultak. Hálámat, melyet őszintén érzek, két levélben fejeztem ki. (*Kodolányi-Szabó*, 118–119.) Szabó Lőrinc hagyatékának az MTA Könyvtára Kézirattárában lévő része tartalmazza a két levél egy lapra írt fogalmazványát. (Ms 4676/88.) A Losonczy Gézához írott levél: „Kedves Barátom! – Szívből köszönöm a kedvező döntést, melyet lakásügyemben elértél, s a villámgyors értesítést. A leveledből az enyéimék hamarabb tudták a fix jó hírt, mint én magam, aki csak este 7-kor értem haza. Vacsora tájban pedig Péter Gábor futára jelentette... – Jó ünnepeket, s még jobb újesztendőt kíván Neked, és a tiédnek, s mindazoknak, akik a jó fordulatban bárhogyan részesek voltak, és szeretettel üdvözlő hálás híved:”. Ceruzával annak az oldalnak a margóján: Karácsony este 1944 dec. 24. a Péter Gáborhoz írott levél: „Igen tisztelt Altábornagy Úr! – Nagyon köszönöm a kedvező intézkedést, amelyet lakásom dolgában, mikor az ügy Altábornagy Úr elé került,

elrendelni szíves volt. Döntésében a művészet és irodalom becsülésének jóleső jelét érzem és látom; s külön köszönöm a gyors értesítést, amellyel aggodalmas lelkiállapotunkat feloldotta. – Jó ünnepeket és újévet kíván hálás tisztelője Sz. L.”

19. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. jan. 10.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/323.

leveled, mint mindig nagyon felvidített – NyP-nak ez a levele nem maradt fenn Kodolányi János hagyatékában.

Mikes Margittal – Mikes Margit (1897–1976) költőnő, Mikes Lajos kritikus, szerkesztő, műfordító leánya, Szabó Lőrincné Mikes Klára húga, Kemény László festőművész felesége. Családjával a Volkmann utcai ház földszintjén lakott. Első férje Szabó Zoltán, Szabó Lőrinc bátyja volt. Beceneve Mancsi.

Karácsony-előtti lakásfrászok – Ld. KJ 1949. dec. 26-i levelét és annak jegyzetét.

Kajár – Balatonfőkajár, Balatonakarattyához közeli település.

megint dolgozom pilóta-barátom repülőkönyvén – Öszödi (Fekete) Zoltán *Jó leszállás* c. regényét dolgozta át, amely végül a Magyar Repülőszövetség kiadásában jelent meg 1953-ban. Fekete Zoltán volt repülőtiszt, ekkor Balatonbogláron egy malomban dolgozott. Kodolányi Júlia írta róla visszaemlékezéseiben: „A háború befejeztével, 1945 nyarán beállított hozzánk egy fiatal katonatiszt, az új hadsereg tagja. Apámnak ajánlotta fel szolgálatait és segítségét. A látogatásból családi barátság lett, s hogy mi vetett véget a barátságnak, már nem emlékszem rá. Azt tudom, hogy F. Z. kivált a hadseregből, különféle vállalkozásokba fogott, valójában nagy fantaszta volt, vonzották a kalandok. Egy tragikus baleset vetett véget életének Németországban. Budai otthonukat itt hagyták, s leköltöztek a Balaton mellé. Írással is megpróbálkozott, s így lett apám 1952-ben »néger«. A Magyar Repülőszövetség kiadásában megjelenő Öszödi Zoltán *Jó leszállás* című könyv átdolgozása miatt illette meg apámat ez a jelző. Sokszor mérgelődött a munka miatt, jóformán az egész könyvet újra írta, s a munkáért nyolc vagy tíz forintot kapott oldalanként, pontosan már nem emlékszem rá. A kézirat Veres Péter kezében is volt, s ő is megjegyezte, a stílusa feltűnően hasonlít Kodolányi Jánoséhoz.”

(Kodolányi Júlia, *Apám*, Bp., Magvető, 1988 [Tények és Tanúk], 190.) KJ Kemény Lászlónak írott, 1949. nov. 28-i levelében így számolt be erről a munkáról: „És még valamit művelek! Egy barátom pilótaregényt ír, holmi ifjúsági, vagy félifjúsági művet arról, hogy hogyan lett repülő. Repülnie nem szabad, de szabad írnia. Nekem szabad repülnöm, de írnom nem. Hát gondosan olvasom, javítom, tanácsokkal látom el őt s közben igen jól mulatok a pilóta-életen.” (PIM Kt. V. 4280/1/10.)

Danténál – 1949-ben, a kis- és középüzemek államosításakor az Erdős Ármin és Somló Dezső által 1918-ban alapított és Budapesten működő Dante Könyvkiadó állami vállalat lett.

Athenaeumnál – Az Athenaeum egyike volt az ország legnagyobb könyvkiadó- és nyomdavállalatainak. Működésének ideje alatt (1841–1948) a kor legjelentősebb íróinak és költőinek műveit adta ki, s így irodalomtörténeti szerepe meghatározó. KJ-nak a harmincas évek első felétől volt életműszerződése a céggel, de 1945-től nem jelent meg itt munkája. 1948-as államosítása után az Athenaeum mint kiadó megszűnt, csak nyomdaként működött tovább.

Kántor József – KJ *Kántor József megdicsőülése* c. regénye. 1922-ben írta Nógrádverőcén. Első megjelenése: Bp., Athenaeum, 1926 (Korunk Mesterei).

Te pláne, a romlott szöveget olvasod – Nem tudni pontosan, a megjegyzés mire vonatkozik. A műnek a levél kelte előtti utolsó megjelenése a *Börtön* című kisregénnyel együtt: Athenaeum, [1941 után].

Végrendelet – KJ drámája. A Belvárosi Színház mutatta be 1939. okt. 20-án. Először kötetben (a *Pogány tűz*, a *Vidéki történet* és a *Földindulás* c. darabjaival együtt): *Jajgatunk és kacagunk*, Bp., Athenaeum, 1940. A pécsi Nemzeti Színház tűzte majd műsorára; az újabb színrevitel bemutatója: 1955. dec. 3-án.

felolvasásom fárasztott – KJ *Új ég, új föld* c. regényéből olvasott fel. Ld. NyP KJ-hoz írott, 1952. jan. 20-i levelét.

Gondolod, hogy erre sor kerül egyszer? – A regény első megjelenése: Bp., Magvető, 1958. A kötetet megküldte a Nyerges házaspárnak a következő ajánlással: „Nyerges Palinak és Dittának szeretettel János b. – 1958. VI. 30.”

egy régi komám, pályám elejétől fogva ismerem – Göttche Ervin. Alakja felbukkan KJ Móricz-emlékezésében is: *Egy marok föld: Emlékeim*

Móricz Zsigmondról = K. J., *Visszapillantó tükör*, Bp., Magvető, 1968 – továbbiakban *Visszapillantó tükör* –, 8.

Centrál kávéházban – Centrál kávéház, mely 1887 óta működött. Quittner Zsigmond tervezte, és Seemann Károly alakította ki veje Frankl Bertalan részére. Mint ahogyan erre a neve is utal, központi helyen működött az V. ker. Károlyi Mihály u. 9. sz. alatt, kulturális intézmények, újságszerkesztőségek, nyomdák közelében. A régi Centrálnak a század első évtizedeiben történő belsőépítészeti kialakítását a historizáló eklektika jellemezte, berendezését tonett székek, öntöttvas lábakon áló márványasztalok, perzsaszőnyegek, plüssfotelek, angol bőrgarnitúrák alkották, a falakon grafikákat, tükröket helyeztek el. 1905-től Mészáros Győző vette át a kávéház vezetését, ekkor alakult ki a helyre oly jellemző szellemi élet. Az ún. „Tudóasztal” körül megtalálható volt Gombocz Zoltán, Eckhardt Sándor, Szekfű Gyula, a „Kerek Asztal”-nál Kiss József és A Hét társasága. A Nyugat írói közül is sokan mindennaposak voltak e helyen; itt alapították a lapot, s mondhatni 1919-ben ide tért vissza a lap szerkesztősége a New York kávéházból. Később a népi írók közül Kodolányi János, Féja Géza, Illyés Gyula és Tamási Áron látogatta. A hely emlékét Szabó Lőrinc is megörökítette a *Tücsökzené*-ben. 1946-tól eszpresszóként működött, 1949. júl. 2-án már államosították. Későbbi tulajdonosai: a Paprikaközpont Nemzeti Vállalat, 1953-tól a Közlekedési Építő Vállalat (itt volt 1963-ig a Metro-klub). 1964-ben a Művelődési Minisztérium határozata alapján az Eötvös Loránd Tudományegyetemhez került menza és klub céljaira (Eötvös Klub). 1993-tól játékkerem üzemelt itt. 2000. jan. 26-tól működik újból a Centrál Kávéház.

Steiner – Rudolf Steiner (1861–1925) osztrák filozófus, író, dramaturg, tanár, az antropozófia megalkotója.

apostoli atyák – Az apostolok utáni kor keresztény írói, akik nem tekintethők az apostolok közvetlen tanítványainak, de korban közel álltak hozzájuk, így az apostoli hit első történelmi tanúi. Maga a fogalom először Jean-Baptiste Cotelier *Patres aevi apostolici* (1672) c. munkájában bukkan fel először. Az apostoli atyák iratai közé sorolják Antiochiai Szent Ignác leveleit, Hierapoliszi Szent Papiasz munkáit, Szmirnai Szent Polikárpnak tulajdonított levelet, Hermasz *Pásztor* c. munkáját, a *Didakhét*, a *Barnabás levele* c. pszeudonim iratot, Római Szent

Kelemen fennmaradt levelét és a *Diognétoszhoz írt levél* c. apológiát. Az apostoli atyák iratai pasztorális jellegűek, tartalmuk és stílusuk az apostolok leveleit idézik.

Ágostonig – Szent Ágoston, Hippói; Aurelius Augustinus (354–430) püspök, egyháztanító, a legnagyobb latin egyházatya.

Proust – Marcel Proust (1871–1922) francia író.

Huxley – Aldous Leonard Huxley (1894–1963) angol író.

egy ifjú barátom – Vámosi Nagy István (1919–1992) zenetörténész, író, antropológus. Szülei Nagy Emil politikus, igazságügy-miniszter és Göllner Mária, aki megalapítója volt annak a Kis-Svábhegyi Waldorf-iskola és internátusnak, melynek keretei között kibontakozott a magyarországi antropológiai mozgalom. 1945 és 1949 között a Vallás- és Közoktatási Minisztérium művészeti ügyosztályának zenei és színházi előadója volt, majd a Színház- és Filmművészeti Főiskola könyvtárosa. KJ-hoz fűződő kapcsolatáról ld. *Visszaemlékezések Kodolányi Jánosra*, Új Magyarország, 1992. okt. 3.; okt. 31.; nov. 7.; nov. 13. Levelei megtalálhatóak KJ hagyatékában. A következőket jegyezte fel Rudolf Steiner műveinek közvetítéséről és jelentőségéről KJ munkásságában: „Közben új tervek forrtak benne. Nemcsak Judás művészi megelevenítése sarkallta képzeletét, hanem Mózesé is. A két mű megírásához kisebb könyvtárat tanulmányozott át. Barátai készséggel kölcsönözték a szükséges munkákat, mindenekelőtt Várkonyi Nándor. Engem arra kért meg, hogy Rudolf Steiner idevágó műveit szerezzem meg számára. Tudta, hogy édesanyám, még személyesen ismerte Steinert, a 20-as években az ő szellemében működő Waldorf-iskolát alapított Budán..., és ő tisztában volt azzal, hogy sem Judás, sem Mózes alakját nem lehet csak a vallási hagyományok alapján újjáteremteni a tudományos okkultizmus ismerete nélkül. Tájékozottsága ezen a téren is ámulatba ejtett. »Okkult« azt jelenti – fejtegette – rejtett, titkos..., nem ellenfele, hanem kiegészítője. [Sic!] H. P. Blavatsky *Titkos taná*-nak magyarul is megjelent első kötetét már régebben kölcsönadtam neki, az 50-es évektől kezdve pedig rendre vittem le Akaratyára Rudolf Steiner írásait. Emlékezetem szerint öt-hat előadásorozatot és három-négy könyvet. Ezek közül a legnagyobb hatást tette rá *A kereszténység mint misztikus esemény* (*Das Christentum als mystische Tatsache*) című

korai munkája. – Kodolányi nem volt se »misztikus«, se »okkultista« a szó pejoratív értelmében. Érdeklődése viszont széles távlatokat ölelt fel. A természettudományok mellett a misztika és az okkultizmus is elfért benne. Hadd mondjak egy rikító példát: Kodolányi éppen úgy lelkesedett Johann Eckhartért, a 13–14. század fordulóján élt dominikánus misztikusért, akit Eckhart mesterként emlegetnek, mint Albert Einsteinért.” (Új Magyarország, 1992. nov. 7., 15.)

Írt egy dramaturgiai művet – Vámosi Nagy István: *A holnap drámája*, Bp., Genius, 1946.

20. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1950. febr. 15.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:9.

nimolista – Jelentéktelen, sikertelen, silány ember.

Rasmussen – Knud Johan Victor Rasmussen (1879–1933) dán sarkkutató, etnográfus. Expedíciói során részletesen feltérképezte Grönlandot, 1921-től három éven át kutyaszánnal utazta végig Grönlandon kívül a Baffin-szigetet, Kanada északi partját és Alaszkát. Feltérképezve az eszkimók vándorlási útvonalait, megállapította, hogy ezek a népek egységes kultúrát alkotnak, és ősük közösek az amerikai indiánokéval. Nem sikerült megállapítani, hogy NyP Rasmussen mely könyvéről szolt. Rasmussen magyarul megjelent munkája Detre Zsuzsa fordításában: *Thulei utazás: Kutyaszánon az eszkimók földjén*, Bp., Gondolat, 1965.

Lacit – Kemény Lászlót.

Sonntagsmaler – Vasárnapi festő, műkedvelő művész.

Chinavasbor – China vasbor: fokozott vasigény esetén, betegségek utáni lábadozásban, kamaszkorban, időskori gyengeségben, étvágycsökkenéskor, elhúzódó vagy havi fokozott vérzés után használt gyógyhatású készítmény. Vas-ammóniumcitrátot, mangán hipofoszfátot, folyékony kínafakéreg-kivonatot, keserű narancstinktúrát tartalmaz.

21. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. febr. 18.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/324.

Nem hiába óvja Pál apostol – Valójában az Efezusiaknak írott levelében: „Ne részegeskedjete, mert a bor léhaságra vezet, inkább teljete el lélekkel.” Ef 5,18.

öreg könyvtáros – Várkonyi Nándor.

K. Lacihoz – Kemény Lászlóhoz.

Aranyszájú szt. János – Aranyszájú Szent János; Johannesz Krüszosztomosz (344/347 k.– 407) görög író, konstantinápolyi pátriárka.

Babits – Babits Mihály (1883–1941).

Maculay – Helyesen: Thomas Babington Macaulay (1800–1859) angol történész, esszéíró, költő, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja (1858).

repülőkönyv – Ld. KJ NyP-nak írott, 950. jan. 10-i levelét és annak jegyzetét.

22. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1950. febr. 24.)

Kézírás postai levelezőlapon. OSZK Kt. Fond 201/438: 10.

K. Lacinál – Kemény Lászlónál.

D.-val – Dittával.

ismerkedjenek össze az asszonnyal – A Mikes Margittal való megismerkedésre utalt.

Szegi Pál – (1902–1958) kritikus, költő, a Szabad Művészet (a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége folyóiratának) főszerkesztője, Szabó Lőrinc közeli barátja.

23. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1950. febr. 27.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/325.

csak havi kétszáz legalább – Utalás egy '45 előtti népszerű kupléra: „havi 200 pengő fixszel / az ember könnyen viccel...”

24. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1950. márc. 19.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/326.

asszisi szt. Ferenc esetére a kegyetlen farkassal – Assisi, Szent Ferenc, Poverello (1181/2–1226) rendalapító. A szent sok békeszerzésének egyik különleges esetét örökíti meg a farkas története, mely Gubbio környékén garázdálkodott a legenda szerint. (A farkas korban a rablólovagokat jelképezte.) Vérezgett állatok és emberek közt egyaránt, mindenki rettegett tőle. Az emberek csak fegyveresen mertek a városon kívül járni. Ferenc odament a vadállathoz és így szólt hozzá: „Igen nagy bajokat

okoztál, megérdemelnéd, hogy úgy bánjanak el veled mint a gonosztevőkkel, azaz kivégezzenek. Ellenségeddé titted az egész várost. Én azonban szeretnék békét kötni közted és köztük.” Akkor a rettenetes vadállat magába szállt, követte Ferencet, és bement vele együtt a városba. *Szt. Istvánból is sörplakát lett* – A Szent István Idénysör elnevezésű készítményt 1940 és 1949 között gyártotta a Kőbányai Polgári Serfőzde. *Altwater* – Pátriárka, átvitt értelemben tisztelere méltó öregember (ném.).

25. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. ápr. 13.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/327.

Te ott a szaküzemben – NyP Szőlészeti- és Borászati Kutatóintézetben dolgozott.

Révai – Révai József (1898–1959) politikus, miniszter, író, publicista, Kosuth-díjas (1949), az MTA t. tagja (1949). Tanulmánya: *Megjegyzések irodalmunk néhány kérdéséhez* = R. J., *Irodalmi tanulmányok*, Bp., Szikra, 1950, 283–318.

N. V. – Nemzeti Vállalat.

Mauthner – Mauthner Ödön Magtermelő és Magkereskedelmi R. T. áldás, békeesség – Refomátus köszöntés.

26. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1950. ápr. 14.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/891: 1.

„*családit*” – Családi Sör: a Kőbányai Polgári Serfőzde egykori készítménye. *K.-hoz* – Káptalanfüredi házukhoz.

Turner-em – Joseph Mallord William Turner (1775–1851) angol festő. A kötet: *The genius of J.M.W. Turner*, ed. Charles Holme, London, Studio, 1903.

27. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. ápr. 16.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/328.

28. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. ápr. 19.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/329.

Délivasút – Császári és Királyi Szabadalmazott Déli Vaspálya Társaság, az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legnagyobb magánvasúttársasága,

mely a Déli Pályaudvar építését is elindította. 1923 után Duna–Száva–Adria Vasúttársaság néven működik egészen az II. világháború utáni államosításig. A társaság neve még sokáig megmaradt a köznyelvben a Déli pályaudvart jelölve.

29. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. ápr. 27.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/330.

Atlantisz – Ókori görög hagyomány szerint egy óriási sziget, amely Gibraltár (Herkules Oszlopai) közelében földrengés következtében süllyedt el egyetlen nap alatt a rajta élőkkal és gazdag civilizációjukkal együtt.

corrida – Bikaviadal.

Platón leírását Atlantiszról – Platón (Kr. e. 427 – Kr. e. 347) két műve, melyben Atlantiszról szóló részekkel találkozunk: *Kritiasz* és *Timaiosz*. *matador* – Bikaviador, aki a viadal végén a bikát leszúrja (torreádor).

Bika-korszak – Az asztrológiai Nagy Napév ún. világhónapjainak egyike.

A Nagy Napév a Nagy Napciklus része, mely a precesszió, vagyis a Tavaszpont továbbhaladásának jelenségén alapul. A Tavaszpont az égi egyenlítőnek az a pontja, ahol a Nap a tavaszi napéjegyenlőség idején áll. (Ez a pont minden évben másik helyen – kb. 50°-el hátrább – helyezkedik el.) Végighalad az ekliptika körén, mégpedig az állatövi jegyek sorrendjével ellentétes irányban, visszafelé. A Tavaszpont precessziós útjának körét, a 25920 éves ciklust Nagy Napévnek nevezik, az egy-egy jegyre terjedő 2160 éves szakaszok a Nagy Napév hónapjai, az ún. Világhónapok. Ezek közül azok, melyekben az emberiség története zajlik, egymást követő sorrendben: Ikrek, Bika, Kos, Halak, Vízöntő. (Erről ld. bővebben: Baktay Ervin, *A csillagfejtés könyve: Az asztrológia elmélete és gyakorlata*, Budapest, 1942.) KJ '45 után keletkezett mitikus tetralógiája (*Vízözön, Új ég, új föld, Égő csipkebokor, Én vagyok*) egyes műveinek középpontjában olyan valaki áll, aki mintegy szimbólumba foglalja a felsorolt négy korszak valamelyikét. Ők Utnapistim, Gilgames, Mózes és Jézus.

Bika-király – Maga Gilgames is Bika-király. Ld. *Új ég, új föld*.

Gilgames – Sumer-akkád mitopoikus hős. KJ *Vízözön* és *Új ég, új föld* c. regényének központi alakja.

mint Gilgamest utazásának végén – Ld. KJ 1949 nyarán írt, *Új ég, új föld* c. regényének a 49., befejező fejezetét. Gilgames elérkezik a Világ Gátjain (a Masú-hegyeken) túlra, ahol már nincs Nyugat, csak a világoceán.

30. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1950. ápr. 28.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/891:2.

Dombay – Dombay János (1900–1961) régész, a Baranya megyei múzeumok egykori főigazgatója.

Zengővárkony – Község Baranya megyében, a pécsváradi kistérségben. Az itteni ókori telep és temető feltárásán Dombay János már a harmincas évektől kezdve dolgozott.

„öld meg a bikát” – Georges Bizet *Carmen* c. operájának híres áriájából.

31. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., [1950.] máj. 14.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/891:10.

rendben tartom fehér szamaradat s kocsidat – KJ több levelében írt arról, hogy egy szamarat akar tartani egy kis kocsival, és így rossz lábával tudna a környéken közlekedni. Már Várkonyi Nándornak írott, 1947. márc. 3-i levelében felbukkan a terv: „Sőt megvehetem a szamarat s a kocsit és Akarattyán néha-néha kimehetek a szabadba is.” (*Kodolányi-Várkonyi*, 50.) Szabó Lőrincnének írott, 1948. aug. 2-i levelében szóvá tette a hiányzó szamarat: „Egész nap szemlélődöm, mint egy bölcs. Sajnos nem tudok kimozdulni a kertből csámpás lábam tehetetlensége miatt, szamarat meg az idén sem vehettem. A sokszor emlegetett számár olyan már a képzeletemben, mint az ismeretlen mennyaszszony, akit a szülők eljegyeztek a legénnyel, s már tündért csinál belőle. Mire pedig megleszen, szegény, bizonyára rücskös, bűdös, közönséges számár leszen, én azonban végtelenül fogok neki örülni és nagyon fogom szeretni. Hogy mikor érkezik meg a nekem rendelt számár, nem tudható. Talán jövőre. Vagy talán... számárkordén viszik majd a holttestemet a temetőbe? No, az a számár már Krisztus számára lesz!” (*Kodolányi-Szabó*, 48.) Kulcsár Andorral, az Attila Nyomda Rt. tulajdonosával, Püski Sándor könyvkiadójának nyomdászával 1949 őszén kötött is egy fogadást, melynek nyerebénye egy fehér számár lett volna.

(Ld. Kodolányi–Szabó, 72.; Kodolányi–Várkonyi, 219.). A szamarat illető felvetésnek az előképe megtalálható Aldous Huxley *Point Counter Point* c. regényében. Az egyik főhős, Lord Edward Tantamount bátyja, a születésétől fogva béna gattendeni őrgróf is egy kerekesszékekben közlekedett kastélyának környékén, melyet egy nagy szürke szamar húzott.

olvasom a Julianust – KJ még az előző évben adta NyP-nak ajándékba *Julianus barát* c. regényét (4. kiad. Bp., Athenaeum, [1944]) a következő ajánlással: „Nyerges Palinak, az én lelkes, hű barátomnak és fölvidítőmnak, szeretettel: Kodolányi János – Akarattya, 949.”

Esti beszélgetés – KJ publicisztikai írásainak, tanulmányainak gyűjteménye. Két kiadása: Bp., Magyar Élet, 1941 és 1944. Nem derül ki, hogy NyP az első vagy a második kiadást olvasta. A második kiadás kibővült a *Csendes órák* c. kötetének (Turul, [Bp., 1942]) írásaival.

32. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. máj. 16.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/331.

Pünkösdkor – Máj. 28–29-én.

Göllner Micu – Göllner Miklós (1902–1977) festő, Munkácsy-díjas. KJ ifjúkori barátja. KJ-sal való kapcsolatáról ld. Kodolányi Júlia, *i. m.*, 23–25. Felesége, Erzsébet.

Guignebert – Charles Guignebert (1867–1939) francia történész. KJ által feltehetően tanulmányozott munkája: *Des prophètes à Jésus*, 2. *Le Monde juif vers le temps de Jésus*, Paris, 1935.

B. Ervin – Borbély Ervin. Családjával együtt kitelepítették.

33. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. júl. 5.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/332.

Munkám erősen és szépen halad – Én vagyok c. regényén dolgozott. 1950. jún. 20-án kezdett hozzá. Ld. KJ 1949. dec. 25-i levelét és annak jegyzetét.

34. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. júl. 10.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/333.

Bizánc – Sir Galahad [Bertha Eckstein-Diener (1874–1948) osztrák író, újságíró, feminista történétíró], *Bizánc: Az európai kultúra története*,

- ford. Lorsy Ernő, Bp., Athenaeum [1938]. KJ a könyvről Várkonyihoz írott, 1950. ápr. 16-i levelében is megemlékezett: „itt van mindjárt az említett Sir Galahad csodás remekműve Bizáncról...” (Kodolányi-Várkonyi, 319.)
35. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. aug. 30.) Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/334.
36. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1950. okt. 5.) Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:2.
- Begegnung mit dem Genius* – Rudolf Karl Goldschmit-Jentner (1890–1964) német esszéista, életrajzíró műve: *Die Begegnung mit dem Genius*, Hamburg, Christian Wegner Verlag, 1940.
37. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. okt. 18.) Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/335.
- Dujardin* – Édouard Dujardin (1861–1949) francia író, költő, a szimbolizmus vezéralakja. 1913-tól 1922-ig vallástörténetet adott elő a Sorbonne-on. Vallástörténeti munkája: *La source du fleuve chrétienne: Histoire critique du Judaïsme ancien et du christianisme primitif: Le judaïsme*, Paris, 1906. (A keresztény folyam forrása; angolul: *The Source of the Christian Tradition: A Critical History of Ancient Judaism*, 1911).
- vascsőrű madarak* – Túlvilági mitikus lények. A vascsőrű madár több nép hagyományában felbukkan, megtalálható a szlovén népköltészetben vagy a buddhista pokol leírásaiban (ld. Gensin [942–1017], *Ódzsó jósú* [Az üdvözléshez vezető fontos írások gyűjteménye]; Szegedi Mónika, *Szándéketika és pszicho-kozmikus összeomlás: apokaliptika a buddhizmusban*, Vallástudományi Szemle, 2009, 3, 32–53.) A vascsőrű madár megjelenik KJ *Holdvilág völgye* c. regényében is: „Elmondta, hogy Etilé kagán anyja fehér ló volt, az ifjú kagán birokban legyőzte Temir kánt, a Vasyúrót, Szil kánt, a Fanyűvőt s Perterli kánt, a Kőmorzsolót, szövetkezett velük, üldözte Pügambárt, leszállt egy lyukon az Alvilágba, réz-, ezüst meg aranyalmává változtatott három szépséges, elátkozott leányt s végül egy vascsőrű, vastollú madár hátán repült

vissza a földre, útközben saját karjával-combjával táplálva a madarat.” (Kodolányi János, *Holdvilág völgye* = K. J., *Pogány tüzek*, Bp., Mundus, 2000, 394.)

Szabó Lőrinc – (1900–1957) költő és KJ kapcsolatáról ld. Horányi Károly, *Johannes és Lorenzo* = H. K., *Eredet és jelkép: Kodolányi János és kortársai*, Bp., Argumentum, 2004, 95–198; *Ne panaszkod a magányodat: Kodolányi János levelezése Szabó Lőrincsel és Szabó Lőrincné Mikes Klárával 1948–1957*, s. a. r., bev., előszó, jegyz., Horányi Károly, Bp., Argumentum, 2002 – továbbiakban *Kodolányi–Szabó*.

38. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1950. okt. 19.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:11.

Kleist és Hölderlin magányáról – Rudolf Goldschmit-Jentner *Die Begegnung mit dem Genius* c. művéről ld. NyP KJ-hoz írott, 1950. okt. 5-i levelét és annak jegyzetét. A könyv egy-egy fejezete többek között Heinrich von Kleist (1777–1811) német drámaíróról, költőről és Johann Christian Friedrich Hölderlin (1770–1843) német költőről szól.

39. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1950. okt. 27.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/336.

Váci freskóit – Vácott a Rákóczi téri kápolna faliképeit.

40. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1950. nov. 5.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:13.

Lacit – Kemény Lászlót.

freskóira vonatkozó részletek – KJ eredetiben nem látta a freskókat, fotómásolatokat nézett korábban a faliképekről. 1949. nov. 12-i levelében írta Szabó Lőrincnek: „Megnéztem freskói fényképeit: nagy művek, egyedülálló, csodálatos, klasszikus művészet...” (*Kodolányi–Szabó*, 104.) A vonatkozó részletek valójában nem KJ-tól származnak, hanem Borbély Ervintől, aki Vádra utazva megtekintette azokat; az ő sorait idézi KJ Kemény Lászlóhoz írott, 1950. okt. 11-i levelében: „Végre sikerült a váci kirándulás, még megtalálnom is sikerült Kemény Laci képeit. Sajnálom, hogy nem számolhattam be azon melegében a benyomásaimról. Meglepett, nem hittem volna, hogy ilyen *nagy* festő

Laci. S nemcsak a fényképeken megörökített képek (nekem legjobban a ganezáreti tavas részlet tetszett), hanem a passióképek is. Azt hiszem, nem túlzok, ha azt írom: csupa remekmű. Bármelyiket boldogan akasztanám a szobámba, olyan tökéletes, zárt kompozíció mindegyik, kis méreteiben is monumentális és döbbenetesen sugalló erejű. Egy keresztrefeszített Krisztust ábrázoló korábbi képe *felejthetetlen*, lenyűgöző alkotás, a transzcendens átélése és átéltetése.” (PIM Kt. V. 4280/1/15.)

Holdvilág völgye – KJ regényének levél keletkezését megelőző utolsó kiadása: [Bp.], Athenaeum, 1944.

Sziriát oszlopai – Várkonyi Nándor műve (1942).

Vízöntő – KJ először 1948-ban megjelent regénye, mitikus tetralógiájának elsőként megszülető darabja. (A három másik a keletkezés sorrendjében: *Új ég, új föld, Én vagyok, Égő csipkebokor*.) Későbbi címe: *Vízözön*. KJ sárkányokat szerepeltet a regényben. Maga a regény nyitó jelenete, melyből Utnapistim népe jövőjét kiolvasta a sárkányok küzdelme volt. Az őszallatok jelenléte mintegy a mitikus térbe és időbe emeli a regény cselekményét.

41. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1950. nov. 9.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/337.

Nekem is olyasmit írt, hogy szégyeltem magam – Kemény László 1950. okt. 14-i levelében írta: Pro primo: örömmel hallom, hogy regényed bővül. Hogy olyan tájakra nyílt meg a szemed, amelyet eddig nem láttál és a mű egyre zseniálisabb lesz. Különösen elhiszem ezt akkor, ha már Magad is kénytelen vagy ezt bevallani, amit tudom, nem szívesen teszel nemes szerénységből vagy mi a szöszből. Ez azt jelenti, hogy tökéletesen meg vagy vele elégedve, sőt, valami olyasmi csendül ki a sorokból, hogy várakozáson felül meglepő jó lesz! Ha ezt Te elismered, akkor ez nagy szó.” (OSZK Kt. Fond 201/303:19.)

Szalánczi – Szalánczi Károly. Ld. KJ NyP-oz írott, 1949. nov. 13-i levelének jegyzetét.

s egy ref. papé – Feltehetően Kuti József kenesei református lelkész feleségére gondolt.

Pulszky emlékiratai – Pulszky Ferenc (1814–1897), *Életem és korom*.

Berzsenyit – Berzsenyi Dániel (1776–1836) prózai írásait. KJ Kemény Lászlónak írott, 1950. nov. 13-i leveléből: „Továbbá megint belemerültem Berzsenyibe, a prózai írásokba is. Néhol meglepően modern.” (PIM Kt. V. 4280/1/16.)

42. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1950. dec. 25.)

Gépírás. OSZK Kt. Fond 201/438: 14.

Chesterton – Gilbert Keith Chesterton (1874–1936) angol író, költő, kritikus.

43. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1950. dec. 31.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/338.

Várkonyi írt egy terjedelmes levelet – Ld. Várkonyi Nándor 1950. dec. 26-i levelét: *Kodolányi–Várkonyi*, 343–348.

44. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1951. febr. 7.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/339.

röpke levélkédet megkaptam – NyP levele nem található KJ hagyatékában.
K. Laci nagy levélben sóvárgott felém – Ld. Kemény László 1951. jan. 22-i levelét. (OSZK Kt. Fond 201/303:20)

45. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1951. márc. 1.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/340.

K. Laci becsületese levelet írt – Ld. Kemény László 1951. febr. 23-i levelét! (OSZK Kt. Fond 201/303: 21.)

humoros ügyeit a lakótárssal – Kemény László új társbérllőkről számolt be levelében, akik meg akarták szüntetni a társbérleti jogviszonyt azért, hogy kettéosztják a lakást. Ehhez a festő anyagi hozzájárulását kérték.

46. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1951. márc. 9.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/341.

Agritox – Permetezőszer.

jókedv görög Gyermeke – NyP családjának görög eredetére utalt, eredeti vezetékneve: Ninausz. A görög „nausz” szó hajót jelent.

47. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1951. márc. 18.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/342.

Herodotos – Hérodotosz (Kr. e. 484 k. – 425 k.) görög történetíró.

Leonidészre és Thermophylére – Leónidasz (Kr. e. 5. sz.) spártai király, Kr. e. 480 júliusában 299 spártai és 700 theszpiaiabéli élén hősi halált halt a perzsák ellen megvívott thermopüli csatában.

48. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1951. márc. 20.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:15.

Mauthner árjegyzék izű mesterkéeltséget – [Mauthner Ödön (1848–1934)],
Mauthner kertészeti kátéja, Bp., [1909].

49. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1951. ápr. 17.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/343.

Tompa dr. – Tompa Kálmán (1897–1978) orvos, műgyűjtő, a kor irodalmi és művészeti életének közismert alakja.

50. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1951. máj. 27.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/344.

Joó Sándor – (1910–1970) református lelkész, a Ref. Teológiai Akadémia magántanára. Ő szervezte meg a bp.-pasaréti ref. egyházközséget, melynek haláláig lelkipásztora volt. KJ 1938 és 1949 között az egyházközség presbitériumának is tagja volt. Az 1944. márc. 19-i német megszállás után egy ideig Joó Sándor bújtatta a Toroczkó téri református parókián. Ld. ifj Kodolányi János emlékezését: *Legenda Kodolányi Jánosról*, Forrás, 2001, 6, 83. Ld. még KJ NyP-nak írott, 1949. szept. 30-i levelét és annak jegyzetét.

51. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1951. aug. 12.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:16.

leköltöztettük anyámat – A kitelepítéstől való félelmében, fiai tanácsára költözött a káptalanfüredi nyaralóba, ahonnan csak 1956 telén tért vissza.

ahol legkomolyabb festő hónapjaimat éltem Nagybánya után – Szőnyi István (1894–1960) az év nagy részében Zebegényben élt. Kezdeménye-

zésére egy egész művészkolónia jött itt létre. A nyarakat itt eltöltő és alkotó művészek: Elekfy Jenő, Medveczky Jenő, Vass Elemér, Szobotka Imre, Berény Róbert, Aba-Novák Vilmos és Bernáth Aurél. A Szőnyi által itt alapított szabadiskolát látogatta NyP.

Asszonyosságok jutalma – Krúdy Gyula regényének pontos címe: *Asszonyosságok díja* (1919).

Ady éjszakái – Krúdy Gyula regényének pontos címe: *Ady Endre éjszakái* (1948).

52. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattyá, 1951. aug. 15.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/345.

Sulfarol – Réz-szulfát hatóanyagú permetező szer.

Kemény Laci kislánya – Kemény Zsuzsa, Kemény László festőművész és Mikes Margit költőnő leánya, 1956-tól Makkai Ádám felesége.

néhai Zsilinszky Endre megszentelt házacskája – Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944) politikus, újságíró pátkövei háza ma emlékmúzeum.

Ignác Rózsa növendék fia is, Ádám – Makkai Ádám (1935) költő, műfordító, nyelvész, 1956-ban Amerikába távozott. Apja Makkai János újságíró, politikus 1947-ben Bécsbe emigrált, ekkor már Amerikában élt.

Einstein – Albert Einstein (1879–1955) elméleti fizikust – Eddingtonnal, Jeansszel és Planckkal együtt – egy olyan új tudományos szemlélet megalapítójának tekintette KJ, akinek a tanai megfeleltethetők az emberiség ősi, közös, osztatlan aranykori tudásával, melyet a mítoszok hordoznak. Több alkalommal a beköszöntő új világkorszak prófétájaként emlegette a relativitáselmélet megalkotóját, aki nagymértékben hozzájárult a kvantummechanika, a statisztikus mechanika és a kozmológia fejlődéséhez.

Marsall tábornok Jelentés-ét – George Catlett Marshall (1880–1959) Nobel-békedíjas amerikai tábornok, politikus könyve: *Így győztünk...* [George Marshall amerikai vezérkari főnök jelentése a hadügyminiszterhez az 1943. július 1-jétől 1945. június 30-ig terjedő kétéves időszakról], ford. Éber Ernő, Bp., Franklin, 1946.

Németh László új Karenina-fordítását – Lev Nyikolajevics Tolsztoj (1828–1910), *Anna Karenina*, bev. Barabás Tibor, Bp., Új Magyar Kvk., 1951.

Annie Besant – (1847–1933) angol teozófus író. Kezdetben szabadgondolkodó és a szocialista eszmék propagátora volt. 1889-től tanítványa Helena Blavatskynak, a Teozófiai Társaság megalapítójának, s 1907-ben a Társaság elnöknőjének választották. Küzdött India politikai függetlenségéért, Benaresben megalapította a Central Hindu College-ot, egy lányközépiskolát és a Hindu Egyetemet. 1917-ben az Indiai Nemzeti Kongresszus elnöke lett. Mint szélsőséges indiai nacionalistát az angolok rövid időre internálták is. Egyszerre volt jelentős szerepe a keleti filozófia európai térhódításában és a nyugati kultúra indiai behatolásában. Írásaival Csikesz Sándor ref. lelkész, egy. tanár ismertette meg KJ-t. Ebben az időszakban KJ egy alkalommal így nyilatkozott Besant jelentőségéről, Einsteinnel együtt emlegetve: „Besant a modern emberek legnagyobbjai közé tartozik, rengeteget tanultam tőle, úgyszólván minden lényegest, Einstein pedig az új korszak első és legnagyobb prófétája.” (*Kodolányi-Várkonyi*, 365.)

Leadbeather – Charles Webster Leadbeater (1854–1934) teozófiai író, eredetileg anglikán pap, a Teozófiai Társaság fő ideológusa.

Szentségek Tanáról – Leadbeater *The Science of the Sacraments* c. műve 1920-ban jelent meg.

53. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1951. okt. 8.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/891: 4.

Cortez úr – Cortés, Hernán; Cortéz, márques del Valle del Oaxaca (1485–1547) spanyol konkvisztádor, az Azték Birodalom megdöntője, Mexikó meghódítója.

a könyv – A könyvet nem sikerült azonosítani.

Gyöngyvirág – Említett könyv Krúdy Gyula *Bukfenc* (1918) c. regénye, egy ifjú lány és egy idősebb férfi szerelméről. Gyöngyvirág e mű központi alakja.

Őszi kiállításra – 1951. nov. 4-én nyílt a II. Magyar Képzőművészeti Kiállítás a Műcsarnokban.

54. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1951. okt. 10.)

Kézírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/346.

Pausanias – Pauszaniasz (megh. Kr. e. 470 és 465 között) az Agiadák királyi nemzetségéből származó spártai hadvezér, államférfi, régens Kleombrotosz spártai király fia kiskorúságának idején. 479-ben Platéánál megsemmisítette a perzsa sereget. Büzantionban telepedett le, keleti szokásokat vett fel, viselkedése visszatetsző volt az iónok és a peloponnészosziak számára, ezért visszatért Spártába, ahol őt árulással vádolták, vagyis hogy türannosz akar lenni a perzsa király támogatásával, és annak lányát pedig feleségül akarja venni. Végül felmentették őt a hazaárulás vádjától, csak néhány kisebb vád miatt marasztalták el, és megakadályozták, hogy Spártán kívül hadjáratokat vezessen. Elgedetlen volt az ítélettel, visszatért Büzantionba, ahonnan az athéniak elűzték. Kleoniba ment, de hazahívták. Elfogatási parancsot adtak ki ellene, Spárta határában Athéna Khalkioikosz templomába menekült. A templomot körülvették, fedelét leszedték és ajtait befalazván éhen veszejtették. Bolyai Farkas egy tragédiát írt róla, mely Katona *Bánk bán*-jával versenyzett az Erdélyi Múzeum pályázatán 1815-ben.

Minotaurus – Minótauros, a görög mitológia félig ember, félig bika alakú szörnye, Minósz krétai király feleségének, Pasziphaének és egy bikának szerelméből született.

Labyrintos – Minósz krétai király úgy rendelkezett, hogy Minótauros a világtól elzártan, a Daidalosz építette Labürinthosz-ban kell élnie. Éteket athéni ifjúkat vetettek elé. Thészeusz megvívott vele és megölte, majd Ariadné fonalának segítségével kijutott a Labürinthoszból.

isten tudományt, amit a vízözön romlással fenyeget – Célzás az asztrológiai Nagy Napévnek a korban bekövetkező világhónapjára, a Vízöntőre. Ezért *Vízöntő a Vízözön* c. regény eredeti címe. A világhónapot Baktay Ervin a *Csillagfejtés* könyvében így jellemezte: „Vízöntő-éra beállta tényleg gyökeresen felforgatta a régi világot: évezredek kiváltságok mentek veszendőbe, egészen új emberréteg került felszínre.” (Baktay Ervin, *A csillagfejtés könyve: Az asztrológia elmélete és gyakorlata*, Budapest, 1942, 304.) Kodolányi kapcsolatot teremtett a vízözön előtti idők és a jelenkori, most beköszöntő világhónap között. A vízözön a háború minden korábbi értéket alapvetően megkérdőjelező szerencsétlenségét, a társadalom rétegződésének változását

szimbolizálja. Kortársa, Hamvas Béla hasonlóképpen vonta meg a szimbolikus párhuzamot *Vízöntő* c. esszéjében a jelenkori történetek és az özönvíz között: „Ehhez hasonló katasztrófa az embert csak akkor érte, amikor a földet özönvíz árasztotta el és az emberiség az óceánban elmerült. De akkor az elmerülés külső volt, mint ahogy a népvándorlás is külső: ma az ember saját tudattalanjában és a társadalom saját tömegében merül alá. Az óceán a tudattalan és a tudattalan az óceán. Vízőzön annyi, mint elmerülni a tudattalanban. Ma éljük ezt a belső vízőzönt.” (Hamvas Béla, *Láthatatlan történet*, Bp., M. Kir. Egyetemi Nyomda, 1943, 5–31.)

Menyem – Ifj. Kodolányi Jánosné sz. Simonyi Livia.

Dombay – Dombay János. Ld. róla NyP KJ-hoz írott, 1950. ápr. 28-i levelének jegyzetét.

Tant du bruit pour une omelette! – Pontosan: Tant de bruit pour une omelette! (fr.) – jelentése: mennyi láрма egy rántottaért! Vagyis: sok húhó semmiért. Jacques Vallée Des Barreaux költőnek tulajdonított szállóige.

Halm – Halm Nándor, aki a szomszédos Kajáron lakott. Felesége Tóth Aladár nagynénje volt.

Várkonyi keserves levelet írt – Ld. Várkonyi Nándor 1951. okt. 13-i levelét. Szövegkihagyásokkal: *Kodolányi–Várkonyi*, 387–389.

aión – Aion (gör., lat. aeon). Görögöknél a végtelen időnek a megismerés-teremtője, Kronosz fia. Gnosztikus felfogás szerint az az ősi erő, mely a világ teremtését, fejlődését, megváltását idézi elő. Átvitt értelemben: a nagy világkorszak, óriási időköz.

55. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1951. okt. 29.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/347.

Szomorék – Szomor Aurél ny. tábornok és felesége. KJ tanácsára költöztek budapesti otthonukból balatonakarattyai nyaralójukba, hogy megmeneküljenek a kitelepítéstől.

56. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1951. nov. 19.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/348.

lapodat megkaptam – NyP levele nem található KJ hagyatékában.

57. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1951. dec. 4.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/349.

lapodat megkaptam – NyP levelezőlapja nem található KJ hagyatékában.

J. Sándor – Joó Sándor. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1951. máj. 27-i levelének jegyzetét.

K. *Laci fejét igen erősen megmostam panaszkodásaiért* – A levél jelenleg nem ismert. KJ 1951. dec. 20-i Keménynek írott levelezőlapján szóba hozta a levél ügyét: „Ny. Pali járt nálam s beszámolt hogylétedről. Azt is mondta, hogy egy kissé »kemény« levelet írtam Neked. Ha valóban kemény volt, azért volt, hogy összeszedd Magad s ne engedj a rossz hangulatoknak, a fáradtságnak, a fásultságnak. Remélem, ezt tudod és megérted.” (PIM Kt. V. 4280/1/22.)

58. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1951. dec. 11.)

Kézírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/350.

59. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1952. jan. 9.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/351.

Pál-forduló – Január 25. Szent Pál apostol megtérése.

Kemény Lacinak írtam – A levél jelenleg nem ismert.

Nyuszika – NyP leánya Nyerges Éva.

[Kemény László] graciózus levelet írt – Ld. Kemény László 1951. dec. 31-i levelét: OSZK Kt. Fond. 201/303:24.

Raffael – Raffaello Santi (1483–1520) itáliai festő, építész.

az ő műintézetébe – Göllner Miklós 1946 és 1964 között a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban tanított.

Laci neje – Mikes Margit. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1950. jan. 10-i levelének jegyzetét.

Munkám terve – Az *égő csipkebokor* c. regényének tervéről van szó.

staatsvizit – Rövid ideig tartó, csupán az illendőség kedvéért tett, tisztelgő látogatás.

Zsilinszky – Bajcsy-Zsilinszky Endréné Bende Mária (1900–1974) politikus. Az 1920-as évek közepén az Országos Társadalombiztosító Intézet alkalmazottja, a húszas évek elejétől Zsilinszky élettársa és titkárnője. 1944. aug. 11-én kötöttek házasságot a Gestapo börtönében

a német börtönparancsnokság engedélyével. 1945. ápr. 2-án Budapesten az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja lett. 1945. aug. 20-tól az FKGP Országos Intéző Bizottságának tagjaként a párt női szervezetében játszott vezető szerepet. 1945. okt. 7-én, a községi választások során a budapesti törvényhatósági bizottságba választották. 1946. márc. 25-től aug. elejéig a kisgazdapárti városi csoport intézőbizottságának és a Fővárosi Élelmiszerárúsító Üzem üzemi választmányának tagja. 1945. nov. 4-től 1947. júl. 25-ig Szabolcs és Szatmár-Bereg vármegyei választókerületében nemzetgyűlési képviselő. 1945-től a Magyar Vöröskereszt alelnöke. Az 1947. évi választásokon már nem jelöltette magát. 1947 őszétől visszavonultan élt, és haláláig férje szellemi hagyatékának gondozásával foglalkozott.

kurultáj – Jelentése – az altáji és ezen belül főként a különböző török nyelvek nagy részében – törzsi gyűlés. A lovas-nomád magyar törzsek is tartottak „kurultáj”-t, ahogyan ezt a korabeli bizánci és arab források is említik, mely fontos szerepet töltött be a közösség életében.

60. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1952. jan. 20.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:17.

Baranyai utazás – Kodolányi János, *Baranyai utazás*, [Bp.] Bolyai Akadémia [1941] (Bolyai Könyvek); 2. kiad. Bp., Magyar Élet, 1942. Ifj. Kodolányi Jánossal közösen jegyzett új változata: Kodolányi János–ifj. Kodolányi János, *Baranyai utazás*, Bp., Magvető, 1963. Ezt KJ a következő ajánlással küldte el Nyergeséknek: „Nyerges Pálnak és Dittának – sok szép együtt töltött óránk emlékére – 63. okt. 6. – János b.”

Shaw – George Bernard Shaw (1856–1950) Nobel-díjas író drámaíró.

Csodálatos kalucsni – German Matvejev meséjét bábszínpadra írta Mészöly Miklós.

Nemzeti Sz. Kamara színpadán (V. Andrássy út) működik a Bábszínház – Andrássy út 69. sz. alatt, egykor Modern Színpad működött, 1924–25 között és a II. világháborút követően Nemzeti Színház Kamara Színháza, az ötvenes évek elejétől Bábszínház.

Égi bikából – KJ *Új ég, új föld* c. regényéből. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1950. jan. 10-i levelét.

töményen transzcendens jelenet – KJ a regény befejező részéből olvasott fel NyP-nak.

Az Ur-i ásatások végefelé járok – Ld. KJ NyP-hoz írott, 1952. jan. 25-i levelét és annak jegyzetét.

Várk.: Az írás története – Várkonyi Nándor, *Az írás története*, Pécs, 1943. Későbbi bővített kiadása: *Az írás és a könyv története*, s. a. r. Mezey Katalin, Keresztúri József, Bp., Széphalom Könyvműhely, 2001.

Fitong luangoknál – Phi Tong Luangoknál. Ld. NyP KJ-hoz írott, 1949. jún. 30-i levelét és annak jegyzetét.

61. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattyá, 1952. jan. 25.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/352.

Tata – NyP fia Nyerges András.

Woolley – Sir Charles Leonard Woolley (1880–1960) angol régész. A mezopotámiai Ur városának feltárója. Az említett mű: *Ur of the Chaldees* (1929).

Megvan nekem magyarul – Leonard Woolley, *Ur városa és a vízözön*, ford. Salamon Gábor, Bp., Officina [1943] (Officina Könyvtár).

Attila – (410 k. – 453) hun nagyfejedelem.

Rurikok – Rurikidák, Rurik-dinasztia, 862 és 1598 között Oroszországban uralkodó dinasztia. A család mitikus megalapítója Rurik (Rorik Konung) normann hg. (megh. 879).

Várkonyinak annakidején küldtem erről egy rövid kis értekezést – Az 1949. máj. 23-ra keltezett *Isten, tenger, ember* c. szöveget közli: *Kodolányi-Várkonyi*, 204–206.

Pythagoras – Püthagorasz, Pitagorasz (Kr. e. 570 k. – Kr. e. 500 k.) görög filozófus, matematikus. A dél-itáliai Krotónban iskolát alapított, melynek tagjai szigorúan szabályozott életközösségben éltek. Püthagorasz maga nem hagyott hátra írott művet, ő és iskolája tanításai az ún. ópüthagoreusok révén örökítődött meg.

„istenek nyelve” – A püthagoreusok valójában egyetlen istenben hittek, aki a világot a számok közötti kapcsolatok, törvényszerűségek szerint teremtette. A számok forrása az „egység”, így a világ sokféleségének egyetlen eredete és egységbe foglalója az Isten.

Pythagoras mondta el a máig is legfontosabbat – A püthagoreusok tanítása szerint az isteni harmónia teremt rendet a világ sokféle jelensége közt, a mindenséget egységbe foglaló harmónia megegyezik azzal a harmóniával, mely az aritmetikában és a zenében is megtalálható. Püthagorasz iskolájának négy fontos tárgya: *arithmetica* (számelmélet), *harmonia* (zene), *geometria* (beleértve a geographiát is) és *astrologia* (még „csillagismeret”, vagyis még az égitestekkel foglalkozó tudomány egészét értve alatta). Ezeket a középkorban a *quadrivium* összefoglaló névvel illették.

Igaza van Herakleitosnak – Hérakleitosz (Kr. e. kb. 550–475) görög filozófus. KJ szabadon idézett. A Stemma műhelyében Kerényi Károly irányításával készült fordítás szerint: „(Mert) közös a kezdet és a vég a kör kerületén. – Nem tölem, hanem a logostól hallván, bölcs dolog elismerni, hogy minden egy.” (*Hérakleitos műzsái vagy a természetről: [Pontos irányítás az élet célja felé]*, a kísérőtanulmányokat írta Kerényi Károly, Kövendi Dénes, Helikon, 1983, 37.)

az öreg tábornoknál – Szomor Aurélnél. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1951. okt. 29-i levelének jegyzetét.

annyit törte magát aféle kérdésekben – KJ-nek mint a Magyarország c. újság belső munkatársának a lap 1934. márc. 11-i számában *Veszélyben a Dunántúl: Német előretörés, pusztuló magyarság* címmel cikke jelent meg. Ebben a dél-baranyai térség elnémetesedésével és az egyke-kérdéssel foglalkozott, Fülep Lajosnak a kérdéssel kapcsolatos kutatásait is ismertetve. Cikkének végén programot fogalmazott meg: telepítés – vagyis az őslakosság által hátrahagyott házakba, földekre be kell telepíteni a Nyírség, a Hajdúság szegény és túlszaporodott lakosságának tömegeit –, elővételi jog a magyar paraszt számára és a legfontosabb az örökösödési törvény azonnali megváltoztatása – mert az egyke ott dül, ahol a kis földek felaprózódásától kell félni. KJ Bajcsy-Zsilinszky Endre és Talpassy Tibor társaságában egy baranyai körutazást tett 1934 tavaszán. Ennek az útnak az eseményeit, tapasztalatait több írásában is megörökítette. Az utazás eredményeképpen *Végig a pusztuló Dunántúlon* cím alatt az egyke gondját körbejáró cikksorozat indult a Magyarország c. napilap hasábjain, melynek első írása Bajcsy-Zsilinszky Endrétől származik. A sorozat további darabjait azonban

már KJ írta, s ezek a cikkek képezték majdani alapját az 1941-ben megjelenő *Baranyai utazás* című könyvének.

t. i. ki akarják adni újra – A mű 1943-as kiadását csak a 2001-es átdolgozott bővített kiadás követte. Ld. NyP KJ-hoz írott, 1952. jan. 20-i levelének jegyzetét.

Lónyay-uccai diákok – Lónyay Utcai Református Gimnázium és Kollégium diákjai. Az iskolát még ugyanebben az évben államosították.

62. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1952. márc. 4.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/353.

véleményem a Tiéddel tökéletesen egyezik – KJ hagyatékában nem maradt fenn NyP-tól származó 1952. jan. 20. és máj. 12. között datált levél.

Egyik barátomtól kaptam egy kis rádiót – Az ajándékozó Veres Péter (1897–1970) író – ifj. Kodolányi János szerint. „Rádió is került a házba, Veres Péter egy néprádiót ajándékozott.” (Ifj. Kodolányi János, *Balaton vadludak*, Bp., Szent István Társulat, 2007, 74.)

63. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1952. márc. 15.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/354.

Levelednek nagyon örültem – Nem található NyP-nak 1952. jan. 4. és márc. 15. között datált levele KJ hagyatékában.

a régészeti kirándulás – A Dombay János vezette zengővárkonyi ásatásokhoz, melynek során egy ókori telepet és temetőt tártak fel.

64. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1952. márc. 19.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/355.

65. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1952. máj. 9.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/356.

Sinka István – (1897–1969) költő.

I. R. elhozta új művének kéziratát – Ignác Rózsa regénye: *Ünnepi férfiú: Szent László király regénye*, első kiadása: Bp., Püski, 1989. KJ egy Ignác Rózsanak írott, 1952. máj. 7-i datálású hosszabb levelében összegezte a regény keltette benyomásait. Ld. a fenti Püski-kiadásban; http://makkai.org/ignacz/ignacz_rozsa1.php

Draskóczy – Draskóczy István (1906–1987) református lelkész, vallásanár 1934. szept.-től óraadó, 1937. szept.-től kinevezett vallásanár a Lónyay Utcai Református Kollégiumban 1952-ig, annak megszűnéséig. Emellett 1945–1952 között az iskola internátusának vezetője.

s albérltetbe kiadta egy segédlelkésznek – KJ *Én vagyok* c. regényének gépeléséről esik szó.

Akóts – Személyét nem sikerült azonosítani.

a várkonyi ásátásokról szóló műve – Későbbi kiadása: *Die Siedlung und das Gräberfeld in Zengővárkony: Beiträge zur Kultur des Aeneolithikums in Ungarn*, Bp., Akadémiai, 1960.

66. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1952. máj. 12.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438: 18.

valami Reök és XY társszerzők írták – Reök Iván–Horváth Miklós, *Isten, papok, orvosok*, Bp., Korda [1940].

A. Carrel *Az ismeretlen e.* – Alexis Carrel (1873–1944) francia sebész, fízológus, Nobel-díjas (1912) műve: *Az ismeretlen ember*, ford. Fülöp Zsigmond, Bp., Révai; a maga korában igen népszerű könyv 1937-től több kiadásban is megjelent.

V Gogh – Vincent van Gogh (1853–1890) holland festő. Egy brüsszeli protestáns intézménynél megbízást szerezve, rövid felkészítés után prédikátori alkalmazásért folyamodott, és 1879-ben a borinage-i bányavidéken, a Varmes hegységben evangéliumhirdető hittérítőként működött.

67. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1952. máj. 20.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/357.

A *vörös Isten* – Tóth Árpád a Tanácsköztársaság idején írott *Az új isten* c. versében a negyedik versszak így zárul: „Ím eljöttem! / Eljött a Vörös Isten!”

Renan – Joseph Ernest Renan (1823–1892) francia filozófus, orientalista főműve az *Histoire des origines du christianisme* (A kereszténység eredetének története) hét kötete: *Vie de Jesus* (Jézus élete), *Les apôtes* (Apostolok), *Saint Paul et sa mission* (Szent Pál), *L'antéchrist* (Antikrisztus), *Les évangiles et la seconde génération chrétienne* (Az evangéliumok és a második keresztény nemzedék), *L'église chrétienne*

(A keresztény egyház), *Marc Aurèle et la fin du monde antique* (Marcus Aurelius és az antik világ vége).

„sokan vannak az elhívottak, de kevesen a választottak” – Mt 22,14.

„jobb élni, semmint égni” – „De ha nem tartóztatják meg magukat, kössenek csak házasságot, mert jobb megházasodni, mint égni.” 1Kor 7,9.

„sokan vannak, akik megherélik magukat az Isten Országáért” – „Van, aki azért képtelen a házasságra, mert úgy született. Van, akit az emberek tettek a házasságra alkalmatlanná. Végül van, aki a mennyek országáért önként mond le a házasságról. Aki fel tudja fogni, az fogja fel!” – Mt 19,11. A Károli Gáspár-féle fordításban: „Mert vannak heréltek, a kik anyjuk méhéből születtek így; és vannak heréltek, a kiket az emberek heréltek ki; és vannak heréltek, a kik maguk herélték ki magukat a mennyeknek országáért. A ki beveheti, vegye be.” (A görög szövegben e helyütt az *eunukhosz* szó szerepel.)

Olyan szent nő is volt, aki bordélyházban élt – Szent Ágota (megh. 251) szűz vértanú. A Krisztus szeretetére vágyó leány Quintianus prétor mesterkedéseinek célpontjává lett. Decius császár keresztényellenes rendeletét a maga céljaira fölhasználva Quintianus letartóztatta a szépséges Ágotát, és az egyik hírhedt örömtanyára vitette; az ilyesmi az antik korban nem ment ritkaságszámba. A bordélyház vezetőnője, Aphrodiszia próbálkozott a leány átnevelésével, azonban fölismerte, hogy Ágota esetében a kívánt érzületváltozást nem lehet elérni. – Szent Ágnes (megh. 304) szűz vértanú. A leány elutasította a római városparancsnok fiát. Az atya ádázul kutatta az elutasítás okát, majd Ágnes hitvallása oldotta meg a rejtélyt: „Az én Uram, Jézus Krisztus, a hit gyűrűjével jegyezt el engem magának.” A városparancsnoknak Diocletianus keresztényeket üldöző parancsa jó eszközt biztosított Ágnes ellenállásának megtörésére. Tisztaságának elvesztésével fenyegetőzött, a leányt egy bordélyházba hurcolták, levetkőztették, de haja palástként borult rá, és eltakarta testét. Amikor közeledni próbáltak hozzá, az Úr angyala csodálatos fénnel vette körül, úgyhogy megrettenve húzódtak vissza. *Ágoston Vallomásai-t olvasván* – Szent Ágoston *Confessiones* (Vallomások) c. önéletrajzi műve.

Origenes – Órigenész, Adamantiosz (184–254) egyháztanító. Tizennyolc éves korában a híres alexandriai iskola tanára lett, ahol nőket is

tanított, s hogy önmegtartóztató tiszta élete ellen még csak gyanút se támaszthassanak, kiheréltette magát. Egyesek szerint cselekedetével szó szerint vette Máté evangéliumának fentebb idézett részét.

„A szellem kész, de a test gyöngé.” – „Virrasszatok és imádkozzatok, ne-hogy kísértésbe essetek. A lélek ugyan készsége, a test azonban erőtlens.” Károli Gáspár-féle fordításban: „Vigyázzatok és imádkozzatok, hogy kísértetbe ne essetek; mert jóllehet a lélek kész, de a test erőtelen.” Mt 26,41. Ld. még Mk 14,38. Pál apostol így szólt megértéssel a test erőtlenségéről: „Emberi módon szólok a ti testeteknek erőtlensége miatt. Mert a miképen oda szántátok a ti tagjaitokat a tisztátalanságnak és a hamisságnak szolgálai a hamisságra: azonképen szánjátok oda most a ti tagjaitokat szolgálai az igazságnak a megszenteltetésre.” Róm 6,19.

68. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1952. jún. 21.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/358.

Jankovichra – Ignác Rózsához, aki ebben az időben főleg Balatonbogláron, Jankovich-telepen (korábban Szabadság-telep) telepen élt.

Szemesre – Fekete Zoltánhoz, aki Balatonszemesen lakott. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1950. jan. 10-i levelének jegyzetét.

ne feledd a fényképezőgépet – NyP ezen a nyáron egy alkalommal több felvételt is készített KJ-ről.

69. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1952. júl. 8.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/359.

Mehlis kitűnő, fontos könyvét – Georg Mehlis (1878–1942) német neokantiánus filozófus munkája: *Die Mystik in der Fülle ihrer Erscheinungsformen in allen Zeiten und Kulturen*, München, F. Bruckmann Verlag, 1927.

70. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1952. júl. 9.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/360.

71. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1952. aug. 8.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/361.

Leveledet megkaptam – NyP-nak nincs 1952. júl. 9. és aug. 8. között datált levele KJ hagyatékában.

A regényrészlet elolvasásáért – KJ *Én vagyok c.* regényének részletéért.

egy kis vázlatot nyújthat a városkapu életéből – Feltehetően a regény 12. fejezete II. részének utolsó oldalairól van szó.

Nairobi mellett döntöttem – Nairobi Kenya fővárosa és legnagyobb városa.

A Nairobiba költözést illető képzelődéseiről írt Szabó Lőrincnek is; ld.

KJ a költőnek írott, 1952. ápr. 10-i levelét: *Kodolányi–Szabó*, 182.

Kocsis Lajos – Kocsis Lajos építész-mérnök, Ignácz Rózsa férje.

adoptáltak, babiloni szokás szerint – Az ókori Babilon Hammurápi-féle törvénykönyve (Kr. e. 18. sz.) szabályozta először az örökbefogadás intézményét, megállapítva annak komoly jogi következményeit. Pl. a fogadott gyermeket a szülő nem zárhatta ki az örökségből.

72. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1952. szept. 23.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:19.

A fizikai-filozófia – James Hopwood Jeans, *Az új világkép: Fizika és filozófia*, ford. Bokros István, Bp., Dante [1947].

Petrovics Elek: Élet-művészet c. könyvét – Petrovics Elek (1873–1945) művészettörténész, 1914-től a Szépművészeti Múzeum igazgatója, 1921–35-ig főigazgatója, az MTA tagja (l. 1924, r. 1941). Könyve: *Élet és művészet*, Bp., Athenaeum, 1937.

Székel Bertalanról, Ferencziről, Ripplről – Székely Bertalan (1835–1910) festő; Rippl-Rónai József (1861–1927) festő grafikus; Ferenczy Károly (1862–1917) festő.

73. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1952. szept. 24.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/362.

divináció – Jóslás, látnoki erő, KJ szóhasználatában ihlet.

Ma írt Várkonyi is végre – Ld. Várkonyi Nándor 1952. szept. 12-i levelét: *Kodolányi–Várkonyi*, 480.

Féja – Féja Géza (1900–1978) író, költő, szerkesztő, könyvtáros. 1945-től 1956-ig Békéscsabán élt, a Megyei Könyvtárban dolgozott.

Battyányi Gyula – Batthyány Gyula, németújvári, gr. (1887–1959) festő, gr. Batthyány Lajosnak, az első magyar miniszterelnöknek a dédunokája.

74. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1952. dec. 29.)
Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/363.
75. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, [1953. jan. 4.])
Gépirás postai levelezőlapon. A levél Kodolányitól származó téves datálása: „953, dec. 4.” A lapon Nyerges Pál ceruzás megjegyzése a helyes dátummal. MTA KIK Kt. Ms 2391/377.
- Dacqué* – Edgar Dacqué (1878–1945) geológus, őslénytan-kutató, filozófus. A Bajor Állami Őslénytani Gyűjtemény tudományos munkatársa volt Münchenben, egyetemi tanár. Juraformációk (geológiai másodkor rétegcsoportjaiban fellelhető fossziliák) elismert kutatója. Megújította a romantikus természetfilozófiát és az idealista morfológiát. Egy olyan teleologikus fejlődésmélet képviselője volt, miszerint az ember ősfarmája és célja, az állatfajok pedig zsákutcái a biológiai fejlődésnek.
- Nézd meg a Műcsarnokot* – A III. Magyar Képzőművészeti Kiállítás anyaga volt megtekinthető a Műcsarnokban.
76. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1953. jan. 11.)
Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:20.
- Laci* – Kemény László.
- Lőrinctől* – Szabó Lőrinctől.
- Németh László Iszony-át* – Németh László (1901–1975) 1947-ben írott regénye, egy házassághoz vezető útnak és magának a házasságnak elbeszélése, mely két egzisztenciálisan egymástól idegen ember között kötött, akik hol őszintén, hol önáltatásból, kötve a társadalmi szokásoktól egészen a tragikus végkifejletig egymás mellett maradnak.
- Kennsbert-könyv* – Kennsbert Károly, *Misztika mint világnézet: A misztikus életművészet elmélete és gyakorlata*, Bp., Kókai Lajos kiad., 1941. Ez a kultúrtörténeti munka Vatai László és Várkonyi Nándor művei mellett különösen nagy hatással volt KJ négy „mitikus” regényének eszmeiségére.
77. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1953. jan. 14.)
Gépirás. Magántulajdon.

Rousseau azt mondja – Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) *Emil, vagy a nevelésről (Émile ou de l'éducation)* c. művében fejtette ki nevelésméleti koncepcióját, melynek alapelvét az a páros meggyőződés hatotta át, miszerint az ember alapvetően jónak születik, s ugyanakkor az emberek egyenlők, mivel biológiai különbözőségük nem vehető számításba.

Nagy István – Jelenleg nem lehet eldönteni, hogy melyik Nagy Istvánról lehet szó. Ignác Rózsák ismeretségi, baráti körébe tartozott Nagy István (1904–1977) erdélyi író, Vámosi Nagy István (1919–1992) zene-történész, író (ld. róla KJ NyP-nak írott, 1950. jan. 11-i levelét és annak jegyzetét) és Kristó Nagy István (1921–2010) kritikus, irodalomtörténész.

Kodályon – Kodály Zoltán (1882–1967) zeneszerző, zenetudós, népzene-kutató.

Lajos – Kotsis Lajos építésmérnök, Ignác Rózsa férje; ld. KJ NyP-nak írott, 1950. jan. 11-i levelét és annak jegyzetét.

Thury Levente – (1895–1958) újságíró. A Debreceni Egy. bölcsészkarán kezdte tanulmányait, de 1918–19-es politikai tevékenysége miatt ki-zárták. Megalakulásától kezdve egyik vezetője volt a Márciusi Front-nak, barátja Bajcsy-Zsilinszky Endrének.

Fantomas – Fantómas: Pierre Souvestre (1874–1914) és Marcel Allain (1885–1969) francia újságírók sorozatban kiadott fantasztikus bűn-ügyi regényeinek központi alakja; történeteit több alkalommal is megfilmesítették.

Mika Valtari – Mika Toimi Waltari (1908–1979) író, költő, kritikus, mű-fordító szóbanforgó műve: *Sínuhe, egyptiläinen*, 1945, magyarul: *Színúhe*, ford. Gombár E. 1964. Ekhnaton fáraó idejében játszódó regénye tette világhírévé.

Micu – Göllner Miklós; ld. róla. KJ NyP-nak írt, 1950. máj. 16-i levelét és annak jegyzetét.

78. Kodolányi János Nyerges Pálnénak (Balatonakarattya, 1953. febr. 24.) Gépírás. Magántulajdon.

köszönöm levelét – NyPné levele, melyre KJ utalt, nem maradt fenn KJ hagyatékában.

MHK – „Munkára, harcra kész”: 1949–1964 között létező, szovjet mintára létrehozott tömegsportmozgalom. Indulójuk: „Repülj golyó, repülj gely és szállj messze el! / Szaladj, ugorj ember, hogyha kell! / Munkára, harcra kész és merész minden jó / Dolgozó, sportoló.”

79. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1953. febr. 24.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/364.

Leveledből – NyP 1953. jan. 11-i levelében írta: „Jucka felénk sem néz. Igaz, dolgozik estig s fáradt biztosan.” (OSZK Kt. Fond 201/438:20. 4. old.) KJ hagyatékában nem maradt fenn NyP-tól származó, 1953. jan. 11. és márc. 17. között datált levél.

új munkahelyeden – NyP új munkahelye, ahova áthelyezéssel került: az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet.

Szalánczi – Szalánczi Károly. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1949. nov. 13-i levelének jegyzetét.

Szent-Iványi Jóskát – Szent-Iványi József (1911–1986) jogtanácsos. Borbély Ervin unokatestvére.

dagadt Fekete – Fekete Zoltán. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1950. jan. 10-i levelének jegyzetét.

80. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1953. márc. 4.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/365.

leveledet megkaptam – KJ hagyatékában nem maradt fenn NyP-tól származó 1953. jan. 11. és márc. 17. között datált levél.

Buborék – KJ *Boldog békeidők* c. regénye. 1956-ban jelent meg először a Dunántúli Magvető kiadásában, Pécsen 1956-ban. A kötetet a következő ajánlással ajándékozta NyP-éknak: „Nyerges Pálnak megkésve, de változatlan szívvel: Kodolányi – Akarattya, 1957. III.

anélkül a könyv nélkül egy napig sem lehet élni – Edgar Dacqué *Das verlorene Paradies: zur Seelengeschichte des Menschen* c. munkájáról van szó, mely 1938-ban, 1940-ben és 1953-ban jelent meg. Ld. KJ 1953. jan. 14-i levelét NyP-hoz. Egy nem sokkal korábbi, 1953. jan. 24-i Szabó Lőrinchez írott levelében, melyben hosszasan megemlékezett Dacquéról, megjegyezte: „Működését, lényegesebb elméleteit ismertem már régebben, de most olvastam tőle elejétől végig könyvet.

(Kodolányi–Szabó, 218.) Ez év dec. 30-án Várkonyihoz írt levelében is hosszasan méltatta ezt a munkát, ld. *Kodolányi–Várkonyi*, 531.

Fischer Béla – (1877 –1953) alispán, felsőházi tag. Tanulmányait a pécsi ciszterci gimnáziumban és a pécsi jogakadémián végezte, majd Baranya megye szolgálatába állt. A szerb megszállás idején többször letartóztatták. 1925-ben alispánná nevezték ki; 1937-től a vármegye képviselője a felsőházban. Alapítója volt a Baranya Vármegyei Múzeumnak és a Janus Pannonius Irodalmi Társaságnak. Érdemei elismerésül a pécsi egyetem 1941-ben az államtudományok tiszteletbeli doktorává avatta. KJ és Fischer Béla kapcsolatáról ld.: Horányi Károly, *Kodolányi János levelei az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában = Örökségünk, élő múltunk: Gyűjtemények a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*, szerk. Fekete Gézané, Bp., MTA Könyvtára, 2001, 353–359 (A Magyar Tudományos Akadémia Közleményei 37[112] új sorozat). Kodolányi János és Fischer Béla levelezését közzétette Tüskés Tibor: „Vesztét kellett látnom”: *Kodolányi János levelei Fischer Bélának a negyvenes évekből*, Kortárs, 2009, 10, 107–128.

Újévre írtam neki – KJ e levele lappang; Fischer Bélához írott legkésőbbi ismert levének datálása: 1947. máj. 24.

81. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattyá, 1953. márc. 14.) Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/405.

jellemzően tud levelet írni! – NyPné levele, melyre KJ utalt, nem maradt fenn KJ hagyatékában.

Az említett Ligeti-könyv – A levelekből nem derül ki egyértelműen, hogy Ligeti Lajos, (1902–1987) orientalista, nyelvész mely munkájáról van szó. A szövegösszefüggést tekintve szóbjajtható művei: *Attila családfája*, Bp., Eötvös Coll. volt Tagjainak Szöv., 1926; *A magyarság keleti kapcsolatai: Egy készülő szintézis alapelvei*, Bp., 1932 (Minerva-könyvtár).

Attila és a húnjai – *Attila és hunjai*, szerk. Németh Gyula, Bp., Magyar Szemle Társ., 1940; a szerzők Ligeti Lajos mellett: Eckhardt Sándor, Fettich Nándor, Váczy Péter és Németh Gyula.

Németh Gyula – (1890–1976) nyelvtudós, turkológus, egy. tanár, az MTA tagja, Kossuth-díjas.

82. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1953. márc. 17.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:17.

Neopol – Báriumpoliszulfidot tartalmazó permetezőszer.

Contax II.-jét 2-es Sonnaral – Leica gyártmányú fényképezőgép, Sonnar optikával. 1936 és 1942 között gyártották Németországban.

83. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1953. márc. 21.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/366.

Az irat – NyP hagyatékában fennmaradt, címe: *A kárhozat örökkévalóságának kérdése az evangéliumi textusok megvilágításában*. Az iraton nincs szerzőmegjelölés.

az én válaszomat – KJ válasza nem ismert.

Zsuzsi Általad készített fényképe – Jelenleg nem ismert.

mert jómagam eretnek, azaz kálvinista vagyok – KJ-t születése után katolikusként keresztelték meg. Részben Csikesz Sándor hatására, részben családja vallási egysége érdekében áttért a református hitre. E döntésének lelki és szellemi hátteréről ld. Kodolányi János: *Süllyedő világ*, Bp., Magvető, 1979, 642–643 (6. r., 6. fej.); Kodolányi Júlia, *Apám*, Bp., Magvető, 1988, 270–271. Élete végén 1968. január 18-án, Szent Margit napján tért vissza a katolikus egyházba Belon Gellért közreműködésével. Ld. erről: Belon Gellért: *Kodolányi János áttérése*, Vigilia, 1985, 5, 369–374.

84. Nyerges Pálné Kodolányi Jánosnak ([Bp.] k. n.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/892:4.

Vas fiai – *A vas fiai*, KJ regénye (1936).

Béla király palotája – Az esztergomi Várhegy királyi palotájának építését Géza fejedelem kezdte el a X. sz. utolsó harmadában. Munkáját Szent István folytatta, melynek eredményeképpen a XI. sz. első évtizedében a vár a király legfontosabb székhelyévé vált. Lakóépületeit III. Béla (1148–1196) magyar király (1172–1196) parancsára emelték külhoni építőmesterek, ezzel kialakult a déli sziklacsúcon az uralkodó székhelye, központjában a sokszögletű lakótoronnyal és várkapolnával, melytől északi irányban egy kisebb dombon épült fel a Szent Adalbert székesegyház.

85. Kodolányi János *Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1953. márc. 27.)
Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/406.

egy fiatal [...] asszony – Személyét nem sikerült azonosítani.

Huxley szellemesen úgy jellemzi – „A szoknya ugyanolyan hosszú volt, és szűkebb szövetharangjában a nő még mindig láb nélkül csúszkált, mint a karosszék a karikáin.” Aldous Leonard Huxley (1894–1963),
A vak Sámson, ford. Hevesi András, Bp., Európa, 1969, 5.

Daumier – Honoré Daumier (1808–1879) francia grafikus, festő, szobrász.
primates – Főemlősök rendjének latin elnevezése.

protozoák – Az egysejtűek korábbi összefoglaló, tudományos elnevezése: protozoa; az ebből eredő mai, gyakran használt kifejezés: protozoon.

nem képzelhető el óra órás nélkül – William Paley 1802-ben megjelent művéből népszerűvé váló deista teológiai istenérv az órasmester-hasonlat. E szerint: a világegyetem olyan, mint egy hatalmas óra, és ennek létrehozásához kellett egy órasmester, az Isten. A hasonlat felbukkant korábban Leibniznél, aki szerint a világot monaszok alkotják, melyek anyag nélküli metafizikai pontok. Ezeket a monaszokat Isten (a legfőbb monasz) eleve összehangolta a kezdetektől az idők végezetéig előre meghatározva tulajdonságaikat. Ezt hívta „harmonia praestabilita”-nak. Példája: mivel minden óra oksági kölcsönhatások nélkül pontosan és együtt jár, kell lennie egy külső oknak, amely szerint történik ez.

Jézus Krisztus föltámadását a gubójából kibúvó lepke analógiájával „mágyarázta” – A tojás szimbólumának mintájára születhetett a hasonlat. A tojás a magyar vallásos szimbolikában a föltámadt Krisztust jelképezi. Krisztus úgy törte fel feltámadáskor a sziklasírt, miként a kifejlődött madár az őt fogva tartó tojás héját.

Jung – Carl Gustav Jung (1875–1961) svájci ideggyógyász, a mélylélektan analitikus, ill. komplex pszichológiai irányzatának elindítója.

Frazer – James George Frazer (1854–1941) brit etnológus, klasszika-filológus.

Frobenius – Leo Frobenius (1873–1938) német néprajzkutató, antropológus, régész.

Freud – Sigmund Freud (1856–1939) osztrák pszichoanalitikus, a pszichoanalízis megteremtője.

ס נ ו

– A héber betűk írásáról elmondható, hogy egy gyakorlatlan kéz által betűről betűre odamásolt, az arányokra, ill. pozíciókra nemigen ügyelő J-N-Sz-ról (ינס), JáNoSZ-ról, esetleg (görögös–latinos) JaNuSZ-ról van szó. Ez nem egy teljesen helyes átírat, mert az „o” vagy „u” magánhangzót helyesen egy váv-val (ו) kéne jelölni: ינוס. – Sajó György szíves közlése.

86. Nyerges Pálné Kodolányi Jánosnak ([Bp.] k. n.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/892:1.

J. S.-nak – Joó Sándornak. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1949. szept. 30-i és 1951. máj. 27-i levelének jegyzetét.

a küldött könyvet – Kennsbert Károly, *Misztika mint világnézet*. Ld. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak írott, 1953. jan. 11-i levelét és annak jegyzetét.

Ismeretlen Ember – Alexis Carrel, *Az ismeretlen ember*, ld. NyP KJ-hoz írott, 1952. máj. 12-i levelét és annak jegyzetét.

Apám – Dr. Rogrűn Jenő. Róla ld. NyP 1949. szept. 28-i levelének jegyzetét.

„esti beszélgetésben” – Célzás KJ *Esti beszélgetés* c. könyvére. Ld. NyP KJ-hoz írott, 1950. máj. 14-i levelének jegyzetét.

87. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1953. márc. 27.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/367.

bibliai Márta – Betániai Márta, Lázár és Mária testvére (Lk 10,38–42; Jn 11,1).

Mária – Betániai Mária, Márta és Lázár testvére (Jn 11,1; Lk 10,42; Jn 12,3).

a jobbik részt választotta – A történet Lukács evangéliumából: „Útjukon betértek egy faluba. Egy Márta nevű asszony befogadta házába. (10,38) Ennek volt egy húga, Mária. Ez odaült az Úr lábához és hallgatta a szavait. (10,39) Márta meg sürgött-forgott, végezte a háziasszonyi teendőket. Egyszer csak megállt: »Uram – méltatlankodott –, nem törődöl vele, hogy húgom elnézi, hogy egyedül szolgáljalak ki? Szólj neki, hogy segítsen nekem!« (10,40) Az Úr azonban így válaszolt: »Márta, Márta, sok mindenre gondod van, és sok minden nyugtalanít, (10,41) pedig csak egy a szükséged. Mária a jobbik részt választotta, nem is veszik el tőle soha.« (10,42)”

Mehlis Mystik – Georg Mehlis, *Die Mystik in der Fülle ihrer Erscheinungsformen in allen Zeiten und Kulturen*, 1927. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1952. júl. 8-i levelét és annak jegyzetét.

Botticelli – Sandro Botticelli (1445–1510) olasz festő.

Mózes – *Az égő csipkebokor* c. regényének munkacíme. A művet 1953. máj. 21-én kezdte el írni, és az év dec. 21-én fejezte be. 1957-ben jelent meg a Magvető kiadásában, s ezzel a kiadással indult meg KJ életműsorozata. Ennek egy példányát következőképpen dedikálta Nyergeséknek KJ: „Nyerges Palinak és Dittának, akik oly nagy türelemmel viselik változékony természetem súlyát – Szeretettel János b. Akarattya, 1957. IX. 21.”.

Istár – Az akkád mitológia központi istennője, a sumer Innin megfelelője, a termékenység, a testi szerelem, a viszály és a háború istennője, ugyanakkor asztrális istenség is mint a Vénusz bolygó megszemélyesítője. A hagyomány alapján Anu – a sumer-akkád mitológiában az egyik központi istenség, az ég istene – leánya, Samas – az akkád hagyományban a Nap, a bíraskodás és a jóslás istene – és Szín – (sumer Nanna) az akkád hagyomány holdistene – nővére. A Gilgames-eposzban megörökített hagyomány szerint felkínálja szerelmét Gilgamesnek, aki az istennő állhatatlansága és álnoksága miatt visszautasítja azt. Ezért Istár bosszúból Urukra küldi az Égi Bikát, amelyet kérésére Anu alkot.

Astarte – Astarta, a nyugati sémi mitológiában a Vénusz bolygó megszemélyesítője, a szerelem és a termékenység istennője, harcos istenség. Megfelelője Istár és Astar, az ókori sémi asztrális férfi istenség, aki szintén a Vénusz bolygót személyesíti meg.

Vénusz – Ősi itáliai istenség, a római mitológiában a szépség és a szerelem istennője, Aphrodité a megfelelője a görög mitológiában. Tisztelete megőrizte a pun alapítású, erüxi (Ny. Szicília) Astarta-kultusz elemeit. A róla elnevezett bolygó, másnéven az Esthajnalcsillag nagy szerephez jutott az asztrológiában. Tanítása szerint áprilisban mikor a Nap a Bikába megy, és szeptemberben a Mérlegbe, akkor Vénusznak nagyobb hatalma van az ő óráiban, mint máskor.

Szűz Mária – Boldogságos Szűz Máriának, az evangéliumok szerint *Jézus anyjának* a fent felsorolt istenségekhez való kapcsolata az

asztrológiai hagyományon alapul. A Bika jegyének (ápr. 21–máj. 20.) bolygója a Vénusz, más néven Esthajnalcsillag. Olyan égitest mely a Nappal való felső együttállás után annak bal oldalán mint alkonyicsillag, a Nappal való alsó együttállás után annak jobb oldalán mint hajnalcsillag tündöklök. A Nappal való összetartozása miatt Mária szimbóluma. (Ld. Boldogságos Szűz Máriát köszöntő és segítségül hívó Párizsban fennmaradt lorettói litániát vagy Máriának a Tengernek Csillagaként való megszólítását „Ave maris stella” „Üdvözlégy, tengernek csillaga” kezdetű himnusz első sora alapján.) A néphit szerint az esthajnalcsillag a Szűzanya ragyogó tisztaságát hirdeti.

- 88. Kodolányi János Nyerges Pálnénak** (Balatonakarattyá, 1953. ápr. 26.)
Gépirás. Magántulajdon.

Karrer-könyv – Otto Karrer (1888–1976) német katolikus teológus, vallásfilozófus könyve: *Vallásosság és kereszténység*, ford. Gyéressy Ágoston, Bp., Szent István Társ. [1941]. KJ Várkonyi Nándorhoz írott levelében így jellemzi röviden a könyvet: „Kitűnő érveléssel viszi vissza az időben az ősegyistenhit tényét, anyaga jó és megbízható.” Ld. még NyP KJ-nak írott, 1953. jún. 27-i levelét és annak jegyzetét.

Eckhart mester – Johannes Eckehart (1260 k.–1327 v. 1368) domonkos szerzetes, misztikus gondolkodó. Az idézőjelbe tett gondolattal elképzelhető, hogy Eckhart azon prédikációjára utalt (*Intravit Jesus in quoddam castellum*), melynek alapja a Betániai Mária és Márta története Lukács evangéliumából. Ezt korábbi, márc. 27-i NyP-nak írott levelében idézte. (Ld. Eckhart mester, *Beszédek*, ford. Adamik Lajos, Bp., Helikon, 1986, 62–68.)

- 89. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak** (Bp., 1953. máj. 6.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/891:6

Heine Olaszországi utazásának 3 kötete – Heinrich Heine (1797–1856) német költő, publicista olasz útirajzai: *Reise von München nach Genua* (1830) – magyarul: *Münchentől Génúáig*, ford. Benedek Marcell –, *Die Bäder von Lucca* (1830) – magyarul: *Luccai fürdőzés*, ford. Bíró Sándor –, *Stadt Lucca* (1831) – magyarul: *Lucca városa*, ford. Bíró Sándor –, egy kötetben: *Itália*, Bp., Dante, é. n.

90. *Nyerges Pálné Kodolányi Jánosnak* ([Bp.] k. n.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/439:7.

Darwin – Charles Robert Darwin (1809–1882) angol természettudós, az evolúcióelmélet megalkotója.

91. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1953. máj. 10.)
Gépírás. Magántulajdon.

Maxwell-féle energiamezők – James Clerk Maxwell (1831–1879) skót fizikus bizonyítása szerint a mágneses és az elektromos mező a térben hullámokként terjedhet.

ktonikus – Khthonikus, jelentése „föld alatti”, alvilági.

papa – Mikes Margit apja: Mikes (Misek) Lajos (1872–1930) újságíró, műfordító, író. Szabó Lőrinc apósa. Rövid ideig papnövendék volt Pozsonyban. Filozófiát és jogot hallgatott Pozsonyban és Bp.-en, végül jogi doktorátust szerzett. 1895-től kezdve több lapnak volt munkatársa, szerkesztője. Az 1919-es kommün alatt a közoktatási népbiztosság kinevezte az írói választmány tagjává. Strindberg műveinek legtermékenyebb magyar tolmácsolója. Egy ideig a Franklin Társulat, majd a Révai Testvérek irodalmi titkára, 1913-tól a Tolnai Világlexikon szerkesztője. 1920-tól Miklós Andor megbízásából az Athenaeumhoz kapcsolódó Az Est-lapok színvonalas irodalmi rovatainak megteremtője, s az Athenaeum lektora volt. Szervezőmunkája eredményeképpen sikerült Szabó Lőrinc és KJ generációja jelentős részének indulását elősegíteni. KJ MórícZ Zsigmond ajánlása folytán került kapcsolatba vele, majd az ő révén lett először Az Est-lapok, 1924-től már az Athenaeum kiadó írója.

92. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1953. máj. 10.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/368.

A megszakadt pokolvita – Kemény László írta KJ-nak 1953. máj. 12-i levelében: „Ugyanis Ny. Pali úgy értesített, Hogy Te azért nehezteltél meg rám, mert én az örök pokol kérdéssel foglalkozó vitát, amelybe Te – saját szavaid szerint – szívvel-lélekkel beleadtad Magad én egyoldalúan, röviden lezártam. – Ez borzasztóan meglepett engem, mert én mikor a levelet megírtam éppen fordítva éreztem a dolgot, t. i. Te

hosszú és érdekes leveled végén olyasféle kijelentést tettél, (most szóról-szóra nem tudom idézni, mert a levelet kölcsönkérte Nyerges Pali és én odaadtam neki), hogy Te ezzel Részedről be is fejezted a vitát. Én ezt úgy értelmeztem, hogy ebben a tárgyban nem óhajtasz többet nyilatkozni, a dolog »ad acta tétessék«.” (OSZK Kt. Fond 201/303:29.) KJ Nyerges Pálnak átadott levele nem ismert.

Dr. Szörényi Endre – Szörényi Andor (1908–1969) pap, egy. tanár. Kalocsán szentelték pappá, 1935–36-ban a római Biblikus Intézetben tanult, közben a bp.-i Pázmány Péter Tudományegyetemen theol. dr., 1950-ben a kalocsai papnevelő rektora, doktorált a Biblikus Intézetben is. Művei: *Zsidó fajiság, zsidó lélek*, Bp., 1939; *Bevezetés az ószövetséghez: Jegyzet*, Szeged, 1948; *Az Úr Jézus szenvedéstörténete: Jegyzet*, Bp., 1950; *Adventi szentírási elmélkedések: Jegyzet*, Bp., 1950; *Bevezetés az Új Szövetséghez: Jegyzet*, Bp., 1953; *Psalmen und Liturgie im alten Testament*, Bp., 1961; *Bevezető az apostolok cselekedeteibe: Jegyzet*, Bp., 1963; *A Biblia világa: Az Új Szövetség*, Bp., 1966; *Das Buch Daniel*, Leiden, 1966.

Oscar Gullmann – Pontosan: Oscar Cullmann (1902–1999) lutheránus teológus, aki kezdeményezte az evangélikus és a katolikus egyház közötti párbeszédet. Mint megfigyelő, meghívás révén, részt vett a második vatikáni zsinaton.

akit csak a maga üdvössége érdekel – Ezt a KJ által szabadon idézett megjegyzést két nappal később Kemény László így kommentálta KJ-hoz írott levelében: „Azért csak pár sornyi zárószóra szorítkoztam, amelyben az a szerencsétlen vicc fordult elő, hogy a pokol »ad personam« rámm nem vonatkozik, azért a probléma se nagyon érint személyileg.” (OSZK Kt. Fond 201/303:29.)

Babiloni Talmud – A Talmud kommentárgyűjtemény, a zsidó vallás szent irodalmához tartozik. Fő részei a Misna és a Gemara. (A Talmud elnevezés a héber limmed, „tanítani” szóból ered jelentése: tan, tanítás, tanulmányozás.) Kiterjeszti a Biblia tanítását az egész életvitelre. A határesetekkel kapcsolatos fejtegetéseket jegyzőkönyvszerűen rögzítve őrzi tovább a hagyományt minden ellenvetéssel, kitérővel és érvül felhozott analóg esettel együtt. Így a Talmud nem csupán szabályokat meg parancsokat ölel föl az élet minden helyzetére, hanem

bibliamagyarázatokat, bölcs mondásokat, anekdotákat és tudományos eszmefuttatásokat is. A Misna alapvetően a Tóra rendelkezése-
ihez kapcsolódó kérdések és válaszok, valamint az azokból leszűrt
vallástörvények (halácha) gyűjteménye, ezen kívül rövidebb elbe-
széléseket, tanításokat is tartalmaz. A Misna legrégebb magyarázata
a Gemara. A Misnából és a palesztinai Gemarából állt a palesztinai
vagy jeruzsálemi Talmud; a Misnából és a babilóniai Gemarából állt
pedig a babilóniai Talmud. A palesztinai talmud volt a régebbi, s mint
ilyen mindenekelőtt történeti szempontból van jelentősége, míg a ba-
bilóniai Talmud, melyet Kr. u. 500 körül zártak le, az ortodox zsidóság
körében még mindig érvényben van.

Bagoly Rezső – Kis Bagoly Rezső (1923–1953) orvostanhallgató. Versei, írá-
sai nem jelentek meg. Tragikus körülmények közt hunyt el. Elméletét
a „biológiai relativitás”-ról Várkonyi Nándor ismertette több helyütt
is *Az elveszett paradicsom* c. művében. Ennek axiómába foglalt elvi
eredménye, hogy: „minden élőlény sebessége azonos; vagyis a fizioló-
giai sebesség konstans”, minden szervezetnél önmagához viszonyítva
azonos, téridőben azonban más. Elméletét nem dolgozta ki, alapjait
sem rakta le, csak levelei, szóbeli közlései maradtak utána. Gondola-
taival inspirálólag hatott KJ-ra is. (Ld. Laczkó András, *KJ hét levele
Balatonboglárra*, Somogy, 1979, 2, 64–73.)

„Nándor bácsi, János bácsi, gyertek!” – Idézet Várkonyi Nándor 1953. ápr.
29-i leveléből. Várkonyi tudósítása szerint: „Most megint nagy szomo-
rúságban vagyunk két napja: szegény Bagoly tévedésből mérget vett
be orvosság (koffein) helyett, rögtön tudta, hogy menthetetlen s két
nap alatt meghalt. Hét prof. próbált rajta segíteni, hiába. Még nem be-
széltem a feleségével és apjával, akik mellette voltak, de üzenték, hogy
önkívületében mindig ezt kiáltozta: »Nándi bácsi, János bácsi, gyer-
tek.« Mikor magánál volt, üzente, hogy csak munkáimmal foglal-
kozzam. Nagyon lesújt a dolog, akármilyen nehéz természetű volt
is, mindenki szerette és végtelenül sajnálja.” (*Kodolányi–Várkonyi*,
509.)

Az egész lélektani út tiszta iskolapélda – KJ így reagált Kis Bagoly halálhí-
rére Várkonyihoz írott, 1953. máj. 7-i levelében: „Bagoly Rezső halála
megdöbbentett, azonban meg nem lepett. Most tisztán látom, miért

vonzódott annyira József Attilához, Juhász Gyulához, Gulácsy Lajoshoz. És most értem meg néhány különös beszélgetésünket, amikor a lelke mélyén fenyegető rémeket igyekeztem józanul megvilágítani s nevetséges szalmabábokká silányítani. Csak most áll előttem tisztán egész alakja, gondolkozása, rendszertelensége, szenvedélyessége, gyermekes féélme s vakmerősége. De hihetetlen és felfoghatatlan, hogy többé nem látjuk s nem vitatkozunk vele. Dühösen marházom ezért az ostoba »véletlenért«, ami, tudom, nem véletlen, hiszen törvényszerűségét pontosan követni lehet Rezső minden lépésénél. Nagyon szomorú vagyok, erősen megsirattam őt. Mindig tudtam, hogy két ember állt hozzá legközelebb: Te meg én. A mi légkörünkben érezte az igazi életet erőket. Kár, nagy kár, hogy ilyen veszett hamarsággal elment közülünk. Zseniális gyerek volt, bár fárasztóan szertelen. Egyike a legértékesebb fiataloknak.” (Kodolányi–Várkonyi, 510.)

93. Nyerges Pálné Kodolányi Jánosnak ([Bp.] k. n.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/439:9.

konfirmált – A konfirmáció szó jelentése: megerősítés. A református egyházi hagyományok szerint a gyermekkorban megkeresztelt fiatalok 14-15 éves korban, egy két éves előkészítő után a gyülekezet előtt adják bizonyosságát hitüknek, s fogadalmuk után az egyházközség, s ezáltal a Magyar Református Egyház tagjává válnak.

Sándorunk – Joó Sándor. NyPné a Toroczkó téri pasaréti református egyházközség tagja volt.

Intézet – Szőlészeti- és Borászati Kutatóintézet.

Jeans – Sir James Hopwood Jeans (1877–1946) angol matematikus, fizikus, csillagász, egy. tanár, az Angol Királyi Társaság tagja. Úttörő munkásságot fejtett ki a csillagdinamika és a kozmogónia terén. Többek között foglalkozott a csillagok energiájának forrásaival, s nevéhez fűződik a katasztrófaelmélet a bolygórendszer keletkezésére vonatkozóan. Az olvasott könyv: *Az új világkép: Fizika és filozófia* (1942). Ld. NyP 1952. szept. 23-i levelét és annak jegyzetét.

94. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattyá, 1953. jún. 4.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/369.

Rajnai – Rajnai László (1924–2001) irodalomtörténész, kritikus. Egyetemi tanulmányait Pécsen és Bp.-en folytatta, az Eötvös Collegium tagja volt. 1947–1948-ban a Sorsunk folyóirat segédszerkesztője. Írásai a Magyarok, a Diárium, a Sorsunk, a Dunántúl és a Jelenkor c. folyóiratokban jelentek meg. Már 1948-tól ismerte személyesen KJ-t, és meseter-tanítvány jellegű kapcsolatba került Várkonyi Nándorral. Több éven keresztül dolgozott az életében kéziratban maradt KJ-ról szóló monográfiáján, melynek első változata 1956-ban lett kész. E munka eltérő megítélése törést okozott KJ és Várkonyi barátságában. Rajnai KJ-ról szóló könyve csonkán – elhagyva a személyes visszaemlékezéseket és a levélközléseket tartalmazó terjedelmes dokumentatív függelékét – jelent meg 2002-ben: *Kodolányi János*, Székesfehérvár, Árgus Alapítvány, Székesfehérvár Levéltára, Kodolányi János Főiskola, 2002, 142 [16] p.

Zárt tárgyalás c. könyvemet – KJ, *Zárt tárgyalás*, Bp., Turul, 1943. Az ebben közölt írások: *Zárt tárgyalás* (5–49. p.), *Márai és a kultúra* (51–80. p.) *Arvi Järventausta és egyéb emlékek* (81–170. p.). Ezeknek az írásoknak későbbi közlése: KJ, *Zárt tárgyalás: Tanulmányok, vitairatok, emlékezések*, Bp., Szent István Társulat, 2003.

95. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1953. jún. 16.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:21

Márai és a kultúra – KJ *Márai és a kultúra* c. írása Márai Sándor 1942-ben megjelent, *Röpirat a nemzetnevelés ügyében* c. művére adott válasz. KJ e művel vitatkozva fejtette ki nézeteit a háborús felelősség kérdéséről, a háborúhoz vezető válság mibenlétéről, a kultúra és a civilizáció fogalmáról – egymáshoz való viszonyáról –, az európai és a magyar kultúráról. Tanulmányában már közvetlenül megnyilatkozik több eleme annak a világnézetnek és történelemszemléletnek, mely meghatározta későbbi mitikus regényciklusát. A tanulmány folyóiratbeli megjelenése *Néhány megjegyzés Márai röpiratához* címmel: Magyar Csillag, 1942. 14. (dec.) 437–449; kötetben: *Zárt tárgyalás*, 1943, 2003. (Ld. KJ Nyerges Pálhoz írott, 1953. jún. 4-i levelét és annak jegyzetét.) Az ún. Kodolányi–Márai-vitához kapcsolódó írások: Poszler György, *Nemzetnevelés – de mire?* Népszabadság, 1994. máj. 14; Horányi Károly,

A zárt tárgyalás = Uő, *Eredet és jelkép*, Bp., Argumentum, 2004, 13–95; ez utóbbi tanulmánynak konkrétan a cikkre vonatkozó részletei folyóiratban: H. K., *Kétféle nemzetstratégia, kétféle emigráció: Kodolányi vitája Máraival*, Kortárs, 1999, 9, 26–45; Sturm László, *Márai és Kodolányi*, Hítel, 2011, 6, 108–117.

Az előttevaló – a *Zárt tárgyalás* c. kötet első és egyben címadó írása. Ez és a *Márai és a kultúra* c. tanulmány szorosan összetartozik, mivel KJ ebben a művében is elsősorban azokat az általános kérdéseket érinti, amiket a *Márai és a kultúra*-ban. Ha általában közvetett módon is, de sok tekintetben szintén a *Röpirat...*-ra reflektál. (Ld. KJ Nyerges Pálhoz írott, 1953. jún. 4-i levelét és annak jegyzetét.) KJ művéhez kapcsolódó írások: Pomogáts Béla, *Zárt tárgyalás = A mítosz mint realitás*, szerk. Bakonyi István, Székesfehérvár, Kodolányi J. Főiskola, 1999, 53; Albert Gábor: *Zárt tárgyalás: Egy elfelejtett és azóta sem kiadott Kodolányi-műről*, Kortárs, 1999, 5, 98–102; Horányi Károly, *A zárt tárgyalás = Uő, Eredet és jelkép*, Bp., Argumentum, 2004, 13–95. hiszen nevünk NÜNAOSZ, a hajó tatján foglalatzkodó, azaz kormányos volt – Eredeti vezetékneve: Ninausz. A „nausz” görögül hajót jelent, az azonban, hogy a „ni” előtag mire vonatkozik, vagy miből torzulhatott, nem megállapítható. NyP – bizonyára tévesen – azt feltételezte, hogy a „-nausz” végződés az eredeti görög szó ellatinosodott formája, s így valójában visszagörögösítette a ninausz szót. NyP egyetemi tanulmányai vége felé magyarosította nevét Nyergesre. A családi visszaemlékezés szerint Cholnoky Jenő professzor hatására, aki a nevet „németesen csengő”-nek tartotta.

az autonóm embernek szüksége van a narkotikumra – Az „autonóm ember” központi fogalom KJ írásaiban, leggyakrabban a *Márai és a kultúra*-ban használta. Eredetileg Vatai László (1914–1993) ref. lelkes, irodalomtörténész, filozófus *Dosztojevszkij: A szubjektív életérzés filozófiája* c. könyvéből származik. „Autonóm ember” az, aki ön-maga és a világ lényegét az emberben találja meg, saját képére akarja alakítani a világot, ugyanakkor önálló létének szférája még lehetőségében is megszűnik, s ezáltal az ember és a világ harmóniája megtörik. Kétségbeesetten keresi helyét, és keresésének útja maga az ún. cím-ben is szereplő szubjektív életérzés. A „szubjektív életérzés filozófiája”

egy olyan gondolkodásmódnak akart fogalmi tisztázása lenni Vatai szándéka szerint, melyben a kegyelem és a hit a legmélyebb filozófiai terminus technicus. Vatai a narkózis problémáját többször is tárgyalta említett művében. Az autonóm embernek az isteni korlátok elleni, menekülés formájában megnyilatkozó lázadását látva abban.

96. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1953. jún. 18.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/407.

Konvent egyik tisztviselője – A látogatók személyét nem sikerült azonosítani.

öngyilkos barátom húga – Kis Bagoly Rezső húga, Irma (1926).

Tamási – Tamási Áron (1897–1966) író.

Szabó Lőrinc a fiával – Szabó Lőrinc fia G. Szabó Lőrinc (1929–1997) filmrendező, Szabó Lőrinc gyerekkverseinek szereplője, Lóci.

97. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1953. jún. 23.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/370.

utazik Besenyőtelekre – Borbély Ervin családját készült meglátogatni.

Shelley – Percy Bysshe Shelley (1792–1822) angol költő.

98. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1953. jún. 24.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/371.

99. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* ([Bp.] 1953. jún. 27)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:22.

Karrer – Otto Karrer könyve. Ld. KJ NyPnénak írott, 1953. ápr. 26-i levelet és annak jegyzetét.

100. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1953. jún. 30.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/372.

101. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1953. aug. 6.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/373.

leveledet megkaptam – NyP-től 1953. jún. 30. és aug. 6. között datált levél nem maradt fenn KJ hagyatékában.

mint „eretnek” írást, ami K. Lacit oly mély aggodalomba ejtette, oly szokatlanul heves vitára ingerelte – Ld. Kemény László 1953. máj. 17-i levelét. (OSZK Kt. Fond 201/303: 30)

Balla Péter – (1908–1984) zenefolklorista. 1943-ban bekapcsolódott a használatban lévő énekeskönyv revíziójára irányuló munkába, melyet a református egyetemes konvent kezdeményezett, és vezette a református Soli Deo Gloria egyesület énekkarának szakmai munkáját. Személye ismert volt a népi mozgalmon belül is, az 1943-as szárszói konferencián a magyar népdaléneklésről tartott előadást, és tanított a Bolyai Kollégiumban (a későbbi Györffy István Népi Kollégiumban) is. Ld. KJ Várkonyi Nándornak írott, 1953. aug. 7-i levelét: *Kodolányi-Várkonyi*, 516.

szézsúr – Ideiglenes tartózkodás, időzés (fr.).

102. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Dombóvár, 1953. aug. 10.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438: 24.

„az ember öröme van teremtvé” – Ld. KJ 1952. máj. 20-i és 1953. jún. 23-i levelét.

103. *Nyerges Pálné Kodolányi Jánosnak* ([Bp.] k. n.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/439:1.

mert a könyvben élek – *Az Én vagyok* c. regény olvasásának élményéről írt. *Kinnereth-tó* – A Bibliában a Genezáret-tó.

104. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1953. aug. 14.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/408.

Csicsáky – Csicsáky Jenő, yakubai és prekubai (1885–1960) hosszújártú tengerészkapitány, m. kir. vámszaki felügyelő és őstörténész. Fő műve: *Mu, az emberiség bölcsője*, Bp., Kir. Egy. Nyomda, 1938. Egyik állítása szerint Ausztrália melletti Mu elnevezésű elsüllyedt földrészen éltek hozzánk hasonló fajú népek; ez három nagy szigetből állt, erre utal a hármass halom, a magyar heraldika jellegzetes címerképe.

105. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1953. okt. 21.)

Gépírás, kézírásos kiegészítéssel. Magántulajdon.

Múltkori levele – NyPné KJ hagyatékában lévő levelei közül egyikről sem tehető fel, hogy az, amelyikre KJ ez alkalommal válaszolt.

ő apját – Mikes Lajos. Ld. róla KJ Nyerges Pálnénak írt, 1953. máj. 10-i levelét és annak jegyzetét.

elutazása estéjén – Mikes 1930. aug. 14-én indult Bécsbe, hogy az ausztriai Strachanban töltött nyaralásából hazatérő családjával találkozzon; aug. 19-én halt meg szívinfarktus következtében a bécsi Erzherzog Rainer szállodában. Utolsó napjairól ld. Dersi Tamás, *A rejtélyes doktor*, Bp., Szépirodalmi, 1965, 439–440.

három hasábos cikket írtam róla a Pesti Naplóba – KJ: Mikes Lajos, Pesti Napló, 1930. aug. 28. (194. sz.) 11.

beerőszakoltam őket a Magyarországra – Magyarország (1893–1944) politikai napilap. 1917-től Az Est-konszern tulajdonában volt. 1934-től, miután Zilahy Lajost bízták meg a főszerkesztéssel, az újság a népi írók egyik legfontosabb orgánumává vált. Ettől az évtől lett itt KJ a szerkesztőség belső munkatársa egészen 1938-ig, felmondásáig.

Zilahy – Zilahy Lajos (1891–1974) író, publicista, drámaíró, a Kisfaludy Társaság és az MTA I. tagja. 1934. febr. 1-től 1936. márc. 29-ig a Magyarország főszerkesztője volt. Vezetése alatt bontakozott ki a lap körül az Új Szellemi Front írói mozgalma.

szembeszálltam tulajdon sógorával a lapnál – Szabó Lőrincsel, aki Zilahy főszerkesztősége idején a lap főszerkesztő-helyettesi feladatait végezte.

„sed” szócska – 1. azonban, de; 2. *(tagadás után)* hanem; 3. ámde, tehát.

Keresztes – Keresztes Ede, a pasaréti református gyülekezet főgondnoka.

Gogoly Mirgorod – Nyikolaj Vasziljevics Gogol (1809–1852) elbeszéléskötete.

Erdélyi József Emlék című könyve – Erdélyi József (1896–1978), *Emlék: Versek*, Bp., Magyar Élet, 1940 (2. kiad. 1943, 3. kiad. 1944).

őreg Nagy Emil – Vámosi Nagy Emil (1871–1956) ügyvéd, országgyűlési képviselő, ny. igazságügy-miniszter. Tanulmányait Kaposváron, Budapesten, Párizsban végezte. Beutazta Angliát és Olaszországot. 1905 és 1911 között a Függetlenségi Párt programjával a szolnoki kerület képviselője, 1914-től az Esterházy-hitbizomány jogtanácsosa, 1923-tól egy évig igazságügy-miniszter Bethlen István kormányában. Ezt követően megszakításokkal több évet töltött Angliában, ahol előadásokat tartott a trianoni békediktátum revíziója érdekében, és

kapcsolatba került H. S. H. Rothermere-rel. 1931-ben a jászladányi kerület független képviselője lett, 1932-ben belépett a Nemzeti Egyiség Pártjába. A Finn–Magyar Társaság egyik megalapítója és elnöke volt. Fia Vámosi Nagy István zenetörténész, író (ld. róla KJ NyP-nak írott, 1950. jan. 10-i levelét és annak jegyzetét). Felesége Göllner Mária (1894–1982) művelődéstörténész, antropológus, akinek egy dedikált munkája – *A magyar ősvallás és a kereszténység a magyar népmese tükrében* (1941) – megvolt Kodolányi könyvtárában.

Herczeg – Herczeg Ferenc (1863–1954) író, újságíró, az MTA r. tagja, másodelnöke, az Új Idők c. irodalmi hetilap főszerkesztője, a századelő és a két háború közötti korszak irodalmi életében az úri osztály szellemiségének leginkább népszerű képviselője.

Rákosi Jenő – (Kremsner, 1842–1929) író, újságíró, lapszerkesztő, főrendházi tag, az MTA I., a Kisfaludy Társaság r., a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagja.

106. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1953. nov. 1.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/374.

nagyszerű leveledet köszönöm – NyP-nak 1953. aug. 10. és nov. 1. között datált levele nem maradt fenn KJ hagyatékában.

Vigilia részletet kér a *Judás*-ból – KJ *Én vagyok* c. regényéből két részletet közölt a *Vigilia* folyóirat *A vihar* címmel: 1954, febr., 82–88; *Káprázatok háza* címmel: 1954, júl. 359–371.

Borbélynál van kötésen – Borbély Lászlónál. Ld. KJ NyP-nak írott, 1953. aug. 6-i levelét.

öcsém – Kodolányi Gyula (1911–1984) okl. gépészmérnök, a műszaki tudományok kandidátusa, KJ édesapja második házasságából származó féltestvére.

107. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1953. nov. 18.)

Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/375.

orvos barátom – Dr. Müllner József, egykori gimnáziumi osztálytársa a székesfehérvári reáliskolában, Polgárdiban praktizált. Nevének említése nélkül KJ két helyen szólt róla visszaemlékezéseiben. (*Viszszapillantó tükör*, 504, 527.)

Konrád – Szántó Károly; P. Konrád OFM (1920–1999) teológus, 1938-ban lépett a ferences rendbe, 1944-ben szentelték pappá, 1954-ben végzett az ELTE történelem–földrajz szakán, 1964-ben a Pázmány Péter Hittudományi Akadémián. Joó Sándor és Konrád atya találkozott egymással, mint ahogy ez kiderül KJ NyP-nak írott, 1953. dec. 26-i leveléből, de nem ismert NyP írásos beszámolója az ott elhangzottakról. Azonban NyP KJ-hoz írott, 1953. nov. 28-i levelében megörökített egy beszélgetést, mely Kemény László lakásán zajlott, s amelynek részvevője NyP-on és Kemény Lászlón kívül Konrád atya, Szabó Lőrinc, Szabó Lőrincné Mikes Klára és Mikes Margit voltak.

108. *Nyerges Pálné Kodolányi Jánosnak* ([Bp.] k. n.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/439:6

S.-ra – Joó Sándorra.

Ádám J. – Személyét nem sikerült azonosítani.

109. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1953. nov. 30.)
Gépírás. Magántulajdon.

József Attila élettörténetét – József Attiláról (1905–1937) szóló könyv: József Jolán (1899–1950), *József Attila élete*, első kiadása: Cserépfalvi, 1940. A könyv megírását KJ mint az Írók Gazdasági Egyesületének főtáitkára támogatta. Ld. *Visszapillantó tükör*, 170.

Móricz Zsigmondot – Móricz Zsigmondról (1879–1942) szóló könyv: Móricz Virág (1909–1995), *Apám regénye*, Bp., Szépirodalmi, 1953.

110. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1953. dec. 3.)
Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/409.

Magának írtam – Ld. KJ 1953. nov. 30-i levelét.

111. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1953. dec. 23.)
Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/376.

Józsi – Szent-Iványi József.

Jucka szállásadójának a felesége – Thury Levente (ld. róla KJ NyP-nak írt, 1953. jan. 14-i levelét és annak jegyzetét!); felesége Mara.

112. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1953. dec. 26.)
Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/410.

leveletem már elküldtem, mikor a Magáé megérkezett – KJ NyPnének ekkor írt levele nem ismert, de lehet, hogy dec. 23-án NyP-hoz írott levelére utalt, ugyanakkor NyPné KJ-hoz írott levele sem maradt meg KJ hagyatékában. NyPné e levélre adott válaszában a jelzete: OSZK Kt. Fond 201/439: 3.

vége olyan könyvet küldhettem, ami megnyerte a tetszését – Levelezésük-ből nem derül ki, milyen könyvet küldött KJ NyPnének.

Pali írja – NyP-nak nem maradt fenn december hónapban datált, KJ-hoz írott levele.

tetralógia – KJ mitikus regényciklusa: *Vízözön, Új ég és új föld, Én vagyok, Az égő csipkebokor*.

113. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1954. jan. 6.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:24.

V-ra – Visegrádra.

József A. életrajzát – Ld. KJ NyP-nénak írott, 1954. jan. 6-i levelét és annak jegyzetét.

Móriczét, amit Virág írt róla – Ld. KJ NyP-nénak írott, 1954. jan. 6-i levelét és annak jegyzetét.

Esti b.-ben a Hamsun–Dosztojevszkij tanulmányodat – KJ, *Knut Hamsun* = *Uő, Esti beszélgetés*, Bp., 1998, 9. A cikkgyűjtemény első, már a *Csendes órák* anyagával bővített változata: Bp., Magyar Élet, 1944.

Kör bezárul – Knut Hamsun, *A kör bezárul*, ford. G. Beke Margit, Bp., Dante, 1936.

Karrer – Otto Karrerről és művéről ld. NyP KJ-nak írott, 1953. jún. 27-i levelét és annak jegyzetét.

114. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. jan. 13.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/378.

szibarita – Szibarita (Sybaris ókori város nevéből), elpuhult, csak élvezeteknek élő ember.

polgárdi orvos – Müllner József. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1953. nov. 18-i levelének jegyzetét.

Universitas – Nem sikerült meghatározni, milyen kiadványra gondolt.

Papini – Giovanni Papini, (1881–1956) olasz költő, író, esszéista. Világsikerű könyve: *Storia di Cristo* (1921), magyarul: *Krisztus története*, ford. Révay József, bev. Fülep Lajos, Bp., Athenaeum, 1925. Feltehetően *Il diavolo* c. az ördög szubsztanciájának kérdését érintő etiko-teologikus eszmefuttatására gondolt.

115. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakaratty, 1954. jan. 30.) Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/411.

a kenesei ref. pap – Fáber Kovács Gyula (1909–1954) 1946-tól volt Kenesén lelkész, feleségével és három gyermekével költözött ide. Több kiadást megélt könyve a *Ballag már a vén diák*, melyben pápai diákélményeit írta meg. 1954. jan. 22-én, súlyos tüdőműtétet követően hunyt el.

a nagy képzőművészeti kiállításról – Decemberben nyílt meg a IV. Magyar Képzőművészeti kiállítás.

az ankétról – Hogy milyen ankéttra gondolt KJ ez alkalommal, nem sikerült pontosan meghatározni. A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége okt. 30–31-én és nov. 1-én rendezte meg a megyei képzőművészeti munkacsoportok országos értekezletét.

az orosz és szovjet képzőművészeti kiállítás – Decemberben nyílt meg az Új Magyar Képtárban *A forradalom előtti orosz és a szovjet képzőművészet eredeti alkotásaiból* c. kiállítás. A Szabad Művészet tudósítása szerint: „A kiállítás gazdag anyaggal mutatja be a magyar közönségnek a múlt századi és század eleji orosz kritikai realizmus, ill. a Szovjetunió szocialista realista művészetét. Az 1949-ben megrendezett Szovjet Képzőművészeti Kiállítás döntő lökést adott a szocialista realizmus útján elinduló új magyar művészetnek. Most együtt a fejlődés megszakítatlan vonalában látjuk a 19-ik század klasszikus orosz kritikai realistáinak nagy nemzedékét és mellettük a szovjet társadalom művészetét – ez az összefoglaló szemle már csak azért is igen sok értékes tanulságot hoz, mert megismerhetjük, mint kapcsolódik egybe a nép életéből és munkájából táplálkozó szovjet szocialista művészet a múlt örökségével, az orosz nép egykori sorsát megelevenítő 19-ik századi művészet hagyományaival. Miként 1949-ben, úgy most is

sok-sok új indítást és felismerést vár művészetünk ettől a kiállítástól.”
(Szabad Művészet, 1953, 6. [nov.–dec.], 241.)

a kiváló kath. papról – Konrád atyáról. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1953. nov. 18-i levelének jegyzetét.

116. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1954. jan. 31.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438: 26.

Godin abbé – Henri Godin (1906–1944) Yvan Daniel mellett a munkáspapi mozgalom elindítója. Munkáspap az, aki tudatosan elhagyja plébániáját vagy kolostorát, hogy hivatásszerűen gyári munkásként, tartósan munkáskörnyezetben éljen. A mozgalom sikertelen lelkipásztori kísérlet volt a munka világában élők körében főként 1941 és 1959 között. E. Suchard támogatva a munkáspapságot meghirdette egész Franciaország misszionálását. 1950-ig a Mission de Paris mintájára Franciaország minden nagyobb iparvidékén alakultak papi csoportok, melyekben kb. 100–120 pap tevékenykedett. A munkáspapok belesimultak környezetükbe, a szentmisét szegényes lakásokon tartották, szomszédok, munkatársak, barátok részvételével. Mivel szellemileg jóval műveltebbek voltak a többi munkásnál, gyakran megbízták őket a munkások jogainak védelmével, az üzemek vezetésével szembeni szakszervezeti képviseléssel. Henri Godin és Yvan Daniel könyvet írt *Franciaország: missziós ország?* címmel.

O. Wilde – Oscar Wilde (1854–1900) író, költő, író. *Dorian Gray arcképe* (1891) c. regényének előszavában a társadalmi és erkölcsi konvenciókat meghaladó irodalom mellett szól.

117. Kodolányi János Nyerges Pálnénak (Balatonakarattya, 1954. febr. 6.)
Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/412.

levele nagyon levert – NyPné KJ hagyatékában lévő levelei közül egyikről sem tehető fel, hogy az volna, amelyikre KJ ez alkalommal válaszolt.

Faragho altábornagy – Faragho Gábor (1890–1953) altábornagy, közellátási miniszter. 1938–40-ben a Honvédelmi Minisztérium Elnöki B. osztályát vezette. 1940–41-ben katonai attasé Moszkvában, ekkor már vezérőrnagyként. 1943. febr. 1-től altábornagy, a csendőrség felügyelője. 1944. szept. 28-án fegyverszüneti delegáció élén Moszkvába

ment, ahol okt. 11-én aláírta az előzetes fegyverszüneti feltételeket. 1944. dec. 22-től az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagja, közellátásügyi miniszter 1945 júliusáig, nyugdíjazásáig. 1951-től Kecskemét melletti ingatlanán élt. Faragho 1944 márciusában megbízta KJ-t állítson össze egy memorandumot az ország kül- és belpolitikai, ill. kulturális helyzetéről, fejtse ki, milyen módszerek lennének alkalmazandók a belső ellenállás hathatós és eredményes megszervezésére. Ilyen jellegű memorandumot másokkal is készítettetek. Faragho az ifj. Horthy Miklós által vezetett Kiugrási Irodának továbbította KJ egy példányban írt kéziratát. A megbízás a Kiugrási Iroda azon törekvésének volt a része, hogy szélesítse támogatottságának körét. A memorandum keletkezésének történetéről KJ hosszasan megemlékezett a *Rohanás a pusztulásba* c. írásában, érintve Faraghohoz fűződő kapcsolatát. (*Visszapillantó tükrök*, 437–446.) Ld. KJ Szabó Lőrincnek írott, 1948. jún. 3-i levelének jegyzetét: *Kodolányi–Szabó*, 317–318; KJ, *Szilveszteri számvetés*. III. Független Ifjúság, 1946. jan. 22. 3. kötetben: *Én vagyok: In memoriam Kodolányi János*, vál., szerk., összeáll. Csűrös Miklós, Bp., Nap, 2001, 141–145.

a szomszédos tábornokékhoz – Szomor Auréliékhoz. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1951. okt. 29-i levelének jegyzetét.

118. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1954. febr. 25.) Gépírás. Magántulajdon.

Levelében ugyanis olyan kérdéseket érintett – NyPné KJ hagyatékában lévő levelei közül egyikről sem tehető fel, hogy az volna, amelyikre KJ ez alkalommal válaszolt.

Szókratész – (Kr. e. 469 – Kr. e. 399) görög filozófus. A demokrácia restaurációjának idején megvádolták: „Vétkezik Szókratész, mert megrontja az ifjúságot, és nem hisz azokban az istenekben, akikben a város, hanem más, új daimónok működésében.” (Platón: *Szókratész védőbeszéde* 24 b, ford. Devecseri Gábor; ld. még Xenophón: *Emlékeim Szókratészről*, 1, 1.)

Egy ifjú barátom – Kovács Sándor (1922–1998) aranykalászos gazda, a negyvenes évek második felében a Nemzeti Parasztpárt megyei titkára. Vele folytatta KJ egyik legnagyobb levelezését.

Nászhulláh – Nászrulláh, *Nasr-Allah bin Haydar Tora* (1827–1860) buharai kán. Valójában három kán uralkodott még őt követően.

119. *Nyerges Pálné Kodolányi Jánosnak* ([Bp.] k. n.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/439:4.

120. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. márc. 31.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/379.

öreg Csont – Várkonyi Nándor.

121. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1954. ápr. 20.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:30.

Mann Törvény-ével – Thomas Mann (1875–1955) Mózes-könyve: *A törvény*.

Johanán be Ghula – Gyula fia János. KJ apjának keresztnéve Gyula volt.

122. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. ápr. 22.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/380.

hic Rhodus, hic salta – Aesopus 203. meséből eredő szállóige. Egy kérkedő azzal dicsekszik, hogy ő Rhodosban valamikor roppant nagyot ugrott, és tanúkra hivatkozik, akik ezt látták. Mire valaki megjegyzi: „Barátom, ha úgy van, nincs szükség tanúkra. *Itt van Rhodos, itt ugorj*”.

123. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1954. jún. 15.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:30.

bóher – Rabbinövendék.

124. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. jún. 18.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/381.

Gyurika – KJ harmadik unokája.

125. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. jún. 29.)

Gépirás postai levelezőlapon. Feladó: „Kodolányi, B. akarattya”; címzés: „Nyerges Pál // Káptalanfüred / Veszprém m.” MTA KIK Kt. Ms 2391/382.

- 126.** *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. júl. 13.)
Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/383.
Jankovich – Jankovich Ferenc (1907–1971) költő, író, Baumgarten-díjas (1939, 1942), Kossuth-díjas (1956).
Erdei – Erdei Sándor (1915–1984) író, Erdei Ferenc agrárközgazdász, politikai fivére. 1954 és 1956 között a Magyar Írószövetség főtitkára.
- 127.** *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattya, 1954. aug. 3.)
Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/413.
levelét megkaptam – NyPné KJ hagyatékában lévő levelei közül egyikről sem tehető fel, hogy az, amelyikre KJ ez alkalommal válaszolt.
- 128.** *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. aug. 4.)
Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/384.
a Te pécsi kiállításod – Nincs róla adat, hogy ennek a kiállításnak a terve végül realizálódott-e.
Zs. Pistától – Dr. Sigmond István (1904–1976) veszprémi orvos.
- 129.** *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. aug. 25.)
Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/385.
- 130.** *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1954. aug. 26.)
Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:33.
- 131.** *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. aug. 31.)
Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/386.
Illés Endre – (1902–1986) író műfordító, könyvkiadói igazgató, Baumgarten-díjas (1937, 1939), Kossuth-díjas (1963).
Újabban a könyvem elé szánt előszó körül tetvészkednek – Veres Péter Illyés Gyulával együtt lépéseket próbált tenni annak érdekében, hogy KJ-nak könyve jelenhessen meg, és a nélkülözésben élő író egzisztenciális gondjai valamennyire enyhüljenek. Erre lehetőséget teremtett az Írószövetség életében április végén bekövetkezett fordulat. Veres Péter – mint az Írószövetség frissen megválasztott elnöke – és Illyés Gyula 1954. ápr. végén meglátogatta KJ-t akarattyai

otthonában. Beszélgetésük során elvi megegyezés is született közöttük, miszerint lépéseket tesznek ketten KJ-nak az Írószövetségbe történő felvétele és elbeszélés-gyűjteményének, majd a *Boldog békeidők* című regényének kiadása érdekében. Az elsőként szöbakerülő könyv, mely KJ 1922 és 1933 között írott novelláit tartalmazza, 1955 márciusában jelent meg *Éltek, ahogy tudtak* címmel. A kultúra irányítóinak azt az igényét, hogy a kötet előszóval jelenjen meg, először 1954. aug. 3-án közvetítette Veres Péter KJ felé. KJ teljesítette a kérést, megírta. Az Írószövetség elnöksége 1954. szept. 11-én tartott ülésének határozatai közt a hatodik pont (*Folyó ügyek*) első bekezdése foglalkozik a novelláskötet tervezett előszavával: „A Kodolányi-előszót az Elnökség hiányosnak találta. Megbízta Veres Pétert és Erdei Sándort, hogy Kodolányival tárgyaljon ennek a hiányosságnak megszüntetéséről. Az Elnökség még egyszer nem kíván ezzel foglalkozni, és a Titkárságra bízta annak eldöntését, hogy a kijavított előszót alkalmasnak találja-e a megjelenésre.” Aláírta Fábíán Zoltán, elnökségi titkár 1954. szept. 11-én. (Veres Péter hagyatéka, MTA KIK Kt. Ms 5490/157.) A levelezésben később is előfordul az előszó kérdése. KJ 1954. okt. 6-i soraiban javasolta – Veres Péter útján az Írószövetségnek –, hogy könyve előszó nélkül jelenjen meg, vagy maga Veres Péter írjon egy előszót. Veres Péter hagyatékában KJ levelei után található egy gépírási változat keltezés nélkül, mely a kötetben közölttől több helyen is eltér. Erről bővebben és általában KJ-nak Veres Péterrel való kapcsolatáról ld. Horányi Károly, *Kodolányi János levelei az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában = Örökségünk élő múltunk: Gyűjtemények a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*, szerk. Fekete Gézáne, Bp., MTA Könyvtára, 2001, 360–364.

Illyést – Illyés Gyula (1902–1983) író.

132. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1954. szept. 7.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:34.

appendicitis – Vakbélgyulladás.

poltronság – Gyávaság, szájhősség.

Mednyánszky – Mednyánszky László, br. (1852–1919) festő, grafikus.

Egri – Egry József (1883–1951) festő.

133. Kodolányi János Nyerges Pálnénak (Balatonakarattya, 1954. szept. 22.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/414.

kis Bocogó – NyP fiának, Andrásnak a beceneve.

várom, hogy a könyvem anyagát végre összeállíthassam – Elbeszéléskötetének összeállítását.

P. Horváth Lajos – Pálóczi Horváth Lajos (1899–1974) hírlapíró, kritikus, néprajztudós. A második világháború éveiben a Magyar Távirati Irodánál dolgozott, magyarra fordította a külföldi rádióadások anyagait, s eljuttatta azokat az ifj. Horthy Miklós vezette Kiugrási Irodához. A nyilasuralom idején menekülteket rejtegetett, többek között Veres Pétert. 1951-ben koholt vádak alapján halálra ítélték, melyet négy siralomházban eltöltött esztendő után 12 évi börtönre változtattak. 1956-ban szabadult, 1960-ban rehabilitálták.

Bátyjának – Ifj. Rogrűn Jenő (1916–2005). Jelenleg nincs adat arra vonatkozóan, miképpen lehetett volna Pálóczi Horváth Lajos segítségére. *unokaöccse* – Személyét nem sikerült azonosítani.

134. Nyerges Pálné Kodolányi Jánosnak ([Bp.] k. n.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/439:11.

Brown-féle mozgás – Robert Brown (1773–1858) angol botanikus által felfedezett jelenség: folyadékokban és gázokban a lebegő részecskék szüntelen és véletlenszerű mozgása.

135. Kodolányi János Nyerges Pálnénak (Balatonakarattya, 1954. okt. 12.)

Gépírás. Magántulajdon.

könyvem körül adódó újabb és újabb komiszkodásokkal – Ld. KJ NyP-nak írott, 1954. aug. 31-i levelének jegyzetét.

136. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Bp., 1954. okt. 29.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:36.

Szentiványi Lajos – (1909–1973) festő. 1952 és 1954 között a Magyar Dolgozók Szakszervezete festő szakosztályának vezetője, 1954-ben Dunaújvárosban, a Képzőművészeti Alap alkotóházában dolgozott. Freskóiban a politikai elvárásoknak és a szocreál „esztétika” igényeinek felelt meg didaktikusan felsorakoztatott allegorikus alakjainak

színpadszerű, néhol az ókori és keresztény mintákat is követő beállításával. Tájképeket, csendéleteket, figurális kompozíciókat és portrékat festett posztnagybányai szemlélettel, a Párizsi Iskola körének stílusjegyeit idézve.

Szegedi Róza házában – Szegedy Róza-ház; barokk stílusú, egykori prés- és lakóházban élt Kisfaludy Sándor és felesége Szegedy Róza. A házban irodalmi emlékmúzeumot rendeztek be.

gaudium – Öröm, vidámság (lat.).

137. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Budapest, 1954. nov. 4.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond. 201/438: 37.

A kínai és a Paál L. kiállításra lépек el – A kínai–magyar kulturális egyezmény keretében 1954. okt. 1-jén nyílt meg a Múcsarnokban a kínai ipar- és népművészeti kiállítás. Ld. Major Gyula, *Az új Kína iparművészete*, Szabad Művészet, 1954, 8, 337–345. – Paál László (1846–1879) festőművész emlékkiállítása halálának 75. évfordulója alkalmából a Szépművészeti Múzeumban. (A kiállítást Bényi László rendezte.)

138. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakaratya, 1954. nov. 5.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/387.

a pécsi Dunántúl c. folyóirat szívesen közölné – KJ Móricz Zsigmondról szóló visszaemlékezéseit *Utóhang: Emlékeim Móricz Zsigmondról* címmel a Dunántúl folyóirat 1955-ben közölte folytatásokban.

az Építünk szerkesztője – Koczogh Ákos (1915–1986) irodalom- és művészettörténész. A debreceni Építünk folyóirat 1954 őszétől már Alföld címmel jelent meg, 1950 nyaratól a Magyar–Szovjet Baráti Társaság Hajdú-Bihar megyei Titkárságának, 1951-től a Magyar Írók Szövetsége Debreceni Csoportjának volt a negyedévenként megjelenő folyóirata. 1951 és 1956 között Koczogh Ákos lap felelős szerkesztőjeként tevékenykedett.

Vigilia-beli Van Gogh-cikk – Dezső László, *A festés apostola: Vincent Van Gogh*, Vigilia, 1954. 10. 519–526.

Baskirceva Konstantinova Mária Napló-ját – Baskirceva, Marija Konsztantyinovna (1860–1884) orosz író, festő. Nevét francia nyelvű naplója tette ismertté, melyet halála után adtak ki több nyelven.

A századfordulón és a századelőn oly népszerű írás egy, a művészi érvényesülésért küzdő fiatal lány vallomása, sok érdekes, a francia művészvilágot jellemző adalékkal, megfigyeléssel. Először magyarul: *Bashkirtseff Mária naplója*, ford. Berend Miklósné, Bp., Genius [1925]. *Bátyádnak* – Ifj. Ninausz István (1909–1995) gépészmérnöki diplomát szerzett, a budapesti Kábelgyárban dolgozott. A magyar műanyag szigetelésű kábelek kifejlesztéséért megosztott Kossuth-díjban részesült.

egy baranyai parasztfiú barátomat s feleségét – Kovács Sándor – róla ld. KJ NyP-nénak írott, 1954. febr. 25-i levelének jegyzetét –, felesége Ágnes.

139. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. dec. 26.)
Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/388.

140. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1954. dec. 31.)
Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/389.

Leveledet megkaptam – KJ hagyatékában nem maradt fenn 1954. dec. 26 és 31. között kelt levél NyP-tól.

nem léptél be abba a tanintézetbe, ahol ő tanít – Göllner Miklós 1946-tól 1964-ig a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban tanított.

Képzőművészeti Alap – Az 1952-ben alakult Képzőművészeti Alap feladata az alkotóművészek jogvédelme, anyagi juttatások (alkotói munkaelőleg, ösztöndíj, segély stb.), valamint a nyugdíjak folyósítása, kollektív műtermek és alkotóházak (Zsenyie, Szigliget, Kecskemét, Hódmezővásárhely, Galyatető stb.) fenntartása.

a kenesei ref. lelkész – Kuti József, lelkész Hajmáskéren, majd Kenesén. KJ 1953 augusztusában ismerte meg, mikor őt Dóczi Antal társaságában Akarattyan meglátogatta. Megismerkedésüktől a lelkész 1965-ben bekövetkező haláláig baráti viszonyban voltak. KJ hozzá írott három levelét Szabó György közölte. (Confessio, 1984, 4, 114–118.) Kuti József fia, Kuti Csaba mérnök – mint az Akarattyt is magába foglaló Balatonkenese polgármestere – egy interjúban felidézte családját és a maga gyermekkori emlékeit KJ-ról (Tölgyesi József, *Nyitottság és függetlenség: Kuti Csaba Kodolányi-emlékeiről és szellemi értékeinkről*, Új Horizont, 1999, 4, 29–35.)

Dehát a regény – KJ Boldog békeidők c. regényéről van szó; első kiadása: Pécs, Dunántúli Magvető, 1956.

egy régi kommunista barátomat – Haraszti Sándor (1897–1982) politikus, publicista, KJ ifjúkori barátja, ill. iskolatársa két évig a pécsi állami főreálban. KJ világnézeti-politikai tájékozódását jelentősen befolyásolta ebben az időben. Kapcsolatuk korai szakaszát mindketten megörökítették. Ld. Haraszti Sándor, *Befejezetlen számvetés*, Bp., Magvető, 1986; KJ, *Sülyledő világ*, Bp., Magvető, 1965. Haraszti 1945 és 1948 között a Szabadság c. lap főszerkesztője, majd az MDP KB Agitációs és Propaganda Osztályának helyettes vezetője volt. 1949 őszén az Athenaeum kiadó igazgatójává nevezték ki. 1950-ben koholt vádakkal letartóztatták, halálra, majd négy évi siralomház után életfogytiglani börtönre ítélték. 1954-ben rehabilitálták, s a Béke és Szabadság főszerkesztője lett.

Zajti Ferenc – (1886–1961) író, festőművész, 1905–1906-ban a müncheni festőiskolában tanult, 1918-ban diplomát nyert a református teológián, 1946-ig a Fővárosi Könyvtár keleti gyűjteményének vezetője volt. Irodalmi munkássága az ún. turanizmus ideológiáját tükrözi. Főbb művei: *Az ősmagyarok hitvilága* [karcolatok], Bp., 1918; *A hun-magyar őstörténelem*, Bp., 1928; *Magyar évezredek* [szkíta–hun–magyar faji azonosságról], Bp., 1943.

dravidák – Tisztázatlan eredetű, Elő-India déli részén élő népcsoport.

francia nemzetgyűlés gyalázatos szavazása – A francia nemzetgyűlés a párizsi egyezmények (1954. október 20–23.) ratifikálásával és bizalmi szavazással kapcsolatos ülésén az előző nap, dec. 30-án délután az egyezmények első cikkelyét illető bizalmi szavazással, 27 fős szavazattöbbséggel, hozzájárult Nyugat-Németország felfegyverzéséhez. Az egyezmények tették lehetővé az NSZK NATO-tagságát.

141. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1955. jan. 3.)
Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/390.

142. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1955. jan. 8.)
Gépirás. OSZK Kt. Fond 201/438:36.

OMMI – Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet.

Ma de. valék az V. Képzőműv. Kiáll.-on az Műcsarnokban – Ekkor nyílt meg a kiállítás.

Derkovics – Derkovits Gyula (1894–1934) festő, grafikus.

a Sport stadion bejáratához készülnek – A Népstadion főépületéhez vezető Dromoszról, a felvonulási útvonal mentén felállított szobrok-ról szólt.

Donatello – (Donato di Niccolò di Betto Bardi, 1386–1466) itáliai szobrász. A reneszánsz szobrászat világi monumentális művét alkotta meg Gattamelata lovasszobrával (1447–1453).

Bernáth Aurél – (1895–1982) festő.

mellékelt Thomas Mannra vonatkozó riportot – Az újságkivágat nincs a levél mellett.

Téged is érdekelni fog, a kis finn hír úgyszintén – Az újságkivágat nincs a levél mellett.

143. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakaratty, 1955. jan. 17.)
Gépírás. MTA KIK Kt. Ms 2391/391.

pars pro toto – Jelentése: rész az egész helyett (lat.); azt a közlésformát jelöli, amikor egy fogalomra vagy dologra úgy történik utalás, hogy annak csak egy kisebb egysége, alkotórésze lesz megnevezve. Használata a beszélő feleknek a tárgyat illető közös előismeretét igényli. Pl. „sok száj” sok enni akaró ember helyett, „Anglia” az Egyesült Királyság helyett, „Pest” Budapest helyett.

Farkas Zoltán – (1880–?) irodalom- és művészettörténész, kand., a Nyugat, a Napkelet és a pozsonyi Forum kritikusa volt. Főbb művei: *Bajza József élete és művei*, 1912; *Magyar festők*, Bp., 1941, franciául 944; *Munkácsy Mihály*, Bp., 1941 és 1943; *Paál László*, Bp., 1954; *Csók István*, Bp., 1957; *A romantika festészete és szobrászata* Bp., 1959; *Egry József* Bp., 1959, 1969.

könyve Paál Lászlóról sok műmelléklettel – Farkas Zoltán, *Paál László 1846–1879*, Bp., Képzőművészeti Alap, 1954 [1955] (Magyar Mesetek).

Nurmi – Paavo Nurmi (1897–1973) finn atléta, az 1920-as években a világ legjobb közép- és hosszútávfutója volt, sok világrekordot állított be a legkülönbözőbb távokon, 1500 m-től 20 km-ig.

144. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1955. febr. 10.)
Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/392.

Lulu mesterednek – Feltehetően Szentiványi Lajosról van szó.

Zsigmond Pista – Dr. Sigmond István. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1954. aug. 4-i levelét és annak jegyzetét.

Dunántúl szerkesztője – Szántó Tibor (1928–1970) író, újságíró. 1957-ben indította el a kéthavonta megjelenő Dunántúl folyóiratot, melynek 1957-ig volt a szerkesztője. Részt vett a Dunántúli Magvető alapításában, mely KJ *Boldog békeidők* c. regényének kiadását is vállalta. Szervezője volt a Magyar Írók Szövetsége pécsi csoportjának.

Adják elő a Végrendelet-et, a végét úgyis át akarom dolgozni – KJ Galsai Pongrácnak írta 1955. febr. 11-én: „Darabomat gondosan elolvastam s úgy látom, derekas átdolgozásra szorul. Kifogástalan műnek kell lennie. Úgy terveztem, hogy a jövő héten lóhalálában megcsinálom, s azonnal elküldöm, de ha csak őszről van szó, a lóhalálára semmi szükség. Kotlehatok rajta egy kicsit. A darab új s igazi fényben fog ragyogni.” (PIM Kt. V. 2231/3.)

Megjelent ugyanis a Dunántúl-ban a Móricz-arckép első részlete – A Dunántúl 1955. januári számában (10, 23–34).

olyan ocsmány sajtóhibával jelent meg – A második közlemény az alábbi szerkesztőségi jegyzettel jelent meg: „Legutóbbi közleményünk 30. lapján Tóth Árpád helyett másodszor is Aladár olvasandó. Ugyanazon lap alján pedig, az Osvát Ernőről szóló rész helyesen így hangzik: »Sokszor, sokszor leírták már őt, én sem láttam másnak. Nagyhomlokú, komoly, papos, feketeruhás férfiúnak...« stb.” (Dunántúl, 1955, 11, 41–62.)

Osvát Ernő – (1876–1929) szerkesztő, kritikus, ő közölte KJ első, *Sötétség* c. elbeszélését a Nyugatban

Malenkov – Georgij Makszimilianovics Malenkov (1902–1988) szovjet politikus. Sztálin halála (1953. márc. 5.) után L. Berija támogatásával a minisztertanács elnöke lett. Júl.-ban Ny. Hruscsovvval összefogva megbuktatta, majd kivégeztette Beriját, de 1955 februárjában gazdaságpolitikai koncepciójának csődjére hivatkozva őt is eltávolították a kormányfői székből.

145. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1955. febr. 10.)
Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/393.
146. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1955. jún. 3.)
Gépírat kézírásos javításokkal, tollrajzzal. OSZK Kt. Fond 201/438:41.
Franz Hals – (1580–1666) a holland aranykor festője.
147. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1955. jún. 10.)
Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/394.
148. *Kodolányi János Ninausz Istvánnénak* (Balatonakarattya, 1955. júl. 19.)
Gépírás. A hozzátartozó borítékon a címzés: Ninausz Istvánnénak
// Káptalanfüred (Veszprém m) / Ninausz-villa”. MTA KIK Kt. Ms
2391/416.
149. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1955. júl. 29.)
Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/395.
öcsém – Kodolányi Gyula. Ld. KJ NyP-nak írott, 1953. nov. 1-i levelének
jegyzetét. Mint mérnöknek a rádiózás volt a szakterülete. Kandidá-
tusi disszertációja: *Közép- és hosszú-hullámú rádió műsorszóró adó-
állomások és adóhálózatok elvi tervezési szempontjai*, 1960.
150. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1955. szept. 6.)
Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/396.
Darabom két felvonása kész – KJ *Végrendelet* c. drámájának átdolgozásá-
ról van szó, melyet a Pécsi Nemzeti Színház készült előadni.
151. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1955. szept. 13.)
Gépírás. A levélhez tartozó borítékon a címzés: Nyerges Pál festőmű-
vés // Káptalanfüred (Veszprém m.) / Ninausz-villa.” MTA KIK Kt.
Ms 2391/397.
- Kitűnő emberek, pompás rendező* – A főbb szerepeket Bakos László,
Jancsó Jolán, Bázsza Éva, Horváth Magda, Vass Éva és Tándor La-
jos alakította, a darabot Marton Frigyes (1928–2002) rendezte, aki

a Színművészeti Főiskola elvégzését követően négy évig volt a Pécsi Nemzeti Színház tagja.

ötven próba után fog színrekerülni dec. 1-én – 1955. dec. 3-án volt a bemutató.

egyik darab, az én Földindulás-om – Ebben az időben arról szerez tudomást, hogy a Mohács melletti Bárban parasztok játsszák el a darabot. Ld. Tüskés Tibor, *Kodolányi János*, [Pécs] Pro Pannonia, 1999, 245 (Pannónia Könyvek).

diákéletem – 1910-ben iratkozott a pécsi főreáliskolába. Az ötödikben mennyiségtanból megbukott, tanulmányait 1916-tól Székesfehérváron folytatta.

152. *Kodolányi János Nyerges Pálnénak* (Balatonakarattyá, 1955. okt. 17.) Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/415.

Ilus asszonyra is, a ház „fogadott nagynénjére” – Placht Józsefné. Hozzá tartozóit politikai okokból bebörtönözték. Nagy nélkülözésben élt idős édesanyjával. A Nyerges családnál afféle pótnagymama szerepet töltött be, főzött, vigyázott a gyerekekre.

153. *Nyerges Pálné Kodolányi Jánosnak* ([Bp.] k. n.) Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/439: 5.

154. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattyá, 1955. okt. 23.) Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/398.

a budai kis ház elkészülésére – KJ Galsai Pongrácnak, a Dunántúli Magvető munkatársának írta 1955. ápr. 24-én: „egy kis telket kaptam Budán s állami kölcsönt a házacska felépítéséhez csak akkor adnak, ha a szerződést fel tudom mutatni. Elképzelheted, mennyire nem szeretném, ha visszavennék a telket, hiszen lányomnak nincs lakása és ha télen Pestre kell mennünk, nincs hol lehajtanunk a fejünket. Gondoljátok ezt meg és igyekezzetek végre szerződéshez juttatni.” (PIM Kt. V. 2231/4.) A kis ház ideája, újból megvalósíthatónak látszott a Kodolányi-család számára. KJ így írt két nappal korábban, okt. 21-én Gulyás Pálnénak: „Nagy tervekbe vágtunk bele máris. Vettünk Budán egy kis juttatott telket, házépítő kölcsönt szereztem rá s most

Jucka épít egy kicsike házat, ahol télen meghúzódhatunk.” (PIM Kt. V. 4324/133/6.) A terv később mégsem realizálódott. Kodolányi Júlia emlékezésében így írt a telek megvásárlásáról, ill. további sorsáról: „Az Irodalmi Alap hozzásegített bennünket egy telekhez a Rózsa-dombon. Ikerházat kellett volna építtetnünk rá egyik barátnőmmel. Sok utánjárás, építési engedély, OTP-kölcsön s egyéb házalások után barátnőm építésze megkezdte a munkát. A mi részünk az alapozás után abbamaradt, s csak a ház másik fele növekedett. Ügyvéd, új építés s egyéb tortúrák után sikerült veszteség nélkül kikerülni a vállalkozásból. Az árából egy Böszörményi úti lakás lett.” (Kodolányi Júlia, *i. m.*, 221–222.) Később az említett Böszörményi úti lakásban lakott KJ feleségével, lányával és vejével, elsősorban a téli hónapokban.

Szegő úr – Szegő József ekkor az enyingi ócskavastelepen dolgozott. 1955. dec. 22-i levelében jelezte, hogy a jövő év januárjában – amennyiben körülményei lehetővé teszik – meglátogatja KJ-t Akarattyán. (Ld. OSZK Kt. Fond 201/520.)

mozaista – Mozaizmus (lat.) Mózes vallása, a Mózes által meghatározott erkölcsök, törvények, szokások.

155. *Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak* (Bp., 1955. nov. 10.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438:46.

A boglári freskó ügye – A Balatonboglári Állami Gazdaság megbízásából készített a szőlő oltásával kapcsolatos, oktatást szolgáló pannókat.

156. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattyá, 1955. nov. 11.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/399.

Viktória vízesés – Zambia és Zimbabwe határán található, helyi elnevezése Mosi-oa-Tunya, jelentése „mennydörgő gőzölgés” és „robajló füst”. A név onnan ered, hogy a víz száz méteres mélységbe alázduló hangjának hatását háromszáz méteres párafüggöny teljesíti ki. A Viktória-vízesés 1708 méter széles vízzuhataga a legszélesebb a világon, közvetlen környékét mindkét ország nemzeti parkká nyilvánította, és 1989-ben az UNESCO Világörökség részeként nemzetközi védelemben is részesül.

„*Hals- und Beinbruch!*” – Nyak- és lábtörést.

157. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1955. nov. 28.)

Gépirás. MTA KIK Kt. Ms 2391/400.

itt találtam a leveledet – NyP-nak nem található 1955. nov. 11. és 1956. febr. 22. között datált levele KJ hagyatékában.

a rendező – Marton Frigyes. Ld. KJ NyP-hoz írott, 1955. szept. 13-i levélnek jegyzetét.

A Rádió közvetíti a Végrendelet pécsi előadását – Sem a megadott napon, sem decemberben nem közvetítette az előadást sem a Kossuth, sem a Petőfi Rádió. Az 1956 első negyedévének tervezett színházi közvetítései között sem szerepel a darab. (Ld. Magyar Rádió, 1956. jan. 1–7. [12.])

a Vidéki történet átdolgozásához is, mert műsorra akarják tűzni – Korábban megjelent a *Jajgatunk és kacagunk* c., színműveit tartalmazó kötetében: Bp., Athenaeum, 1940. Az előadás nem realizálódott.

Hamarosan megjelenik a Végrendelet szövege is – Megjelenése: *Végrendelet*, Bp., Népszava, 1956 [1957], 79 p.

158. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakarattya, 1955. dec. 14.)

Gépirás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/401.

végre levél Tőled – NyP-nak nem található 1955. nov. 11. és 1956. febr. 22. között datált levele KJ hagyatékában.

Szívből kívánok sikert a kiállításához – A kiállítás feltehetően egy munkahelyi bemutató volt az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézetben, ahol néhány kolléga megvásárolta festményeit.

Sevenaletta – Nyugtatószer.

159. Nyerges Pál Kodolányi Jánosnak (Balatonboglár, 1956. febr. 22.)

Kézírás. OSZK Kt. Fond 201/438: 47

ha komoly vizsgálatához és gyógyszerhez jutnál Füreden – 1956. febr. közepén KJ-nak szívrohama volt, de rosszullétének okát csak napokkal később lehetett megtudni, mivel a nagy hőésések miatt nem lehetett orvost házhoz hívni. KJ nem szűnő rossz állapota miatt végül a kenesei Honvéd Üdülőből hívtak ki egy orvos-századost, aki koszorúergörscöt állapított meg. (Az akkori rendelkezések értelmében katonorvos civil beteghez csak életveszély esetén mehetett ki.)

A hótól járhatatlan utak miatt csak egy héttel később tudták kórházba szállítani. Április elejéig feküdt a balatonfüredi szív-kórházban. Kórházi kezelésének ideje alatt felesége a füredi Aranycsillag Szállodában töltötte az éjszakákat; időnként tért csak haza Akarattyára. (Ld.: *Kéklámpás szobák = Visszapillantó tükör*, 507–513. Kodolányi Júlia, i. m., 231–234.)

a *Garamnál meghalt római császár* – Marcus Aurelius (121–180) római császár nem a Garam mellett halt meg. 173-ban, a Garam mellékén verte meg a quádokat (a felnémetek egyik ágához tartozó népcsoport harcosait). Az *Elmélkedések Első Könyvét* ezzel a megjegyzéssel zárta: „Írtam a quádok földjén, a Garam mentén”. NyP szabad idézete több helyütt megfeleltethető az *Elmélkedések*-kel. Ezek közül kettő: „Mi a halál? Ha önmagában véve nézzük, s a fogalom elemzésével lerántjuk róla mindazt, amit a képzelődés rákent, végül is kiderül, hogy semmi más, mint a természet műve. Aki pedig a természet művétől fél, olyan, mint a gyermek.” (*Második Könyv*, 17.) „Ne kicsinyeld le a halált, inkább fogadd derűs lélekkel, hiszen a természet akarata szerint való, mint sok más.” (*Kilencedik Könyv*, 3.; ford. Huszti József)

160. Kodolányi Júlia Nyerges Pálnénak (1956. ápr. 5.)

Gépírás postai levelezőlapon. MTA KIK Kt. Ms 2391/417.

161. Kodolányi János Nyerges Pálnak (Balatonakaratty, 1956. júl. 18.)

Gépírás postai levelezőlapon; címzés: „Nyerges Pál // Káptalanfüred / Veszprém m. – Ninausz-villa.” MTA KIK Kt. Ms 2391/402.

a *kiadó erősen sürgeti az illusztrációkat* – A kiadó végül is illusztrációk nélkül jelentette meg a *Boldog békeidők* c. regényt. A Magvető Kiadó igazgatója, Szikla Sándor a következő sorokkal küldte vissza 1956. júl. 28-án a rajzokat: „A Kodolányi-könyvhöz készített illusztrációit nagy sajnálattal visszaküldjük. A könyv nyomdai munkái már annyira sürgőssé váltak és annyira előrehaladtak, hogy a rajzok és klisék elkészítése veszélyeztetné a könyv tervezett megjelenési idejét. – Erről Kodolányi elvtársat is értesítjük.” (OSZK Kt. Fond 201/738.)

162. *Kodolányi János Nyerges Pálnak* (Balatonakarattya, 1956. szept. 22.)
Gépirás postai levelezőlapon; címzés: Nyerges Pál // Káptalanfüred
(Veszprém m) / Ninausz-villa”. MTA KIK Kt. Ms 2391/403.

Nyerges Pál felvétele Kodolányi Jánosról, 1949

vánuarona. Bónáhu ladue is ked
 eluemi, liélue mié meg hudge, luy
 ott futt volt a tele a halaj fel-
 rene solhant nyaralygát! Bélé-
 sebb a 3 láhu „ilui” is p. lko-
 relui. - Felkapor arto
 se nyugtarn entőiem her.

Múres síval már kirtsan ellénöl!
 In ebben egy pillanaty sem lelkedtem
 söt több lehalló romore is birtan
 mámbra, his csak Allah ni nem amel
 hemmurek az Tóóhöl!

Láham a kudozi lesháruvagytaglen
 egy ismerős mecsolt is fécóhöl s ost
 most elindulom Múres, me
 A ni tóte? kéne megitt
 egy felig van uadent
 lesháru jóbire egy
 n'laton his lána Mal
 láatul utca vor, léner
 a fa évan, minyi
 seherrel, göcsöllet
 loitue és az me-
 donitő horioin
 dnyilalan, imajáv leona, s végül
 is megfestem, Pirkuságot ének vele.
 Endre kéder, velups, Medves Kirtfácsa
 legyen jó levedeben a megpóli lés!
 ...
 ...

Részlet Nyerges Pál egy leveléből

MS 2374/370

Akarettye, 953, Jun. 23.

Kedves Pálm,

leveledet megkaptam. Igen érdekes dolgokat mondtál lelki fejlődésedről, látom, szívesen nem felejtetted el a bölcseletet, és a tudást, amit már is tudod, hogy haquét nem olvasandó a szabadságod alatt, mert Jucka azonban végre visszazsáfolítja Ervinhez, aki hónapok óta eped utána és sürgeti. Nos, hogy mikor kerül ez a ritka könyv a kezébe, nem tudom. Hiába noszogattalak, ragadd meg, szívó ki a tartalmát, nem tette, pedig ha naponta csak két oldalt olvasnál volna belőle, már régen a végére érte volna. Már, hogy ilyen jó egyveleg gyermekben ekkora lustaság lakik, majd iszod a levét bűnös természetnek, mikor már késő lesz.

Buzgó hűségben írok, félmeztelenül verem az írógépem gyönyörűen halad, értelem szerint jó is, de ha, az ember értelem igen csálózik. Kéne valaki, aki most az eddig elkészült részt hangosan fölolvassa, hogy idegen szájból halljam. És meg is mondaná, hol esik ki a hely, hol szorul, be ilyen személy nem létezik, és tudnára bírom magam a csekély tudásomra.

Talál némed folyton szűlő közt, raffia hiányában az nem kicsiség. Évek óta henteseg nálunk egy

ta, gond
ját, ere
gokat, h
zik ném
Se
miánk. H
Ja
gerfőgő
Igazán
jót, gon
igen na
K
meg egy
kírohat

a világ legeszebb pontján, a világ legkedvesebb házában, a világ legpompásabb kertjében. Szívesen becsukja az ablakablakát a figyelő, hogyan távol vele a sötét szoba.

Jucka itthon volt, egészen szívesen, vídában, majd jelentkezik Máté az könyvtár. Nagy ráadás, nagy költés, a nagy szomorúság előtt állunk az eseményekre. Személyesen fogja látni és hallani, hogyan megy tönkre egy passzív család, a jobb sorsra méltó fiatal ember. Úgy várják, mint az aklarkunkon a karácsonyi vakációt. Számálják a napokat. Utána még nagyobb lesz a sötétség.

Újságot nem tudok mondani, mert nincs. Vasárnapra akart eljönni bangylikos barátom húga, de ugyanakkorra jelentette be magát két prof. a egy társ. Leírtam szegény lányt, viszont a profok nem jöttek. Hiába vártuk őket. Így egyedül voltunk hármasban. Hengyitűnk és ösztölgetőnk. Itt járt volt repülőgépről is, akinek a regényt megírtam, orvosi mulatság hallama és olvasni, hogyan jöttek föl benne egy eddig soha nem látott írói tehetséget, hogyan ünneplik, látogatják, hogyan körültekintően a hogyan oktatják kommunizmusra. Nagy cirkuus a világösszegény fűd tökéletesen tehetségtelen, mint írója az én istenszöveget az írásán a nem gyűszűnek oszálkornai rajta.

Írt már tudod, hogy egy napra kirándultam Sinkával a két ifjúval Ignác Rózsához, Rózsán Sinka új művéből olvasott részleteket s el vagyok ragadtatva tőlük. Halljad hát, Izrael, Sinka ma a legnagyobb költőnk, európai mértékkel márve Shelleyvel egyfajta, abszolút mértékkel márve is a nagyok közt a helye. Szép nap volt, jólesett autózni, sörölni, belandolni és verseket hallani, sokaság láttam annyira, mint akkor, hogy az ember öröme, vágtelen öröme szűletett.

Tegnap egy kölyök légpuskával lelőtt egy vadgalambot egyik fánkól. Ami ritka, kivesszőben lévő krigató örömeükből való, akik télen a Malkánra vonulnak. A kölyökkel parkba vesszékedsé folyt, azután behintettük a galamb törött szárnyát ultraseptil-porral, bektörük a most egy ládikában gyógyul. Kapott vizet és búzát is. Tan fölállul. Hitta kedves Érike-történetéhez átnyujtom ezt a kis galambtörténetet.

Bunkó még állt egyike azoknak a kérdéseknek, amik legjobban nyomják lelkiismeretemet. Pálm, hallottam, jék a fényképeid. Kíváncsi vagyok rájuk. Meg rád is. Hátta mikor jön? Várunk Benneteket. Addig is írj. Éltünk csokolon a kását, Téged Szellek. Ván barátod:

János
H. i. a "műnke" helyen. Én is szeretem a nagy, hajóval
pör, vöröket, a kőfűzést. Ma a nőtől-kóban nagy-vörö
laci-rakott a Földön-kegelen. Én is kedveket kaptam.
J. J.

Kodolányi János levele

N é v m u t a t ó

- Aba-Novák Vilmos 9, 24, 310, 335
 Adamik Lajos 356
 Ady Endre 42, 93, 97, 281, 335
 Aesopus 372
 Ágnes, Szt 345
 Ágoston, Hippói, Szt 46, 128, 135,
 323, 345, 356
 Ágota, Szt 345
 Akóts, akarattyai lakos 125, 131, 344
 Albert Gábor 362
 Allain, Marcel 349
 Andrassy Gyula, gr. 281
 Aphrodiszia 345
 Arany János 281

 Babits Mihály 53, 325
 Bach, Johann Sebastian 144
 Bajcsy-Zsilinszky Endre 335, 339,
 342, 349
 Bajcsy-Zsilinszky Endréné Bende
 Mária 108, 339
 Bakonyi István 362
 Bakos László 381
 Baktay Ervin 327, 337
 Balla Péter 211, 212, 364
 Barabás Tibor 335
 Barlach, Ernst 11
 Barreaux, Jacques Vallée des 338
 Baskirceva, Marija Konsztantyi-
 novna 268, 376
 Batthyány Gyula (Battyányi), gr. 347
 Batthyány Lajos, gr. 347
 Bázsza Éva 381
 Beethoven, Ludwig van 144
 Beke Margit, G. 368
 Béla, III., magyar király 352
 Belon Gellért 352
 Bem József 281
 Benedek Elek 37, 316
 Benedek Marcell 356
 Bényi László 376
 Berend Miklósné 377
 Berény Róbert 23, 310
 Berija, Lavrentyij Pavlovics 380
 Bernáth Aurél 276, 309, 335, 379
 Bernatzik, Hugo Adolf 21–24, 28,
 308–311
 Berzsenyi Dániel 84, 333
 Besant, Annie 97, 336
 Bethlen István, gr. 365
 Bíró Sándor 356
 Bizet, Georges 328
 Blavatsky, Helena 323, 336
Bocogó ld. Nyerges András
 Bókay János 312
 Bolyai Farkas 337
 Borbély Ervin (Ékes Ákos) 5, 40,
 72–74, 81, 108, 139, 179, 196,
 205, 206, 212, 227, 317, 329, 331,
 350, 363

- Borbély László 211, 220, 232, 243, 247, 366
 Borbély Lászlóné 103
 Botticelli, Sandro (Bottiselli) 176, 355
 Breuer Marcell 9
 Brown, Robert 260, 375
 Buddha 135, 281
- Carrel, Alexis 130, 344, 354
 Chesterton, Gilbert Keith 85, 333
 Cholnoky Jenő 362
 Cortés, Hernán (Cortez) 98, 336
 Cotelier, Jean-Baptiste 322
 Cullmann, Oscar (Gullmann) 194, 358
- Cserepes István 309
 Csicsáky Jenő 216, 364
 Csikesz Sándor 336, 352
 Csokonai Vitéz Mihály 265, 266
 Csűrös Miklós 7, 13, 317, 371
- Dacqué, Edgar 147, 154, 159, 162, 165, 175, 176, 192, 195, 202, 205, 206, 209, 348, 350
 Daniel, Yvan 370
 Darwin, Charles Robert 184, 357
 Daumier, Honoré 170, 353
 Deák Ferenc 281
 Decius Traianus, római császár 345
 Dér Ignác 64, 276
 Derkovits Gyula 276, 379
 Dersi Tamás 365
 Detre Zsuzsa 324
- Devecseri Gábor 371
 Diocletianus, római császár 345
 Dobos Marianne 316
 Dóczy Antal 377
 Domanovszky Endre 23, 310
 Dombay János 68, 100, 126, 131, 295, 328, 338, 343, 344
 Donatello 276, 379
 Draskóczy István 125, 344
 Dujardin, Édouard 77, 330
- Éber Ernő 335
 Eckhardt Sándor 322, 351
 Eckhart mester 178, 324, 356
 Eddington, Sir Arthur Stanley 335
 Egry József (Egri) 8, 258, 374
 Einstein, Albert 96, 324, 335, 336
Ékes Ákos ld. Borbély Ervin
 Ekhnaton (Echnaton), fáraó 107, 349
 Elekfy Jenő 335
 Erdei Sándor 252, 373
 Erdélyi József 219, 231, 365
 Erdős Ármin 321
- Fáber Kovács Gyula 369
 Fábíán Zoltán 374
 Faragho Gábor 237, 370, 371
 Farkas Zoltán 280, 379
 Féja Géza 145, 204, 322, 347
 Fekete Gézáné 351, 374
 Fekete Zoltán (Öszödi) 73, 228, 252, 278, 320, 346, 350
 Feledy Balázs 8, 12, 307
 Ferenc, Assisi, Szt 58, 134, 325, 326

- Ferenczy Károly 11, 142, 347
 Fettich Nándor 29, 115, 126, 312, 315, 351
 Firtinger Emilné, Ilus néni 312
 Fischer Béla 160, 269, 351
 Fodor, prof. sebész főorvos 35
 Frankl Bertalan 322
 Frazer, James George 172, 353
 Freud, Sigmund 172, 353
 Frobenius, Leo 172, 353
 Fülep Lajos 342, 369
 Fülöp Zsigmond 344

 Galsai Pongrác 380, 382
 Galsworthy, John 312
 Gattamelata (Erasmus de Narni) 379
 Gauguin, Paul 23, 310
 Gensin 330
 Géza, magyar nagyfejedelem 352
 Gilgames 68, 112, 198, 281, 327, 328, 355
 Godin, Henri 235, 370
 Gogh, Vincent van 130, 144, 268, 376
 Gogol, Nyikolaj Vasziljevics 219, 365
 Goldschmit-Jentner, Rudolf Karl 330, 331
 Gombár Endre 349
 Gombocz Zoltán 322
 Göllner Mária 323, 366
 Göllner Miklós (Micu) 10, 72, 74, 92, 107, 122, 123, 146, 149, 155, 158, 163, 164, 172, 235, 236, 254, 264, 268, 271, 272, 278, 285, 287, 329, 339, 349, 377
 Göttche Ervin 321
 Guignebert, Charles 73, 329
 Gulácsy Lajos 360
Gullmann ld. Cullmann
 Gulyás Pálné 382

 Gyéressy Ágoston 356

 Halm Nándor 100, 338
 Hals, Franz 287, 381
 Hammurápi, babilóniai király 347
 Hamsun, Knut 368
 Hamvas Béla 338
 Haraszti Sándor 318, 378
 Heine, Heinrich 182, 356
 Hérakleitosz (Herakleitos) 119, 342
 Herczeg Ferenc 219, 366
 Hérodotosz (Herodotos) 88, 115, 334
 Hevesi András 353
 Homoki-Nagy István 27, 311
 Horányi Károly 307, 316, 331, 351, 361, 362, 374
 Horthy Miklós, ifj. 371
Horváth Lajos ld. Pálóczi Horváth Lajos
 Horváth Magda 381
 Horváth Miklós 344
 Hölderlin, Johann Christian Friedrich 79, 331
 Hruscsov, Nyikita Szergejevics 380
 Huszti József 385
 Huxley, Aldous Leonard 47, 170, 323, 329, 353
 Ignác Rózsa 40, 96, 124, 131, 153,

- 154, 204, 207, 317, 335, 343, 346,
347, 349
- Illés Endre 255, 268, 373
- Ilus ld. Placht Józsefné*
- Illyés Gyula 256, 318, 322, 373, 374
- István, I., Szt. magyar király 59, 135,
352
- Jancsó Jolán 381
- Jankó ld. Kodolányi János, ifj.*
- Jankovich Ferenc 252, 273, 373
- János, Aranyszájú, Szt 53, 325
- Järventausta, Arvi 316, 361
- Jean, James Hopwood 143, 146,
199, 237, 335, 347, 360
- Jézus Krisztus 12, 41, 47, 56, 59, 77,
83, 110, 129, 134, 135, 171, 225,
213, 271, 281, 327, 328, 344, 345,
353, 355, 358
- Jóó Sándor 13, 91, 95, 104, 122, 125,
144, 145, 155, 174, 178, 179, 184,
191, 198, 214, 216, 219, 221, 226,
229, 233, 234, 236, 237, 248, 249,
314, 334, 339, 354, 360, 367
- Jóó Sándorné Máthé Imola, Molly
144, 244
- József Attila 224, 230, 267, 360, 367
- József Jolán 367
- Jucka ld. Kodolányi Júlia*
- Júdás, Karióti 29, 41, 47, 83, 323
- Juhász Gyula 360
- Juhász, akarattjai parasztember 285
- Jung, Carl Gustav 172, 353
- Kabdebó Lóránt 6
- Károli Gáspár 345, 346
- Karrer, Otto 178, 184, 192, 209, 231,
236, 356, 363, 368
- Kazinczy Ferenc 5
- Kemény László (Laci) 10, 12, 13, 21,
22, 30, 35, 36–39, 43, 44, 50, 53–
55, 63, 65, 72–76, 78, 79, 81–83,
85–91, 93, 95, 96, 99, 102, 104,
105, 107, 112, 123, 126, 130, 141,
143, 144, 146–149, 152, 154, 155,
158, 160, 163–165, 172, 176, 177,
179, 182, 184, 191–195, 201, 207,
211, 218–220, 223, 225, 231–235,
261, 272, 309, 310, 313, 315, 317,
318, 320, 321, 324, 325, 331–333,
335, 339, 348, 357, 358, 364, 367
- Kemény Zsuzsa 96, 141, 160, 164,
165, 176, 195, 335, 352
- Kennsbert Károly 150, 174, 178,
348, 354
- Kerényi Károly 342
- Keresztes Ede 219, 249, 365
- Keresztúri József 341
- Kierkegaard, Søren Aabye 13
- Kis Bagoly Irma 363
- Kis Bagoly Rezső 196, 359, 360, 363
- Kiss József 322
- Kleist, Heinrich von 79, 331
- Kleombrotosz, spártai király 337
- Kmetty János 23, 310
- Koczogh Ákos 376
- Kodály Zoltán 154, 312, 349
- Kodolányi György 90, 95, 251, 270,
372
- Kodolányi Gyula, id. 372

- Kodolányi Gyula, ifj. 366, 381
- Kodolányi János, ifj., az író fia (Jan-
kó) 12, 33, 69, 75, 93, 95, 99, 100,
104–106, 117, 121, 122, 127, 142,
145, 154, 158, 160, 206, 210, 221,
225, 227, 229, 232, 247, 249, 269,
270, 291, 294, 296, 300, 301, 314,
316
- Kodolányi János, az író unokája 17
- Kodolányi Jánosné Csősz Matild
21, 25, 98, 153, 156–159, 162,
163, 166, 168, 169, 176, 182, 184,
193, 195, 202–204, 206, 208, 209,
211, 212, 216, 220, 221, 223, 225,
228, 231, 236, 247, 249, 251, 256,
269, 271, 274, 275, 277, 278, 288,
289, 292, 294, 295, 299, 309
- Kodolányi Jánosné, ifj., Simonyi
Livia 17
- Kodolányi Júlia, Szabó Sándorné
(Jucka) 6, 21, 22, 31, 35, 43, 47,
48, 53, 54, 57, 60, 62–65, 72, 75,
81, 83, 86–88, 92, 94, 96, 98, 101,
104, 105, 108, 121–123, 136, 138,
139, 146, 149, 150, 153, 154, 156,
158, 162, 169, 182, 204–207, 211,
216, 217, 220, 221, 225, 227–229,
231, 240, 249, 252, 253, 257, 261,
267, 269–271, 275, 285, 289, 290,
293, 300, 301, 303, 304, 307, 309,
313, 320, 321, 329, 350, 352, 367,
383, 385
- Konrád, P., OFM ld. Szántó Károly
- Kotsis Lajos (Kocsis) 140, 154, 165,
347, 349
- Kovács Gyula ld. Fáber Kovács Gyula
- Kovács Sándor 371, 377
- Kovács Sándorné, Ágnes 377
- Kövendi Dénes 342
- Kristó Nagy István, kritikus, iroda-
lomtörténész 349
- Krúdy Gyula 39, 47, 93, 97, 98, 103,
197, 219, 317, 335, 336
- Kulcsár Andor 328
- Kuti Csaba 377
- Kuti József 332, 377
- Laci ld. Kemény László
- Laczkó András 359
- Leadbeater, Charles Webster 97, 336
- Leibniz, Gottfried Wilhelm 353
- Lenin, Vlagyimir Iljics 281
- Leónidasz, spártai király 88, 100,
334
- Ligeti Lajos 161, 178, 215, 351
- Lorsy Ernő 330
- Losonczy Géza 319
- Lukács, Szt, evangélista 354, 356
- Macaulay, Thomas Babington 53,
325
- Major Gyula 376
- Makkai Ádám 96, 335
- Makkai János 335
- Malenkov, Georgij Makszimiliano-
vics 285, 380
- Manci ld. Mikes Margit
- Mann, Thomas 42, 248, 258, 278,
318, 372
- Márai Sándor 202, 361, 362

- Marcus Aurelius 345, 385
 Márfy Ödön 21, 22, 309
 Mária, Boldogságos Szűz 176, 355, 356
 Marshall, George Catlett (Marsall) 96, 335
 Marton Frigyes 381, 382, 384
 Máté, Szt, apostol, evangélista 342, 345, 346
 Matvejev, German 340
 Maugham, William Sommerset 28, 32, 34, 312
 Mauthner Ödön 62, 89, 326, 334
 Maxwell, James Clerk 185, 357
 Mednyánszky László, br. 258, 374
 Medveczky Jenő 335
 Mehlis, Georg 137, 143, 176, 178, 346, 355
 Mészáros Győző 322
 Mészöly Miklós 340
 Mezey Katalin 341
Micu ld. Göllner Miklós
 Mikes Lajos 217, 320, 357, 365
 Mikes Margit (Manci) 44, 141, 165, 176, 192, 201, 207, 217, 218, 223, 224, 318, 320, 325, 335, 339, 357, 367
 Miklós Andor 357
 Minaus 100
 Molnár Farkas 9, 10
 Móricz Virág 367, 368
 Móricz Zsigmond 155, 224, 230, 267, 270, 273, 286, 321, 322, 357, 367, 368, 376, 380
 Mozart, Wolfgang Amadeus 144
 Mózes (Mósze) 107, 246–248, 323, 327, 372, 383
 Mussolini, Benito 192, 281
 Müllner József 366
 Nagy Emil, vámosi 219, 323, 365
Nagy István ld. Vámosi Nagy István
 Nagy István, erdélyi író 349
Nándor ld. Várkonyi Nándor
 Nászrulláh (Nászhulláh), buharai kán 242, 372
 Németh Gyula 351
 Németh László 40, 47, 97, 150, 154, 161, 317, 335, 348, 351
 Ninausz István, id. 8, 308, 312
 Ninausz István, ifj. 377
 Ninausz Istvánné Dominits Jolán 16, 288, 308, 381
 Nurmi, Paavo 281, 379
 Nyerges András (Bocogó) 9, 17, 130, 222, 293, 312, 341, 375
 Nyerges Éva (Nyuszi) 8, 9, 11, 35, 37, 107, 111, 115, 271, 275, 278, 287, 294, 312, 339
 Órigenész, Adamantiosz (Origenes) 135, 345
 Osvát Ernő 284, 380
 Öszödi Zoltán *ld. Fekete Zoltán*
 Paál László 267, 376
 Pál, Szt, apostol 52, 134, 135, 324, 339, 346

- Paley, William 353
 Pálóczi Horváth Lajos 259, 273, 282, 375
 Papini, Giovanni 233, 369
 Pausziasz 100, 337
 Péter Gábor 319–320
 Petőfi Sándor 240, 243, 281
 Petrovics Elek 142, 347
 Placht Józsefné, Ilus 292, 294, 298, 382
 Planck, Max 335
 Platón 67, 327, 371
 Pogány Ö. Gábor 8
 Pomogáts Béla 362
 Poszler György 361
 Pravaz, Charles 32, 314
 Proust, Marcel 47, 323
 Pulszky Ferenc 84, 332
 Püski Sándor 328
 Püthagorasz (Pythagoras) 116–118, 341, 342
 Quintianus 345
 Quittner Zsigmond 322
 Raffaello 107, 144, 339
 Rajnai László 126, 201, 204, 247, 249, 361
 Rákosi Jenő 219, 366
 Rasmussen, Knud Johan Victor 50, 55, 324
 Rembrandt, Harmensz van Rijn 213
 Renan, Joseph Ernest 134, 176, 344
 Reök Iván 128, 344
 Réti István 24, 310
 Révai József 62, 326
 Révay József 369
 Rippl-Rónai József 142, 347
 Rögryn Jenő, id. 354
 Rögryn Jenő, ifj. 375
 Rónay György 28, 312
 Rothermere, Viscount of 366
 Rousseau, Jean-Jacques 151, 349
 Rurik (Rorik Konung), normann hg. 341
 Sajó György 354
 Salamon Gábor 341
 Schubert Ernő 10
 Seemann Károly 322
 Shaw, George Bernard 111, 340
 Shelley, Percy Bysshe 207, 363
 Sigmond István 253, 283, 373, 380
 Sinka István 124, 125, 131, 145, 154, 204, 205, 207, 231, 343
 Sir Galahad 329, 330
 Somló Dezső 321
 Souvestre, Pierre 349
 Steiner, Rudolf 46, 47, 322, 323
 Strindberg, August 357
 Sturm László 362
 Suchard, E. 370
 Szabó Gábor 276
 Szabó György 377
 Szabó István 7, 13, 14
 Szabó Lőrinc 6, 7, 10, 16, 78, 86, 87, 95, 144, 146, 148, 204, 218, 307, 309, 318–320, 322, 325, 331, 347, 348, 350, 357, 363, 365, 367, 371

- Szabó Lőrinc, G. (Lóci) 363
 Szabó Lőrincné Mikes Klára 320, 328, 367
Szabó Sándorné ld. Kodolányi Júlia
 Szabó Zoltán, G. 320
 Szalánczi Károly 34, 83, 97, 137, 158, 211, 315, 332, 350
 Szántó Károly; P. Konrád OFM 221, 367, 370
 Szántó Tibor 380
 Széchenyi István 267, 281
 Szegedi Mónika 330
 Szegedy Róza (Szegedi) 264, 330, 376
 Szegi Pál 55, 325
 Szegő József 298, 383
 Székely Bertalan 142, 347
 Szekfű Gyula 322
 Szent-Iványi József 158, 358
 Szentiványi Gyula 308
 Szentiványi Lajos (Szent-Iványi) 264, 266, 269, 375, 380
 Szij Béla 8
 Szikla Sándor 385
 Szobotka Imre 335
 Szókratész 239, 371
 Szomor Aurél 103, 338, 342, 371
 Szőnyi István 8, 9, 24, 276, 310, 334, 335, 379
 Szörényi Andor 193, 194, 358
 Sztálin, Jozsif V. 281, 380
 Talpassy Tibor 342
 Tamási Áron 40, 47, 204, 317, 322, 363
 Tándor Lajos 381
 Thury Levente 154, 349, 367
 Thury Leventéné, Mara 367
 Tolsztoj, Lev Nyikolajevics 97, 335
 Tompa Kálmán 62, 90, 145, 204, 334
 Tóth Aladár 338, 380
 Tóth Árpád 344, 380
 Tóth János 317
 Tölgyesi József 377
 Turner, Joseph Mallord William 64, 196, 326
 Tüskés Tibor 5, 351, 382
 Váczy Péter 351
Valtari ld. Waltari
Vámosi Nagy Emil ld. Nagy Emil
 Vámosi Nagy István 125, 137, 154, 323, 324, 344, 349, 366
 Varga N. Lajos 9
 Varga Zsigmond 311
 Várkonyi Nándor 7, 12–14, 25, 26, 28, 30, 33, 40, 50, 55, 68, 71, 73, 74, 77, 78, 85, 92, 93, 95, 96, 102, 108, 113, 116, 120, 122, 123, 126, 131, 136, 145, 146, 155, 160, 196, 201, 204, 247, 248, 267, 279, 283, 284, 289–291, 297, 300, 307–309, 311, 312, 314, 323, 325, 328–330, 332, 333, 336, 338, 341, 343, 344, 347, 348, 351, 356, 359–361, 364, 372
 Vass Elemér 335
 Vass Éva 381
 Vatai László 348, 362, 363
 Végvári Lajos 8
 Veres Péter 95, 144, 211, 255, 268, 281, 285, 320, 325, 343, 373–375

Wagner, Richard 144	Xenophón 371
Waltari, Mika Toimi (Valtari) 154, 349	Zajti Ferenc 274, 378
Wilde, Oscar 235, 370	Zarathusztra 281
Woolley, Sir Charles Leonard 115, 126, 341, 347, 360	Zilahy Lajos 218, 365

Nyerges Pál rajza

Tartalom

Előszó / 5

Levelek / 19

Jegyzetek / 305

Névmutató / 389

